

ದಿವ್ಯಾ

ಹಿಂದೀ ಮೂಲ
ಯಶಪಾಲ್

ಅನುವಾದ
ಪ್ರಧಾನ್ ಗುರುದತ್ತ

ವಿಶ್ವಕನ್ನಡ
ಸಮ್ಮೇಳನ
ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ

ದಿವ್ಯಾ
ಬೌದ್ಧಕಾಲೀನ ಕಾದಂಬರಿ

ಹಿಂದೀ ಮೂಲ
ಯಶಪಾಲ್

ಅನುವಾದ
ಪ್ರಧಾನ್ ಗುರುದತ್ತ

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ
ಕನ್ನಡ ಭವನ, ಜಿ.ಸಿ.ರಸ್ತೆ
ಬೆಂಗಳೂರು - ೫೬೦ ೦೦೨

DIVYA - A historical novel in Hindi by **Yashpal** ; Kannada translation by **Pradhan Gurudatta** ; Published by **Manu Baligar**, Director, Department of Kannada and Culture, Kannada Bhavana, J.C.Road, Bengaluru - 560 002.

ಈ ಆವೃತ್ತಿಯ ಹಕ್ಕು : ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

ಮುದ್ರಿತ ವರ್ಷ : ೨೦೧೧
ಪ್ರತಿಗಳು : ೧೦೦೦
ಪುಟಗಳು : xxxviii + ೩೦೫
ಬೆಲೆ : ರೂ. ೭೫/-

ರಕ್ಷಾಪುಟ ವಿನ್ಯಾಸ : ಕೆ. ಚಂದ್ರನಾಥ ಆಚಾರ್ಯ

ಮುದ್ರಕರು :

ಮೆ|| ಮಯೂರ ಪ್ರಿಂಟ್ ಆರ್ಟ್ಸ್
ನಂ. ೬೯, ಸುಬೇದಾರ್ ಭತ್ತಂ ರೋಡ್
ಬೆಂಗಳೂರು - ೫೬೦ ೦೨೦ ದೂ : ೨೩೩೪೨೭೨೪

ಬಿ.ಎಸ್. ಯಡಿಯೂರಪ್ಪ
ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳು
ಸಿಎಂ/ಪಿಎಸ್/೨೬/೧೧

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

ವಿಧಾನಸೌಧ
ಬೆಂಗಳೂರು ೫೬೦ ೦೦೧

ಶುಭ ಸಂದೇಶ

ವಿಶ್ವ ಕನ್ನಡ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಸಂಭ್ರಮಾಚರಣೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ನಾಡು ಏಕೀಕರಣಗೊಂಡು ಖಗಿನೇ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನಿಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ರಚನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ದಾಖಲಿಸಿ ಸ್ಮರಣೀಯಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಸರ್ಕಾರದ ಮಹದಾಶಯ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ “ವಿಶ್ವ ಕನ್ನಡ ಸಮ್ಮೇಳನ” ವನ್ನು ಇದೇ ಮಾರ್ಚ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಆಯೋಜಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಚರಿಸುವುದು ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಆಶಯವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಅಂಗವಾಗಿ ನಾಡಿನ ವಿವಿಧ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಗತಿಯ ಆತ್ಮವಲೋಕನದ ಜೊತೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸೃಜನಶೀಲ ಮತ್ತು ಸೃಜನೇತರ ಪ್ರಕಾರಗಳ ೧೦೦ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಮೇರುಕೃತಿಗಳ ಮರುಮುದ್ರಣ ಯೋಜನೆಯಡಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಕನ್ನಡದ ಖ್ಯಾತ ಲೇಖಕರ ಮಹತ್ವದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿ, ಸುಲಭ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯಾಸಕ್ತರಿಗೆ ಒದಗಿಸುವ ಹಂಬಲ ನಮ್ಮದು.

ಈ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲಿಕೆಯಲ್ಲಿನ ಕೃತಿರತ್ನಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರು ಸಹೃದಯತೆಯಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸುವ ಮೂಲಕ ಇವುಗಳ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಸರ್ಕಾರದ ಈ ಯೋಜನೆ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಬಿ.ಎಸ್. ಯಡಿಯೂರಪ್ಪ

ದಿನಾಂಕ ೨೪.೦೧.೨೦೧೧

(ಬಿ.ಎಸ್. ಯಡಿಯೂರಪ್ಪ)

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

ಗೋವಿಂದ ಎಂ. ಕಾರಜೋಳ

ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ,
ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಹಾಗೂ ಜವಳಿ ಸಚಿವರು

ವಿಧಾನಸೌಧ

ಬೆಂಗಳೂರು - ೦೧

ಚೆನ್ನುಡಿ

ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯು ವಿಶ್ವ ಕನ್ನಡ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಅಂಗವಾಗಿ ಸುಮಾರು ೧೦೦ ಕನ್ನಡದ ಮೇರುಕೃತಿಗಳನ್ನು ಮರುಮುದ್ರಿಸಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ಯೋಜನೆಯಡಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ರಚನೆಗೊಂಡ ಕಥೆ, ಕಾದಂಬರಿ, ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪ್ರಬಂಧ, ವಿಮರ್ಶೆ, ನಾಟಕ, ಕವನ ಸಂಕಲನ- ಹೀಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳ ಕೆಲವು ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಆಯ್ಕೆ ಸಮಿತಿಯು ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಆಯ್ಕೆ ಸಮಿತಿಯ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧ್ವಾಂಸರಿಗೂ ನನ್ನ ಧನ್ಯವಾದಗಳು. ಈ ಮಹತ್ವದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸಹೃದಯ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಸುಲಭ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ತಲುಪಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ನಮ್ಮ ಹೆಗ್ಗುರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೈಲಿಗಲ್ಲುಗಳಾಗಿರುವ ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳು ಭಾವಿ ಪೀಳಿಗೆಯವರಿಗೆ ದಾರಿದೀಪಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಕನ್ನಡ ಜನತೆ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಪಡೆದರೆ ನಮ್ಮ ಶ್ರಮ ಸಾರ್ಥಕವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ.

(ಗೋವಿಂದ ಎಂ. ಕಾರಜೋಳ)

ದಿನಾಂಕ ೧೮.೦೧.೨೦೧೧

ಎರಡು ನುಡಿ

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರವು ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯ ವತಿಯಿಂದ 'ವಿಶ್ವಕನ್ನಡ ಸಮ್ಮೇಳನ'ದ ಅಂಗವಾಗಿ ಕನ್ನಡದ ಮೇರುಕೃತಿಗಳ ಮರುಮುದ್ರಣ ಯೋಜನೆಯಡಿ ಕನ್ನಡ ಸಾರಸ್ವತ ಲೋಕವನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತಗೊಳಿಸಿರುವ ಸಾಹಿತಿಗಳ ಮಹತ್ವದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಓದುಗರಿಗೆ ಒದಗಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸದಾಶಯ ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಯೋಜನೆಯಡಿ ಸುಮಾರು ೧೦೦ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದೆ.

ಈ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಆಯ್ಕೆಮಾಡಲು ಖ್ಯಾತ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಪ್ರೊ. ಎಲ್.ಎಸ್. ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್‌ರವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಹೆಸರಾಂತ ಸಾಹಿತಿ / ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಆಯ್ಕೆ ಸಮಿತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದೆ. ಈ ಆಯ್ಕೆ ಸಮಿತಿಯು ಕನ್ನಡದ ಮೇರುಕೃತಿಗಳ ಮರುಮುದ್ರಣ ಯೋಜನೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಿವಿಧ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಆಯ್ಕೆ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಹಾಗೂ ಸದಸ್ಯರಿಗೆ ಸರ್ಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ವಂದನೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಹೊರತರಲು ಅನುಮತಿ ನೀಡಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಎಲ್ಲಾ ಲೇಖಕರು ಹಾಗೂ ಹಕ್ಕುದಾರರುಗಳಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಕನ್ನಡದ ಮೇರುಕೃತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಓದುಗರು ಸ್ವಾಗತಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

(ರಮೇಶ್ ಬಿ.ಝಳಕಿ)

ಸರ್ಕಾರದ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು

ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ವಾರ್ತಾ ಇಲಾಖೆ

ದಿನಾಂಕ ೧೭.೦೧.೨೦೧೧

ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ಮಾತು

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯು ಕನ್ನಡದ ಮೇರುಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪುನರ್ಮುದ್ರಣ ಮಾಡಲು ಒಂದು ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿತು. ಕೃತಿಗಳ ಆಯ್ಕೆಗಾಗಿ ಸರ್ಕಾರವು ಒಂದು ಸಮಿತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿತು. ಈ ಮಹತ್ವದ ಯೋಜನೆಯ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ಸುಯೋಗ ನನ್ನದಾಯಿತು.

ಈ ಯೋಜನೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನಾನು ವಿವರಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸುಲಭ ಬೆಲೆಗೆ ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೈಗಳಲ್ಲಿರಿಸಲು ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯು ಹಲವು ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ಕಾರವನ್ನೂ ಇಲಾಖೆಯನ್ನೂ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಭಿನಂದಿಸುತ್ತೇನೆ. ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಈ ಯೋಜನೆಗಳು ಮಹತ್ವದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ.

ಕನ್ನಡದ ಮೇರುಕೃತಿಗಳನ್ನು ಆರಿಸುವುದು ಸುಲಭದ ಕೆಲಸವಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಆಯ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಗೆ ಸಾಧಾರವಾಗಿಯೇ ಅವಕಾಶವಿರುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಹಿತಿಗಳು ಈ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದದ್ದು ಸುದೈವದ ಸಂಗತಿ. ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿ ಮಹತ್ವದ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸಮಿತಿಯು ಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಸಮಿತಿಯ ಎಲ್ಲ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಈ ಕಾರ್ಯದ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಶ್ರೀ ಮನು ಬಳಿಗಾರ್ ಅವರು ನೆರವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರ ಅಮೂಲ್ಯ ಸಹಕಾರಕ್ಕೆ ನಾನು ಕೃತಜ್ಞ.

ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮಂಗಳ ದೀಪದ ಬೆಳಕನ್ನು ಹರಡುವ ಈ ಯೋಜನೆಯ ಪೂರ್ಣಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಿ ಎಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.

ಸಿರಿಗನ್ನಡಂ ಗೆಲ್ಲೆ!

ಎಲ್.ಎಸ್. ಶೇಷಗಿರಿ ರಾವ್

ಅಧ್ಯಕ್ಷ

ಕನ್ನಡದ ಮೇರುಕೃತಿಗಳ ಆಯ್ಕೆ ಸಮಿತಿ

ದಿನಾಂಕ ೧೬.೧೨.೨೦೧೦

ಪ್ರಕಾಶಕರ ಮಾತು

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯು ಕನ್ನಡದ ಮೇರುಕೃತಿಗಳ ಮರುಮುದ್ರಣ ಯೋಜನೆಯಡಿ 'ವಿಶ್ವಕನ್ನಡ ಸಮ್ಮೇಳನ'ದ ಅಂಗವಾಗಿ ಸುಮಾರು ನೂರು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಯೋಜನೆಯಡಿ ಹಳಗನ್ನಡ, ನಡುಗನ್ನಡ ಮತ್ತು ಹೊಸಗನ್ನಡ ಈ ಮೂರೂ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ರಚನೆಗೊಂಡ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಕೃತಿಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿರುವ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಸರ್ಕಾರವು ನೇಮಿಸಿರುವ ಆಯ್ಕೆ ಸಮಿತಿಯು ಮರುಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಇಲಾಖೆಯು ಸಮಗ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟಣೆಯಡಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ ಲೇಖಕರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಕನ್ನಡದ ಮೇರುಕೃತಿಗಳ ಮರುಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಆಯ್ಕೆ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಪ್ರೊ: ಎಲ್.ಎಸ್. ಶೇಷಗಿರಿ ರಾವ್‌ರವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರುಗಳಾದ ಡಾ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ, ಡಾ. ಹಂಪ ನಾಗರಾಜಯ್ಯ, ಡಾ. ಎಂ.ಎಂ.ಕಲಬುರ್ಗಿ, ಡಾ. ದೊಡ್ಡರಂಗೇಗೌಡ, ಡಾ. ಎಚ್.ಜೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಪ್ಪಗೌಡ, ಡಾ. ಅರವಿಂದ ಮಾಲಗತ್ತಿ, ಡಾ. ಎನ್.ಎಸ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಭಟ್ಟ, ಡಾ. ಪಿ.ಎಸ್. ಶಂಕರ್, ಶ್ರೀಮತಿ ಸಾರಾ ಅಬೂಬಕರ್, ಡಾ. ಪ್ರಧಾನ್ ಗುರುದತ್ತ ಇವರುಗಳಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ಈ ಯೋಜನೆಯಡಿ ಮರುಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಆಯ್ಕೆಯಾಗಿರುವ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಅನುಮತಿ ನೀಡಿದ ಎಲ್ಲ ಲೇಖಕರಿಗೂ, ಹಕ್ಕುದಾರರಿಗೂ ಮತ್ತು ಕರಡಚ್ಚು ತಿದ್ದಿದವರಿಗೂ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು.

ಸದರಿ ಪ್ರಕಟಣಾ ಯೋಜನೆಯ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಹೊರತರಲು ಸಹಕರಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಶಂಕರಪ್ಪ, ಜಂಟಿ ನಿರ್ದೇಶಕರು, (ಸು.ಕ.), ಶ್ರೀಮತಿ ವೈ.ಎಸ್.ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಸಹಾಯಕ ನಿರ್ದೇಶಕರು ಹಾಗೂ ಪ್ರಕಟಣಾ ಶಾಖೆಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿಗೆ ನನ್ನ ನೆನಕೆಗಳು. ವಿಶ್ವಕನ್ನಡ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಲಾಂಛನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಹಿರಿಯಕಲಾವಿದರಾದ ಶ್ರೀ ಸಿ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಅವರಿಗೂ ನನ್ನ ನೆನಕೆಗಳು ಹಾಗೂ ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಮಯೂರ ಪ್ರಿಂಟ್ ಆರ್ಟ್ಸ್‌ನ ಮಾಲೀಕರಾದ

ಶ್ರೀ ಬಿ.ಎಲ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಮತ್ತು ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ನನ್ನ ನೆನಕೆಗಳು.

ಕನ್ನಡದ ಮೇರುಕೃತಿಗಳ ಮರುಮುದ್ರಣ ಯೋಜನೆಯಡಿ ಕನ್ನಡ ಓದುಗರಿಗೆ ಹಲವಾರು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ದೊರಕದೇ ಇದ್ದ ಎಷ್ಟೋ ಪುಸ್ತಕಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಹೆಮ್ಮೆಯ ಸಂಗತಿ. ಕನ್ನಡದ ಮೇರುಕೃತಿಗಳ ಮರುಮುದ್ರಣ ಯೋಜನೆಯಡಿ ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿವಾನ್ಯಿಗಳಿಗೆ ಅಕ್ಷರದಾಸೋಹ ನಡೆಸುವ ಆಶಯ ನಮ್ಮದು. ಈ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರು ಸ್ವಾಗತಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

ಮನು ಬಳಿಗಾರ್

ನಿರ್ದೇಶಕರು

ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ

ದಿನಾಂಕ ೧೧.೦೧.೨೦೧೧

ಕನ್ನಡದ ಮೇರುಕೃತಿಗಳ ಆಯ್ಕೆ ಸಮಿತಿ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಪ್ರೊ. ಎಲ್.ಎಸ್. ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್

ಸದಸ್ಯರು

ಡಾ|| ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ

ಡಾ|| ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ

ಡಾ|| ದೊಡ್ಡರಂಗೇಗೌಡ

ಡಾ|| ಅರವಿಂದ ಮಾಲಗತ್ತಿ

ಡಾ|| ಎನ್.ಎಸ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಭಟ್ಟ

ಡಾ|| ಪ್ರಧಾನ್ ಗುರುದತ್ತ

ಡಾ|| ಹಂಪ ನಾಗರಾಜಯ್ಯ

ಡಾ|| ಎಚ್.ಜೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಣಗೌಡ

ಶ್ರೀಮತಿ ಸಾರಾ ಅಬೂಬಕರ್

ಡಾ|| ಪಿ.ಎಸ್. ಶಂಕರ್

ಸದಸ್ಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ

ಶ್ರೀ ಮನು ಬಳಿಗಾರ್, ಕ.ಆ.ಸೇ.

ನಿರ್ದೇಶಕರು

ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ

ಮೊದಲ ಮಾತು

'ದಿವ್ಯಾ' ಇತಿಹಾಸವಲ್ಲ ; ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾತ್ರ. ಐತಿಹಾಸಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಜಗಳ 'ಪ್ರವೃತ್ತಿ'ಯ ಮತ್ತು 'ಗತಿ'ಯ ಚಿತ್ರ. ಕಲೆಯ ಬಗೆಗಿನ ಅನುರಾಗದಿಂದಾಗಿ, ಲೇಖಕ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ವಾಸ್ತವತೆಯ ಬಣ್ಣ ನೀಡುವ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ದೋಷ ಉಳಿದಿರುವ ಸಂಭವ ಇದೆ. ಆ ಕಾಲದ ನಮ್ಮ ಇತಿಹಾಸ ಅಗತ್ಯವಾದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಲಭ್ಯವಾಗಿರುವುದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಲೇಖಕನಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಪ್ರಭುತ್ವವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ತನ್ನ ಈ ಕೊರತೆಯ ಅರಿವಿದ್ದೂ ಲೇಖಕನು ಆ ಕಾಲವನ್ನೇ ತನ್ನ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ; ಆ ಅವಧಿಯ ಚಿತ್ರಮಯ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದ ಬಗೆಗೆ ಲೇಖಕನಿಗೆ ಇರುವ ಮೋಹ. ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶಿಗಳಾದ ಓದುಗರಿಗೆ ಇದರಿಂದ ಅನ್ಯಾಯಮಾಡಿದಂತಾಗಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿಯ ಅಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರು ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಅನಾಸಕ್ತರೂ ಆಗಬಹುದು.

ಭವಿಷ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಾವು ನಮ್ಮ ಅತೀತವನ್ನು ಕುರಿತ ಮನನ ಮತ್ತು ಮಂಥನಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತೇವೆ. ವರ್ತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ನಾವು ಅಸಮರ್ಥರೆಂದು ಕಂಡುಕೊಂಡರೂ, ಅತೀತದಲ್ಲಿ ನಾವು ನಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಘಟನೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸ ತನ್ನನ್ನು ಪುನರಾವರ್ತನಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಬದಲಾವಣೆಯ ಸತ್ಯವೇ ಇತಿಹಾಸದ ತತ್ವ ; ಆದರೆ ಬದಲಾವಣೆಯ ಈ ಸಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಜಗಳು ತಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸಗಳಿಗಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಎಲ್ಲ ಬದಲಾವಣೆಗಳ ಮೂಲ ಪ್ರೇರಕ ಶಕ್ತಿ.

ಇತಿಹಾಸದ ತತ್ವ ವಿಭಿನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಜಗಳ ರಚನಾತ್ಮಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಯೂ ತೀರುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಹಾಗೂ ಭೌತಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ ; ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಅವನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಇತಿಹಾಸ ಎಂಬುದು ನಂಬಿಕೆಯ ವಸ್ತುವಲ್ಲ, ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯ ವಸ್ತು.

ಇತಿಹಾಸ ಎಂಬುದು ತನ್ನ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ನಡೆಸುವ ಆತ್ಮವಿಶ್ಲೇಷಣೆ-ನದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವೂ ಹೊಸ ನೀರು ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ನದಿಯ ಹೆಸರಾಗಲೀ ಅಸ್ತಿತ್ವವಾಗಲೀ ಹೇಗೆ ಬದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಹುಟ್ಟು-ಸಾವುಗಳ ನಿರಂತರ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದಾಗಲೀ, ನಡೆನುಡಿಗಳ ಬದಲಾವಣೆಯಿಂದಾಗಲೀ ಯಾವುದೇ ಸಮುದಾಯವೂ ಬದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮುದಾಯ ಅತೀತದಲ್ಲಿನ ತನ್ನ ರಚನಾತ್ಮಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹಾಗೂ ಬಗೆಹರಿಸಿದ ತನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವುದರ ಮೂಲಕ ವರ್ತಮಾನದ ಮತ್ತು ಭವಿಷ್ಯದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಇಂದು-ಮುಂದುಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ನಿರ್ದೇಶನಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಇತಿಹಾಸದ ಮಂಥನದಿಂದ ದೊರೆತಿರುವ ಅನುಭವದ ಅನೇಕ ರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ತಥ್ಯವೆಂದರೆ ಇದು - ಮನುಷ್ಯ ಭೋಕ್ತಾರನಲ್ಲ, ಕರ್ತಾರ. ಇಡೀ ಮಾಯೆ ಮನುಷ್ಯನ ಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲದೆ ಬೇರೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಈ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮನಗಂಡೇ ನಮ್ಮ ಚಿಂತಕರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರು : "ನ ಮಾನುಷಾತ್ ಶ್ರೇಷ್ಠತರಂ ಹಿ ಕಿಂಚಿತ್!" (ಮನುಷ್ಯನಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ.)

ಮನುಷ್ಯನಿಗಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡದಾದುದು ತನ್ನದೇ ಆದ ಅವನ ನಂಬಿಕೆ ಹಾಗೂ ತಾನೇ ರಚಿಸಿದ ಅವನ ವಿಧಾನ. ತನ್ನ ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ವಿಧಾನಗಳ ಎದುರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ವಿವಶತೆಯ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ ; ಸ್ವತಃ ಅವನೇ ಅದನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿಯೂ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ನಮ್ಮ ಚಿತ್ರಮಯ ಅತೀತದ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇದೇ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪ್ರಯತ್ನವೇ 'ದಿವ್ಯಾ'.

ನನ್ನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಅರೆ-ಕೊರೆಗಳನ್ನು ನಾನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ಲಖನೌ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹಾಲಯದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ ಶ್ರೀ ವಾಸುದೇವಶರಣ ಅಗ್ರವಾಲ್, ಪಿಎಚ್.ಡಿ., ಅವರ ಹಾಗೂ ಮುಂಬಯಿಯ ಪ್ರಿನ್ಸ್ ಆಫ್ ವೇಲ್ಸ್ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹಾಲಯದ ಪುರಾತತ್ವ ವಿಭಾಗದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ ಶ್ರೀ ಮೋತೀಚಂದ್ ಪಿಎಚ್.ಡಿ., ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಭಗವತಶರಣ ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಅವರ ಉದಾರ ಸಹಕಾರ ದೊರೆಯದೆ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಅಸಹ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಲಖನೌನ ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರದ ವಯೋವೃದ್ಧ ಮಹಾಸ್ಥವಿರ ಭದಂತ ಬೋಧಾನಂದರಿಗೂ ನಾನು ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಅವರ ಕೃಪೆಯಿಂದಾಗಿ ಬೌದ್ಧರ ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು.

ಬೌದ್ಧಕಾಲೀನ ಉಡುಗೆ-ತೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ವಾತಾವರಣವನ್ನು

ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ನನಗೆ ವಿಶೇಷ ನೆರವು ದೊರೆತದ್ದು ಅಜಂತಾ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲೋರಾಗಳ ಪ್ರವಾಸದಿಂದ. ಕಲಾಪ್ರೇಮಿಗಳ ಜಗತ್ತು ಅಜಂತಾ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲೋರಾಗಳ ಕಲೆಗಾರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಕೃತಜ್ಞವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಕಲೆಯನ್ನು ನನಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ನನ್ನ ಮಿತ್ರ ಹಾಗೂ ವೈದ್ಯ ಪ್ರೇಮಲಾಲ್ ಸಾಹ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆಯುವ ಸಲುವಾಗಿ ಈ ಪ್ರವಾಸವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಆಲೋಚನೆ ಬಹು ದಿನಗಳಿಂದ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ಕಷ್ಟಕಾಲದ ಅನನುಕೂಲಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಾಗಿ ಆಲೋಚನೆಯ ಪಟ್ಟು ಸಡಿಲಗೊಂಡಿತ್ತು ಹಾಗೂ ನಿರುತ್ಸಾಹ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ನನ್ನನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಆ ವೈದ್ಯರು ನನ್ನ ಈ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದಲೇ ಈ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಚಿತ್ರ ಪುಸ್ತಕದ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು.

ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ನನಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯ ಸ್ತೋತವಾಗಿರುವ ನನ್ನ ಓದುಗರಿಗೆ ನಾನು ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಅವರಿಲ್ಲದೆ ಕಲೆಯ ಸಾಧನೆ ಸಾಧ್ಯವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಘ್ನ, ಲಖನೌ

೧೯ ಮಾರ್ಚ್ ೧೯೪೫

ಯಶಪಾಲ್

ಅತೀತದ ಬೆಡಗು-ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗ ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ. ಇಂಥ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥಸೂಚಿಯನ್ನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅಗತ್ಯಾನುಗುಣವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಅರಿಕೆ

(ಮೊದಲ ಮುದ್ರಣ)

ನಾಡಿನ ರಾಜಕೀಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ - ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಾಧನೆಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ - ಶಾಶ್ವತವಾದ ಗುರುತನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವ ಮಹಾಚೇತನಗಳು ಹಲವು ಇರಬಹುದು ; ನಾಡಿನ ಸಾಹಿತ್ಯೇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗಳಿಸಿರುವ ಸಾಹಿತಿಗಳೂ ಹಲವರಿರಬಹುದು ; ಆದರೆ, ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಹಿರಿಯ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ತನ್ನದಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಚೇತನಗಳು ವಿರಳ. ಯಶಪಾಲ್ ಅಂಥ ವಿರಳ ಚೇತನವೂ ಹೌದು ; ಅಂಥ ಚೇತನಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಪಂಕ್ತಿಗೆ ಅರ್ಹರಾಗಿರುವವರೂ ಹೌದು. ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡಿದ ಅವರ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಜೀವನ ವೈಯಕ್ತಿಕವಿರೇಳಿಸುವಷ್ಟು ರೋಮಾಂಚಕವಾಗಿದೆ ; ಮಾನವತಾವಾದಿ ವಿಚಾರಧಾರೆಯ ಪ್ರಬಲ ಸಮರ್ಥಕರಾಗಿ ಪ್ರೇಮಚಂದರ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ ಎಂಬ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿರುವ ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಸಾಧನೆ ಗೌರವಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಇಬ್ಬಗೆಯಾದ ಈ ಸಾಧನೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಅವರು ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ರಾಜಕೀಯ ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಇತಿಹಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಅಮರರಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಯಶಪಾಲ್ ಡಿಸೆಂಬರ್ ೩, ೧೯೦೩ರಂದು ಫಿರೋಜ್‌ಪುರದ ದಂಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರು.^೧ ಇವರ ತಂದೆತಾಯಿ ಕಾಂಗಡಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಿವಾಸಿಗಳಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಇವರ ಮೊದಲ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ನಡೆದದ್ದು ಕಾಂಗಡಿಯ ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿ. ಇವರ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿದ್ದು ಅಧ್ಯಾಪಿಕೆಯಾಗಿದ್ದ ಇವರ ತಾಯಿ ಸಂಪಾದಿಸಿ ತರುತ್ತಿದ್ದ ೩೦ ರೂ.ಗಳ ತಿಂಗಳ ಸಂಬಳ. ಇದರಲ್ಲಿಯೇ ಮನೆಯ ಖರ್ಚು ಹಾಗೂ ಯಶಪಾಲರ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಖರ್ಚನ್ನು ಸರಿದೂಗಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿದ್ದಿತೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವೇನೂ

೧ ಯಶಪಾಲರ ಬಾಳಿನ ಈ ಮೊದಲ ಭಾಗದ ವಿವರಗಳಿಗೆ ನಾನು ಋಣಿಯಾಗಿರುವುದು:

(೧) 'ಸಿಂಹಾವಲೋಕನ' (ಭಾಗಗಳು ೧-೩) ; ಯಶಪಾಲ್; (೨) Stories of Yashpal-Author and Patriot : Corrine Friend ; University of Pennsylvania Press, Philadelphia, USA, 1976 ; (೩) 'ಯಶಪಾಲ್ ಕೇ ಉಪನ್ಯಾಸೋಂ ಕಾ ಮೂಲ್ಯಾಂಕನ' : ಡಾ. ಸುದರ್ಶನ್ ಮಲಹೋತ್ರಾ ; ಆದರ್ಶ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ದೆಹಲಿ-೩೧, ೧೯೭೩ ; ಪು. ೧೩-೧೫ ; (೪) ಶ್ರೀಮತಿ ಪ್ರಕಾಶವತಿ ಪಾಲ್ ಅವರು ಒದಗಿಸಿರುವ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಮಾಹಿತಿಗಳು.

ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಂಗಡಿಯ ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿ ಅವರು ಶುಲ್ಕವಿನಾಯಿತಿ ಪಡೆದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಏಳನೆಯ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವರ ಆರೋಗ್ಯ ಹದಗೆಟ್ಟಿತು. ಹೀಗಾಗಿ, ಅವರ ತಾಯಿ ಅವರನ್ನು ಲಾಹೋರಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಲಾಹೋರಿನ ಡಿ.ಎ.ವಿ. ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಮುಂದೆ ತಾಯಿಯೊಡನೆ ಫಿರೋಜ್‌ಪುರಕ್ಕೆ ತೆರಳಬೇಕಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಯ ಮನೋಹರಲಾಲ್ ಪ್ರೌಢ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಹಂತದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ ಅವರು, ಆ ತರುವಾಯ ಮತ್ತೆ ಲಾಹೋರಿನ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಓದಿ ಬಿ.ಎ. ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದರು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇತಿಹಾಸದ ಸ್ಮರಣೀಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಲಾಲಾ ಲಜಪತ್‌ರಾಯ್ ಈ ಕಾಲೇಜಿನ ಸಂಸ್ಥಾಪಕರಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರಾಶರಾಗಿಯೇ ಯಶಪಾಲ್ ಈ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆರ್ಯ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದ ತಮ್ಮ ತಾಯಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಮೊದಮೊದಲು ಆರ್ಯ ಸಮಾಜದ ಆಂದೋಳನಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಯಶಪಾಲರು, 'ಠಾಲತ್ ಕಾಯ್ದೆ'ಯ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ೧೯೧೯ರಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ನಡೆಸಿದ ರಾಷ್ಟ್ರವ್ಯಾಪಿ ಆಂದೋಳನದಿಂದ ದೂರವಾಗಿ ಉಳಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ೧೯೨೦-೨೧ರಲ್ಲಿ ಫಿರೋಜ್‌ಪುರದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಚಟುವಟಿಕೆಗಳು - ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸ್ವದೇಶಿ ಆಂದೋಳನ ಅಥವಾ ಚಳವಳಿ - ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುವಲ್ಲಿ ಯಶಪಾಲರೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದ್ದರು. ೧೯೨೧ರಲ್ಲಿ ಚೌರೀಚೌರಾದ ಘಟನೆ ತರುವಾಯ - ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಭಾರತೀಯರು ಕೊಂದುಹಾಕಿದ್ದುದರಿಂದಾಗಿ - ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ತಮ್ಮ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ರದ್ದುಪಡಿಸಿದಾಗ ಘೋರ ನಿರಾಶೆಗೆ ಒಳಗಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಶಪಾಲರೂ ಒಬ್ಬರಾಗಿದ್ದರು. ಈ ನಿರಾಶೆಯೇ ಅವರನ್ನು ಲಾಹೋರಿನ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಎಳೆದುತಂದಿತ್ತು.

ನ್ಯಾಷನಲ್ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಯಶಪಾಲರಿಗೆ ಭಗತ್‌ಸಿಂಹ, ಸುಖದೇವ, ಭಗವತೀಚರಣ ಮೊದಲಾದವರ ಪರಿಚಯ ಉಂಟಾಯಿತು. ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಬಲವಾದ ರಾಜಕೀಯ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ನಾಡಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂಬ ಧ್ಯೇಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಈ ಮಿತ್ರರು ಯಶಪಾಲರನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ತಮ್ಮ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಅಹಿಂಸಾ ಮಾರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಮಾರ್ಗವೇ ಫಲಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ಇವರೆಲ್ಲರ ದೃಢವಾದ ನಂಬಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ, 'ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ದಳ' ಹಾಗೂ 'ನೌಜವಾನ್ ಭಾರತ ಸಭಾ'ಗಳು ಜನ್ಮತಳೆದುವು. ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ದಳದ ಗುಪ್ತ

ಕಾರ್ಯಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವ ಸಲುವಾಗಿ ಭಗತ್‌ಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಇತರರು ಓದಿಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನು ಹಾಡಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಪರಾರಿಯಾದರು. ಆದರೆ, ಯಶಪಾಲರು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದು ಬಿ.ಎ. ಪದವಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿ, ಅದೇ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ಸೇರಿ, ಈ ದಳವನ್ನು ಸಂಘಟಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು.

೧೯೨೪ರಲ್ಲಿ ಪಂಜಾಬ್, ಸಂಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳು, ರಾಜಪುಟಾಣ ಮತ್ತು ಬಿಹಾರ್ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕ್ರಾಂತಿವಾದಿಗಳು ದೆಹಲಿಯಲ್ಲಿ ಸಭೆ ಸೇರಿ, ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಘಟಕಗಳೆಂಬಂತೆ ಕಾರ್ಯನಿರತವಾಗಿದ್ದ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ತಂಡಗಳನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ಇಡೀ ಉತ್ತರ ಭಾರತಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಯೋಜಿಸಬೇಕೆಂದೂ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದರು. ಇದರ ಫಲವಾಗಿ 'ಹಿಂದೂಸ್ತಾನ್ ಸಮಾಜವಾದಿ ಪ್ರಜಾತಂತ್ರ ಸೇನೆ' ಜನ್ಮ ತಳೆಯಿತು. 'ಸೈಮನ್ ಆಯೋಗ'ವನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿದ್ದು ಈ 'ಸೇನೆ' ಕೈಗೊಂಡ ಮೊದಲ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ. 'ಪಂಜಾಬಿನ ಕೇಸರಿ' ಎಂದು ಆ ಹೊತ್ತಿಗಾಗಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದ ಲಾಲಾ ಲಜಪತ್ ರಾಯ್ ಅವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಆಳರಸರನ್ನು ಕಂಗಡಿಸುವಂಥ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನಡೆಯಿತು. ಪೊಲೀಸರು ಲಾಲಾ ಹೊಡೆತಗಳ ಸುರಿಮಳೆಯಿಂದಲೇ 'ಸೇನೆ'ಯನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದರು ; ಲಾಲಾ ಲಜಪತ್‌ರಾಯರೂ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಪೆಟ್ಟು ತಿಂದು, ಅಂದಿನಿಂದ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಒಳಗಾಗಿ ಕೊನೆಯುಸಿರೆನ್ನಳಿದರು. ಪಂಜಾಬಿನ ಉಪ-ಪೊಲೀಸ್ ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟ್ ಆಗಿದ್ದ ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಮೂಲಕ ಇದರ ಸೇಡನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಈ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಗಳು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು. ಈ ತೀರ್ಮಾನವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಆಜಾದ್, ಭಗತ್‌ಸಿಂಹ, ಕೈಲಾಶ್‌ಪತಿ, ಮಹಾವೀರಸಿಂಹ, ಕುಂದನಲಾಲ್, ಶಿವರಾಮ್, ರಾಜಗುರು, ಯಶಪಾಲ್ ಮತ್ತು ಇತರ ಕೆಲವು ಕ್ರಾಂತಿವಾದಿಗಳು ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಆಜಾದ್, ಭಗತ್‌ಸಿಂಹ, ರಾಜಗುರು ಮತ್ತು ಜೈಗೋಪಾಲ್ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆಗುಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಯೋಜಿಸಲಾಯಿತು. ಲಜಪತ್‌ರಾಯರು ತೀರಿಕೊಂಡ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಒಳಗಾಗಿಯೇ - ಅಂದರೆ ೧೨ ಡಿಸೆಂಬರ್ ೧೯೨೪ರಂದು - ಲಾಹೋರಿನ ಡಿ.ಎ.ವಿ. ಕಾಲೇಜಿನ ಮುಂದಿದ್ದ ಪೊಲೀಸ್ ಠಾಣೆಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸನನ್ನು ಗುಂಡಿಟ್ಟು ಕೊಲ್ಲಲಾಯಿತು.

'ಸೇನೆ'ಯ ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಮತ್ತಷ್ಟು ನಾಟಕೀಯ ಸ್ವರೂಪದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಭಗತ್‌ಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಬಟುಕೇಶ್ವರ ದತ್ತ 'ದೆಹಲಿಯ ಅಸೆಂಬ್ಲಿ'ಯಲ್ಲಿ (ಶಾಸನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ) ಬಾಂಬನ್ನು ವಿಸ್ಫೋಟಿಸಿ, ಸರ್ಕಾರ ಜಾರಿಗೆ ತರಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದ ಎರಡು ದಮನಕಾರಿ ಮಸೂದೆಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯನ್ನು ತೋರಿದರು. ಇಬ್ಬರೂ ಅಲ್ಲಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ಕಟಕಟೆಯ

ಮೂಲಕ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಧ್ಯೇಯೋದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ನಾಡಿಗೆ ಸಾರಿ ಹೇಳಿ, ನಾಡನ್ನು ತಿವಿದೆಬ್ಬಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದರು. ಈ ಘಟನೆಯಾದ ತರುವಣದಲ್ಲಿಯೇ ಲಾಹೋರ್ ಮತ್ತು ಸಹರಾನ್‌ಪುರಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಂಬಿನ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಿತು. 'ಸೇನೆ'ಯ ಸದಸ್ಯರ ಸಾಮೂಹಿಕ ಬಂಧನವೂ ಮೊದಲಿಟ್ಟಿತು. ಹೀಗಾಗಿ, ಯಶಪಾಲ್ ಮತ್ತು ಇತರ ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖರು ಲಾಹೋರ್‌ನಿಂದ ಪರಾರಿಯಾಗಬೇಕಾಯಿತು. ೧೯೨೯ರ ಜುಲೈ ೧೦ ರಂದು ೩೨ ಜನರ ವಿರುದ್ಧ 'ಲಾಹೋರ್ ಒಳಸಂಚಿನ ಮೊಕದ್ದಮೆ'ಯನ್ನು ಹೂಡಲಾಯಿತು. ಇದರಲ್ಲಿ ಏಳು ಜನ 'ಸರ್ಕಾರಿ ಸಾಕ್ಷಿ'ಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದರು. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಆಜಾದ್, ಭಗವತೀಚರಣ, ಯಶಪಾಲರನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ಒಂಬತ್ತು ಮಂದಿಯನ್ನು 'ತಲೆತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರು' ಎಂದು ಘೋಷಿಸಲಾಯಿತು. ಅಕ್ಟೋಬರ್ ೧೯೩೦ರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ನ್ಯಾಯಾಲಯವೊಂದು ಭಗತ್‌ಸಿಂಹ, ಸುಖದೇವ್ ಮತ್ತು ರಾಜಗುರು ಅವರಿಗೆ ಮರಣದಂಡನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿತು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಹಾಗೂ ಸಾಮೂಹಿಕ ಬಂಧನ ಮತ್ತು ದಂಡನೆಗಳಿಂದಾಗಿ 'ಸೇನೆ' ಚಲ್ವಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಯಿತಾದರೂ, ಆಜಾದ್ ಮತ್ತು ಯಶಪಾಲರು ಅದನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿ ಇರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು. ನಾಡಿನ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯುವಂಥ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಂದಲೇ ಇದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ, ವೈಸರಾಯ್ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಲಿದ್ದ ವಿಶೇಷ ರೈಲಿನ ಬೋಗಿಯನ್ನು ಆಸ್ಪೋಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಡಿಸೆಂಬರ್ ೧೯೨೯ರಲ್ಲಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದರು. ರೈಲು ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿದ್ದ ಬಾಂಬನ್ನು ಯಶಪಾಲ್ ಆಸ್ಪೋಟಿಸಿದರು. ಆದರೆ 'ಊಟದ ಬೋಗಿ' ಮಾತ್ರವೇ ಸಿಡಿದುಹೋಯಿತು, ವೈಸರಾಯ್‌ಗೆ ಏನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಈ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಪೊಲೀಸರು ಬಹಳ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ೧೯೩೧ರ ಫೆಬ್ರವರಿಯಲ್ಲಿ ಆಜಾದ್ ಅಲಹಾಬಾದಿನ 'ಆಲ್ಫ್ರೆಡ್ ಪಾರ್ಕ್'ನಲ್ಲಿ ಪೊಲೀಸರೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುತ್ತ ಸಾವನ್ನಪ್ಪಿದರು. ಅಳಿದುಳಿದ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಒಂದು ಗೂಡಿಸಲು ಯಶಪಾಲ್ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ನೆರವಾದವರಿಗೆ ಅಥವಾ ನೆರವಾಗುವಂಥ ಸುಳಿವು ಕೊಟ್ಟವರಿಗೆ ಬಹುಮಾನ ನೀಡುವುದಾಗಿಯೂ ಸರ್ಕಾರ ಘೋಷಿಸಿತ್ತು. ೧೯೩೨ರ ಜನವರಿ ೨೩ರಂದು ಕೊನೆಗೂ ಪೊಲೀಸರು ಅಲಹಾಬಾದಿನ ಮನೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ, ಸೆರೆಮನೆಗೆ ದೂಡಿದರು. ಅವರ ಬಂಧನದೊಂದಿಗೆ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ 'ಸೇನೆ'ಯ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳೂ ಕೊನೆಗೊಂಡವು. ಯಶಪಾಲರಿಗೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳ ಕಠಿಣ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು. ಆಗ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷದ ಶಿಕ್ಷೆ ಎಂಬುದು ಜೀವಾವಧಿ ಶಿಕ್ಷೆಯೇ ಆಗಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವಧಿ ತೀರಿದ ಬಳಿಕ ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಬೇಕಾದ ನಿರ್ಬಂಧವೇನೂ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಸರ್ಕಾರದ ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಎಷ್ಟು ಕಾಲ ಬೇಕಾದರೂ

ಬಂಧನವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆಗಿನೂ ಯಶಪಾಲರಿಗೆ ೨೮ ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಾಗಿತ್ತು. ಸೆರೆವಾಸದ ಆ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಗಾಳಿ, ಫ್ರೆಂಚ್, ಇಟಾಲಿಯನ್, ರಷ್ಯನ್ ಮೊದಲಾದ ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಅವರು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದರು.

ಯಶಪಾಲರು ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ದಿನಗಳನ್ನು ದೂಡುತ್ತಿದ್ದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಭಾರತ ಸ್ವಯಮಾಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯತ್ತ ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ೧೯೩೨ರಲ್ಲಿ ಅದು ಏಳು ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿತು. ಯಾವುದೇ ಭೇದಭಾವವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲ ರಾಜಕೀಯ ಬಂದಿಗಳನ್ನೂ ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡುವುದಾಗಿ ಘೋಷಿಸಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಆಂಗ್ಲ ಸರ್ಕಾರದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಯಶಪಾಲ್ 'ರಾಜಕೀಯ ಬಂದಿ' ಮಾತ್ರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಮುನ್ನ, ಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮುಚ್ಚಳಿಕೆಯನ್ನು ಬರೆದುಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಅವರನ್ನು ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಲಾಯಿತು. ಯಶಪಾಲರು ಇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಇದರ ಅರ್ಥ, ಹಿಂಸೆಯೇ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಗಳ ಗುರಿಯಾಗಿತ್ತೆಂಬುದಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡತಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ಯಶಪಾಲರ ವಾದವಾಗಿತ್ತು. ಅವರ ವಾದಕ್ಕೆ ಕೊನೆಗೂ ಗೆಲುವು ದೊರೆಯಿತು. ಮುಚ್ಚಳಿಕೆ ಬರೆಸಿಕೊಳ್ಳದೆಯೇ ಬಂದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಹೀಗೆ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದವರಲ್ಲಿ ಯಶಪಾಲರೇ ಕೊನೆಯವರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರ ಪತ್ನಿಯ ಅವಿರತ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಾಗಿ ಹಾಗೂ ಅವರ ಅನಾರೋಗ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಸಂಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸರ್ಕಾರ ಮಧ್ಯಪ್ರವೇಶಿಸಿದುದರಿಂದ ೨ ಮಾರ್ಚ್ ೧೯೩೨ರಂದು ಯಶಪಾಲರ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಯಿತು. ಆದರೂ ಪಂಜಾಬನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸದಂತೆ ಅವರ ಮೇಲೆ ನಿಷೇಧಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಜಾರಿಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಆಗಿನೂ ಅವರಿಗೆ ೩೫ ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಾಗಿತ್ತು.

ಬರ್ಮೆಯ 'ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಜೈಲ್'ನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ ೧೯೩೬ರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಪ್ರಕಾಶವತಿ ಕಪೂರರೊಂದಿಗೆ ಯಶಪಾಲರ ಮದುವೆ ನಡೆಯಿತು. ಪ್ರಕಾಶವತಿಯವರು ೧೯೩೦ರಲ್ಲಿ ಲಾಹೋರ್‌ನಿಂದ ಪರಾರಿಯಾಗಿ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ದಳದ ಗುಪ್ತ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದರು. ೧೯೩೪ರಲ್ಲಿ ದೆಹಲಿಯಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಬಂಧಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಸಮಾನ ಮನೋಧರ್ಮದ ಈ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ದೈವ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಒಂದುಗೂಡಿಸಿತು. ಈ ಮದುವೆ ಯಶಪಾಲರ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಜೀವನದ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ ಘಟನೆಯೂ ಹೌದು. ಯೌವನದ ಅವಧಿಯನ್ನು ನಾಡಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಧಾರೆಯೆರೆದ ಯಶಪಾಲರು, ತಮಗೆ ಬಿಡುಗಡೆ ದೊರೆತ ಬಳಿಕ ನಾಡಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಭರವಸೆಯೂ ಮೂಡಿದ್ದುದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಯಕಕ್ಕೆ - ಅಂದರೆ, ಬರೆವಣಿಗೆಗೆ - ಮನಗೊಟ್ಟರು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮ ಅದ್ವಿತೀಯ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಮೆರೆದರು.

ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಯಶಪಾಲರ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಜೀವನ ಬಹಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಆರಂಭಗೊಂಡಿತ್ತು. ಲಾಹೋರಿನಿಂದ ಪರಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಯಶಪಾಲರು ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು. 'ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ ಸಮಾಜವಾದಿ ಪ್ರಜಾತಂತ್ರ ಸೇನೆ'ಯ ಪರವಾಗಿ 'ಫಿಲಾಸಫಿ ಆಫ್ ದಿ ಬಾಂಬ್' ಎಂಬ ಕಿರುಹೊತ್ತಗೆಯನ್ನು ಅವರು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದರು. ಆಗಲೇ ಒಂದು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ನಾಟಕವನ್ನೂ ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆಯಾದರೂ ಅದನ್ನೂ ಪ್ರಕಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಹೆಸರು ಬದಲಾಯಿಸಿ ಋಷಭಚರಣ ಜೈನರ ಮೂಲಕ ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿದ್ದ 'ಗಾಂಧಿ ಔರ್ ಲೆನಿನ್' (ಗಾಂಧಿ ಮತ್ತು ಲೆನಿನ್) ಎಂಬ ಅವರ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಹಸ್ಯ ಹೊರಬಿದ್ದ ಬಳಿಕ, ಆಂಗ್ಲ ಸರ್ಕಾರ ಮುಟ್ಟುಗೋಲುಹಾಕಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಬಳಿಕ, ಪಂಜಾಬಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ, ಮಾಹೆಯಾನ ಎಪ್ಪತ್ತೆದು ರೂಗಳ ವೇತನದ ಮೇಲೆ, ಲಖೌದಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದ ವಾರಪತ್ರಿಕೆಯೊಂದರ ಉಪಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ದುಡಿಯತೊಡಗಿದರು. ಕೆಲಕಾಲಾನಂತರ ೧೯೩೮ರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪತ್ನಿಯ ನೆರವಿನೊಂದಿಗೆ 'ವಿಫ್ಲವ' ಎಂಬ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರು. 'ಬಾಗಿ' (ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ) ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅದರ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಆವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೊರತರತೊಡಗಿದರು. ಈ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿನ 'ಚಕ್ರ ಕ್ಲಬ್', 'ಮಾರ್ಕ್ಸ್‌ವಾದದ ಪಾಠಶಾಲೆ', 'ಸಿಂಹಾವಲೋಕನ' (ಇದು ಅವರ ಆತ್ಮಕಥೆ; ಮುಂದೆ ಗ್ರಂಥರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು) ಮೊದಲಾದ ಅಂಕಣಗಳು ತುಂಬ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದುವು. ಅದು ತನ್ನ ಕಾಲದ ಅತ್ಯಂತ ಜನಪ್ರಿಯ ಹಾಗೂ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ ಪತ್ರಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಆಂಗ್ಲ ಸರ್ಕಾರದ ವಿರೋಧದಿಂದಾಗಿ, ೧೯೪೧ರಲ್ಲಿ ಇದರ ಹೆಸರನ್ನು 'ವಿಫ್ಲವಿ ಟ್ರಾಕ್ಟ್' ಎಂದು ಬದಲಾಯಿಸಲಾಯಿತು. ೧೯೪೨ರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಯಶಪಾಲರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದಾಗ ಈ ಪತ್ರಿಕೆ ನಿಂತುಹೋಯಿತು. ಆದರೂ ರಾಜಕೀಯ-ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಅಡಿಗಲ್ಲನ್ನು ಹಾಕಿದ ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಔದ್ಯೋಗಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಮಿಕರ ಸಂಘಟನೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ, ಕಾರ್ಮಿಕ ಸಂಘಗಳ (ಟ್ರೇಡ್ ಯೂನಿಯನ್) ಭಾವನೆಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸಿದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಅದಕ್ಕೆ ಸಂದಿದೆ. ೧೯೪೮ರಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಭಾರತದ ಸರ್ಕಾರವೂ ಪೂರ್ವಪರಿಶೀಲನ (censor) ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹಾಗೂ ಯಶಪಾಲರನ್ನು ಲಖೌ ನಗರದಿಂದ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಈ ಪತ್ರಿಕೆ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಕೊನೆಯುಸಿರೆನ್ನಳಿಯಿತು. ಮುಂದೆಯೂ ಯಶಪಾಲರು 'ನಯಾ ಪಥ್' (ಹೊಸ ಹಾದಿ) ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ, ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಸೇನೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು.

ಬಹುಭಾಷೆಗಳ ಪರಿಚಯವಿದ್ದ ಯಶಪಾಲರು ಬೇರಾವುದೇ ವಿದೇಶಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತಮಗೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಭುತ್ವವಿದ್ದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ನಲ್ಲಿ ಕೃತಿರಚನೆಗೆ ತೊಡಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು; ಹಾಗೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಯೂ ಇದ್ದರೂ. ಆದರೆ ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ತಾಯ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಅವರು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಕಥೆಯಾಗಿರುವ 'ಸಿಂಹಾವಲೋಕನ'ದಲ್ಲಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಈ ನಿರ್ಧಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ :

“ಮೊದಲು ನಾನು ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ನಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲು ಆರಂಭಿಸಿದೆ. ಕೆಲವು ಎಕ್ಸರ್‌ಸೈಜ್ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಸಿದೆ. ಆಮೇಲೆ ನಾನು ಯೋಚಿಸಿದೆ : 'ನನಗೆ ನನ್ನದೇ ಆದ ಭಾಷೆಯೊಂದಿದೆ. ಆ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ನಾನೇಕೆ ಬರೆಯಬಾರದು? ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವಂಥದೇನನ್ನಾದರೂ ನಾನು ಬರೆಯಬಲ್ಲೆನಾದರೆ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಸಮೃದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವೋ ಅಥವಾ ನನ್ನದೇ ಭಾಷೆಯಾದ ಹಿಂದಿಯನ್ನೋ?' ಇದೇ ಸರಿಯೆಂಬುದು ನನಗೆ ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಮನದಟ್ಟಾಯಿತು ಎಂದರೆ ಹಿಂದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ನಾನು ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಿದೆ.”^೨

ಅವರ ಈ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂದೀ ಸಾಹಿತ್ಯಲೋಕ ಇಂದು ಅವರಿಗೆ ಋಣಿಯಾಗಿದೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಇಂದು ಅವರು, ಆದರ್ಶವಾದದಲ್ಲಿಯೇ ಆರಂಭಿಸಿ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಅಥವಾ ವಾಸ್ತವವಾದದ ನೆಲೆಯನ್ನು ತಲುಪಿ, ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಬಾಳಿನ ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಗುರಿಗಳನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡ ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಈ ದರ್ಶನದ ಕುರುಹಾಗಿ 'ಗೋದಾನ'ದಂಥ ಅಪೂರ್ವ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಹಿಂದೀ ಜಗತ್ತಿಗೆ ತಮ್ಮ ಅಳಿಯದ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ನೀಡಿದ ಪ್ರೇಮಚಂದರ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಈ ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಸಾಧನೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಮತ್ತು ಮಹತ್ವಗಳನ್ನು ಅನನ್ಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿರುವ ಮೂವರು ವಿಮರ್ಶಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ಕಾರ್ಯನ್ ಫೆಂಡ್ ಎಂಬ ಅಮೆರಿಕನ್ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಇದು :

“ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯನ ಬಗೆಗಿನ ತಮ್ಮ ಕಾಳಜಿ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯದ ಬಗೆಗಿನ ಬಾಧ್ಯತೆ, ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದ ಚಾಂಚಲ್ಯದ ಬಗೆಗಿನ ಅರಿವು, ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಹಾಸ್ಯಗಳ ಸಮಾವೇಶದೊಂದಿಗೆ ಮಾನವ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಬಲ್ಲ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಮತ್ತು ಸರಳ ಹಾಗೂ ಶಕ್ತಿಪೂರ್ಣ ಶೈಲಿ - ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಯಶಪಾಲರು ಹಿಂದೀ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮಚಂದ್ರ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ.”^೩

೨ 'ಸಿಂಹಾವಲೋಕನ', (ಭಾಗ ೩), ಪು. ೧೫೦.

೩ Stories of Yashpal : Corrine Friend ; p. 10. ಮೂಲ ಹೇಳಿಕೆ ಹೀಗಿದೆ :

ಎ. ಸುಖೋಚ್ಯಫ್ ಎಂಬ ರಷ್ಯನ್ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ :

“ಕೌಶಲ್ಯಪೂರ್ಣ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಜನತೆಯ ಜೀವನವನ್ನು ಅದರ ಎಲ್ಲ ಸಂಕೀರ್ಣತೆ ಹಾಗೂ ಅಸಂಗತಿಗಳೊಂದಿಗೆ, ಅದು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಇದ್ದಂತೆ ಹಾಗೂ ಅದನ್ನು ಆದರ್ಶೀಕರಿಸದೆ, ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಯಶಪಾಲರು ತುಂಬ ಒಳ್ಳೆಯ ಲೇಖಕರಾಗಿದ್ದರು. ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಉನ್ನತವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಉದ್ದೇಶವೊಂದಿದೆ ಹಾಗೂ ಲೇಖಕ ತನ್ನ ಜನತೆಗೆ ಜವಾಬುದಾರನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ತತ್ವಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಬರೆವಣಿಗೆಯ ಆರಂಭಕಾಲದಿಂದಲೂ ಯಶಪಾಲರು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಅನ್ಯಾಯದ ವಿರುದ್ಧ ಹಾಗೂ ಹೊಸ ಬಾಳಿಗಾಗಿ ಹೋರಾಡದಂತೆ ಜನರನ್ನು ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸುವ ಎಲ್ಲ ಅಪ್ರಚಲಿತ ಹಾಗೂ ಸಂಪ್ರದಾಯಬದ್ಧ ಸಂಗತಿಗಳ ವಿರುದ್ಧ ನಡೆಯುವ ಸತತ ಹೋರಾಟ ಯಶಪಾಲರ ಬರೆವಣಿಗೆಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

“ಪ್ರೇಮಚಂದರನ್ನು ಹಾಗೂ ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಯಥಾರ್ಥವಾದೀ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಯಶಪಾಲರು ಬರೆದದ್ದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬಡವರ ಹಾಗೂ ನಿರ್ಗತಿಕರ ಚಿಂತಾಜನಕ ಜೀವನವನ್ನು ಕುರಿತು, ಅವರ ದೌರ್ಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮತ್ತು ಸೌಭಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷಗಳ ಅಪರೂಪದ ಹಾಗೂ ಕ್ಷಣಭಂಗುರ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದುವೆಂದು ತೋರಬಹುದಾಗಿರುವ ಘಟನೆಗಳ ಬಗೆಗಿನ ತಮ್ಮ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ, ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಶುಷ್ಕವೂ, ಮೊದಲ ನೋಟಕ್ಕೆ ದುಸ್ತರವಾದುದೂ ಎಂದು ತೋರಬಹುದಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯಶಪಾಲರು ಎದ್ದು ಕಾಣುವಂಥ ಕಲಾತ್ಮಕ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ತೋರಿಕೆಯ ದೈನಂದಿನ ಘಟನೆಗಳಿಂದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ಇಡಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾರಣಗಳ ಸರಣಿಯೇ ತೆರೆದುತೋರುತ್ತದೆ.”^೪

"Yashpal, in his concern for the common man and commitment to social justice, his understanding of the quirks of human nature and ability to portray human beings with compassion and humour, and in his simple and powerful writing style, is heir to Premchand's place in Hindi literature."

೪. Books from the USSR' : Vol. xvi. No. 40 (Aug), 1979, Pp. 2-3.

ಮೂಲ ಹೇಳಿಕೆ ಹೀಗಿದೆ :

"Yashpal was a very good writer, skilfully depicting the life of his people, in all its complexities and contradictions, as it really was, without idealising it. Right from the beginning of his writing, Yashpal always held to the principle that literature has a high social purpose, and that the writer is responsible to his people. Inspiring Yashpal's writing was the unceasing struggle against social injustice and against the remnants of everything obsolete and conservative that prevented people from fighting for a new life.

ಪದ್ಮಸಿಂಹ ಶರ್ಮಾ ಕಮಲೇಶ್ ಹೀಗೆನ್ನುತ್ತಾರೆ :

“ಪ್ರೇಮಚಂದರ ಶರವಾಯು ಹಿಂದಿಯ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥರಾಗಿರುವಂಥ ಲೇಖಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾಗಿ ಯಶಪಾಲ್ ಅವರನ್ನು ನಾನು ಗಣಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅವರ ಬರೆವಣಿಗೆಗೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ಒಂದು ರೀತಿಯಿದೆ. ವಿದೇಶದ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಲೇಖಕರ ಪರಂಪರೆಯ ಭಾರತೀಯ ಅಗ್ರದೂತರು ಅವರು. ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅನುಭೂತಿಯ ಸತ್ಯತೆ ಮಹಾ ಮಹಾ ಲೇಖಕರಿಗೂ ಈರ್ಷ್ಯೆಯ ವಸ್ತುವಾಗಿದೆ.”^೫

೧೯೩೯ರಲ್ಲಿ ಆರಂಭಗೊಂಡ ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿ ೧೯೭೬ರ ವರೆಗೂ ಸತತವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿದು ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ೫೦ ಪುಸ್ತಕಗಳು ಅವರಿಂದ ಹೊರಬಂದಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ೧೬ ಕಥಾಸಂಕಲನಗಳು, ೪ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಬಂಧ ಸಂಗ್ರಹಗಳು, ೫ ಹಾಸ್ಯ ಮತ್ತು ನಿರೂಪಣಾತ್ಮಕ ಪ್ರಬಂಧ ಸಂಕಲನಗಳು, ೧೨ ಕಾದಂಬರಿಗಳು, ೩ (ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿರುವ) ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಜೀವನದ ಸಂಸ್ಕರಣಗಳು, ೩ ಪ್ರವಾಸ ವೃತ್ತಾಂತಗಳು, ೧ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕಗಳ ಸಂಗ್ರಹ, ೬ ಅನುವಾದಿತ ಕಾದಂಬರಿಗಳು ಹಾಗೂ ಪ್ರಬಂಧ ಸಂಕಲನಗಳು. ಡಿಸೆಂಬರ್ ೨೫, ೧೯೭೬ರಂದು ಯಶಪಾಲರು ದಿವಂಗತರಾದರು. ಆಗಲೂ ಅವರು ಕ್ರಾಂತಿಯ ನೆನಪುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಭಾಗದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು. ೧೯೫೫ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಅವರ 'ದಿವ್ಯಾ' ಕಾದಂಬರಿ “ಹಿಂದಿಯ ಏಳು ಯುಗಾಂತಕ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು” ಎಂದೂ, ಎರಡು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಶಃ ೧೯೫೮ ಮತ್ತು ೧೯೬೦ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ 'ಝೂಲಾ ಸಚ್' (ಸುಳ್ಳು ಸತ್ಯ) “ಜಗತ್ತಿನ ಹತ್ತು ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು” ಎಂದೂ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿವೆ.

ನಾಡಿನ ಜನತೆ ಯಶಪಾಲರನ್ನು ಈ ಜೋಡಿ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಸತ್ಕರಿಸಿದೆ. ೧೯೫೫ರಲ್ಲಿ 'ಚಿತ್ರ ಕಾ ಶೀರ್ಷಕ' ಎಂಬ ಕಥಾ ಸಂಕಲನಕ್ಕೆ 'ದೇವ

"Following the traditions set by Premchand and the Progressive Realist Literature, Yashpal wrote mainly about the miserable life of the poor and the needy, about their mis-fortunes, about the rare and short-lived instances of good fortune and joy. In his description of events, commonplace though they might be, in a somewhat dry and at first glance impassive manner, Yashpal achieves a striking artistic effect, in which a chain of causes determining social life as a whole is revealed from individual situations and outwardly routine events."

೫. 'ಹಿಂದೀ ಸಾಹಿತ್ಯ ಔರ್ ಸಾಹಿತ್ಯಕಾರ್' : ಸುಧಾಕರ ಪಾಂಡೇಯ ; ನಂದ-ಕಿಶೋರ್ ಅಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ವಾರಾಣಸಿ, ೧೯೬೧ ; ಪು. ೩೨೨ರಲ್ಲಿ ಉದ್ಧೃತ.

ಪುರಸ್ಕಾರ' ದೊರೆಯಿತು ; ೧೯೫೬ರಲ್ಲಿ ಪಂಜಾಬ್ ಸರ್ಕಾರ ಅಭಿನಂದನ ಗ್ರಂಥವೊಂದನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿತು ; ೧೯೬೭ರಲ್ಲಿ 'ಸಾಹಿತ್ಯ ವಾರಿಧಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ೧೯೬೯ರಲ್ಲಿ 'ನೆಹರೂ ಪುರಸ್ಕಾರ', ೧೯೭೦ರಲ್ಲಿ 'ಪದ್ಮಭೂಷಣ' ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ೧೯೭೧ರಲ್ಲಿ 'ಮಂಗಲ್ ಪ್ರಸಾದ್ ಪಾರಿತೋಷಕ', ೧೯೭೪ರಲ್ಲಿ ಆಗ್ರಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಡಿ.ಲಿಟ್. ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ೧೯೭೫ರಲ್ಲಿ 'ಸಾಹಿತ್ಯ ವಾಚಸ್ಪತಿ' ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ೧೯೭೬ರಲ್ಲಿ 'ಮೇರಿ ತೇರೀ ಉಕ್ ಕೀ ಬಾತ್' ಕಾದಂಬರಿಗೆ ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ - ಹೀಗೆ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳ, ಅಭಿನಂದನೆಗಳ ಸುರಿಮಳೆಯೇ ಆಯಿತು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅವರಿಗೆ ಅರವತ್ತು ಮತ್ತು ಎಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳು ತುಂಬಿದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಶಪಾಲರನ್ನು ಕುರಿತ ವಿಚಾರ ಗೋಷ್ಠಿಗಳ ನಡೆವು ಎಂಬುದು ಅವರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಾಧನೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದೆ.

ಜಗತ್ತಿನ ಅನೇಕ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಅವರ ಕೃತಿಗಳು ಅನುವಾದಗೊಂಡಿವೆ. ಅಮೆರಿಕೆಯ ಪೆನ್ನಿಲ್ವೇನಿಯಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ *Short Stories of Yashpal : Author and Patriot* ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ಕಥೆಗಳ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಸಂಕಲನವೊಂದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ (ಅನುವಾದ ಹಾಗೂ ಸಂಪಾದನ Corinne Friend). ಆರ್ನಾಲ್ಡ್ ಹೈನ್‌ಮನ್ ಅವರಿಂದ *The Essence of Love* ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಥಾಸಂಕಲನವೂ (೧೯೭೫), 'ಅಮಿತಾ' ಕಾದಂಬರಿಯೂ (೧೯೭೭) ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ನವದೆಹಲಿಯ ವಿಕಾಸ್ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಂಸ್ಥೆ ಅವರ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಜೀವನದ ನೆನಪುಗಳ ದಾಖಲೆಯಾಗಿರುವ 'ಸಿಂಹಾವಲೋಕನ'ವನ್ನು ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ನಲ್ಲಿ ಹೊರತರುತ್ತಿದೆ. ಯಶಪಾಲರ ಮೊದಲ ಕಥೆಯೊಂದು ರಷ್ಯನ್ ಭಾಷೆಗೆ ಭಾಷಾಂತರಗೊಂಡುದು ೧೯೫೨ರಲ್ಲಿ ('V Zashchitu Mira' ('ಶಾಂತಿಯ ಸಮರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ') ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ). ಅಲ್ಲಿಂದೀಚೆಗೆ 'Inostrannaya Literatura' ('ವಿದೇಶಿ ಸಾಹಿತ್ಯ'), 'Smena' ಮೊದಲಾದ ಪ್ರೌಢಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ, 'Komsomolskaya Pravda' ಮೊದಲಾದ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ, ಭಾರತೀಯ ಲೇಖಕರ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಸಂಕಲನಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಕಥೆಗಳು ಸತತವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿವೆ. 'ದಿವ್ಯಾ' ಕಾದಂಬರಿ ೧೯೫೯ರಲ್ಲೂ, 'ಝೂತಾ ಸಚ್' ೧೯೬೩ರಲ್ಲೂ ರಷ್ಯನ್‌ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡವು. ಇವು ರಷ್ಯಾದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿವೆಯೆಂದರೆ ಈ ಎರಡು ಕಾದಂಬರಿಗಳ ಬೆನ್ನಿನಲ್ಲಿಯೇ 'ಬೂದಿಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿನ ಕಿಡಿಗಳು' ಎಂಬ ಕಥಾಸಂಕಲನ (೧೯೬೬), 'ಹನ್ನೆರಡು ಮನೆಗಳು' ಎಂಬ ಮನೋವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಕಥೆ (೧೯೭೨) ಮತ್ತು 'ಅಮಿತಾ' ಎಂಬ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾದಂಬರಿ (೧೯೭೫) ರಷ್ಯನ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಕುಕಂಡವು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ರಷ್ಯಾದ ವಿಮರ್ಶಕರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಂಪಕ್ತಿಯವರೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಎಫ್. ಬಗ್ಬಾನೋಫ್,

ವೈ. ಷೆಲ್ಯೆಷೆಫ್, ಎಲ್. ಯಿರೇಮ್ಯಾನ್ ಮತ್ತು ವೈ. ಕರ್ಚಾಗ್‌ಫ್ ಅವರು ಯಶಪಾಲರ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.^೬ ಅನೇಕ ಭಾರತೀಯ ಭಾಷೆಗಳಿಗೂ ಯಶಪಾಲರ ಕಥೆ-ಕಾದಂಬರಿಗಳು ಅನುವಾದಗೊಂಡಿವೆ. 'ಮನುಷ್ಯ ಕೇ ರೂಪ್' ಎಂಬ ಅವರ ಕಾದಂಬರಿ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಬುಕ್ ಟ್ರಸ್ಟ್‌ ವತಿಯಿಂದ ಭಾರತದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಮುಖ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲೂ ಬೆಳಕುಕಂಡಿದೆ. 'ಅಮಿತಾ' ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನುವಾದಕ್ಕಾಗಿ 'ಯುನೆಸ್ಕೋ' ಆಯ್ದುಕೊಂಡಿದೆ. ಯಶಪಾಲರ ಕೆಲವು ಕಥೆಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವರ ಕಾದಂಬರಿಗಳು ('ಮನುಷ್ಯ ಕೇ ರೂಪ್' ಒಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಇನ್ನೂ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಅವರ 'ದಿವ್ಯಾ' ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದೆ.

'ದಿವ್ಯಾ' ಯಶಪಾಲರ ಅತ್ಯಂತ ಜನಪ್ರಿಯ ಕಾದಂಬರಿ. ಅಭಿಜಾತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ತಳೆದ ದಿವ್ಯಾ ಶ್ರೇಷ್ಠಿಪುತ್ರನಾದ ಪೃಥುಸೇನನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತಳಾಗಿ, ಅವನಿಗೆ ಮೈಗೂಟ್ಟುದರ ಫಲವಾಗಿ ಎದುರಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದ ನಾನಾ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು, ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅವಳ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಅನೇಕ ತಿರುವುಗಳು, ಅವಳ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಹಾಗೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಬಯಸಿದ ಪೃಥುಸೇನ, ರುದ್ರಧೀರ ಮತ್ತು ಮಾರಿಶರಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನೆಪದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವರ್ಗಸಂಘರ್ಷ, ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳ ಫಲವಾದ ಏಳು-ಬೀಳುಗಳು, ಮಾನವ ಬದುಕಿಗೆ ಆವರಣಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವ ಧರ್ಮಗಳ ಕಪಿಮುಷ್ಟಿ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ದೌರ್ಬಲ್ಯ-ವೈಫಲ್ಯಗಳು, ಸಾಮಾಜಿಕ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಜೀವನದ ಮೇಲೆ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಪರಿಣಾಮಗಳು, ಜೀವನದ ಬಗೆಗಿನ ವಿವಿಧ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳು - ಇವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನು ಮಾಮಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣೆದುರು ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುವಂಥ ವ್ಯಾಪಕ ಭಿತ್ತಿ ಈ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಬಾಳಿನ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಇಡೀ ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುವಂತೆ ರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಘಟನೆಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೃದಯವನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದುನಿಲ್ಲಿಸುವಂಥ, ಕರುಣೆಯ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಮಿಡಿಯುವಂಥ ಸ್ವಾರಸ್ಯಪೂರ್ಣ ಕಥೆಯೊಂದು ಹಬ್ಬಿನಿಂತಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಇದು ಪಂಡಿತಪಾಮರರಿಗೆಲ್ಲ ಹಿಡಿಸುವಂಥ ಕೃತಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ.

“ಯಶಪಾಲರು 'ದಿವ್ಯಾ'ದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರದಕೋಲನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿ ಓದುಗರನ್ನು ಮಂತ್ರಮುಗ್ಧರಾಗಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ” ಎಂದು ಹಿಂದಿಯ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿ ಮೈಥಿಲೀ ಶರಣಗುಪ್ತರೊ,^೭ “ 'ದಿವ್ಯಾ'ದ ಕಲಾತ್ಮಕ ಸೌಂದರ್ಯ ಸಮ್ಮೋಹನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

೬. ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳಿಗೆ ನೋಡಿ : 'Books from USSR' : ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨-೪

೭. ಶ್ರೀಮತಿ ಪ್ರಕಾಶವತಿ ಪಾಲ್ ಅವರು ಒದಗಿಸಿರುವ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಮಾಹಿತಿಯಿಂದ 'ಯಶಪಾಲ್' ಅಭಿನಂದನ ಗ್ರಂಥ'ದಲ್ಲಿ ಈ ಹೇಳಿಕೆ ಇರುವುದಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಕಾದಂಬರಿಯ ಎಲ್ಲ ತತ್ವಗಳ ಔಚಿತ್ಯ ಪೂರ್ಣ ಹಾಗೂ ಸಮನ್ವಿತ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ, 'ವಾಸನೆ', ವೇದನೆ ಹಾಗೂ 'ವಿಚಾರ'ಗಳ ಹದವರಿತ ವಿನಿಯೋಗದಿಂದ 'ದಿವ್ಯಾ' ಸಾಕಷ್ಟು ರಂಜಕವೂ ಸಂವೇದನೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಂಥದೂ ಆದ ಕಾದಂಬರಿಯಾಗಿದೆ" ಎಂದು ಸತ್ಯಪಾಲ್ ಚಂಧ್ ಅವರೂ,^೮ "ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಲೇಖಕ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ತುಂಬದೆ ಕಲ್ಪನೆಗೇ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬೆಸೆದಿದ್ದಾನೆ" ಎಂದು ಪ್ರಕಾಶಚಂದ್ರ ಗುಪ್ತರೂ,^೯ "ತಮ್ಮ ಯಥಾರ್ಥವಾದೀ ದೃಷ್ಟಿ, ಜೀವನಂತ ಗತಿಶೀಲ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಸನ್ನಿವೇಶಬದ್ಧವಾದ ಅವರ ಆಲೋಚನೆಗಳು, ಭಾವನೆಗಳು ಹಾಗೂ ಸಂಬಂಧಗಳ ಬದಲಾಗುತ್ತಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿರುವುದು, ಜೀವಂತ ವರ್ಣನೆಯ ಅದ್ಭುತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ-ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಈ ಕಾದಂಬರಿ ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿಯೂ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯೂ ಆಗಿದೆ" ಎಂದು ರಾಮದರಶ ಮಿಶ್ರರೂ,^{೧೦} "'ದಿವ್ಯಾ'ದ ಮೂಲಕ ಹೆಣ್ಣಿನ ಹೃದಯದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನೂ ವಿವಶತೆಗಳನ್ನೂ ಐತಿಹಾಸಿಕ-ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಶಕ್ತ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿರಿಸಿದ್ದಾರೆ" ಎಂದು ಡಾ. ಪ್ರತಾಪನಾರಾಯಣ ಟಂಡನ್ ಅವರೂ,^{೧೧} "ದಿವ್ಯಾಳ ಪಾತ್ರಚಿತ್ರಣ 'ಶಿ' (She)ಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಅಹಮಿಕೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನುಳ್ಳದ್ದು, 'ಥಾಯಾ'ಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಮಾರ್ಮಿಕ ಸಂಘರ್ಷದಿಂದ ಕೂಡಿರುವಂಥದು" ಹಾಗೂ " 'ದಿವ್ಯಾ' ಒಂದು ಮಹಾಕಾವ್ಯವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ ; ಅದರ ಒಂದು ಪಾತ್ರವಾದ ದಿವ್ಯಾ ಪ್ರಥಮ ಶ್ರೇಣಿಯ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಚಿರಶಾಶ್ವತ ನಾಯಕಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಜೀವನದ ನಾನಾತ್ವದ ಅಂತರಾಳದ ಮೂಲಕ ನಡೆದುಬಂದು ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವ ದಿವ್ಯಾಳ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಅದನ್ನು ಮಹಾಕಾವ್ಯವಾಗಿಸುವಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ" ಎಂದು ಅರವಿಂದ್ ಗುಟೂರ್ ಅವರು,^{೧೨} "ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಸೌಷ್ಠವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪೌಢ, ಪ್ರಾಂಜಲ, ಪರಿಷ್ಕೃತ, ಭಾವಪೂರ್ಣ ಹಾಗೂ ಕಾವ್ಯಾತ್ಮಕ ಭಾಷಾಶೈಲಿ ಹಾಗೂ ಕಲಾತ್ಮಕ ಚಾತುರ್ಯಯುಕ್ತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಲೇಖಕನಿಂದ ಅದರ ಬಳಕೆ — ಇದೇ ಈ

೮. 'ಐತಿಹಾಸಿಕ ಉಪನ್ಯಾಸ': ಸತ್ಯಪಾಲ್ ಚಂಧ್, ನ್ಯಾಷನಲ್ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ದೆಹಲಿ-೮; ೧೯೭೪, ಪು. ೧೭೭.

೯. 'ಆಧುನಿಕ ಹಿಂದೀ ಸಾಹಿತ್ಯ': ಏಕ್ ದೃಷ್ಟಿ: ಪ್ರಕಾಶಚಂದ್ರ ಗುಪ್ತ; ಪು. ೮೨.

೧೦. 'ಹಿಂದೀ ಉಪನ್ಯಾಸ - ಏಕ್ ಅಂತರ್ಯಾತ್ರಾ': ರಾಮದರಶ ಮಿಶ್ರ ; ರಾಜಕಮಲ್ ಪ್ರಕಾಶನ, ದೇಹಲಿ ೧೯೬೮, ಪು. ೧೭೩.

೧೧. 'ಹಿಂದೀ ಉಪನ್ಯಾಸ ಕಾ ಪರಿಚಯಾತ್ಮಕ ಇತಿಹಾಸ': ಡಾ. ಪ್ರತಾಪ ನಾರಾಯಣ ಟಂಡನ್ ; ವಿವೇಕ ಪ್ರಕಾಶನ, ಲಖ್ನೋ, ೧೯೬೭, ಪು. ೩೯೬.

೧೨. 'ಹಿಂದೀ ಕೇ ದಸ್ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಥಾತ್ಮಕ ಪ್ರಯೋಗ': ಸಂ. : ಅರವಿಂದ್ ಗುಟೂರ್ ; "ಉಪನ್ಯಾಸ ಕೇ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ಮೋಡ" ಎಂಬ ಅವರ ಲೇಖನ. ಪು. ೩೮.

೧೩. ಅದೇ. ಪು. ೩೯.

ಕೃತಿಯ ಮಿಗಿಲಾದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ" ಎಂದು ಡಾ. ಕಮಲಕುಮಾರೀ ಜೌಹರಿ^{೧೩} ಅವರೂ, "ಹಿಂದೀ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕೆಲವು ಯಶಸ್ವೀ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ 'ದಿವ್ಯಾ'ವನ್ನು ಇರಿಸಬಹುದು" ಎಂದು ಡಾ. ತ್ರಿಭುವನ ಸಿಂಹರೂ^{೧೪} ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಈ ಕಾದಂಬರಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೀ ಸಾಹಿತ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಎಂಥ ಸ್ವಾಗತ ದೊರೆತಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಹೇಳಿಕೆಗಳು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ.

ತಮ್ಮ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಯಶಪಾಲರು "ಇತಿಹಾಸವಲ್ಲ ; ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾತ್ರ. ಐತಿಹಾಸಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಜಗಳ 'ಪ್ರವೃತ್ತಿ'ಯ ಮತ್ತು 'ಗತಿ'ಯ ಚಿತ್ರ"^{೧೫} ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಅವರು ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಇತಿಹಾಸದ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲವು ವಿಮರ್ಶಕರು ಆಕ್ಷೇಪವೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಕೆಲವು ಆಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವುದು ಅಪ್ರಕೃತವಾಗಲಾರದು.

ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ತಮ್ಮ ಕೃತಿಯನ್ನು ಅವರು "ಬೌದ್ಧಕಾಲೀನ ಕಾದಂಬರಿ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಭಾರತೀಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಕಾಲ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಯಾವುದೇ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಯುಗ ಅಥವಾ ಅವಧಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಬಗೆಯ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದೇ ಉಚಿತವಲ್ಲ ಎಂದು ಡಾ. ಭಗವತ ಶರಣ ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಅವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.^{೧೬} ಆದರೆ, ಇದು ಅಷ್ಟು ಗಂಭೀರವಾದ ಆಕ್ಷೇಪವೇನೂ ಆಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವ ಘಟನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು.

ಈ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿನ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಅಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಡಾ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕಾದಂಬರಿಯ ಓದುಗರಿಗೆ ಮಿಲಿಂದ, ಮಿಥೋದ್ರಸ, ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಆವರಣದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಇವರ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿನ

೧೪. 'ಹಿಂದೀ ಕೇ ಸ್ವಚ್ಛಂದತಾವಾದೀ ಉಪನ್ಯಾಸ': ಡಾ. ಕಮಲಕುಮಾರೀ ಜೌಹರಿ; ಗ್ರಂಥಮ್, ರಾಮಬಾಗ್, ಕಾನ್‌ಪುರ, ೧೯೬೫. ಪು. ೪೬೭.

೧೫. 'ಹಿಂದೀ ಉಪನ್ಯಾಸ ಔರ್ ಯಥಾರ್ಥವಾದ್': ತ್ರಿಭುವನಸಿಂಹ ; ಹಿಂದೀ ಪ್ರಚಾರಕ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ವಾರಣಸಿ, ಪು. ೧೭೭.

೧೬. 'ದಿವ್ಯಾ' ಮೊದಲ ಮಾತು, ಪು. X

೧೭. 'ಹಿಂದೀ ಕೇ ದಸ್ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಥಾತ್ಮಕ ಪ್ರಯೋಗ': ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ವೀರೇಂದ್ರ ಮಹಾಜನ್ ಅವರ 'ದಿವ್ಯಾ : ಪರಿಚಯಾತ್ಮಕ ಅನುಶೀಲನ' ಎಂಬ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಉದ್ಧೃತ ; ಪು. ೧೪೩.

ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಬಗೆಗಿನ ಲೇಖಕರ ಕಲ್ಪನೆ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. “ಶಾಕಲ (ಪಾಲಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಲ) ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರ ಶುಂಗನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿತ್ತೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಏಳುತ್ತದೆ. ಪ್ಲೂಟಾರ್ಕನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಮಿಲಿಂದ ಗಂಗೆಯ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತ ಕೊನೆಯುಸಿರೆನ್ನೆಳೆದಿದ್ದ.... ‘ಗಾರ್ಗೀ ಸಂಹಿತೆ’ಯ ಯುಗಪುರಾಣದ ಮೇರೆಗೂ ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರನು ಮಿಲಿಂದನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಬಹುಶಃ ಕೊಂದುಹಾಕಿದ್ದ... ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರನು ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದ... ಅವನು ಕಟ್ಟಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿದ್ದ ; ಮೌರ್ಯಕುಲದ ಪುರೋಹಿತನೂ ಸೇನಾಪತಿಯೂ ಆಗಿದ್ದ. ಪತಂಜಲಿ ಅವನ ಋತ್ವಿಜನಾಗಿದ್ದ... ಶಾಕಲದ ಯವನರಾಜ ಮಿಲಿಂದ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ. ಬೌದ್ಧರು ಅವನು ಮಗಧದ ಮೇಲೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ, ಗಂಗಾತೀರದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರ ಅವನು ಮಣ್ಣುಮುಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡಿದ.”^{೧೮} -ಇದು ಅವರ ಪ್ರಕಾರ ಇತಿಹಾಸ ಹೇಳುವ ಸಂಗತಿ. ಆದರೆ, ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾದ ಹೇಳಿಕೆ ನಮಗೆ ಎದುರಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ (ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಭವನ) ಮಿಲಿಂದನು ರಾಜ್ಯಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಸಂನ್ಯಾಸನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ವರ್ಣನೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇತ್ತ ಕೆಲವು ವಿಮರ್ಶಕರು ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಭವವನ್ನು ಮುಂದಿರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗಂಗೆಯ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರ ಸೋಲಿಸಿದ್ದು ಯವನ ರಾಜನಾದ ಮಿಲಿಂದನನ್ನಲ್ಲ, ಮೇನೇಂದ್ರ (Menander) ಎಂಬ ಯವನ ಸೇನಾಪತಿಯನ್ನು ; ಕೇಂದ್ರಸ ಎಂಬುವವನು ಬಹುಶಃ ಯವನ ಸೇನಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾಗಿದ್ದು, ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ವಿಫಲ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದಿರಬೇಕು ಎಂದು ಅವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.^{೧೯} ಕಾದಂಬರಿಕಾರರೇನೋ ಮಿಥೋದ್ರಸನನ್ನು ಮಿಲಿಂದನ ವಯೋವೃದ್ಧ ಸೇನಾಪತಿ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವನು ಕಾಲಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಗಣಕುಲಗಳ ಒಪ್ಪಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷನೂ, ಮಹಾಸೇನಾಪತಿಯೂ ಆದ ಎಂಬ ವರ್ಣನೆಯೂ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಸುಮಾರು ೧೫೦ರಲ್ಲಿ ಮಿಥೋದ್ರಸನೆಂಬ ಯವನ ಸೇನಾಪತಿ ಸಿಂಧ್ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಈ ಬದಿಗಿದ್ದ ವಾಯವ್ಯ ಪ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದ ಎಂದು *Encycloepedia Britannica* ಹೇಳಿದೆ. ಅದರ ಹೇಳಿಕೆ ಹೀಗಿದೆ : "After the murder of Eucratides by his son about 150 B.C., Mithodrates was able to occupy some districts on the border of Bactria and to conquer

Archasia (Kandhar) ; he is even said to cross the Indus.”^{೨೦} ಅವನು ಸಾಗಲದವರೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದಿರುವ ಸಂಭವವೂ ಇದೆಯೆಂದೂ, ಅಲ್ಲಿಯ ಬೌದ್ಧ ರಾಜನಾದ ಮಿಲಿಂದನು ರಾಜ್ಯತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಸಂನ್ಯಾಸನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದನ್ನು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿಸಿರಬಹುದೆಂದೂ, ಆಗ ಗ್ರೀಕರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ಗಣರಾಜ್ಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರಬಹುದೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ಕೆಲವು ಇತಿಹಾಸಜ್ಞರೂ ವರ್ಣಾಶ್ರಮವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿದ್ದ, ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿದ್ದ ಮಗಧ ದೇಶದ ಶುಂಗವಂಶದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ರಾಜ ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರ ಅಮೃತಸರ ಮತ್ತು ಸಾಗಲಗಳನ್ನು (ಇಂದಿನ ಸಯಾಲ್ ಕೋಟ್, ಪಾಕಿಸ್ತಾನ) ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇತಿಹಾಸಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧೭೮ ರಿಂದ ೧೪೮. ಹೀಗಾಗಿ ಅವನು ಯಾವಾಗ ಸಾಗಲವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯೂ ಏಳುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಆಡಳಿತಾವಧಿಯ ಕೊನೆಗಾಲದಲ್ಲಿಯೇ - ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧೪೮ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ - ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರ ಸಾಗಲದ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣವನ್ನೆಸಗಿದ್ದನೆಂದೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ, ಮಿಥೋದ್ರಸನ ಸಾಗಲ-ವಿಜಯದ ಕಾಲ ಮತ್ತು ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರ ಅದನ್ನು ಕೈವಶಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕಾಲದ (ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧೫೦) ನಡುವೆ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಅಂತರ ಏರ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ ರುದ್ರಧೀರನ ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ದೀರ್ಘಾವಧಿ ಹಾಗೂ ಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ಕಾಲವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ, ಈ ಅವಧಿ ಏಳು ವರ್ಷಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿಯೂ ರುದ್ರಧೀರ ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರನನ್ನು ರಾಜನೆಂದು ಸಂಬೋಧಿಸದೆ ಸೇನಾಪತಿಯೆಂದೇ ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅನೇಕ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಿಪರ್ಯಾಸಗಳಿಗೆ ಎಡೆದೊರೆತಂತೆ ಆಗಿದೆ.

ಇದೇ ರೀತಿ, ಯವನರ ಪಿತೃದೇವತೆಯಾದ ಜೀಂಯಸನನ್ನು ಮಾತೃದೇವತೆಯೆಂದು (ದೇವಿ ಜೀಯಸ್) ವರ್ಣಿಸಿರುವುದನ್ನೂ,^{೨೧} ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅಂಗರಕ್ಷಿಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದನ್ನೂ,^{೨೨} ಅಭಿಜಾತ ಕುಲಕನೈಯರ ಸ್ವಚ್ಛಂದಪೂರ್ಣ ವರ್ಣನೆಯ^{೨೩} ಹಾಗೂ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ‘ಬಾಲ್‌ಡಾನ್ಸ್’ ಅನ್ನು ಹೋಲುವ ರಾಸನೈತ್ಯದ ವರ್ಣನೆಯ^{೨೪} ವಿವರಗಳನ್ನೂ ಹಲವು ವಿಮರ್ಶಕರು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೨೦. ಅಲ್ಲೇ.

೨೧-೨೩. ‘ಯಶಪಾಲ್ ಔರ್ ಹಿಂದೀ ಕಥಾಸಾಹಿತ್ಯ’ : ಸುರೇಶಚಂದ್ರ ತಿವಾರಿ ; ಸರಸ್ವತೀ ಪ್ರೆಸ್, ವಾರಾಣಸಿ, ೧೯೫೭, ಪು. ೮೪.

೨೪. ‘ಹಿಂದೀ ಉಪನ್ಯಾಸ್ ಔರ್ ಯಥಾರ್ಥವಾದ್’ : ತ್ರಿಭುವನಸಿಂಹ ; ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಪ್ರ. ೧೭೪.

೧೮. ಅದೇ, ಪುಟ. ೧೩೪

೧೯. ಅದೇ, ಪುಟ. ೧೪೩-೪

ಆದರೆ, ಇಂಥ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇರಬಹುದೆಂಬ ಅನುಮಾನ ಯಶಪಾಲರಿಗೇ ಇತ್ತು. ಇದನ್ನು ಅವರೇ ಹೇಳಿಯೂ ಇದ್ದಾರೆ: “ಆ ಕಾಲದ ನಮ್ಮ ಇತಿಹಾಸ ಅಗತ್ಯವಾದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಲಭ್ಯವಾಗಿರುವುದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಲೇಖಕನಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಪ್ರಭುತ್ವವೇನೂ ಇಲ್ಲ... ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶಿಗಳಾದ ಓದುಗರಿಗೆ ಇದರಿಂದ ಅನ್ಯಾಯಮಾಡಿದಂತಾಗಬಹುದು.”^{೨೫} ಹೀಗಾಗಿ, ಶುದ್ಧ ಇತಿಹಾಸದ ಸಮರ್ಪಕ ನಿರೂಪಣೆ ಅವರ ಉದ್ದೇಶವೇ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ ; ಆಗಿರುವ ಅಗತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಾತಾವರಣದ ಹೆಸರುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸದ ತಥ್ಯಗಳ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ಇವೆಲ್ಲದರಿಂದ ಗತಕಾಲದ ಜೀವಂತ ಆವರಣವನ್ನು ಅವರು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದಾರೆಯೇ ಇಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ನಕಾರಾತ್ಮಕವಾದ ಉತ್ತರ ನೀಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಆಗಲಾರದಷ್ಟು ಆಕರ್ಷಕ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಅವರು ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ, ಸಂಭಾಷಣೆಗಳಲ್ಲಿ, ಘಟನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದ ಯಥಾರ್ಥ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಅವರು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಸಹಜವಾದ ಆವರಣವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ಅಂದು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದಂಥ ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. (ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅವರು ಒಂದು ಅರ್ಥಸೂಚಿಯನ್ನೂ ಒದಗಿಸಬೇಕಾಯಿತು.)

ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದ ವರ್ಗಸಂಘರ್ಷದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವ ಮೊದಲ ಕಾದಂಬರಿ ಇದು. ಇದೇ ಅವಧಿಯನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಾಹುಲ ಸಾಂಕೃತ್ಯಾಯನರು (‘ಸಿಂಹ ಸೇನಾಪತಿ’) ಮತ್ತು ಚತುರಸೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು (‘ವೈಶಾಲೀ ಕೀ ನಗರವಧೂ’) ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ, ಡಾ. ಜೌಹರಿಯವರೆಂದಿರುವಂತೆ. “ಕಾದಂಬರಿಕಲೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದಾಗ ಈ ತ್ರಿವೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಶಪಾಲರೇ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.”^{೨೬} ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, “ಇತಿಹಾಸ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕೆಲವು ಸಂಗತಿಗಳು ಇದ್ದರೂ ‘ದಿವ್ಯಾ’ದ ಕಲಾತ್ಮಕ ಸೌಂದರ್ಯ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಮೋಹನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ”^{೨೭} ಎಂಬ ಸತ್ಯಪಾಲ

೧೫ ‘ದಿವ್ಯಾ’ ಮೊದಲ ಮಾತು, ಪು. X ; ಡಾ. ರಣವೀರ್ ರಾಂಗ್ರಾ ಅವರ ‘ಹಿಂದೀ ಉಪನ್ಯಾಸ ಮೇ ಚರಿತ್ರಚಿತ್ರಣ ಕಾ ವಿಕಾಸ’. ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ದೆಹಲಿ, ೧೯೭೯, ಪು. ೨೨೨ನೂ ನೋಡಿ.

೨೬ ‘ಹಿಂದೀ ಕೀ ಸ್ವಚ್ಛಂದತಾವಾದೀ ಉಪನ್ಯಾಸ’ : ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ; ಪು. ೪೬೬

೨೭ ‘ಐತಿಹಾಸಿಕ ಉಪನ್ಯಾಸ’ : ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ; ಪು. ೧೭೭

ಚಂಧ್ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ನಾವೂ ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಯಶಪಾಲರು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಇತಿಹಾಸವಾಗಿ ನೀಡದೆ ಸಾಹಿತ್ಯಸುಧೆಯಾಗಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಅವರು ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅದು ಅವರಿಗೆ “ನಂಬಿಕೆಯ ವಸ್ತುವಲ್ಲ, ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯ ವಸ್ತು.” ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿಯೇ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಅಂದಿನ ಸಮಾಜವನ್ನು, ಅದರ ಎಲ್ಲ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ-ವೈರೂಪ್ಯಗಳ ಸಮೇತ ಅವರು ಚಿತ್ರಿಸಬಲ್ಲರು. ಹೀಗಾಗಿ, “ಯಶಪಾಲರಿಗೆ ಇತಿಹಾಸಕಾರನ ವಿವೇಕ ಲಭ್ಯವಾಗಿದೆ, ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಮುಂದಿರಿಸುವಲ್ಲಿ ಅವರ ಕಲೆ ಅತ್ಯಂತ ರಮಣೀಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ”^{೨೮} ಎಂದು ನಮಗೂ ಅನ್ನಿಸತೊಡಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಕಾದಂಬರಿಯ ಘಟನೆಗಳ ಕೊನೆಯ ತಿರುವಿನ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಕೆಲವು ವಿಮರ್ಶಕರು ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಎತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸಮರ್ಥಕರಾದ ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರ, ನರ್ತಕಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಮೊದಲಾದವರ ಒಳಸಂಚಿನ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ನೆಲೆತಪ್ಪಿದ ಪೃಥುಸೇನ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ಜೀವವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು, ಬೌದ್ಧ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾದ ಮೇಲೂ ಪೃಥುಸೇನ ರಾಜನರ್ತಕಿಯಾಗಲು ಅನುಮತಿ ದೊರೆಯದೆ ನಿರಾಳವಾಗಿ ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯಮೂಢಳಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಆಸರೆನೀಡಲು ಮುನ್ನುಗ್ಗುವುದು, ಮಹಾದೇವಿಯ ಪದವಿಯನ್ನು ನೀಡಲು ಮುಂದೆಬಂದಿದ್ದ ರುದ್ರಧೀರನ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಚಾರ್ವಾಕ ದರ್ಶನದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆಂಬಂತಿದ್ದ ನೆಲೆಯಲ್ಲದ ಮಾರಿಶನ ಆಸರೆಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದು ಹಲವರಿಗೆ ಸುಸಂಗತವಾಗಿ ತೋರಿಲ್ಲ. ಪೃಥುಸೇನನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಷಾಯವಸ್ತ್ರದ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಬದುಕುವುದು ಸಾವಿಗಿಂತಲೂ ಹೀನಾಯವಾದುದು; ದಿವ್ಯಾ ಮೋಹಪತಿತಳೂ, ನರ್ತಕಿಯೂ, ವೇಶ್ಯೆಯೂ ಆಗಿದ್ದವಳೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತೂ ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರ ಅವಳಿಗೆ ಮಹಾದೇವಿಯ ಪದವಿಯ ಪ್ರಲೋಭನೆಯನ್ನು ತೋರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅನುಚಿತವಾದುದು; ಆಶ್ರಯ ನೀಡಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ತಾನೇ ಆಶ್ರಯ ನೀಡಲಾಗದಂಥ ನಿರ್ವಾಣ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಪೃಥುಸೇನ ಆಸರೆಯನ್ನು ನೀಡಲು ಮುಂದಾಗುವುದು; ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಹಲವು ಪೆಟ್ಟುಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಹಾಗೂ ಅದರ ಕಹಿಯನ್ನಂಥು ನೊಂದು ಬೆಂದಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾ ಸುಭದ್ರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮಾರಿಶನೊಡನೆ ಅಭದ್ರ ಜೀವನವನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಉಚಿತ ಎಂಬುದು ಈ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳ ಸಾರ.

೨೮ ‘ಹಿಂದೀ ಉಪನ್ಯಾಸ ಔರ್ ಯಥಾರ್ಥವಾದ್’ : ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ; ಪು. ೧೭೮.

ಆದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳ ಮನಃಸ್ಥಿತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದಾಗ, ಕಾದಂಬರಿಕಾರರು ನೀಡಿರುವ ತಿರುವು ಉಚಿತವಾಗಿಯೇ ಇದೆ ಎಂದು ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ರುದ್ರಧೀರನ ಎರಡನೆಯ ಪತ್ನಿಯಾಗುವ ಆಲೋಚನೆಯೇ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಅವಳಿಗೆ ಹಿಡಿಸಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಕಾದಂಬರಿಕಾರರು ಮೊದಲಲ್ಲೇ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಐಹಿಕ ಭೋಗಭಾಗ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಹೃದಯದ ಒಲವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವಳು ರುದ್ರಧೀರನ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳು ಏನೇ ಆಗಿದ್ದಿರಲಿ, ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಸರಿದಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಒಡೆಯನ ಅಥವಾ ಪುತ್ರನ ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲದ ತನಗೆ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನೀಡಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಂಥ ಧರ್ಮದ ಅನುಯಾಯಿಯಾಗಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನನ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಈಗ ಆಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಇನ್ನು ಉಳಿದದ್ದು ಮಾರಿಶನ ಆಹ್ವಾನ. ಅವನ ಆಹ್ವಾನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಮಿಥ್ಯಾಭ್ರಾಂತಿಯಾಗಲೀ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಸಿರುಕಟ್ಟಿಸುವಂಥ ತೋರಿಕೆಯ ವೈಭವವಾಗಲೀ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದ್ದುದು ಪರಸ್ಪರ ಅವಿವೇಕ, ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ಣ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಯುಕ್ತ ಬದುಕಿನ ಭರವಸೆ : ಹೀಗಾಗಿ, ಉದ್ದಕ್ಕೂ ತನಗೆ ಸಮಾಧಾನ ನೀಡುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಜೀವನದ ಸರಿಯಾದ ಪರಿಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯಗಳೇನೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದಿರಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದ, ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಅವಿವೇಕಿತನಾಗಿದ್ದ ಮಾರಿಶನನ್ನು ಅವಳು ಆಯ್ದುಕೊಂಡದ್ದು ತರ್ಕಸಂಗತವಾಗಿಯೇ ಇರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಈ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಯಶಪಾಲರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬಯಸಿದ ಇತರ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳು ಇವು : (೧) ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನೈತಿಕತೆಗೆ ಭೌತಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳೇ ತಳಹದಿಯಾಗಿರುತ್ತವೆ ; (೨) ಮನುಷ್ಯ ಭೋಕ್ತಾರನಲ್ಲ, ಕರ್ತಾರ; (೩) ವ್ಯಕ್ತಿಗಿಂತ ಸಂಸ್ಥೆಯೇ ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ತಮ್ಮ ಮೊದಲ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅವರೇ ಈ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿಯೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಂಶಗಳ ವಿವೇಚನೆಗೆ ಸಮರ್ಥನೆಯಾಗಿ ಕಾದಂಬರಿಯ ವಸ್ತು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಪಾತ್ರಗಳು, ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಇವಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವಾಗಿ, ಪೂರಕವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿವೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಇಡೀ ಕಾದಂಬರಿಯೇ ಅವರ ಈ ಧೋರಣೆಗಳ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ಮತ್ತು ಪಾತ್ರಗಳ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯ ಅಗತ್ಯವೇನೂ ಇಲ್ಲವಾದರೂ, ಯಶಪಾಲರ ಪ್ರತಿಭೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಮಿಂಚುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು, ಪೃಥುಸೇನ, ರುದ್ರಧೀರ, ಪ್ರೇಸ್ಥ, ಮಾರಿಶ, ದಿವ್ಯಾ, ಸಿರೋ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮುಖ

ಪಾತ್ರಗಳು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ದಾಸಿ ಧಾತಾ, ದಾಸೀ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಛಾಯಾ, ದಾಸನಾಯಕನಾದ ಬಾಹುಲ, ನರ್ತಕಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ, ರತ್ನಪ್ರಭಾ, ಮಾದುಲಿಕಾ, ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕ, ದಾಸ-ದಾಸಿಯರ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಪ್ರತಾಲ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಭೂಧರ-ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಗೌಣ ಪಾತ್ರಗಳೂ ಕಣ್ಣಿಂದ ಮರೆಯಾಗದಷ್ಟು ಖಚಿತ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡರಣೆಗೊಂಡಿವೆ ಎಂಬುದು ಯಶಪಾಲರ ಪಾತ್ರಸೃಷ್ಟಿಯ ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಮಗೆ ಮನದಟ್ಟುಮಾಡಿಸುತ್ತದೆ. ಕಥೆಯ ಮುಕ್ತಿನಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾಳೇ ಪದಕದಂತೆ ಮರೆಯುತ್ತಾಳಾದರೂ, ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಪಾತ್ರಗಳೂ ಅದಕ್ಕೆ ತೋರಬೆಯನ್ನು ತರುವ ಮಣಿಗಳಂತೆ ಕೋದುಕೊಂಡಿವೆ. ಯಶಪಾಲರ ಪ್ರತಿಭೆ ನಮಗೆ ಮನದಟ್ಟಾಗುವುದು ಈ ಅಪೂರ್ವಕೌಶಲದಲ್ಲಿ.

ಕೊನೆಯದಾಗಿ, ಈ ಕಾದಂಬರಿಯ ಭಾಷೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಮಾತು. “ಅತೀತದ ಬೆಡಗುಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ.. ಅಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗ”^{೨೯} ಅಗತ್ಯವಾಯಿತೆಂದು ಅವರು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ತಾವು ತತ್ವಮ (ಸಂಸ್ಕೃತ) ಶಬ್ದಾವಳಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಕಾರವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಸಮರ್ಥರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಳಸಬಲ್ಲೆನೆಂಬುದನ್ನು ವಾರಾಣಸಿಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಯಾಗದ ಪ್ರಕಾಂಡ ಭಾಷಾವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶವೂ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿತೆಂದು ವೀರೇಂದ್ರ ಮಹಾಜನ್ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.^{೩೦} ಇದು ಹೇಗಾದರೂ ಇರಲಿ, ‘ದಿವ್ಯಾ’ದ ಈ ಭಾಷಿಕ ಚಮತ್ಕಾರವೂ ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡಿತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅದರ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯೇ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೇನೋ ಅದರ ಜಾಯಮಾನ ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಯಶಪಾಲರು ಬಹಳ ಹಿಂದೆಯೇ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆದರು. ಅಲಹಾ ಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಅವರ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಪರಿಚಯವೂ ಆಗಿತ್ತು - ಶ್ರೀ ಪ್ರಹ್ಲಾದದಾಸ್ ಅಗ್ರವಾಲ್ ಅವರ ಕೃಪೆಯಿಂದ. ಈಚೆಗೆ ಅವರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತರಬೇಕೆಂಬ ನನ್ನ ಹಂಬಲವನ್ನು ಅವರ ಮುಂದಿರಿಸಿದಾಗ ಅವರು ಸಂತೋಷವಾಗಿಯೇ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಮೊದಲಿಗೆ ನಾನು ‘ದಿವ್ಯಾ’ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನೇ ಆರಿಸಿಕೊಂಡೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಹೀಗೆ ನಾನು ಅನುವಾದವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿರುವ ವಿಚಾರ ತಿಳಿದಾಗ ‘ಕರ್ಮವೀರ’ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಅಂದಿನ ಸಹಸಂಪಾದಕರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಎಸ್.ವಿ. ಪಾಟೀಲರು ಧಾರಾವಾಹಿಯಾಗಿ

೨೯. ‘ದಿವ್ಯಾ’ : ಮೊದಲ ಮಾತು (ಅನಂತರದ ಟಿಪ್ಪಣಿ), ಪು. vii..

೩೦. ‘ದಿವ್ಯಾ’ : ಪರಿಚಯಾತ್ಮಕ ಅನುಶೀಲನೆ : ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ; ಪು. ೧೪೨.

ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಮುಂದೆ ಬಂದರು. ಡಿಸೆಂಬರ್ ೨೦, ೧೯೭೭ರ ಸಂಚಿಕೆಯಿಂದ ಮೇ. ೧೮, ೧೯೭೭ರ ವರೆಗಿನ ಸಂಚಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಪ್ರಕಟವೂ ಆಯಿತು. ಅವರ ಈ ಕೃಪೆಗಾಗಿ ನಾನು ಅಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಸಂಚಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೋಡುವುದು ಶ್ರೀ ಯಶಪಾಲರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಅದು ಮುಗಿಯುವ ಮುನ್ನವೇ ಅವರು ತೀರಿಕೊಂಡರು. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಅವರ ಪತ್ನಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಪ್ರಕಾಶವತಿ ಪಾಲ್ ಅವರೂ, ಅವರ ಪುತ್ರ ಶ್ರೀ ಆನಂದ್ ಅವರೂ ನನ್ನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ತೋರಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ವಜ್ರಮಹೋತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವರಿಬ್ಬರ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಪರಿಚಯವೂ ನನಗೆ ಲಭ್ಯವಾಯಿತು. ಯಶಪಾಲರ ಸಮಸ್ತ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ತರಲೂ ಅವರು ನನಗೆ ಅನುಮತಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಬೇರೊಂದು ಭಾಷೆಗೆ ಚೈತನ್ಯ-ಸ್ಫೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವಂಥ ಸತ್ವ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಾನೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದ್ದೇನೆ ; ಆದರೆ, ಪ್ರಕಾಶನೋದ್ಯಮ ಇಂದು ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಹೇಗೆ ಮತ್ತು ಯಾವಾಗ ಆಗುಗೊಳಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು ಎಂಬುದು ನನಗೆ ತಿಳಿಯದಾಗಿದೆ. 'ದಿವ್ಯಾ' ಪ್ರಕಟಣೆಗೇ ಸುಮಾರು ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಕಾಯಬೇಕಾಗಿ ಬಂತು. ಶ್ರೀ ಡಿ.ವಿ.ಕೆ. ಮೂರ್ತಿಯವರ ಸಾಹಸದಿಂದಾಗಿಯೇ ಇದು ಈಗಲಾದರೂ ಹೊರಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅವರ ಈ ವಿಶೇಷ ಕೃಪೆಗಾಗಿ ನಾನು ಅವರಿಗೆ ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಕನ್ನಡ ಜನತೆ ಇದನ್ನು ಹೇಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕಾಶನೋದ್ಯಮ ಎಷ್ಟು ಬೇಗ ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮುಂದಿನ ಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಕಟಣೆ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, "ಕಾಲಾಯ ತಸ್ಮೈ ನಮಃ" ಎನ್ನಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಯಶಪಾಲರ ಭಾಷೆ ಅನುವಾದಕರಿಗೆ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಸವಾಲುಗಳನ್ನು ಒಡ್ಡುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಕೆಲವು ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ನನಗೆ ನೆರವಾಗಿರುವ ನನ್ನ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಎಸ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ್ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಕೆ.ಜಿ. ಪ್ರಕಾಶ್ ಅವರಿಗೂ, ಕರಡುಗಳ ಪರಿಶೀಲನೆಯಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗಿರುವ ಶ್ರೀ ಎಚ್.ಎಸ್. ಹರಿಶಂಕರ್ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಎನ್.ಎಸ್. ಶಾರದಾಪ್ರಸಾದ್ ಅವರಿಗೂ ನಾನು ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಶ್ರೀ ಜಿ.ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ತುಂಬ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಬಹುಬೇಗ ಮುದ್ರಣಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ನಾನು ವಿಶೇಷ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು.

ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ
ಮಾನಸಗಂಗೋತ್ರಿ, ಮೈಸೂರು
ನವೆಂಬರ್ ೧೯, ೧೯೭೯

ಪ್ರಧಾನ್ ಗುರುದತ್ತ

ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣ

ದೀರ್ಘಾವಧಿಯ ಅನಂತರದಲ್ಲಿಯೇ ಆದರೂ 'ದಿವ್ಯಾ' ಪುನರ್-ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವುದು ನನಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ತಂದಿದೆ. ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮಹತ್ವದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿರುವ ಯಶಪಾಲರ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ೧೯೯೧ರಿಂದ ೧೯೯೪ರ ವರೆಗಿನ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ವರ್ಷದ ಬಿ.ಎ. ಪದವಿ ತರಗತಿಗೆ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿರುವ ಗುಲ್ಬರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಿಗೆ ಮತ್ತು ಸದಸ್ಯರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಕೃತಜ್ಞಪೂರ್ವಕ ವಂದನೆಗಳು.

ಯಶಪಾಲ್-ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಗೆಗಿನ ತಮ್ಮ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಆಸೆ ಮತ್ತು ಗೌರವಗಳಿಂದಾಗಿ, ಶ್ರೀ ಡಿ.ವಿ.ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ ಅವರು ಯಶಪಾಲರ ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರತರಲು ಯೋಚಿಸಿದ್ದು, ಈಗಾಗಲೇ 'ಅಮಿತಾ', 'ದಾದಾ ಕಾಮ್ರೇಡ್' 'ಪಾರ್ಟಿ ಕಾಮ್ರೇಡ್ ಗೀತಾ' ಹೊರ ಬಂದಿವೆ. 'ದೇಶದ್ರೋಹಿ'ಯೂ ಸದ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಲಿದೆ. ಇದು ಯಶಪಾಲ್-ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಿಯರಿಗೆ ಸಂತೋಷದ ಸಂಗತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

'ದಿವ್ಯಾ'ದ ಎರಡನೆಯ ಆವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀ ಜಿ.ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಅವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಕರಡು ಪರಿಶೀಲನೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿ ಮಿತ್ರರಾದ ಶ್ರೀ ಎನ್. ಎಸ್. ಶಾರದಾಪ್ರಸಾದ್, ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಗಣೇಶ ಐತಾಳ್ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಕೆ. ಜಿ. ಪ್ರಕಾಶ್ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ಜೂನ್ ೧೫, ೧೯೯೧
'ಪ್ರಧಾನ್', ೨೩೪
ಮನುಜಪಥ, ೪ನೇ ಕ್ರಾಸು
ಕುವೆಂಪು ನಗರ
ಮೈಸೂರು ೫೬೦ ೦೨೩.

ಪ್ರಧಾನ್ ಗುರುದತ್ತ

ಮೂರನೆಯ ಮುದ್ರಣ

'ದಿವ್ಯಾ' ಕನ್ನಡದ ಸಹೃದಯ ಓದುಗರನ್ನೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸೆಳೆದು, ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಸಮಾಲೋಚನೆಗಳೂ, ವಿಚಾರಗೋಷ್ಠಿಗಳೂ, ವಿಶೇಷ 'ಓದು'ಗಳೂ ನಡೆದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ ಸಂಗತಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಯಶಪಾಲರ ಇತರ ಐದು ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ಓದುಗರು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಯಶಪಾಲರ ವೈಚಾರಿಕ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಬೇಡಿಕೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ 'ಗಾಂಧೀವಾದದ ಶವಪರೀಕ್ಷೆ'ಯನ್ನೂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದು, ಅದೂ ಮರುಮುದ್ರಣವನ್ನು ಕಂಡಿದೆ. ಓದುಗರ ಈ ಔದಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ.

'ಕನ್ನಡದ ಮೇರು ಕೃತಿಗಳ ಮರುಮುದ್ರಣ' ಯೋಜನೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ 'ದಿವ್ಯಾ' ಮರುಮುದ್ರಣಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ತುಂಬ ಸಂತೋಷವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ವಿಶ್ವ ಕನ್ನಡ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇದು ಹೊರಬರುವಂತಾಗಿರುವುದೂ ನನ್ನ ಭಾಗ್ಯವೆಂದೇ ನಂಬಿದ್ದೇನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅನುವು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಆಯ್ಕೆ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಪ್ರೊ|| ಎಲ್.ಎಸ್. ಶೇಷಗಿರಿ ರಾವ್ ಅವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರುಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯ ಮಾನ್ಯ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಶ್ರೀ ಮನು ಬಳಿಗಾರ್ ಅವರಿಗೆ ನಾನು ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಮತಿ ನೀಡಿ ಸಹಕರಿಸಿರುವ ಶ್ರೀ ಡಿ.ವಿ.ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ ಅವರಿಗೆ ಮರಣೋತ್ತರವಾಗಿ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ವಿಷಾದಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦-೦೨-೨೦೧೧

ಪ್ರಧಾನ್ ಗುರುದತ್ತ

ಪರಿವಿಡಿ

ಶುಭ ಸಂದೇಶ	iii
ಚೆನ್ನಡಿ	iv
ಎರಡು ನುಡಿ	v
ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ಮಾತು	vi
ಪ್ರಕಾಶಕರ ಮಾತು	vii
ಆಯ್ಕೆ ಸಮಿತಿ	ix
ಮೊದಲ ಮಾತು	x
ಅರಿಕೆ	xiii
ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣ	xxiii
ಮೂರನೆಯ ಮುದ್ರಣ	xxxiv

ದಿವ್ಯಾ

೧. ವಸಂತೋತ್ಸವ	೧
೨. ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಭವನ	೧೬
೩. ಪ್ರೇಷ್ಠ	೪೫
೪. ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನ	೭೯
೫. ಆತ್ಮ ಸಮರ್ಪಣೆ	೯೦
೬. ವಿಕಟ ವಾಸ್ತವ	೧೦೪
೭. ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ	೧೪೯
೮. ದಾರಾ	೧೫೫
೯. ಅಂಶುಮಾಲಾ	೧೮೪
೧೦. ಸಾಗಲ	೨೩೬
೧೧. ಪೃಥುಸೇನ ಮತ್ತು ರುದ್ರಧೀರ	೨೫೬
೧೨. ಮಲ್ಲಿಕಾ	೨೮೩
೧೩. ದಿವ್ಯಾ	೨೯೦
ಅರ್ಥಸೂಚಿ	೩೦೨

ದಿವ್ಯಾ

೧. ವಸಂತೋತ್ಸವ

ಕಲೆಯ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿಯೂ ರಾಜನರ್ತಕಿಯೂ ಆಗಿದ್ದ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ತರುಣ ಪುತ್ರಿ ರುಚಿರಾ ಅಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊನೆಯುಸಿರೆನ್ನಳೆದಿದ್ದಳು. ಈ ದುಃಖದಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಬಹಳ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಕಲೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯೂ ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯೂ ವಿರಕ್ತಳಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಳು. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಿದ್ದ ಇಡೀ ಸಾಗಲ ನಗರ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ತಾನೂ ಶೋಕಾಕುಲವೂ ನೀರಸವೂ ಆಗಿ ಉಳಿದಿದ್ದು, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿನ ದೀಪರಹಿತ ಪ್ರದೇಶದಂತೆ ಕಾಂತಿವಿಹೀನವಾಗಿತ್ತು. ವೀಣಾಪಾಣಿಯಾದ ದೇವಿ ಸರಸ್ವತಿಯ ಬಗೆಗಿನ ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆಯಿಂದಾಗಿ, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಅಸಹನೀಯ ದುಃಖವನ್ನು ನುಂಗಿಕೊಂಡು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡಳು. ಚೈತ್ರಪೂರ್ಣಮಿಯಂದು ಸಂಜೆ, ವಸಂತೋತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಳು.

ಸಾಗಲದ ಮನೋಹರವೂ ವಿಶಾಲವೂ ಆದ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಅಲೆಗಳೇಳುತ್ತಿದ್ದುವು ; ದಡದಲ್ಲಿ ಜನಸಮೂಹ ಅಲೆಯೇಳುತ್ತಿತ್ತು. ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಲು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಯಾಮ ಕಳೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ದೃಷ್ಟಿ ಹರಿಯುವವರೆಗೂ ಜನಸಮೂಹ ಉಕ್ಕೇರುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯವೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ವಿಸ್ತಾರ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಜನಸಂದಣಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾರಂಭದ ವೇದಿಕೆ, ಮಳೆಗಾಲದ ಪ್ರವಾಹದಿಂದಾಗಿ ಬಹುದೂರದವರೆಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ನದಿಯ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ದ್ವೀಪವೋ ಎಂಬಂತೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಕಲಶಗಳಿಂದಲೂ, ಬಾಳೆಯ ಕಂದುಗಳಿಂದಲೂ, ತೋರಣಗಳಿಂದಲೂ, ವಸಂತೋದಯದಲ್ಲಿ ಚಿಗುರೊಡೆದ ಮಾವಿನೆಲೆಯ ಸಾಲುತೋರಣಗಳಿಂದಲೂ, ಹೂ-ಗೊಂಚಲುಗಳಿಂದಲೂ ಆ ವೇದಿಕೆ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿತ್ತು. ಬಗೆಬಗೆಯಾದ ಹೂವುಗಳ ಕಂಪಿನಿಂದಲೂ, ಸುಗಂಧಿತ ಧೂಪಧೂಮಗಳಿಂದಲೂ ಆ ವಾತಾವರಣ ಸುರಭಿತವಾಗಿತ್ತು. ಉನ್ನತ ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣಗಳನ್ನು ತಲೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ, ಗುರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬೆನ್ನಿಗೆ ಬಿಗಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಭರ್ಜಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಸೈನಿಕರು,

ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಂದ ಉಕ್ಕಿಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಜನಪ್ರವಾಹ ವೇದಿಕೆಯ ಹಾದಿಯನ್ನೂ, ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯರು, ಸಾಮಂತರು, ಅಭಿಜಾತ ವಂಶಸ್ಥರು, ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರಮುಖರು, ಶ್ರೇಣಿಯ ಮುಖಂಡರು ಮತ್ತು ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯರಿಗಾಗಿ ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸಿದ್ದ ಎಡೆಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಸೂರ್ಯ ಬಾನಂಚಿನಿಂದ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ, ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದ್ದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ರಥಗಳೂ, ಸುಂದರವಾದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಬೇಗ ಬೇಗ ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ಬೋಯಿಗಳು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗಳೂ, ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೂ, ಆಸ್ಥಾನಿಕರೂ ಜನಪ್ರವಾಹದ ನಡುವೆ ಜತನದಿಂದ ಕಾಯ್ದಿರಿಸಿದ್ದ ಹಾದಿಯ ಮೂಲಕ ವೇದಿಕೆಯತ್ತ ಧಾವಿಸತೊಡಗಿದರು. ವೇದಿಕೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದ್ದ ವಂದಿಮಾಗಧರು ಕಹಳೆಗಳನ್ನೂದಿ ಅವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯರು ಹಾಗೂ ಗಣಪ್ರಮುಖರು ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದೊಡನೆಯೇ ವಂದಿ ಮಾಗಧರು ಅವರ ಹೆಸರು, ವಂಶ, ಹುದ್ದೆಗಳನ್ನು ಘೋಷಿಸಿ ಅವರಿಗಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ್ದಂಥ ಆಸನಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು, ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ವೇದಿಕೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿದ ತರುವಾಯ, ಚಾಮರಧಾರಿಗಳು ಹಾಗೂ ಕಂಚುಕಿಗಳೊಡನೆ ರಥಗಳು, ಅಶ್ವಗಳು ಹಾಗೂ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗಳು ವೇದಿಕೆಯ ಬಲಭಾಗವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲತೊಡಗಿದುವು.

ಅಭಿಜಾತ ಪುರುಷರೂ, ಕುಲನಾರಿಯರೂ ತಮ್ಮ ವರ್ಣ ಮತ್ತು ವಂಶದ ಅಂಶಸ್ಥಗಳಿಗನುಗುಣವಾದ ಹಾಗೂ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ ಒಡವೆ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಚಿನ್ನದ ಜರಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪೇಟವನ್ನು ಧರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಕಟ್ಟಿಗೊಳಗಾಗಿಸಿದ್ದರು. ಅವರ ಹಣೆ ಮತ್ತು ಭುಜಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಯ ಚಂದನದ ಅಂಕಿತಗಳಿದ್ದುವು. ಅವರು ಗಡ್ಡ-ಮೀಸೆಗಳನ್ನು ಬೋಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅವರ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಭುಜಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆ ಅಲೆಯಾಗಿ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಉತ್ತರೀಯದ ಹಿಂದೆ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಇಣುಕುತ್ತಿದ್ದ ರೇಖೆ, ಸೊಂಟದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಿಳಿಯ ಪಂಚೆಯ ಮೇಲೆ ಯಜ್ಞೋಪವೀತದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿತ್ತು. ಕಚ್ಚೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅವರ ಬಿಳಿಯ ಪಂಚೆಯ ಅಂಚುಗಳು ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಸ್ವರ್ಣಖಚಿತವಾದ

ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಉನ್ನತವೂ ನೀಳವೂ ಆದ ಮೂಗಿನ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಚೇಳಿನ ಕೊಂಡಿಗಳೋ ಎಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಮೀಸೆಯ ಕುಡಿಗಳು, ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಕೆನ್ನೆಯತ್ತ ತಿರುಗಿಕೊಂಡಿದ್ದುವು. ಅವರ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ, ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಭುಜ ಹಾಗೂ ಮಣಿಕಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ರತ್ನ ಖಚಿತವಾದ ಆಭರಣಗಳಿದ್ದುವು. ವಿಶಾಲವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಅಡಕವಾದ ಸೊಂಟದವರೆಗಿನ ಶರೀರ ಬಿಗಿದುಕಟ್ಟಿದ ನಿಲುವಂಗಿಯಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿತ್ತು. ಸೊಂಟದಿಂದ ಮೊಣಕಾಲಿನವರೆಗೆ ಕಚ್ಚೆಯಾಗಿ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಪಂಚೆಯನ್ನು ಕಣಕಾಲಿನ ಬಳಿ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಲಾಗಿತ್ತು ; ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಲಾಗಿತ್ತು. ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಹಿಡಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಖಡ್ಗ ಸೊಂಟದ ಬಳಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಶ್ರೇಷ್ಠಿಗಳು ಧರಿಸಿದ್ದ ವಸ್ತ್ರಗಳು ತುಂಬ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳವಾಗಿದ್ದರೂ, ತುಂಬ ಸಡಿಲವಾಗಿಯೂ, ಅಳಕವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದವು. ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯರು ಭುಜದಿಂದ ಮೊಣಕಾಲಿನವರೆಗೆ ಆವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂಥ ಕೇಸರಿ ಬಣ್ಣದ ಕಂಚುಕಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರು. ಕೆಲವು ಯವನ ಸಾಮಂತರು ತಲೆಗೆ ಕುಚ್ಚಿನ ಟೋಪಿಗಳನ್ನೂ, ಮಂಡಿಯವರೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಉಣ್ಣೆಯ ಅಳಕವಾದ ನಿಲುವಂಗಿಗಳನ್ನೂ, ಪೈಜಾಮಗಳನ್ನೂ, ಸಡಿಲವಾದ ಮೆಟ್ಟುಗಳನ್ನೂ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಆರ್ಯರ ಉಡುಗೆತೊಡುಗೆಗಳನ್ನೇ ಧರಿಸಿದ್ದರು.

ಕೆಲವು ಕುಲನಾರಿಯರ ಅಲಂಕಾರ ಮತ್ತು ಉಡುಗೆತೊಡುಗೆಗಳ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಲಾಲಿತ್ಯ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ, ವಿವಿಧ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಗಂಟುಗಳ ಮೇಲೆ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರದ ಹೂವಿನ ಕಿರೀಟಗಳು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಹಣೆ, ಕಿವಿ, ಕತ್ತು, ಬಾಹುಮೂಲ, ಮಣಿ ಕಟ್ಟು ಮತ್ತು ಬೆರಳುಗಳು ಚಂದ್ರಿಕೆ, ತೂಲಿಕಾಲಂಕರಣ, ಕುಂಡಲ, ಹಾರ, ಹೂಮಾಲೆ, ಅಂಗದ ವಲಯ ಮತ್ತು ಉಂಗುರಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದುವು. ಭುಜದ ಬಳಿ ಅನೇಕ ನೆರಿಗೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ತೆಳುವಾದ ಉತ್ತರೀಯ ಹಿಂದೆ ಬೆನ್ನ ಬದಿಗೆ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಕಂಚುಕವಸ್ತ್ರ ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಂದಂತೆ ವಿಶಾಲವೂ, ವರ್ತುಲಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಉಬ್ಬಿಕೊಂಡುದೂ ಆಗಿ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಡಮರುವಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದಂತಿದ್ದ ಕಟಿಭಾಗದಲ್ಲಿನ ಚಿನ್ನದ ಉಡಿದಾರಗಳು, ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ನೀವಿಬಂಧವನ್ನು ಹಾಯ್ದು, ಮೂರು ಎಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ, ನಿತಂಬಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ನಿತಂಬದ ಕೆಳಭಾಗಗಳನ್ನು ಪರಿಕ್ರಮಿಸಿ, ವರ್ತುಲಾಕಾರಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಉಡಿದಾರದ ಎಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಿಂಕಿಣಿಗಳು ತೂಗಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಉಡಿದಾರದ

ಬಂಧನದಿಂದಾಗಿ ಅವರ ಸೀರೆಗಳು ನವಿಲು ಗರಿಯಂತೆ ಹರಡಿಕೊಂಡು ಅಲಕ್ಷರಂಜಿತವೂ, ಆಭರಣವೇಷ್ಟಿತವೂ ಆಗಿದ್ದ ಪಾದಗಳ ಕೆಳಗೆ ಹಾಸಿದ್ದ ರತ್ನಗಂಬಳಿಯನ್ನು ಸೋಂಕುತ್ತ ಅವರ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದ್ದವು. ಅವರ ಸುತ್ತಲೂ, ಅನೇಕ ಕುಸುಮಗಳ ಸುವಾಸನೆ ಬಹುದೂರದವರೆಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿತ್ತು. ಯವನ ರಮಣಿಯರೆಲ್ಲರೂ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಆರ್ಯ ನಾರಿಯರ ಉಡುಗೆತೊಡುಗೆಗಳನ್ನೇ ಧರಿಸಿದ್ದರು.

ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಚೈತ್ರದ ಬೆಳುದಿಂಗಳು ಮೂಡಿತು. ವೇದಿಕೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಹಾಗೂ ಹಾದಿಯ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದ್ದ ದೀಪದ ಕಂಬಗಳ ಬೆಳಗಿದುವು. ವಯೋವೃದ್ಧರಾಗಿದ್ದ ಮಿಥೋದ್ರಸರು ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿಯೂ, ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನೂ ಆದ ಯವನ ರಾಜ ಮಿಲಿಂದನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮದ್ರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸೇನಾಧಿಪತಿಯೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಮದ್ರದ ಗಣರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅವರು ಆಸನದಲ್ಲಿ ಆರೂಢರಾದ ಒಡನೆಯೇ ಮಂಗಳವಾದ್ಯಗಳು ಮೊಳಗಿದುವು ; ಮಂಗಳಾಚರಣೆ ಪ್ರಾರಂಭಗೊಂಡಿತು. ವೇದಿಕೆಯ ಮೆಟ್ಟಲಿನ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದ್ದ ವಂದಿಮಾಗಧ ಮತ್ತೆ ಕಹಳೆಯನ್ನು ಮೊಳಗಿಸಿ, “ಕಲೆಯ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿ, ನಗರಶ್ರೀ, ರಾಜನರ್ತಕಿ, ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಸಭಾಂಗಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ” ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿದ.

ಈ ಘೋಷಣೆಯ ಬಿರುಗಾಳಿಯಿಂದ ಜನಸಾಗರವೇ ತರಂಗಿತವಾಯಿತು. ಜನಸಮೂಹ ಕತ್ತೆತ್ತಿತು ; ಹಾದಿಯ ಪಶ್ಚಿಮದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಕಣ್ಣು ನೆಟ್ಟಿತು. ದೀಪದ ಕಂಬಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳ ಹಿಂದೆ ರಥಗಳು ಆಗಮಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು ; ರಥಗಳ ಹಿಂದೆ ದೀಪದ ಕಂಬಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳಿದ್ದರು. ರಥಗಳು ಶೀಘ್ರವಾಗಿಯೇ ವೇದಿಕೆಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ, ಜನಪ್ರವಾಹದ ನಡುವೆ ಬಂದುನಿಂತವು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಕಲೆಯ ದೇವಿ ನಗರಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಜಯಘೋಷ ಮೊಳಗತೊಡಗಿತು. ಜತನದಿಂದ ಕಾದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಹೂವುಗಳನ್ನೂ ಹಾರಗಳನ್ನೂ ಜನ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ರಥದ ಮೇಲೆ ವರ್ಷಿಸತೊಡಗಿದರು. ಬಹುಪಾಲು ಹೂವುಗಳು ಹಾರಗಳು ರಥವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿ ಹಾದಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುವು. ಕೆಲವು ಹೂವುಗಳು, ಹಾರಗಳು ರಥದ ಒಳಕ್ಕೆ ತಲುಪಿ, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಹೂವಿನ ರಾಶಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಜಾರಿ, ಕೆಳಗೆ ಬಂದು ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದುವು. ಮಲ್ಲಿಕಾ ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ಣ ನಯನಗಳಿಂದ, ಕೈಜೋಡಿಸಿ, ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಬೀರುತ್ತಾ, ಕೊಂಚ ನತಮಸ್ತಕಳಾಗಿ, ದೃಷ್ಟಿಹೋಗುವಷ್ಟು

ದೂರದವರೆಗೂ ಹರಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಉದ್ದೇಲಿತ ನರಶಿರಗಳ ಸಾದರದ ಅಭಿವಾದನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಆ ನರ್ತಕಿ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಆದರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಳು ; ಅನಂತರ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಬಳಿ ಇದ್ದ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು. ದೇವಿಯ ರಥದ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಆರು ರಥಗಳಲ್ಲಿ ಅವಳ ಪ್ರಮುಖ ಶಿಷ್ಯೆಯರಿದ್ದರು. ಅಂದು ನಡೆಯಲಿದ್ದ ಕಲಾಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು.

ಚಾರಣ ಮತ್ತೆ ಕಹಳೆಯನ್ನು ಮೊಳಗಿಸಿದ. ಮಂಗಳವಾದ್ಯಗಳ ಸದ್ದು ನಿಂತು, ಭೇರಿ ಮೊಳಗತೊಡಗಿತು. ನೃತ್ಯ ಹಾಗೂ ಸಂಗೀತ ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ಮೊದಲು, ತಕ್ಕಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮಗಧದಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳ ತರಬೇತಿಯನ್ನೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನವನ್ನೂ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ ಯುವಕರ ಶಸ್ತ್ರಕೌಶಲದ ಸ್ಪರ್ಧೆ ನಡೆಯುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಿತ್ತು. ಈ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆಯೇ ಅಭಿಜಾತ ಯುವಕರು ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿನ ಹುದ್ದೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಹರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಚಾರಣ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕೂಗಿ ಹೇಳಿದ : “ಧರ್ಮಸ್ಥ ಮಹಾಪಂಡಿತ ದೇವಶರ್ಮರ ಪೌತ್ರ ಆಯುಷ್ಮಂತ ವಿನಯಶರ್ಮ, ಮಹಾಸಾಮಂತ ಸರ್ವಾರ್ಥರ ಪುತ್ರ ಆಯುಷ್ಮಂತ ಇಂದ್ರದೀಪ, ಗಣಸಂವಾಹಕ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರ ಪುತ್ರ ಆಯುಷ್ಮಂತ ವಸುಧೀರ, ಗಣಸಮರ್ಥಕ ಸಾಮಂತ ಕಾರ್ತವೀರರ ಪುತ್ರ ಆಯುಷ್ಮಂತ ಸಕೃದ, ಮಹಾಶಾಲ ಸಮರ್ಥಕರ ಪುತ್ರ ಆಯುಷ್ಮಂತ ವೃಷ್ಟೇಷ ಮತ್ತು ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥರ ಪುತ್ರ ಆಯುಷ್ಮಂತ ಪೃಥುಸೇನ.”

ಶರೀರಕ್ಕೆ ಕವಚವನ್ನೂ ತಲೆಗೆ ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣವನ್ನೂ ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ, ಭುಜಕ್ಕೆ ಬಿಲ್ಲು-ಬಾಣಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ, ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಭರ್ಜಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ, ಸೈನಿಕರ ವೇಷದಲ್ಲಿದ್ದ ಆರು ಮಂದಿ ಯುವಕರು ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಬಂದರು. ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದ ವಯೋವೃದ್ಧ ಮಿಥೋದ್ರಸರ ಆಸನದುದುರು ಉಪಸ್ಥಿತರಾಗಿ ಮೂಗಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಖಡ್ಗವನ್ನು ನೆಟ್ಟಗೆ ಹಿಡಿದು, ತಲೆಬಾಗಿ ನಿಂತು ಆ ಯುವಕರು ಹೀಗೆ ನಿವೇದಿಸಿದರು : “ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಸಾಗಲ ನಗರದ ನಿವಾಸಿಯಾದ... ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನಾದ... ಪುತ್ರನಾದ ನಾನು ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳ ತರಬೇತಿಯನ್ನೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನವನ್ನೂ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಹಾಜರಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ,

ಸೈನಿಕ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ತಕ್ಕುದಾದ ಹುದ್ದೆಯನ್ನು ಗಣಪರಿಷತ್ತು ನನಗೆ ದಯಪಾಲಿಸಲಿ.”

ಗುರಿಭೇದಿಸುವ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುವಂತೆ ಯುವಕರಿಗೆ ಆದೇಶವಿತ್ತು. ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರು ತಮ್ಮ ಬಳಿ ಬಂದು ನಿಂತಿದ್ದ ಸೈನಿಕನಿಗೆ ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಯುವಕರು ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡಿ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಸೈನಿಕ ವೇದಿಕೆಯ ಛಾವಣಿಯತ್ತ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಚೆಂಡುಗಳನ್ನು ಎಸೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಗುರಿ ಇಡುವ ಈ ಕಠಿಣ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಬಗೆಗಿನ ಕೌತುಕದಿಂದಲೂ, ಗುರಿತಪ್ಪುವ ಬಾಣಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಆಶಂಕೆಯಿಂದಲೂ ಜನಸಮೂಹ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಯುವಕರು ಅನೇಕ ಚೆಂಡುಗಳನ್ನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಕತ್ತರಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಯಾವ ಯುವಕ ಎಷ್ಟು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಎಷ್ಟು ಚೆಂಡುಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುತ್ತಾನೆಂಬುದನ್ನು ಸೇನಾಪತಿಯೂ ತೀರ್ಪುಗಾರರೂ ದತ್ತಚಿತ್ತದಿಂದ ಗಮನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಗುರಿಭೇದಿಸುವ ಪರೀಕ್ಷೆ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತೆಂಬುದನ್ನು ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳು ಕೈಯೆತ್ತಿ ಸೂಚಿಸಿದರು.

ಕವಚವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿ ತಮಗೆ ತುಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವಿರುವ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಶಸ್ತ್ರವನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಯುವಕರಿಗೆ ಆದೇಶವಿತ್ತರು. ಆಯುಷ್ಯಂತರಾದ ಇಂದ್ರದೀಪ ಮತ್ತು ವಿನಯಶರ್ಮರು ಭರ್ಜಿಗಳನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡರು ; ಉಳಿದವರು ಖಡ್ಗಗಳನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡರು. “ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಆಯುಷ್ಯಂತನೂ ಉಳಿದ ಯುವಕರನ್ನು ಆಕ್ರಮಣಕಾರಿಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಆಕ್ರಮಣಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಆಘಾತವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಬೇಕು” ಎಂದು ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳು ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟರು. “ಆಘಾತವನ್ನುಂಟುಮಾಡಬೇಕು ಎಂದರೆ ಆಳವಾದ ಪೆಟ್ಟನ್ನುಂಟುಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಯಾರೇ ಆಗಲಿ, ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ವಂಚನೆಯ ಅಥವಾ ಪಕ್ಷಪಾತದ ವರ್ತನೆಯನ್ನು ತೋರಕೂಡದು. ಈ ಎರಡು ವರ್ತನೆಗಳನ್ನೂ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನ ಶಿಕ್ಷಾರ್ಹ ಅಪರಾಧವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತದೆ” ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟರು.

ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ, ಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಬಹುದೆಂದು ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳು ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟರು. ವೇದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿದ್ಯುದ್ವಿಲ್ಲರಿಗಳು ಬೆಳಗಿದುವು. ಅನಂತರ ಆರು ಮಂದಿ ಯುವಕರೂ ಆರು ಎಡೆಗಳನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡು, ಬೆನ್ನನ್ನು ಬಿಲ್ಲಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು,

ಪಂಜವನ್ನೆತ್ತಿ, ಹಲ್ಲೆಗೆದು ನಿಂತ ಹುಲಿಗಳಂತೆ ಕಂಪಿಸತೊಡಗಿದರು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ. ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಶಸ್ತ್ರಗಳು ಒಂದು ಕ್ಷಣದ ಮಟ್ಟಿಗೆ, ಆ ಸೂರಿನಡಿಯಲ್ಲಿ, ಬೆಳಕಿನ ರೇಖೆಗಳೆಂಬಂತೆ ಕಣ್ಣು ಕೋರೈಸಿ, ಕಂಪಿತ ದೀಪಶಿಖೆಯಂತೆ ಮತ್ತೆ ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿದ್ದು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಉಸಿರುಕಟ್ಟಿ, ಕಣ್ಣರಳಿಸಿಕೊಂಡು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಆ ವಿಶಾಲ ಜನಸಮೂಹ ಯೋಧರ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತಮ ಚಲನವಲನಗಳನ್ನೂ, ಇಂಗಿತಗಳನ್ನೂ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಒಬ್ಬರಾದ ಮೇಲೆ ಒಬ್ಬರಂತೆ ಅವರು ಆಕ್ರಮಣ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ದರ್ಶಕರಿಗೆ ಮುಳ್ಳಿನ ಮೇಲೆ ನಿಂತ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಯೋಧರ ಸ್ಥಾನಗಳು ಬದಲಾಗುತ್ತಿದ್ದುವು. ಮಂದಾನಿಲದಿಂದ ಕಂಪಿತವಾಗುವ ದೂರ್ವಾಂಕುರದಂತೆ ಅವರು ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವೇ ಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಸೆಟೆದ ಕತ್ತು, ವಸ್ತ್ರಹಿತವಾದ ಭುಜದಂಡ, ರೋಮಪೂರ್ಣ ವಕ್ಷಸ್ಥಲ ಮತ್ತು ವಿಶಾಲವಾದ ಬೆನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಬೆವರಹನಿಗಳು ಮೂಡಿ, ಬೆವರಿನ ಧಾರೆಗಳೇ ಹರಿಯತೊಡಗಿದವು. ಅವರ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಕೆಂಪುರೇಖೆಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು, ಅವುಗಳಿಂದ ರಕ್ತ ಹರಿಯತೊಡಗಿತು. ಬೆವರಿನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತವೂ ಬೆರೆತುಕೊಂಡುದರಿಂದ ಅವರ ಶರೀರಗಳಿಗೆ ಕಾವಿಯ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಲೇಪಿಸಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು.

ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳ ಸೂಚನೆಯ ಮೇರೆಗೆ, ಚಾರಣ ಕಹಳೆಯನ್ನು ಮೊಳಗಿಸಿ, ಯುದ್ಧಕೌಶಲದ ಪ್ರದರ್ಶನ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತೆಂಬುದನ್ನು ಘೋಷಿಸಿದ. ಪರೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಯುವಕರು ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳ ಆಸನದ ಎದುರಿಗೆ ಹಾಜರಾದರು. ಆಯುಷ್ಯಂತರಾದ ಸಕ್ಕದ ಮತ್ತು ಪೃಥುಸೇನರ ಮೈಮೇಲೆ ಕೇವಲ ಎರಡೆರಡು ರಕ್ತಚಿಹ್ನೆಗಳಿದ್ದುವು ಆಯುಷ್ಯಂತನಾದ ವೃಷ್ಟೇಷನ ಮೈಮೇಲೆ ಮೂರು ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಯುವಕರ ಮೈಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು - ನಾಲ್ಕು ಚಿಹ್ನೆಗಳಿದ್ದುವು.

ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯರೊಂದಿಗೆ ಸಮಾಲೋಚನೆ ನಡೆಸಿ, ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು : “ಗಣಪರಿಷತ್ತು ಹಾಗೂ ಜನತೆ ಆಲಿಸಬೇಕು ; ಆಯುಷ್ಯಂತರಾದ ಸಕ್ಕದ ಮತ್ತು ಪೃಥುಸೇನರು ಶಸ್ತ್ರಸಂಚಾಲನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಕೌಶಲವನ್ನೇ ತೋರಿದ್ದಾರೆ. ಸದಸ್ಯರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಮೊದಲ ಸ್ಥಾನ ದೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು, ಆದರೆ ಆಯುಷ್ಯಂತನು ತನ್ನ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವ್ಯರ್ಥ ಪ್ರಹಾರಗಳನ್ನೆಸಗುವುದರ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪವ್ಯಯಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆಯುಷ್ಯಂತ ಪೃಥುಸೇನನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ಈ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ನ್ಯೂನತೆಯಿಂದಾಗಿ, ಗಣಪರಿಷತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಖಡ್ಗಧಾರಿಯೆಂಬ

ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಆಯುಷ್ಯಂತ ಸಕ್ಯದನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆ.”

ಬಿಳಿಯ ಹೂವುಗಳಿಂದಲೂ ಹಸಿರು ಚಿಗುರುಗಳಿಂದಲೂ ತಯಾರಿಸಿದ್ದ ಕಿರೀಟದತ್ತ ಕೈದೋರಿ, ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು : “ನಗರಶ್ರೀ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಅವರ ಶಿಷ್ಯೆಯರಲ್ಲಿ ಯಾರು ಇಂದಿನ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ‘ಸರಸ್ವತೀ ಪುತ್ರಿ’ಯೆಂಬ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸುತ್ತಾರೋ ಆಕೆಯೇ ತನ್ನ ಕೈಯಾರೆ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಖಡ್ಗಧಾರಿಗೆ ಈ ಕಿರೀಟವನ್ನು ತೊಡಿಸುತ್ತಾಳೆ.”

ಚಾರಣ ಕಹಳೆಯನ್ನು ಮೊಳಗಿಸಿದಾಗ ಜನಸಮೂಹ ಆನಂದೋಲ್ಲಾಸಗಳಿಂದ ಜಯ-ಜಯಕಾರದ ಕೋಲಾಹಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು. ಯುವಕರು ಅಭಿವಂದನೆಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಿ ವೇದಿಕೆಯಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದರು. ಆದರೆ ಆಯುಷ್ಯಂತ ಪೃಥುಸೇನ ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳ ಆಸನದವರು ನಿಂತೇ ಇದ್ದ. ಖಡ್ಗವನ್ನು ಮೂಗಿನೆದುರು ನೇರವಾಗಿ ಇರಿಸಿ, ತಲೆಯನ್ನು ಬಾಗಿಸಿ, “ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಕ್ಷನ ಪುತ್ರನಾದ ಪೃಥುಸೇನನೆಂಬ ನಾನು ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಅಹವಾಲೊಂದನ್ನು ಮಂಡಿಸಲು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತೇನೆ” ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ.

ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪೂರ್ಣದೃಷ್ಟಿಗೆ ಉತ್ತಮರಾಗಿ ಪೃಥುಸೇನ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ : “ಪೃಥುಸೇನನಾದ ನಾನು, ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದು, ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಪರಿಶೀಲನೆಗಾಗಿ ನನ್ನ ಅಹವಾಲನ್ನು ನಿವೇದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ಎಡಬಾಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯರ್ಥ ಪ್ರಹಾರಗಳನ್ನೆಸಗಿ ನಾನು ನನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪವ್ಯಯಗೊಳಿಸಿಲ್ಲ. ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಮತ್ತು ಸದಸ್ಯರು ದಯವಿಟ್ಟು ನೋಡಬೇಕು. ನಾನು ಕೇವಲ ಐವರು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಬಾಳೆಯ ಕಂಬದ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಆರನೆಯ ಶತ್ರುವನ್ನೂ ಎದುರಿಸಿದ್ದೇನೆ.” ಪೃಥುಸೇನ ವೇದಿಕೆಯ ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ, ಕಂಬದ ಬಳಿ ಹೋಗಿ, ಅದನ್ನು ಆಧರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿದ್ದ ಬಾಳೆಯ ಕಂಬವನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿದ. ಅದು ಅನೇಕ ತುಂಡುಗಳಾಗಿ ಉರುಳಿಬಿತ್ತು.

ಈ ಅಪೂರ್ವ ಖಡ್ಗಕೌಶಲದ ಮತ್ತು ಕೈಚಳಕದ ಪ್ರಶಂಸೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಜನಸಮೂಹದಿಂದ ಪ್ರಶಂಸಾಪರವಾದ ಜಯ-ಜಯಕಾರದ ಉಲ್ಲಾಸದ ಧ್ವನಿ ಮೊಳಗಿತು. ವಿನಯದಿಂದ ತಲೆಬಾಗಿ ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಪೃಥುಸೇನ ಹೀಗೆಂದ : “ಮಾನ್ಯರೆ, ನಾನು ಈ ಶತ್ರುವನ್ನೂ ಸೋಲಿಸಿದ್ದೇನೆ. ತಮ್ಮ ತೀರ್ಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ.”

ಸೇನಾಧಿಪತಿ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ಉಚ್ಛ್ವಾಸಿಸುತ್ತ ತಮ್ಮ ಆಸನದಿಂದೆದ್ದು, ಪೃಥುಸೇನನ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟು, “ನನ್ನ ತೀರ್ಮಾನ ತಪ್ಪಾಗಿತ್ತು. ಆಯುಷ್ಯಂತ ಪೃಥುಸೇನನೇ ಸಾಗಲದ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಖಡ್ಗಧಾರಿ” ಎಂದರು.

ಗಣಪರಿಷತ್ತು “ಸಾಧು ! ಸಾಧು ! ತಥಾಸ್ತು !” ಎಂದು ಹೇಳಿ, ತೀರ್ಮಾನದ ಸಮರ್ಥನೆಯಾಗಿ ತಲೆ ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿತು. ಜನಸಮುದಾಯ ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಮತ್ತೆ ತರಂಗಿತವಾಯಿತು. ಆದರೆ, ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಗಣಸಂವಾಹಕರಾದ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರು ಎದ್ದು ನಿಂತು ಆಕ್ಷೇಪವೆತ್ತಿದರು : “ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಒಮ್ಮೆ ಕೊಟ್ಟ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಬಹುದೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯರು ಆಲೋಚಿಸಬೇಕು.”

ಜನಸಮೂಹ, ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯರು ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಆಶ್ಚರ್ಯ-ಆಶಂಕೆಗಳಿಂದ, ಮೌನವಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರತ್ತ ನೋಡತೊಡಗಿದರು.

ತಮ್ಮ ಆಸನವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ, ವಯೋವೃದ್ಧ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಕೈ ಎತ್ತಿ ನಿಂತು, ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಜನಸಮೂಹವನ್ನೂ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಹೀಗೆಂದರು : “ಗಣಪರಿಷತ್ತು, ಸಾಮಂತಗಣ, ಅಭಿಜಾತಕುಲಗಳು ಮತ್ತು ಸಾಗಲದ ಜನಸಮಾಜ ಮಹಾಪಂಡಿತರೂ ಗಣಸಂವಾದಕರೂ ಆದ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಕೇಳಬೇಕು ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು. ಪರಿಕ್ಷಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನಿಂದಾದ ತಪ್ಪನ್ನು ನಾನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದಿಂದಾಗಿ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿನ ಬೆಳಕು ಮಂದವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ. ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿದೋಷದಿಂದಾಗಿ ಆಯುಷ್ಯಂತನಿಗೆ ಅನ್ಯಾಯವಾಗುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಗಣಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ವಿಶ್ವಾಸವಿದ್ದರೆ, ತಪ್ಪನ್ನು ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಲಿ.”

ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯರೂ ಸಮಾಜದ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೂ ಮೂಕರಾಗಿ, ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ನೋಡತೊಡಗಿದರು ; ಜನಸಮೂಹ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಸಮಾಜದ ಈ ವಿಶಿಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳತ್ತ ಕಣ್ಣಾಗಿ ಕುಳಿತಿತ್ತು. ಸೇನಾಧಿಪತಿ ತಮ್ಮ ಆಸನದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಪುನಃ ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತ ಅವರು ಹೀಗೆಂದರು : “ಗಣಪರಿಷತ್ತು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಿ ; ನನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಆಕ್ಷೇಪವಿದೆಯೇ?”

ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಅನುಮತಿಸೂಚಕವಾಗಿ ತಲೆಗಳು ಅಲುಗುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು

ಕಂಡು ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳು ಪುನಃ ಹೀಗೆ ಘೋಷಿಸಿದರು : “ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯ ಪರಿಷ್ಕೃತಿನ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷನಾದ, ಮಿಥೋದ್ರಸನಾದ ನಾನು ಸೇನಾಧಿಪತಿಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಸೇನಾಧಿಪತಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದ ತಿದ್ದುಪಡಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಯಾರಾದರೂ ಆಯುಷ್ಯಂತರಿಗೆ ಆಕ್ಷೇಪವಿದ್ದರೆ, ತಿಳಿಸಲಿ.” ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಮೌನ ಆವರಿಸಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಅವರು ತಮ್ಮ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರು. ಒಂದು ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಗುಂಜಾರವದ ಮೂಲಕ ಜನಸಮೂಹ ತನ್ನ ಸಂತೋಷವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನೂ ಪ್ರಕಟಿಸಿತು.

ಮತ್ತೆ ಚಾರಣನ ಕಹಳೆ ಮೊಳಗಿತು. ವೇದಿಕೆಯಿಂದ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ವೀಣೆಗಳ, ಕೊಳಲುಗಳ, ಮುರಜಗಳ, ಕಂಚಿನ ತಾಳಗಳ ಮತ್ತು ಮೃದಂಗಗಳ ಧ್ವನಿ ಏಳತೊಡಗಿತು. ಇದು ನೃತ್ಯ-ಸಂಗೀತಗಳ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಆರಂಭಗೊಳ್ಳುವುದರ ಸೂಚನೆಯಾಗಿತ್ತು. ವಾದ್ಯಗಳ ಸ್ವರ-ಮೇಳ ಏರ್ಪಟ್ಟ ಬಳಿಕ, ಶಿಷ್ಯೆಯರೆಂಬ ಉಡುಗಣಗಳ ನಡುವಣ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಾ, ಕೋಗಿಲೆಯನ್ನು ನಿಂದಿಸುವ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಶ್ಯಾಮಕಲ್ಯಾಣ ರಾಗದ ಆಲಾಪನೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದಳು. ಆಲಾಪನೆ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡ ಬಳಿಕ ಆಕೆಯ ಶಿಷ್ಯೆಯರು ಸ್ಥಾಯಿ ಮತ್ತು ಚರಣಗಳ - ಅಂದರೆ, ನಡುವಣ ‘ಪದ’ಗಳ - ಹಾಡುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿದರು ; ಸಭಾಸ್ಥಳ ಇದರಿಂದ ಮಾರ್ಮೋಳಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ‘ರಾಗ’ವೇ ಮೂರ್ತಿವೆತ್ತಿದ್ದಂತಿದ್ದ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ತನ್ನ ಕಿಸಲಯಕೋಮಲವಾದ ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಮೃಣಾಲಬಾಹುಗಳಿಂದ ಸಂಗೀತದ ಆರೋಹ-ಅವರೋಹಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಶಿಷ್ಯೆಯರ ಕಂಠಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ವಾದಕರ ವಾದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ಧ್ವನಿ ಹಾಗೂ ಜನಸಮೂಹದ ಉಸಿರಾಟ ಆಕೆಯ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಸಭಾಸ್ಥಳವೆಲ್ಲ ಘನೀಭೂತ ಸಂಗೀತದ ತರಂಗಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಹೋಯಿತು. ‘ರಾಗ’ ಕೊನೆಗೊಂಡ ಬಳಿಕವೂ ಜನಸಮೂಹ ಮಂತ್ರಮುಗ್ಧವಾಗಿ, ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷ ಆದಿಶೇಷನಂತೆ ಸ್ತಬ್ಧವೂ ಏಕಪ್ರಾಣವೂ ಆಗಿ ಉಳಿದಿತ್ತು.

ವಾದ್ಯಗಳು ಈಗ ಷಾಟ್ವೀರಾಗದ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಮಾದುಲಿಕೆ ಆಲಾಪನೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದಳು. ಮಾದುಲಿಕೆಯ ಬಳಿಕ ಕುಸುಮಸೇನೆ, ಅವಳ ತರುವಾಯ ದಿವ್ಯಾ ಆಲಾಪನೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು. ಇವರ ತರುವಾಯ ನರ್ತಕಿ ವಸುಮಿತ್ರಾ ತನ್ನ ತಂಡದೊಂದಿಗೆ ಹಾಡಿದಳು. ಮೈಮರೆತ ಜನತೆ ಸ್ವರದ ಮೂಲಕ ಉತ್ಸವವಾದ

ಭಾವತರಂಗದಲ್ಲಿ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು.

ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಆಸನದಿಂದಿದ್ದು, ಜನತೆಯನ್ನು ಅಭಿವಂದಿಸಿ, ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಮೃದು ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಸೂಚನೆ ಇತ್ತಳು : “ಕಲಾವೇತ್ತ ಸಮಾಜ ಅನುಮತಿ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ, ಸಂಗೀತದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ನೃತ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಬಹುದು.”

ಮಂತ್ರಸಮ್ಮೋಹನದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿ, ಜನಸಮೂಹ ಬಿಗಿಹಿಡಿದಿದ್ದ ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕೊಟ್ಟಿತು. ದೀಪದ ಕಂಬಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತಿದ್ದವರಿಗೆ, ತಮ್ಮ ದೀಪಗಳಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತುಂಬಲು ಅವಕಾಶ ದೊರೆಯಿತು. ಎಣ್ಣೆ ಇಲ್ಲವಾಗುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದುದರಿಂದ, ದೀಪಗಳ ಬೆಳಕು ಮಂದವಾಗತೊಡಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸಂಗೀತದ ಮಧುರ ಮೂರ್ಛೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತಿದ್ದ ಜನಕ್ಕೆ ಬೆಳಕು ಕಡಿಮೆಯಾದುದೂ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ.

ವೇದಿಕೆ ಉಜ್ವಲ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗಿತು. ವಾದ್ಯಗಳ ಸ್ವರಗಳು ಬದಲಾದುವು. ಶಿಷ್ಯೆಯರ ಮಧ್ಯೆ ಮಲ್ಲಿಕಾ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಳು. ಜನರ ನಿರ್ನಿರೋಧ ನಯನಗಳು ಅತ್ತಲೇ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾದುವು. ರಾಸನೃತ್ಯ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಆಕಾಶಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡವು.

ಮುಂದಿನ ನೃತ್ಯ ಒಂದು ರೂಪಕವಾಗಿತ್ತು. ಮಲ್ಲಿಕಾ ಮೇಘರಾಜ ಇಂದ್ರನ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು ; ಆಕೆಯ ಶಿಷ್ಯೆಯರು ಮಳೆಗಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಹಾತೊರೆಯುತ್ತಿರುವ ಪೃಥ್ವಿ, ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಜೀವ ಜಂತುಗಳು ಮತ್ತು ವನಸ್ಪತಿಗಳ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿದ್ದರು.

ಆರಾಧ್ಯದೇವನಾದ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಶಿಷ್ಯೆಯರು ಭಾವಭಂಗಗಳ ಮೂಲಕ ಮಳೆಗಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ರೌದ್ರಭಂಗಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮೇಘರಾಜನ ಮನಸ್ಸು ಕರಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಲಾವಣ್ಯದ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಕರುಣೆಯನ್ನು ಅದಮನೀಯವಾಗುವಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ, ಆ ಯಾಚಕರು ತಮ್ಮ ಅನುನಯ ಅನುಪೇಕ್ಷಣೀಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಮನಸ್ಸು ಕರಗಿದ ಇಂದ್ರ ಮಳೆ ಸುರಿಸಿದ. ತನ್ನ ಸಂತತಿಯೊಡನೆ ಭೂಮಾತೆ ಆನಂದದಿಂದ ಮೈಮರೆತಳು. ಕಲೆಯ ಆಕರ್ಷಣೆಗೆ ತನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಜನಸಮೂಹ ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನೂ ಅಲುಗಿಸದೆ ಮೂಕವಾಗಿ ಬಾಯ್ಬಿಡದೆ ನೋಡುತ್ತ ಉಳಿದುಬಿಟ್ಟಿತ್ತು.

ತಮ್ಮ ಸಹಜ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಲು ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಿಗೆ ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಮಾದುಲಿಕೆ, ಈ ಉತ್ಸವಕ್ಕಂದೇ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದ

‘ಅಭಿಸಾರಿಕೆಯ ಯಾತ್ರೆ’ ಎಂಬ ನೃತ್ಯವನ್ನು ಮುಂದಿರಿಸಿದಳು. ಕುಸುಮಸೇನೆ ‘ಊರ್ವಶಿಯ ಪ್ರಣಯನಿವೇದನೆ’ ಎಂಬ ನೃತ್ಯವನ್ನೂ ಕೊನೆಯದಾಗಿ ದಿವ್ಯಾ ‘ಹಂಸಿನಿಯ ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆ’ ಎಂಬ ನೃತ್ಯವನ್ನೂ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದರು. ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಹದಿನೈದು ದಿವಸಗಳ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಮಲ್ಲಿಕಾ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಈ ನೃತ್ಯದ ಮುದ್ರೆಗಳ ಬಗೆಗೂ, ಪಕ್ಕವಾದ್ಯದವರಿಗೆ ಸಂಗೀತದ ಮೂರ್ಛನೆಗಳ ಬಗೆಗೂ ತರಬೇತಿ ಕೊಡುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಳು.

ರಾಜಹಂಸದ ರೆಕ್ಕೆಗಳಂತೆ ಬಿಳಿದಾಗಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟು ದಿವ್ಯಾ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಳು. ಅವಳ ಕೋಮಲವಾದ, ದುಂಡಾದ ತೋಳುಗಳಿಂದ ಇಳಿಬಿದ್ದಿದ್ದ ಬಿಳಿಯ ಉತ್ತರೀಯದ ಅಂಚುಗಳು ಹಂಸಿನಿಯ ರೆಕ್ಕೆಗಳಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದವು. ಹಂಸಿನಿ ಅರಸುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ದಿಗ್ನಳೂ, ಚಿಂತಾಕುಲಳೂ ಆಗಿದ್ದಳು. ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜಹಂಸದ ಋತುಕಾಲದ ಆಹ್ವಾನದ ಕರೆ ಕೇಳಿಬಂತು. ಸುಳಿವು ದೊರೆತೊಡನೆಯೇ ಹಂಸಿನಿ ಉತ್ಸಾಹಗೊಂಡಳು. ಉತ್ಸಾಹ - ಆವೇಶಗಳಿಂದ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಬಡಿಯುತ್ತ, ಹಂಸಿನಿ ಕರೆಯ ದಿಕ್ಕನ್ನೂ, ಎಡೆಯನ್ನೂ ಅರಸಹೊರಟು ಕೊನೆಗೆ ಬೇಡನ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಳು.

ರಾಜಹಂಸದ ಒಂದೊಂದು ಕರೆಯೂ ಬೇಡನ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ರಾಜಹಂಸಿನಿಯ ವ್ಯಾಕುಲತೆಯನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ತೀಕ್ಷ್ಣಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಬಿಡುಗಡೆಗಾಗಿ ಹಂಸಿನಿ ತನ್ನ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿ ಚಡಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಕ್ಷಾಂತ ರಾಜಹಂಸಿನಿಯ ಮುಖಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆ ಮತ್ತು ಅವಸಾದದ ಭಾವನೆಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗತೊಡಗಿದುವು. ನಿರಾಶೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಂಸಿನಿ ಹೋರಾಡತೊಡಗಿದಳು. ಆದರೆ ಹೋರಾಟ ಸಫಲವಾಗಲಿಲ್ಲ. ರಾಜಹಂಸದ ಸ್ಫೂರ್ತಿದಾಯಕ ಕರೆ ಹೃದಯವನ್ನಿರಿಯುವಂಥ ವೇದನೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ನಿರಾಶಾಪೂರ್ಣ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಹಂಸಿನಿಯ ಕತ್ತು ಮೇಲೆದ್ದದ್ದು ಕುಸಿಯುತ್ತಿತ್ತು : ರೆಕ್ಕೆಗಳು ಚಡಪಡಿಸಿ ಸುಮ್ಮನಾಗುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಸ್ವತಃ ಮಲ್ಲಿಕಾ ರಾಜಹಂಸದ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಹಂಸಿನಿಯನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದ್ದ ಬಲೆಯನ್ನೂ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ, ರಾಜಹಂಸ ಹಂಸಿನಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹಾರಿಬಂತು. ಹಂಸಿನಿ ಮೈಮರೆತಳು. ರಾಜಹಂಸವೂ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಯಿತು. ಆದರೆ, ಆನಂದೋನ್ಮತ್ತವಾಗಿದ್ದ ಅವು ಬಂಧನದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಿಸಲಿಲ್ಲ. ಮಧುರ ಶೈಥಿಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತಿದ್ದ ಅವು ಬಂಧನದ ಬಗ್ಗೆ ನಿರಾಸಕ್ತವಾಗಿದ್ದುವು.

ಅನೇಕ ಹಂಸಶಾವಕಗಳು ಆ ಹಂಸ-ಮಿಥುನದತ್ತ ಹಾರಿ ಹಾರಿ ಬಂದು

ಸುತ್ತಲೂ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದುವು.

ಉಲ್ಲಾಸಗೊಂಡಿದ್ದ ಜನಸಮೂಹದ ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ಣ ಪ್ರಶಂಸೆಯಿಂದ ಆಕಾಶ ಮೊಳಗಿತು. ಅಸಂಖ್ಯ ಮುಖಗಳ ಉನ್ನತ ಉಚ್ಛಾಸದ ವಾಯುವಿನಿಂದಾಗಿ ವೇದಿಕೆಯ ಛಾವಣಿಯೂ, ದೀಪದ ಕಂಬಗಳ ಜ್ಯೋತಿಯೂ ಕಂಪಿಸತೊಡಗಿದುವು.

ವೇದಿಕೆಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರ ಸಮೂಹದಿಂದ ಮುಂದೆ ಬಂದ ಒಬ್ಬ ಕಾಷಾಯವಸ್ತ್ರಧಾರಿ ಭಿಕ್ಷು ಕೈಯನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ನಿಂತು ಜನರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳತೊಡಗಿದ : “ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದವರು ನೋಡಿರಿ ಹಾಗೂ ಅರಿಯಿರಿ. ಮಾಯೆಯ ಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಜೀವಕ್ಕೆ ಇದೇ ರೀತಿ ಸುಖದ ಮಿಥ್ಯಾನುಭೂತಿಯ ಭ್ರಮೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.”

ಸಮಾನವನ್ನೂ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ತನ್ನ ಆಸನದ ಬಳಿ ಬಂದು ನಿಂತಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಉತ್ಸಾಹರಹಿತಳಾಗಿ ಭಿಕ್ಷುವಿನತ್ತ ನೋಡಿದಳು. ಗಣಪರೀಷತ್ತು, ಸಮಾಜದ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಹಾಗೂ ಜನರೆಲ್ಲ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಭಿಕ್ಷುವಿನತ್ತ ನೋಡತೊಡಗಿದರು.

ಸುತ್ತಲೂ ಹರಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ನಿಸ್ತಬ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚ ಸ್ವರ ಕೇಳಿಬಂತು: “ಭಂತೇ! ದುಃಖದ ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವನದ ಶಾಶ್ವತ ಕ್ರಮ ಇದೇ ರೀತಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ವೈರಾಗ್ಯ ಎಂಬುದು ಹೇಡಿಯ ಆತ್ಮವಂಚನೆ ಮಾತ್ರ. ಪ್ರಬಲವೂ, ಅಸಂದಿಗ್ಧವೂ ಆದ ಸತ್ಯವೇ ಜೀವನದ ‘ಪ್ರವೃತ್ತಿ’ಯಾಗಿರುತ್ತದೆ!”

ಸಭಾಸ್ಥಳ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಮೊಳಗಿತು. ಮಲ್ಲಿಕಾ ಹಾಗೂ ಇಡೀ ಸಮುದಾಯ ಅತ್ತ ನೋಡಿತು. ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸಾಗಲದ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಶಿಲ್ಪಿಯೂ, ನಾಸ್ತಿಕತೆಯ ಹಾಗೂ ಅನೈತಿಕತೆಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೆ ಅಪವಾದಸ್ವರೂಪನಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಉಪಾಸಕ ಪುಷ್ಯಕಾಂತನ ಪುತ್ರನೂ ಆದ ಯುವಕ ಮಾರಿಶನಾಗಿದ್ದ.

ಕಲೆಯ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿಯಾದ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ತೀರ್ಮಾನದಂತೆ ಹಾಗೂ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅನುಮೋದನೆಯಂತೆ ವಯೋವೃದ್ಧ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಧರ್ಮಸ್ಥ ಮಹಾಪಂಡಿತ ದೇವಶರ್ಮರ ಪ್ರಪೌತ್ರಿ ಆಯುಷ್ಯದ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ‘ಸರಸ್ವತೀ ಪುತ್ರಿ’ಯ ಪುಷ್ಪ-ಕಿರೀಟವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದರು ; ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಖಡ್ಗಧಾರಿಯ ಪುಷ್ಪ-ಕಿರೀಟವನ್ನು ಕುಮಾರಿ ದಿವ್ಯಾ ಕುಮಾರ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದಳು. ಪುರಸ್ಕಾರ ವಿಜೇತರಿಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಕಲೆಯ ವೇಷದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ನಾಗರಿಕರಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನರಾಗಿ,

ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಕಲೆಯ ಪ್ರತೀಕ ಮಾತ್ರವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದರು. ಕುಮಾರಿ ದಿವ್ಯಾ ಶುಭ್ರ ವಾಯುವೀಯ ಶ್ವೇತ ಉತ್ತರೀಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಂಸಿನಿಯ ಪ್ರತಿರೂಪವಾಗಿದ್ದಳು; ನಾಸಿಕಾಗ್ರ ಹಾಗೂ ಭುಜಗಳವರೆಗೆ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಕವಚಗಳಲ್ಲಿ ಕುಮಾರ ಪೃಥ್ವೀನ ಶಸ್ತ್ರ ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರತಿಮೂರ್ತಿಯಂತಿದ್ದ.

ಚಾರಣ ಉತ್ಸವ-ವಿಸರ್ಜನೆಯ ಕಹಳೆಯನ್ನೊದಿದ. ರಾತ್ರಿಯ ಎರಡು ಯಾಮಗಳೇ ಕಳೆದುಹೋಗಿದ್ದರೂ ಜನತೆಗೆ ಆಯಾಸದ ಅನುಭವ ಉಂಟಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ; ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಅದು ವ್ಯಾಕುಲಗೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಚೈತ್ರದ ಸ್ವಚ್ಛ, ತಾರೆಗಳಿಂದ ಇಡೀಕಿರಿದ ಆಗಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ ತನ್ನ ದಿಕ್ಕಿನತ್ತ ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ. ದೀಪದ ಕಂಬಗಳ ಬೆಳಕನ್ನೂ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಜನಸಮೂಹ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಹಾಗೂ ಯೋಧರ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ತುಂಬಿತ್ತು. ರಾಜ-ಪುರುಷರು ತುಂಬ ಕ್ಲೇಶದಿಂದ ಹಾದಿಯನ್ನು ಮುಕ್ತವಾಗಿರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

'ಸರಸ್ವತೀಪುತ್ರಿ'ಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಯುವತಿಯನ್ನು ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿ, ಅಭಿಜಾತವಂಶದ ಯುವಕರು ಆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಭುಜಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು, ಆ ಯುವತಿಯನ್ನು ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿನವರೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಬಿಟ್ಟುಬರುವುದು ಸಾಗಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದುಬಂದ ಪದ್ಧತಿಯಾಗಿತ್ತು. ತನ್ನ ಮುತ್ತಾತ, ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ-ದೊಡ್ಡಪ್ಪಂದಿರು, ಸೋದರರು ಹಾಗೂ ನೆಂಟರಿಂದ ಆಶೀರ್ವಾದ ಹಾಗೂ ಪ್ರೀತಿ-ವಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಕುಮಾರಿ ದಿವ್ಯಾ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನೇರಿದಳು. ಅಭಿಜಾತ ವಂಶದ ಯುವಕರು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ದಡಿಗಳತ್ತ ಧಾವಿಸಿದರು. ನಾಲ್ಕು ದಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಯುವಕರಿಗೆ ಎಡೆ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಮುಂಭಾಗದ ದಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಭುಜ ಕೊಟ್ಟು ನಿಂತಿದ್ದ ಪೃಥ್ವೀನನನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ, ಆ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲು ವಸುಧೀರ ಇಚ್ಛಿಸಿದ. ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೃಥ್ವೀನ ಹೇಳಿದ.

ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಂವಾಹಕ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರ ಪುತ್ರನೂ, ವಸುಧೀರನ ಅಣ್ಣನೂ ಆದ ಆಯುಷ್ಮಂತ ರುದ್ರಧೀರ, "ದಾಸಪುತ್ರನಿಗೆ ಅಭಿಜಾತವಂಶದ ಯುವಕರೊಂದಿಗೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗೆ ಹೆಗಲುಕೊಡುವ ಹಕ್ಕಿಲ್ಲ"ವೆಂದು ಜಗಳ ತೆಗೆದ.

ಪೃಥ್ವೀನ ಸೊಂಟದಿಂದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು, ಆಕ್ರಮಣಕಾರಕ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು, "ನನ್ನ ಖಡ್ಗ ನನಗಿರುವ ಹಕ್ಕನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಅನೇಕ ಖಡ್ಗಗಳು ಒರೆಯಿಂದ ಹೊರಬಂದುವು.

ಅನೇಕ ವಯೋವೃದ್ಧ ಗುರುಜನರು ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತಡೆದು, ಖಂಡಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಶೃಂಖಲತೆ ಮತ್ತು ರಕ್ತಪಾತಗಳಿಗೆ ಎಡೆದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಜನತೆಯ ಜಯಕಾರದ ಕೋಲಾಹಲದ ನಡುವೆ, ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ರಥದ ಮುಂದೆ, ಅಭಿಜಾತ ವಂಶದ ಯುವಕರ ಹೆಗಲಿನ ಮೇಲೆ, ನೆರೆದಿದ್ದ ಜನರ ಮುಂಡಗಳ ಪ್ರವಾಹದ ಮೇಲೆ, ಕ್ಷುಬ್ಧ ಅಲೆಗಳ ನಡುವೆ ಡೋಲಾಯ ಮಾನವಾಗಿರುವ ನೌಕೆಯಂತೆ, 'ಸರಸ್ವತೀಪುತ್ರಿ'ಯ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಲುಗಾಡುತ್ತ ಸಾಗಿತ್ತು.

ಗಾಯಗೊಂಡ ಹುಲಿಯಂತೆ ಕುಮಾರ ಪೃಥ್ವೀನ ಕಂಪಿಸುತ್ತ, ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು ಚಂದ್ರನ ಸ್ಥಿಗ್ಧ ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಶ್ವರಕ್ಷಕನ ಬಳಿ ನಿಂತಿದ್ದ. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೋಪದ ಅಗ್ನಿಯಿಂದಂಟಾದ ಹೊಗೆ, ತಲೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಉಸಿರುಗಟ್ಟಿಸಿದುದರಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಕ್ಷುಬ್ಧನೂ ವಿಹ್ವಲನೂ ಆಗಿದ್ದ - ಹುಟ್ಟಿನ ಅಪರಾಧ ! ಹುಟ್ಟೇ ನಿಜಕ್ಕೂ ಅಪರಾಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುವ ಬಗೆಯಾದರೂ ಹೇಗೆ ? ಶಸ್ತ್ರದ ಶಕ್ತಿಯಾಗಲೀ, ವಿದ್ಯೆಯ ಶಕ್ತಿಯಾಗಲೀ - ಯಾವುದೇ ಶಕ್ತಿಯಾದರೂ ಹುಟ್ಟನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲಾರದು ! ಯಾವ ಮಾರ್ಗವೂ, ಉಪಾಯವೂ ಹುಟ್ಟಿನ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲಾರದು ! ಹುಟ್ಟಿನ ಅನ್ಯಾಯದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾನವ ದೇವರ ಮೇಲೆ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆ?... ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಅಸತ್ಯ - ಅಧಿಕಾರ ದೊರೆಯುವಂಥ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿರುವ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆ?... ಹೀನವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿರುವ ಕುಲದಲ್ಲಿ ನಾನು ಹುಟ್ಟಿದ್ದೇ ಅಪರಾಧವೆ ಅಥವಾ ಇದು ದ್ವಿಜಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಅಹಂಕಾರ ಮಾತ್ರವೆ?

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಯುತ್ತಿದ್ದ ತಿರಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಹಿಂಸೆಗೆ ಮಾರ್ಗ ಕಾಣದೆ ಪೃಥ್ವೀನ ಕೋಪದಿಂದ ತುಟಿಗಳನ್ನು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಜನಸಮೂಹದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ತನ್ನ ಭವನದತ್ತ ನಡೆದ.

೨. ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಭವನ

ಮನುಷ್ಯಸಮಾಜ ಕಾಲವೆಂಬ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ವನದಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಕಾಲನದಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರವಾಹಗಳು ಈ ವನಭೂಮಿಯನ್ನು ಫಲವತ್ತಾಗಿಸುತ್ತ ಇರುತ್ತವೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ಸಾಗಲದ ನಗರ-ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರವಾಹಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದುವು ; ಸಮಾಜರೂಪದ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಭಾವನೆಗಳ ಮತ್ತು ಅನುಭೂತಿಗಳ ಫಲವತ್ತಾದ ಪದರವನ್ನು ಅವು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದ್ದುವು. ಸಾಗಲದ ಈ ಸಮಾಜವೆಂಬ ವನದಲ್ಲಿ ವಯೋವೃದ್ಧರು, ಮಹಾಪಂಡಿತರೂ ಆಗಿದ್ದ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ ದೇವಶರ್ಮರು ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇರುವ ವಟವೃಕ್ಷದಂತೆ ಇದ್ದರು. ಅವರ ತಲೆಗೂದಲು, ಮೀಸೆ ಮತ್ತು ಹುಬ್ಬುಗಳು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಮೈಮೇಲಿನ ರೋಮಗಳೂ ನರೆತಿದ್ದುವು. ಕಳೆದುಹೋದ ಕಾಲ ಅವರ ಶರೀರದ ಸತ್ತವನ್ನು ಶೋಷಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಜರ್ಜರಗೊಳಿಸಿತ್ತು ; ಆದರೆ, ಅನುಭೂತಿಯ ಮೂಲ ತಂತುಗಳ ಮೂಲಕ ನೂರು ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲದವರೆಗೆ ಸಮಾಜರೂಪದ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಅನುಭವರಸವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರ ಭಾವನೆ ಜಾಗೃತವೂ ಪ್ರಬಲವೂ ಆಗಿ ಉಳಿದಿತ್ತು.

ಮಹಾಪಂಡಿತರ ಯೌವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಯವನರಾಜ ಮಿಲಿಂದ ದುರ್ದಮನೀಯವಾದ ಯವನ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದು, ಮದ್ರದ ಪೌರವ ವಂಶದ ಪೌರವ ರಾಜ್ಯದ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಮಹಾಪಂಡಿತ ವಾಗೀಶ ಶರ್ಮರು ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಾದಾಗ, ಮಹಾರಾಜ ಮಿಲಿಂದ, ಅವರ ಪುತ್ರರಾಗಿದ್ದ ಪಂಡಿತ ದೇವಶರ್ಮರ ವಿದ್ವತ್ತು ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಹುದ್ದೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟ. ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮದ ನೀತಿ, ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮತ್ತು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಯವನ ಪದ್ಧತಿಯ ಪುಟವಿತ್ತು, ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಅವರು ನ್ಯಾಯಪಾಲನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದರು ; ಪ್ರಚಂಡ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾಗಿದ್ದ ಮಿಲಿಂದ ತಥಾಗತನ ಧರ್ಮಚಕ್ರದಲ್ಲಿ - ಅಂದರೆ, ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ - ಶ್ರದ್ಧೆ ತೋರಿದಾಗ, ಎಲ್ಲ

ಜೀವಿಗಳ ಬಗೆಗೂ ದಯೆ ಹಾಗೂ ಮಾನವತಾ ಭಾವನೆಯಿಂದ ನ್ಯಾಯ ಸ್ಪಂದಿಸುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಂಡರು. ಅವರ ಜೀವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಧರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಮಹಾರಾಜ ಮಿಲಿಂದ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ನಿರ್ವಾಣಪಥದ ಪಥಿಕನಾಗಿದ್ದ. ಮಹಾರಾಜ ಮಿಲಿಂದನಿಗೆ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಮದ್ರದಲ್ಲಿ 'ಕುಲ'ಗಳ ಗಣರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಯಿತು. ಹೊಸ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ, ಬದಲಾದ ಭಾವನೆಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಮಹಾಪಂಡಿತ ದೇವಶರ್ಮರು ನ್ಯಾಯಪಾಲನೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದರು.

ಮಹಾಪಂಡಿತರಿಗೆ ಮೂವರು ಪತ್ನಿಯರಲ್ಲಿ ಮೂವರು ಮಕ್ಕಳಾಗಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಮಾತ್ರ ಬದುಕಿದ್ದರು. ಈ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಧರ್ಮಸ್ಥರಿಗೆ ನಾಲ್ವರು ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳಾದರು. ಹಿರಿಯ ಮಗನಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಹಿರಿಯ ಮೊಮ್ಮಗನ ಪತ್ನಿ ಮರಿಮಗಳಿಗೆ ಜನ್ಮ ನೀಡಿದಳು. ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಪಾಡ್ಯದಂದು ಸಂಜೆ ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕಿದ್ದರೂ ಹೊಸ ಚಂದಿರನ ರೇಖಾರೂಪವಾದ ಉದಯ ಹೇಗೆ ಮ್ಲಾನವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಬೆಳಕಿನ ಆ ಅಂಕುರ ಕ್ಷೀಣವಾಗಿದ್ದರೂ ದಿವ್ಯವಾದ ಬೆಳುದಿಂಗಳಿನ ಭರವಸೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮಕ್ಕಳು ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳುಗಳಿಂದ ಸಮೃದ್ಧವೂ, ಸಂಪನ್ನವೂ ಆಗಿದ್ದ ಧರ್ಮಸ್ಥರ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಉಲ್ಲಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಆ ಕನ್ಯೆಯ ಉಜ್ವಲ ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನಿರಿಸಿ ಆಕೆಗೆ 'ದಿವ್ಯಾ' ಎಂದು ಹೆಸರಿಡಲಾಗಿತ್ತು. ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಗಳಂತೆ ದಿವ್ಯಾ ದಿನೇ ದಿನೇ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನವಾಗಿ ಬೆಳಗತೊಡಗಿದಳು. ದೌರ್ಭಾಗ್ಯವಶಾತ್ ದಿವ್ಯಾಳ ತಾತ ಮತ್ತು ತಂದೆ-ತಾಯಿ ಮೂವರೂ ಯಾವುದೋ ದೈವೀ ಪ್ರಕೋಪದಿಂದಾಗಿ ವ್ಯಾಧಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿ ತೀರಿಕೊಂಡರು. ಈ ಮೂವರ ಪಾಲನೆ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನೂ ಮುತ್ತಾತನಿಂದಲೇ ಪಡೆದ ದಿವ್ಯಾ, ಮುತ್ತಾತನಿಗೆ ತುಂಬ ಪ್ರೀತಿಯ ಮರಿಮಗಳಾದಳು.

ಬಹು ದ್ರಷ್ಟಾರರೂ, ಉದಾರಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದ ಮಹಾಪಂಡಿತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ವೈಭವೋಪೇತ ಭವನ ಉದ್ಯಾನವನದಿಂದಲೂ, ಪ್ರಾಚೀರದಿಂದಲೂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿತವಾಗಿತ್ತು. ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯ ದಾಸ-ದಾಸಿಯರಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಅದು ವಿದ್ಯೆ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಅಭಿಪ್ರಾಯನಿರ್ಣಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ಗೋಷ್ಠಿಸುಖದ-ಅಂದರೆ, ವಿದ್ವತ್ಪೂರ್ಣ ಚರ್ಚೆಯ ಬಗೆಗಿನ ಶ್ರದ್ಧೆ-ಆಸಕ್ತಿಗಳ-ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಈ

ಭವನದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತಿ, ದರ್ಶನ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ತರ್ಕಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ನೀತಿ ವಿಶಾರದರೂ, ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುಗಳೂ, ಯವನ ದಾರ್ಶನಿಕರೂ ಚಿಂತನ-ಮಂಥನದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ತೊಡಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಭವನದಲ್ಲಿ ಸುರೆ ಮತ್ತು ಸುಂದರಿಯರ ಬಗೆಗಿನ 'ವ್ಯಸನ'ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ತರ್ಕಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಅನುರಾಗವೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಬಲವಾಗಿತ್ತು. ಯುಕ್ತಿ ಮತ್ತು ತರ್ಕಗಳ ಅಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ಅತಿಥಿಗಳು, ಬೆಳ್ಳಿಯ ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಪಿಶಾಯಿನೀ ಸುರೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ಗಾಜಿನ ಬಟ್ಟಲುಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಎದುರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಿರುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ಯಾಮ ಹಾಗೂ ಪಿಂಗಳ ವರ್ಣದ ದಾಸಿಯರನ್ನು ಮರೆತುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಜ್ಞಾನಮಯ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಅಂತಃಪುರ, ಆಸ್ಥಾನಾಗಾರ ಹಾಗೂ ಚತುಶ್ಶಾಲೆಯ ತೋರಣಗಳಿಗೆ ತಗುಲಿಹಾಕಿದ್ದ ತಾಮ್ರದ ಹಾಗೂ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪಂಜರಗಳಲ್ಲಿನ ಶುಕ-ಸಾರಿಕೆಗಳೂ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಅನೇಕ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನೂ, ಪರಿಭಾಷೆಗಳನ್ನೂ ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಿದ್ದುವು ಅಥವಾ ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ದೂರವಿರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೆ "ಆಪ್ತಸ್ತಂಭ ಸೂತ್ರ, ಕಾಕತಾಲೀಯ ನ್ಯಾಯೇಣ, ಪತಂಜಲಿ, ಕೌಟಿಲ್ಯ, ಸಂಕ್ರಮಣಾದ್ - ಅಸಂಕ್ರಮಣಾದ್ವಾ ನೋಸದಾಸೀತ್ ನಾಸದಾಸೀತ್..." ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಮಹಾಪಂಡಿತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಕಾಂಡಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಿಗೂ, ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತಿಗಳ ಶಬ್ದ ಪ್ರಮಾಣ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೂ, ವೇದದ 'ಏಕಮೇವಾದ್ವೈತಿಯಂ' ಮತ್ತು 'ನಾಸದೀಯ ವಾದ'ಗಳಿಗೂ ಎಡೆಯಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಯವನ ದಾರ್ಶನಿಕನಾದ ಫ್ಲೇಟೋವಿನ 'ಪ್ರತೀಯಮಾನ ಜಗತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಅತೀತವಾಗಿರುವ, ತರ್ಕದಿಂದ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿರುವ ಧ್ರುವ ಸತ್ಯ'ದ ಬಗೆಗಿನ ವಿಮರ್ಶೆಗೂ, ತಥಾಗತ(ಬುದ್ಧ)ನ 'ಅನಾತ್ಮ-ಕರ್ಮವಾದ'ದ ಬಗೆಗಿನ ಚರ್ಚೆಗೂ ಎಡೆಯಿತ್ತು. ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಾಣಗಳೆರಡನ್ನೂ ಅವಜ್ಞೆಯಿಂದ ಕಾಣುವ, ಸಾಗಲದ ಧರ್ಮಜ್ಞರಿಂದಲೂ ವಿಪ್ರಸಮಾಜದಿಂದಲೂ ಲಾಂಛಿತನಾದ ಹಾಗೂ ತಥಾಗತನ ಅಭಿಧರ್ಮದಿಂದ ಅಭಿಶಪ್ತನಾದ, 'ಲೋಕಾಯತ'ದ ಸಮರ್ಥಕನಾದ, ಸ್ಥೂಲ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಇಹಲೋಕವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸತ್ಯವೆಂದು ಹಾಗೂ ಜನ್ಮಾಂತರದ ಕರ್ಮಫಲಗಳನ್ನು ಅಸತ್ಯವೆಂದು ವಾದಿಸುವ ಚಾರ್ವಾಕ ಪಂಥದ ಮಾರಿಶನಿಗೂ ಅವರ ಔದಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಡೆದೊರೆತಿತ್ತು.

ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ನ್ಯಾಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಎರಡು ಬಾರಿ ದಂಡನೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದರೂ, ಮಾರಿಶ ಮಹಾಪಂಡಿತರ ಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದ.

ತಕ್ಷಶಿಲೆಯಿಂದ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಸಾಗಲಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ್ದ ಮಾರಿಶ 'ಮಿಲಿಂದ ವಿಹಾರ'ದ ಸಿಂಹದ್ವಾರದ ತೋರಣಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಬುದ್ಧನ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಅಂಕಿತಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಒಂದು ದಿವಸ, ಬುದ್ಧನ ಹಿಂದಿನ ಅವತಾರಗಳನ್ನು 'ಮಿಥ್ಯಾವಿಶ್ವಾಸ'ವೆಂದು ತಿಳಿಸಿ, ಸಂಘ-ಸ್ಥವಿರರಿಗೆ (ಬೌದ್ಧ ಸಾಧುಗಳಿಗೆ) ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಮಾತನ್ನು ಮುರಿದು, ಜಾತಕ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಭೋಗಲಿಪ್ತೆಯ ಸುಖವನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾಭ್ರಾಂತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸಂಘ-ಸ್ಥವಿರರ ಆದೇಶವನ್ನೂ ಮಾರಿಶ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಸಂಘ-ಸ್ಥವಿರರು ಧರ್ಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೂಡಿದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಂಗದ ಮೊಕದ್ದಮೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮಾರಿಶನಿಗೆ ಅರ್ಥದಂಡನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದ್ದರು. ಅದೇ ದಿವಸ ಸಂಜೆ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಭವನದ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಮಾರಿಶನನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿ, ಸಭಾಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆಸನದಲ್ಲಿಯೇ ಆತನಿಗೆ ಎಡೆಕೊಟ್ಟು ಆದರಿಸಿಯೂ ಇದ್ದರು.

ಸ್ವಭಾವತಃ ವಿಚಾರವಾದಿಯಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಾರಿಶನಿಗೂ ಗೌರವ ಲಭ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಯಾವುದೇ ವಾದ ಪೂರ್ಣ ಸತ್ಯವೆಂಬ ಹಟವೂ ಮಹಾಪಂಡಿತರಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ ; ಯಾವುದೇ ವಾದವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದೂ ಅವರು ಭಾವಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. 'ಏಕಂ ಹಿ ಸತ್ ವಿಪ್ರಾ ಬಹುಧಾ ವದಂತಿ' ಎಂಬ ವೇದವಚನವೇ ಅವರ ಉದಾರ ನಿಲುವಾಗಿತ್ತು.

ನೀರಿನಿಂದ ಒದ್ದೆಯಾಗದಿದ್ದರೂ ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಹೇಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆ, ಇಂಥ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದುದರಿಂದ ದಿವ್ಯಾ ಜ್ಞಾನ, ಕಲೆ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಆಪ್ಲಾವಿತವಾಗಿದ್ದಳು. ಸಂಗೀತ ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಅಭಿರುಚಿ ಇದ್ದಿತಾದರೂ, ವೃದ್ಧ ಮುತ್ತಾತನ ನಿರಂತರ ಸಾಮೀಪ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವಳು ಅಜ್ಞಾನಿಯೇನೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಾತಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಅವಳು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಆತ್ಮೀಕರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು.

* * * *

ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ವಸಂತೋತ್ಸವ ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ನಡೆದಿದ್ದುದರಿಂದಾಗಿ, ಮಾರನೆಯ ದಿವಸ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ದಿವ್ಯಾ ತನ್ನ ಶಯನಕಕ್ಷದಿಂದ ತಡವಾಗಿಯೇ

ಹೊರಬಂದಳು. ಸುಖಕಾರೀ ಆಲಸ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳೂ ನಿಧಾನವಾದ ಹೆಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿಯ ಕಲಾಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಪ್ರಶಂಸೆ - ಅಭಿನಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಲು ಬರುವವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಿಂದಲೇ ಆಕೆಗೆ ಅನ್ನಿಸತೊಡಗಿತ್ತು. ಸಂಜೆಯ ವಿಷಯವನ್ನು ನೆನೆದೇ ಅವಳ ಮೈ-ಮನಸ್ಸುಗಳೆರಡೂ ಪುಲಕಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು.

ಹಿಂದಿನ ಸಂಜೆ ತನ್ನ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗೆ ಭುಜಕೊಡುವ ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯ ಪುತ್ರ ಆರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಸೆಳೆದು ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂಬುದು ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ನೆನಪು ಬಂತು. ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಆಸ್ಥಾನಾಗಾರದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಸಂಜೆಯ ಗೋಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ರುದ್ರಧೀರ ತೀರ ವಿರಳವಾಗಿಯೇ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಆರ್ಯ ಮಾರಿಶ ಭಾಗವಹಿಸುವುದು ಆತನಿಗೆ ಹಿಡಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಾರಿಶ ಇದ್ದರೆ ಆತನ ತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಕಟುತ್ವ ಪ್ರವೇಶಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು. ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಬಹುಶಃ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಚಿಕ್ಕ ತಾತ ವಿಷ್ಣು ಶರ್ಮರು ಮಾರಿಶನ ಉಚ್ಚಂಖಲತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿರಕ್ತಿ ತೋರಿ ಮೌನವಾಗಿದ್ದು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಶರ್ಮರು ವಿನೋದದಿಂದ ಮುಗುಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಉಪೇಕ್ಷಾಪೂರ್ಣ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮಾರಿಶ ಅಟ್ಟಹಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ರುದ್ರಧೀರ ಮತ್ತು ಮಾರಿಶರ ದ್ವಂದ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ದಿವ್ಯಾ ವಿರಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಕುತೂಹಲವನ್ನೂ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಆರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರನಿಗೆ ಒಂದು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದಿತಾದರೂ, ಕುಮಾರಿ ದಿವ್ಯಾಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆತನು ಅನುರಕ್ತನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದ. ಆಚಾರ್ಯಕುಲದ ಬಗ್ಗೆ ಆದರವಿದ್ದರೂ, ರುದ್ರಧೀರನ ಎರಡನೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಾಗುವ ಕಲ್ಪನೆ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಹಿಡಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಬಗೆಯ ನೆನಪುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಿ ಸಂಜೆಯ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು.

ದಾಸಿಯೊಬ್ಬಳು ಸಂದೇಶವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಳು - “ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಕುಮಾರಿಯನ್ನು ನೆನಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.”

ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ದಿವ್ಯಾಳ ಮುಂದಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈ ಇಟ್ಟು ಆದೇಶವಿತ್ತರು : “ಮಗು, ರಥಾರೂಢವಾದ ಯಾರೋ ಕೆಲವು ಅಭ್ಯಾಗತರು ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಕಾದಿದ್ದಾರೆಂದು ದಾಸ ಶ್ರಂಬಕ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿಯ ಶ್ರಮದಿಂದಾಗಿ ನನಗೆ ಬಳಲಿಕೆಯುಂಟಾಗಿದೆ. ಮಗಳೇ ಅಭ್ಯಾಗತರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿ,

ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ, ನನ್ನನ್ನು ಕಾಣಲು ಬಂದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳು.”

ದಾಸಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯ ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ತಾಂಬೂಲ ಮತ್ತು ಅರ್ಘ್ಯಗಳನ್ನು ತೆಗೆಸಿಕೊಂಡು ದಿವ್ಯಾ ಆಸ್ಥಾನಾಗಾರವನ್ನು ತಲುಪಿದಳು. ಯವನ ಸಾಮಂತನಂತೆ ಗೌರವಣದವನಾದ, ಆದರೆ ದ್ವಿಜನಂತೆ ಕಪ್ಪು ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ ಎತ್ತರವಾದ ಹಾಗೂ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಶರೀರವನ್ನೂ ಹೊಂದಿದ್ದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವಂಶದ ಯುವಕನೊಬ್ಬ ಎದುರು ಕಡೆಯ ಮುಖದ್ವಾರದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ. ಆ ಯುವಕ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಕೌಶೇಯ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ಧರಿಸಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ದಿವ್ಯಾ ಆತನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದಳು - ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಖಡ್ಗಧಾರಿಯೆಂಬ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದ ಆಯುಷ್ಮಂತ ಪೃಥುಸೇನ.

ಅಭ್ಯಾಗತನ ಎದುರಿಗೆ ಕೈಚೋಡಿಸಿ, ಆ ಕೈಗಳನ್ನು ಮೂಗಿನವರೆಗೂ ತಂದು, ದಿವ್ಯಾ ಆತನನ್ನು ನಮಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ವಾಗತಿಸಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ದಯಮಾಡಿ.” ದಾಸಿಯ ಕೈಯಿಂದ ಅರ್ಘ್ಯದ ತಳಿಗೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅದನ್ನು ಅತಿಥಿಯ ಎದುರಿಗೆ ಇರಿಸಿ, “ಆರ್ಯ, ದಯವಿಟ್ಟು ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ” ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಳು.

ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗಂಭೀರವಾಗಿಯೇ ಉತ್ತರವನ್ನಿತ್ತು, ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಆ ಕ್ಷುಬ್ಧ ಅಭ್ಯಾಗತ ಹೀಗೆಂದ : “ಭದ್ರೆ, ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಕ್ಷನ ಪುತ್ರನೂ ಪೃಥುಸೇನನೂ ಆದ ನಾನು ನ್ಯಾಯಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ.”

ಆಸ್ಥಾನಾಗಾರದ ಮುಖದ್ವಾರದ ತೋರಣಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಪಂಜರದಲ್ಲಿದ್ದ ವಾಚಾಳ ಸಾರಿಕೆ ಹೀಗೆಂದಿತು : “ನ್ಯಾಯಾತ್ ಪಥಃ ಪ್ರವಿಚಲಂತಿ ಪದಂ ನ ಧೀರಾಃ (ಧೀರರು ನ್ಯಾಯದ ಹಾದಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ).”

ಅಭ್ಯಾಗತನ ಸ್ವಾಗತದ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ದಿವ್ಯಾಳ ತುಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ್ದ ಕಿಂಚಿತ್ ಮುಗುಳ್ಳುಗೆ ಸಾರಿಕೆಯ ಈ ವಾಚಾಳತ್ವದಿಂದಾಗಿ ಹಾಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಗೊಂಡಿತು. “ಆರ್ಯ, ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ, ನ್ಯಾಯದ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯದ ಬಗ್ಗೆ ನಿರಾಶರಾಗಬೇಕಾಗಿಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏನೂ ಅರಿಯದ ಈ ಸಾರಿಕೆಯೂ ಈ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ” ಎಂದು ಕುಮಾರಿ ಆಶ್ವಾಸನೆಯನ್ನಿತ್ತಳು.

“ಕುಮಾರಿಯ ಆಶ್ವಾಸನೆಯನ್ನು ನಾನು ನಂಬುತ್ತೇನೆ” ಎಂದು ವಿನಯ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿ, ಪೃಥುಸೇನ ಕುಮಾರಿ ತೋರಿಸಿದ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು,

ಅರ್ಘ್ಯಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, “ಅಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಈಗ ಆರ್ಯರ ದರ್ಶನಲಾಭವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗದಿದ್ದರೆ, ಆರ್ಯರು ಅವರನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವಿರಾಷ್ಟೆ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

ವೃದ್ಧ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಯೋಗಕ್ಷೇಮದ ಬಗ್ಗೆ ಮಂಗಳಕಾಮನೆಯನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿ ಪೃಥುಸೇನ ಸಡಗರದಿಂದ ಆಸನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದು ನಿಂತುಕೊಂಡ, ನ್ಯಾಯದ ಆಶ್ವಾಸನೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟುದಕ್ಕಾಗಿ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮರಿಮಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಸಂತೋಷವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ಕಾಣುವುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಅವನು ಹಿಂದಿರುವುದರಲ್ಲಿದ್ದ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಪುತ್ರರೂ, ದಿವ್ಯಾಳ ಚಿಕ್ಕ ತಾತನವರೂ ಆದ ಪಂಡಿತ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರು ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನವರಾದ ಪ್ರಬುದ್ಧಶರ್ಮರು ಚಿಂತಾಶೀಲ ಮುಖಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಆಸ್ಥಾನಾಗಾರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು.

ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಪ್ರಬುದ್ಧಶರ್ಮರು, “ಆಯುಷ್ಯಂತನೆ, ಪ್ರಬುದ್ಧಶರ್ಮ ನಿಮಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ” ಎಂದರು.

ಪ್ರಬುದ್ಧಶರ್ಮರತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಹರಿಸಿ, ಸಂಕೇತಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಅಭಿವಾದನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರು, “ಅಭ್ಯಾಗತರಿಗೆ ಸ್ವಾಗತ ಕೋರುತ್ತೇನೆ” ಎಂದರು.

ಪೃಥುಸೇನ ಹೊರಡಲು ಆಗಲೇ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ. ಆಗ ತಾನೇ ಆಗಮಿಸಿದ ಈ ಹಿರಿಯರ ವ್ಯಸ್ತಭಾವವನ್ನು ಕಂಡು, ಅವರ ಮಾತುಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಬಾರದೆಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ, ಅವರ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿತ್ತು, ಅವರಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಂಡ.

ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು : “ದಾಸ ಸಾರಥಿಪುತ್ರನನ್ನು ನೀನು ಅರ್ಘ್ಯವಿತ್ತು ಸತ್ಕರಿಸಿದೆಯಾ? ನಿನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಪ್ರಬುದ್ಧಶರ್ಮರಂತೆ ನೀನೂ ಸಮದರ್ಶಿಯಾದ ತಥಾಗತನ ಶಿಷ್ಯೆಯಾಗಲು ಯೋಗ್ಯಳಾಗಿದ್ದೀಯೆ.”

ಚಿಕ್ಕ ತಾತನ ಈ ಹಾಸ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ದಿವ್ಯಾ ಮೌನವಾಗಿಬಿಟ್ಟಳು. ತನ್ನ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಸೋದರನ ಮಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಈ ವ್ಯಂಗ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಬುದ್ಧ ಶರ್ಮರು ಪರಿಹಾಸಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೇ ಉತ್ತರಿಸಿದರು : “ಪೃಥುಸೇನನ ತಂದೆ ಎಂದೋ ಒಮ್ಮೆ ದಾಸನಾಗಿದ್ದ. ಇಂದು ಆತ ಅನೇಕ ದಾಸರ ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಾಗಲದ ಪ್ರಮುಖ ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ : ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಪ್ರಮುಖ ಸಲಹೆಗಾರನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಾಗಲದಲ್ಲಿ ಯಾರು ತಾನೆ ತಾನೆ ಅವನನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯ? ಪೃಥುಸೇನ

ದಾಸರಂತೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಚಾಮರವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬರದೆ, ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬರುತ್ತಾನೆ... ಅಲ್ಲವೇ ದಿವ್ಯಾ ! ಮಗು, ಅವನು ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದಾನೆ.”

ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರು ಉದ್ವಿಗ್ನರಾದರು : “ಧನಸಂಚಯದಿಂದ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗುತ್ತಾನೆಯೇ? ಶ್ರವಣರ ಮತ್ತು ಯವನರ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಪಾರಿಕ ವೈಶ್ಯವೃತ್ತಿಯತ್ತ ನಿನ್ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಹೀಗಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ, ಪ್ರಬುದ್ಧ. ನಿನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಣದ ಮಹಿಮೆ ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿದೆಯೆ? ಹಣ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತು. ಅದು ಎಂದೂ ಮನುಷ್ಯನ ಬೆಲೆಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾರದು.” ವಿಷ್ಣು ಶರ್ಮರ ಸ್ವರ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು : “ಹಣದ ಈ ಸೊಕ್ಕಿನಿಂದಾಗಿಯೇ ನಿನ್ನ ರಾತ್ರಿ ಆ ದಾಸಪುತ್ರ ದ್ವಿಜ ಸಾಮಂತ ಪುತ್ರರೊಡನೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿ ‘ಸರಸ್ವತೀಪುತ್ರಿ’ಯ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗೆ ಭುಜ ಕೊಡುವ ಸಾಹಸವನ್ನೆಸಗಿದ. ರುದ್ರಧೀರ ಇದನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿದಾಗ ಅವನು ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಸೆಳೆದು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾದ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಎದುರಿಗೆ ದಾಸನು ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಸೆಳೆದು ನಿಲ್ಲುವುದೇ? ಈ ಬಗೆಯ ಅನಾಚಾರ ನಡೆಯುತ್ತ ಬಂದರೆ ಮದ್ರರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಲಗಣದ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಏನು ಅಧಿಕಾರ, ಏನು ಗೌರವ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ?”

ಮತ್ತೆ ಮುಗುಳ್ಳುಕ್ಕು ಪ್ರಬುದ್ಧಶರ್ಮರು ಉತ್ತರಿಸಿದರು : “ಆದರೆ, ಮನುಷ್ಯನ ಹಾಗೂ ಆತನ ವಂಶದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಭತ್ತಪತಿಗಳಾದ ಮೌರ್ಯರ ವಂಶವೂ ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಶಿತರ ವಂಶವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಜಂಬೂದ್ವೀಪವೇ ಅವರನ್ನು ವಂದಿಸಿತು. ವಿಪ್ರಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಚಾಣಕ್ಯನೇ ಅವರ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದ.”

“ಭೂಮಿ ಇಂದು ಆ ಅನಾಚಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿದೆ.” ಮುಂದವರಿದು ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರು ಹೇಳಿದರು : “ತಮ್ಮ ಹೇಯಸ್ಥಿತಿಂಕುನ್ನು ಸಮಾನಾರ್ಹವಾಗಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ವರ್ಣಾಶ್ರಮದ ನೆಲೆಯನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅಶೋಕ ಬೌದ್ಧರಿಗೆ ಶರಣಾದ. ದೇವತೆಗಳು ಮನುಷ್ಯರಿಗಿಂತಲೂ ಸಮರ್ಥರೆಂಬುದು ನಿಜವಾದರೆ, ದೇವತೆಯ ಅಂಶವಾದ ಹಾಗೂ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಧರಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೂ ಶೂದ್ರನಿಗೆ ಸಮಾನನಲ್ಲ. ಅಗ್ನಿ ಮುಖಿಯಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಶಾಪದಿಂದ ಪಾತಕ ಧ್ವಂಸವಾಗಿ, ಪೃಥ್ವಿ ಪಾಪಮುಕ್ತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ. ನಿನ್ನ ಅಭಿಜಾತ ಕುಲದೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಆ ದಾಸಪುತ್ರ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಸೆಳೆದಿದ್ದ. ಅವನೇನಾದರೂ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯದೆ ಹೋಗಿದ್ದರೆ, ಅವನ ರಕ್ತದಿಂದ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಖಡ್ಗಧಾರಿಯೆಂಬ ಅವನ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು.

ಯವನ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಅವಿಚಾರದಿಂದಾಗಿಯೇ ಈ ಸಮಸ್ಯೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದೆ. ಇದು ಮದ್ರದ ಕುಲ ಗಣದ ರಾಜ್ಯ ; ಯವನ ಮಿಲಿಂದನ ಧರ್ಮಚಕ್ರವಲ್ಲ ; 'ಕರ್ಮಣಾ ಭವತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ' - ನೀಚರಿಗೆ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುವ ಅಧಿಕಾರವೆ? ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಯಾರು ದೇವತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೋ ಅವನೇ ಅವರನ್ನು ಆ ನೆಲೆಯಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿಸಬಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯ ಹೀಗೆ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಸುರಿಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು, ಆ ದುಷ್ಕರ್ಮದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆಯೇ ಈ ಬೌದ್ಧರು ಮೇಘರಾಜನಾದ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಅವನ ಪದವಿಯಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿಸಿಬಿಡುತ್ತಾರೆಯೇ? 'ಕರ್ಮಣಾ ಭವತಿ ದೇವಃ' ಎಂದೂ ಹೇಳುವರೇನು? ಪಾಪಿಯ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಕಿತ್ತು ಬಿಸಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಸಾಗಲದಲ್ಲಿ ಈ ನಾಸ್ತಿಕತೆಗೆ ದಂಡನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ... ಬಹುಶಃ ನ್ಯಾಯದ ಶರಣನ್ನು ಬೇಡಿ ಅವನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಿರಬೇಕು..."

ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನವರ ಬಗೆಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಗೌರವದ ಭಾವನೆಯಿಂದ ವಿನೀತವಾದ ಪರಿಹಾರದಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಪ್ರಬುದ್ಧ ಶರ್ಮರೆಂದರು : "ಆದರೆ, ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ, ದೇವತೆಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಕಲ್ಪನೆ ನಂಬಿಕೆಯ ಹಾಗೂ ಊಹೆಯ ವಸ್ತು ಮಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ಕೇವಲ ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಊಹೆಯೇ ದೇವತೆಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಬಗೆಗಿನ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಅನುಭವ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ-ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಮೂಲಕ ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿಲ್ಲ. ಅನುಭವದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆಯೇ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಊಹೆ ಅನುಭವದ ಮೂಲಕ ಪ್ರಮಾಣಿತವಾಗದೆ ಇದ್ದರೆ ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ."

ಕ್ಷುಬ್ಧರಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರು ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನಿತ್ತರು : "ಇದು ಬೌದ್ಧರ ಕುತರ್ಕ... ಪ್ರಮಾಣವೇನು ಬಂತು? ಆಪ್ತಪುರುಷರ ವಚನವೇ ಪ್ರಮಾಣ. ಅರಿಯದವನಿಗೆ ಅರಿತವನ ವಚನವೇ ಪ್ರಮಾಣ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಶಕ್ತಿ." ಪ್ರಬುದ್ಧಶರ್ಮರು ತೋಳಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ್ದ ರತ್ನ ಖಚಿತ ವಂಕಿಯತ್ತ ಬೆರಳುತೋರುತ್ತ ಅವರು ಆವೇಶದಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು : "ಇಂದು ಈ ರತ್ನವನ್ನು ಧರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಬೆಲೆಯೇನು?" ಪ್ರಬುದ್ಧರ ಭುಜದ ಮೇಲಿದ್ದ ಉತ್ತರೀಯದತ್ತ ಬೆರಳುತೋರಿ ಹೀಗೆಂದರು : "ಇಂದು ಈ ಕೌಶೇಯ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸುವುದರಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು - ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ದಾಸರೂ, ಶೂದ್ರರೂ ಇಂಥವೇ ಆದ, ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಮೆರೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ? ಇಂದು ಇದು ವರ್ಣ, ವಂಶ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಗಳ

ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದೆಯೆ? ಭತ್ತಿಯನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು, ಆವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಣಿಕ್ಯಗಳು ದೊರೆಯುವಂತಾದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊರುವುದಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ಅರ್ಥವಿರುತ್ತದೆಯೆ?..... ದ್ವಿಜರಂತೆಯೇ ಶೂದ್ರನೂ, ದಾಸನೂ ಅಧಿಕಾರ ಪಡೆಯುವುದಾದರೆ ದ್ವಿಜತ್ವ ಏನಾಗಬೇಕು? ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಶಸ್ತ್ರ ಇರುವುದು ಶೂದ್ರರ ಸೇವೆಗಾಗಿಯೆ?" ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರು ಆವೇಶದಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಹಾಕುತ್ತ ಅಂತಃಪುರದತ್ತ ನಡೆದುಬಿಟ್ಟರು.

ಚಿಕ್ಕ ತಾತನ ಕೋಪವನ್ನು ಕಂಡು ಅಪ್ರತಿಭಳಾದ ದಿವ್ಯಾ, ಬೆರಳುಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರೀಯದ ಅಂಚನ್ನು ಸುತ್ತುತ್ತಾ, ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬರೆದಿದ್ದ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ನೆಟ್ಟ ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವಳಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಳು. ಸೋದರನ ಮಗಳಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ನೀಡುತ್ತಾ ಪ್ರಬುದ್ಧಶರ್ಮರು ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು : "ಮಗಳೆ, ಖಿನ್ನಳಾಗುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಭ್ಯಾಗತರನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಲೇಬೇಕು. ದಾಸಪುತ್ರನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಲೇನೋ ಅವರಿಗೆ ಇಚ್ಛೆ ಇರಲಿಲ್ಲ ; ಆದರೆ, ಅವರು ಅಭ್ಯಾಗತನನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿದರು. ಮದ್ರದ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಲು ಅವರಿಗೆ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಸಾಧ್ಯ?"

ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ದಿವ್ಯಾಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದ ಕ್ಷೋಭೆ ಉಕ್ಕಿಬಂತು. ತುಳಿಕಿಬಂದ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉತ್ತರೀಯದ ಅಂಚಿನಿಂದ ಮುಖವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ತಲೆಬಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ದಿವ್ಯಾಳ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಕೈ ಇರಿಸಿ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಗದರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೀಗೆಂದರು : "ಹುಚ್ಚು ಹುಡುಗಿ, ತಾತನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹಾಗಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ, ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳುವ ಅಗತ್ಯವೇನಿದೆ? ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯ ಇರುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ತಾತ ಮುತ್ತಾತನ ಗೋಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀನು ಎಂದಾದರೂ ವಿಜ್ಞರು ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯ ತೋರಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದೀಯೆಯೇನು? ಅವರಲ್ಲಿ ಮೂರ್ಖರು ಯಾರು? ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರೆ ಅಥವಾ ಪಂಡಿತ ಈಕ್ರಿದರೆ ಅಥವಾ ಅರ್ಹಂತ ಧರ್ಮರಕ್ಷಿತರೆ ಅಥವಾ ಆರ್ಯ ಮಾರಿಶನ?"

ಕಣ್ಣೀರನ್ನೊರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರುದ್ದ ಕಂಠದಿಂದ ದಿವ್ಯಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : "ನಿನ್ನೆ ಸಂಜೆ ತಾನೆ ಗಣಪರೀಷತ್ತು ಆರ್ಯ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಸಾಗಲದ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಖಡ್ಗಧಾರಿಯೆಂಬ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತಪ್ಪೇನಿದೆ?"

"ಹೌದು." ಪ್ರಬುದ್ಧಶರ್ಮರು ಕೌತುಕದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು : "ನಿನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಆಯುಷ್ಯಂತ ಆಚಾರ್ಯಪುತ್ರನಾದ ರುದ್ರಧೀರನ ರಕ್ತಹರಿಸಲೂ ಸಿದ್ಧನಾದ.

ನೀನು ಆತನನ್ನು ಆದರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆ?... ಭದ್ರೆ, ಮದ್ರರಕ್ತ ಕೃತಘ್ನವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.”

ಪ್ರಬುದ್ಧರ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಕೈಯನ್ನು ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕೋಮಲ ಕರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ದಿವ್ಯಾ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು : “ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ, ಆಯುಷ್ಯಂತ ಪೃಥಸೇನನೇ ಆ ಯುವಕನೇನು? ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಚಿಕ್ಕ ತಾತ ಆತನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಖಿನ್ನರಾಗಿದ್ದಾರೆಯೆ? ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯೊಳಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ಜನಸಮೂಹ ಉಕ್ಕಿಬಂದಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ನನಗೆ ಏನೂ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ !”

“ಹೌದು, ಹೌದು, ಬಾ !” ಎಂದು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಅಂತಃಪುರದ ಬಾಗಿಲ ಕಡೆಗೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತ ಅವರೆಂದರು : “ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವವರು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೊರುವ ಬೋಯಿಗಳತ್ತ ಎಂದಾದರೂ ನೋಡುತ್ತಾರೆಯೇ? ಭದ್ರೆ, ನನ್ನ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ದಾಸಿಗೆ ತಿಳಿಸು ; ನೋಡಿದಲ್ಲಿ, ಬೆವರಿನಿಂದಾಗಿ ಹಾದಿಯ ಧೂಳು ಮೈಮೇಲೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿದೆ.”

ಪೃಥುಸೇನ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ತರುವಾಯ, ಆತ ಆಗಮಿಸಿದ್ದ ಸುದ್ದಿ ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ತತ್ಕ್ಷಣವೇ ಮುತ್ತಾತನಿಗೆ ತಿಳಿಸಲು ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಸಂಜೆಯಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಮಹಾಪಂಡಿತರು ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿ, ರಾತ್ರಿಯ ಮೊದಲ ಯಾಮದವರೆಗೆ ಅಭ್ಯಾಗತರಿಂದ ಸುತ್ತವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು. ಇತರ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಮೀರಿ ಆ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಮೇಲೆದ್ದು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದಾಟದ ಅನುಭವವಾಗತೊಡಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿದ್ದುವು - ಚಿಕ್ಕ ತಾತ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರ ವರ್ತನೆ ; ಘಟನೆ ಸ್ವತಃ ತನಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದುದು. ಹಿಂದಿನ ದಿವಸ ಸಂಜೆ ಆಗಮಿಸಿದ್ದ ಅಭ್ಯಾಗತರ ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ, ಪಾನ-ಕೂಟದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವಳು ಈ ವಿಷಯದ ಉಲ್ಲೇಖ ಬಂದಿದ್ದುದನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದಳು. ಸುದ್ದಿ ಮುತ್ತಾತನ ವರೆಗೂ ತಲುಪಿದೆಯೆಂಬುದು ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಾತನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅವಳು ತಿಳಿಯಬಯಸಿದ್ದಳು.

ಆ ಪ್ರಸಂಗದ ಬಗೆಗಿನ ಚಿಂತೆಯೇ ದಿವ್ಯಾಳ ಹೊಯ್ದಾಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಮುತ್ತಾತನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ ತೊಂದರೆಯೇನೂ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಅದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಮನನಮಾಡುತ್ತ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅದರ ಹೊರೆ ಹೆಚ್ಚಿತು ; ಕಷ್ಟವೂ ಆಗತೊಡಗಿತು. ಹೇಳದೆ ಇರುವುದೂ ಉಚಿತವಾಗಿ

ತೋರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನ್ಯಾಯದ ಆಶ್ವಾಸನೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದುದರಿಂದ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಒಂದು ರೀತಿ ಮಾತು ಕೊಟ್ಟಂತೆಯೇ ಆಗಿತ್ತಲ್ಲವೆ? ಅನ್ಯಾಯ ಏಕಾಗಬೇಕು? ನ್ಯಾಯ-ಅನ್ಯಾಯಗಳ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ದಿನದಿನವೂ ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಅವಳ ಕಿವಿ ತುಂಬಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಅವಳು ಅತ್ತ ಎಂದೂ ಗಮನವಿತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ; ಆದರೆ, ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಆ ಉಪೇಕ್ಷೆ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ದಿವ್ಯಾ ಬಹುಶಃ ಪ್ರತಿ ಸಂಜೆಯೂ ಭವನದ ಉದ್ಯಾನವನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಮುತ್ತಾತ, ಚಿಕ್ಕಪ್ಪಂದಿರು ಹಾಗೂ ಮಹಿಳೆಯರ ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಜರಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದಳು. ವೃದ್ಧ ಜನರು ಮತ್ತು ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯರು ಕಲೆಯಲ್ಲಿನ ಅವಳ ಅದ್ವಿತೀಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿ, ಆಲೀರ್ವದಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಭಿಜಾತ ಯುವಕರು ಮತ್ತು ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯರು ಅವಳನ್ನು ಹಾಡಿಹೊಗಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಪ್ರಶಂಸೆಯಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಉತ್ಸಾಹವೂ, ಸಂತೋಷವೂ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಈ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಆರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರ ಎಂದೂ ಏನೂ ಹೇಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಸಂತೋಷವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಆತನಿಂದ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಸುಖಕಾರೀ ಸಂಕೋಚದ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದು ದಿನವಂತೂ ಆತನು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಮಾತನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದ - “ಭದ್ರೆ! ನಿನ್ನ ಕಲೆ ನಿನ್ನ ಆಕರ್ಷಣಶಕ್ತಿಯ ಅಲಂಕಾರ ಮಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ನಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಶಕ್ತಿಯಂತಿರುತ್ತದೆ.” ಅನ್ಯತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಅನಾಚಾರದ ಸಮರ್ಥನೆಗೆ ಅಪವಾದದಂತಿದ್ದ ಮಾರಿಶನ ಈ ಮಾತಗಳ, ಧ್ವನಿಯ ಹಾಗೂ ಕಣ್ಣುಗಳ ಭಾವ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಆಶಂಕಾಮಯ ರೋಮಾಂಚನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು.

ಮಾರಿಶನ ಮಾತು ಬಹುಶಃ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ನೆನಪಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಮಾತುಗಳು ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾಗಿದ್ದುವು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ದಿವ್ಯಾ ಅವುಗಳ ಅರ್ಥ, ಅವುಗಳ ಗೂಢತೆ ಹಾಗೂ ವ್ಯಂಜನೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಮಾಧುರ್ಯ, ಅಭಿಮಾನ, ಆಸೆ ಮತ್ತು ಸ್ಫೂರ್ತಿಗಳು ಆ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದುವು. ಆದರೆ ಆ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತ, ಅಪವಾದಪಾತ್ರ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟ ಯುವಕನ ಸಾಮೀಪ್ಯ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಸಂಕೋಚ ಮತ್ತು ಆಶಂಕೆಯ ಭಾವಕೆಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅವಳು ಯೋಚಿಸತೊಡಗುತ್ತಿದ್ದಳು - ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಖಡ್ಗಧಾರಿಯಾದ ಆರ್ಯ ಪೃಥುಸೇನ ನನ್ನ ಕಲೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲಿಲ್ಲ... ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಸೆಳೆದು ನಿಂತಿದ್ದು... ಅದೇ ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು.

ಇಬ್ಬಂದಿ ಹಾಗೂ ಸಂಕೋಚಗಳಿಂದಾಗಿ ದಿವ್ಯಾ ತನ್ನ ಮುತ್ತಾತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಅವರ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಳು. ಮಹಾ ಪಂಡಿತರು ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ದಿಂಬಿಗೆ ಒರಗಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಮುತ್ತಾತನ ಪಿಂಗಳ ವರ್ಣದ ತಲೆಗೂದಲಿನಲ್ಲಿ ಕೈಯಾಡಿಸುತ್ತಾ ಪೃಥುಸೇನ ಬಂದಿದ್ದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಳು ; ಅದೇ ಉಸಿರಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ತಾನನ ವರ್ತನೆಯ ವಿಚಾರವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿಬಿಟ್ಟಳು.

ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವಳ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಇದ್ದರು. ಆ ಬಳಿಕ ದಿವ್ಯಾಳ ಮೌನದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಅನುಭವವಾದಾಗ - “ಮಗು, ತನ್ನ ದುಃಖದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಈಗ ಕಲೆಯ ಆರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನಳಾಗಿದ್ದಾಳಲ್ಲವೆ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

“ಹೌದು ಮುತ್ತಾತ!” ಅವರ ತಲೆಗೂದಲಿನಲ್ಲಿಯೇ ದೃಷ್ಟಿನೆಟ್ಟು ದಿವ್ಯಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಈಗ ಆಕೆಯ ಭವನದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವೂ ತಪ್ಪದಂತೆ ಗೋಷ್ಠಿ ಸೇರುತ್ತಿದೆ. ಹೊಸ ಶಿಷ್ಯೆಯರನ್ನೂ ಆಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾಳೆ.”

“ಮಕ್ಕಳ ಸಾವಿನ ದುಃಖ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ನಿಸ್ತತ್ವ ಗೊಳಿಸಿಬಿಡುತ್ತದೆ.” ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ ನೀಳವಾಗಿ ಉಸಿರೇಳಿದುಕೊಂಡರು. “ಮಲ್ಲಿಕಾ ಈಗ ಯಾವ ಶಿಷ್ಯೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಆಸನಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿಯನ್ನಾಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ ? ರುಚಿರಾಳಷ್ಟು ಪ್ರತಿಭೆ ಅವಳ ಇತರ ಶಿಷ್ಯೆಯರಲ್ಲಿ ಯಾರಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಇದೆಯೆ? ಮಲ್ಲಿಕಾ ನಿನ್ನನ್ನೂ, ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.”

“ಬಹುಶಃ ಮಾದುಲಿಕೆಯನ್ನು... ಆದರೆ ಅವಳ ಬಗೆಗೆ ದೇವಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಿಲ್ಲ. ಮಾದುಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗತಿಯ ಲಾಸ್ಯ ಮತ್ತು ಲಾಘವತೆ ಇಲ್ಲ, ಅಲ್ಲವೆ?”

“ನಿಜ ಮಗು. ಮಲ್ಲಿಕೆಯ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿ ಅವಳಷ್ಟೇ ಪ್ರತಿಭಾಶಾಲಿಯಾಗಿರುವುದು ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಮರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಮುನ್ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮಲ್ಲಿಕಾ ತನ್ನ ಗುರುದೇವಿ ಇಂದ್ರಾಳಿಗಿಂತಲೂ ಬಹಳ ಮುನ್ನಡೆದಿದ್ದಳು. ಜನರು ಇಂದ್ರಾಳನ್ನು ಮರೆತೇ ಬಿಟ್ಟರು...”

ದಿವ್ಯಾಳ ಮನಸ್ಸು ವಿಕಲಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಯಾವ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಅವಳು ಕಷ್ಟದಿಂದ ಮುತ್ತಾತನ ಮುಂದಿರಿಸಿದ್ದಳೋ ಅದರತ್ತ ಅವರ ಗಮನ ಹರಿಯಲೇ ಇಲ್ಲ. ಆಕೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು : “ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ನಾಗರಿಕರೂ ಸಮಾನರಷ್ಟೆ?”

ಹಣೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಕೈಯನ್ನು ಮರಿಮಗಳ ತಲೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ ವಿನೋದದ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಅವರು ಉತ್ತರಿಸಿದರು : “ಮಗು, ಹೊಕ್ಕಟ್ಟುವುದು, ಚಿತ್ರ ಬರೆಯುವುದು, ನೃತ್ಯ - ವೀಣಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವುದು - ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನೀನು ಯಾವ ಹೊಸ ಗೋಜುಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ ಮಗು !” ವಿನೋದದ ಅವರ ಧ್ವನಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಬದಲಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತು. “ದಿವ್ಯಾ, ಮಹಾರಾಜ ಪೌರವನ ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನವೊಂದಿತ್ತು ; ವಿಜಯೀ ಮಿಲಿಂದನ ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನವೊಂದಿತ್ತು ; ಕುಲ-ಗಣದ ರಾಜ್ಯದ ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನವೊಂದಿದೆ.” ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳ ಕಾಲ ಮೌನವಾಗಿದ್ದು ಅವರು ಹೇಳಿದರು : “ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನವೇನೂ ಸ್ವಯಂಭೂ ಹಾಗೂ ಸ್ವತಂತ್ರ ವಸ್ತುವಲ್ಲ. ಅದು ಕೇವಲ ಸಮಾಜದ ಭಾವನೆ ಮತ್ತು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳ ಜಿಹ್ವೆ. ಇಷ್ಟು ಕಾಲದವರೆಗೆ ನ್ಯಾಯದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ, ನ್ಯಾಯ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕನ ಅಧೀನವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ನನಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಪುಣ್ಯಸ್ಮೃತಿಯ ತಂದೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೌರವ ವಂಶದ ಹಾಗೂ ಅವರ ಸಾಮಂತಗಣದ ವಿಚಾರಗಳು, ಅವರ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯ ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿತ್ತು; ವಿಜಯೀ ಮಿಲಿಂದನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವರೆಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಚ್ಯುತರಾದುದೇ ನ್ಯಾಯವಾಗಿತ್ತು; ಮಹಾರಾಜ ಮಿಲಿಂದನ, ಅವನಿಗೆ ಬೆಂಬಲಿಗರಾಗಿದ್ದ ಸಾಮಂತ ವರ್ಗದ ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಗಳ ರಕ್ಷಣೆಯೇ ನ್ಯಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಆ ಬಳಿಕ ಮದ್ರ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ತಥಾಗತನ ಧರ್ಮಭಾವನೆಯೇ ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು ; ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪಶುವನ್ನು ಬಲಿಕೊಡುವ ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯ ಅಪರಾಧವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಮದ್ರದ ಇಂದಿನ ಕುಲ-ಗಣರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಲಗಳ ಅಧಿಕಾರವೇ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ. ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಪುನಃ ಮಾನ್ಯತೆ ದೊರೆಯುತ್ತಿದೆ.”

ತನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ದೊರೆಯದೆ ಹೋದುದರಿಂದ ದಿವ್ಯಾ ಪುನಃ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು: “ಆದರೆ, ತಾತ! ಆರ್ಯ ಪ್ರೇಕ್ಷನ ಕುಲ ದಾಸತ್ವದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಆಯುಷ್ಮಂತನಾದ ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಗಣಪರಿಷತ್ತು ಗೌರವಿಸಿದೆ.”

ಮುಂಬಾಗಲಿನ ಜಗಲಿಯ ಬಳಿಯ ತೋರಣಕ್ಕೆ ನೇತುಹಾಕಿದ್ದ

ಪಂಜರದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಾರಿಕೆಯತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಹರಿಸಿ ಆ ವಯೋವೃದ್ಧರು ಚಿಂತಿತ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು : “ನೀನು ಹೇಳುವುದು ನಿಜ ಮಗು. ಇದೇ ಜಟಿಲತೆಯಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರೇಸ್ಲೆ ದಾಸತ್ವದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಪೃಥುಸೇನ ಗಣದಿಂದ ಪುರಸ್ಕೃತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ನ್ಯಾಯದ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಆತನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರೇಸ್ಲೆನು ಹಾಲುಣಿಸುತ್ತಿರುವ ತಾಯಂದಿರ ಎದೆಯಿಂದ ಕಿತ್ತು ಮಾರಿಬಿಡುವಂಥ ಅಶ್ವಶಾಪಕನೊ ಅಥವಾ ದಾಸನೊ ಆಗಿದ್ದರೆ, ಅವನು ನ್ಯಾಯದ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಎತ್ತುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮಗು, ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬ ನ್ಯಾಯದ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದರೆ, ಆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಅಷ್ಟು ಜಟಿಲವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯುವಕ ಪೃಥುಸೇನ ಖಡ್ಗ ಬಲದಿಂದ ತನ್ನ ಹಕ್ಕನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಬಹುದು. ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇವಲ ಆತನ ಪುರಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಹಕ್ಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದಲ್ಲ ; ಸಮಸ್ಯೆ ಇನ್ನೂ ಆಳವಾಗಿದೆ. ಆತನು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಎದುರು ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುದ್ದೆಯೊಂದನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನೂ ಮುಂದಿರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದು ಉಚಿತವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಆತನ ತಂದೆಯೂ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರೇಸ್ಲೆ ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಖರ್ಚುಮಾಡಬಲ್ಲ. ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ವರ್ಣ, ಕುಲ ಮತ್ತು ಅಭಿಜಾತ ವಂಶದ ಗೌರವಗಳ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಕೊಡಿಸಿಕೊಟ್ಟರೆ ಅವನು ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿನ ಪದವಿಗೆ ಹಕ್ಕುದಾರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಪರಿಷತ್ತು ಆತನಿಗೆ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುದ್ದೆಯನ್ನೇನಾದರೂ ಕೊಟ್ಟರೆ, ಆತನು ಅಭಿಜಾತ ವಂಶ ಮತ್ತು ಕುಲಗಳ ಗೌರವಗಳಿಗೆ ಹಕ್ಕುದಾರನಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಾನೆ.

“ಪೃಥುಸೇನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಹುದ್ದೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಸಾಮಂತನ ಆಸನಕ್ಕೇರಿಸುವ ಏಣಿಯ ಮೊದಲ ಮೆಟ್ಟಿಲಿನ ಮೇಲೆ ಕಾಲಿರಿಸಿದಂತೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕುಲವೂ ಸಾಮಂತಕುಲದ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳನ್ನು ಪಡೆಯತೊಡಗಿದರೆ ಅಭಿಜಾತ ಕುಲಕ್ಕೆ ಉಳಿಯುವ ಹಕ್ಕಾದರೂ ಏನು? ಗಣ ಕೇವಲ ದ್ವಿಜಕುಲದವರಿಂದಲೇ ಕೂಡಿದ್ದರೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೇ ಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು ; ಆದರೆ ಗಣ ಮಿಶ್ರಸ್ವರೂಪದ್ದಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಯವನ ಸಾಮಂತರಿದ್ದಾರೆ ; ಬುದ್ಧನ ಅಭಿಧರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗಿರುವ ಅನೇಕ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೂ, ವೈಶ್ಯರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ವರ್ಣಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಹಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವವಿಲ್ಲ ; ಅವರು ವರ್ಗವರ್ಗದ ಶಕ್ತಿ-ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಗಣಸಂವಾಹಕನು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಥಗಿತಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ... ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾಗಿದೆ.”

ಮುತ್ತಾತನ ಉತ್ತರದಿಂದ ಅನುತ್ಸಾಹಿತಳಾಗಿ ದಿವ್ಯಾ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು : “ಆದರೆ, ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಜಿಂಕೆ ಮತ್ತು ಸಿಂಹಗಳೆರಡೂ ಒಂದೇ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಕುಡಿಯುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವೊಂದಿದೆಯಲ್ಲ...”

ಅತ್ಯಂತ ಶುಭ್ರ ಶ್ಮಶ್ರುವಿನಿಂದ ಅಚ್ಚಾದಿತವಾಗಿದ್ದ ಮುತ್ತಾತನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮುಗುಳ್ಳುಗೆ ಇಣುಕಿತು. “ಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಜಿಂಕೆಗಳೆರಡೂ ಒಟ್ಟಿಗೇ ನೀರು ಕುಡಿಯುತ್ತವೆಂಬ ರೂಪಕ ನ್ಯಾಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಬಗೆಗೆ ಆದರವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯ. ಆದರೆ ಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಜಿಂಕೆಗಳೆರಡೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಯುವುದು ಅವೆರಡೂ ಮೈಮರೆತಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಂಭವವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಅವೆರಡೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಯುವಂತೆ ಒತ್ತಾಯಿಸಬಹುದು, ಅಷ್ಟೆ. ಅದರ ಈ ಇಚ್ಛೆಯೇ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ತಥಾಗತನ ಜಾತಕ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಂಗ ಮಾಡಿದನೆಂಬ ಆರೋಪದಲ್ಲಿ ನಾಸ್ತಿಕ ಮಾರಿಶನಿಗೆ ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನ ಅರ್ಥ ದಂಡನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿತು. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಲು ಅದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿತ್ತು ; ಆದರೆ, ದಂಡನೆಯ ಭಯದಿಂದ ಹಾಗೂ ಹಣದ ಬಗೆಗಿನ ಲೋಭದಿಂದ ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಮಾರಿಶ ವರ್ತಿಸಿದ್ದರೆ, ಅಂಥ ವರ್ತನೆ ಉಚಿತವಾಗುತ್ತಿತ್ತೆ?... ಮಗಳೆ, ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳಿರಬಹುದು.”

ಮುತ್ತಾತ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಮರಿಮಗಳ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ನೇವರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ, ಮನಸ್ಸಿನ ಕ್ಷೋಭೆಯಿಂದಾಗಿ ಆಗ ದಿವ್ಯಾಗಳಿಗೆ ಆ ವಾತ್ಸಲ್ಯಪೂರ್ಣ ವರ್ತನೆ ಅರ್ಥಹೀನವಾಗಿ ತೋರಿದುದಲ್ಲದೆ ಮಾನಸಿಕ ಹಿಂಸೆಯೂ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು.

* * *

ದಿವ್ಯಾ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೂ ಆಕೆಯ ತಾಯಿಯ ಆರೋಗ್ಯ ಚೆನ್ನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನವೇ ದಾಸಿ ಧಾತಾ ಆ ನವಜಾತ ಬಾಲಿಕೆಯನ್ನು ತನ್ನ ತುಂಬಿದೆಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಬಂದಿದ್ದಳು. ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಭವನದಲ್ಲಿನ ಜನಗಳು ಧಾತಾಳ ಸ್ವಂತ ಹೆಸರನ್ನು ಮರೆತೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಪ್ರೀತಿಯ ಕನ್ಯೆಯ ಧಾತ್ರಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ‘ಧಾತಾ’ ಎಂದೇ ಕರೆಯತೊಡಗಿದರು. ಒಡೆಯನ ಮಗಳ ತಾಯಿಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರ ಕುರುಹೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಆ ದಾಸಿಯೂ ಆ ಹೆಸರನ್ನು ಅಭಿಮಾನದಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಳು. ತನ್ನ ಮಗಳ ದಾದಿಯಾಗಿದ್ದ ಧಾತಾಳ ಮಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಮಗುವಿನ

ನೆರಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ದಿವ್ಯಾಳ ತಾಯಿ ಆ ಮಗುವನ್ನು 'ಭಾಯಾ' ಎಂದು ಕರೆದಳು. 'ಭಾಯಾ' ಎಂಬುದೇ ಆ ಮಗುವಿನ ಹೆಸರಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು.

ವಯೋವೃದ್ಧ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ದಿವಂಗತ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪುತ್ರನ ಏಕೈಕ ಪುತ್ರನ ಏಕೈಕ ಪುತ್ರಿ - ಅಂದರೆ ಮರಿಮಗಳು - ಎಲ್ಲರ ಪ್ರೀತಿಯ ಮಗುವಾಗಿದ್ದಳು. ಶೈಶವದಲ್ಲಿಯೇ ಆಕೆಯ ತಾಯಿಯೂ, ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ತಂದೆಯೂ ತೀರಿಕೊಂಡುದರಿಂದ, ಕುಟುಂಬದ ಪ್ರೀತಿ ಅವಳತ್ತ ಉಕ್ಕಿಹರಿಯಿತು. ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪುತ್ರ, ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪೌತ್ರ ಮತ್ತು ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪ್ರಪೌತ್ರಿ - ಎಲ್ಲರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಅವಳು ವಿಶೇಷ ಅದರ ಮತ್ತು ವಾತ್ಸಲ್ಯಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರಗಳಾಗಿದ್ದಳು. ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಭವನದ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ದಿವ್ಯಾ ತನ್ನ ಅಜ್ಜಿ ಮತ್ತು ದಾಸಿಯೊಂದಿಗೆ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆದರೆ, ಇತರ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪಂದಿರ ಕೋಣೆಗಳು ಅವಳಿಗೆ ಪರಕೀಯವೇನೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳ ದಾದಿ ಮತ್ತು ಭಾಯಾ ಯಾವಾಗಲೂ ಅವಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹತ್ತು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಾಗುವವರೆಗೆ ಭಾಯಾ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಆಟದ ಗೆಳತಿ ಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದಳು. ಆ ಬಳಿಕ ಭವನದ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಸೇವಾಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅವಳಿಗೆ ಒಮ್ಮೆ ಆ ಕೋಣೆಯ, ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಈ ಕೋಣೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ವಹಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಆಕಾಶದಲ್ಲಿನ ಚಂದ್ರ ಎಲ್ಲ ಕಲೆಗಳಿಂದಲೂ ಪೂರ್ಣನಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿನ ನಿಂತ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಚಂದ್ರನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಲ್ಲಿಯೂ ಕಲಾಪೂರ್ಣತೆ ಕಾಣದೊರೆಯುವಂತೆ ದಿವ್ಯಾಳ ಭಾಯೆಯಾಗಿದ್ದ 'ಭಾಯಾ' ಕೂಡ ವಯಸ್ಕಳಾಗಿ ಯೌವನವನ್ನು ಪಡೆದಳು. ಆಕಾಶಗಾಮಿಯಾದ ಚಂದ್ರ ಸ್ಥಿರ, ಗಂಭೀರ ಗತಿಯೊಡನೆ ತನ್ನ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ, ನಿಂತ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಅವನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣಗಳಿಂದಲೂ ಕ್ಷುಬ್ಧಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅಂತಃಪುರದ ಯುವಜನರ ಹಾಗೂ ಅವರ ತರುಣ ಪತ್ನಿಯರ ಸೇವೆ ಹಾಗೂ ಅತಿಸಾಮೀಪ್ಯಗಳಿಂದಾಗಿ ಭಾಯಾಳಿಗೆ ತನ್ನ ಅಂಗಾಂಗಗಳ ವಿಕಾಸ ಮತ್ತು ಉಪಯೋಗಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಪರಿಚಯ ಬಹು ಬೇಗನೆ ದೊರೆಯಿತು.

ವಿನಯಶರ್ಮನ ತಾಯಿ ಒಂದು ದಿನ ತನ್ನ ಮಗನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತಲ್ಲದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭಾಯಾ ಇದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಕೋಪಗೊಂಡು, ಅವಳನ್ನು ಸರಳ ಸೇವೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಿ, ಕೊಳದಿಂದ ಸ್ನಾನಕ್ಕಾಗಿ ನೀರನ್ನು ಹೊತ್ತುತರುವ ಕಠಿಣ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದಳು. ಅದೃಷ್ಟಿ ಅವಳನ್ನು

ರಕ್ಷಿಸಿತು. ಅವಳ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಯೌವನ ಉನ್ನುಕ್ತ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಯೌವನದ ಲಾವಣ್ಯವಿತ್ತು. ದಾಸನಾಯಕನಾಗಿದ್ದ ಬಾಹುಲನ ಕೈಯಿಂದ, ಭಾಯಾಳಿಗೆ ಆಸ್ಥಾನಾಗಾರದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಮದ್ಯವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಕೆಲಸ ದೊರೆಯಿತು. ಕುಳ್ಳರು, ಕಂಚುಕಿಗಳು, ಜರ್ಜರಪ್ರಾಯರಾದ ವೃದ್ಧರು ಮತ್ತು ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನ ದಾಸಿಯರಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಅಂತಃಪುರದ ಜೀವನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆಸ್ಥಾನಾಗಾರದ ಸೇವೆಯೇ ಎಷ್ಟೋ ಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವಿತ್ತು, ಸ್ವಚ್ಛಂದತೆಯಿತ್ತು. ದಾಸನಾಯಕನಾದ ಬಾಹುಲ ಭಾಯಾಳ ಬಗೆಗೆ ಸಹೃದಯನಾಗಿದ್ದ.

ಆಸ್ಥಾನಾಗಾರದವರೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಭಾಯಾಳ ಮನಸ್ಸು ತುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತಾದರೂ, ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ನಿಂತಿರುತ್ತಿದ್ದ ಖಡ್ಗಧಾರಿ ಯವನ ಸೈನಿಕನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಂಡರೇ ಸಾಕು, ಮೈಯಿನ ರಕ್ತ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು. ದಾಸ ಬಾಹುಲನ ವಿರಹವೇದನೆಯಿಂದ ವೃಥಿತವಾಗಿರುವ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಅಂತಃಪುರದ ವಿಶಾಲವಾದ ಕಲ್ಲಿನ ಗೋಡೆಗೆ ಡಿಕ್ಕಿ ಹೊಡೆಸಿ ಛಿನ್ನ-ಛಿನ್ನವಾಗಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ಶೂಲಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಪೊದೆಗೆ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಎಸೆದುಬಿಡಬೇಕೆಂದೂ ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆಲವು ತಿಂಗಳುಗಳವರೆಗೆ ಅವಳು ಕಾಂತಿಹೀನಳಾಗಿದ್ದಳು. ತರುವಾಯ, ತನ್ನ ಅದೃಷ್ಟವೇ ಇಷ್ಟು, ಇದೇ ದೇವರ ಇಚ್ಛೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಳು.

* * *

ತನ್ನ ಮನವಿಯನ್ನು ಮಂಡಿಸಲು ಪೃಥುಸೇನ ಮುತ್ತುತನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾನೆಂದು ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಸಜ್ಜನಿಕೆಯ ಆಲೋಚನೆಯಿಂದಾಗಿ, ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಳಿಂದ ಆಗದೆ ಹೋಯಿತಾದರೂ, ಕುತೂಹಲದಿಂದ, ಇಬ್ಬಂದಿಯಿಂದ ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ವ್ಯಾಕುಲಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಪೃಥುಸೇನನ ಬಗ್ಗೆ ಮುತ್ತುತನ ವಿರುದ್ಧಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇನೂ ತಳೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ಪೃಥುಸೇನನೊಡನೆ ಏನನ್ನೋ ಹೇಳಬಯಸುತ್ತಿತ್ತು. ಏನು ಎಂಬುದು ಸ್ವತಃ ಅವಳಿಗೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಏನೋ ಹೀಗೆಯೇ ಸಹಾನುಭೂತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದಳು.

ಪೃಥುಸೇನ ಕೊಂಚ ಹಾದಿತಿಪ್ಪಿ ಅಲೆದಾಡಿದವನಂತೆ, ಆಶ್ರಯವನ್ನರಸುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಖಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ದಿವ್ಯಾಳಿಗೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಇಂಥದೇ

ಅನುಭವವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಆ ತುಂಬಿದ್ದ ಭವನದಲ್ಲೂ ಅವಳಿಗೆ ಶೂನ್ಯತೆಯ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆಗ ಚಿಕ್ಕ ತಾತಂದಿರ, ಚಿಕ್ಕಪ್ಪಂದಿರ, ಅಜ್ಜಿ ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕಮ್ಮಂದಿರ, ಸೋದರ-ಸೋದರಿಯರ ಪ್ರೀತಿವಾತ್ಸಲ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಹೊರೆಯಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದವು.

ಮುತ್ತಾತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಭವನದಲ್ಲಿ. ಇತರ ಪರಿಚಿತ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ, ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಮತ್ತು ವಸುಮಿತ್ರಾ ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿನ ಗೋಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ, ಪಾನಕೂಟಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಜೂಜಿನ ಕೂಟಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದಿವ್ಯಾಳ ಕಿವಿಗಳು ಎಚ್ಚರದಿಂದಿದ್ದು ಪೃಥುಸೇನನ ಹೆಸರನ್ನು, ವಸಂತೋತ್ಸವದ ಘಟನೆ ಮತ್ತು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮುಂದಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನನ ಕೋರಿಕೆಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಪರ-ವಿರುದ್ಧ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಳ್ಳು ಕೂತಂತೆ ಆಗಿತ್ತು. ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಸ್ಥಗಿತಗೊಳಿಸಲಾಗಿತ್ತು.

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬಂದಿ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ದಿವ್ಯಾ ಅಳುಕಿದಂತೆಯೂ, ದಣಿದಂತೆಯೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಅವಳಿಗೆ ಸಂತೋಷ ದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಜ್ಜಿ ಈ ಜೀವನಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ತನ್ನ ನಂಬಿಕೆಯ ಪರಲೋಕದ ಹತ್ತಿರ ತಲುಪುತ್ತಿದ್ದರು ; ಅತ್ಯಂತ ಪರಲೋಕಾಭಿಮುಖಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೆ ಅಥವಾ ನಿರ್ವಾಣವೊ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದು ಅವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ, ಅಂತಿಮ ಸಮಯ ಹತ್ತಿರ ಬಂದಿತೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು, ಅವರು ತುಂಬ ಉದ್ವಿಗ್ನರಾಗಿ ಎರಡನ್ನೂ ಪಡೆಯುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಯಾಚ್ಛಿಕರ, ಪುರೋಹಿತರ, ಅರ್ಹಂತರ ಮತ್ತು ಭಿಕ್ಷುಗಳ ಕೃಪೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು. ವಿಶಾಲವಾದ ಆ ಬೃಹತ್ ಕುಟುಂಬದ ಬಗೆಗಿನ ಚಿಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಕೇವಲ ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು.

ದಾಸಿ ಧಾತಾ ದಿವ್ಯಾಳ ಈ ಶಿಥಿಲತೆ ಮತ್ತು ಅನ್ಯಮನಸ್ಕತೆಯತ್ತ ಮಹಾದೇವಿಯ ಗಮನ ಸೆಳೆದಳು. ಕುಮಾರಿಯ ವಿವಾಹಯೋಗ್ಯ ವಯಸ್ಸನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಹಾಗೂ ಈ ವಿಚಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಮುತ್ತಾತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪಂದಿರು ಉಪೇಕ್ಷೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ಅಸಂತೋಷವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿ, ಮಹಾದೇವಿ ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಕಾರ್ಯಮಗ್ನಳಾಗಿ ಇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದಳು. ಪಾಕಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪಕ್ಷಾನ್ನಗಳ

ತಯಾರಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ, ಅತಿಥಿಗಳಿಗಾಗಿ ವಿಶೇಷ ಹೂಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಾಗೂ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ದಿವ್ಯಾಳೇ ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಆಕೆ ಸೂಚನೆಕೊಟ್ಟರು ; ಛಾಯಾಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಆಕೆಯ ಗೆಳತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಯೋಜಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಆದೇಶವಿತ್ತರು.

ದಿವ್ಯಾ ಮತ್ತು ಛಾಯಾ ಅಂತಃಪುರದ ಉದ್ಯಾನದ ಒಂದು ಕುಂಜದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಎದುರಿಗೆ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಹೂವುಗಳ ರಾಶಿ ಇತ್ತು. ಛಾಯಾಳ ಬೆರಳುಗಳು ದ್ರುತಗತಿಯಿಂದ ಚಲಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವಳ ದೃಷ್ಟಿ ಒಮ್ಮೆ ತನ್ನ ಬೆರಳುಗಳತ್ತ, ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ದಿವ್ಯಾಳ ಬಾಗಿದ ಮುಖದತ್ತ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳ ಬೆರಳುಗಳು ಆಲಸವಾಗಿದ್ದವು; ಅವಳ ದೃಷ್ಟಿ ನೆಲದತ್ತಲೇ ಬಾಗಿತ್ತು ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ಕಟ್ಟಿದ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಛಾಯಾಳ ಮೇಲೆ ಎಸೆದು, ದಿವ್ಯಾ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದಳು- “ಈ ರೇಜಿಗೆ ಕೆಲಸ ನನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.” ಹೀಗೆಂದವಳೇ ಉತ್ತರಿಯದಿಂದ ಮುಖವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಳು.

ಛಾಯಾ ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ದಿವ್ಯಾಳ ಮುಖದತ್ತಲೇ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನಿರಿಸಿದ್ದು, ಅನಂತರ ಹೇಳಿದಳು : “ಭದ್ರೆ, ‘ಮುತ್ತಾತ ಹಾಗೂ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪಂದಿರು ಕುಮಾರಿಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಬಗ್ಗೆ ಏಕೆ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ? ಋತುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಶುಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಾಗುವಂತೆ, ಇವಳು ಯೌವನದ ಉದ್ದೇಗದಿಂದಾಗಿಯೇ ಹೀಗೆ ಅನ್ಯಮನಸ್ಕಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ’ ಎಂದು ಮಹಾದೇವಿ ಅಮ್ಮನೊಡನೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.”

ಆವೇಶದಿಂದ ಮುಖದ ಮೇಲಿನ ಉತ್ತರಿಯವನ್ನು ಸರಿಸಿ, ಕ್ಷುಬ್ಧ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾ ಅವಳನ್ನು ಗದರಿಸಿಕೊಂಡಳು : “ನಿರ್ಲಜ್ಜಳೆ !... ನೀನು ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಹೋಗಿ ಸಾಯಿ! ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಶೀಲ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇದ್ದಂತಿಲ್ಲ ! ಈ ಬಗೆಯ ಧಾರ್ಷ್ಟ್ಯದಿಂದಾಗಿಯೇ ಆರ್ಯ ಅಮಿತಾ ನಿನ್ನನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಹಾಕಿರಬೇಕು !”

“ಇಲ್ಲ ಭದ್ರೆ !” - ನಿಸ್ಸಂಕೋಚವಾಗಿ ದಿವ್ಯಾಳ ಕಣ್ಣಿರಿಸಿ ನೋಡಿ ಹಾಗೂ ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಲೇ ಛಾಯಾ ಹೇಳಿದಳು : “ಭದ್ರೆ, ಒಡತಿ ಅಮಿತಾ ಯಾವ ಅಪರಾಧವನ್ನೆಸಗಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೋಣೆಯಿಂದ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿದರೋ ನನಗೆ ತಿಳಿಯದು.” ದಿವ್ಯಾಳಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸದೆಯೇ ಅವಳು ಮುಂದುವರಿಸಿದಳು : “ಅಂದು ಸಂಜೆ ಆರ್ಯ ವಿನಯಶರ್ಮರು ತಮ್ಮ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದರು. ಕಾದಂಬಿನಿಯ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು

ಮುಂದಿರಿಸುವಂತೆ ಅವರು ನನಗೆ ಆದೇಶವಿತ್ತರು. ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮುಂದಿರಿಸಿದಾಗ ಆರ್ಯರು ಕುತೂಹಲದಿಂದ ನನ್ನ ಅಂಗವನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದರು. ನಾನು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಸಂಕೋಚಗೊಂಡಾಗ ಆರ್ಯ ಕೋಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. 'ನೀನು ವಂಚಕಿ, ಕುಲಚಿ. ದಾಸಿಯಾಗಿದ್ದು ಕುಲಲನೆಯಂತೆ ನಾಚಿಕೆಯನ್ನು ನಟಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ. ನೀನು ಆರ್ಯನನ್ನು ನಿನ್ನತ್ತ ಸೆಳೆಯಬಯಸಿದ್ದೀಯೆ' ಎಂದರು."

"ಸಾಕುಮಾಡು." ಈ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಖಿನ್ನಳಾಗಿ ದಿವ್ಯಾ ಮುಖ ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡಳು. ಆದರೆ, ಛಾಯಾ ಸಮವಯಸ್ಕಳಾಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಒಡತಿಯ ಆಟದ ಗೆಳತಿಯಾಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ಆ ಸಲಿಗೆಯಿಂದಲೇ ಮುಂದುವರಿಸಿದಳು : "ಸಂಜೆ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರ ಪುತ್ರ ಆರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರರು ಬಂದಾಗ ಕುಮಾರಿಯೇ ಅವರನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಲಿ ಎಂದು ಮಹಾದೇವಿ ಅಮ್ಮನಿಗೆ ಆದೇಶವಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರರು ಕುಮಾರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅನುರಕ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆಯೆಂದು ಒಡತಿ ಅಮಿತಾ ಮಹಾದೇವಿಯವರೊಂದಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು."

ಹುಬ್ಬನ್ನು ಗಂಟೆಕೆ ದಿವ್ಯಾ ಗದರಿಸಿದಳು : "ವಾಚಾಳಿ, ಬಾಯಿಮುಚ್ಚು." ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದವಳೇ ಮಣೆಯಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದು ತನ್ನ ಕೊಠಡಿಯತ್ತ ಹೊರಟಳು. ಛಾಯಾಳಿಂದ ತನ್ನ ಬಗೆಗಿನ ಲಜ್ಜಾಜನಕ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬೇಗುದಿಯ ಅನುಭವವಾಯಿತು. ಅವಳು ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಮೃಚಾಚಿದಳು. ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ, ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿಕೊಂಡುಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಅವಳು ಹೊದ್ದಿಕೆಯನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡಳು. ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಹೊದ್ದಿಕೆಯನ್ನು ಮುಸುಕು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಮಲಗಿದ್ದರೂ, ಛಾಯಾಳ ಮಾತು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಮೊಳಗುತ್ತಿತ್ತು - 'ಆರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರನನ್ನು ಕುಮಾರಿಯೇ ಸತ್ಕರಿಸಲಿ ಎಂದು ಮಹಾದೇವಿ ಅಮ್ಮನಿಗೆ ಆದೇಶವಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ...'

ದಿವ್ಯಾ ಬಹುಶಃ ಅಪೂರ್ವವಾಗಿಯೇ ಹಾಗೂ ಪ್ರಸಂಗಾನುಗುಣವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಅನೇಕ ದ್ವಿಜವಂತೀಯ ಹಾಗೂ ಯವನ ಸಾಮಂತ ಯುವಕರನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳು ರುದ್ರಧೀರನನ್ನೂ ಅನೇಕ ಸಲ ಸತ್ಕರಿಸಿದ್ದಳು. ಈ ಬಾರಿಯ ಸತ್ಕಾರದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ತಿಳಿದು, ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ವಿರಕ್ತಗೊಂಡಿತು. ಬಾಚಿದ ತನ್ನ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಚಿನ್ನದ ಜರಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಕೆಂಪು ಕೌಶೇಯ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ, ಹಣೆಯ ಮೇಲಿನ ಬಿಳಿಯ ಚಂದನದ ಬೊಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ರಕ್ತವರ್ಣದ ತಿಲಕವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ರುದ್ರಧೀರ ಅವಳ ಬಗೆಗಣ್ಣಿನೆದುರು

ಮೂಡತೊಡಗಿದ. ಅವನ ಉತ್ತರೀಯದ ಕೆಳಗೆ ಯಜ್ಞೋಪವೀತ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿರಿದು ನಿಂತು, ದಿವ್ಯಾಳ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗೆ ಭುಜಕೊಡದಂತೆ ಅವನು ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರಧೀರನ ಬಗೆಗೆ ಭಯ ಮತ್ತು ವಿರಕ್ತಿಯ ಭಾವಗಳು ಸ್ಥಿರಗೊಂಡುವು.

ಮುಖದಿಂದ ಮುಸುಕನ್ನು ಕಿತ್ತೆಸೆದು ದಿವ್ಯಾ ಎದ್ದು ಕುಳಿತಳು : 'ಛಾಯಾ! ಬಾ ಇಲ್ಲಿ. ಈಗ ಸಮಯ ಎಷ್ಟಾಗಿರಬಹುದು ?'

ದಿವ್ಯಾಳ ಮಂಚದ ಒಂದು ಕಾಲಿನ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಅದಕ್ಕೆ ಒರಗಿಕೊಂಡು ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾ, ಅತ್ತಲೇ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ, ತನ್ನ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಿಹೋಗಿದ್ದ, ಒಡತಿಯ ಅನ್ಯಮನಸ್ಕತೆಯನ್ನು ದೂರಮಾಡಬೇಕಾದ ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನೇ ಛಾಯಾ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೇ ಬಂದ ಕರೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ ಅವಳು ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಬೆಳಕಿನತ್ತ ನೋಡಿ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : 'ಭದ್ರೆ ! ಸಂಜೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹೊತ್ತು ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಭದ್ರೆ, ಸಂಜೆಯ ಉಡುಪಿನ ಬಗ್ಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿ."

"ಬೇಡ... ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ." ಅಂಗೈಯ ಮೇಲೆ ಗಲ್ಲವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಆಲೋಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರೆಮುಚ್ಚಿದ್ದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ದಿವ್ಯಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು.

ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಅನುನಯವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಛಾಯಾ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಳು: "ಅರ್ಘ್ಯದ ತಳಿಗೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತಮ್ಮೊಡನೆ ಆಸ್ಥಾನಾಗಾರಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಕೃಪೆ ತೋರುತ್ತೀರಲ್ಲವೆ?" ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಮುಂದಿರಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗದ ನೆನಪಿನಿಂದಲೇ ವಿರಕ್ತಿಯ ಅನುಭವ ಉಂಟಾದುದರಿಂದ, ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಟ್ಟು ದಿವ್ಯಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : "ವಾಚಾಳಿ, ನೀನು ತುಂಬ ನಾಚಿಕೆಗೆಟ್ಟವಳು." ಮಂಚವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು, "ಹೋಗು. ರಥವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ಸಾರಥಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಕಂಚುಕಿಗೆ ಆದೇಶವನ್ನು ಕೊಡು" ಎಂದು ದಿವ್ಯಾ ಛಾಯಾಳಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟಳು.

ರಥ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಬಂದಿದೆಯೆಂಬ ಸಂದೇಶಕ್ಕೂ ಕಾಯದೆ ಅಂತಃಪುರದಿಂದ ಹೊರಟು ಆಸ್ಥಾನಾಗಾರದ ಮೂಲಕ ಹಾಯ್ದು, ಸಿಂಹದ್ವಾರದತ್ತ ನಡೆಯತೊಡಗಿದಳು. ತನ್ನ ಹಿಂದೆ ದುಕೂಲವನ್ನೂ ಹೂಮಾಲೆಗಳನ್ನೂ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಛಾಯಾಳಿಗೆ, "ಕುಮಾರಿ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಗೋಷ್ಠಿಗೆ

ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಳೆಂದು ಮಹಾದೇವಿಯವರಿಗೆ ತಿಳಿಸು” ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದಳು.

ಉದ್ಯಾನದ ಹಾದಿಯಿಂದ ದಿವ್ಯಾ ಸಿಂಹದ್ವಾರದತ್ತ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ತುಂಬ ವಯೋವೃದ್ಧನೂ, ಕ್ಷೀಣ ದೃಷ್ಟಿಯವನೂ ಆದ ದಾಸ ತಾರುಕನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ದಿವ್ಯಾ ಮುಗುಳ್ಳುಕ್ಕು ಕೇಳಿದಳು : “ಮಾತುಲ ತಾರುಕ, ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿ ಇದ್ದೀಯೆ ತಾನೆ?”

ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಸ್ನೇಹ-ಆದರಗಳಿಂದ ಗದ್ಗದನಾದ ತಾರುಕ ತೊದಲುತ್ತಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದ : “ಕುಮಾರಿ, ಚಿರಂಜೀವಿಯಾಗಿರು. ಶ್ವಶುರಭವನದ ಏಕಭತ್ತಸ್ವಾಮಿನಿಯಾಗು. ಬಹು ದಿನಗಳ ಬಳಿಕ ಕುಮಾರಿಯನ್ನು ಕಂಡಂತಾಯಿತು. ಭದ್ರೆ, ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿನತ್ತ ಹೊರಡಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸಿದ್ದೀಯೆ?”

“ಮಾತುಲ ತಾರಕ, ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ!”- ದಿವ್ಯಾ ಹೀಗೆಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದಳು. ವಯಸ್ಸಿನಿಂದಾಗಿ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದ ನೇತ್ರಗಳನ್ನು ಕುಮಾರಿಯ ಮುಖದ ತೀರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತಂದು ತಾರುಕ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ : “ಒಡತಿ, ಅನೇಕ ದಿವಸಗಳಿಂದ ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಿನೋದಗಳನ್ನು ದೂರವಿರಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಏನೋ ಬಳಲಿದಂತೆಯೂ, ಮ್ಲಾನವಾಗಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದೀರಿ ಅಲ್ಲವೆ?”

ಏನು ಉತ್ತರ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ತೋಚದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ, ಆಸ್ಥಾನಗಾರ ದತ್ತ ನೋಡಿ ದಿವ್ಯಾ ತಾರುಕನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು : “ಮಾತುಲ, ಛಾಯಾ ಬರುವುದಕ್ಕೇ ತಡವೇಕೆ ಆಗುತ್ತಿದೆ?” ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ ಹಿಂದಿರುಗಿ ನೋಡಿದಳು.

ದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಬಳ್ಳಿಯೊಂದರ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಛಾಯಾ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಳು. ಅವಳ ಬಳಿ ದಾಸ ಬಾಹುಲನಿದ್ದ. ಆ ಕಡೆಯಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿ, ದಿವ್ಯಾ ತಾರುಕನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು : “ಮಾತುಲ, ರಥ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಏಕೆ ತಡವಾಗುತ್ತಿದೆ?”

“ಕುಮಾರಿ, ಈ ದಾಸ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆ?” ಎಂದು ಅವನು ಉತ್ತರಿಸಿದ.

ದಿವ್ಯಾ ಹಿಂದಿರುಗಿ ನೋಡದೆ, ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡದೆಯೇ ಸಿಂಹದ್ವಾರದತ್ತ ಮುಂದುವರಿದಳು. ವೇಗವಾಗಿ ಒಡತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದ ಛಾಯಾ, ಒಡತಿಯನ್ನು ರಥಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಸಲೆಂದು, ಅಲೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಉತ್ತರೀಯವನ್ನೂ, ಸೀರೆಯ ಅಂಚುಗಳನ್ನೂ ಸಾವರಿಸಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಳು.

ಹಾದಿ ಹಳ್ಳ-ದಿಣ್ಣೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ಕುದುರೆಗಳು ವೇಗವಾಗಿ ಓಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ರಥ ಬಳುಕಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ದಿವ್ಯಾಳ ದೃಷ್ಟಿ ಇತ್ತ-ಅತ್ತ, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ರಥದ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಛಾಯಾಳತ್ತ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಒಡತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯೊಡನೆ ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯೂ ಸಂಧಿಸಿದಾಗ, ಆಕೆಯ ಶೈಥಿಲ್ಯಪೂರ್ಣ ಗಾಂಭೀರ್ಯವನ್ನು ದೂರಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಛಾಯಾ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಳು : “ಭದ್ರೆ, ಅನೇಕ ದಿವಸಗಳ ಬಳಿಕ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಭವನಕ್ಕೆ ದಯಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಇಂದು ಭದ್ರೆಗೆ ಸಂತೋಷ ಉಂಟಾಗಬಹುದು.”

ತನ್ನದೇ ಆದ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಆಳವಾಗಿ ಮುಳುಗಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾ ಛಾಯಾಳ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಆಲೋಚನೆಯ ಅಂಗವೆಂದೇ ಭಾವಿಸಿ, ಸ್ವತಃ ತನಗೆ ತಾನೇ ಉತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡಳು : “ಹೌದು. ಆದರೆ ಆಯುಷ್ಯಂತ ಆಗಮಿಸುತ್ತಾರೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತು?”

“ಯಾವ ಆಯುಷ್ಯಂತರ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ, ಆಯೆ?”- ಕುತೂಹಲದಿಂದ ತಲೆ ಎತ್ತಿ, ಛಾಯಾ ಪಿಸುಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು.

ಛಾಯಾಳ ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿಂದ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಪಡೆದ ದಿವ್ಯಾ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಳು : “ಆಯುಷ್ಯಂತ ಪೃಥುಸೇನ.” ಅದೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ರಥದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕಂಚುಕಿಯತ್ತ ಅವಳ ಗಮನ ಹರಿಯಿತು. “ನನ್ನ ಮೂಲಕ ಆರ್ಯ ಪೃಥುಸೇನ ಮುತ್ತಾತನ ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ನ್ಯಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿರಲಿಲ್ಲವೆ? ಅದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ” ಎಂದು ಉದ್ವೇಗದಿಂದ ತನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಮುಗಿಸಿದಳು. ಮತ್ತೆ ಅವಳು ತನ್ನ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತಳು.

* * *

ಸಂಜೆಯ ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಾಗಿ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಳು. ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮರಿಮಗಳ ರಥ ಸಿಂಹದ್ವಾರವನ್ನು ಬಂದು ತಲುಪಿದೆಯೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ದಾಸಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳಿಗೆ ತಲುಪಿಸಿದಳು. ಮಲ್ಲಿಕಾ ಉದ್ವಿಗ್ನಳಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು, ಬರಿಗಾಲಿನಲ್ಲಿಯೇ, ಕರುವಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಹಸುವಿನಂತೆ, ಸಿಂಹದ್ವಾರದತ್ತ ಓಡಿದಳು. ಅರ್ಧ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ದಿವ್ಯಾ ಸಿಕ್ಕಿದುದರಿಂದ, ಅವಳನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು, ಮುಂದಲೆಯನ್ನು ಮೂಸಿ ನೋಡಿ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅವಳ ಗಲ್ಲವನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ, ಮಲ್ಲಿಕಾ ಆಕ್ಷೇಪದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು : “ಮಗು, ಇಷ್ಟು ದಿನ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಮರೆತೇಬಿಟ್ಟಿದ್ದೆಯೇನು? ರುಚಿರಾ ನನಗೆ ವಿಯೋಗದ ಬಳುವಳಿ ಕೊಟ್ಟಳು ;

ನೀನೂ ನನ್ನನ್ನು ಮರೆತುಬಿಡುತ್ತೀಯೇನು?” ಕಣ್ಣೀರು ತುಳುಕುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಒರಸಿಕೊಂಡು, ದಿವ್ಯಾಳ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು : “ಇದೇನಿದು? ನೀನೇಕೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಬಿಳಿಚಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀಯೆ? ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿದ್ದೀಯೆ ತಾನೆ? ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳು ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಪಡಲಿ. ಯಾವುದಾದರೂ ಚಿಂತೆ ಕಾಡುತ್ತಿದೆಯೇನು? ವಸಂತೋತ್ಸವ ಆದ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಕಳೆದುಹೋಯಿತು ; ವಯಸ್ಸಾಗುತ್ತಿರುವ ನಿನ್ನ ತಾಯಿಯ ಬಗೆಗೆ ಏನೊಂದೂ ವಿಚಾರಿಸಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ.”

ಒಂದೇ ಉಸಿರಿನಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಳು. ಪ್ರೀತಿಯ ಈ ಆಧಿಕ್ಯದಿಂದ ಮೈಮರೆತ ದಿವ್ಯಾ ಯಾವುದೇ ಉತ್ತರವನ್ನೂ ಕೊಡಲಾರದೆ ಹೋದಳು. ಆನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿತುಳುಕುತ್ತಿದ್ದ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನಿರಿಸಿದಳು. ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿದ್ದುವು ; ಆದರೆ ಕಣ್ಣೆರೆದೊಡನೆಯೇ ಅವಳ ದೃಷ್ಟಿ ಸುತ್ತಲೂ ಸಂಚರಿಸತೊಡಗಿತು - ಆರ್ಯ ಪೃಥುಸೇನ ಇನ್ನೂ ಆಗಮಿಸಿಲ್ಲವೆ? ಇನ್ನೂ ಬರುವ ಹೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲವೆ?

ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿದ್ದ ಮಲ್ಲಿಕಾ ತನ್ನ ದೂರನ್ನು ಇನ್ನೂ ಮುಂದುವರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಳು : “ಮಗಳೆ, ನಾನು ಆಸೆಯಿರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ನಿನ್ನಲ್ಲಿಯೆ ; ನೀನು ನನ್ನ ಆತ್ಮದ ಸಂತತಿ! ದೈವ ನನ್ನ ರುಚಿರಾಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡಿತು. ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ನಾನು ಆ ದುಃಖವನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ ; ನೀನು ಇಷ್ಟೊಂದು ನಿರ್ದಯಿಯಾಗಿಬಿಡುವುದೆ? ಮಗು, ನನ್ನ ಬಗೆಗಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ವೀಣಾಪಾಣಿ ದೇವಿ ಸರಸ್ವತಿಯ ಕೋಪಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಭಯವಾದರೂ ಬೇಡವೆ? ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೋ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ದೇವಿ ಅಲೌಕಿಕ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅದನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ, ಅನಾದರಿಸಿದರೆ ದೇವಿಯ ಅಭಿಶಾಪಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗಬೇಕಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ದೇವಿ ತನ್ನ ಅಂಶವನ್ನು ನಿನಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾಳೆ.”

ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಮಲ್ಲಿಕಾ ತನ್ನನ್ನು ಶೃಂಗರಿಸಿಕೊಂಡಳು ; ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ, ಅಭ್ಯಾಗತರಿಗೆ ಕಾಪಿಶಾಯಿನಿ ಮತ್ತು ಕಾದಂಬಿನಿ ಮದ್ಯವನ್ನು ಒದಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಆದೇಶವಿತ್ತಳು. ವೃದ್ಧ ವಾದಕ ಬಭ್ರುವಿಗೆ ದಿವ್ಯಾ ಆಗಮಿಸಿರುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ವಾದನಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರಬೇಕೆಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನಿತ್ತಳು. ಅಭ್ಯಾಗತರು ಒರಗುದಿಂಬನ್ನುಳ್ಳ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಗಳ ಮೇಲೆ

ಬಂದು ಕುಳಿತರು. ಮಲ್ಲಿಕಾ ದಿವ್ಯಾಳೊಡನೆ ಗೋಷ್ಠಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಳು. ಗಾಂಧಾರ ಸ್ವರವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ವಾದಕರಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿ, ಮಲ್ಲಿಕಾ ತಾನೇ ಆಲಾಪನೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದಳು. ಸಂಗೀತದ ತರುವಾಯ ‘ಭಲಿಕ’ ನೃತ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಳು. ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೊತೆಗೂಡಬೇಕೆಂದು ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿ, ತಾನೇ ಸ್ವತಃ ನೃತ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದಳು.

ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಒತ್ತಾಯವನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದು ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನಳಾಗುವುದು ಅವಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇಬ್ಬಂದಿಯಿಂದಾಗಿ ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಸತತವಾಗಿ ಹಾದಿಯತ್ತ ಹಾಗೂ ಹಿಂಬಾಗಿಲಿನತ್ತ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಜರಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ‘ಸರಸ್ವತೀಪುತ್ರಿ’ಯೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸಾಗಲದ ಈ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಲಾವಿದೆಯನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದರು. ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನೂ, ಸಂತೋಷವನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲೆಂದು ಅವರು ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಆಸನದ ಎದುರಿಗೆ ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಇರಿಸಿದರು. ಆದರೆ, ಮಲ್ಲಿಕಾ ಮೌನವಾಗಿದ್ದಳು. ನರ್ತನ ಕೊನೆಕೊಂಡ ಬಳಿಕ, ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, “ಮಗಳೆ, ಅನಭ್ಯಾಸ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಶತು” ಎಂದು ಹೇಳಿ, “ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅಸ್ಥಿರವಾಗಿದೆಯೇನು?” ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು.

ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ದಿವ್ಯಾ ಕ್ಷಮೆ ಕೋರಿದಳು : “ಅಮ್ಮ ನಾನು ಅಸ್ವಸ್ಥಳಾಗಿದ್ದೇನೆ... ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆ.”

ಮಲ್ಲಿಕಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯೆಯ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಕೈ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ದಿವ್ಯಾಳ ದೃಷ್ಟಿ ಮುಂಬಾಗಿಲಿನತ್ತಲೂ ಹಾದಿಯತ್ತಲೂ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು.

ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿತ್ತು. ಮುಂಬಾಗಿಲಿನತ್ತಲಿಂದ ಪೃಥುಸೇನ ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣಿಸಿತು. ದಿವ್ಯಾ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಉಸಿರಾಡಿದಳಾದರೂ, ಮತ್ತೆ ಅತ್ತ ನೋಡಲು ಅವಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡಲಾಗದಿದ್ದರೂ, ಪೃಥುಸೇನ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ, ಅಭ್ಯಾಗತರಿಗಾಗಿಯೇ ಹಾಕಿದ್ದ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ, ಹಿಂದೆ ಹೋಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡನೆಂಬುದು ಅವಳಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಅವನು ಚಿಂತಾಗ್ರಸ್ತನಂತೆಯೂ, ಬಳಲಿದಂತೆಯೂ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನಿಗಾಗಿದ್ದ ಅನ್ಯಾಯದ ವೇದನೆಯನ್ನು

ದಿವ್ಯಾ ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅನುಭವಿಸಿದಳು.

ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ದಾಸಿಯರು ಅಭ್ಯಾಗತರ ಎದುರಿಗೆ ಮದ್ಯದ ಬಟ್ಟಲುಗಳನ್ನೂ ತಾಂಬೂಲವನ್ನೂ ತಂದಿರಿಸಿದರು. ಮಾತುಕತೆಗಳಿಂದಲೂ, ನಗೆಯಿಂದಲೂ ಇಡೀ ಸಭಾಂಗಣ ಮೊಳಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಆ ಆನಂದೋಲ್ಲಾಸದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಹೋದುದರಿಂದ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಮುಜುಗರವಾಗತೊಡಗಿತು. ಪೃಥುಸೇನನೂ ಒಂದು ಕಡೆ ಉತ್ಸಾಹರಹಿತನಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದುದನ್ನು ಅವಳು ನೋಡಿದಳು. ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯ ಅಭಿವಾದನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕ್ಷೀಣವಾದ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯೊಂದನ್ನು ಬೀರಿ, ಮೌನವಾಗಿ, ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಅವನು ಕುಳಿತಿದ್ದ.

ಗೋಷ್ಠಿಯನ್ನು ವಿಸರ್ಜಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ರಾಸನೃತ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದು ಮಲ್ಲಿಕಾ ಸೂಚಿಸಿದಳು. ದಿವ್ಯಾ ದಣಿದಂತಿದ್ದುದರಿಂದ, ಜೊತೆಗೂಡುವಂತೆ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಅವಳನ್ನು ಒತ್ತಾಯಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಜೊತೆಗೂಡುವಂತೆ ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿದಳು. ಪೃಥುಸೇನನ ಪದ-ಲಾಘವವನ್ನು ಮಲ್ಲಿಕಾ ತುಂಬ ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಪೃಥುಸೇನ ಕ್ಷಮೆ ಕೋರಿ ತನ್ನ ಆಸನದಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದ.

ರಾಸನೃತ್ಯ ಆರಂಭಗೊಂಡುದರಿಂದ ಆಸನಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಬದಲಾಯಿತು. ತಂಪನ್ನೂ ಗಾಳಿಯನ್ನೂ ಅರಸಿ, ದಿವ್ಯಾ ಸಭಾಂಗಣದಿಂದ ಹೊರನಡೆಯತೊಡಗಿದಳು. ಪೃಥುಸೇನನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಆತನ ಯೋಗಕ್ಷೇಮದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರಿಸಿದಳು. ಕುಮಾರಿಗೆ ಗೌರವವನ್ನು ತೋರಲೆಂದು ಆಸನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ ದಿವ್ಯಾಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉದ್ಯಾನವನಕ್ಕೆ ಬಂದ.

“ಆರ್ಯರ ನ್ಯಾಯದ ಬೇಡಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮುತ್ತಾತ ತುಂಬ ಚಿಂತಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ.” ಪೃಥುಸೇನನ ಬಗೆಗಿನ ಸಮವೇದನೆಯ ಭಾವದಿಂದ ದಿವ್ಯಾ ಮುಂದುವರಿದು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಳು : “ಅವರು ಬಹುಶಃ ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.”

ಮುಗುಳ್ಳಗುವ ವಿಫಲ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತ ಪೃಥುಸೇನನಿಂದ : “ಪರಿಷತ್ತಿನ ನಿರ್ಣಯ ಏನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದು ನಾನು ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರಲಿಲ್ಲ ; ಅವರ ನ್ಯಾಯದ ಶಾಸನಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ನನಗೆ ತೀರ್ಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ.”

“ಆರ್ಯರ ಮಾತು ನಿಜ.” -ಸಮವೇದನೆಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಳು.

ಪೃಥುಸೇನ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ನುಡಿದ : “ಸಾರಿಕೆಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಇರಿಸಿ, ಭದ್ರೆ ನನಗೆ ಯಾವ ನ್ಯಾಯದ ಬಗ್ಗೆ ಆಶ್ವಾಸನೆಯನ್ನಿತ್ತಿದ್ದಿರೋ ಅದು ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ, ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದ ನ್ಯಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಭದ್ರೆ, ನಾನು ಇಚ್ಛಿಸುವುದು ‘ವರ್ಣ’ದ ನ್ಯಾಯವನ್ನಲ್ಲ, ‘ಧರ್ಮ’ದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು. ಗಣಪರಿಷತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥಗಳ ಹೋರಾಟದ ಕಣವಾಗಿದೆ ; ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನ ನ್ಯಾಯದ ಪೀಠವಾಗಿದೆ.”

ದಿವ್ಯಾ ತನ್ನ ಬೆರಳಿನ ಉಗುರುಗಳತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನಿರಿಸಿ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು “ಆರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ನಿಜ.”

“ಮೇಲಾಗಿ, ಭದ್ರೆ!”-ಮುಂದುವರಿದು ಪೃಥುಸೇನ ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದ : “ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನಿಂದ ನೆರವನ್ನು ಪಡೆದು ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನ ನನಗೆ ದಯಪಾಲಿಸಬಹುದಾದ ನ್ಯಾಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಆಭಾರಿಯಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ; ಅದು ನ್ಯಾಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಪ್ರಬಲನಿಗೆ ತೋರುವ ಸಮ್ಮಾನ ಮಾತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ.”

ಪೃಥುಸೇನನ ಧ್ವನಿ ಮತ್ತು ಮಾತುಗಳೆರಡೂ ತನ್ನ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಆಘಾತವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದ ಅನುಭವ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಉಂಟಾಯಿತು. ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿ ಆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಅವಳು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಳು : “ಆರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ನಿಜ.”

“ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಕೆಲಸವಲ್ಲ; ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ನ್ಯಾಯದ ಹಾದಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಬೇಕಾದ್ದು ಅವರ ಕರ್ತವ್ಯ.” ಹೀಗೆಂದ ಪೃಥುಸೇನ, ದಿವ್ಯಾ ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿ ಮೌನವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಕರುಣೆಯ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯನ್ನು ಬೀರಿ, “ಕುಮಾರಿಯ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗೆ ಭುಜಕೊಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ನನ್ನ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಕುಮಾರಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧವಾಗಿದೆಯೇ?”

“ಇಲ್ಲ, ಆರ್ಯ!” ಎಂದು ದಿವ್ಯಾ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡಿ ಉತ್ತರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಳಾದರೂ, ಕಣ್ಣು ಮಿಡಿಯತೊಡಗಿದ ಅನುಭವವಾದ್ದರಿಂದ ತಲೆಬಾಗಿತು. ಅವಳು, “ನಿಮ್ಮ ಆದರಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಕೃತಜ್ಞಳಾಗಿದ್ದೇನೆ” ಎಂದಳು. ಅವಳ ಕತ್ತು ಇನ್ನೂ ಬಾಗಿತು.

ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಇಬ್ಬರೂ ಮೌನವಾಗಿದ್ದರು. ಆ ಮೌನವನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕಲೆಂದು ಪೃಥುಸೇನ ಹೇಳಿದ : “ಭದ್ರೆ, ತಂಗಾಳಿಗಾಗಿ,

ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಕುಂಜದಲ್ಲಿ, ಕೊಳದ ಕಲ್ಲುಹಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯೋಣ.”

ದಿವ್ಯಾ ನಿರುತ್ತರಳಾಗಿ, ತಲೆಬಾಗಿ, ಪೃಥುಸೇನನ ಸಂಕೇತಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕತೊಡಗಿದಳು.

೨. ಪ್ರೇಕ್ಷ

ಮದ್ರಾಧಿಪತಿಯೂ ಪರಮಧಾರ್ಮಿಕನೂ ಆಗಿದ್ದ ಯುವರಾಜ ಮಿಲಿಂದ ಧರ್ಮಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷಿತನಾದ. ಕೆಲಕಾಲಾನಂತರ ಆತ ಅರಮನೆಯನ್ನೂ ರಾಜಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಿ, ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ. ಯವನ ರಾಜ ತನ್ನ ಸಹಸ್ರಾರು ಮಂದಿ ಸ್ವಂತ ಹಾಗೂ ರಾಜಕೀಯ ದಾಸ-ದಾಸಿಯರಿಗೆ ದಾಸತ್ವದ ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ. ದಾಸ-ದಾಸಿಯರಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಾನ ಮಾಡಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಅವರಿಗೆ ಬಾಳಿ ಬದುಕಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮಹಾರಾಜ ದಕ್ಷಿಣಾರೂಪವಾಗಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ. ಈ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ ದಾಸರ ಉಚ್ಛ್ರಂಖಲತೆಯಿಂದಾಗಿ ಕೆಲವು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಸಾಗಲ ನಗರದ ಹಾದಿಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ, ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಎಡೆದೊರೆತಿತ್ತು. ಹಣದ ಸಂಚಯ ಮತ್ತು ಉಪಯೋಗದ ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದ ಈ ದಾಸರು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ದೊರೆತ ಹಣದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಅತಿಯಾಗಿ ಮದ್ಯಪಾನ ಮಾಡಿ ಉನ್ಮತ್ತರಾಗಿ, ಥಳುಕು-ಬಳುಕಿನ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಹಾಗೂ ಉಪದ್ರವಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತ ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ದಾನವಾಗಿ ದೊರೆತಿದ್ದ ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲ ಹಾಳುಮಾಡಿ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿದರು. ಸಾಲ ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಹೋದಾಗ, ಮತ್ತೆ ದ್ವಿಜವರ್ಗದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಮಂತ ವರ್ಗಗಳ ಬಳಿ ದಾಸರಾಗಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಮಾರಿಕೊಂಡರು. ದಾಸತ್ವ ಮತ್ತು ಸ್ವತಂತ್ರ ಜೀವನದ ಹೋರಾಟ - ಇವೆರಡೂ ಕಠಿಣವಾದುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ ಅನೇಕ ದಾಸರು ತಥಾಗತನ ಧರ್ಮಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಶರಣು ಹೋಗಿ, ಕಾಷಾಯವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆಯನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆದರು.

ಮಹಾರಾಜನ ಅಶ್ವಚಿಕಿತ್ಸಕನಾಗಿದ್ದ ದಾಸ ಪ್ರೇಕ್ಷ ಯುವರಾಜನೊಡನೆ ಯವನ ದೇಶದಿಂದಲೇ ಆಗಮಿಸಿದ್ದ. ತುಂಬ ಚತುರನೂ, ವಿನಯ ಶಾಲಿಯೂ, ಅಶ್ವಗಳ ವಂಶವೃದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬ ದಕ್ಷನೂ ಆಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನು ಮಹಾರಾಜನ ವಿಶೇಷ ಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದ. ರಾಜಕೀಯ ದಾಸನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಆತನ ಸ್ಥಿತಿ ಉತ್ತಮವಾಗಿಯೇ ಇತ್ತು. ಲೋಕದ

ಮಾಯೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಜ ಪ್ರೇಸ್ಥನಿಗೆ ದಾಸತ್ವದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಕಪಿಶ, ಕಂಬೋಜ, ಬಾಲ್ಹೀಕ ಮತ್ತು ಸುಗಮ ದೇಶಗಳ ತುಂಬ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ಅನೇಕ ಅಶ್ವಗಳನ್ನೂ ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ. ಈ ಬಹುಮೂಲ್ಯ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪ್ರೇಸ್ಥ ಪೂರ್ವ-ಪಶ್ಚಿಮ, ಉತ್ತರ-ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ 'ಸಾರ್ಥ'ಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಅಶ್ವಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ. ಅನೇಕ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಅಶ್ವಗಳನ್ನೂ, ರಥಗಳನ್ನೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾರಾಟಮಾಡಿ, ವ್ಯಾಪಾರದ ಮೂಲಕ ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಗಳಿಸಿದ ಹಾಗೂ ಸಾಗಲದ ಶ್ರೀಮಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠಿಗಳಂತೆ ವಾಸಮಾಡತೊಡಗಿದ. ಅವನ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕರು ಈ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ವ್ಯಾಪಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರತೊಡಗಿದರು. ಬಡವಳಾದ, ಆದರೆ ರೂಪವತಿಯಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕನ್ಯೆಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಂಡು, ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದ. ಅಭಿಜಾತ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಂತೆ ಆತನು ತನಗಾಗಿ ಒಂದು ಭವನವನ್ನೂ, ಉದ್ಯಾನವನವನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡ ; ದಾಸ-ದಾಸಿಯರನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಂಡ ; ಸಾಮಂತವರ್ಗದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಂತೆ ವಾಸಿಸತೊಡಗಿದ.

ಪೌರವ ವಂಶವನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಮಹಾರಾಜ ಮಿಲಿಂದ ಮದ್ರ ದೇಶದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದ. ತನ್ನ ದೀರ್ಘಾವಧಿಯ ರಾಜ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ, ರಾಜ್ಯ-ಅಧಿಕಾರ ಇವುಗಳಿಂದ ಚ್ಯುತರಾಗಿದ್ದ ಪೌರವ ವಂಶದ ಅನೇಕ ಕುಲಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಇತರ ಅಭಿಜಾತ ದ್ವಿಜಕುಲಗಳಿಗೆ ಸಾಮಂತರ ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಸನ್ಮಾನಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ಅವರನ್ನು ತನ್ನ ಆಡಳಿತ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕರನ್ನಾಗಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ಅನೇಕ ಯವನ ಸೇನಾಪತಿಗಳಿಗೂ ಒತ್ತಾಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಜಹಗೀರುಗಳನ್ನು ದಾನಮಾಡಿ, ಅವರನ್ನು ತನ್ನ ಸಾಮಂತರಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ಮಹಾರಾಜ ಮಿಲಿಂದ ರಾಜಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದಾಗ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳಾರೂ ಇರದೇ ಇದ್ದುದರಿಂದ, ಮದ್ರದ ಗೌರವಾನ್ವಿತ, ಶ್ರೀಮಂತ ಹಾಗೂ ಪ್ರಬಲ ಕುಲಗಳು ಯಾರೋ ಒಬ್ಬನನ್ನು ರಾಜನೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ, ಪೂರ್ವ ಜಂಬೂ ದ್ವೀಪದ ಗಣ ರಾಜ್ಯಗಳಂತೆಯೇ, ಗಣರಾಜ್ಯದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮದ್ರದೇಶದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುವು. ಸೈನಿಕ ಶಕ್ತಿಯ ಸೂತ್ರಧಾರರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ಯವನ ರಾಜನ ವೃದ್ಧ, ಅನುಭವಿ ಹಾಗೂ

ನೀತಿಜ್ಞ ಸೇನಾಧಿಪತಿಯಾಗಿದ್ದ ಮಿಥೋದ್ರಸರೇ, ಈ ಗಣದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳೂ ಆಗಿ ನಿಯೋಜಿತರಾದರು. ಮಹಾರಾಜನ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದ ಮಹಾಮತಿ ಆಚಾರ್ಯ ದೇವಪುತ್ರರು ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಂವಾಹಕರಾದರು.

ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥನು ಸಾಕಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಸಂಚಯಿಸಿ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಂದ ಗೌರವವನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದರೂ, ಕುಲೀನನಾಗಿರದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ತನ್ನ ಧನಬಲ, ಚಾತುರ್ಯ ಹಾಗೂ ವಿನಯಗಳಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷ ಮಿಥೋದ್ರಸರ ವಿಶೇಷ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ತುಂಬ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ್ದ. ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಮಿಥೋದ್ರಸರ ಏಕೈಕ ಪುತ್ರ ತೀರಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ಹೀಗಾಗಿ, ಶೋಕವಿಹ್ವಲರಾಗಿದ್ದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರಿಗೆ ಚತುರನೂ, ಸಾಹಸಿಯೂ, ವಿನಯಶಾಲಿಯೂ ಆಗಿದ್ದ ಪ್ರೇಸ್ಥ ಬಲಭುಜದಂತೆಯೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದ.

ಅಭಿಜಾತ ವಂಶದ ಮಕ್ಕಳಂತೆಯೇ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನೂ ಬೆಳೆಸಿದ ಪ್ರೇಸ್ಥ, ಅವನಿಗೆ ಅಭಿಜಾತ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಿಗೆ ಉಚಿತವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದ್ದ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಕೊಡಿಸಿದ್ದ. ಕಿಶೋರಾವಸ್ಥೆ ಕಳೆದ ಬಳಿಕ ಪೃಥುಸೇನ ಮಹಾಪಂಡಿತರೂ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದ ದೇವಶರ್ಮರ ಮೊಮ್ಮಗ ವಿನಯಶರ್ಮ, ಸಾಮಂತ ಕಾರ್ತವೀರನ ಪುತ್ರ ಸಕೃದ, ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಸಮರ್ಥಕನ ಪುತ್ರ ಇಂದ್ರದೀಪ ಹಾಗೂ ಮದ್ರದ ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಂವಾಹಕರಾಗಿದ್ದ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರ ಕಿರಿಯ ಮಗ ವಸುಧೀರ ಇವರುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಜನೆಗಾಗಿ ತಕ್ಷಶಿಲೆಗೂ ಹೋಗಿದ್ದ. ಶೈಶವದಿಂದ ಗೌರವದೊರೆಯುತ್ತಬಂದಿದ್ದುದರಿಂದ ಪೃಥುಸೇನನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಗೌರವದ ಭಾವನೆ ತಂದೆಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೂ, ವಿನಯದ ಚಾತುರ್ಯ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿಯೂ ಇತ್ತು. ಹಾದಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ ನಿಂತ ಅಡಚಣೆಯ ಕೆಳಗಿನಿಂದ ತಲೆಬಾಗಿ ಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಹೋಗಿಬಿಡುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಆ ಅಡಚಣೆಯನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದೇ ಅವನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಭೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಮವಯಸ್ಕರಿಗಿಂತಲೂ ಮೇಲಿದ್ದರೂ, ಅವರೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ತನಗೆ ಕಡಿಮೆ ಗೌರವ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಅವನಿಗೆ ಅಸಹನೀಯವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು.

ಮಗಧದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸೇನಾಧಿಪತಿಯಾಗಿದ್ದ ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರ ಮೌರ್ಯಕುಲದ ಕೊನೆಯ ರಾಜನಾದ ಬೃಹದ್ರಥನನ್ನು ಕೊಂದ ಹಾಗೂ ಮಗಧದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಕ್ರಾಂತಿಯಾದ ಸಮಾಚಾರ ಮಗಧದಿಂದ ಬಹುದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಮದ್ರಕ್ಕೆ

ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದು ತಲುಪಿತ್ತು. ಮದ್ರದ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮಾಲಂಬೀಕುಲಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಐತಿಹ್ಯವೇ ಮೂಡಿತ್ತು. ದೇವತಿಗಳಿಗೂ ಅಜೇಯನಾದ ಸೇನಾಪತಿ ಕಾರ್ತಿಕೇಯ ಮೌರ್ಯವಂಶದ ಶೂದ್ರರಾಜರ ಕಳಂಕದಿಂದಲೂ, ನಾಸ್ತಿಕ ಧರ್ಮವಾದ ಮಂಡೀ ಅಥವಾ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಅಭಿಶಾಪದಿಂದಲೂ ಜಂಬೂದ್ವೀಪವನ್ನು ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸೇನಾಪತಿ ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ತಳೆದಿದ್ದಾನೆಂದೂ, ಈ ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೇ ಅಗ್ನಿಮುಖಿಯೂ ವಿಪಶ್ಚೇಷನೂ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಯೂ ಆದ ಪಾತಂಜಲಿಯೂ ಸೇನಾಪತಿಗೆ ರಾಜಸೂಯ ಯಾಗದ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಧಾರೆಯೆರೆದು, ಅವನನ್ನು ಅಜೇಯನನ್ನಾಗಿಸಿದ್ದಾನೆಂದೂ ಆಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮದ್ರದ ಮಹಾರಾಜನಾದ ಪರಮಧಾರ್ಮಿಕ ಮಿಲಿಂದನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪಶುಬಲಿಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಯಜ್ಞಗಳ ಮಹಿಮೆ ಹಾಗೂ ಶಕ್ತಿ ಕ್ಷೀಣವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತ್ತು. ಮಗಧದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮದ ಪುನರುತ್ಥಾನವಾಯಿತೆಂಬ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಾಗಿ ಮದ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಚಿರಕಾಲದಿಂದ ಉಪೇಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದ ಯಜ್ಞಸಮಾರಂಭಗಳು ಬಲಸಹಿತವಾಗಿ ಪುನರಾರಂಭಗೊಂಡುವು. ಯಜನ-ಯಾಜನ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತರಾಗಿದ್ದ ಯಾಜ್ಞಿಕರು ಮತ್ತು ಪುರೋಹಿತರು ಮತ್ತೆ ತಮ್ಮ ವರ್ಣಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನೂ, ಶಿಖಾಸೂತ್ರಗಳನ್ನೂ, ತಿಲಕವನ್ನೂ ಧರಿಸತೊಡಗಿದರು. ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳ ಹವಿಸ್ಸು, ಗೋಧಿ, ಎಳ್ಳು, ಧಾನ್ಯಗಳು, ತುಪ್ಪ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಪೂತ ಪಶುಗಳ ಮಾಂಸ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಸುಡುವಿಕೆಯ ವಾಸನೆ ಇಡೀ ವಾತಾವರಣವನ್ನೇ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತು. ದೇವರ ಅರ್ಚನೆಯ ಉಪಕರಣಗಳಾದ ಶಂಖ, ಘಂಟೆ, ಜಾಗಟೆ, ತಾಳ ಮತ್ತು ಭೇರಿಗಳ ಸದ್ದಿನಿಂದ ವಾಯು ಕಂಪಿಸತೊಡಗಿತು.

ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮದ ಉತ್ಥಾನದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬಂತೆ ಧರ್ಮರಾಜ ಮಿಲಿಂದನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದಾಗಿ ಭಿಕ್ಷೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದ್ದ ಗ್ರಾಮಗಳ, ಅಗ್ರಹಾರಗಳ ಮತ್ತು ನಗರ ಪ್ರದೇಶದ ನಿರ್ವಾಣಕಾಮಿ ಉಪಾಸಕರು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದ, ತಥಾಗತನ ಸಹಸ್ರಾರು ಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ವಿಹಾರಗಳು ಕೆದಕಿದ ಜೇನುಗೂಡುಗಳಂತೆ ಮೊಳಗತೊಡಗಿದುವು. ಚೈತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ, ತಥಾಗತನ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಮುಂದೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲದವರೆಗೆ ಹಾಗೂ ಎತ್ತರವಾದ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಘಂಟಾನಾದ ಮೊಳಗತೊಡಗಿತು. ಹಿಂಸೆಯ, ಪಾಪದ ದಿಕ್ಕಿನತ್ತ ದಾರಿತಪ್ಪಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ

ನಗರಸಮುದಾಯವನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೂರಾರು ಬೌದ್ಧಭಿಕ್ಷುಗಳು ಬೀದಿಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಪಾಠವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತ ಸಂಚರಿಸತೊಡಗಿದರು - “ಚರ್ಮೇತಿ ಭಿಕ್ಷುವೇ ಬಹುಜನ ಹಿತಾಯ ಬಹುಜನ ಸುಖಾಯ ಲೋಕಾನುಕಂಪಾಯ....” (ಬಹುಜನರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ, ಬಹುಜನರ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ, ಲೋಕಾನುಕಂಪೆಗಾಗಿ ಭಿಕ್ಷುಗಳು ಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.)

ಶ್ರಾವಣದಲ್ಲಿ ಸಾಗಲದ ಮೇಲೆ ಮಳೆಗಾಲದ ಕಪ್ಪುಮೋಡಗಳು ಕವಿದುಕೊಂಡುವು. ನಗರದ ಹಾದಿಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಮಳೆಯಿಂದಾಗಿ ಕೆಸರೂ, ನೀರೂ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತು. ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದೆಹೋದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಾಗಿ ನಗರ ಶಿಥಿಲಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಮಳೆ ನಿಂತಾಗ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಸುಡುಬಿಸಿಲಿನಿಂದಾಗಿ ನಗರದ ಕಲ್ಲಿನ ಕಟ್ಟಡಗಳು ಹಾಗೂ ಪ್ರಮುಖ ಮಾರ್ಗಗಳು ಕಾದು ಸುಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಭವನಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಗಾಳಿಯೇ ಇಲ್ಲದ ಸುಡುಬಿಸಿಲಿನಿಂದಾಗಿ ವ್ಯಾಕುಲಗೊಂಡು ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಪರ್ಕದ ಅಭಾವದಿಂದ ಉದ್ಯಾನವನಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಷ್ಠಿಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೋಡಗಳು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೇ ಕವಿದುಕೊಂಡಾಗ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಸುರಿಮಳೆ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಜನರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು.

ಸಾಗಲದ ನಗರಸಮುದಾಯದ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಇದೇ ರೀತಿ ಇತ್ತು. ಯಜ್ಞದ ಶಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪುನರುಜ್ಜೀವನಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ವ್ಯಗ್ರವಾಗಿದ್ದ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಪಕ್ಷಪಾತಿ ಸಮಾಜ ಹಾಗೂ ಧರ್ಮಚಕ್ರದ-ಅಂದರೆ ಬೌದ್ಧರ-ನಿತ್ಯದ ಹೋರಾಟದಿಂದ ಜನರು ಶ್ರಾಂತರೂ ವಿರಕ್ತರೂ ಆಗುತ್ತಿದ್ದರು. ದೇವತೆಗಳ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಫಲದ ಭಯದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಿದ್ದ ಮಾರಿಶನಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಉಚ್ಚೈಖಲ ಲೋಕಾಯತ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಪ್ರಚಾರದಿಂದಾಗಿ ಜನರಲ್ಲಿ ಅನಾಚಾರ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಅಭಿಚಾತ ಸಮಾಜ ಆಕ್ರಾಂತವಾಗಿತ್ತು. ಯಜ್ಞವನ್ನು ಹಾಗೂ ‘ಬಲಿ’ಗಳಂಥ (ಪೂಜಾಸುಂಕ) ಕರಗಳನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದ ಹಾಗೂ ಸಂಘಸ್ಥವಿರರ (ಬೌದ್ಧಭಿಕ್ಷುಗಳ) ಸೂಚನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲು ಒಪ್ಪದೆಹೋದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನ ಮಾರಿಶನಿಗೆ ದಂಡ ವಿಧಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಜನರು ಮೌನವಾಗಿದ್ದರೂ, ಒಳಗೊಳಗೇ ಕ್ಷುಬ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ವಸಂತೋತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಆರೈ ರುದ್ರಧೀರ ಮತ್ತು ಪೃಥುಸೇನರ ನಡುವಣ ವಿವಾದದ ಬಗೆಗಿನ ತೀರ್ಮಾನವನ್ನೂ,

ಪರಿಣಾಮದ ಬಗೆಗಿನ ಭಯದಿಂದಾಗಿಯೇ, ಸ್ಥಗಿತವಾಗಿ ಇರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಮದ್ರದ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಸೇನೆಗೆ ಹೊಸ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ನೇಮಕಮಾಡುವ ಸಮಸ್ಯೆಯೂ, ಅನೇಕ ಕುಲಗಳ ನಡುವಣ ಪರಸ್ಪರ ಹೋರಾಟದಿಂದಾಗಿ, ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಗಿತಗೊಂಡಿತ್ತು. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದ್ದ ಸಂಗತಿಗಳೆಂದರೆ ಮದ್ರದ ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ದಾರ್ವದ ರಾಜನಾದ ಯವನ ಕೇಂದ್ರಸನ ಆಕ್ರಮಣದ ಸುದ್ದಿಗಳು.

ಮಹಾರಾಜ ಮಿಲಿಂದನ ದೀರ್ಘಾವಧಿಯ ರಾಜ್ಯಭಾರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಆ ತರುವಾಯ ಕುಲ-ಗಣರಾಜ್ಯದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಸುಮಾರು ಅರ್ಧ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ಆಕ್ರಮಣದ ಮತ್ತು ಯುದ್ಧದ ಸಂಕಟದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿದ್ದ ಮದ್ರರಾಜ್ಯದ ಜನತೆಯೂ, ಸಾಗಲದ ನಗರಸಮುದಾಯವೂ ಯುದ್ಧದ ಅನುಭವ ಹಾಗೂ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದುವು. ಯಜ್ಞದ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕಾಗಿ ಪೂಜಾ ಸುಂಕವನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡುವುದು, ಹಣ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು, ಚೈತ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳೊಡನೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನೇರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು, ಕುಲಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಅಗ್ರಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಕೃಷಿಕರಿಂದ ಒಡೆಯನ ಪಾಲನ್ನು ವಸೂಲಿಮಾಡುವುದು, ಇತರ ಕಡೆಗಳಿಂದ ದೃಢಕಾಯರೂ ಸೇವಾಸಮರ್ಥರೂ ಆಗಿರುವ ದಾಸರನ್ನೂ, ಆಕರ್ಷಕ ಅಂಗಸೌಷ್ಠವವುಳ್ಳ ದಾಸಿಯರನ್ನೂ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು, ಗಣ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯತ್ವದ ಅಧಿಕಾರ ಹಾಗೂ ಗೌರವಗಳಿಗಾಗಿ ಅನೇಕ ಕುಲಗಳ ನಡುವೆ ಸ್ಪರ್ಧೆ ನಡೆಯುವುದು - ಇದೇ ಬಗೆಯಾದ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದುವು.

ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದ ಯವನ ರಾಜ ಮಿಲಿಂದನ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕುಲ-ಗಣರಾಜ್ಯದ ಕೈಗೆ ಬಂದಾಗ ಮದ್ರದ ಸೈನಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಬದಲಾಯಿತು. ಧರ್ಮಿಷ್ಠನಾಗಿದ್ದ ಮಿಲಿಂದನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧವಿಹಾರಗಳ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮದ್ರದ ರಾಜ್ಯಭಂಡಾರ ಬರಿದಾಗಿತ್ತು. ಮಹಾರಾಜ ಮಿಲಿಂದ ವಿಜಯಾಕಾಂಕ್ಷೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಸನ್ನದ್ಧವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸೇನೆಯನ್ನು ಪೋಷಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಈಗ ಯಾವ ಮಾರ್ಗವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮಿಲಿಂದನ ರಾಜ್ಯದ ಆಯುಧಜೀವಿ ಸೈನಿಕರು ಮಹಾರಾಜನ ಯುದ್ಧ-ವೈರಾಗ್ಯದ ನೀತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಉದಾಸೀನರಾಗಿ ಇತರ ರಾಜ್ಯಗಳ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದರು; ಅಥವಾ ಇತರ ಕಸುಬುಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದರು. ಅನೇಕರು ಬಿಲ್ಲು ಮತ್ತು

ಕತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಕಾಷಾಯ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ, ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರು. ಗಣದ ಭಂಡಾರದಲ್ಲಿ ಹಣ ಇಲ್ಲವಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡ ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳೂ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಆದ ಮಿಥೋದ್ರಸರು ಸೈನ್ಯವನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಕುಲಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಮದ್ರದ ಕುಲ-ಗಣರಾಜ್ಯದ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸಾಮಂತ ಸದಸ್ಯನಿಗೆ ಕುಲಗಣದ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಐನೂರರಿಂದ ಒಂದು ಸಾವಿರದಷ್ಟು ಸೈನಿಕರನ್ನು ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸದಸ್ಯನಿಗೆ ಇನ್ನೂರು ಸೈನಿಕರನ್ನು ತಂದು ಸೇರಿಸುವ ಹೊಣೆಯನ್ನು ವಹಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಕುಲಗಳ ಗೌರವ ಹಾಗೂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಸೈನಿಕ ಸೇವೆಯ ಮೌಲ್ಯವೆಂಬಂತೆ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಐದು ಗ್ರಾಮಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದಂಥ ಅಗ್ರಹಾರಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಕೇಂದ್ರಸ ಆಕ್ರಮಣವನ್ನು ಎಸಗುವವರೆಗೆ, ಕುಲಗಳ ಮೂಲಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಈ ಸೈನ್ಯ ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಲೇಖಕರ ತಾಳೆಯೋಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಸದಸ್ಯರ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದ್ದು, ಅಗ್ರಹಾರದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದ ವಸೂಲು ಮಾಡಿದ ತೆರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಪೂಜಾ ಸುಂಕಗಳು ವ್ಯಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದುದು ಸಾಮಂತರ ವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ಹೊರತು ಸೈನ್ಯದ ಪೋಷಣೆಗಾಗಿ ಅಲ್ಲ.

ಯುವಕ ಪುತ್ರನ ಸಾವಿನ ಶೋಕದಿಂದಾಗಿ ಜರ್ಜರಿತವಾಗಿದ್ದ ವೃದ್ಧ ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳು ಅರ್ಹಂತ ಧರ್ಮರಕ್ಷಿತರ ಅನಾಸಕ್ತಿ - ಉಪದೇಶದಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ತಂದುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಕೇಂದ್ರಸನ ಆಕ್ರಮಣದಿಂದ ಗಣರಾಜ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂಬ ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದಾಗಿ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಗಾಗಿ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಭೆಯನ್ನು ಕರೆಯುವಂತೆ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಂವಾಹಕರಾಗಿದ್ದ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರಿಗೆ ಅವರು ಆದೇಶವನ್ನಿತ್ತರು.

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಂವಾಹಕರಾಗಿದ್ದ ಆಚಾರ್ಯರು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಗಣಪೂರಕ ಸಾಮಂತ ಕಾರ್ತವೀರನಿಗೆ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನಿತ್ತರು. ಅನೇಕ ದಿವಸಗಳ ವಿಳಂಬದ ಬಳಿಕ ಪರಿಷತ್ತು ಸಭೆ ಸೇರಿತು.

ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳು ಸಭಿಕರಿಗೆ ಹೀಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡಿದರು : “ಗಣದ ಸೈನ್ಯ, ಸೈನ್ಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಪಹಾಸ್ಯರೂಪವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ. ಗಣ ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅಗತ್ಯವಾದಷ್ಟು ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕೂಡಲೇ ಮಾಡಬೇಕು.”

ಸಂಗ್ರಾಮ-ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಡೆಸಲು ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದಷ್ಟು

ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಹಣ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರು ಗಣದ ಭಂಡಾರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ನಿಧಿಯನ್ನು ಸಂಚಯಿಸಿ ಇಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಬೇಕೆಂಬ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದರು.

ಮಳೆಗಾಲದ ಕೆಸರಿನಿಂದ ತೊಯ್ದು, ಬಿಸಿಲ ಝಳದಿಂದ ಬಾಡಿ, ಗಾಳಿಯೇ ಇಲ್ಲದ ಬೇಗೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದ್ದ ಸಾಗಲದ ಸಮುದಾಯ ದಿನದಿನವೂ ಕೇಂದ್ರಸನದ ಸ್ವದಳ ಹತ್ತಿರಹತ್ತಿರ ಬರುತ್ತಿದೆಯೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಕುಲವೂ, ಚಿಂತಿತವೂ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾದಿ-ಬೀದಿಗಳೂ ಮಾರಾಟ ಕೇಂದ್ರಗಳು ವಿರೂಪವೂ ಕಾಂತಿರಹಿತವೂ ಆಗತೊಡಗಿದ್ದವು. ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಬಲವಂತವಾಗಿ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲುಮಾಡುತ್ತ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಜಬರ್ದಸ್ತಿನಿಂದಾಗಿ ಆಕ್ರಮಣದ ಭೀತಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಅಸಹನೀಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಜನಸಮುದಾಯದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೆಲುವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಸಾಹವಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಷ್ಟಕ್ಕೊಳಗಾಗುತ್ತೇವೆಂಬ ಅಂಜಿಕೆ ಆ ಬೆದರಿಕೆಯಿಂದ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯೇ ಎದ್ದುಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು ; ಕೇಂದ್ರಸ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ತಲುಪಿದ ಮೇಲೆ ಏನಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ಭಯ ಆವರಿಸಿತ್ತು. ಕುಲ-ಗಣ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿನ ಕುಲೀನ ವಂಶಗಳಿಗೆ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆಯೆ? ಯುದ್ಧದ ಕಾರಣವನ್ನೊಡ್ಡಿ ನಿತ್ಯವೂ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಂದಾಯ ಮತ್ತಿತರ ತೆರಿಗೆಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆಯೆ? ಸಾಮಂತರ ಸೈನಿಕರು ನಾಗರಿಕರನ್ನು, ಶಿಲ್ಪಿಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ರೈತರನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಸೈನ್ಯದ ಸೇವೆಗೆಂದು ಎಳೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿರುವ ಈ ಕ್ರಮ ಎಂದು ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ? ಅಥವಾ ಕೇಂದ್ರಸನ ಸೈನ್ಯದಳ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹತ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ, ಅಪಹರಣಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತದೆಯೆ? ಕೇಂದ್ರಸನ ನಿರಂಕುಶ ರೌದ್ರ ಪರಾಕ್ರಮದ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಅವನ ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ಪ್ರಜಾವಾತ್ಸಲ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಕಲ್ಪಿತ ಹಾಗೂ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಪೂರ್ಣ ಕಥೆಗಳು ಪಾನಕೂಟಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅಂಗಡಿ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು. ದೈವೇಚ್ಛೆಯ ಎದುರಿಗೆ ನಾವೇನು ಮಾಡಲಾದೀತೆಂಬ ಭಾವನೆಯೇ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು.

ಶ್ರೇಷ್ಠಿಗಳೂ, ಸಾರ್ಥವಾಹರೂ, ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳೂ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಹಣವನ್ನು ಹತ್ತಿರದ ಮಾಳವ, ಕರ ಮೊದಲಾದ ಗಣರಾಜ್ಯಗಳಿಗೂ, ಶೂರಸೇನ ಮತ್ತು ಮಗಧ ಪ್ರಾಂತಗಳಿಗೂ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಾಮಂತ ಸರ್ವಾರ್ಥ,

ಕಾರ್ತವೀರ ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರ ಭವನಗಳಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯ ಅನೇಕ ಯಾಮಗಳು ಕಳೆಯುವವರೆಗೆ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಶೂರಸೇನ ಮತ್ತು ಮಗಧ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಿಗೆ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರು ಅನೇಕ ಗುಪ್ತಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದರು. ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪುನರುಜ್ಜೀವಿಸಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸೇನಾಪತಿಯಾದ ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರನು ಕೇಂದ್ರಸನಿಂದ ಮದ್ರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ, ಮಗಧದಂತೆ ಮದ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿ, ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮವನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಲು ನೆರವಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಅವರು ನಂಬಿದ್ದರು. ಈ ಉದ್ದೇಶದ ವಿಜ್ಞಾಪನೆಯೊಂದನ್ನು ಅವರು ಪರಿಷ್ಕೃತ ಮುಂದೆ ಇಡಬಯಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಯವನ ಸಾಮಂತರು, ತಥಾಗತನ ಧರ್ಮಚಕ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಒಲವನ್ನುಳ್ಳ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರು, ಸಾಮಂತ ಇಂದ್ರಸೇನ ಹಾಗೂ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ ದೇವಶರ್ಮರು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತಾರೆಂಬ ಆಲೋಚನೆಯಿಂದಾಗಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡಲು ಅವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೇನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕೇಂದ್ರಸನಿಂದ ಮದ್ರರಾಜ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ, ಪೌರವ ವಂಶದ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ರಾಜ್ಯಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿ, ಪುನಃ ಪೌರವ ವಂಶದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು ಸಾಮಂತ ಸರ್ವಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾರ್ತವೀರರ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಿತ್ತು. ಗಣದ ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿಗಳು, ಶ್ರೇಷ್ಠಿಗಳು ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಗಣದ ಸೈನ್ಯ ಸಂಘಟನೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದ್ದ ದವಸ-ಧಾನ್ಯಗಳು, ವಸ್ತ್ರಗಳು, ರಥಗಳು, ಅಶ್ವಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋಚಿದಷ್ಟು ಬೆಲೆಗೆ ಮಾರಿ, ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಹಣವನ್ನು ದೋಚುತ್ತ ಅದನ್ನು ತಕ್ಷಶಿಲೆ, ಪುಷ್ಪಪುರ ಮತ್ತು ಮಥುರಾಪುರಿಯ ಸಗಟು ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರಗಳಿಗೆ ರವಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅನೇಕ ತಲೆಮಾರುಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಸಾಗಲದ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧದ ಅನುಭವದ ನೆನಪು ಉಳಿದಿದ್ದ ಕೆಲವೇ ಕೆಲವು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆಂದರೆ ಮಹಾಪಂಡಿತರೂ ಮಹಾವೃದ್ಧರೂ ಆಗಿದ್ದ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ ದೇವಶರ್ಮರು, ವಯೋವೃದ್ಧ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಮಿಥೋದ್ರಸರು ಮತ್ತು ವೃದ್ಧ ಪ್ರೇಕ್ಷ ಇವರು ಮಾತ್ರ. ಆ ನೆನಪು ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿದ್ದುದು ಆಕ್ರಮಣಕಾರಿ ವಿಜಯಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಾದರೆ, ಮಹಾಪಂಡಿತ ದೇವಶರ್ಮರ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿದ್ದುದು ಪರಾಭವಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ. ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರಕೋಪದ ಫಲವಾಗಿ ಸುಂದರವಾದ ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳು ಬೆಂಕಿಯ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿ

ಕುಸಿದುಬೀಳುವುದು, ನಗರವನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡ ಹೊಗೆಯ ಮೋಡಗಳಿಂದಾಗಿ ಉಸಿರಾಡಲೂ ತೊಂದರೆಯಾಗುವುದು. ಹಾದಿಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ರಕ್ತದ ನದಿ ಹರಿಯುವುದು ಹಾಗೂ ಕೆಸರು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಸ್ತ್ರೀಯರ ಆರ್ತನಾದ, ಪರಾಜಿತ ಅಭಿಜಾತ ಸಮಾಜವನ್ನು ಕೈದಿಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸಿ ಅಪಮಾನಿಸುವುದು-ಕೇಂದ್ರಸನು ಸಾಗಲದತ್ತ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಸ್ಮೃತಿನೇತ್ರದ ಎದುರಿಗೆ ಮೂಡುತ್ತಿದ್ದ ಚಿತ್ರಗಳು ಇಂಥವು. ಪುತ್ರಶೋಕದಿಂದ ವಿಹ್ವಲರಾಗಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಅನಾಸಕ್ತಿ-ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತಿದ್ದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಎಚ್ಚರಿಸಿ, ಗಣರಾಜ್ಯದ ರಕ್ಷಣೆಯ ವಿಚಾರವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಭೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ್ದರಾದರೂ, ಅಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ವಿವಾದಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಮಯ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕಳೆದುಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಮಹಾಶ್ವೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥನೂ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಗಣದ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ರಥಗಳನ್ನೂ ಹತ್ತಿರದ ನಾಡುಗಳಿಂದ ತರಿಸಿ, ಮಾರಿ, ಸಾವಿರಾರು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳಷ್ಟು ಲಾಭವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ. ಮಹಾಪಂಡಿತರೂ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಆದ ದೇವಶರ್ಮರ ಮತ್ತು ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಯುದ್ಧ ವಿಷಯಕವಾದ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ರಾಜ್ಯದ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ, ಅವರಿಬ್ಬರ ಗೌರವ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಂಡ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅತ್ಯಂತ ಗುಪ್ತ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಂಡ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಿರುವ ಹಾಗೂ ಒರೆಹಚ್ಚಿ ನೋಡಲಾಗಿರುವಂಥ ಸೇನಾನಿಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ವಿಶ್ವಾಸಪಾತ್ರವಾಗಿರುವ ಹೊಸ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಆತ ಸಲಹೆ ನೀಡಿದ. ಸೇನೆಯನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸಮಾಲೋಚನೆ ನಡೆಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಪರಿಷತ್ತು ಮತ್ತೆ ಸಭೆ ಸೇರಿತಾದರೂ, ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರ ಕೂಟನೀತಿಯಿಂದಾಗಿ ಸೇನಾಪತಿಗಳ ಹುದ್ದೆಯ ಬದಲಾವಣೆ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯ ನಿಯೋಜನೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಸಾಮಂತ ಕಾರ್ತವೀರರ ಒತ್ತಾಯದಿಂದಾಗಿ ಆರ್ಯ ಇಂದ್ರದೀಪ ಮತ್ತು ಆರ್ಯ ವೃಷ್ಟೇಶರನ್ನು ಅಶ್ವಸೇನೆಯ ಮತ್ತು ಆರ್ಯ ವಿನಯಶರ್ಮರನ್ನು ರಥಸೇನೆಯ ಹೊಸ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಲಾಯಿತು.

ಗಣದ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುದ್ದೆಯೊಂದನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಮುಂದೆಯೂ, ನ್ಯಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆಯೂ ಪೃಥುಸೇನ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದ ಬೇಡಿಕೆ ಉಪೇಕ್ಷಿತವೂ, ಸ್ಥಗಿತವೂ ಆಗಿಯೇ ಉಳಿಯಿತು. ಆತನಿಗೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಶೈಥಿಲ್ಯ, ಅಂಜಿಕೆ ಮತ್ತು ಸಂದೇಹಗಳೇ ಕಾಣತೊಡಗಿದವು. ಸ್ವತಃ ಆತನೂ ನಿರಾಶೆಗೆ, ಆಶಂಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದ. ತಂದೆಯೇ ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಉತ್ಸಾಹಗೊಳಿಸಿ ಸಮಾಧಾನದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದುದುಂಟು : “ಮಗನೆ! ಶೀಘ್ರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶ ನಿನ್ನನ್ನು ಅರಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಲೂ, ಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿಯೂ ಇರು. ಯವನ ದೇಶದ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಏನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆಯೆ? ಮುಂದೆ ಇಳಿಬಿದ್ದಿರುವ ಕೂದಲುಗಳಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವೆಂಬ ದೇವತೆಯ ಮುಖ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಆದರೆ ಮುಂದಲೆಯ ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮಾತ್ರವೇ ಅದನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅವಕಾಶ ದೇವತೆಯ ತಲೆಯ ಹಿಂಭಾಗ ಬೊಕ್ಕತಲೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ಅದನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಬೊಕ್ಕತಲೆಗೆ ಕೈಹಾಕಿದರೆ, ಕೈಗೇನೂ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಮತ್ತು ತತ್ಪರತೆ ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಮಗನೇ, ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಸಾಹಸ, ಶೌರ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಭೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ, ನಿನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಐಶ್ವರ್ಯವಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಇದೇ ಸಂಕಟದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಬೆಲೆ ಏನೆಂಬುದನ್ನು ಒರೆಹಚ್ಚಿ ನೋಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮಗು, ಸಾಹಸಿಯಾಗು! ಸಮರ್ಥ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಗಳಿಸು. ವೃದ್ಧ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮತ್ತು ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗು ; ಸಾಮಂತ ಓಕ್ರಿಸ್ ಮತ್ತು ಸಾಮಂತ ಇಂದ್ರಸೇನರೊಡನೆ ಆತ್ಮೀಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊ !”

ತಂದೆ ಆದೇಶವಿತ್ತಿದ್ದರೂ ವಿಶ್ವಾಸದ ಹಾಗೂ ಕೃಪೆಯ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬೇಡಲು ಹೋಗುವುದು ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಹಿಡಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಭಿಜಾತ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಉಪೇಕ್ಷೆಯ ಮೌನ ಹಾಗೂ ಹೇಡಿತನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಿರಸ್ಕಾರವೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಲೂ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿ, ಪಾನಕೂಟ, ಜೂಜಿನ ಕಟ್ಟೆ - ಇವು ಯಾವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಅವನಿಗೆ ಉತ್ಸಾಹ ಮೂಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮದ್ಯಪಾನದಲ್ಲಾಗಲೀ, ನೃತ್ಯದಲ್ಲಾಗಲೀ ಅವನಿಗೆ ಆಸಕ್ತಿ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಕಾಲ

ಹೊರೆಯೆಂದೆನಿಸಿದಾಗ ತನ್ನ ಭವನದ ಉದ್ಯಾನವನದಲ್ಲಿ ಮರಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕುಳಿತು, ಗಾಳಿಗೆ ಅಲುಗಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಎಲೆಗಳನ್ನೇ ಗುರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಬಾಣದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಥವಾ ತನ್ನ ಪಾರಿಪಾರ್ಶ್ವಕ ದಾಸನಾಗಿದ್ದ ಶ್ಲಂಗನೊಡನೆ ಚತುರಂಗದ ಆಟವನ್ನಾಡುತ್ತಿದ್ದ.

ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತು ಪೃಥ್ವಿಸೇನ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಅಥವಾ ವಸುಮಿತ್ರಾಳ ಭವನಕ್ಕೇನಾದರೂ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅದು ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಬಹುದೆಂಬ ಆಸೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ. ತನ್ನ ದುಃಖವನ್ನು ಕಂಡು ದುಃಖಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳ ಸಾಮೀಪ್ಯ ಅವನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು. ಜೀವನದ ಒಂದೇ ಒಂದು ಹಾದಿ ಅವನಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು - ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಮನುಷ್ಯನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ತನ್ನವನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ, ಅನೇಕ ಅಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೂ ತನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದ ಆ ದಿವ್ಯಾ ಅವನಿಗೆ ಏಕೈಕ ಅವಲಂಬನವಾಗಿದ್ದಳು; ಅವನವಳಾಗಿದ್ದಳು. ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಯಾವುದಾದರೂ ಅರಿಯದ ದಿಕ್ಕಿಗೆ, ಅರಿಯದ ನಾಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ತನಗಾಗಿ ಹೊಸ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳನ್ನೂ, ಹೊಸ ಸಮಾಜವನ್ನೂ, ಹೊಸ ಲೋಕವನ್ನೂ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ತನ್ನ ಹುಟ್ಟಿಗಾಗಿ ದಂಡವನ್ನು ತೆರದಿರುವಂತಹ, ಅಜ್ಞಾತ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲಕ್ಕೆ ತನ್ನನ್ನು ಬಾಧ್ಯನಾಗಿಸದಂತಹ, ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಥವಾ ಅನಿರ್ಬಂಧಿತ ಅವಕಾಶವಿರುವಂತಹ, ಕುಲೀನನಲ್ಲದ ತಂದೆಯ ಮಗನೆಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಭೆಗಳು ವ್ಯರ್ಥವಾಗದಿರುವಂತಹ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ನಾಡಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ.

ಮದ್ರದ ಗಡಿನಾಡಿನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕೇಂದ್ರಿಸಿ ಸೋಲಿಸಿದ್ದಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿ ಸಾಗಲವನ್ನು ತಲುಪಿತು. ನಗರದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧದ ಭಯ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಯಾವ ಎಡೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ಯಾವ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ಹೇಳುವ ಒಂದು ಬಾಯಿ ಮತ್ತು ಕೇಳುವ ಎರಡು ಕಿವಿಗಳು ಭೇಟಿಯಾದುವೆಂದರೆ ಯುದ್ಧದ ವಿಚಾರ ಚರ್ಚೆಗೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಸಂಗ್ರಾಮಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳೂ ಧನರೂಪಿ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನಿತ್ತು ನೆರವಾದಳು. ಆಕೆಯ ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಂಗೀತ ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಗಳ ನಡುವೆಯೂ, ಸೈನಿಕಕಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ಆಡಳಿತಕಾರ್ಯಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದ್ದಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನಡುವೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಾತುಕತೆಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮದ್ರದ

ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಲಲಿತ ಕಲೆಗಳ ಲಾಸ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಆನಂದಿಸುವುದನ್ನು ಮರೆತು, ಹೇಳುವವರು ಮತ್ತು ಕೇಳುವವರಿಬ್ಬರೂ ಯುದ್ಧದ ಭೀಷಣ ಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗೆಗಿನ ವಿವೇಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೀವನದ ಆನಂದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಜೀವವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಬಗೆಗಿನ ಚಿಂತೆಯೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಮದ್ರದ ಪ್ರಭಾವ ಹೆಚ್ಚಿದಾಗ ಈ ವಿವೇಚನೆ ಬಹುಶಃ ಪ್ರಲಾಪದ ರೂಪವನ್ನು ತಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಪೃಥ್ವಿಸೇನ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ; ಪ್ರಲಾಪಿಸುವವರ ಮೂರ್ಖತೆ ಮತ್ತು ಹೇಡಿತನಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಉದ್ವಿಗ್ನನಾದರೂ, ಮೌನವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದ.

ಸಾಕಷ್ಟು ಸುರೆಯನ್ನು ಹೀರಿದ್ದ ಇಂದ್ರದೀಪ ಎದೆಯುಬ್ಬಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ : “ದ್ವಿಜರ ಭುಜಬಲದಿಂದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೃದಯದಲ್ಲಿನ ತೇಜಸ್ಸು ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಅದಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ; ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಸೇನಾಪತಿ ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರನನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿ! ಆಲೋಚನೆಗಳ ವಿಶೃಂಖಲತೆಯಿಂದಾಗಿ ತಲೆ ಅಲ್ಲಾಡುತ್ತಿರುವ ನಮ್ಮ ವೃದ್ಧ ಸೇನಾಪತಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿಯಾರ ?..... ಈ ಸಾಧಾರಣ ಸೋಲು-ಗೆಲುವುಗಳಿಂದ ಏನಾದೀತು? ನನ್ನ ಈ ಧರ್ಮನಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೌರವ ವಂಶದ ರಕ್ತ ಹರಿಯುತ್ತಿದೆ; ಇದರ ಶೌರ್ಯದ ಭಯದಿಂದಾಗಿಯೇ, ಯವನರಾಜ ಮಿಲಿಂದ ವಿಜಯಿಯಾದರೂ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳಲಾರದೆ ಹೋಗಿ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆಯ ಮರೆಹೊಕ್ಕ. ಮಹಾಬಲಾಧಿಕೃತ ಇಂದ್ರದೀಪ ಸೈನ್ಯ ಸಂಚಾಲನೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಆ ದಿವಸ ಕೇಂದ್ರಸನ ಸ್ಥಿತಿ ಏನಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾದು ನೋಡಿ.” ಅಟ್ಟಹಾಸಗೈಯುತ್ತ ಅವನು ಮೇಲೆದ್ದ. ಮದ್ರದ ಬಟ್ಟಲುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ತಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತಿದ್ದ ದಾಸಿಯ ತೋಳಿಗೆ ಕೈಹಾಕಿ, ಅವಳನ್ನು ತನ್ನ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ : “ಆ ದಿವಸ ಕೇಂದ್ರಸನ ರಾಣಿಯರು ಸಾಮಂತ ಇಂದ್ರದೀಪನ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಇದೇ ರೀತಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ, ಹಠ್ಹಹಾ!” ಇಂದ್ರದೀಪನ ಉನ್ನತ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ದಾಸಿ ಮಗ್ನ ಭಯಭೀತಳಾಗಿ ಕಂಪಿಸತೊಡಗಿದಳು.

ಬೆರಳನ್ನು ತುಟಿಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ, “ಬೇಡ ಆರ್ಯ, ದಾಸಿಯನ್ನು ಗೋಳುಹುಯ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಡಿ” ಎಂದು ಮಲ್ಲಿಕಾ ಇಂದ್ರದೀಪನಿಗೆ ಸೂಚನೆಕೊಟ್ಟಳು.

ಇಂದ್ರದೀಪನ ಬಳಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಸಾಮಂತ ಶ್ರೀಮುಖಶರ್ಮನ ಪುತ್ರ ಕೇದಾರಶರ್ಮನಿಗೆ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಈ ನಿರ್ಬಂಧ ಹಿಡಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಖಿನ್ನನಾಗಿ ಹೇಳಿದ : “ಈ ಪರವಶತೆಗಾಗಿಯೇ ನಾವು ಕೇಂದ್ರಸನ ಖಡ್ಗದ ಆಘಾತವನ್ನು

ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆ?” ಕೈಗಳೆರಡನ್ನೂ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿ, ತನಗೆ ಬೆಂಬಲ ದೊರೆಯುವುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಅವನು ಎಲ್ಲರ ಕಡೆಯೂ ನೋಡುತ್ತ ಹೇಳಿದ : “ಹೌದು, ಹೇಳಿ ! ಒಬ್ಬ ಸಾಮಂತಪುತ್ರ ದಾಸಿಯ ಎದುರಿನಲ್ಲೂ ವಿವಶನಾಗಿರಬೇಕೆ? ದಾಸಿಯೊಡನೆಯೂ ಅವನು ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವಂತಿಲ್ಲವೆ? ದಾಸಿಯ ಒಪ್ಪಿಗೆಗೂ ನಾವು ದಾಸರಾಗಿರಬೇಕೆ? ಧೃಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಸಾಗಲದ ಹಾದಿಬೀದಿಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ದ್ವಿಜವರ್ಗದೊಡನೆ ಸೇನಿಸುವುದು. ಅವರನ್ನು ಅವಜ್ಞೆಯಿಂದ ನೋಡುವುದು ಸರಿಯೆ? ನೇಕಾರರೂ, ಕೂಲಿಗಳೂ ನಮಗೆ ಸರಿಸಮಾನರೆಂಬಂತೆ ಆಸನಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದೆ? ಮದ್ರ ಗಣದ ಈ ಬಗೆಯ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ನಮಗಾಗಿರುವುದಾದರೂ ಏನು ? ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ನಮ್ಮ ರಕ್ತವನ್ನು ಹರಿಸಬೇಕೆ? ಏನು ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಉದಯಭಾನುಗಳೆ, ನೀವೇನು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ ?” ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಒರಗಿಕೊಂಡು ಮೈಚಾಚಿದ್ದ ಉದಯಭಾನುವನ್ನು, ತನಗೆ ಬೆಂಬಲ ನೀಡಲೆಂದು, ಕೇದಾರಶರ್ಮ ಕೇಳಿದ.

ಆಲಸ್ಯಪೂರ್ಣ ಉಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಉದಯಭಾನು ಉತ್ತರಿಸಿದ : “ನನಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದೆ. ತೆರಿಗೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅಂಶವನ್ನು ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯ ಹೇಗೆ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಕೇಂದ್ರಸನೂ ನನ್ನನ್ನು ಶೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಂಗ್ರಾಮ-ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಕೆಯೆಂದು ಗಣ ರಾಜ್ಯ ನನ್ನಿಂದ ಒಂದು ನೂರುಪಟ್ಟು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ವಸೂಲುಮಾಡಿದೆ. ಗಣರಾಜ್ಯ ನನಗೆ ನೂರುಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆಯೆ?... ನನ್ನ ಶರೀರ ಇತರ ನಾಗರಿಕರ ಶರೀರಕ್ಕಿಂತ ನೂರುಪಟ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾಗಿದೆಯೆ?” ತನ್ನ ಭಾರಿ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಾಡಿಸುತ್ತ ಉದಯಭಾನು ಕೇಳಿದ : “ಸ್ವಾಮಿ, ನಾನು ಯಾರನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಏಕೆ ಕೋಪಗೊಳಿಸಲಿ? ನನಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೆ. ನಾನು-ನಾನು-ನಾನು ಒಬ್ಬ ದೀನ ವೈಶ್ಯ, ಅಷ್ಟೆ. ರಾಜ್ಯದ ಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕೆ ಯಾರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಬಯಸುತ್ತಾರೋ ಅವರು ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲಿ. ವೈಶ್ಯ ದೀನ ಸೇವಕ ಅಷ್ಟೆ.”

ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಇಂದ್ರದೀಪ ಹೀಗೆಂದ : “ದೇವಿ, ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ. ನಿನ್ನ ಕಲಾದಕ್ಷತೆಯ ಮೇಲೆ ಆಣೆ ಇಟ್ಟು, ದೇವಿ ಸರಸ್ವತಿಯ ಮೇಲೆ ಆಣೆ ಇಟ್ಟು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಗೆದ್ದಲುಹುಳುಗಳು ಮರದ ಸ್ತೂಪವನ್ನು ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಕೊರೆದು ತಿಂದು ಟೊಳ್ಳುಗಡವುವಂತೆ ಈ ಮುಂಡಿಗಳು (ಬೌದ್ಧರು) ಮದ್ರವನ್ನು ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ತಿಂದುಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ರಾಜ್ಯಾದಾಯದ

ಮೂರನೆಯ ಒಂದು ಪಾಲು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ಮುಂಡಿಗಳು ತುಂಬಿ ಕೊಂಡಿರುವ ವಿಹಾರಗಳ ಸೇವೆಗಾಗಿ ವೆಚ್ಚವಾದರೆ ಇನ್ನು ಉಳಿಯುವುದಾದರೂ ಏನು? ಮದ್ರ, ರಾಜ್ಯ ಕೇಂದ್ರಸನನ್ನು ಎದುರಿಸುವುದು ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿ ಸೈನಿಕರಿಂದಲ್ಲ. ಕಾಷಾಯವಸನಧಾರಿ ಮತ್ತು ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರಧಾರಿ ಭಿಕ್ಷುಗಳ ಮೂಲಕ. ತಥಾಗತನ ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಗಳು ಮದ್ರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತವೆಯೇ? ಬೇಟೆಯ ನಾಯಿಗಳ ಹಸಿವನ್ನು ತಣಿಸದೆ, ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಿ ಕೊಂಡುಬಂದರೆ ಇದೇ ಪರಿಣಾಮ ಆಗುತ್ತದೆ. ಕೇಂದ್ರಸನ ಖಡ್ಗದ ಪ್ರಹಾರವನ್ನು ಸಹಿಸಲು ಅರ್ಹಂತ ಧರ್ಮರಕ್ಷಿತರನ್ನು ಕಳುಹಿಸು, ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕನನ್ನು ಕಳುಹಿಸು.” ಅವನು ಅಟ್ಟಹಾಸಮಾಡಿದ.

ಈ ಹಾಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನೊಡನೆ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಸಹಕರಿಸಲಾರದೆ ಹೋದಳು. ಇಂದ್ರದೀಪನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಅವಳು ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ಈ ಪರಸ್ಪರ ಹೋರಾಟದ ಪರಿಣಾಮ ಶತ್ರುವಿನೆದುರು ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆಯೆಂದೆ?... ಮದ್ರವಾಗಲಿ, ಸಾಗಲವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ, ಯಾರ ಅವಹೇಳನೆಯನ್ನು ಯಾರು ಕೇಳಿಯಾರು...?”

ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಹೋಯಿತು. ಸಭಾಂಗಣದಿಂದಿದ್ದು ಹೊರಬರುವಂತೆ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಸಂಕೇತದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿ, ಕುಂಜಗಳಿಂದ ಇಡಿಕಿರಿದಿದ್ದ ಸರೋವರದತ್ತ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದ. ಸಂಕೇತಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ, ಕೆಲವೇ ಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾ ಅಲ್ಲಿಂದಿದ್ದು ಬಂದು ಅವನ ಹಿಂದೆ ನಡೆದಳು.

ದಿವ್ಯಾಳ ಕೈಯನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಪೃಥುಸೇನ ಕ್ಷೋಭೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದ : “ಪ್ರಿಯೆ, ನೀನೇ ನೋಡಿದೆಯಲ್ಲವೆ? ಇದು, ಇವರು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ಸಿದ್ಧತೆ! ದುರ್ದಮನೀಯನಾಗಿರುವ ಕೇಂದ್ರಸ ಮದ್ರದ ಕೊರಳಿನ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ನಿಷ್ಕರಣ ಪಾದರಕ್ಷೆಯನ್ನಿರಿಸಿ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ : ಇತ್ತ ಮದ್ರದ ನಾಯಕರು ಇಂಥ ಒಳಸಂಚುಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ.”

ದಿವ್ಯಾ ಅಧೀರಳಾಗಿ ಉತ್ತರೀಯದಿಂದ ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಳು. ತನ್ನ ತೋಳಿನಿಂದ ಅವಳ ಬೆನ್ನನ್ನು ಬಳಸಿ, ಪೃಥುಸೇನ ಹೇಳಿದ : “ಇವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಆಕ್ರಮಣ ಕೇವಲ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಪಾಪದ ಫಲ. “ಸಂಗ್ರಾಮಯಜ್ಞದ ನೆಪದಲ್ಲಿ. ಆ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಇವರು ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪುನಸ್ಸಾಧಿಸುವ ಸಂಚನ್ನು ಹೂಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪುಷ್ಪಮಿತನಾಗಲಿ,

ಕೇಂದ್ರಸನಾಗಲಿ ಮದ್ರದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ರಕ್ತವನ್ನು ಸುರಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಯಾರೂ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವಿಸ್ತರಣೆಯೇ ಅವರ ಗುರಿ : ಮದ್ರದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಲಿರುವ ಧನ-ದ್ರವ್ಯಗಳತ್ತಲೇ ಅವರ ಕಣ್ಣು. ಮದ್ರವನ್ನು ಗೆದ್ದ ಮೇಲೆ, ತಮ್ಮ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವದ ಜನ್ಮಜಾತ ಅಧಿಕಾರದಿಂದಾಗಿ ಅವನು ತಮ್ಮನ್ನು ಪೂಜ್ಯ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಇವರು ಭಾವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪರಾಜಿತರಾದವರು ಎಂದೂ ಪೂಜ್ಯರಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇಂದ್ರಸ ತಾನೇ ಒಬ್ಬ ದೇವತೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಅವನು ನಡೆಸುತ್ತಿರುವುದು ತನ್ನ ತುಷ್ಟಿಗಾಗಿ. ಇಡೀ ಸಾಗಲ ನಗರವೇ ಯಜ್ಞಕುಂಡವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಭೂದೇವತೆಗಳ, ಈ ಸಾಮಂತರ ಶರೀರಗಳು ಹಾಗೂ ಅವರ ಆಸ್ತಿ-ಪಾಸ್ತಿಗಳು ಈ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ತಮ್ಮ ಮನುಷ್ಯತ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು, ಕೇಂದ್ರಸನ ಎಕ್ಕಡದ ಏಟನ್ನೇ ಗೌರವವೆಂದು ಭಾವಿಸುವಂಥ ಜನ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆ ಉಳಿಯುವುದೂ ಒಂದು ಉಳಿವೆ? ಕಾಲಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸ್ವರ್ತಿಸದಿರುವ ಇವರ ಅಂತಃಪುರಗಳ ಕುಲನಾರಿಯರ ಸಮೂಹ ಕೇಂದ್ರಸನ ವಿಜಯೋನ್ನತರಾದ, ಹಸಿದಿರುವ ಕಾಮುಕ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಗೊಂಚಲಿನಂತೆ ಮೋಹಕವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಅಭಿಜಾತರೆಂದು, ಕುಲೀನರೆಂದು ಅಭಿಮಾನಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ದಾಸರಂತೆ ಶೃಂಖಲಾಬದ್ಧರಾಗಿ ಅಲೆದಾಡತೊಡಗುತ್ತಾರೆ. ವಿಜಯದ ಲೂಟಿಯಲ್ಲಿ ಭರದಿಂದ ಚೇತರಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಸಾಗಲದ ಕುಲನಾರಿಯರನ್ನೂ ದ್ವಿಜಕನ್ಯೆಯರನ್ನೂ ನುಂಗಿನೋಣೆದುಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಸರ್ವನಾಶದ ಆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಆಶೆಗಳೂ ಕೊನೆಗಾಣುತ್ತವೆ...”

ತನ್ನ ಆಲೋಚನೆಗಳ ಭೀಕರತೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನನ ದೃಷ್ಟಿ ಜಲಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಡೋಲಾಯಮಾನವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿತ್ತು. ದಿವ್ಯಾ ಕೈಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಬರಿದಾಗಿದ್ದ ಅವನ ಕೈಗೆ, ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಠಾರಿ ಬಂದು ಸೇರಿತು. ದಿವ್ಯಾ ತನ್ನ ಮುಖದಲ್ಲಿಯೇ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನಿರಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆಂಬುದೂ ಅವನ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ತನಗೆ ತಾನೇ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅವನು ಹೇಳತೊಡಗಿದ : “ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ನಮ್ಮ ಭವನಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ, ವಿಜಯದಿಂದಲೂ ಮದದಿಂದಲೂ ಉನ್ನತರಾದ ದಾರ್ವದ ಸೈನಿಕರು ನಿನ್ನ ಮೈಮೇಲೆ ಕೈಹಾಕಿದಾಗ, ನಿನ್ನ ಮೇಖಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಬಂಧಿತನಾಗಿ ನಿಂತಿರುತ್ತೇನೆ. ಆ ಸೈನಿಕರು ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಕೈವಾಡುವ ಮೊದಲೇ

ಶತ್ರುವಿನ ಖಡ್ಗದಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ನನ್ನ ಕಠಾರಿಯಿಂದಲೂ ನಾನು ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನಾಗಿಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ, ನನ್ನ ಸಾವಿನ ಅನಂತರವೂ, ನಿನಗೆ ಅಂಥ ದಾರುಣ, ಭಯಂಕರ ಸ್ಥಿತಿ ಒದಗುವ ಕಲ್ಪನೆ ನನಗೆ ಅಸಹನೀಯವಾಗಿದೆ.”

ದಿವ್ಯಾ ಬಿಕ್ಕಳಿಸಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದ ಸದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ತನ್ನ ಆಲೋಚನೆಗಳ ನಿರ್ದಯಿಂದ ಎಚ್ಚೆತ್ತ ಪೃಥುಸೇನ ಬೆನ್ನು ಬಳಸಿ ಅವಳನ್ನು ತನ್ನ ಬಾಹುಪಾಶಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಆಲಿಂಗನದಲ್ಲಿ ಅವಳನ್ನು ತನ್ನ ಎದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡ. ದಿವ್ಯಾಳ ಹಣೆ, ಕಪೋಲ ಮತ್ತು ಮುಖಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನಿತ್ತು, ತನ್ನ ಮುಖದುದುರು ಅವಳ ಮುಖವನ್ನು ತಂದು, ತನ್ನ ಬೊಗಸೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು, ಪೃಥುಸೇನ ಅವಳನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುತ್ತ ಹೇಳಿದ : “ದಿವ್ಯಾ, ಭಯ ಮತ್ತು ಬೇಗುದಿಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಾದರೂ ಏನು? ಬಾಳಿನ ಎರಡು ಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಾಳಿ, ಸಾಹಸದಿಂದ ನಮ್ಮ ಬಾಳನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸೋಣ.”

ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುತ್ತ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಅವನು ಸ್ವತಃ ದಿವ್ಯಾಳ ಶರೀರದ ಜೀವಂತಿಯಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯವನ್ನರಸತೊಡಗಿದ. ಶಿಥಿಲಳಾಗಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಗಾಢ ಆಲಿಂಗನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಗಾಢವಾಗಿ ಬಂಧಿಸಿದ. ಅವನ ಗಲ್ಲ ದಿವ್ಯಾಳ ತಲೆಗೂದಲಿನಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆದಿತ್ತು. ಅವಳ ತಲೆಗೂದಲಿನ ಸುವಾಸನೆಯ ಮಧುರ ಮೂರ್ಛೆಯಲ್ಲಿ ಪೃಥುಸೇನನ ಮಿದುಳು ಮೈಮರೆಯತೊಡಗಿತ್ತು. ಯುದ್ಧದ ಭೀಷಣ, ರುದ್ರ ಕಲ್ಪನೆಯ ಅಗ್ನಿತಾಂಡವ ಎಣ್ಣೆ ಇಲ್ಲವಾದ ದೀಪದ ಕುಡಿಯಂತೆ ಕ್ಷೀಣವಾಗುತ್ತ ಬಂದು, ದೂರ ದೂರ ಸರಿಯತೊಡಗಿತ್ತು. ಪರಮ ಕಮನೀಯ ತುಷ್ಟಿಗಾಗಿ ವ್ಯಗ್ರನಾಗಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನನ ಪ್ರಾಣ ತುಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲೆಗೊಂಡ ದಿವ್ಯಾಳ ಪ್ರಾಣಕ್ಕಾಗಿ ವಿಕಲಗೊಂಡಿತು.

ದಿವ್ಯಾ ಕಂಪಿಸಿ ಮುದುರಿಕೊಂಡಳು. ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆಯ ತುಷ್ಟಿ ಹಾಗೂ ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ನಡುವಣ ಇಬ್ಬಂದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅವಳ ಕೈಗಳು ಪೃಥುಸೇನನ ಕೈಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡುವು. ದೀರ್ಘ ನಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಸಂಯಮಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಒಳಗಾದ ಪೃಥುಸೇನ ತನ್ನ ತುಟಿಯನ್ನು ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡ. ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮರೆಯಾಗಿದ್ದ ಯುದ್ಧದ ಭಯಂಕರ ಕಲ್ಪನೆ ಮತ್ತೆ ಅವನ ಕಣ್ಣೆದುರು ಮೂಡಿತು. ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಿದ್ದ ತನ್ನ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ದಿವ್ಯಾಳ ಭುಜದ ಮೇಲೂ, ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಸೊಂಟದ ಬಳಿಯೂ ಇರಿಸಿಕೊಂಡ. ಜಲಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಡೋಲಾಯಮಾನವಾಗಿದ್ದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಲ್ಲಿಯೇ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಹಾಗೂ ಉತ್ತೇಜನೆಯ ವೃಥಾತೆಯಿಂದಾಗಿ

ಮುಖದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಟುತ್ವವನ್ನು ನುಂಗಿಕೊಂಡು, ಅವನು ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದ : “ದಿವ್ಯಾ! ಸಾವನ್ನು ಕಂಡು ನಾನು ಹೆದರುವುದಿಲ್ಲ... ಸಾವು ಎಂಬುದೇನು? ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಕೊನೆ ! ಯಾರಿಗೆ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಇಲ್ಲವೋ, ಅನುಭೂತಿ ಇಲ್ಲವೋ ಅವರಿಗೆ ಭಯದ ಅನುಭವವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಭಯ ಇರುವುದು ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದು ವೇದನೆಯನ್ನೂ, ಪರಾಭವವನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸುವುದರಲ್ಲಿ. ನಿನ್ನನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಕೊನೆಯುಸಿರೆಳೆಯುವುದೆಂದಾದಲ್ಲಿ ಬೇರಾವ ಇಚ್ಛೆ ತಾನೆ ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉಳಿದೀತು? ಮೇಲಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಭಯವಾದರೂ ಏನಿದೆ? ಅದು ಸುಖದಾಯಕ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಸುಖಪೂರ್ಣ ಅಂತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರಾಂತನೂ, ಪರಾಭೂತನೂ ಆಗಿ ಜೀವನಪರ್ಯಂತ ನವೆದು ನವೆದು ಸಾಯುವ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ನಾನು ಸಹಿಸಲಾರೆ. ಜೀವನದ ಸಾರ್ಥಕತೆ ಅಡಗಿರುವುದು ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ... ಯುದ್ಧ ಈ ಜನಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಒಳಸಂಚಿನ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಅವಕಾಶ ಮಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ಅವರು ಒಬ್ಬರು ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಶತ್ರುಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಯಾರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಶತ್ರುವಾಗಿದ್ದಾನೋ ಅವನೊಡನೆ ಎಲ್ಲರೂ ಮಿತ್ರತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ, ಅವನಿಂದ ನೆರವು ಪಡೆಯುವ ಹವಣಿಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಪುತ್ರಶೋಕದಿಂದಾಗಿ ಲೋಕದ ಬಗ್ಗೆ ವಿರಕ್ತರಾಗಿರುವ ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಮಹಾರಾಜ ಮಿಲಿಂದನ ಆದರ್ಶವನ್ನು. ಘಂಟೆಗಟ್ಟಲೆ ಅರ್ಹಂತ ಧರ್ಮರಕ್ಷಿತರಿಂದ, ನಿರ್ವಾಣ-ಮಾರ್ಗದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಸುಖದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವರು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆಚಾರ್ಯ ಸಂವಾಹಕರು, ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರಂತೆ, ಕೇಂದ್ರಸನ ಮಂತ್ರಿಯಾಗುವ ಆಸೆಯಲ್ಲಿ, ಮದ್ರಾಜ್ಯ ಭಸ್ಮೀಭೂತವಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡಲೂ ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ನಗರದ ಹಾಗೂ ಗಣದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗಳ ಬಾಳ್ವೆ ಈ ಜನಗಳ ಸ್ವಾರ್ಥಪೂರ್ಣ ಒಳಸಂಚುಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಲಕ್ಷೋಪಲಕ್ಷ ಜನರ ಪ್ರಾಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಇವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥವೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ...”

ಜಲಕುಂಡದ ನಕ್ಷತ್ರಬಿಂಬಿತ ಸ್ತರದಲ್ಲಿಯೇ ಪೃಥುಸೇನ ತನ್ನದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಟ್ಟಿದ್ದ. ಪೃಥುಸೇನನ ಕೈಯನ್ನು ತನ್ನ ಗಲ್ಲದ ಬಳಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ದಿವ್ಯಾ ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿದಳು : “ಪ್ರಿಯ, ಮುತ್ತಾತನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗು. ಅವರೂ ನಿನ್ನಂತೆಯೇ ಯುದ್ಧದ ಪರಿಣಾಮದ ಭಯಂಕರತೆಯಿಂದಾಗಿ ಚಿಂತಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮಿಲಿಂದನ ಕೈಲಿ ಮದ್ರ ರಾಜ್ಯ ಧ್ವಂಸವಾದುದನ್ನು ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣಾರೆ

ಕಂಡಿದ್ದರು. ಆ ನಾರಕೀಯ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕಾಣಲು ತಮ್ಮ ಶರೀರ ಉಸಿರಿನೊಡನೆ ಉಳಿದಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವರು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮುತ್ತಾತ ಹೆಚ್ಚಿನದೇನನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥರಾದಾರು. ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳೂ ಅವರನ್ನು ಅವಜ್ಞೆ ಮಾಡಲಾರರು.... ಆಚಾರ್ಯರೂ ಅಷ್ಟೆ.”

ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾಳ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಪೃಥುಸೇನ ಹೇಳಿದ : “ಪ್ರಿಯ, ಈಗಲೂ ಒಂದು ವೇಳೆ ನನಗೆ ಅವಕಾಶ ದೊರೆತರೆ ಬರ್ಬರ ಕೇಂದ್ರಸನನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಬಲ್ಲೆ. ನನಗೆ ತುಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ. ಆದರೆ ಅವಕಾಶವೇ ದೊರೆಯದೆ ಹೋದರೆ ನಾನು ಏನು ತಾನೆ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯ ?”

ಪೃಥುಸೇನನ ಕೈಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ದಿವ್ಯಾ ಪುನಃ ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿದಳು : “ಪ್ರಿಯ, ನೀನು ಮುತ್ತಾತನ ಬಳಿಗೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಹೋಗು!... ಒಮ್ಮೆಯಾದರೂ ಹೋಗಿ ನೋಡು!...ನಾನೇ ಸ್ವತಃ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತೇನೆ...ತಡವಾಗುತ್ತಿದೆ ಪ್ರಿಯ ; ಕಂಚುಕಿ ನನ್ನ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ... ನಾನಿನ್ನು ಬರುತ್ತೇನೆ.”

* * *

ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಭವನದ ಸಿಂಹದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ತನಗಾಗಿ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದ ತನ್ನ ಅಶ್ವರಕ್ಷಕನನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಪೃಥುಸೇನ ನಡೆದುಕೊಂಡೇ ಹೊರಟ. ರಾಜ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅವನು ನೇಕಾರರ ಬೀದಿಯ ಮೂಲಕ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ. ಬೀದಿ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿರ್ಜನವಾಗಿತ್ತು ; ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ಥಿತಿಯ ಭವನಗಳಿಂದ ಹೊರಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಬೆಳಕನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಉಳಿದಂತೆ ಕತ್ತಲು ಕವಿದುಕೊಂಡಿತ್ತು. ಕಲ್ಲುಹಾಸಿದ್ದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕುದುರೆಯ ದೃಢವಾದ ಗೊರಸಿನ ಸದ್ದಿನಿಂದ ಆ ಬೀದಿಯಿಡೀ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಪೃಥುಸೇನ ವಿಚಾರಮಗ್ನನಾಗಿ ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ.

ಇಕ್ಕಟ್ಟಾಗಿದ್ದ ಆ ಬೀದಿಯಿಂದ ಹೊರಬಂದು, ಪೃಥುಸೇನ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕೊಂಚ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದ್ದ ಕಮಾರರ ಬೀದಿಗೆ ಬಂದ. ರಾತ್ರಿಯ ಮೊದಲ ಯಾಮದ ಬಳಿಕ ಅಂಗಡಿಗಳು ಮುಚ್ಚಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಬೀದಿಯೂ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿರ್ಜನವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತ್ತು. ಕೆಲವು ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮಂದವಾದ ಬೆಳಕು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಅಗ್ಗದ ಮದ್ಯದ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವಾಸನೆ ಹೊರಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಂಸವನ್ನೂ, ಇತರ ಖಾದ್ಯವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ

ಹುರಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂದೆಡೆ ಬೆಳಕು ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು : ಜನರವದ ಕೋಲಾಹಲ ಕೇಳಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಕುದುರೆಯ ಗೊರಸಿನ ಸದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಸಮುದಾಯ ಪೃಥುಸೇನನತ್ತ ದೃಷ್ಟಿ ಹರಿಸಿತು. ಅವನ ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆಯೇ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಆ ಕೋಲಾಹಲ ಸ್ತಬ್ಧವಾಯಿತು. ಸಮುದಾಯದ ಗಮನ ತನ್ನತ್ತ ಹರಿದುದು ಅರಿವಾದಾಗ ಪೃಥುಸೇನನ ಆಲೋಚನೆಯ ಮಂಪರು ದೂರವಾಯಿತು. ಆ ಕೋಲಾಹಲದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧದ ವಿಷಯವೂ ಚರ್ಚಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂಬುದು ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು.

ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಪೃಥುಸೇನ ತನ್ನ ತುಂಬ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಪೇಟವನ್ನು ತೆಗೆದು ಅಶ್ವರಕ್ಷಕನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಕುದುರೆಯೊಡನೆ ತನ್ನ ಭವನಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಬೇಕೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಆದೇಶವನ್ನಿತ್ತ. ಉತ್ತರೀಯದಿಂದ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಅವನು ಒಂಟಿಯಾಗಿಯೇ ಹೊರಟ. ಈಗ ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡಿದರೆ, ಅವನ ಕತ್ತಿನ ಬಳಿ, ಸುಳಿಗುರುಳುಗಳ ನಡುವೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಬಹುಮೂಲ್ಯ ಕುಂಡಲಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಈತ ಅಭಿಜಾತವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೆಂಬುದನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಕಮ್ಮಾರರ ಅಂಗಡಿಯಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ವೇಶ್ಯೆಯರ ಚೌಕಸಿಕ್ಕಿತು. ಭವನಗಳ ಉಪರಿಗೆಯ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಬಂದ ಬೆಳಕು ಕೆಳಗೆ ನೆರೆದಿದ್ದ ಸಮುದಾಯದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಅನೇಕ ಹುಡುಗ-ಹುಡುಗಿಯರು ಎತ್ತರದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕರೆಕರೆದು ಪ್ರೇಮಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ, ಕಾಮಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದಂಥ ಹೂಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಮಾರುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಬ್ಬ ಬಾಲಕ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ, 'ಹುರಿದ ಕೋಮಲ ಮಾಂಸದ ರುಚಿ ನೋಡಿ' ಎಂದು ಜನರನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಮಧ್ಯದ ಅಂಗಡಿಯ ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಮುದುಕಿಯೊಬ್ಬಳು, ಕುಡುಕನೊಬ್ಬನ ನಿಲುವಂಗಿಯ ತುದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಹಣ ಕೊಟ್ಟು ಹೋಗೆಂದು ಜಗಳವಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಇತರರು ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಅವಳನ್ನು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿ, ನಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಎತ್ತರಿಸಿದ ಹಾಗೂ ಖಿನ್ನತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಮುದುಕಿ ಕೂಗಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು: "ಇಲ್ಲ. ಕಾಸು ಕೊಟ್ಟ ಹೊರತು ಅಂಗಡಿಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ನೀನು ಸೈನಿಕನಾಗಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದ ನನಗೆ ಏನಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ ? ನಾಳೆ ನೀನು ದಾರ್ವಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋದರೆ, ನಾನು ದುಡ್ಡಿಗೆ ಯಾರನ್ನು ಕೇಳಲಿ ? ಕಾಸು ಕೊಡದೆ ಹೆಂಡ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಯೆ ?... ಪರವಾಗಿಲ್ಲ, ನೀನು ಭಾರಿ ಮೋಸಗಾರನಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀಯೆ. ಕಾಸು ತರದೆ ಹೆಂಡ

ಕುಡಿಯಲು ಬರುತ್ತೀಯಲ್ಲ ! ಸೈನಿಕನಾಗಿ ನೀನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಾನೇನು ಮಾಡಲಿ ? ನೀನು ಯಾವ ಸಾಮಂತನ ಸೈನಿಕನಾಗಿದ್ದೀಯೋ, ಯಾರನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತೀಯೋ ಅವರ ಹತ್ತಿರವೇ ಹೆಂಡವನ್ನೂ ಕೇಳು. ನನ್ನಂಥ ಬಡ ಮುದುಕಿಗೆ ಏಕೆ ಮೋಸಮಾಡುತ್ತೀಯೆ ? ಆ ಕಡೆ ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸಂಗ್ರಾಮ-ಯಜ್ಞದ ತೆರಿಗೆಯೆಂದು ನನ್ನಿಂದಲೂ ಎರಡು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ ; ಈ ಕಡೆ ಹೆಂಡ ಕುಡಿದೂ ಕಾಸು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ನಿನಗೆ ಇಷ್ಟವೇ ಇಲ್ಲ !"

ಮುದುಕಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ತಡೆಹಾಕಿ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ಹೀಗೆಂದ: "ಸಂಗ್ರಾಮ-ಯಜ್ಞದ ವಿಶೇಷ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಐಶ್ವರ್ಯ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಏ ಮುದುಕಿ, ನಿನ್ನ ಎರಡು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾಜ್ಯದ ಖಜಾನೆಯನ್ನು ಸೇರಿದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮನೆಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ. ಕೇಂದ್ರದ ನಮ್ಮನ್ನೇನು ಲೂಟಿ ಮಾಡಿಯಾನು ? ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲೇ ಮದ್ರದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಲೂಟಿ ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಲೇ ಮುದುಕಿ, ಬಲವಂತವಾಗಿ ತೆರಿಗೆ ವಸೂಲು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಂದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮದ್ಯವನ್ನು ಕುಡಿಸಿ, ಅವರ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೀಯೆ ? ನೀರು ಬೆರೆಸಿದ ಗುಟ್ಟುಕು ಗುಟ್ಟುಕು ಹೆಂಡಕ್ಕೆ ನಮ್ಮಂಥ ಬಡ ಗಿರಾಕಿಗಳಿಂದ ಒಂದಕ್ಕಿರಡರಷ್ಟು ಕಾಸು ಕೀಳುತ್ತೀಯೆ!"

ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದವನ ಬೆನ್ನತಟ್ಟುತ್ತಾ, ಅವನ ಬಳಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕುಡುಕ ಉನ್ನಾದದಿಂದ ನಗುತ್ತಾ ಹೇಳಿದ - "ತಮ್ಮ, ಇದೇ ಆ ವಿಚಿತ್ರ ನೀತಿ. ನಾಯಿ ನಾಯಿಯನ್ನೇ ಕಚ್ಚಿ ಓಡಿಸಿ, ಒಡೆಯನ ಉಣಿಸನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ, ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಲೆಂದು ನಾವು-ನೀವು ಒಬ್ಬರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತೇವೆ. ತಮ್ಮ, ನಿನ್ನ ಸೊಂಟಕ್ಕೂ ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಅಧಿಕಾರಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಿಗಿದರೆ, ಆಗ ಏನಾಗುತ್ತದೆ ಗೊತ್ತೆ ? ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಿ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿರುವ ನಾಯಿಯಂತೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವ ನಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆಯೇ ಗುರುಗುಟ್ಟ ತೊಡಗುತ್ತೀಯೆ. ಸ್ವತಃ ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ತಿನ್ನಿಸುವುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಪುಣ್ಯ ಏಕೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂಬುದು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತೆ ? ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ದೇವತೆಗಳ ನಾಯಿಗಳು!"

ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನ, ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದಲೇ ಗುರುತಿಸಿದ-ಶಿಲ್ಪಿ, ದಾರ್ಶನಿಕ ಆರ್ಯ ಮಾರಿಶ!

ಮಾರಿಶನ ತಲೆಗೂದಲು ಎಷ್ಟು ಕೆದರಿತ್ತು ಹಾಗೂ ಬಟ್ಟೆ ಬರೆಗಳು ಎಷ್ಟು ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿದ್ದುವು ಎಂದರೆ ಅವನನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದೇ ಕಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು. ನಿರುದ್ಯೋಗಿಯೂ, ಐಶ್ವರ್ಯಹೀನನೂ ಆದುದರಿಂದ ಮಾರಿಶನ ಸ್ಥಿತಿ ಹೇಗಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ಪೃಥುಸೇನ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ, ಕಾಸು ಕೊಡಲು ಅಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದ ಗಿರಾಕಿಯ ನಿಲುವಂಗಿಯನ್ನು ಎಳೆದು ಆ ಮುದುಕಿ ಅವನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕೆರಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಪೃಥುಸೇನನ ಗಮನ ಅತ್ತ ಹೋಯಿತು. ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ಮುದುಕಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ : “ಏ ಜಿಪುಣಿ, ಬಡ ನಾಗರಿಕನ ಬಗ್ಗೆ ಅಷ್ಟೊಂದು ನಿರ್ದಯಿಯಾಗಬೇಡ. ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿನ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಸಾಮಂತನ ಸೈನಿಕರು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಆ ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಅವನು ಎರಡು ಗುಟುಕು ಹೆಂಡವನ್ನು ಕುಡಿದಿದ್ದರೆ, ಅದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಆದ ಮಹಾ ನಷ್ಟವಾದರೂ ಏನು ?”

ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮುದುಕ-ಕುಡುಕ, ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನ ಕುಡಿಕೆಯನ್ನೂ ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉಣಿಸನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಜಾಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಹೇಳಿದ : “ಗೆಳೆಯ ಶಾಂಡೇಯ, ನಿನ್ನ ಪಾಲಿನ ಹಣವನ್ನು ನಾನು ತುಂಬುತ್ತೇನೆ. ನೀನು ಕುಡಿ. ಇನ್ನೂ ಕುಡಿ.” ಕುಡಿಕೆಯನ್ನು ಶಾಂಡೇಯನ ಬಾಯಿಗೆ ಹಿಡಿದು, ಕುಡಿದಾದ ಮೇಲೆ ಆ ಖಾಲಿ ಕುಡಿಕೆಯನ್ನು ಬೀದಿಗೆ ಒಗೆದು, ಅವನು ಹೇಳಿದ: “ಈ ಹಣದಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ ? ಕುಡಿದದ್ದು, ತಿಂದದ್ದು ಅಷ್ಟೇ ನನ್ನದು. ನಾನು ದಿನವಿಡೀ ಸುಡುಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅದೇ ಕತ್ತಿಯನ್ನೇ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದು, ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ನನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಸೈನ್ಯದಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಕೇಂದ್ರಸನ ಖಡ್ಗದ ಪ್ರಹಾರವನ್ನೆದುರಿಸಲು ನನ್ನ ಮಗ ದಾರ್ವಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾಜಕರು, ಪುರೋಹಿತರು ನಾನು ಕೊಟ್ಟ ತೆರಿಗೆಯ ಹಣದಿಂದ ಕೊಂಡ ಮಂತ್ರಪೂತ ಸುರೆಯನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿ, ಬಲಿಯ ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿಂದು ತೇಗಿ, ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿ ರಕ್ಷಕದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿಗಳಾದ ಸಾಮಂತರು ಗೌರ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣ ವರ್ಣದ ದಾಸಿಯರನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಶಯ್ಯಾರೂಢರಾಗುವ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಮೆರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕತ್ತಿಯ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ನಡುಗುತ್ತ ನಿಲ್ಲುವ ನನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಹೇಡಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಅವನು ಶ್ರಮಣನಾಗಿ ದೀರ್ಘಜೀವಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟೋ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು...” ಕುಡುಕ ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ

ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟ.

ಮುದುಕಿಯ ಕೈಯಿಂದ ತನ್ನ ನಿಲುವಂಗಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಶಾಂಡೇಯ ಆ ಮುದುಕನ ಬಳಿ ಬಂದು ಕುಳಿತು, ಅವನನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸತೊಡಗಿದ : “ತಾತ, ಅಳುವುದರಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ ? ದೇವರ ಬಲವೇ ನಮಗೆ ಬಲ. ದೇವರು ನಮಗೆ ಒಲಿದರೆ ಉಳಿವು, ಮುನಿದರೆ ಮರಣ. ಮನುಷ್ಯನ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಏನು ತಾನೆ ಆದೀತು ? ನಾನು ಸ್ವತಃ ಸಾಮಂತನ ಕೂಲಿಯಾಳು. ನಿನ್ನ ಮಗ ನನ್ನ ರಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಕೂಲಿ-ಸೈನಿಕರ ಕೆಲಸವೇನೆಂಬುದು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತೇನು ? ಬಡಿದಾಡುವವರ ಹಿಂದೆ ಹಾಗೂ ಓಡಿಬರುವವರ ಮುಂದೆ ಇರಬೇಕು... ಅಷ್ಟೆ !”

ಶಾಂಡೇಲನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕುಡುಕ ಹೇಳತೊಡಗಿದ : “ಅಯ್ಯಾ, ಯಾರಾದರೂ ಒಬ್ಬರು ಒಂದು ಕುಡಿಕೆ ಹೆಂಡದ ಖರ್ಚನ್ನು ಕೊಡಿ ! ನನ್ನ ತಾತ ಮಹಾರಾಜ ಪೌರವನಿಗಾಗಿ ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ; ನನ್ನ ತಂದೆ ಯವನ ರಾಜ ಮಿಲಿಂದನಿಗಾಗಿ ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ನಾನು ಮದ್ದದ ಇನ್ನೂರು ಮಂದಿ ರಾಜರಿಗಾಗಿ ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತೇನೆ. ನಾನು ತಯಾರಿಸಿದ ಕತ್ತಿಗಳಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ನಾನು ತಯಾರಿಸಿದ ಕತ್ತಿಗಳಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಸಾಕಷ್ಟು ಕುಡಿಯಲೂ ಹಣ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾರಾದರೂ ಗೆಳೆಯರು ನನಗೆ ಒಂದು ಕುಡಿಕೆ ಹೆಂಡವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ.”

ಅನೇಕ ಕುಡುಕರು ಯಾರೂ ಯಾರೊಬ್ಬರ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಕೇಳದೇ ತಮತಮಗೆ ತೋಚಿದಂತೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಎತ್ತರದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಅರಚುತ್ತಿದ್ದವನ ಮಾತು ಮಾತ್ರವೇ ಪೃಥುಸೇನನ ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಬಂದು ತಲುಪುತ್ತಿತ್ತು. ಒಬ್ಬ ಪೌಢವಯಸ್ಕ ತನ್ನ ಕುಡಿಕೆಯನ್ನು ಆಗಸದತ್ತ ಎತ್ತಿ ಹೇಳಿದ : “ನಿನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ನನ್ನ ಮೂರು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆಂದು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅಶ್ವಗಳ ಒಡೆಯನಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಕ್ಷ ತಾನು ಸರಬರಾಜು ಮಾಡುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕುದುರೆಗೂ ರಾಜ್ಯದ ಖಜಾನೆಯಿಂದ ಐದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ, ನನ್ನ ಮೂರೂ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ನನಗೆ ದೊರೆತದ್ದು ನಾಲ್ಕು ನಾಣ್ಯಗಳು ಮಾತ್ರ. ಗಣದ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ಕುದುರೆಗಳು ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಕಂಬೋಜದ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ರಥಗಳಲ್ಲಿ, ಮಾರ್ಗವಲ್ಲವನ್ನೂ ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು

ಸಾಮಂತ ಸರ್ವಾರ್ಥ ಮೆರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಗಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು ನನ್ನ ಕುದುರೆಗಳೇ ಹೊರತು, ಸಾಮಂತರ ಕುದುರೆಗಳಲ್ಲ.” ಅವನು ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ನಕ್ಕ.

ಹೆಂಡದ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಕತ್ತಿ-ತಯಾರಕ, ಅವನ ಕಿವಿಯ ಹತ್ತಿರ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ತಂದು, ಸಾಕಷ್ಟು ಎತ್ತರಿಸಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಸಲಹೆ ನೀಡಿದ : “ಮಿತ್ರ, ನಾಲ್ಕು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳಿಗೂ ಮದ್ಯವನ್ನು ಕೊಂಡು, ನೀನೂ ಕುಡಿದು, ನಿನ್ನ ಮಿತ್ರರಿಗೂ ಕುಡಿಸು. ಸುಂದರಿಯಾದ ವೇಶ್ಯೆ ಅಲೋಮಾಳೊಡನೆ ಸುಖಿಸು. ಅನಂತರ ಕಾಷಾಯ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಜನರಿಗೆ ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡುತ್ತ, ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬ ಅನ್ನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು. ಪ್ರಪಂಚವೇ ಮಾಯೆ. ಬಾಯಾರಿಕೊಂಡು ಇರುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೇನಿದೆ, ಮಿತ್ರ? ಬಾ ಮಿತ್ರ, ಕುಡಿಯೋಣ!”

ತನ್ನ ಕಾಸು ಬರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಖಿನ್ನಳಾಗಿದ್ದ ಮುದುಕಿಗೆ ಯುವಕನೊಬ್ಬ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ : “ಜಿಪುಣಿ, ಆರ್ಯ ನಾಗರಿಕರು ಮದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ತೃಪ್ತರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಡ. ಮುಂದೆ ಬರುವ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರಸನ ದಸ್ಯುಗಳು ನಿನ್ನ ಹೆಂಡದ ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ಒಡೆದು ಪುಡಿಮಾಡಿ, ನಿನ್ನ ಹೆಂಡವನ್ನೇ ಕುಡಿದು ನಿನ್ನ ಮೇಲೆಯೇ ಅತ್ಯಾಚಾರವನ್ನೆಸಗುತ್ತಾರೆ...”

ಅವನನ್ನು ತಡೆದು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಹೇಳಿದ : “ನಿನ್ನೆಯ ಹುಡುಗನಾದ ನಿನಗೆ ಏನು ಗೊತ್ತು? ಕೇಂದ್ರಸನ ಬಗ್ಗೆ ಭಯ ಏಕೆ? ಗಣದ ಈ ಇನ್ನೂರು ರಾಜ ವಂಶಗಳ ಆಡಳಿತಕ್ಕಿಂತ ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಆಡಳಿತ ಹೇಗೂ ಉತ್ತಮ. ಸಾಗಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಧರ್ಮರಾಜ ಮಿಲಿಂದನ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದಂಥ ಶಾಂತಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ!”

ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಯುವಕನೊಬ್ಬ, ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ಎತ್ತರಿಸಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಅರಚತೊಡಗಿದ : “ಗೆಳೆಯರೆ, ನನಗೆ ಕುಡಿಸಿ! ಇದೇ ನನ್ನ ಜೀವನದ ಕೊನೆಯ ರಾತ್ರಿ. ಸಾಮಂತನ ಸೈನಿಕರು ನನ್ನನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಬಂದಿದ್ದರು. ಚತುರಳಾದ ನನ್ನ ಪತ್ನಿ, ‘ಕೆಲಸದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಗಂಡ ನೇಕಾರನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ನಾಳೆ ಬನ್ನಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಿದಳು. ನಾಳೆ ಕೊನೆಯ ರಾತ್ರಿ, ನನಗೆ ಕುಡಿಸಿ!”

ಅವನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಅವನ ತೊಡತಟ್ಟಿ ಹೇಳಿದ : “ಮೂರ್ಖನೇ, ಕೂಲಿಯ ಸೈನಿಕನಾಗಿ ಪ್ರಾಣ ಬಿಡುತ್ತೀಯೇನು? ಓಡಿ ಹೋಗು.

ನೂರಾರು ಮಂದಿ ಹೀಗೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಕಠರ ಗಣರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೋಗು. ಅಲ್ಲಿ ಸಾಮಂತರ ಆಡಳಿತವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಮನುಷ್ಯರೂ ಸಮಾನರು ಹಾಗೂ ಸ್ವತಂತ್ರರು.”

“ಹೇಗೆ ಓಡಿಹೋಗಲಿ ?” - ದಾರಿಗಾಣದಂತಹ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಆ ಯುವಕ ಹೇಳಿದ : “ಪತಿವ್ರತೆಯಾದ ನನ್ನ ಪತ್ನಿ, ಆ ನನ್ನ ಮುದ್ದು ಕಂದ - ಇವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೇಗೆ ಹೋಗಲಿ ? ಒಡೆಯನಾದ ಸಾಮಂತನ ಆಜ್ಞೆಗೆ ಬೆನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವವನು ಪರಲೋಕವಂಚಿತನಾಗಿ, ನಾಯಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಶಿಕ್ಷೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಒಡೆಯನನ್ನು ಸೇವಿಸಿಕೊಂಡು ಇರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪುರೋಹಿತರು ಬೇರೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯಂತೂ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದೆ ; ಪರಲೋಕವನ್ನೂ ಏಕೆ ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ ?”

ತುಟಿಗೆ ಸೋಕಿಸಿದ್ದ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಹೆಂಡದ ರುಚಿಯನ್ನು ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ನೆಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಚಪ್ಪರಿಸುತ್ತ, ಆ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾರಿಶ ಹೇಳಿದ : “ಲೋ ಮೂರ್ಖ, ನೀನು ಹಾಗೂ ಆ ನಿನ್ನ ಒಡೆಯ ಪರಲೋಕವನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೀರೇನು? ಈ ನಂಬಿಕೆಯೇ ನಿನ್ನ ದಾಸತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿದೆಯೆಂದು ನೀನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ ; ಇದೇ ನಿನ್ನ ದಾಸತ್ವದ ಬಂಧನ. ಕಷ್ಟ-ಸಂಕಟಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಲಾರದೆ ಓಡಿ ಹೋಗಿ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆಯಬಯಸುತ್ತೀಯೆ ; ಇದೇ ನಿನ್ನ ದೌರ್ಬಲ್ಯ. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ, ಎಲ್ಲ ಕಾಲಗಳಲ್ಲೂ ಕಷ್ಟ-ಸಂಕಟಗಳು ನಿನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಕಷ್ಟ-ಸಂಕಟಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿನಿಲ್ಲ. ಸೋತು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದೇ ಪಾಪ. ಅದರ ಫಲವನ್ನು ನೀನು ಆಗಲೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತೀಯೆ. ನೀನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿರುವ ‘ಕರ್ತೃ’. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದೇ ಜೀವನ. ಪರಾಭವಗೊಂಡವನು ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಸತ್ತಂತೆಯೇ. ನಿರ್ಭಯನಾಗು, ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡು. ಸಾವು ಭಯದ ಕೊನೆ. ಜೀವನದ ಬಗೆಗೆ ಉತ್ಸಾಹಿತನಾಗು. ಹೇಡಿಯಾಗಬೇಡ !” ಮಾರಿಶ ತನ್ನ ಹೆಂಡದ ಕುಡಿಕೆಯನ್ನು ಪುನಃ ತುಟಿಗಳಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದ ; ಕಾತರನಾಗಿದ್ದ ಯುವಕನಿಗೆ ಒಂದು ಗುಟುಕಿನಷ್ಟು ಹೆಂಡವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ.

ಅಳುತ್ತಿದ್ದ ವೃದ್ಧನ ತೋಳನ್ನು ತನ್ನ ಕತ್ತಿನಿಂದ ಬದಿಗೆ ಸರಿಸಿ, ಮಾರಿಶನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಶಾಂಡೇಯ ಹೇಳಿದ : “ಯಾರಿಗಾಗಿ ನಾವು ಯುದ್ಧ ಮಾಡಬೇಕು? ಯಾರಿಗಾಗಿ ನಾವು ಪ್ರಾಣ ತೆರಬೇಕು? ಸಾಮಂತ ಸರ್ವಾರ್ಥನ ಪ್ರತಾಪಕ್ಕಾಗಿಯೆ? ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರ ಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿಯೆ? ಬೌದ್ಧನಾದ ಧರ್ಮರಕ್ಷಿತನಾಗಿಯೆ?”

ನಮಗಾಗುವ ನಷ್ಟವಾದರೂ ಏನು? ಈ ಸಾಗಲ ಯಾರದ್ದು? ಈ ಮದ್ದ ಯಾರದ್ದು? ಕರ್ಮಫಲದಿಂದಾಗಿ ಸೇವೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಬೇಕಾದವನು ಎಲ್ಲರ ಸೇವೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದು.”

ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಹೆಂಡದಿಂದ ಒದ್ದೆಯಾಗಿದ್ದ ತುಟಿಗಳನ್ನು ನಾಲಗೆಯಿಂದ ನೆಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಮಾರಿಶ ಉತ್ತರಿಸಿದ : “ನೀನೂ ಮೂರ್ಖ. ಸೇವೆಗಾಗಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೇನೆಂದೂ, ಅದೇ ನನ್ನ ಅದೃಷ್ಟವೆಂದೂ ನೀನೂ ಭಾವಿಸಿದ್ದೀಯೆ ! ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧನೆಗಾಗಿ ದುಡಿಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ನೀನಿನ್ನೂ ಮನುಷ್ಯನಾಗಿಲ್ಲ ! ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಪಶುಗಳಿವೆ. ನಿನಗಾಗಿ ಹೋರಾಡು. ಸಾಮಂತರೂ ಆಚಾರ್ಯರೂ ತಮಗಾಗಿ ಹೋರಾಡುತ್ತಾರೆ. ನೀನು ನಿನಗಾಗಿ ಹೋರಾಡು. ನಿನ್ನ ಅನ್ನಕ್ಕಾಗಿ, ನಿನ್ನ ಮದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡು. ನಿನ್ನ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ನೀನು ಯಾರನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಸುಖಪಡುತ್ತಿಯೋ ಆ ನಿನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗಾಗಿ ಹೋರಾಡು. ಸಾಯಲೇಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ನಿನ್ನ ಮನುಷ್ಯತ್ವಕ್ಕಾಗಿ, ನಿನ್ನ ಅಧಿಕಾರಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರಾಣ ಬಿಡು. ಯಾವುದೇ ವಿರೋಧವನ್ನು ತೋರದೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಜಡನೂ, ನಿರ್ಜೀವಿಯೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ ; ಅವನು ಪಶುವಿಗಿಂತಲೂ ಕಡೆ. ಸಾಮಂತರ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ನೀವು ಅರ್ಧಮನುಷ್ಯರು ಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದೀರಿ; ಪೂರ್ಣ ಮನುಷ್ಯರಾಗಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ. ನಿರಾಶೆಯಲ್ಲಿ, ನಿಮ್ಮ ಶೈಥಿಲ್ಯದಿಂದಾಗಿಯೇ, ನಿಮ್ಮ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಆಸೆಯಾಗಿರುವ ಆ ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಹಸಿದಿದ್ದಾನೆ. ಮೆಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲುವವನೇ ಪ್ರಬಲ ; ಹೆದರಿಕೊಳ್ಳುವವನೇ ದುರ್ಬಲ.” ಮಾರಿಶ ಎದ್ದು, ಒಂದು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ನಡೆದ.

ಒಬ್ಬ ಕುಡುಕನ ಗಮನ ಪೃಥುಸೇನನ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಯಿತು. ಆ ಕುಡುಕ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ : “ನೀನು ಬಳಲಿದಂತೆಯೂ ಮೌನವಾಗಿಯೂ ಏಕಿದ್ದೀಯೆ, ಗೆಳೆಯಾ ? ನೀನು ಹೆದರಿಕೊಂಡಿದ್ದೀಯೇನು ? ಭಯ ಎಂಬುದು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದು ಮಾರಿಶ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಯಾರಿಂದ ನಿನಗೆ ತ್ರಾಸವಾಗಿದೆ ? ಯುದ್ಧದ ಬಗ್ಗೆ ಹೆದರಿಕೊಂಡಿದ್ದೀಯೇನು ? ಹೋಗು, ಯಾರಾದರೊಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ - ಕುಲಪತಿಯ ದಾಸನಾಗಿಬಿಡು ! ಯಾರಾದರೊಬ್ಬ ಸಾಮಂತನ ದಾಸನಾಗಿ ಬಿಡು ! ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾರೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಗೋಜಿಗೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಪತ್ನಿಯಿಂದಾಗಿ ಖಿನ್ನನಾಗಿದ್ದೀಯೇನು ? ಹೋಗು, ವೇಶ್ಯೆ ಅಲೋಮಾಳ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗು ! ಆನೆಯ ದಂತದಂತೆ ಅವಳ ಮೈ ನುಣುಪಾಗಿದೆ. ಅಲೋಮಾ ಲೋಭಿಯೂ ಅಲ್ಲ, ಬಾ ಗೆಳೆಯ, ಪಾನಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿನ ಪರಿಚಯ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ

ಸೂತ್ರವಿದ್ದಂತೆ.” ತನ್ನ ಎಂಜಲು ಹೆಂಡದ ಕುಡಿಕೆಯನ್ನು ಅವನು ಪೃಥುಸೇನನ ಮುಖಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದ. ಪೃಥುಸೇನ ಕುಡಿಕೆಯನ್ನು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿ, ಕತ್ತಲ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆದ.

ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಆ ಮುದುಕನ ಅಳು ಬಹಳ ದೂರದವರೆಗೆ ಅವನಿಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

* * *

ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದ ದಾಸ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಮಲಗುವ ಕೋಣೆಯ ಹಾದಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ. ಅವನು ಅನ್ಯಮನಸ್ಕನಾಗಿ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ದೀಪದ ಕುಡಿಯ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಸುತ್ತಾಡುವ ಪತಂಗಗಳಂತೆ, ಅನೇಕ ಚಿಂತೆಗಳು ಅನೇಕ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಬಂದು ಬಂದು ಅವನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದುವು-ಸಾಗಲದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ದುರ್ದಮನೀಯನಾದ ಶತ್ರು, ಈ ಕಷ್ಟದಿಂದಾಗಿ ಕವಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಆತಂಕಮಯ ವಾತಾವರಣ, ಅಭಿಚಾತ ಸಮಾಜದ ಒಳಸಂಚುಗಳು, ಜನತೆಯ ಅಸಂತೋಷ ಹಾಗೂ ಉಪೇಕ್ಷೆ, ಅಭಿಚಾತ ಸಮಾಜದ ಉಪೇಕ್ಷೆ. ಇವುಗಳೆಲ್ಲದರ ಪರಿಣಾಮ ಏನಾಗುತ್ತದೆ...ದಿವ್ಯಾ ಶಿಥಿಲಳಾಗಿ ತನ್ನ ಆಲಿಂಗನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಆತ್ಮವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದು, ಮತ್ತೆ ಕಂಪಿಸಿ ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಮೈ ಮುದುರಿಕೊಂಡಿದ್ದು. ಇಷ್ಟೊಂದು ಪ್ರೀತಿಯಿದ್ದೂ, ಈ ಸಂಕೋಚವೇಕೆ? ತಮ್ಮ ವಿವಾಹ ನೆರವೇರುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆ? ತಾನು ಸಾಗಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದೆ? ಮಾರಿಶ ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ!... ಕೇಂದ್ರಸನನ್ನು ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವವರಾದರೂ ಯಾರು? ಜನಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಅವನನ್ನು ಎದುರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು? ಮೃದುವಾದ ಸುಪ್ಪತಿಗಳನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ, ಮುಂಗೈಯ ಮೇಲೆ ಗಲ್ಲವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಚಿಂತಾಮಗ್ನನಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಅವನ ಬೆನ್ನಹಿಂದೆ ನಿಂತಿದ್ದ ದಾಸಿ, ಅವನಿಗೆ ಅರಿವಿಲ್ಲದಂತೆಯೇ ಬೀಸಣಿಗೆಯಿಂದ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಗಾಳಿ ಬೀಸುತ್ತ ಕೋಣೆಯ ಉಷ್ಣತೆಯನ್ನು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು; ಬೇಗೆಯಿಂದಾಗಿ ಉದ್ಭವಿಸಿದ್ದ ಸೊಳ್ಳೆಗಳನ್ನು ದೂರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು.

“ಆರ್ಯ!” ಪೃಥುಸೇನ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೋಡಿದ. ದಾಸಿ ವಾಪಾ ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತಿದ್ದಳು. ಪೃಥುಸೇನನ ಮೌನದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ, “ಒಡೆಯರು ಆಯುಷ್ಯಂತನ ಯೋಗಕ್ಷೇಮದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಯುಷ್ಯಂತನ ಆರೋಗ್ಯ ಸರಿಯಾಗಿದೆಯೆ? ... ಚಿತ್ತ ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿದೆಯೆ?” ಎಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿದಳು.

ನಿಡಿದಾಗಿ ಉಸಿರೆಳೆದುಕೊಂಡು ಪೃಥುಸೇನ ಉತ್ತರಿಸಿದ : “ತಂದೆಯವರಿಗೆ

ನನ್ನ ನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸು. ನಾನು ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿದ್ದೇನೆ.” ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಉರುಳಿಕೊಂಡು, “ದೀಪವನ್ನು ಆರಿಸಿಬಿಡು” ಎಂದು ಹೇಳಿದ.

ಕೋಣೆಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಸುಗಂಧಿತ ತೈಲದ ಐದು ದೀಪಗಳಲ್ಲಿ ದಾಸಿ ನಾಲ್ಕನ್ನು ಆರಿಸಿದಳು. ಇನ್ನು ಒಂದೇ ಒಂದು ದೀಪ ಉಳಿದಿತ್ತು. ಮಂಚದ ಕೆಳಗೆ ಹಾಸಿದ್ದ ರತ್ನಗಂಬಳಿಯ ಮೇಲೆ ಅದರ ಬೆಳಕು ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಪೃಥುಸೇನ ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿ ವಾಪಾ ಹೊರಟುಹೋದಳು. ಬೀಸಣಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ನಿಂತಿದ್ದ ದಾಸಿ ಸದ್ದುಮಾಡದೆ, ಪೃಥುಸೇನನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಗಾಳಿ ಬೀಸತೊಡಗಿದಳು.

ಪೃಥುಸೇನ ಮಗ್ಗುಲು ಬದಲಾಯಿಸಿದ; ತಲೆಯ ಕೆಳಗೆ ತೋಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಅನೇಕ ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ. ಆದರೂ ನಿದ್ರೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಘಂಟೆ ಕಳೆದು ಹೋಯಿತು. ಬಾಗಿಲುಗಳಿಂದಲೂ, ಕಿಟಕಿಗಳಿಂದಲೂ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಜೋರಾಗಿ ಗಾಳಿ ಬೀಸತೊಡಗಿತು. ಅನಂತರ ಮಳೆಯ ಹನಿಗಳ ಸದ್ದು ಕೇಳತೊಡಗಿತು; ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ತಂಪು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿತು. ತಂಗಾಳಿ ಬೀಸತೊಡಗಿದ್ದರಿಂದ, ಬೀಸಣಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ದಾಸಿ ಬೀಸಣಿಗೆಯನ್ನು ಒಂದು ಬದಿಗಿರಿಸಿ, ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡಳು. ಕೊಂಚ ಕಾಲ ಕಳೆದ ಬಳಿಕ, ಮಂಚದ ಬಳಿ ಇರಿಸಿದ್ದ ಪೀಠದ ಮೇಲಿದ್ದ ಹೊದ್ದಿಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಪೃಥುಸೇನನ ಮೈಗೆ ಹೊದಿಸಿದಳು. ಮಳೆ ಹಾಗೂ ಗಾಳಿಯ ತಂಪು, ವಿಚಾರಗಳ ವಿಕೋಪದಿಂದ ಉತ್ತಪ್ತವಾಗಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನನ ಮಿದುಳಿಗೆ ತಂಪನ್ನೆರೆಯತೊಡಗಿತ್ತು. ಹೊದ್ದಿಕೆಯನ್ನು ಮೈಯಿಂದ ಬದಿಗೆ ಸರಿಸಿ, ಅವನು ಮಗ್ಗುಲನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿದ. ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳ ಒಳಗೆ ಪುನಃ ಅವನೇ ಹೊದ್ದಿಗೆಯನ್ನು ಮೈಮೇಲೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡ.

ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಮೈಚಾಚಿ ಇಷ್ಟು ಕಾಲ ಕಳೆದರೂ ನಿದ್ರೆ ಬರದಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ದಾಸಿ ಆ ಭವನದ ಹೊರ ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ನಿದ್ರೋಪಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ದಾಸಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವಂತೆ ಪ್ರತಿಹಾರಿ ದಾಸಿಗೆ ಆದೇಶವಿತ್ತಳು.

ಸುಲಿದ ಬಾಳೆಯ ದಿಂಡಿನಂತೆ ಸ್ನಿಗ್ಧ ಗೌರವರ್ಣದವಳಾಗಿದ್ದ ದಾಸಿ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಸಪ್ಪಳವೂ ಆಗದಂತೆ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಳು. ಅವಳ ಉಡುಗೆ-ತೊಡುಗೆ ಹಾಗೂ ರೂಪಗಳು ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದ್ದುವು. ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿನ ಸರ

ಹಾಗೂ ಹೊಸದಾಗಿ ಅರಳಿದ್ದ ಮಾಲತೀ ಕುಸುಮಗಳ ಮಾಲೆ ತೂಗಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಹಳದಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕೌಶೇಯ ವಸ್ತ್ರದ ಸೀರೆ ಮುತ್ತಿನ ಮೇಖಲೆಯಿಂದ ಕೆಳಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿತವಾಗಿತ್ತು. ಕೋಲವಾಗಿದ್ದ ಅವಳ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿನ ಮಣಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ವಂಕಿಗಳು ಮತ್ತು ಬಳೆಗಳು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಬಿಚ್ಚಿ ಹರಡಿದ್ದ ಸುಗಂಧಿತ ಕೇಶವನ್ನೂ ಮುತ್ತಿನ ಸರ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿತ್ತು. ಮೈಮೇಲೆ ಕಠೋರ ಸ್ಪರ್ಶದ ಚಿನ್ನದ ಅಥವಾ ಇತರ ಲೋಹಗಳ ಯಾವುದೇ ಒಡವೆ ಇರಲಿಲ್ಲ ; ಶೀತಲವಾದ, ಸುಖಕರ ಸ್ಪರ್ಶದ ಮುತ್ತುಗಳು ಮಾತ್ರ ಇದ್ದುವು.

ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಮಗ್ಗುಲು ಬದಲಾಯಿಸಿದಾಗ ಪೃಥುಸೇನನ ದೃಷ್ಟಿ ದಾಸಿಯತ್ತ ಹರಿಯಿತು. ಅವನ ಕಾಲನ್ನು ಒತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದಾಸಿ ಬಗ್ಗತೊಡಗಿದಳು. ಪೃಥುಸೇನ ಮಗ್ಗುಲು ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡಾಗ, ಅವನತ್ತ ನೋಡಿದಳು. ದಾಸಿಯ ತುಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಬಿಡುಗಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬಂದಿಯ ಭಾವವಿತ್ತು - ಒಡೆಯನ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ತಾನು ಮುಗುಳ್ಳಗಬೇಕೆ ಅಥವಾ ಸಮವೇದನೆಯನ್ನು ತೋರಿ ಗಂಭೀರವಾಗಿರಬೇಕೆ ಎಂಬ ಇಬ್ಬಂದಿಯಿತ್ತು. ದಾಸಿಯ ಈ ಇಬ್ಬಂದಿಯ ಭಾವ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೂ ಗೊಂದಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು. ಅವನು ದಾಸಿಯ ಕಡೆಯಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿದ. ದಾಸಿ ಅವನ ಕಾಲನ್ನೊತ್ತೊಡಗಿದಳು. ಆಗ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಸುಖಾನುಭವ ಉಂಟಾಗದಿದ್ದರಿಂದ ಪೃಥುಸೇನ ಕಾಲೆಳೆದು ಕೊಂಡ. ಆರ್ಯನಿಗೆ ಚಳಿಯಾಗುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ದಾಸಿ ಭಾವಿಸಿದಳು. ಮತ್ತೊಂದು ಹೊದ್ದಿಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಒಡೆಯನಿಗೆ ಹೊದಿಸಿದಳು.

ಹೊದ್ದಿಕೆಯನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಚಳಿಯಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೊಂದು ಹೊದಿಕೆ ಮೈಮೇಲೆ ಬಂದಾಗ ಅವನು ದಾಸಿಯತ್ತ ನೋಡಿದ. ಬಾಗಿಲ ಕಡೆಯಿಂದ ಭರವೆ ಬೀಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ತಂಗಾಳಿಯಿಂದಾಗಿ ಅವಳ ಮೈಮೇಲೆ ರೋಮಗಳು ಎದ್ದುನಿಂತಿದ್ದುವು. ಸಾಮಂತ ಸರ್ವಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಗಲವನ್ನು ವಿನಾಶದ ಅಗ್ನಿಕುಂಡಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಪೃಥುಸೇನನ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಸಾಗಲದ ಅಭಿಜಾತ ಸಮುದಾಯ, ಸಾಗಲದ ಜನಸಮುದಾಯ, ಕಠಿಣ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಾಗಿ ಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದ ಮಹಾಬುದ್ಧಿವಂತನಾದ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಕುಟುಂಬ, ಸ್ವತಃ ತಾನು, ತನ್ನ ದಿವ್ಯಾ!... ಕುಹಕದ ನುಡಿಗಳಿಂದಾಗಿ ಯಾರ ಬಗ್ಗೆ ಅವನು ಉದಾಸೀನನಾಗಿದ್ದಾನೆ?... ತಂದೆ ಹೇಳುವುದು ನಿಜ-ಆತ್ಮವಿನಾಶದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಗಳನ್ನು

ನಿವಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಸೂಕ್ತವಾದ ಸಮಯ. ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಬಳಿ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ದಿವ್ಯಾ ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತೇನೆ... ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಅವನು ಮಗ್ಗುಲನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿದ. ಇಬ್ಬಂದಿಯಿಂದಲೂ, ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ನಿಂತಿದ್ದ, ಚಳಿಯಿಂದಾಗಿ ರೋಮಗಳು ಎದ್ದುನಿಂತಿದ್ದ ಮೈಯಿನ ಆ ದಾಸಿಯತ್ತ ಮತ್ತೆ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿ ಹರಿಯಿತು. ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳೆಂದು ದಾಸಿಗೆ ಸಂಕೇತದಿಂದಲೇ ಸೂಚನೆಕೊಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ತನ್ನ ಆಲೋಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ, ಮಗ್ಗುಲು ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದ. ಮತ್ತೊಂದು ಘಂಟೆ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ, ನಿದ್ರೆ ಅವನಿಗೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನಿತ್ತಿತು.

ನಿದ್ರೆ ಮುಗಿದು ಎದ್ದಾಗ, ದಾಸಿ ಮಂಚದ ಬದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನೀರು, ಬೋಗುಣಿ ಮತ್ತು ಅಂಗವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಸಿದ್ಧಳಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡ. ಪೃಥುಸೇನ ಎದ್ದು, ಬಾಗಿಲಿಂದ ಇಣುಕಿ ನೋಡಿದ. ಆಕಾಶ ಒತ್ತಾದ ಮೋಡಗಳಿಂದ ಇಡಿಕಿರಿದಿತ್ತು. ಇನ್ನೂ ಸಣ್ಣಗೆ ಮಳೆ ಹನಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಗಿ ಆಗಲೇ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಮಯ ಕಳೆದಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನು ದಾಸಿಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ - “ಈಗ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾಗಿದೆ, ದಾಸಿ ?”

“ಆರ್ಯ, ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಗಿ ಆಗಲೇ ಒಂದೂವರೆ ಘಂಟೆ ಕಳೆದಿದೆ!” ಪೃಥುಸೇನ ಬಾಯಿಮುಕ್ಕಳಿಸಿ ಮುಖ ತೊಳೆದುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ, ಮುಖವನ್ನೊರೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಂಗವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ದಾಸಿ ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿಸಿದಳು : “ದಣಿ, ತೀರ್ಥರೂಪರು ಆರ್ಯರನ್ನು ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಎರಡು ಸಲ ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆರ್ಯರಿಗೆ ರಾತ್ರಿ ತಡವಾಗಿ ನಿದ್ರೆ ಬಂದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು, ಆರ್ಯರು ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಳುವುದನ್ನೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ, ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾರೆ.”

ಈ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದೊಡನೆಯೇ, ಪೃಥುಸೇನ ಬಟ್ಟೆ ಬದಲಾಯಿಸಿ ತಂದೆಯ ಎದುರು ಹಾಜರಾದ. ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥರು ಗಂಭೀರವಾಗಿದ್ದರು. ಆದರೆ, ಬಂದು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಪುತ್ರನನ್ನು ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯಿಂದ ಕಂಡು, ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲೆಂದು ಹರಸಿದರು. ಮಗನ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟು, ರಹಸ್ಯವಾಗಿ, ತುಂಬ ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು : “ಮಗನೆ, ಮದ್ರದ ಸೈನ್ಯದ ಮತ್ತು ಸಾಗಲದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇದೆ. ನಿನ್ನ ಸಂಜೆ ಮದ್ರದ ಸೈನ್ಯ ಕೇಂದ್ರಸನಿಂದ ಮತ್ತೆ ಪರಾಭವಗೊಂಡಿತೆಂಬ ಸುದ್ದಿ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಸುದ್ದಿಗಳನ್ನು ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರಿಗೆ ತಿಳಿಸದ ಗೋಪ್ಯವಾಗಿರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರು ಶೂರಸೇನ ಹಾಗೂ

ಮಗಧ ರಾಜ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಒಳಸಂಚು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು, ಸಾಕಷ್ಟು ಹಣ ವೆಚ್ಚಮಾಡಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಮಗನೆ, ನೀನು ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ ಈ ಸುದ್ದಿಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನೂ, ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನೂ ಕಂಡು ಬಾ. ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ನೀನು ಅವರ ವಿಶ್ವಾಸ-ಗೌರವಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತೀಯೆ. ಮಗನೆ, ಇದೊಂದು ಸುವರ್ಣಾವಕಾಶ ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಕರ್ತವ್ಯವೂ ಹೌದು.”

ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಯೋಚಿಸಿ, ಅದೇ ರೀತಿ ರಹಸ್ಯಪೂರ್ಣ ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ, ಆದರೆ ನಿರಾಶೆಯಿಂದಲೇ ಪೃಥುಸೇನ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟ : “ತಾವು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಕಾಶ ಕೈತಪ್ಪಿಹೋಗಿದೆ. ಭವನಗಳಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವ ಅಭಿಜಾತ ಸಮುದಾಯದ ಇನ್ನೂರು-ಮುನ್ನೂರು ಕುಟುಂಬಗಳು ಏನನ್ನು ತಾನೆ ಸಾಧಿಸಿಯಾವು? ಮೇಲಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿಯೂ ಒಮ್ಮತವಿಲ್ಲ. ಮದ್ರದ ವಿಶಾಲ ಜನಸಮುದಾಯ ಅತ್ಯಂತ ನಿರುತ್ಸಾಹಿತವಾಗಿದೆ, ಅಸಂತುಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅವರು ಕೇಂದ್ರಸನ ಬರವಿಗಾಗಿ ಕಾದಿದ್ದಾರೆ. ನಿನ್ನ ಸಂಜೆ ಅಕುಲೀನ ಹಾಗೂ ನಿಮ್ಮ ಜನಸಮುದಾಯದ ಆಲೋಚನೆಗಳು ಹೇಗಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ನಾನೇ ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಅವರು ಕ್ಷುಬ್ಧರೂ, ಭಯಭೀತರೂ, ನಿರಾಶರೂ, ಅಸಂತುಷ್ಟರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಸೇನಾಪತಿಗಳ ನಿರ್ದೇಶನಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಮಹತ್ವವಿರುತ್ತೆಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೆ, ಅಪ್ಪ, ಹೋರಾಡುವವರು ಜನರೇ ಅಲ್ಲವೆ ? ಜನರು ತುಂಬ ಅಸಂತುಷ್ಟರೂ, ನಿರಾಶರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಕೇಂದ್ರಸನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸುವ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಕಾಲಾವಕಾಶವಿರುವಾಗಲೇ ಸಾಗಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೊಂದು ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಪಡೆಯುವುದು ಅಥವಾ ಅಪಮಾನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು-ಇವೆರಡನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬಹುಶಃ ನಮಗೆ ಬೇರೆ ದಾರಿಯೇ ಇಲ್ಲ.”

ಪೃಥುಸೇನ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಉದಾಸೀನನಾಗಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಉತ್ಸಾಹಿತರಾದರು. ಮಗನ ಬಳಿ ಇದ್ದ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಅವರು ಮಗನಿಗೆ ತಿಳಿಯಹೇಳಿದರು : “ಅಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿರುವ ಜನ ಸಂತುಷ್ಟರೂ ಆಗಬಹುದು. ಜನರ ಸಂತೋಷ-ಸಹಕಾರಗಳೇನೋ ಅಗತ್ಯವಾಗಿವೆ ; ಆದರೆ, ಆ ಸಂತೋಷ-ಸಹಕಾರಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಸಾಮಂತ ಸರ್ವಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರ ಬಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲ ; ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರು, ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥ ಹಾಗೂ ಸೇನಾಪತಿ ಪೃಥುಸೇನರ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಯಿತೆ !”

ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ಮಗನಿಗೆ ನೀತಿಯ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಯ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

* * *

ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಕೇಂದ್ರಸನ ದಸ್ಯು ಸೇನೆ ತವಿಶಾ ನದಿಯ ದಡವನ್ನು ತಲುಪಿತ್ತು. ಗಡಿನಾಡಿನಿಂದ ಬಂದ ಈ ಭಯಂಕರ ಸುದ್ದಿಯಿಂದ ಸಾಗಲದ ನಗರ ಸಮುದಾಯ ಅತ್ಯಂತ ಭಯಭೀತವೂ, ಉತ್ಸಾಹರಹಿತವೂ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತ್ತು. ಭಯದ ಬಗೆಗಿನ ಹಿಂದಿನ ಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಉದಾಸೀನವಾಗಿರಲು ಭಯಭೀತ ಜನತೆ ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ, ಮತ್ತಷ್ಟು ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತಹ ಹೊಸ ಸುದ್ದಿಗಳು ಬಂದು ಅವರನ್ನು ವ್ಯಾಕುಲಗೊಳಿಸಿದ್ದವು. ಇಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಘಟನೆಯೊಂದು ನಡೆದು ಅವರನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ವ್ಯಗ್ರರನ್ನಾಗಿಸಿತು. ಆಶ್ಚರ್ಯದ ಆಘಾತದಿಂದಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಯಿ, ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣಾಗಿ ಅವರು ಘಟನೆಯ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಊಹಿಸತೊಡಗಿದರು.

ವಯೋವೃದ್ಧರಾಗಿದ್ದ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ ದೇವಶರ್ಮರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಂದೂ ತಮ್ಮ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಹೊರಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದೇ ರೀತಿ, ಪುತ್ರ ಶೋಕದಿಂದ ವಿಪ್ಲವರಾಗಿದ್ದ ವಯೋವೃದ್ಧ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷ ಮಿಥೋದ್ರಸರೂ ಪರಮ ಏಕಾಂತಜೀವಿಗಳಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ವಯೋವೃದ್ಧ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳೂ ಆದ ಮಿಥೋದ್ರಸರ ಭವನಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದರು. ಅಂದೇ ಸಂಜೆ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಭವನವನ್ನು ತಲುಪಿತು. ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿಯ ಪುತ್ರನೂ, ಸಾಗಲದ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಖಡ್ಗದಾರಿಯೂ ಆದ ಪೃಥುಸೇನ ತುಂಬು ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ತನ್ನ ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ಲಗಾಮನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಈ ಎರಡು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮತ್ತು ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗಳ ಬದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ.

ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಕ್ಷನ ರಥ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಹಾಗೂ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಭವನದ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಸಾಮಂತ ಓಕ್ರಿಸ್, ಸಾಮಂತ ಮೇಘವೃತ್ತ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಸೇನ ಹಾಗೂ ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಸಮರ್ಥಕರ ರಥಗಳೂ ರಹಸ್ಯಮಯ ವ್ಯಗ್ರತೆಯಿಂದ ನಗರದ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದುಹೋಗಿ ಮಾಡುವುದು ಕಾಣಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಮೂರು ದಿವಸಗಳವರೆಗೆ ಈ

ಓಡಾಟ ನಡೆದಿತ್ತು. ಅಭಿಜಾತ ಸಮುದಾಯದ ಹಾಗೂ ಸಾಧಾರಣ ಜನತೆಯ ಕುತೂಹಲ ವಿಕಲತೆಯ ಮೇರೆಯನ್ನು ತಲುಪಿತ್ತು. ಮೂರನೆಯ ದಿವಸ ಸಂಜೆ, ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಮಾಲೋಚನೆಗಳಿಗಾಗಿ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ವಿಶೇಷ ಸಭೆಯನ್ನು ಕರೆದರು. ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಮಾಲೋಚನೆಯ ಪರಿಣಾಮವೇನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜನಸಮುದಾಯ ರಾತ್ರಿಯ ಎರಡನೆಯ ಜಾವದವರೆಗೂ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿತ್ತು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಮಾಲೋಚನೆ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು, ಉತ್ಕಟ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಜನಸಮುದಾಯ ನಿद्रಾವಶವಾಯಿತು.

ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೂ ಮೊದಲೇ ನಗರದ ಹಾದಿ-ಬೀದಿಗಳೆಲ್ಲ ತುಮುಲ ಭೇರೀ ನಿನಾದದಿಂದ ಮೊಳಗಿದುವು. ಮೇಲೆರಗಲಿದ್ದ ವಿಪತ್ತನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ, ಕೇಂದ್ರಸನ ದಳಗಳು ನಗರಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ ಬಂದಿವೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಕಾತರಗೊಂಡ ಅನೇಕ ಗೃಹಸ್ಥರು ಭಯದಿಂದ ಮಂಚವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಚೇತರಿಸಿದರು. ಅನೇಕರು ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ತ್ರವ್ಯಸ್ತ್ರವಾಗಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಪಂಚೆಯನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ, ತಾವು ಮೂಲೆಗೆಸೆದಿದ್ದ ಅಸ್ತ್ರಗಳತ್ತ ಧಾವಿಸಿದರು. ಬಹುಪಾಲು ಜನರು ಮರವಟ್ಟು ನಿಂತು ಆಂತಕಮಿಶ್ರಿತ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಅಂಗಳ, ಬಾಗಿಲು ಮತ್ತು ಕಿಟಕಿಗಳ ಮೂಲಕ ಇಣುಕಿ ನೋಡತೊಡಗಿದರು.

ಭೇರಿಯ ಸದ್ದಿನ ಬಳಿಕ ರಾಜಕಾರ್ಯದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದ್ದ ತೂರ್ಯ ಘೋಷ ಕೇಳಿಬಂತು. ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳು ಈ ರೀತಿ ಘೋಷಿಸಿದರು : “ಮದ್ರ ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಅನುಮತಿಯ ಮೇರೆಗೆ ಮದ್ರ ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ, ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ, ಮಹಾಸಾಮಂತ, ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಮಿಥೋದ್ರಸರು ಯುದ್ಧದ ಈ ಸಂಕ್ರಮಣಕಾಲ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೆ ಗಣಶಾಸನದ ಸಮಸ್ತ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನೂ ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಆಜ್ಞೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಕುಲಗಳ ಸಮಸ್ತ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗಳ, ಕುಲದ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹಕ್ಕುಗಳ ಮೇಲೆ ಗಣರಾಜ್ಯ ಪರಮಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದೆ. ಯಾವ ಅಧಿಕಾರಿಯೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕಿಂದು ಜನರಿಂದ ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಬಲವಂತವಾಗಿ ಯಾವ ನಾಗರಿಕನನ್ನೂ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತಿಲ್ಲ, ಗಣದ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ನ್ಯಾಯಾಡಳಿತದ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಗಣದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಸಮಾನರೆಂದು ಘೋಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ

ಎಲ್ಲೆಯೊಳಗಿನಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಸಂಪತ್ತನ್ನಾಗಲೀ, ಚಿನ್ನ, ಒಡವೆ, ವಸ್ತ್ರ, ಆಹಾರ, ಧಾನ್ಯ, ಹಸು, ಕಾಣಿ ಯಾವುದೇ ರೂಪದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ ಕಳುಹಿಸುವ ಅಥವಾ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮರಣದಂಡನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಕುಲಗಳ ಅನುಪಾರ್ಜಿತ ವರಮಾನದ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು, ವಿಹಾರಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಸಂಘಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲಾಗಿರುವ ಹಣದ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಮತ್ತು ಅಗ್ರಹಾರದ ಸಂಪತ್ತಿನ ಸಂಪೂರ್ಣ ವರಮಾನವನ್ನು ಸಂಗ್ರಾಮಕೋಶದ ತೆರಿಗೆಯೆಂದು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಗಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಎಲ್ಲ ಕುಲಗಳ ಹಾಗೂ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಬಳಿಯಿರುವ ಸಮಸ್ತ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಅಶ್ವಗಳು ಮತ್ತು ರಥಗಳು ಯುದ್ಧದ ಅವಧಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವವರೆಗೆ ಗಣದ ಸಂಪತ್ತಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಗಣದ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಲು ಮುಂದೆ ಬರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜಮೀನಿಗೆ ಕಂದಾಯವನ್ನು ಮನ್ನಾ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸಲು ಮುಂದೆ ಬರುವ ದಾಸರು ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿ-ಮಕ್ಕಳುಗಳೊಡನೆ ದಾಸತ್ವದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯುಸಿರೆಳೆದ, ಗಾಯಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಪೋಷಿಸುವ ಹೊಣೆ ಗಣರಾಜ್ಯದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮದ್ರ ಗಣ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅನುಮತಿಯ ಮೇರೆಗೆ ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ, ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷ, ಸೇನಾಧಿಪತಿ, ಮಹಾಸಾಮಂತ ಮಿಥೋದ್ರಸರು ಈ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಈ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸತಕ್ಕದ್ದು.”

ಈ ಘೋಷಣೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಭಿಜಾತ ಸಮುದಾಯವೂ, ಜನಸಮುದಾಯವೂ ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತವಾದುವು. ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳ ತರುವಾಯ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಲೂ, ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಧಿಯಿಂದಲೂ ಘೋಷಣೆಯ ಬಗೆಗೆ ವಿಚಾರ-ವಿಮರ್ಶೆಗಳು ನಡೆಯತೊಡಗಿದುವು. ಹೊಸ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮೂಡಿಸಿದ ಆಸೆಯ ಅರುಣೋದಯದಲ್ಲಿ ಜನರ ಆಲೋಚನೆಗಳೂ, ವರ್ತನೆಯೂ ಬದಲಾಗತೊಡಗಿದುವು. ದೂರದರ್ಶಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಜನರು ಹೊಸ ಸೇನಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಹಾಗೂ ಹೊಸ ಸೇನಾಪತಿಗಳು ನೇಮಕಗೊಳ್ಳುವರೆಂದು ಊಹಿಸತೊಡಗಿದರು.

೪. ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನ

ರಾತ್ರಿಯ ಮೂರನೆಯ ಯಾಮ ಕಳೆದಿತ್ತು. ದಿನವಿಡೀ ಆಶಂಕೆ, ಆತಂಕ ಮತ್ತು ವ್ಯಗ್ರತೆಗಳಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿದ್ದ ಸಾಗಲ ನಗರವೂ ಕತ್ತಲೆಯ, ಮೌನದ ಹಾಗೂ ನಿರ್ದಯ ಮುಸುಕಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಪಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ನಗರದ ಕೋಟೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ಕಾವಲುಗೋಪುರಗಳಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅವಧಿಯ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿದ್ದ ‘ಎಚ್ಚರ!’ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ ಮಾತ್ರವೇ ಅಂಧಕಾರದಿಂದ ಘನೀಭೂತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ್ದ ಮೌನವನ್ನು ಸ್ಪಂದಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ರಾಜ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಇತರ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಶಸ್ತ್ರರೂ, ಮೌನಿಗಳೂ, ಆದರೆ ಎಚ್ಚರದಿಂದಿರುವವರೂ ಆದ ಸೈನಿಕರು ಕಾವಲು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು. ನಡುರಾತ್ರಿಯ ತರುವಾಯ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಯಾವುದೇ ಅಜ್ಞಾತಕುಲಶೀಲಗಳ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮುಂದೆ ಹಾಜರುಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞೆಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದಾಗಿ ಸಾಗಲದ ಮದ್ಯದ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ವೇಶ್ಯಾವಾಟಿಗಳಲ್ಲಿ ನಡುರಾತ್ರಿಯ ಒಂದನೆಯ ಯಾಮದವರೆಗೂ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕೋಲಾಹಲಪೂರ್ಣ ವ್ಯವಹಾರ ಸಂಜೆಯಿಂದಲೇ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳತೊಡಗುತ್ತಿತ್ತು.

ನಗರದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಬೆಳಕು ಹಾಗೂ ಸದ್ದು ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂದರೆ ಅದು ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಂವಾಹಕರಾಗಿದ್ದ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರ ಭವನದ ಸಿಂಹದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಲಿದ ಸಾರಥಿಗಳು, ಅಶ್ವರಕ್ಷಕರು ಮತ್ತು ಅನುಚರರು ಆಕಳಿಸುತ್ತ, ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತುಕತೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ದಯ ಮೇಲೆ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಳಲಿದ ಕುದುರೆಗಳು ಸಿಂಹದ್ವಾರದ ಎದುರಿನ ಕಲ್ಲುಹಾಸಿನ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಗೊರಸುಗಳನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ತಮ್ಮ ಬಳಲಿಕೆಯನ್ನೂ, ಸಂತೋಷವನ್ನೂ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅನೇಕ ಅಭ್ಯಾಗತರು ರಾತ್ರಿಯ ಮೊದಲ ಯಾಮ ಕಳೆದ ಬಳಿಕ ಹಾಗೂ ಇತರ ಕೆಲವರು ಎರಡನೆಯ ಯಾಮ ಕಳೆದ ಬಳಿಕ ಬೀಳ್ಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅನುಚರರ ಹಾಗೂ ಅಶ್ವಗಳ ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಸಿಂಹದ್ವಾರದತ್ತ ಹರಿದು ನಿರಾಶವಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿತ್ತು. ನಮ್ಮ

ಒಡೆಯರು ನಮ್ಮನ್ನು ಮರೆತು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಯೋ ಅಥವಾ ಸ್ವತಃ ತಮ್ಮನ್ನೇ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಯೋ ಎಂಬ ಇಬ್ಬಂದಿ ಆ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು.

ಇದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆಯೂ ಅನೇಕ ಸಲ ರಾತ್ರಿಯ ಅನೇಕ ಯಾಮಗಳು ಕಳೆಯುವವರೆಗೆ ಅನೇಕ ಭವನಗಳ ಮುಂಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಒಡೆಯರಿಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದುದುಂಟು. ಆದರೆ ಈ ಸಂದರ್ಭ ಮತ್ತು ಈ ವಾತಾವರಣ ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿತ್ತು. ಇಂದು ನರ್ತಕಿಯರ ನೂಪುರಗಳ ಝಣತ್ಕಾರವಾಗಲೀ, ಮೃದಂಗಗಳ ತಾಡನವಾಗಲೀ, ಗೀತೆಗಳ ಲಯವಾಗಲೀ, ಅಟ್ಟಹಾಸವಾಗಲೀ, ಕಲರವವಾಗಲೀ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ; ಮದ್ಯದ ಅಥವಾ ಭಕ್ತ್ಯಗಳ ಸುವಾಸನೆಯೂ ಸುಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇವರ ಕಡೆ ಗಮನ ಹರಿಸಿ ಒಳಗಿನಿಂದ ಯಾರೂ ಮದ್ಯದ ಹಾಗೂ ಹೆಂಡದ ಕುಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ನಿಂತಿದ್ದ ಐವರು ಸಶಸ್ತ್ರ ಕಾವಲುಗಾರರು ಎಂದಿನಂತೆ ಕೇವಲ ಅಲಂಕಾರಮೂರ್ತಿಗಳಾಗಿ ನಿಂತಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾವಲುಗಾರರ ಆಶಂಕಾಪೂರ್ಣ ತತ್ಪರತೆ ಸಾರಥಿಗಳ ಮತ್ತು ಅನುಚರರ ನಿರೀಕ್ಷಾ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ದುಸ್ಸಹವಾಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಸಿಂಹದ್ವಾರದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆಯೇ ಸಭಾಂಗಣದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ದೀಪ ಸ್ತಂಭಧಾರಿಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಸಶಸ್ತ್ರ ಕಾವಲುಗಾರರೇ ಕಾರ್ಯತತ್ಪರರಾಗಿ ಇದ್ದರು. ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದೀಪಗಳ ಬೆಳಕಿತ್ತು. ಅನೇಕ ಅಭ್ಯಾಗತರಿಂದ ಆವೃತ್ತನಾಗಿ, ಅತ್ಯಂತ ಚಿಂತಾತುರನಾಗಿ, ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರ ಬಳಿ, ಮರದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದ ಮೂರ್ತಿಯಂತೆ ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿ, ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಆರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಅವರ ಸುತ್ತ ಸಾಮಂತ ಕಾರ್ತವೀರ, ಸಾಮಂತ ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಧರ್ಮಜೀತ, ಸಾರ್ಥವಾಹಕ ಬಲಭದ್ರ, ಮಹಾಸಾಮಂತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಪುತ್ರನಾದ ಪಂಡಿತ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮ ಮತ್ತು ಮೊಮ್ಮಗ ವಿನಯಶರ್ಮ ಮೊದಲಾದವರೂ ಅದೇ ಬಗೆಯ ಚಿಂತಾಪೂರ್ಣ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಗಳನ್ನು ಒರಗಿಕೊಂಡು, ಬಹುಶಃ ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ಕುಳಿತಿದ್ದರು.

ಹೊರ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾವಲುಗಾರ ರಾತ್ರಿಯ ಮೂರನೆಯ ಯಾಮ ಕಳೆಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಘಂಟೆಯನ್ನು ಹೊಡೆದ. ಘಂಟೆಯ ಸದ್ದಿನಿಂದ ಹೊತ್ತು ಎಷ್ಟಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಪಂಡಿತ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರು ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಸಾಮಂತ ಕಾರ್ತವೀರರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು : “ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಜಾಗರೂಕರಾಗಿ ಪರಿಷ್ಕೃತನ ಸಭೆಯನ್ನು

ಕರೆದಿದ್ದುದರಿಂದ ಹಾಗೂ ನಗರದಲ್ಲಿ ಘೋಷಣೆ ಹೊರಡಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಅನುಮಾನ ಹೀಗೆ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿತು.” ಚಿಂತೆಯಿಂದ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಆಚಾರ್ಯರತ್ತ ಅವರು ಕಣ್ಣು ಹಾಯಿಸಿದರು. ಆಚಾರ್ಯರು ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟರು. ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಜರಿದ್ದ ಇತರ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರಂತೆಯೇ ಒರಗುದಿಂಬನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದೆ ಬಂದು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಮೈ-ಕೈಗಳನ್ನು ಅಲುಗಿಸತೊಡಗಿದರು. ಬಾಯಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ, ಸಾಕಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಚಿಂತೆ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು.

ಅಂತಃಪುರದ ಕಂಚುಕಿ, “ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯರು ಆಗಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ” ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟ. ಅಂತಃಪುರದಿಂದ ಬಂದ ಆ ಅಭ್ಯಾಗತ ಸ್ತ್ರೀಯರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗಂಡಂದಿರ ಬಳಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು.

ಆಕಳಿಕೆಯನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವನ್ನು ನೆಟ್ಟಗಾಗಿಸಿ ಸಾಮಂತ ಕಾರ್ತವೀರ ಹೀಗೆಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟ : “ಸದ್ಯದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸಕಾಲದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿರುವುದರ ಹೊರತು ಬೇರೆ ದಾರಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಕೇವಲ ಶಿಖಂಡಿಗಳು. ಕುಟಿಲನೀತಿಯ ಈ ಬಾಣಗಳೆಲ್ಲ ಸಾಮಂತ ಓಕ್ರಿಸ್, ಇಂದ್ರಸೇನ ಮತ್ತು ಸಾರಥಿ ಪ್ರೇಕ್ಷರವೇ. ನಮ್ಮ ಎಲ್ಲ ಸೇನಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಸೇನಾಪತಿಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಬೇರೆ ಸೇನಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳನ್ನು ಮೊದಲೇ ನೇಮಕ ಮಾಡಿ ಹಾಗೂ ಘೋಷಣೆಯ ಮೂಲಕ ಜನರನ್ನು ಮರುಳುಗೊಳಿಸಿ ಇವರು ನಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲ ಹೆಳವರನ್ನಾಗಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಒಳಸಂಚಿನಲ್ಲಂತೂ ಪ್ರೇಕ್ಷನು ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಶಿಷ್ಯ. ನಾಳೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಸಾರಥಿಪುತ್ರ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಸೇನಾಧಿಕಾರಿಯು, ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ, ಸೇನಾಪತಿಯ ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಮೆರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಇಂದಿನ ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ ಅದಕ್ಕೆ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಅಷ್ಟೆ.”

ಮಾತಿನ ಮದ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಷ್ಣು ಶರ್ಮರು ರುದ್ರಧೀರನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಹೇಳಿದರು : “ಮಗು, ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ನೀನು ನಗರದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದು, ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದ ಕೂಡಲೇ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೋಗುವುದೇ ಸೂಕ್ತವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಪ್ರವಾಸದ ಅವಧಿಯನ್ನು ವಲ್ಕಾದಲ್ಲಿನ ನಿಮ್ಮ ಮಾವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಳೆಯಬಹುದೆಂದು ನನಗನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಗಣದ ಇತರ ನಗರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡಿ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿ

ಹೇಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊ. ಕೆಲವು ಪಕ್ಷಗಳು ಅಥವಾ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳುಗಳು ಕಳೆದ ತರುವಾಯ, ಈ ಹೀನಕುಲಗಳ, ನಾಸ್ತಿಕರ ದಮನ ಸಾಧಿತವಾದ ಬಳಿಕವೇ ಸಾಗಲಕ್ಕೆ ನೀನು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತ ಅವಕಾಶ ಲಭ್ಯವಾಗಬಹುದು!”

ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡೂ ಕೈಗಳ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಒಂದರೊಡನೊಂದು ಹೆಣೆದುಕೊಂಡು ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಆಚಾರ್ಯರು ಅಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ತಲೆ ಅಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ವಿಷ್ಣು ಶರ್ಮರು ಸುಮ್ಮನಾದರು. ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡೇ, ಅವಸಾದದಿಂದ ಕ್ಷೀಣವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು : “ಮಗಧದ ಯಾತ್ರೆಯ ಮೂಲಕ ಆಯುಷ್ಯಂತ ರುದ್ರಧೀರ ಎರಡು ಸಾವಿರ ದಿವಸಗಳ ದೀರ್ಘಾವಧಿಯನ್ನು ಸದುಪಯೋಗಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದು ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಪ್ರೇಸ್ಥ ಹಾಗೂ ಆತನ ಮೈಚ್ಚು ಸೇನೆಯ ಒಳಸಂಚುಗಳಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿ ಮದ್ರ ರಾಜ್ಯ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದವರೆಗೆ ವಿವಶವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ವಲ್ಕಾದಂಥ ಅರಕ್ಷಿತ ನಗರದಲ್ಲಿ ಆಯುಷ್ಯಂತ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಳಸಂಚಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡರೆ ನಮಗೆ ಅದರ ಸುಳಿವೂ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಶರೀರ ಉದರವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಜೀರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿದೆ. ರುದ್ರಧೀರ ಮಗಧದಲ್ಲಿ ದ್ವಿಜ ಸೇನಾಪತಿ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಮುಖಿ ನೀತಿಜ್ಞ ಮಹರ್ಷಿ ಪತಂಜಲಿಯಿಂದ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ನನ್ನ ಇಚ್ಛೆ. ಮದ್ರ ರಾಜ್ಯ ಎಲ್ಲ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಮೈಚ್ಚುರ ಶಾಸನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ...” ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡಲು ಅವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಧರ್ಮಜೀತ ಮತ್ತೆ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಗೆ ಒರಗಿಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ : “ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ನ್ಯಾಯದ ಈ ತೀರ್ಮಾನ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿದೆ. ವಸಂತೋತ್ಸವದ ಘಟನೆ ಬಹುಶಃ ಮರೆತೇಹೋಗಿತ್ತು...”

ಸಾಮಂತ ಕಾರ್ತವೀರ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಹೇಳಿದ : “ನಾನೂ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೆ.”

ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ಆ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನೇ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಸಾಮಂತ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಹೇಳಿದ : “ಇದು ವಸಂತೋತ್ಸವದ ಘಟನೆಯ ಪರಿಣಾಮವೇನೂ ಅಲ್ಲ ; ಇದು ಯುದ್ಧಕಾಲದ ರಾಜಕೀಯ. ಮಿಲಿಂದನ ಕಾಲದ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಒಲವಿದೆ ; ಯವನ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಬಗ್ಗೆ

ಅವರಿಗೆ ವಿಶ್ವಾಸವಿದೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇದು ಶಿಸ್ತಿನ ದಂಡನೆ. ಗೆಳೆಯ, ಮದ್ರ ರಾಜ್ಯದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಗಣದ ಹಾಗೂ ನ್ಯಾಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾನರು ಎಂಬ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಘೋಷಣೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಜನರನ್ನು ವಶ...” ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರತ್ತ ನೋಡಿ ಆತನು ಮೌನಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟನು.

ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರು ಇದರಿಂದ ಅಪ್ರತಿಭರೇನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. “ಹಾಗಲ್ಲ, ತಾತ ಸ್ವತಃ ಅಭಿಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ, ಬೌದ್ಧರ ‘ಕರ್ಮೇಣ ದ್ವಿಜೋ ಭವತಿ’ ಎಂಬ ನಿಲುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವವಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದಲ್ಲಿನ ಅವರ ಆಲೋಚನೆಗಳಿಂದ ಏನಾದೀತು?...”

ಆಕಳಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ತೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಬಾಯಿಯನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸಾರ್ಥವಾಹಕ ಬಲಭದ್ರ ಹೇಳಿದ : “ಆಯುಷ್ಯಂತ ಮಗಧ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಆಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸೂಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲ ನಗರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನನ್ನ ಪರಿಚಯಸ್ಥರಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿ ಆಯುಷ್ಯಂತನಿಗೆ ತೊಂದರೆಯೇನೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮಗಧ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಯೇ ಮದ್ರ ರಾಜ್ಯದ ಮುಕ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಕ್ರಮಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಆತನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಂತ್ರಾಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿರುವ ಮಗಧ ಸೇನಾಪತಿ ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರನೇ ನಮಗಿರುವ ಭರವಸೆ.”

ಆಚಾರ್ಯರು ಮತ್ತೆ ಕತ್ತು ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ತಲೆ ಅಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಎಲ್ಲರೂ ಮೌನವಾಗಿ ಅವರತ್ತ ನೋಡತೊಡಗಿದರು : “ದ್ವಿಜ ಸೇನಾಪತಿ!” ಹೀಗೆಂದ ಅವರು ಮುಂದುವರಿದು ಹೇಳಿದರು : “ಕಾಲಾವಕಾಶ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈಗ ನಾವು ಅವರಿಂದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ದ್ವಿಜ ಸೇನಾಪತಿಯ ನೆರವನ್ನು ನಂಬಿ ಕುಳಿತಿದ್ದು ಸರಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕೈಮೀರಿ ಹೋಯಿತು. ಸೇನಾಪತಿ ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರನ ನೆರವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ನಾವು ಮೈಚ್ಚುರ ಒಳಸಂಚಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡೆವು. ಶೂರಸೇನ ರಾಜ್ಯದಿಂದ ಸೈನ್ಯದಳವನ್ನು ಕಳುಹಿಸುವಂತೆ ಸೇನಾಪತಿ ರವಿಶರ್ಮನಿಗೆ ಆದೇಶವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆತ ಬಹುಶಃ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದ ಹೋರಾಟದ ಬಗ್ಗೆ ವ್ಯಾಕುಲಗೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಆತನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಶೂರಸೇನ ರಾಜ್ಯವೇ ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ಗಡಿಯಾಗಿದೆ. ಮದ್ರ ರಾಜ್ಯದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಅನುಸರಿಸಿರುವ ಈ ನೀತಿಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಕುಲಗಳ ಅಧಿಕಾರ ಅಸ್ತವಾಗುತ್ತದೆ; ಕುಲಹೀನರ ಉಚ್ಛ್ರಂಖಲ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರವೇ ತಾಂಡವವಾಡುತ್ತದೆ.

ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇಲ್ಲದ ದೇಶ ಕಾವಲುಗಾರನಿಲ್ಲದ ಹೊಲದಂತೆ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ...”
 ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು, ಯಾರ ಕಡೆಯೂ ದೃಷ್ಟಿ ನೋಡದಿದ್ದರೂ, ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ತೋರಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಗತರಿಗೆ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ, ಆಗಲೇ ಸಾಕಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಮಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಬೇಕೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಅಭ್ಯಾಗತರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅವರು ಆಸನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದರು. ಅವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಅಭ್ಯಾಗತರು ಹಾಗೂ ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯರು ಎದ್ದು ನಿಂತರು. ಮನಸ್ಸಿನ ಅಧೀರತೆಯಿಂದಾಗಿ ಕಂಠ ಹಾಗೂ ಕಣ್ಣು ತುಂಬಿ ಬಂದಿದ್ದುದರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಏನನ್ನೂ ಹೇಳದೆ, ಕೈಜೋಡಿಸಿ ಅಭ್ಯಾಗತರಿಗೆ ವಂದನೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ, ಅಂತಃಪುರದ ಬಾಗಿಲಿನ ಕಡೆಗೆ ನಡೆದರು.

ರುದ್ರಧೀರನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದುವು ; ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದ ವಿಗ್ರಹದಂತೆ ಮುಖ ಗಂಭೀರವಾಗಿತ್ತು. ಗುರುಜನರಿಗೆ ವಂದಿಸಿ ಅವರಲ್ಲ ನಿಂತೇ ಇದ್ದರು.

ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯರು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಆಶೀರ್ವಾದ ರೂಪವಾಗಿ ಹಣೆಗೆ ತಿಲಕವನ್ನಿಟ್ಟು, ಶುಭಕಾಮನೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದರು ಹಾಗೂ ರುದ್ರಧೀರನಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯವನ್ನು ನೀವಳಿಸಿ ತೆಗೆದು, ಪುರೋಹಿತನಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಒಂದು ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರು. ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ, ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಫಲನೂ, ಕೀರ್ತಿವಂತನೂ ಆಗೆಂದು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ, ದೀಪಸ್ತಂಭಧಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ದಾಸರು ತೋರಿದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯರೊಡನೆ ಗುರುಜನರು ಸಿಂಹದ್ವಾರದತ್ತ ನಡೆದರು.

ಗುರುಜನರು ತೆರಳಿದ ಬಳಿಕ ನಾಲ್ವರು ಮಿತ್ರರಾದ ಸಕೃದ, ಇಂದ್ರದೀಪ, ವಿನಯಶರ್ಮ ಮತ್ತು ಬಲಜೀತರು ವಿಶ್ರಾಂತಿಯ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರಧೀರನ ಸುತ್ತಲೂ ಬಂದು ಮುತ್ತಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತರು. ರುದ್ರಧೀರನ ತಮ್ಮನಾದ ವಸುಧೀರ ಅಣ್ಣನ ಹಾಗೂ ಅಣ್ಣನ ಗೆಳೆಯರ ಬಗೆಗಿನ ಗೌರವದಿಂದಾಗಿ ಒಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಇಂದ್ರದೀಪ ಆಕಳಿಸಿ, ಮದ್ಯವನ್ನೊದಗಿಸುವಂತೆ ವಸುಧೀರನಿಗೆ ಹೇಳಿದ.

ರುದ್ರಧೀರನು ಸುಪ್ತಗೈಯ ಮೇಲೆ ಮೊಳಕೈಯನ್ನಿರಿಸಿ, ಮುಂಗೈ ಮೇಲೆ ಹಣೆಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ಬಳಿಕ ರಾತ್ರಿಯ ಮೂರು ಯಾಮಗಳೇ ಕಳೆದಿದ್ದರೂ, ಅವನ ಬಾಯಿಂದ ಒಂದು ಮಾತೂ ಹೊರಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧಗಧಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಪಮಾನದ ಪ್ರಚಂಡ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿನ ಮಾತುಗಳು ಭಸ್ಮವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದುವು.

ದಾಸಪುತ್ರನನ್ನು ಅಪಮಾನಪಡಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನ ಒಂದು ಸಾವಿರ ದಿವಸಗಳವರೆಗೆ ಗಡೀಪಾರು ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಿದ್ದನು ಕೇಳಿದಾಗ ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಬಗೆಗಿನ ಶಿಷ್ಟತೆಯನ್ನೂ ಅವನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದುವು. ಖಡ್ಗವನ್ನು ಅರಸಿ ಅವನ ಕೈ ಸೊಂಟಪಟ್ಟಿಯತ್ತ ಹರಿದಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದ ಶಿಸ್ತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಹೊರತು ವಾದಿ, ಪ್ರತಿವಾದಿ ಅಥವಾ ಇತರ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಸಶಸ್ತ್ರರಾಗಿ ಹಾಜರಿರುವಂತಿರಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವನ ಕೈಗೆ ಖಡ್ಗ ಸಿಕ್ಕಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಾರ್ಗ ಪ್ರತಿಬಂಧಿತವಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನಲ್ಲಿ ಕ್ಷೋಭೆ ಮತ್ತು ಆವೇಶಗಳು ಉಕ್ಕಿ ಹರಿದಿದ್ದುವು. ವಯೋವೃದ್ಧ ಮಹಾಪಂಡಿತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಎದುರಿಗೆ ಅವಜ್ಜೆಯಿಂದ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಿಂತು, ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತ ಅವನು “ಮದ್ರದ ಕುಲಗಣದ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇರುವುದು ದಾಸಪುತ್ರರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಮೆರೆಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಏನು?” ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದ.

ಹಿಮದಂತೆ ಬೆಳ್ಳಗಿದ್ದ ಶ್ವಶ್ರುವಿನಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿದ್ದ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮುಖಮಂಡಲ ಯುವಕನ ಈ ದೃಷ್ಟತೆಯಿಂದಾಗಿ ವಿಚಲಿತವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಉತ್ತಮರೂಪವಾಗಿ ಶ್ವೇತಶ್ವಶ್ರುವಿನಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿದ್ದ ತುಟಿಗಳು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಚಲಿಸಿದುವು : “ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಂವಾಹಕರೂ, ಅಗ್ರಗಣ್ಯರೂ ಆದ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರ ಪುತ್ರನಾದ ಆಯುಷ್ಮಂತ ರುದ್ರಧೀರನಿಗೆ ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥರ ಪುತ್ರನಾದ ಆಯುಷ್ಮಂತ ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ಅಪಮಾನಗೊಳಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ, ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ ಸಾಗಲ ನಗರದಿಂದ ಒಂದು ಸಾವಿರ ದಿವಸಗಳವರೆಗೆ ಗಡೀಪಾರು ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿರುವುದೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದ ಆಡಳಿತದ ಬಗ್ಗೆ ಅಗೌರವ ತೋರಿದ ಅಪರಾಧಕ್ಕಾಗಿ ಮದ್ರ ಗಣ ರಾಜ್ಯದ ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಒಂದು ಸಾವಿರ ದಿವಸಗಳ ಗಡೀಪಾರು ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ.”

ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದ ವಾತಾವರಣದ ಸ್ವಬ್ಧಗೊಂಡಿತು. ಧರ್ಮಸ್ಥರ ಮತ್ತೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದರು : “ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಂವಾಹಕರೂ, ಅಗ್ರಮಾನ್ಯರೂ ಆದ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರ ಹುದ್ದೆ ಮತ್ತು ಕುಲದ ಗೌರವವನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು, ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಈ ಉಚ್ಛಾಟನೆಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲು ಆಯುಷ್ಮಂತ ರುದ್ರಧೀರನಿಗೆ ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಒಂದು ಹಗಲಿನಷ್ಟು ಕಾಲಾವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅವಧಿಯ ಅನಂತರವೇ

ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಆಯುಷ್ಮಂತನನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಹೊರಹಾಕಬಹುದು.”

ಆಯುಷ್ಮಂತನಾದ ಇಂದ್ರದೀಪ, ಸಕೃದ, ವಿನಯಶರ್ಮ, ಬಲಜೀತ ಹಾಗೂ ಇತರ ಅಭಿಜಾತ ಯುವಕರು ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಕೂಡಲೇ ರುದ್ರಧೀರನನ್ನು ಭೇಟಿಮಾಡಿ, ಅವನ ಬಗೆಗೆ ತಾವು ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಗೌರವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರು. ಬಲವಂತವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗೇ ತಾವೇ ಭುಜ ಕೊಟ್ಟು ಆಚಾರ್ಯರ ಭವನದವರೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದರು. ತನ್ನ ವರ್ಣ ಮತ್ತು ಕುಲಗಳಿಗೆ ಆದ ಅಪಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದಿಂದ ಜೀವಂತವಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದದ್ದು ರುದ್ರಧೀರನಿಗೆ ಮರಣವೇದನೆಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಅಸಹನೀಯವಾಗಿ ತೋರಿತು. ಅವನು ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗೂ ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದ.

ಎರಡು ಬಟ್ಟಲು ಮದ್ಯವನ್ನು ಕುಡಿದು, ರುದ್ರಧೀರನ ಕೈಗಳೆರಡನ್ನೂ ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಒತ್ತುತ್ತಾ ಇಂದ್ರದೀಪ ಹೇಳಿದ : “ಮಿತ್ರ, ಮಾನವ ದೇವತೆಗಳ ಇಚ್ಛೆಯ ದಾಸನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮಾನವಮತಿಗೆ ಅತೀತವಾದಂಥ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೆಸಗುತ್ತಾರೆ. ಶೂದ್ರನನ್ನು ಆದರಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಯುವಕನಿಗೆ ವಿಧಿಸಲಾಗಿರುವ ಈ ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಶಿಕ್ಷೆಯೇ ಮದ್ರದ ಮುಕ್ತಿಯ ಸೂತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ.” ಮದ್ರದ ಇನ್ನೊಂದು ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅವನು ಹೇಳಿದ : “ದ್ವಿಜ ಸೇನಾಪತಿ ಆಚಾರ್ಯರ ಸಂದೇಶದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಹೋದರು. ನೀನು ಸ್ವತಃ ಮ್ಲೇಚ್ಛಮರ್ದಿನೀ ಮಗಧದ ಸೈನ್ಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮದ ಧ್ವಜವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಾಗ ಮದ್ರದ ಸಮಸ್ತ ಮ್ಲೇಚ್ಛರೂ, ಅಹಂಕಾರಿಗಳಾದ ಶೂದ್ರರೂ ಯಜ್ಞದ ಬಲಿಪಶುಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ ತಮ್ಮ ತಪ್ಪಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ.” ಮದ್ರದ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ತಲೆಯಿಂದಲೂ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಅವನು ಹೇಳಿದ : “ನನ್ನ ಕುಲದ ಮೇಲೆ ಆಣೆ ಇಟ್ಟು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ; ಇಡೀ ಪ್ರೇಸ್ಥ ವಂಶವನ್ನೇ ಅಗ್ನಿಗೆ ಆಹುತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿ ಗೆಳೆಯನಿಗೆ ಆದ ಅಪಮಾನದ ಸೇಡನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ದೇವತೆಗಳೇ ನನ್ನ ಈ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರಲಿ.” ಇತರ ಗೆಳೆಯರೂ ಮದ್ಯತುಂಬಿದ್ದ ಬಟ್ಟಲುಗಳನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡು, ತುಟಿಗಳಿಗೆ ಸೋಕಿಸಿದರು.

ರುದ್ರಧೀರನ ಭುಜಕ್ಕೆ ಭುಜವನ್ನು ಆನಿಸಿ, ಪಿಸುಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸಕೃದ ಹೇಳಿದ : “ಗೆಳೆಯರೆ, ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರ ಬರುತ್ತಾನೆಂದು ಕಾಯ್ದು ಕಾಯ್ದು ಒಂದು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡೆವು. ಈ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುವಲ್ಲಿ ಒಂದು ಯುಗವೇ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳಬಹುದು. ಗೆಳೆಯ ರುದ್ರ ಮಗಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಬದಲು ದಾರ್ವಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದೇ ಉತ್ತಮವೆಂಬುದು ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಕೇಂದ್ರಸನೊಂದಿಗೆ ಅವನು ಗೆಳೆತನವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಲಿ. ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆ ಕೇಂದ್ರಸನಿಗಿದೆ. ಅವನೊಂದಿಗೆ ಸಂಧಿಯನ್ನೇರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು, ನಾವು ಅರ್ಧರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಮ್ಮ ಪಾಲಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡು, ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಪದ್ಧತಿಯ ಸಂರಕ್ಷಕರಾದ ಪೌರವ ವಂಶದವರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬಲ್ಲೆವಾದರೆ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಅರ್ಧ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು. ಮಹಾ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ ಚಾಣಕ್ಯನೇ ‘ಸರ್ವನಾಶದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಏರ್ಪಟ್ಟಾಗ ಬುದ್ಧಿವಂತರು ಅರ್ಧವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಉಳಿದ ಅರ್ಧವನ್ನೇ ರಕ್ಷಿಸತಕ್ಕದ್ದು’ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ!”

ಅನ್ಯಮನಸ್ಕತೆಯನ್ನು ಬದಿಗಿರಿಸಿ, ಸಕೃದನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ರುದ್ರಧೀರನಿಂದ : “ಗೆಳೆಯ ಸಕೃದ, ನೀನು ಇದೇನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ ? ವಿಜಯಿಯಾದ ಕೇಂದ್ರಸ ನಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಗೆಯ ಮೇರೆಗೆ ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೇನು ? ಒಮ್ಮೆ ಮದ್ರ ರಾಜ್ಯ ತನ್ನ ಕೈವಶವಾಯಿತೆಂದರೆ ಮದ್ರದಲ್ಲಿ ಪೌರವಂಶದ ಅಥವಾ ದ್ವಿಜವಂಶದ ಸ್ವತಂತ್ರ ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಆಸೆಯ ಬೀಜವನ್ನೇ ಕಿತ್ತೊಗೆಯುವುದಿಲ್ಲವೆ ?

ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬರಿದಾದ ಮದ್ರದ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿ ವಿನಯಶರ್ಮ ರುದ್ರಧೀರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತ ಹೇಳಿದ : “ಗೆಳೆಯನ ಮಾತು ನಿಜ. ಯವನನಾದ ಕೇಂದ್ರಸ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನೇನಾದರೂ ತೋರಿದರೆ ಅದು ಬೌದ್ಧರ ಬಗೆಗೆ ಮಾತ್ರ. ಈ ಬೌದ್ಧರು, ಮಿಲಿಂದನನ್ನು ಮಾಡಿದಂತೆಯೇ, ಆ ಮ್ಲೇಚ್ಛನನ್ನು ಧರ್ಮರಾಜನೆಂದು ಗೌರವಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಅವನು ಈ ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೆ ಯಜ್ಞ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳು ಹ್ರಾಸಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಯವನರೊಡನೆ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ನಮಗಿರುವ ಏಕೈಕ ಆಸೆಯ ಆಧಾರವೆಂದರೆ ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರನೇ.”

ವಿಷಾದಭಾವನೆ ಮೂಡಿಸಿದ್ದ ನಿರಾಶೆಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ರುದ್ರಧೀರನಿಂದ : “ಗುರುಹಿರಿಯರ ನೀತಿಯನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ನಾವೇ ಸ್ವತಃ

ದೊರೆತಿದ್ದ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡೆವು. ಕೇಂದ್ರಸನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನರಾಗಿ, ಗಣವನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸಿ, ಆಡಳಿತ-ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಕೈವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮಂತ ಸರ್ವಾರ್ಥನ ನೀತಿಯಿಂದಾಗಿ ನಾವು ಅವರ ಗೌರವ ವಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ. ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರಶಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ವೃದ್ಧ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷನನ್ನು ಒತ್ತರಿಸಿ, ಸೈನ್ಯದಳದ ನಿಯಂತ್ರಣಾಧಿಕಾರವನ್ನು ನಮ್ಮ ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಹೇಗಿರುತ್ತಿತ್ತು ?” ಎಲ್ಲರೂ ಮೌನವಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿ ಅವನು ಹೇಳಿದ : “ಸರಿ, ಮಿತ್ರರ ಪಂಡಿತ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರ ಆಲೋಚನೆ ಸರಿಯಾಗಿದೆ. ಹಾದಿಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಧೃಷ್ಟ ಜನರ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಎದುರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ನಗರದ್ವಾರವನ್ನು ತಲುಪಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ಕಾಲ ಕಳೆದಷ್ಟು, ಸುದ್ದಿ ಹಬ್ಬುತ್ತ ಹೋಗುವುದರಿಂದ, ನಗರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವ ಕಾರ್ಯ ಮತ್ತಷ್ಟು ವೇದನಾಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಎಂದಾದರೂ ಒಂದು ದಿನ ಕುಲಕ್ಕೆ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ನನಗೆ ಆಗಿರುವ ಅಪಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇಡನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಈ ಒಂದು ಆಸೆಯಿಂದಲೇ ಅಪಮಾನದ ಈ ಮರಣವೇದನೆಯನ್ನೂ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಬದುಕಿದ್ದೇನೆ.” ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿ, ಕತ್ತು ಬಾಗಿ, ರುದ್ರಧೀರ ಮೌನವಾಗಿಬಿಟ್ಟ.

ಇಡೀ ರಾತ್ರಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣದ ಮಟ್ಟಿಗೂ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಮಿತ್ರರೆಲ್ಲ ದಣಿದಿದ್ದರು. ರುದ್ರಧೀರ ಮತ್ತು ವಸುಧೀರರ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿದ್ರೆಯ ಚಿಹ್ನೆ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಕ್ಕದ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಕೈ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಆಕಳಿಕೆಯಿಂದ ವಿಕೃತವಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ವಸುಧೀರನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ : “ಆರ್ಯನ ನಿರ್ಗಮನಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ತಡವಾಗುತ್ತದೇನು ?”

ತಲೆಯನ್ನಾಡಿಸುತ್ತ ವಸುಧೀರ ಉತ್ತರಿಸಿದ : “ಆರ್ಯ, ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿ ಆಗಿದೆ. ರಥದಲ್ಲಿ ಹೋಗದೆ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಹೋಗಬೇಕೆಂಬುದು ಆರ್ಯನ ಆಲೋಚನೆಯಾಗಿದೆ. ವಿಶೇಷ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿರುವ ದಾಸ ಮಾಧುರನೊಬ್ಬ ಮಾತ್ರ ಆರ್ಯನ ಜೊತೆಗಿರುತ್ತಾನೆ.”

ಇಂದ್ರದೀಪನ ಸೂಚನೆಯಂತೆ, ಮತ್ತೆ ಮದ್ಯವನ್ನೊದಗಿಸುವಂತೆ ವಸುಧೀರ ದಾಸನಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡಿದ. ಇಂದ್ರದೀಪನೇ ಬಟ್ಟಲಿಗೆ ಮದ್ಯವನ್ನು ತುಂಬಿ ತನ್ನ ಕೈಯಾರೆ ಅದನ್ನು ರುದ್ರಧೀರನ ತುಟಿಗಳ ಬಳಿಗೆ ಒಯ್ದು ಹೇಳಿದ : “ಮಿತ್ರ, ನಮ್ಮ ದೈವೀ ಅಧಿಕಾರದ ಹಾಗೂ ಕುಲದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕೊನೆಯುಸಿರು

ಇರುವವರೆಗೂ ಹೋರಾಡುವ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ನಾವಿಂದು ಬೀಳ್ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಮಿಲನದ ದಿನ ಬೇಗನೆ ಬರಲಿದೆ.” ರುದ್ರಧೀರ ಮದ್ಯದ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಖಾಲಿಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಮದ್ಯವನ್ನು ಸೇವಿಸಿದರು.

“ರುದ್ರಧೀರನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಡಲು ಎಲ್ಲ ಮಿತ್ರರೂ ನಗರ ದ್ವಾರದಿಂದ ಒಂದು ಯೋಜನದ ವರೆಗೆ ಹೋಗೋಣ” ಎಂದು ವಿನಯಶರ್ಮ ಸೂಚನೆಯೊಂದನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟ. ಈ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮದ್ಯವನ್ನು ಸೇವಿಸಿದರು. ಅವರುದ್ದಗೊಂಡಿದ್ದ ರುದ್ರಧೀರನ ಧ್ವನಿ ಮದ್ಯಸೇವನೆಯಿಂದ ಸಹಜವಾಯಿತು ; ಸ್ವಲ್ಪ ಕಠೋರವೂ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ವಿನಯಶರ್ಮನ ತೋಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕೋಣೆಯ ಒಂದು ಮೂಲೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, “ಕುಮಾರಿ ದಿವ್ಯಾಳ ಭವಿಷ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ನೀನೇನು ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ, ಮಿತ್ರ ?” ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ.

ಮದ್ಯಪಾನದಿಂದಾಗಿ ರೆಪ್ಪೆಗಳು ಭಾರವಾಗಿ ತಾವಾಗಿಯೇ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತೆರೆಯುತ್ತ ವಿನಯಶರ್ಮ ಉತ್ತರಿಸಿದ : “ತಾತನ ಅತಿಯಾದ ಮುದ್ದಿನಿಂದಾಗಿ ಕುಮಾರಿಯ ಸ್ವಚ್ಛಂದ ವ್ಯವಹಾರಗಳ ಮೇಲೆ ಯಾವುದೇ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿವೆ. ಹಿರಿಯರಾದ ಪ್ರಬುದ್ಧಶರ್ಮರೂ ತಾತನಲ್ಲಿ ಸಲಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಬಗೆಗಿನ ತಮ್ಮ ಒಲವಿನಿಂದಾಗಿ ಕುಮಾರಿಯ ಉಚ್ಚಂಖಲ ವರ್ತನೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಕೊಡುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡು ಸಾವಿರ ದಿವಸಗಳ ಅವಧಿಯಂತೂ ತುಂಬ ದೀರ್ಘವಾದುದೇ ಆಯಿತು. ಕುಮಾರಿ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ .....ಕುಲ ಇದರಿಂದ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ತೊಂದರೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.”

ವಿನಯಶರ್ಮನ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ರುದ್ರಧೀರ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ : “ಸಾರಥಿ ಪುತ್ರನಾದ ಪೃಥುಸೇನನೇನಾದರೂ...?”

ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳತ್ತಣಿಂದ ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತ, ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ : “ಹಾಗೆಂದೇ ಆಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.”

ಆಕಳಿಸುತ್ತ, ತಾನು ಕುಳಿತಿದ್ದಲ್ಲಿಂದಲೇ ಬಲಜೀತನು ರುದ್ರಧೀರನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಹೇಳಿದ : “ಮಿತ್ರ, ಬೆಳಕು ಹರಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹೊತ್ತು ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಮಹಾದೇವಿಯವರಿಂದ, ಆರ್ಯರ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಮೂಹದಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಳ್ಳಲೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಮಯ ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ.”

೫. ಆತ್ಮ-ಸಮರ್ಪಣೆ

ವೃದ್ಧ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳೂ ಆದ ಮಿಥೋದ್ರಸರು ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಗಂಭೀರವಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಕೇಂದ್ರಸನ ಆಕ್ರಮಣವನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಸಮಸ್ತ ಸಿದ್ಧತೆಗಳೊಡನೆ ಕಟಿಬದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತರು. ಗಣರಾಜ್ಯದ ಖಜಾನೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಯುದ್ಧ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥನಿಗೂ, ಸೈನಿಕ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಮಹಾಸಾಮಂತನಾಗಿದ್ದ ಯವನ ಓಕ್ರಿಸನಿಗೂ ಅವರು ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಹೊಸದಾಗಿ ತರಬೇತಿ ನೀಡಿದ್ದ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ತವಿಶಾನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿದ್ದ ದುರ್ಗಮ ಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲುಗಳಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದರು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ವಿವರ-ವಿವರವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸತೊಡಗಿದರು ಮತ್ತು ಅಗತ್ಯವಾದ ನಿರ್ದೇಶನಗಳನ್ನು ಕೊಡತೊಡಗಿದರು. ನಗರದ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯದ ಆಂತರಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಮಹಾಪಂಡಿತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ವಹಿಸಿದರು. ಈ ಹೊಸ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಜನಸಮುದಾಯದ ನಿರುತ್ಸಾಹ ಮತ್ತು ಆತಂಕಗಳನ್ನು ಬಹುಬೇಗ ತೊಡೆದುಹಾಕಿತು. ಯುದ್ಧೋತ್ಸಾಹ ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯಿತು. ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದ ಸೈನ್ಯದಳಗಳು ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಹಾಗೂ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಮುಂದೆ ಬರತೊಡಗಿದವು. ಶಸ್ತ್ರಗಳ ಉತ್ಪಾದನೆ ನಾಲ್ಕು ಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಡೆಯತೊಡಗಿತು.

ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಶಿಥಿಲವೂ, ಜರ್ಜರವೂ ಆಗಿದ್ದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಶರೀರ ಹಳ್ಳದಿಣ್ಣೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ರಥಗಳ ಕುಲುಕಾಟವನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಸಮರ್ಥವಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಬೆಳಗ್ಗೆ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ, ಸಂಜೆ ಯಾವಾಗಲೆಂದರೆ ಅವಾಗ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸುತ್ತ ನಗರದ ಒಳ ಹಾಗೂ ಹೊರವಲಯದ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ತನ್ನ ಚುರುಕಾದ, ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆಯನ್ನೇರಿ ಕುಳಿತು, ಅದರ ಕತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದ ಲಗಾಮನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅದನ್ನು

ಮುನ್ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಅಥವಾ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳ ದಳದೊಡನೆ ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತೆಯಿಂದ ನಗರದ ರಾಜಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಇತರ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಣದಂತೆ ದ್ರುತಗತಿಯಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯೋದಯದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದವರೆಗೆ ಅವನು ತನ್ನ ಅಶ್ವಾರೋಹಿ ಹಾಗೂ ಪದಾತಿ ಸೈನ್ಯಗಳಿಗೆ ವ್ಯೂಹರಚನೆ ಮತ್ತು ಆಕ್ರಮಣ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಗಳ ತರಬೇತಿ ನೀಡುವುದರಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ; ಅವರಿಗೆ ಗೆರಿಲ್ಲಾ ಯುದ್ಧತಂತ್ರದ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೂರು-ಮೂರು ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿಗಳವರೆಗೆ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಆಪಗಾ ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದ.

ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ, ಆರ್ಯ ಪ್ರಬುದ್ಧಶರ್ಮರ ವಿಶ್ವಾಸ-ಗೌರವಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದರೂ, ಪಂಡಿತ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮ, ವಿನಯಶರ್ಮರ ಮೊದಲಾದವರ ಮೌನ-ವಿರೋಧದಿಂದಾಗಿ, ಬಿಡುವು ದೊರೆತರೂ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಭವನಕ್ಕೆ ಭೇಟಿಕೊಡುವುದು ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತಂದೆಯ ಅನುಮತಿ ಪಡೆದು, ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮುಂದೆ ಅವನ ಮರಿಮಗಳ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನೂ ಮಂಡಿಸಿದ್ದ. ಆಗ ಅವರು ಈ ರೀತಿ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು : “ಮಗು, ನೀನೀಗ ಮಹಾನ್ ಕಾರ್ಯವೊಂದರ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿದ್ದೀಯೆ. ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಇರಿಸಿ ಆ ಹೊಣೆಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸು. ಮಗು, ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಕಾಲವೊಂದು ಬರಬೇಕು.”

ಚಿಂತಾರೂಪದ ಮೊಗ್ಗುಗಳಿಂದಲೂ ಚಿಗುರುಗಳಿಂದಲೂ ಇಡಿಕಿರಿದಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳ ಹೃದಯ-ಕುಸುಮ ಇನ್ನೂ ತನ್ನ ದಳಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಬೇರೊಂದು ಚಿಂತೆಯ ಬೇಗೆಯಿಂದಾಗಿ ಅದು ಬಾಡತೊಡಗಿತು. ಪೃಥುಸೇನನಿಗಾಗಿ ಕಾದು ಕಾದು ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನಗಳು ಕಳೆದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುವು; ಅವನನ್ನು ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಅವಳು ಮಲ್ಲಿಕಾ-ವಸುಮಿತ್ರಾ ಅವರ ಭವನಗಳಿಗೆ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಅವನು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕ್ಲಬ್ಬಳಾಗಿ ಅವಳು ಪ್ರೇಸ್ಥನ ಭವನಕ್ಕೂ ಹೋದಳು. ಪೃಥುಸೇನನ ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಅವಳ ಮುಂದಲೆಯನ್ನು ಮೂಸಿ, ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದರೂ, ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅವಳಿಗೆ ಪೃಥುಸೇನ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ. ತುಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ಮುಗುಳ್ಳೆಯನ್ನು

ಚೆಲ್ಲುತ್ತ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವೇದನೆಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಅವಳು ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದಳು. ನಿರಾಶಳಾಗಿ ಏಕಾಂತವಾಸಿಯಾದಳು. ತನ್ನ ಈ ಶೈಥಿಲ್ಯ ಮತ್ತು ಅನಾಸಕ್ತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾದೇವಿಯವರ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಹಾಗೂ ಉಪಾಲಂಭದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಯೂ ಅವಳು ವಿವಶಳಾಗಿದ್ದಳು. ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ ಅವಳು ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು, ಅಷ್ಟೆ.

ಕಾರ್ಯಗೌರವದಿಂದ ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಡುವು ದೊರೆತರೆ, ಪೃಥುಸೇನ ವೃದ್ಧದಾಸಿ ವಾಪಾಳ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಭವನಕ್ಕೆ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಮಲ್ಲಿಕಾ ಅಥವಾ ವಸುಮಿತ್ರಾ ಅವರ ಭವನದಲ್ಲಿ, ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯ ಬಳಿಯ ಉಪವನದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಪ್ರೇಸ್ಥನ ಭವನದಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಸಲು ಅವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಉದ್ರೇಕದ ಅತಿರೇಕದಿಂದಾಗಿ ದಿವ್ಯಾ ಪೃಥುಸೇನನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡುಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕಣ್ಣೀರಧಾರೆ ಹರಿಯತೊಡಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವಳನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಪೃಥುಸೇನನೇ ವಿಹ್ವಲನಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ ದಿವ್ಯಾಳಲ್ಲಿ ಆಸರೆಯನ್ನು ಅರಸುತ್ತಿದ್ದ. ದಿವ್ಯಾ ಅವನ ಕೈಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅವನನ್ನು ನಿವಾರಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಪೃಥುಸೇನ ಉತ್ಸಾಹರಹಿತನೂ, ನಿರಾಶನೂ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನ ಆಗಿನ ಮುಖಭಂಗಿ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಮಾರ್ಮಿಕ ವೇದನೆಯ ಕಾರಣವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಸಂಯಮದ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಗಳೆರಡನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ, ಅತ್ಯಂತ ವಿಹ್ವಲವಾಗಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಪೃಥುಸೇನ ಹೇಳಿದ : “ಬಹು ಬೇಗ ನಾನು ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ತವಿಶಾ ನದಿಯ ದಡಕ್ಕೆ ತೆರಳಲಿದ್ದೇನೆ. ನೀನು ನನ್ನನ್ನೇನಾದರೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದೀಯೆ ಎಂದಾದಲ್ಲಿ, ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿದ ಈ ನೆನಪೊಂದೇ ನನ್ನೊಡನೆ ಯುದ್ಧಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ನಾನು ಯುದ್ಧದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗದೆ ಹೋದರೆ ? ಸಾಗಲಕ್ಕೆ ಬಹುಶಃ ನನ್ನ ಶವವೇ ಹಿಂದಿರು...” ದಿವ್ಯಾ ಅವನ ತುಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿರಿಸಿ, ಬಿಕ್ಕಿಬಿಕ್ಕಿ ಅಳತೊಡಗಿದಳು.

ಸಂಯಮದ ಹಿಂಸೆಯಿಂದಾಗಿ ಕ್ಷುಬ್ಧನಾಗಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನ ಆತ್ಮವೃಥೆಯ ರೋದನದ ಅಂಗವಾಗಿ ಆ ಕಠೋರವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಆದರೆ ದಿವ್ಯಾ ಬಿಕ್ಕಳಿಸಿ ಅಳತೊಡಗಿದಾಗ, ತಾನು ತೋರಿದ ಕಠೋರ ವರ್ತನೆಗಾಗಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಡತೊಡಗಿ ಅವನ ಹೃದಯ ಕರಗಿ ನೀರಾಯಿತು. ಸಂಯಮದ

ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅವನ ಕೈಗಳು ಸಡಿಲವಾದುವು. ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಅವಳ ತಲೆಗೂದಲಿಗೆ, ಅಶ್ರುಸ್ಥಿಕ್ ನೇತ್ರಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಕಪೋಲಗಳಿಗೆ ಮುತ್ತುಕೊಟ್ಟು, ತನ್ನ ಕಠೋರ ವರ್ತನೆಗಾಗಿ ಕ್ಷಮೆ ಕೇಳುತ್ತಾ, ಅವಳನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದ. ಆಗ ದಿವ್ಯಾ ಅವನ ಉತ್ಕಂಠೆಗೆ ಆಸರೆಯನ್ನೀಯಲು ವಿಹ್ವಲಳಾದಳು. ಇಬ್ಬರ ಹೃದಯಗಳೂ ತಮ್ಮತನವನ್ನು ಮರೆತು, ಒಂದು ಇನ್ನೊಂದರತ್ತ ಹರಿಯತೊಡಗಿದುವು.

ದಿವ್ಯಾಳ ಪಾಲಿನ ದಿನಗಳು ಅವಸಾದದಿಂದಲೂ ಕ್ಷೋಭೆಯಿಂದಲೂ ಕಳೆಯತೊಡಗಿದ್ದುವು. ತನ್ನ ದುಃಖದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸಿದಾಗ ಅವಳಿಗೆ ವೈದ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠ ಚೀವುಕನ ಮಾತುಗಳು ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು : “ಸುಖ ಮತ್ತು ದುಃಖಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಆಲೋಚನೆ ಮತ್ತು ಅನುಭವಗಳ ಬಗೆಗಿನ ನಂಬಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅವುಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಕಾಣದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಹಂತಗಳಲ್ಲೂ ಆಸೆಯೇ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಆಸೆ ಪೂರೈಸಿದರೆ, ಅದು ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾದ ಸುಖ ಇರುವುದು ಆಸೆಯ ಪೂರೈಕೆಯಿಲ್ಲ. ಆಸೆಯ ನಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ.” ಮಹಾಸ್ಥವಿರರ ಉಪದೇಶ ಅವಳಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದ ಮೂಲಕ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪಡೆದು, ಸೇನಾಪತಿಯ ಹುದ್ದೆಯನ್ನು ಪಡೆದುದರಿಂದ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ಅವಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ದಿವಸಗಳ ಹಿಂದೆ ಈ ಒಂದು ಆಸೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರಾವ ಆಸೆಯೂ ಆಸೆಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಪೃಥುಸೇನನ ಕೌಶಲ ಮತ್ತು ವ್ಯಸ್ತತೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಅವಳು ಉತ್ಸಾಹಿತಳಾಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ದಿವ್ಯಾಳ ಹೃದಯ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹಾತೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

ತನ್ನ ದಾದಿಯಾಗಿದ್ದ ಛಾಯಾಳ ತಾಯಿಯನ್ನು ದಿವ್ಯಾ ‘ಅಮ್ಮಾ’ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾಳ ಆಟದ ಗೆಳತಿಯೂ, ಸಮವಯಸ್ಕಳೂ ಆಗಿದ್ದುದರ ಜೊತೆಗೆ ದಿವ್ಯಾಳ ಮೇಲೆ ಛಾಯಾಳ ಮಮತೆಯ ಅಧಿಕಾರ ಅಪರಿಮಿತವಾಗಿಯೇ ಇತ್ತು. ದಿವ್ಯಾಳಿಂದ ಸಕಾರಣವಾಗಿ, ಆಕಾರಣವಾಗಿ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಭರ್ತ್ಸನೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ, ದಿವ್ಯಾಳ ಬಗೆಗೆ ಕಠೋರಳಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವುದು ಛಾಯಾಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ದಿವ್ಯಾ ಕ್ಷುಬ್ಧಳಾಗಿದ್ದಾಗ, ಛಾಯಾ ಉಪೇಕ್ಷಿತಳೂ ನಿರಾದೃಶಳೂ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅವಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ

ಇರುತ್ತಿದ್ದಳು. ದಿವ್ಯಾಳಿಗೂ ಛಾಯಾಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರಾರೂ ಹಿಡಿಸುತ್ತಲೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ನಿತ್ಯದ ಉಡುಪಿನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಜನ ಎಷ್ಟು ನಿಸ್ಸಂಕೋಚದಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಸಮವಯಸ್ಕಳೂ, ಆತ್ಮೀಯಳೂ ಆದ ದಾಸಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಛಾಯಾಳ ಪ್ರೇಮಿಯಾಗಿದ್ದ, ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಭವನದ ದಾಸನಾಯಕ ಬಾಹುಲ, ದಾಸ್ಯದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಪಡೆಯುವ ಸಲುವಾಗಿ, ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸೈನಿಕನಾಗಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಲು ತೆರಳಿದ್ದ. ದಿವ್ಯಾಳ ಶೈಥಿಲ್ಯ ಮತ್ತು ಅನಾಸಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಳು ತನ್ನ ಅಡಗಿಸಿಟ್ಟ ದುಃಖದ ಆಭಾಸವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಳು. ದುಃಖವನ್ನು ಸಹಿಸುವ ಹಾಗೂ ದುಃಖವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ಅವರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿತ್ತೋ ಅದೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಆ ಇಬ್ಬರ ದುಃಖದ ಅನುಭವದಲ್ಲಿಯೂ ಇತ್ತು.

ಛಾಯಾ ದಿವ್ಯಾಳ ಮಂಚದ ಅಥವಾ ಆಸನದ ಬಳಿ ಅವಳ ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಶರೀರದ ಇನ್ನಾವುದಾದರೂ ಅಂಗದ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿರುತ್ತಿದ್ದಳು ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ ಮತ್ತು ಅಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ ಮಾತುಕತೆಗಳಿಂದ ಅವಳ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುತ್ತಿದ್ದಳು. ದಿವ್ಯಾಳ ವಿವಾಹದ ಬಗ್ಗೆ ಮಹಾದೇವಿಯವರ ನಿರಂತರ ಚಿಂತೆ, ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆಗೆ ಬಂದ ಹಲವಾರು ಸೂಕ್ತ ವರಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಮಾಹಿತಿ, ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಪೃಥುಸೇನ ದಿವ್ಯಾಳ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣದ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಬೇಡಿದ್ದು, ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಉತ್ತರದ ಬಗ್ಗೆ ಪಂಡಿತ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರ ಹಾಗೂ ಬಹುಶಃ ಉದಾಸೀನರಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದ ಭೃಗುಶರ್ಮರ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಕ್ಷೋಭೆ - ಈ ಎಲ್ಲ ವಿವರಗಳೂ ಛಾಯಾಳಿಂದ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಪೃಥುಸೇನನ ಬಗ್ಗೆ ತನ್ನ ಕುಟುಂಬದವರು ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಅನಾದರವನ್ನು ಕಂಡು ದಿವ್ಯಾಳ ಹೃದಯ ಉರಿದೇಳುತ್ತಿತ್ತು. “ಮುತ್ತಾತನೂ, ಭವನದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಎಲ್ಲರೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿ. ಆರ್ಯ ಪೃಥುಸೇನನ ಹೊರತು ನಾನು ಬೇರೆ ಯಾರನ್ನೂ ಮದುವೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆರ್ಯ ಪೃಥುಸೇನ ಮಾತ್ರ ಮುತ್ತಾತನ ಎದುರು ನನ್ನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಲು ಅನುಮತಿ ಕೋರಿದ ಎಂದು ಭಾವಿಸದಿರಲಿ. ಸ್ವತಃ ನಾನೂ ಅದನ್ನೇ ಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ನನಗೆ ಬೇರೇನೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿ. ನನಗೆ ಬೇರೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ವರನಾಗುವ ಸಂಭವವೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ವಿಚಾರ ತಿಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಮುತ್ತಾತ ಆರ್ಯನ ಕೋರಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ

ಗಮನಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ತಡವಾಗಿಯೂ ಮದುವೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆರ್ಯನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವ ಮೊದಲೇ ಮದುವೆಯಾಗಬಯಸುತ್ತೇನೆ.” ಛಾಯಾಳ ಎದುರಿಗೆ ಅವಳು ನಿಸ್ಸಂಕೋಚವಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಳು. ಛಾಯಾ ತನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ ; ಆಮೇಲೆ ಅದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.. ಸರಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗಲಿ !- ಹೀಗೆಂದು ದಿವ್ಯಾ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಪ್ರಬುದ್ಧಶರ್ಮರ ಪತ್ನಿ ಆರ್ಯೆ ತಾರಾ ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಹಿತವಚನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಳು : “ಮಗಳೆ, ಅಧೀರಳಾಗುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ತಾತ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಾಗಿ ನಿನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಲಾರರು. ಆದರೆ, ಈ ಸಂಕರ್ಮಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಸರವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಮದುವೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವುದರಿಂದ ಜನತೆಯ ಮೇಲೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಪರಿಣಾಮ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಆರ್ಯ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುವಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡಿದರೆಂಬ ಅಪಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ತಾತ ಹೊರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ...”

ಕೇಂದ್ರಸ ಸಾಗಲದತ್ತ ಧಾವಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿ ಮೂಡಿಸಿದ್ದ ಭಯ ಮತ್ತು ಆತಂಕಗಳ ಅಲೆಗಳು ನಗರದ ಭವನಗಳ ಅಂತಃಪುರದವರೆಗೆ ಬಂದು ತಲುಪತೊಡಗಿದ್ದುವು. ಪತ್ನಿಗೂ, ದಿವ್ಯಾಳಿಗೂ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಬುದ್ಧಶರ್ಮರು ಹೇಳಿದಳು : “ಭಯಪಡಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಜ್ಯೋತಿಷಿ ವಿಕ್ರಮ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿರುವ ಶುಭಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಏಕಾದಶಿ ಚಂದ್ರನ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿ, ಸಾಮಂತ ಓಕ್ರಿಸ್ ಮತ್ತು ಪೃಥುಸೇನರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತರಬೇತಿ ನೀಡಿರುವ ನಮ್ಮ ಸೈನ್ಯ ಸಮರಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಯುದ್ಧದ ಸ್ವರೂಪವೇ ಬದಲಾಯಿಸಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಬಲವಂತವಾಗಿ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲಾಗಿರುವ ಸೈನಿಕರಿಗೂ ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತತ್ಪರರಾಗಿರುವ ಸೈನಿಕರಿಗೂ ಬಹಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುತ್ತದೆ...”

ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿವಸ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ ಕಳೆದ ಬಳಿಕ ಪೃಥುಸೇನ ಸೇನಾಸಹಿತನಾಗಿ ಹೊರಡಲಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಅವಳ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಶೂಲ ನೆಟ್ಟಿತು. ಯುದ್ಧವನ್ನು ಅವಳೇನೂ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಕೇಳಿದ್ದಳು. ಸಹಸ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಮಾರಕಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಒಬ್ಬರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು ; ರಕ್ತದ ನದಿಗಳು ; ಸತ್ತ ಹಾಗೂ ಗಾಯಗೊಂಡ ಸಾವಿರಾರು ಸೈನಿಕರ ಚೀತ್ಕಾರ ; ಅವರೆಲ್ಲ

ಧರಾಶಾಯಿಗಳಾಗುವುದು. ಇಂಥ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಯ ಮತ್ತು ಆಪತ್ತಿನ ಸಂಭವವೇ ಹೆಚ್ಚು... ತನ್ನ ವೇಗಗಾಮಿ ಅಶ್ವವನ್ನೇರಿ ಪೃಥುಸೇನ ಅದೇ ನರಮೇಧದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ತನ್ನ ಅನ್ಯಮನಸ್ಕತೆಯನ್ನು, ಶೈಥಿಲ್ಯವನ್ನು ದೂರಗೊಳಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹಾದೇವಿ ಮಾಡಿದ್ದ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ದಿವ್ಯಾ ತನ್ನ ಕೈಯಾರೆ ಅನೇಕ ಮನೆಗೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಬೇಕಾಗಿ ಇತ್ತು. ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಯಂತ್ರದಂತೆ ಕೈಗಳು ನಿರತವಾಗಿದ್ದರೂ ಯುದ್ಧದ ದೃಶ್ಯಗಳೇ ಅವಳ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಆ ವಿಭೀಷಿಕೆಯಲ್ಲಿ ದುಸ್ಸಾಹಸದಿಂದ ವೇಗವಾಗಿ ಚಲಿಸುತ್ತ ಕತ್ತನ್ನು ಮುಂದೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಚಂಚಲ ಶ್ವೇತ ಅಶ್ವದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ಎತ್ತಿದ್ದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅಪಾಯದತ್ತ ವೇಗವಾಗಿ ಧಾವಿಸಿ ಮೇಲೆ ಎರಗುವ ಪೃಥುಸೇನ ಆ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ಇಂಥ ಕೆಟ್ಟ ಕಲ್ಪನೆಗಳಿಂದಾಗಿ ದಿವ್ಯಾಳ ಶರೀರ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಛಾಯಾಳ ಪ್ರಣಯಿಯಾಗಿದ್ದ ದಾಸನಾಯಕ ಬಾಹುಲನೂ ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸೈನಿಕ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಸ್ವತಂತ್ರ ನಾಗರಿಕನಾಗಿ ಪೃಥುಸೇನನ ಪದಾತಿ ಸೇನೆಯನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ಛಾಯಾ ವಿರಹದಿಂದ ದುಃಖಿತಳಾಗಿದ್ದಳು. ಅವಳನ್ನು ತನ್ನ ಬಳಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾಹುಲನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಮಾತುಕತೆಗಳನ್ನಾಡುತ್ತ ಅವಳಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾ ತಾನೂ ಸಮಾಧಾನ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ತಾಂತ್ರಿಕನಾಗಿದ್ದ ಪಂಡಿತ ವೈಕುಂಠನಿಂದ ಬಾಹುಲನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಛಾಯಾ ಒಂದು ಕವಚವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಳು. ತಾಂತ್ರಿಕನಿಗೆ ಚಿನ್ನದ ಉಂಗುರವೊಂದನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು ದಿವ್ಯಾ ಕೂಡ ಪೃಥುಸೇನನಿಗಾಗಿ ಮಹಾಶಕ್ತಿ ರಕ್ಷಕ ಕವಚವೊಂದನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಳು.

ಹೇಗೆಹೇಗೋ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಮೂರೂ ದಿನಗಳಂದು ಮಲ್ಲಿಕಾ ಮತ್ತು ವಸುಮಿತ್ರಾ ಅವರ ಭವನಗಳಲ್ಲಿ, ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯ ಬಳಿಯ ಉಪವನದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥನ ಭವನದಲ್ಲಿ ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಅರಸಿ ಪೃಥುಸೇನ ಎಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆಯದೆ ಇದ್ದಾಗ ದಿವ್ಯಾ ನಿರಾಶಳಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗಿದಳು. ಸೇನಾಪತಿ ಪೃಥುಸೇನ ತುಂಬ ವ್ಯಸನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಧೃತಿಶರ್ಮರಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಅವನ ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿಗಳೆಲ್ಲ ಕುದುರೆಯ ಚೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆಯೇ ಕಳೆಯುತ್ತವೆ; ಒಂದು ಕುದುರೆ ಬಳಲಿತೆಂದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕುದುರೆಯನ್ನೇರುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು ಸ್ವತಃ ಅವನು ಬಳಲುವುದಿಲ್ಲ - ಎಂದೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯಿತು.

ದಿವ್ಯಾ ಅಧೀರಳಾಗಿ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು : ಆ ಸಡಗರದಲ್ಲಿ ನನಗಾಗಿ

ಒಂದೆರಡು ಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಹೋಯಿತೆ ? ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಯೋಚನೆ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ವಾಪಾಳನ್ನಾದರೂ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆ ?... ನಾನು ಇದಕ್ಕೇ ಯೋಗ್ಯಳೇನೋ ! ತುಂಬ ಬಳಲಿದ ಅವರ ಮೈಗೆ, ಚಿಂತೆಯಿಂದ ದಣಿದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಾನು ಎಂದು ಯಾವ ಆಸರೆಯನ್ನು ಏನು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ ? ಅವರ ಆಕುಲತೆಯನ್ನು ನಾನು ಸದಾ ನನ್ನ ಕಠೋರ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಕುಂಠಿತಗೊಳಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಆ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಮರೆಯಬಯಸಿದ್ದಾರಾದರೆ ನಾನು ಅದಕ್ಕೇ ಯೋಗ್ಯಳಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದಂತೆ, ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕಣ್ಣೀರು ತುಳುಕುತ್ತಿತ್ತು. ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುವ ಹಕ್ಕೂ ಅವಳಿಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಛಾಯಾಳಂತೆ ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಅಳುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣು ಮತ್ತು ಕಂಠ ತುಂಬಿ ಬಂದು ಉಸಿರು ಕಟ್ಟಿದಂತೆ ಆದಾಗ ಅವಳು ಬಂಡೆಯಂತೆ ಇದ್ದುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವೂ ಇದೇ ಚಿತ್ರ ಮೂಡುತ್ತಿತ್ತು - ಬಳಲಿದ, ಚಿಂತಾತುರನಾದ, ವಿಹ್ವಲನಾದ ಪೃಥುಸೇನ ಅವಳ ಆಲಿಂಗನದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನೂ ಸಂತೋಷವನ್ನೂ ಪಡೆಯಬಯಸುವುದು; ತನ್ನ ವತಿಯಿಂದ ಕುಂಠಿತನೂ, ಕ್ಲಬ್ಧನೂ ಆದ ಪೃಥುಸೇನ ದುಸ್ಸಾಹಸದಿಂದ ಯುದ್ಧದ ವಿಭೀಷಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ; “ಅಲ್ಲಿಂದ ಸಾಗಲಕ್ಕೆ ಬಹುಶಃ ನನ್ನ ಶವವೇ ಹಿಂದಿರುಗಿತು !” ಎಂಬ ಮಾತು ; ಅವಸಾದಿಂದ ಖಿನ್ನವಾದ, ಕುಂಠಿತವಾದ ಪೃಥುಸೇನನ ಮುಖ ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳೆದುರು ಬಂದುನಿಲ್ಲುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ನೆನಪು ದಿವ್ಯಾಳ ಮೈಮನಗಳನ್ನು ಛಿದ್ರಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಭಯದಿಂದ ಬೆದರಿದ ದಿವ್ಯಾಳ ಮನಸ್ಸು ತುಂಬ ಭಯಂಕರವಾದುದನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಸಮರಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಅಡಿಯಿಂದ ಮುಡಿಯವರೆಗೂ ರಕ್ತಸಿಂಚಿತವಾಗಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನನ ಶರೀರ ಕುದುರೆಯಿಂದ ಬೀಳುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಶೋಕಗ್ರಸ್ತ ಸೈನಿಕರು ಸುತ್ತುವರೆದಿರುವಂಥ ಶವವೊಂದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಜೊತೆಗೆ ತನಗೂ ಸಾವು ಸಂಭವಿಸಿದ ಚಿತ್ರ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಮುತ್ತಾತನ ಜ್ಞಾನಗೋಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ್ದ ಹುಟ್ಟು-ಸಾವು, ಶರೀರ-ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಪುನರ್ಜನ್ಮ ಸಂಬಂಧವಾದ ಚರ್ಚೆಗಳು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮರುಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು-ಸಾವನ್ನು ವೇದನಾಮಯವಾಗಿಸುವ ಮನುಷ್ಯ-ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಯಾವುದೆಂದರೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನ ಉತ್ಕಟ ಇಚ್ಛೆಗಳು ಮತ್ತು ವ್ಯಾಕುಲತೆಗಳು. ಪೃಥುಸೇನನ ತೀವ್ರ ಇಚ್ಛೆ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಕುಲತೆ ಅತ್ಯಂತ ಉಗ್ರ ಜೀವಂತಿಕೆಯೊಡನೆ ಅವಳ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ

ಕಣ್ಣೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅವಳೂ ಸ್ವತಃ ವಿಹ್ವಲಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು - ಈಗ ನನ್ನ ಈ ಶರೀರ ಆರ್ಯನಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು ; ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಆರ್ಯನಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು; ನನ್ನ ಆತ್ಮವೂ ಆರ್ಯನಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು. ನಾನು ಅವರನ್ನು ಏಕೆ ವ್ಯಾಕುಲಗೊಳಿಸಲಿ? ಆರ್ಯ ಏನನ್ನು ಬಯಸಿದರೆ ಅದು ಅವರದು... ನನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವೂ ! ಆದರೆ ಸಮರಯಾತ್ರೆಗೆ ಮೊದಲು ಅವರನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಲಿ ? ಇನ್ನು ಉಳಿದಿರುವುದು ಇಂದಿನ ಸಂಜೆ ಮಾತ್ರ.

ಶಾಂತಿಕ ವೈಕುಂಠನಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ 'ಮಹಾಶಕ್ತಿ-ಕವಚ' ಸದಾ ಅವಳ ಕೈಯಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ತನ್ನ ಕೈಯಾರೆ ಆ ಕವಚವನ್ನು ಪೃಥುಸೇನನ ತೋಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಲ್ಲದೆ, ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಆಕೆ ಸಮರಭೂಮಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಹೊರ ನೋಟಕ್ಕೆ ಅವಳ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಶೈಥಿಲ್ಯ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅವಳ ಒಂದೊಂದು ನರವೂ, ಶ್ರುತಿಮಾಡಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ವೀಣೆಯ ತಂತಿಗಳಂತೆ, ಚಿಂತೆಯೆಂಬ ಬೆರಳಿನ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ನಿರಂತರವಾಗಿ ವಿಕಂಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲೆಂಬ ಹಾಗೂ ಮದ್ರದ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಗೆಲುವಾಗಲೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾಯಜ್ಞಪೂಜೆಯನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿದ್ದ. ಪರಿತ್ರಾಣ ದಿವಾಸೇನಾ ಉಪಾಸನೆಯ - ಅಂದರೆ, ಸಂಕಟವನ್ನು ದೂರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಪೂಜೆಯ - ಅಂಗವಾಗಿ ಪುಣ್ಯ-ಲೋಹ ಚೈತ್ರದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನೂರು ಮಂದಿ ಶ್ರವಣರಿಂದ, ಬುದ್ಧನ ವಿಗ್ರಹದ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರ ಪಠಣ ಮಾಡಿಸಿ, ಒಂದು ಸಾವಿರ ಭಿಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಭಿಕ್ಷೆ ದೊರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದ. ಯವನದೇವಿ 'ಜೀಯಸ'ಳ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಬಲಿಗೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ್ದ. ಛಾಯಾಳನ್ನು ಜೊತೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ದಿವ್ಯಾ ಮೂರೂ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಳು. ಆದರೆ, ಪೃಥುಸೇನ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆರ್ಯ ಸದಾ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಸ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಅವಳು ನಿರಾಶಳಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗಿದಳು. ಆದರೆ, ನಿರಾಶೆಯುಂಟಾಯಿತೆಂದು ಶಾಂತಳಾಗಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಧಾತಾಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಪುನಃ ಪ್ರೇಸ್ಥನ ಭವನಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದಳು ; ಪೃಥುಸೇನನನ್ನರಸಬೇಕೆಂದು ದಾಸ ಗುಹನನ್ನು ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದಳು.

ದಿವ್ಯಾಳ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಅತ್ಯಂತ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿತ್ತು. ಒಂದೆಡೆ ಅವಳಿಗೆ ನಿರೀಕ್ಷೆಯ ಒಂದೊಂದು ಕ್ಷಣವೂ ಒಂದೊಂದು ಯುಗದಷ್ಟು ದೀರ್ಘವಾಗಿ

ತೋರುತ್ತಿತ್ತು ; ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ, ಪಶ್ಚಿಮದತ್ತ ಸರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯನ ವೇಗವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಕಾಲ ತೀವ್ರಗತಿಯಿಂದ ನುಣುಚಿಕೊಂಡು ಓಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಪ್ರೇಸ್ಥನ ಭವನದಿಂದ ಧಾತಾಳಾಗಲೀ, ಸೈನ್ಯ ಶಿಬಿರದಿಂದ ದಾಸ ಗುಹನಾಗಲೀ ಯಾವುದೇ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಿಂದಿರುಗಲಿಲ್ಲ. ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಮರದ ತುದಿಗಳ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿದ್ದುವು. ವಿಲೀನಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಿರಣಗಳು ದಿವ್ಯಾಳ ಆಸೆಯನ್ನು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಳುಗುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಕಿರಣಗಳು ಮರಗಳ ತುದಿಯಿಂದಲೂ ಮರೆಯಾದುವು. ತುಸು ದೂರ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ, ಸಾಗಲದ ಭವನಗಳ ಭುಜದ ಮೇಲಿಂದ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೋಡುತ್ತಿವೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಗಳ ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯನ ಶೇಷ-ಕಿರಣಗಳತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾ ನಿರಾಶೆಯೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಗಳು ಅವಳ ಕೈಗೆ ಎಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುವೋ, ಸಮಾಧಾನವೂ ಅವಳ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದು. ಧಾತಾ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು, ಆರ್ಯನನ್ನು ಅರಸುವಲ್ಲಿ ಅಸಫಲಳಾದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಳು. ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಎದುರಿನ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಯ ಮೇಲಿಂದಲೂ ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕು ಕಣ್ಮರೆಯಾಯಿತು.

ದಿವ್ಯಾ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಕ್ಷಣ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಿದ್ದಳು ; ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಕ್ಷಣ ಹೊರಗೆ ಉಪವನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಂತಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಬಾಯಾರಿಕೆಯ ಅನುಭವ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಛಾಯಾಳಿಗೆ ಹೇಳಿ ನೀರನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಂಡರೂ, ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕುಡಿಯುವುದನ್ನೇ ಮರೆತುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ದಾಸಿ ಮಾಲಾ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಳು : "ಪ್ರೇಸ್ಥರ ಭವನದ ದಾಸಿಯಾದ ವಾಪಾ ಯಜ್ಞದ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಮಹಾದೇವಿಯವರ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಳೆ."

ದಿವ್ಯಾ ಮೈಚಾಚಿದ್ದಳು. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಮೇಲೆದ್ದು "ಏನೆಂದೆ ? ಯಾವಾಗ?" ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು.

"ಈಗ ತಾನೆ ಬಂದಿದ್ದಾಳೆ, ಭದ್ರೆ !"

ದಾಸಿಯಿಂದ ಈ ಉತ್ತರವನ್ನು ಪಡೆದ ಮೇಲೆ, ತನಗೆ ಶೋಭಿಸದ

ಆ ಕಾತರದಿಂದಾಗಿ ಸಂಕೋಚಪಟ್ಟುಕೊಂಡು, ದಿವ್ಯಾ ಮತ್ತೆ ಮೈಚಾಚಿದಳು. ಆದರೆ ಅವಳ ದೃಷ್ಟಿ ಮುಂಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಕದಲಿಲ್ಲ. ದಾಸಿ ಹೊರಟು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಹಾಗೆ ಮಲಗಿರುವುದೂ ಅವಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಎದ್ದು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡತೊಡಗಿದಳು. ಉತ್ಸುಕತೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾದಾಗ, “ಛಾಯಾ, ನೋಡು. ದಾಸಿ ವಾಪಾ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಹೊರಟುಹೋದಳೇನು ?” ಎಂದು ಕೂಗು ಹಾಕಿದಳು.

ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ದಾಸಿ ವಾಪಾ ದಿವ್ಯಾಳ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಳು. ಆಯುಷ್ಯತಿ ಕುಮಾರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲೆಂದು ಕೋರಿ, ಆಯುಷ್ಯತಿಯ ದುಃಖ-ತಾಪಗಳೆಲ್ಲ ತನ್ನ ಮುದಿಯಾದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬರಲೆಂದು ಅವಳು ದೇವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಳು. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಯಜ್ಞದ ಬೃಹತ್ ಪ್ರಮಾಣದ ಅನುಷ್ಠಾನದ ಬಗೆಗಿನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಹೇಳತೊಡಗಿದಳು. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಛಾಯಾಳತ್ತ ಅವಳ ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದನ್ನರಿತು ದಿವ್ಯಾ ಛಾಯಾಳಿಗೆ ಆದೇಶವಿತ್ತಳು : “ಛಾಯಾ, ಭಂಡಾರದ ಕೋಣೆಯಿಂದ ವೃದ್ಧ ವಾಪಾಳಿಗಾಗಿ ಉಚಿತವಾದ ಉಪಾಯನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ.”

ಛಾಯಾ ತೆರಳಿದ ಮೇಲೆ ವಾಪಾ ಪಿಸುಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸಂದೇಶವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಳು : “ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿದ ಎರಡು ಘಂಟೆಗಳ ತರುವಾಯ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಭವನದಲ್ಲಿ !”

ದಿವ್ಯಾಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕಾಂತಿಪೂರ್ಣವಾದುವು. ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಉಂಗುರವನ್ನು ಬೆರಳಿನಿಂದ ತೆಗೆದು ಅವಳು ವಾಪಾಳ ಕೈಯಲ್ಲಿರಿಸಿದಳು. ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಎದ್ದು, ಅದುವರೆಗೂ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದ್ದ ಆ ಮಲಿನ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿ ತನ್ನನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದಳು. ಭಾವಾವೇಗದಿಂದಾಗಿ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಬೆವರು ಸೂಸತೊಡಗಿದುದರಿಂದ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವಳ ಕೈ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ನೆರವಿಗಾಗಿ ಬಂದು ನಿಂತಿದ್ದ ಛಾಯಾಳ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೂ ಅವಳು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಲಾರದೆ ಹೋದಳು. ಉದ್ರೇಕದಿಂದಾಗಿ ಅವಳ ಧ್ವನಿಯೇ ಅಸಹಜವಾಗತೊಡಗಿತ್ತು. ಉತ್ಸಾಹ ಮತ್ತು ಉಲ್ಲಾಸಗಳು ಕತ್ತಿನವರೆಗೆ ತುಂಬಿಬರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಎಡೆಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆಯ ವಿಜಯಯಾತ್ರೆಗೆ ಸಿದ್ಧಳಾಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅಲಂಕರಣ ಆ ಯಾತ್ರೆಯ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾತ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಮದ್ರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ

ವಿಜಯದೇವತೆಯನ್ನು ಸಂತುಷ್ಟಗೊಳಿಸಲು ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆಯ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಪೃಥುಸೇನ ಸಮರಯಾತ್ರೆಗೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನ ಸಂಕಟ ಮತ್ತು ಭಯಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಾಂಗಿನಿಯಾಗಿ ಪಾಲುಗೊಳ್ಳಲು, ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಅವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು, ಅವನಿಗೆ ಸಾಹಸವನ್ನೂ, ಸಮಾಧಾನವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಲು, ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆಯ ವಿಜಯಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ದಿವ್ಯಾಸಿದ್ಧಳಾಗಿದ್ದಳು. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅವನೊಬ್ಬನೇ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅವಳಿಗೆ ತನ್ನವನಾಗಿದ್ದ. ಅವನ ಮುಂದೆ ಅವಳು ಕುಟುಂಬ, ಸಮಾಜ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ನೀವಳಿಸಿ ಎಸೆದಿದ್ದಳು. ರಥವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ಛಾಯಾಳಿಗೆ ಆದೇಶವನ್ನಿತ್ತು, ಮಹಾಶಕ್ತಿ ಕವಚವನ್ನು ಅವಳು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡಳು.

* * *

ಸೇನಾಪತಿ ಪೃಥುಸೇನನ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಮದ್ರರಾಜ್ಯದ ಪದಾತಿ ಹಾಗೂ ಅಶ್ವ ದಳಗಳು ತವಿಶಾ ನದಿಯ ದಡದತ್ತ ತೆರಳಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಅವಧಿ ಕಳೆಯಿತು. ಈಗ ಬೇರೆ ಬಗೆಯ ಸುದ್ದಿಗಳೇ ಬರತೊಡಗಿದುವು. ಕೇಂದ್ರಸನ ಮುನ್ನಡೆ ನಿಂತುಹೋಗಿತ್ತು. ಅವನ ದಸ್ಯುದಳ ದಾರ್ವಾದತ್ತ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯತೊಡಗಿತು. ಈ ಸುದ್ದಿಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾಗಲ ನಗರಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಉತ್ಸಾಹ ಮತ್ತು ಸಮಾಧಾನಗಳು ಉಂಟಾದುವೋ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಉತ್ಸಾಹ ಮತ್ತು ಸಮಾಧಾನ ದಿವ್ಯಾ ಒಬ್ಬಳಿಗೇ ಉಂಟಾಯಿತು. ಸುಮಾರು ಇನ್ನೊಂದು ತಿಂಗಳ ಅವಧಿಯ ಒಳಗಾಗಿ ಆರ್ಯನು ವಿಜಯಿಯಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗಬಹುದೆಂದು ಅವಳು ಕನಸು ಕಾಣತೊಡಗಿದಳು. ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಅವಳು ತನ್ನ ಮತ್ತು ಪೃಥುಸೇನನ ಮದುವೆಯ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾಣತೊಡಗಿದಳು ಗೆಲುವಿನ ಅಭಿಮಾನ, ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲಿ ಎಂಬ ಹಾರೈಕೆ ಹಾಗೂ ಬಹು ಬೇಗ ಮತ್ತೆ ಒಂದುಗೂಡುವ ಆಸೆ - ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವಳ ಕಾಲ ಕಳೆಯತೊಡಗಿತು. ಅನ್ಯಮನಸ್ಕತೆ ಮತ್ತು ಶೈಥಿಲ್ಯಗಳು ದೂರವಾಗಿ ಅವಳಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಯ ಗಾಂಭೀರ್ಯ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಯುವ ಪೃಥುಸೇನ ನಗರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟುಹೋಗಿರುವುದರಿಂದಾಗಿ ಕುಮಾರಿಯ ಚಿತ್ತದ ಉದ್ವಿಗ್ನತೆಯೂ ದೂರವಾಯಿತೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಮಹಾದೇವಿ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಎರಡನೆಯ ತಿಂಗಳು ಕಳೆದು ಮೂರನೆಯದು ಮೊದಲಿಟ್ಟಿತು. ಕೇಂದ್ರಸನ ಸೈನ್ಯ ಸೋತು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿತೊಡಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಪೃಥುಸೇನ

ದಾರ್ವದ ಗಡಿಯತ್ತ ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ. ಗಣರಾಜ್ಯದ ಮೇರೆ ವಿಸ್ತಾರಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಾಗಲದ ನಾಗರಿಕರು ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ಣರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ವಿಜಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪಾಲೂ ಇದೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ದಿವ್ಯಾ ಅಭಿಮಾನಿಯೂ ಸಂತುಷ್ಟಳೂ ಆಗಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಗಾಂಭೀರ್ಯ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಹೋಯಿತು. ಪೃಥುಸೇನನ ಹಿಂದಿರುಗುವಿಕೆಯ ಕುತೂಹಲದೊಡನೆ ಅವಳ ಜೀವನ ಸಂಬಂಧಗೊಂಡಿತು.

ಅವಳು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಪೃಥುಸೇನನ ಸಮರಯಾತ್ರೆಯ ರಾತ್ರಿಯ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆ ರಾತ್ರಿಯ ಅನುಭವಗಳಿಂದ ಅವಳು ರೋವಾಂಚಿಶಲಾಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ತನ್ನ ಅವಸಾದ ವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಪಸಾನಗೊಂಡುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವಳು ಸಫಲತೆಯ, ಅಭಿಮಾನದ ಭಾವನೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಳಕಿತಳಾಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ತನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪೃಥುಸೇನನ ಇರುವಿಕೆಯ ಅರಿವಾದಾಗ ಅಭಿಮಾನ ಮತ್ತು ಉಲ್ಲಾಸಗಳಿಂದ ಗದಗದವಾಗಿ ಅವಳ ಹೃದಯ ಕುಣಿದು ಕುಪ್ಪಳಿಸತೊಡಗಿತು. ಪೂರ್ಣತೆಯ ಗಡಿಯನ್ನು ತಲುಪಿದಾಗ ಆ ಉಲ್ಲಾಸ ವ್ಯಾಕುಲತೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆರ್ಯ ಇನ್ನು ಬೇಗ ಹಿಂದಿರುಗುವುದು ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಅವಳಿಗೆ ಅನ್ನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರು ಇನ್ನೂ ತಡವಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗುವುದು ಅವಳಿಗೆ ಚಿಂತೆಯ ಕಾರಣವಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ, ಪೃಥುಸೇನ ದಾರ್ವದ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಗೆದ್ದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿ ಬಂದಿತು. ಪೃಥುಸೇನನ ಖಡ್ಗಪ್ರಹಾರದಿಂದಾಗಿ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರದ ಧರಾಶಾಯಿಯಾದ ; ಪೃಥುಸೇನನಿಗೂ ಪೆಟ್ಟುಬಿದ್ದಿತು ; ವಿಜಯಿಯಾದ ಸೈನ್ಯ ಚಿನ್ನ, ರತ್ನ, ಕುದುರೆಗಳು ಮತ್ತು ಬಹುಮೂಲ್ಯ ವಸ್ತುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಎರಡು ಸಾವಿರ ಮಂದಿ ಬಲಿಷ್ಠ ದಾಸರೊಡನೆ ಹಾಗೂ ದಾಸಿಯರ ಸಮೂಹದ ಜೊತೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿದೆಯೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯೂ ಬಂದಿತು. ಆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ದಿವ್ಯಾ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಳು. ಕಣ್ಣೀರಿನ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಡೆಯಲು ಅಸಮರ್ಥಳಾಗಿ, ಹೊದ್ದಿಕೆಯನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡು ಮಂಚದ ಮೇಲೆಯೇ ಮಲಗಿದ್ದಳು.

ಬೇರೆಯವರಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದೇ ಇದ್ದರೂ, ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರದೇ ಇದ್ದರೂ, ತನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ಬದಲಾವಣೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಸಂಕೋಚವಾಗತೊಡಗಿದುದರಿಂದ ಅನಾರೋಗ್ಯದ ನೆಪಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅವಳು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳ ಹೃದಯ

ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವೂ ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿತ್ತು - 'ಆರ್ಯ, ನಿನ್ನ ದಿವ್ಯಾಳ ಕಡೆ ಹಾಗೂ ಅವಳ ಮೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿರುವ ನಿನ್ನ ಅಂಶದ ಕಡೆ ಗಮನ ಹರಿಸಲಾದರೂ ಬೇಗ ಬಾ...!'

೬. ವಿಕಟ ವಾಸ್ತವ

ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೂ ಮೊದಲೇ, ಸಾಗಲದ ಎಲ್ಲ ಹಾದಿಬೀದಿಗಳಿಂದಲೂ ಹರಿದು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಜನಪ್ರವಾಹ ನಗರದ ಉತ್ತರದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಜನ-ಸಾಗರದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅನೇಕ ನಾಗರಿಕರು ಸಂಪೂರ್ಣ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ರಾತ್ರಿಯ ಬಹುಭಾಗವನ್ನು ನಗರದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯೇ ಕಳೆದಿದ್ದರು. ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹೂಮಾಲೆಗಳೂ, ಜೋಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೂವುಗಳೂ, ಬತ್ತದ ಅರಳೂ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ತೋರಣದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಂಗಳವಾದ್ಯಗಳು ಹಾಗೂ ನಗಾರಿಗಳು ಮೊಳಗುತ್ತಿದ್ದವು. ನಗರದ ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮರಗಳು ಉತ್ತುಕತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಗರಿಕರಿಂದ ಇಡಿಕಿರಿದಿದ್ದವು. ತಮ್ಮ ಉತ್ತುಕತೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಹೋದ ಅನೇಕ ಜನರು ಆ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನತ್ತ ಮುನ್ನಡೆಯತೊಡಗಿದ್ದರು.

ಗಾಯಗೊಂಡಿದ್ದ ಸೇನಾಪತಿ ಪೃಥುಸೇನನೊಡನೆ ಮದ್ದದ ವಿಜಯಿಸೇನೆ ಸಾಗಲದತ್ತ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಮುಂದಾಗಿ ಬಂದ ಸೈನ್ಯದ ಹರಿಕಾರರು ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಸೈನ್ಯ ನಗರದಿಂದ ಎರಡು ಯೋಜನಗಳಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಿದ್ದು, ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿತ್ತು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಆಗಿದ್ದ ಗಾಯಗಳಿಂದಾಗಿ ವೇಗವಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು ಸೇನಾಪತಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ, ಪೃಥುಸೇನ ಗಾಯಗೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿ ನಗರವನ್ನು ತಲುಪಿದೊಡನೆಯೇ, ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಉಪಚರಿಸಲೆಂದು ವೈದ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಚೇವುಕನನ್ನು ಹಾಗೂ ನಗರದ ಇತರ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಹಾಗೂ ಅನುಭವಿ ವೈದ್ಯರನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ವೇಗವಾಗಿ ಧಾವಿಸುವ ಅಶ್ವಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜುಗೊಂಡಿದ್ದ ರಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಳುಹಿಸಲಾಗಿತ್ತು.

ಸೂರ್ಯನ ಕಣ್ಣುಚುಚ್ಚುವ ಬೆಳಕಿನ ಪ್ರಖರತೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಗಳಿಂದ ಮರೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಉತ್ತರದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬಹು ದೂರದವರೆಗೆ ಕಣ್ಣು ಹಾಯಿಸಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಜನಸಮೂಹ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ

ಧೂಳಿನ ಮೋಡವೊಂದು ಕವಿದುದನ್ನು ಕಂಡಿತು. ಜನರ ಅಮಿತ ಜಯಘೋಷದಲ್ಲಿ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿ ಮುಳುಗಿಹೋಯಿತು.

ದಾರ್ವದ ಪರಾಭವಗೊಂಡ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಚಿನ್ನ, ಮುತ್ತು, ರತ್ನಗಳು ಹಾಗೂ ಇತರ ಬಹುಮೂಲ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಚಯವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದ್ದ ಬಂಡಿಗಳೊಡನೆ, ಎರಡು ಸಾವಿರ ದಾಸ-ದಾಸಿಯರೊಡನೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಚಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸೇನೆಯಿಂದ ಪರಿವೃತ್ತವಾಗಿದ್ದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ನೋವಿನಿಂದಲೂ ಜ್ವರದಿಂದಲೂ ಬಳಲಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನ ನಗರದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲನ್ನು ತಲುಪಿದ.

ಉಲ್ಲಾಸಪೂರ್ಣೆಯರಾಗಿದ್ದ ಸೌಭಾಗ್ಯವತಿ ಕುಲನಾರಿಯರು ನೂರು ತುಪ್ಪದ ದೀಪಗಳಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಅರ್ಘ್ಯದ ತಳಿಗಳಿಂದ ವಿಜಯಿ ಸೇನಾಪತಿಗೆ ಆರತಿಯನ್ನೆತ್ತಿದರು. ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷ ಮಿಥೋದ್ರಸರ ಮೊಮ್ಮಗಳಾದ ಕುಮಾರಿ ಸೀರೋ ಪೃಥುಸೇನನ ವಿಜಯಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ, ಯವನ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಹಸಿರು ಚಿಗುರುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಕಿರೀಟವನ್ನು ತೊಡಿಸಿದಳು. ಅನೇಕ ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ತಮ್ಮ ಬಿಳಿಯ ಗಡ್ಡದ ನಡುವೆ ಯುವಕ ಸೇನಾಪತಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ವೃದ್ಧ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಗದ್ದದರಾಗಿ ಮೌನವಾಗಿದ್ದರು. ಮಹಾವೃದ್ಧರೂ, ಮಹಾಪಂಡಿತರೂ, ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಆದ ದೇವಶರ್ಮರು ದಾಸರ ನೆರವಿನಿಂದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಿಂದ ಇಳಿದು ಬಂದು ಗಾಯಗೊಂಡಿದ್ದ ಸೇನಾಪತಿಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿರಿಸಿ ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರು. ಇದೇ ರೀತಿ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಸರ್ವಾರ್ಥರು, ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರು ಹಾಗೂ ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಇತರ ಸದಸ್ಯರು ಮತ್ತು ವಿಶಿಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ವಿಜಯಿ ಯುವಕ ಸೇನಾಪತಿಯನ್ನು ಗೌರವಿಸಿದರು.

ನಿರ್ಭಯಗೊಂಡಿದ್ದ ಸಾಗಲ ನಗರ ವಿಜಯದ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ ಉನ್ನತವಾಯಿತು. ರಾಜಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಇತರ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿ ವಿಜಯೋತ್ಸವದ ಆಚರಣೆ ಕಾಣತೊಡಗಿತು. ದಾರ್ವದಿಂದ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ ದಾಸದಾಸಿಯರನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆದಿದ್ದ ಬಹುಮೂಲ್ಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಹರಾಜುಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಗಣರಾಜ್ಯದ ಖಜಾನೆಗೆ ಹಣವನ್ನು ತುಂಬುತ್ತಿದ್ದರು. ಯಾವ ಕುಟುಂಬಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಈ ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸಾವನ್ನಪ್ಪಿದ್ದರೋ, ಗಾಯಗೊಂಡಿದ್ದರೋ ಅಂಥ ಕುಟುಂಬಗಳಿಗೆ ಜೀವನ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಸಾಕಷ್ಟು ಹಣವನ್ನೂ, ದಾಸ-ದಾಸಿಯರನ್ನೂ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ನೀಡಿದ್ದರು.

ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥ ದೇವತೆಗಳ ಕೃಪೆಗಾಗಿ ಒಂದು ವಿರಾಟ್‌ಯಜ್ಞವನ್ನು ಆಚರಿಸಿ, ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿದ. ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರೇ ಆ ವಿರಾಟ್ ಯಜ್ಞದ ಅಧ್ಯಯುಕ್ತ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಒಂದು ಸಾವಿರ ಯಾಜ್ಞಕರು ಸ್ವಸ್ತಿವಾಚನದ ಮೂಲಕ ಮಂತ್ರೋದ್ಯಾಪನೆ ಮಾಡಿದರು. ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪುಣ್ಯ-ಲೋಹ ಚೈತ್ರದಲ್ಲಿ, ತಥಾಗತನ ವಿಗ್ರಹದ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ಸೂತ್ರಪಾಠವನ್ನು ನಡೆಸಿ, ಭಿಕ್ಷೆ ನೀಡಿ ಸತ್ಕರಿಸಿ, ಅವರಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ರಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ತನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದ. ಇದೇ ರೀತಿ, ದೇವಿ ಜೀಯಸಳ ಮಂದಿರಕ್ಕೂ ಅವನು ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿದ.

ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥನ ಭವನದಲ್ಲಿ ಆನಂದದ ಕಲರವ ಮೊಳಗಿತು. ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಪೃಥುಸೇನನ ಕೋಣೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿಶ್ಯಬ್ದತೆಯಿತ್ತು. ಭಿಷಗಾಚಾರ್ಯ, ವೈದ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠ, ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ. ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾಗಿದ್ದ ಆ ಚೀವುಕ ಪೃಥುಸೇನನ ಗಾಯಗಳನ್ನು ಕೌಶಲಿಯ ತಂತಿಗಳಿಂದ ಹೊಲಿದು, ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಲೇಪಿಸಿದ. ಹೊಟ್ಟೆಗೂ ಸಂಜೀವಕ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿರಬೇಕೆಂದು ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಆದೇಶವಿತ್ತ. ಔಷಧಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ, ನಿದ್ರೆಯ ಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿಂದಾಗಿ ಪೃಥುಸೇನ ಆರೋಗ್ಯಶಾಲಿಯಾಗತೊಡಗಿದ. ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಮಿಥೋದ್ರಸರ ಮೊಮ್ಮಗಳಾದ ಸೀರೋ ಬಹುಶಃ ಒಂದು ನಿಮಿಷವೂ ಬಿಡದಂತೆ ವಿಜಯಿ ಸೇನಾಪತಿಯ ಶುಶ್ರೂಷೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದು ಅವನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಛಾಯಾಳಿಂದ, ಇತರ ದಾಸಿಯರಿಂದ, ಧೃತಿಶರ್ಮನಿಂದ ಹಾಗೂ ಭವನದ ಇತರ ಬಾಲಕರ ಬಾಯಿಂದ ಪೃಥುಸೇನನ ನಗರಪ್ರವೇಶ ಸಮಾರಂಭದ ವಿಸ್ತಾರಪೂರ್ವಕವಾದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ದಿವ್ಯಾ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಳು. ತನ್ನ ಅನಾರೋಗ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಹಾಗೂ ದೈಹಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಾಗಿ ಸಂಕೋಚಗೊಂಡಿದ್ದ ಅವಳು ನಗರ-ದ್ವಾರದ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಾಗಿ ಅವಳು ವಿಲವಿಲನೆ ಒದ್ದಾಡಿದಳು. ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಗೌರವ ದೊರೆತದ್ದು ಅವಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅವನು ಗಾಯಗೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂಬ ಹಾಗೂ ರೋಗಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯಿಂದ ಅವಳ ಹೃದಯ ಮಮುಲ ಮರುಗಿತ್ತು. ತನ್ನ ಸಂಕೋಚದ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಾಗಿ ಕುಂತಿಗಳಾಗಿ ಅವಳು ಯೋಚಿಸತೊಡಗುತ್ತಿದ್ದಳು - ಆರ್ಯ ಯುದ್ಧಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವ

ಮೊದಲೇ ನನ್ನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ, ನಾನು ಯಾವುದೇ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನೇರಿ ಹೋಗಿ ನಗರದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲನ್ನು ಸೇರುತ್ತಿದ್ದೆ ; ಗಾಯಗಳಿಂದ ಕ್ಷತಿಗೊಂಡಿದ್ದ ಆರ್ಯನ ತಲೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಎದೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಕರೆತರುತ್ತಿದ್ದೆ ಎಂದೆಲ್ಲ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಶುಶ್ರೂಷೆಗಾಗಿ ಸೀರೋ ಪೃಥುಸೇನನ ಶಯ್ಯೆಯ ಬಳಿ ಇರುವುದು ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಕೆಟ್ಟದಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ವಿವಶತೆಯಿಂದಾಗಿ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ವಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಎಲ್ಲ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದಲೂ ತನ್ನ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಗೋಪ್ಯವಾಗಿ ಕಾಯ್ದಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಪೃಥುಸೇನನ ಆರೋಗ್ಯವಂತನಾದ ಕೂಡಲೇ ತಮ್ಮಿಬ್ಬರ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತಿಯೂ, ಸಮರ್ಥನೆಯೂ ದೊರೆಯುವ ಆ ಕ್ಷಣದ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು.

ದಿವ್ಯಾ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವೂ ಪ್ರೇಸ್ಥನ ಭವನದಿಂದ ಮುದಿ ದಾಸಿ ವಾಪಾ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುವ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಿದ್ದು ವ್ಯಗ್ರಳಾದಳು. ಸಂಯಮದ ಬಂಧನ ಅವಳಿಗೆ ಅಸಹ್ಯಕರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿದ ಮೇಲೆ, ಮೈಯನ್ನು ವಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಛಾಯಾಳನ್ನು ಜೊತೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಅವಳು ಪ್ರೇಸ್ಥನ ಭವನಕ್ಕೆ ಹೋದಳು.

ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಹೃದಯವನ್ನು ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಹೆಜ್ಜೆಯ ಸಪ್ತಳವೂ ಆಗದಂತೆ, ದಾಸಿ ತೋರಿದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾ ಪೃಥುಸೇನನ ಕೋಣೆಯತ್ತ ಮುನ್ನಡೆದಳು. ದಾಸಿ ಗೌರವದಿಂದ ಬಾಗಿಲಿನ ಪರದೆಯನ್ನು ಸರಿಸಿದಳು. ದಿವ್ಯಾ ನೋಡಿದಳು - ಶಯ್ಯೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನನ ಶರೀರ ಅತ್ಯಂತ ಕೃಶವಾಗಿ ಬಿಳಿಚಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಅವನ ತಲೆ ಮತ್ತು ಭುಜಗಳು ಗಾಯದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದ್ದುವು. ರೋಗಿಯ ಶಯ್ಯೆಯ ಬಳಿ ಅತ್ಯಂತ ಗೌರವಾರ್ಥಿಯಾದ, ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಹರಡಿದ್ದ ಪಿಂಗಲ ಕೇಶದ ಮೇಲೆ ಯವನ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಮುತ್ತಿನ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸೀರೋ, ದಾಸಿಯೊಬ್ಬಳ ನೆರವಿನಿಂದ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದ್ದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ರೋಗಿಗೆ ಕುಡಿಸಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಔಷಧದ ಪೇಯವನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.

ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ನೋಡಿ, ಸೀರೋ ಮನೆಯೊಡತಿಯ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಚಲಾಯಿಸುವಂತೆ, ರೋಗಿಯ ಶಯ್ಯೆಯ ಬಳಿ ಇರಿಸಿದ್ದ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಸೂಚಿಸಿದಳು. ಅವಳ ಕಿವಿಯ ಹತ್ತಿರ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ತಂದು, ಕಷ್ಟದಿಂದ ಕೇಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಷ್ಟು ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಸೀರೋ ವೈದ್ಯರಾಜ

ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕನ ಈ ಆದೇಶವನ್ನು ಉಸುರಿದಳು : “ಯಾವುದೇ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಆರ್ಯನ ನಿರ್ದೇಶ ಭಂಗ ಉಂಟಾಗಬಾರದು. ಅಭ್ಯಾಗತರು ಮಾತುಕತೆಗಳಿಂದ ರೋಗಿಗೆ ಕ್ಷೇಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡಬಾರದು.”

ತಾನು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಆಸನದಿಂದ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಗಾಯದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನನ ತಲೆ ಮತ್ತು ಭುಜಗಳ ಹೊರತು ಶರೀರದ ಬೇರಾವ ಭಾಗವೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪೃಥುಸೇನ ನಿದ್ರಾವಶನಾಗಿದ್ದ. ಅವನು ತನ್ನೆದುರಿನಲ್ಲಿ, ತನ್ನ ಬಳಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ಅವನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ, ಅವನನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಲಾಗದ ಯಾತನೆಯಿಂದ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಮತ್ತು ಆತನ ನಡುವೆ ಬೇರೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮಧ್ಯಪ್ರವೇಶವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ದಿವ್ಯಾ ಅಧೀರಳಾದಳು. ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ತನ್ನ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅವಳ ಅಂಗಾಂಗಗಳು ಕಾತರಿಸಿದುವು. ಕಳೆದುಹೋಗಿದ್ದ ಆರು ತಿಂಗಳ ಅವಧಿಯ ಅಂತರ ನಶಿಸಿಹೋಗಿ, ಅಗಲಿಕೆಯ ಆ ರಾತ್ರಿ ದೊರೆತಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನನ ಸ್ವರ್ಣಸುಖ ದಿವ್ಯಾಳ ಅನುಭೂತಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಜೀವಂತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಸೀರೋಳ ಇರುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ಅವಳು ವಿಧಿಸಿದ್ದ ನಿಷೇಧ-ಇವು ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಅವಳ ಅಪ್ಪುಗೆಯಿಂದ ವಂಚಿತಗೊಳಿಸಿದ್ದವು. ಸತತವಾಗಿ ಪೃಥುಸೇನನತ್ತಲೇ ನಟ್ಟಿದ್ದ ಕಣ್ಣುಗಳು ಅವನನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಾಣಲು ಅರಳತೊಡಗಿದ್ದವು. ಸಾಕಷ್ಟು ಅರಳುವಿಕೆಗೆ ಎಡೆ ದೊರೆಯದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಹೃದಯದ ದುಃಖ ಕಣ್ಣೀರಿನ ರೂಪವನ್ನು ತಳೆಯಿತು.

ದಿವ್ಯಾಳ ಆ ವಿವಶತೆ ಮತ್ತು ಕ್ಷೋಭೆಯ ಬಗೆಗೆ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ತೋರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೀರೋಳ ಅವಳ ಬಳಿ ಬಂದು ಕುಳಿತು, ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮತ್ತು ಅವರ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸತೊಡಗಿದಳು. ರೋಗಿಯ ಚಿಂತಾಜನಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ, ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಗುರುತರವಾದ ಹೊಣೆಯ ವಿಚಾರವನ್ನೂ ಅವಳು ವಿಸ್ತಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದಳು ; ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿ ಹೇಗೆ ಅವಿರತವಾಗಿ ಆತನ ಶುಶ್ರೂಷೆಯಲ್ಲಿ ತತ್ಪರವಾಗಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನೂ, ಪರಿಜನರ ಹಾಗೂ ಗೋಷ್ಠಿಯ ಗೆಳತಿಯರು ತುಂಬ ಬಲ ಬಲವಂತಪಡಿಸಿದರೂ ಹೇಗೆ ಪೆಟ್ಟು ತಿಂದಿರುವ ರೋಗಿಯ ಶುಶ್ರೂಷೆಯನ್ನು ಬದಿಗಿರಿಸಿ, ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವುದು ತನಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದಳು.

ಸೀರೋಳ ಈ ವರ್ತನೆ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯ ಹಾಗೂ ದೌರ್ಭಾಗ್ಯದ

ಬಗೆಗಿನ ಲಾಂಚನ ಹಾಗೂ ಉಪಹಾಸರೂಪವಾದ ಅಸಹ್ಯ ದರ್ಪ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರವಾಗಿ ತೋರಿತು. ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ ಅವಳು ಏನೂ ಹೇಳಲಾರದೆ ಹೋದಳು. ರೆಪ್ಪೆ ಮಿಡಿದು, ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿದಳು.

ಆಶ್ಚರ್ಯಕರ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸಿ, ಗಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಬೆರಳನ್ನಿರಿಸಿ, ಸೀರೋಳ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು : “ಗೆಳತಿ, ನೀನು ಏಕೆ ಈ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ?... ನೀನಿಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಕಲೆಯ ಸನ್ನಿವೇಶವೇ ನಿರ್ಜೀವವಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಸದಾ ನಿನ್ನನ್ನೇ ಅರಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಅವಳು ಸದಾ ನಿನ್ನನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುತ್ತಾಳೆ.” ದಿವ್ಯಾಳ ಮೈನತ್ತ ತನ್ನ ಕುತೂಹಲಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹರಿಸಿದ ಸೀರೋಳ ತನ್ನ ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಬಾಯಿಗೆ ಒತ್ತಿಹಿಡಿದಳು. ಅವಳ ಪುಷ್ಪರಕ್ತಾಧರಗಳ ಸ್ಫುರಣ ಈ ಗೋಪನ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಾಗಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಉಗ್ರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು.

ಪೃಥುಸೇನ ನಿರ್ದೆಯಿಂದ ಏಳುವವರೆಗೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿರುವುದು ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಅವಳು ಹೇಗೋ ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡು, ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದ ಪಾಲನೆಗಾಗಿ, ಗಾಯಗೊಂಡಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಬೇಗ ಗುಣಮುಖನಾಗಲೆಂದು ಹಾರೈಸಿ, ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದಳು.

* * *

ನಿರ್ದೆಯಿಂದ ಎದ್ದ ಮೇಲೆ, ದಿವ್ಯಾ ಬಂದು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಹೋದ ಸುದ್ದಿ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ನಗರದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ಬಳಿ ಕುಲನಾರಿಯರು ಮತ್ತು ಕುಲ-ಕನ್ಯೆಯರು ವಿಜಯದ ಆರತಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ಹಣೆಗೆ ತಿಲಕವನ್ನಿಟ್ಟಾಗ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳು ದಿವ್ಯಾಳ ಮುಖವನ್ನೂ, ಕಿವಿಗಳು ದಿವ್ಯಾಳ ದನಿಯನ್ನೂ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಅರಸಿದ್ದವು. ನೋವು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಇರದಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅವನು ಸತತವಾಗಿ ಅವಳನ್ನೇ ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ದಿವ್ಯಾ ಇಷ್ಟು ತಡವಾಗಿ ಬಂದದ್ದು ಹಾಗೂ ಅವನೊಡನೆ ಒಂದೆರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಲೂ ಕಾಯದೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ್ದು ಅವನಿಗೆ ದಾರುಣ ವ್ಯಥೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದುವು. ಸ್ವತಃ ದಿವ್ಯಾಳ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಲು ಅಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದುದು ಅವನ ವ್ಯಾಕುಲತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ದಿವ್ಯಾಳ ಈ ಉಪೇಕ್ಷೆಯು ಬಗೆಗೆ ಚಿಂತಿತನಾಗಿ, ಇದಕ್ಕೆ ಏನು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಅವನು ಸತತವಾಗಿ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಕಾತರವನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ, ದಿವ್ಯಾಳು ಬಂದಿದ್ದ ಬಗೆಗೆ ಹಾಗೂ ತನಗೆ ಎಚ್ಚರವಾಗುವವರೆಗೆ ಕಾಯದೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ಬಗೆಗೆ ಅವನು ಸೀರೋಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ.

ಸೀರೋಳ ಮುಖದಮೇಲೆ ವಿಡಂಬನೆಯ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ತನ್ನ ದಪ್ಪ ಕೆಂಪು ತುಟಿಗಳನ್ನು ಕೊಂಕಿಸಿ, ಅಸಹನೆಯಿಂದ ಅವಳು ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ಕುಮಾರಿಯ ಮನಸ್ಸಿನ ಇಚ್ಛೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನಾನೇನು ಹೇಳಬಲ್ಲೆ? ರೋಗಿಯು ನಿಂದೆ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೆ ಕಾಯುವುದು ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಮರಿಮಗಳಿಗೆ ಹಿಡಿಸದೆ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ನನಗೇನು ಗೊತ್ತು?” ಆ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಪೃಥುಸೇನ ಮತ್ತೆ ಸೀರೋಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಸಾಹಸವನ್ನು ಎಸಗಲಾರದೆ ಹೋದ.

ತನ್ನ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ತೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಹೋದುದರಿಂದ ಪೃಥುಸೇನನ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕ್ಷುಬ್ಧವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಆರು ತಿಂಗಳ ಅವಧಿಯ ತನ್ನ ಗೈರುಹಾಜರಿಯಲ್ಲಿ ಏನಾಗಿರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಅವನು ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಹೋದ. ಕುಲದ ಬಗೆಗಿನ ಅಭಿಮಾನದಿಂದಾಗಿ ದಿವ್ಯಾ ತನ್ನ ಬಗೆಗೆ ಉದಾಸೀನಳಾಗಿಬಿಟ್ಟಳೆ ? ಅಥವಾ ಕುಟುಂಬದ ಒತ್ತಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಮುಖ ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆಯೆ ? ಬೇರೊಬ್ಬನ ಪ್ರಬಲ ಆಕರ್ಷಣೆಗೆ ಮರುಳಾದಳೆ ? ಈಗ ನನ್ನನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೇಕೆ ಅನಾಸಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗತೊಡಗಿದೆ ? ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕದಲದೆ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದ ಅವನು ಅನೇಕ ಯಾಮಗಳವರೆಗೆ ಇದೇ ಬಗೆಯ ಕೆಟ್ಟ ಕಲ್ಪನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುತ್ತಿದ್ದ.

ಸ್ಥವಿರ ಚೇವುಕನ ಚಮತ್ಕಾರಿಕ ಔಷಧಿಯ ಹಾಗೂ ಕಾಂಧಾರದ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ರಸದ ಸೇವನೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಪೃಥುಸೇನನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಬಹುಬೇಗ ರಕ್ತ ವೃದ್ಧಿಯಾಯಿತು ; ಶಕ್ತಿ ಸಂಚಯವಾದ ಅನುಭವವೂ ಅವನಿಗೆ ಆಗತೊಡಗಿತು. ಅದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾಳ ನೆನಪು ಹಾಗೂ ಅವಳ ಬಗೆಗಿನ ಕಾತರತೆಯ ವೇಗ ಹೆಚ್ಚಲಾರಂಭಿಸಿತು. ದಿವ್ಯಾ ಇಲ್ಲದಿದ್ದುದರಿಂದಾಗಿ ತನ್ನ ಬಾಳನ್ನೇ ಪಣವಾಗಿ ಒಡ್ಡಿ ಗಳಿಸಿದ ಗೆಲುವು ನಿಸ್ಸಾರವೆಂದು ತೋರತೊಡಗಿತು.

ಮಗನ ಆರೋಗ್ಯ ಸುಧಾರಿಸತೊಡಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಷ್ಠ ಸಂತೋಷಚಿತ್ತದಿಂದ ಇದ್ದ. ಮಗ ಚಿಂತಿತನೂ, ಅನ್ಯಮನಸ್ಕನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅವನ ಅನ್ಯಮನಸ್ಕತೆಯನ್ನು ದೂರಮಾಡುವ ಸಲುವಾಗಿ, ಅವನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನೃತ್ಯ - ಸಂಗೀತ ಮತ್ತು ವಿನೋದದ ಇತರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆದೇಶವಿತ್ತ. ಆದರೆ, ಈ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳೂ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಕೋಲಾಹಲ ಮಾತ್ರವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದುವು. ವಿರಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ

ಇಂಥ ಏರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನು ಬದಿಗಿರಿಸುವಂತೆ ಸೂಚಿಸಿ, ಅವನು ಮೌನವಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದ. ಸ್ವತಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯೇ ಮಗನ ಮಂಚದ ಬಳಿಯ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಗಂಟೆಗಟ್ಟಲೆ ಅನೇಕ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತ, ಮಗನ ಅನ್ಯಮನಸ್ಕತೆಯನ್ನು ದೂರಮಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಈ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾತನ್ನು ತಂದೆಯ ಎದುರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಅವನು ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ ; ಆದರೆ, ಹಾಗೆ ಮಾಡಲು ಧೈರ್ಯ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ವೀಣೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದ, ಸ್ನಿಗ್ಧ ಶ್ಯಾಮಲ ವರ್ಣದ ಹೊಸ ದಾಸಿಯೊಬ್ಬಳು ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಕೈಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪೃಥುಸೇನನ ಕೋಣೆಗೆ ಬಂದ. ಪೃಥುಸೇನನ ಮಂಚದ ಬಳಿಯಿದ್ದ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು, “ಮಗು, ಸ್ಥವಿರ ಚೇವುಕನ ಚಮತ್ಕಾರಿಕ ಔಷಧದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ನಿನ್ನ ಆರೋಗ್ಯ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸುಧಾರಿಸುತ್ತಿದೆ. ನಿನ್ನ ಅನ್ಯಮನಸ್ಕತೆಗೆ ಕಾರಣವೇನು, ಮಗು? ಮನಸ್ಸಿನ ಚಿಂತೆ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾರಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿರಲು ಹಾಗೂ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದಿರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸು. ನೀನು ಸಂಗೀತದ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಈ ದಾಸಿ ಉಲ್ಕಾ ವೀಣಾವಾದನದಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತ ಪ್ರತಿಭೆಯುಳ್ಳವಳು. ಇವಳ ವೀಣಾವಾದನ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ದೂರಮಾಡುತ್ತದೆ” ಎಂದ.

ವೀಣಾವಾದನವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವಂತೆ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ದಾಸಿಗೆ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟ. ದಾಸಿಯ ಬೆರಳುಗಳ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಉಂಟಾದ ವೀಣೆಯ ತಂತಿಯ ಮೊದಲ ರುಂಕಾರವನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ಪೃಥುಸೇನನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿಯ ಭಾವ ಗೋಚರಿಸಿತು. ಕೈಯತ್ತಿ ಮೌನವಾಗಿರುವಂತೆ ದಾಸಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿ, ತಂದೆಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಹೀಗೆಂದ : “ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಾದರೂ ಒಮ್ಮೆ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಭವನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಬರಬೇಕೆಂದು ನನಗೆ ಆಸೆಯಾಗಿದೆ ಅಪ್ಪ. ದಯವಿಟ್ಟು ಅನುಮತಿ ಕೊಡಿ.”

“ಆರೋಗ್ಯ ಇಷ್ಟೊಂದು ಕ್ಷೀಣಿಸಿರುವಾಗಲೇ ಹಾಗೂ ಶಿಥಿಲತೆ ಇನ್ನೂ ಮನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಾಗಲೇ ? ಮಗು, ನಿನ್ನ ಉದ್ದೇಶವೇನು ?” - ತನ್ನ ಬಿಳಿ-ಹಳದಿ ಮಿಶ್ರಿತ ಬಣ್ಣದ ಗಡ್ಡವನ್ನು ಬೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುತ್ತ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ.

ಕಣ್ಣು ಬಾಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ಪೃಥುಸೇನ ಉತ್ತರಿಸಿದ : “ಸಮರ ಯಾತ್ರೆಗೆ

ಹೊರಡುವ ಮೊದಲು ಮಹಾಪಂಡಿತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮರಿಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮುಂದಿರಿಸಿದ್ದೆ. ವಿಳಂಬಕ್ಕೆಡೆಗೊಡದಂತೆ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕೆಂಬುದು ನನ್ನ ಇಚ್ಛೆ.”

ವೃದ್ಧ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಗಡ್ಡವನ್ನು ನೇವರಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಕೊಂಚ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಬೀರಿ ಆತ ಹೇಳಿದ : “ಮಗು, ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿ ನಿನಗೆ ವಿದ್ಯೆ, ಬುದ್ಧಿ, ಕೌಶಲ, ಐಶ್ವರ್ಯ ಹಾಗೂ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೆಲುವು - ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಸ್ತ್ರೀಸುಖವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಅವರು ಕೃಪಣತೆಯನ್ನೇನೂ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬಳು ದಿವ್ಯಾ ಮಾತ್ರವೇ ಏಕೆ, ಲಾವಣ್ಯವತಿಯರೂ, ಕಲಾಪೂರ್ಣೆಯರೂ ಆದ ಅನೇಕ ಲಲನೆಯರು ನಿನ್ನ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಒದಗಿಬರುತ್ತಾರೆ. ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಂಥ ಬುದ್ಧಿವಂತನಿಗೆ ದೇವತೆಗಳು ಈ ಲೋಕದ ಹಾಗೂ ಪರಲೋಕದ ಎಲ್ಲ ಸುಖಗಳನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಗು, ಅನುಕೂಲಕರವಾದ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕಾಗಿ ಕಾದಿರು.”

ಸಂಕೋಚದಿಂದಾಗಿ ತಂದೆಯ ಎದುರಿಗೆ ಮೌನವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ ಪೃಥುಸೇನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ತುಂಬ ಚಿಂತಿತನಾದ. ಅತ್ಯಂತ ಕಮನೀಯವಾದ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾ ಅವನ ಬಗೆಗಣ್ಣಿನೆದುರು ಸುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಳು - ನೃತ್ಯಕಾಲದ ಅನೇಕ ಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ವಲಯಿತವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ಅವಳ ತೋಳುಗಳು, ಕ್ಷೀಣ ಕಟಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅಸ್ಪಷ್ಟ ವರ್ತುಲಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಕ್ತಗೊಂಡಿದ್ದ ಅವಳ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ, ನವಿರಾದ ಸೀರೆಯ ಒಳಗಿನಿಂದ ಇಣುಕುತ್ತಿದ್ದ ಮಾಂಸಲವೂ ನೀಳವೂ ಪುಷ್ಪವೂ ಆದ ಸೋರೆಕಾಯಿಯಂತಹ ತೊಡೆಗಳು, ಕೋಮಲವಾದ ಗೌರವರ್ಣದ ಅಂಡಾಕಾರವಾದ ಅವಳ ಮುಖ, ತೆಳುವಾದ ಚೆಂಡುಟಿಗಳು, ತಿದ್ದಿದಂತಹ ಮೂಗು, ಆಳವಾದ ನಂಬಿಕೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದ್ದಂತಹ ಆ ಬಿಡುಗಣ್ಣುಗಳು, ಮೊದಲ ಪರಿಚಯದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವಳು ತೋರಿದ ಸಹಜ ಸೌಜನ್ಯ, ತನ್ನ ಅಧೀರತೆಯನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರಾಡತೊಡಗಿದ್ದು,... ತನ್ನ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ತಲೆ ಇರಿಸಿ ಆಶ್ವಾಸನೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು, ಸ್ಫೂರ್ತಿದಾಯಕವಾಗಿದ್ದ ಅವಳ ಅಂಗಸ್ಪರ್ಶ, ಸಮರಯಾತ್ರೆಯಂದು ರಾತ್ರಿ ಅವಳ ಅನುರಾಗಮಯ ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆ.

ರಕ್ತಸ್ತಾವದಿಂದ ದುರ್ಬಲಗೊಂಡಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನನ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ಚುಚ್ಚಿದಂಥ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅದಮ್ಯ

ವೇಗದಲ್ಲಿ ಅವನ ಹೃದಯದ ಭಾವನೆಗಳು ಉಕ್ಕಿಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಹಾಗೂ ಅಸಫಲತೆಯ ಅಡ್ಡಿ ಎದುರಾದಾಗ, ದಡಕ್ಕೆ ಬಡಿದು ಹಿಂದಿರುಗುವ ಅಲೆಗಳಂತೆ, ಆ ಭಾವನೆಗಳು ಬೇರೊಂದು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಂಚ ದೂರದವರೆಗೆ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅವಳೇಕೆ ಹೀಗೆ ವಿರಕ್ತಳಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ? ಆ ಕೋಮಲತೆ ಹಾಗೂ ಕಮನೀಯತೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಮಾಣದ ನಿಷ್ಕರತೆಯೂ ಅಡಗಿತ್ತೆ? ಒರಟು ಬಂಡೆಯ ಮೇಲಿನ ನಿಂತ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಚಂದ್ರನ ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾರವೇನೂ ಇರದ ಹಾಗೆ...?”

ಸೀರೋ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅನುರಾಗವನ್ನು ತೋರಿದರೂ, ಪೃಥುಸೇನ ಅದನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಸೀರೋಳ ಬಗೆಗಿನ ತನ್ನ ಉಪೇಕ್ಷೆ ಕರಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅವನಿಗೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಮತ್ತೆ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ : ಇಲ್ಲ, ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಪಡೆದೇ ತೀರುತ್ತೇನೆ. ಸೂರಿನಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಟ್ಟು, ದಿವ್ಯಾಳೊಡನೆ ಕಳೆದ ಏಕಾಂತದ ಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅವಶತೆಯನ್ನೂ, ಅವಳ ನಿಗ್ರಹ ಭಾವನೆಯನ್ನೂ, ತನ್ನ ವಿಹ್ವಲತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ದಿವ್ಯಾ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡುದನ್ನೂ ನೆನೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ಈ ಘಟನೆಗಳ ಸರಣಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸಿದಾಗ, ದಿವ್ಯಾ ಇಷ್ಟು ಅವಿಚಲಿತಳಾಗಿ ಇರಬಲ್ಲಳೇ ಎಂದು ಅವನಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ತಂದೆಯ ಬಾಯಿಂದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಮೊಮ್ಮಗಳಾದ ಸೀರೋಳ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನೂ, ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದ ಪೃಥುಸೇನ ವಿವಶ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ : “ಅಪ್ಪ, ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮರಿಮಗಳಿಗೆ ಮಹಾತುಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅವಳ ಬಗ್ಗೆ ತುಂಬ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ನಾನು ಬೇರೊಬ್ಬ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವ ಮಾತಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎಡೆಕೊಡುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.”

ಅಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಗಡ್ಡವನ್ನು ನೇವರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವೃದ್ಧ ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯ ಕೈ ಹಾಗೆಯೇ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿತು. ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಹುಬ್ಬು ಗಂಟಿಕ್ಕಿತು. ಆದರೆ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯೇ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯ ಈ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ದೃಢನಿಶ್ಚಯದ ಸಂಕೇತವೇ ಆಗಿತ್ತು. ತಾಳೆಗರಿಯ ದೊಡ್ಡ ಬೀಸಣಿಗೆಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದ ದಾಸನಾದ ಚೀರನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಆದೇಶವಿತ್ತ : “ನಿನ್ನ ಬದಲಿಗೆ ದಾಸ ವಾಕನನ್ನು ಕಳುಹಿಸು.”

ದಾಸ ವಾಕ ಕಿವುಡನೂ ಮೂಗನೂ ಆಗಿದ್ದ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗುಪ್ತ

ಸಮಾಲೋಚನೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಾಜರಾಗಿದ್ದು ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸುವುದು ಅವನ ಕೆಲಸವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಏರ್ಪಾಟನ್ನು ನೋಡಿ, ತಂದೆ ಈ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಗಂಭೀರವಾದ ಮಾತುಕತೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲಿದ್ದಾರೆಂದು ಅವನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡ. ತನ್ನ ತೀರ್ಮಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಅವನೂ ದೃಢವಾಗಿದ್ದ.

ಮುಖದಲ್ಲಿಯೂ, ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮುಗುಳ್ಳೆಯನ್ನು ಸೂಸುತ್ತ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಹೇಳಿದ : “ವತ್ಸ, ಯೌವನದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ನಾರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಆವೇಗ ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆವೇಗ ಎಂಬುದು ಒಂದು ವಸ್ತು ; ಆದರೆ ಬಾಳು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದುದು. ಬಾಳು ನೀರಿನ ಪಾತ್ರ ಇದ್ದಂತೆ ; ಆವೇಗ ಅದರಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಹನಿ ಇದ್ದಂತೆ. ಬಾಳಿನ ಯಶಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಆವೇಗವನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲುವುದೂ ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ; ರೋಗ ಇದ್ದಾಗ ಪಥ್ಯ ಅರುಚಿಕರವಾಗಿದೆ ಎಂದೆನಿಸಿದರೂ, ಉಪಯೋಗದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೇ, ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಮನೆಯನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಲು, ನಿನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯನುಗುಣವಾಗಿ ಅನೇಕ ಕಮನೀಯ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಂದಿಗೆ ನೀನು ರಮಿಸಬಹುದು. ವಿವಾಹವನ್ನು ಬಾಳ್ವೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಹಾಗೂ ಸಫಲತೆಯ ಸಾಧನವಾಗಿಸಿಕೊ. ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಮಾನವನು ಭೋಗ ಮತ್ತು ಕಾಮನೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಾನೆ.”

ಉತ್ತರ ಕೊಡಲು ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಮಗನಿಗೆ ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯಷ್ಟು ಕಾಲಾವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ. ಆದರೆ ಅವನು ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮೌನವಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದ : “ಮಗನೆ, ಹೆಣ್ಣು ಬಾಳನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತುಂಬುವ ವಸ್ತುವಲ್ಲ ; ಬಾಳನ್ನು ತುಂಬುವ ಒಂದು ಉಪಕರಣ, ಒಂದು ಸಾಧನ ಮಾತ್ರ. ಸಮರ್ಥನೂ ಯಶಸ್ವಿಯೂ ಆದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅನೇಕ ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು ; ಆದರೆ ಯಶಸ್ಸಿನ ಅನೇಕ ಅವಕಾಶಗಳು ಮಾತ್ರ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಒದಗಿಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಗು, ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಲವೇ ಮುಖ್ಯ ; ಧನಬಲ, ಜನಬಲಗಳು ಅಗತ್ಯ. ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಕೃಪೆಯನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ, ವೃದ್ಧರಾದ ದೇವಶರ್ಮರ ಕೃಪೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಇರಬಯಸುತ್ತೀಯೇನು? ಮಗು, ನೀನು ನೀತಿವಂತನಾಗಿದ್ದೀಯೆ ; ಯೋಚನೆ ಮಾಡು. ಯವನ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಮೊಮ್ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದಲ್ಲಿ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ, ಯಾವುದೇ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲದೆ ನೀನು ಮಹಾಕುಲೀನ ಸಾಮಂತನಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತೀಯೆ. ಆದರೆ, ದೇವಶರ್ಮರ ಮರಿಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ನೀನು ಇಚ್ಛಿಸಿದರೆ, ಉದಾರಿಗಳಾದ

ದೇವಶರ್ಮರು ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನೆತ್ತದೆ ಇದ್ದರೂ, ಸಮಸ್ತ ದ್ವಿಜಸಮಾಜವನ್ನೇ ನೀನು ಎದುರುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೀಯೆ. ಇತರ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನಿಮ್ಮ ಸ್ಥಿತಿಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಇತರ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ದ್ವಿಜವರ್ಗದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದೆ. ಇತರ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ತಮಗೆ ಸರಿಸಮಾನರೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ ಅವರಿಗೆ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಯಾವ ವಿಶೇಷ ಅಧಿಕಾರ ಉಳಿದೀತು ? ಇತರ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಪ್ರಬಲರಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು ಅವರಿಗೆ ಹಿಡಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಸಮರ್ಥ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಅವರು ಒಪ್ಪಿ ನಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ನಾವು ಯಾರನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಏಕೆ ಎದುರುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮಗನೇ, ನಮಗೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಮಿತ್ರರು ಮತ್ತು ಸಹಾಯಕರೇ ಹೊರತು ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲ.”

ತನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ಅನುಮೋದನೆ ದೊರೆಯಬಹುದೆಂಬ ಆಸೆಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಮಗನತ್ತ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನು ಮತ್ತೆ ತನ್ನ ಮೂಕವಿರೋಧದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ತಲೆ ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯ ಸ್ವರ ಆದ್ರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು : “ಮಗನೆ, ಒಬ್ಬ ದಾಸನ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದು, ನನ್ನ ಮಗ ಸೇನಾಪತಿಯಾಗಿ, ಸೇನಾಧಿಪತಿಯೂ ಆಗುವ ಕನಸನ್ನು ಕಾಣುವಂಥ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಲುಪಿದ್ದೇನೆ. ಇದೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕೊನೆಯ ಎಲ್ಲೆಯಲ್ಲ. ಹಣ ಮತ್ತು ವೈಭವಗಳ ಉಪಯೋಗ ಅಡಗಿರುವುದು ಅವುಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಚಯಿಸುವುದರಲ್ಲೇ ಹೊರತು ಕ್ಷುದ್ರಭೋಗದಲ್ಲಲ್ಲ. ಮಗು, ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಭೋಗಿಸುವುದೇ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಸುಖ. ಮದ್ರ ರಾಜ್ಯದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ, ಸಾಮಂತ ಪದವಿಯ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದು, ನಿನ್ನ ಹಣದಿಂದ ಮದ್ರರಾಜ್ಯದ ರಕ್ಷಣೆಗಂದೇ ಒಂದು ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಕಾಶ ನಿನಗಿದೆ. ಆ ಸೈನ್ಯ ನಿನ್ನ ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಮದ್ರ ಗಣ ರಾಜ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ನೀನು ಮಾರ್ಪಡಿಸಬಹುದು. ನಿನ್ನನ್ನು ಮದ್ರ ರಾಜ್ಯದ ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬೇಕೆಂಬುದು ನನ್ನ ಇಚ್ಛೆ ; ಮದ್ರದ ಛತ್ರಪತಿಯಾಗಿ ರಾಜಾಸನದಲ್ಲಿ ನೀನು ಶೋಭಿಸುವುದನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂಬುದು ನನ್ನ ಬಯಕೆ. ಮಗಧದಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರರಾದ ಮೌರ್ಯರ ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಬಹುದಾಗಿದ್ದರೆ, ಮದ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಸ್ಥ ವಂಶದ ರಾಜ್ಯದ ಸ್ಥಾಪನೆ ಆಗಲಾರದೇನು ?”

ಮಗನತ್ತ ದೃಷ್ಟಿ ಹರಿಸಿ, ಪ್ರೇಸ್ಥ ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಮುಂಗೈಯ

ಮೇಲೆ ಗಲ್ಲವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಪೃಥುಸೇನನೂ ಮೌನವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದ. ತಂದೆ ಕಲ್ಪನೆಯ ಮತ್ತು ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯ ಅನುಕೂಲಕಾರಿ ಸಾಗರದ ತರಂಗಗಳತ್ತ ಮಗನನ್ನು ತಳ್ಳಿಬಿಟ್ಟ. ಆ ಸಾಗರದ ವೈಶಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೃಥುಸೇನನ ಮನಸ್ಸು ಸುತ್ತತೊಡಗಿತ್ತು. ಅವನ ಸ್ವಂತ ಅನುಭೂತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ಆ ಪ್ರವಾಹದ ವೇಗ ತುಂಬ ಪ್ರಬಲವಾಗಿಯೇ ಇತ್ತು. ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ತಲೆ ಎತ್ತಿ ಉಸಿರಾಡಬೇಕೆಂದು ಅವನು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದ.

ತಲೆ ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ, ಒರಗುದಿಂಬನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಯೇ ಮಗ್ಗುಲು ಬದಲಾಯಿಸಿದ. ತಂದೆ ಎದ್ದು ಹೊರಡುವ ಆಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಪೃಥುಸೇನ ಭಾವಿಸಿದ. ತನ್ನ ಮೌನವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿಗೆಯ ಸಂಕೇತವೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಾರೆಂಬ ಭಯದಿಂದ, ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡೇ, ಇಷ್ಟು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಾಹಸವನ್ನೆಸಗಿದ : “ಆದರೆ, ಅಪ್ಪ, ನಾನು ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಮಾತು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ಅವಳನ್ನು ಪತ್ತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ನೀವೆಂದಂತೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ನಂಬಿಕೆಗೆ ದ್ರೋಹ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.”

ವೃದ್ಧ ಪ್ರೇಕ್ಷನ ಹುಬ್ಬು ಮತ್ತಷ್ಟು ಗಂಟಿಕ್ಕಿತು ; ಅದರ ವಂಕಿಮತೆ ಕಣ್ಣುಗಳತ್ತ ಸರಿಯಿತು. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ರೂಪವಾದ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಎದ್ದು ಕಾಣತೊಡಗಿತು : “ಮಗನೇ, ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ನಂಬಿಕೆಗೆ ದ್ರೋಹವನ್ನು ಎಸಗಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ, ನಿನಗೆ ಬೇಕೆನಿಸಿದರೆ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ ದೇವಶರ್ಮರ ಮರಿಮಗಳನ್ನೂ ನೀನು ಮದುವೆಯಾಗಬಹುದು. ಸಮರ್ಥನಾದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಅನೇಕ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಮದುವೆಗಳ ಅಗತ್ಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಇದು ಸಕಾಲವಲ್ಲ. ಅವಳಿಗೆ ಮೋಸ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೇನೂ ನೀನು ಆಗ ಮಾತುಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಹಾಗೆ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದೆಯೋ, ಮಾತು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೆಯೋ ಆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಈಗ ಇಲ್ಲ. ಮಾತುಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೇ ಬದಲಾಗಿ ಹೋದರೆ, ಕೊಟ್ಟ ಮಾತಿಗೆ ಆಧಾರವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗ ದೇವಶರ್ಮರ ಕುಟುಂಬದ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದಷ್ಟೇ ನಿನ್ನ ಗುರಿಯಾಗಿತ್ತು ; ಅದು ಉಚಿತವಾಗಿಯೂ ಇತ್ತು. ಈಗ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾದ ಮಾರ್ಗ ನಿನ್ನೆದುರಿಗೆ ಇದೆ. ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಕುಟುಂಬದ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ನಿನ್ನ ಮುಂದಿನ ಭವಿಷ್ಯದ ಸಫಲತೆ ಅಡಗಿದೆ.”

ತಲೆ ಬಾಗಿಸಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನನ ಮೌನದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಣೆಯ ಭಾವ ಇದ್ದುದನ್ನು

ಗುರುತಿಸಿದ ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಆದ್ರ್ವಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದ : “ಮಗನೇ, ನನ್ನ ಇಡೀ ಜೀವನದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು, ನಿನ್ನ ವಂಶದ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಯುವತಿಯೊಬ್ಬಳ ಬಗೆಗಿನ ಮೋಹಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಳುಮಾಡಿಬಿಡಬಯಸುತ್ತೀಯೇನು? ಮಹಾಪಂಡಿತ ಚಾಣಕ್ಯನೇ, ‘ಆತ್ಮಾನಂ ಸತತಂ ರಕ್ಷೇತ್ ದಾರೈರಪಿ ಧನೈರಪಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಮಗನೇ, ಹೆಣ್ಣು ಭೋಗ್ಯವಸ್ತು. ಬುದ್ಧಿ ಕದಡಿಡಾಗ ಮೋಹವಶನಾದ ಪುರುಷ ಸ್ತ್ರೀಗಾಗಿ ತನ್ನನ್ನೇ ಬಲಿಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಲೂ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮಗನೇ ಇಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿಯೂ, ಪರಲೋಕಕಾಮಿಯೂ ಆದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀ ಪತನದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಾಳೆಂದು ನೀತಿಜ್ಞರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ.”

ಪೃಥುಸೇನ ಅದೇ ರೀತಿ ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿ, ಮೌನಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಚಿಂತಾಮಗ್ನನಾಗಿದ್ದ ಆ ವೃದ್ಧ ಮತ್ತೆ ಮಗನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಹೀಗೆಂದ : “ಮಗನೇ, ನೀನು ನನ್ನ ಗೌರವವನ್ನೂ, ನಿನ್ನ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನೂ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೀಯೆ ಎಂದು ನನಗೆ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ. ಕಳೆದ ಪೂರ್ಣಿಮೆಯಂದು, ಸಾಮಂತ ಕಾರ್ತವೀರನ ಭವನದಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ನೃತ್ಯ ಏರ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ದೇವಶರ್ಮರು ನಿನ್ನ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದ್ದರು ; ನಿನ್ನ ಮತ್ತು ದಿವ್ಯಾಳ ಅನುರಾಗದ ವಿಚಾರವನ್ನೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದರು. ಆಗ ನಾನು ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೆ : “ನನ್ನ ಕುಲ ಮತ್ತು ವಂಶಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು, ನನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ದ್ವಿಜಕುಲದ ಕನ್ಯೆಯೊಬ್ಬಳು ಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿ, ದಾಸನಾದ ನಾನು ದ್ವಿಜವರ್ಗದ ಕೋಪಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗುವ ಸಾಹಸವನ್ನು ಎಸಗಲಾರೆ. ಈಗ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಮೊಮ್ಮಗಳಾದ ಸೀರೋ ಹಾಗೂ ಪೃಥುಸೇನರ ನಡುವೆ ವಿಶೇಷ ಅನುರಾಗ ಏರ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮದ ಅಡ್ಡಿಗಳೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ತಮ್ಮ ಮೊಮ್ಮಗಳ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ನಾನು ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿದ್ದೇನೆ.”

ಪೃಥುಸೇನನ ತಲೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಗ್ಗಿತು. ತಂದೆಯ ಕಡೆ ನೋಡದೆ. ದಿಂಬಿನ ಮೇಲೆ ತಲೆಯನ್ನಿರಿಸಿ, ಮಗ್ಗುಲು ಬದಲಾಯಿಸಿದ.

ಪೃಥುಸೇನನ ಶರೀರ ಬಹುಬೇಗನೆ ಗುಣಮುಖವಾಯಿತಾದರೂ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ತುಂಬ ಬಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ಇತ್ತು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಹೊರಗಿನ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅಂತಃಪುರದ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಮನಸ್ಕನಂತೆ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಿದ್ದ. ಸೀರೋ ಬಂದರೂ, ಅವಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸಾಹ ತೋರಲು ಅವನಿಗೆ

ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪೃಥುಸೇನನ ಗಾಂಭೀರ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಅವಳು ವಿಸ್ಮಿತಳಾಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳು ತುಂಬ ಬಲವಂತಪಡಿಸಿದಾಗ, ಅವಳೊಡನೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಒಮ್ಮೆ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಭವನಕ್ಕೂ, ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಭವನಕ್ಕೂ ಹೋಗಿ ಬಂದಿದ್ದ. ಸೀರೋಳನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗಿಯೂ ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

ಆಳವಾದ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿ ಹಾಗೂ ದೃಢವಾದ ತೀರ್ಮಾನವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿಮಿತಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಸೀರೋಳ ಬಗೆಗೆ ಪೃಥುಸೇನ ಅನುರಾಗವನ್ನು ತೋರತೊಡಗಿದ. ಒಂದು ದಿವಸ ಭಾವಾವೇಶದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸೀರೋಳನ್ನು ತೋಳಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು, ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಸವತಿಯಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿದ.

ನಾಗಿನಿಯಂತೆ ಬುಸುಗುಟ್ಟುತ್ತಾ ಸೀರೋ ಅವನಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ದೂರ ಹೋಗಿ ನಿಂತಳು. ಅವಳ ದಪ್ಪನಾದ ಕೆಂಪು ತುಟಿಗಳು ಅದುರತೊಡಗಿದುವು. ಕೋಪದಿಂದಾಗಿ ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಬೆಚ್ಚನೆಯ ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಯತೊಡಗಿತು.

ಅನಂತರ ಪೃಥುಸೇನನ ಭುಜವನ್ನೊರಗಿ ಕುಳಿತು, ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳ ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ತೊಳೆದುಹಾಕುತ್ತ, ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ಆರ್ಯರ ಕುತ್ತಿ ಬಹುಪತ್ತೀ ಪದ್ಧತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ತನಗಿದ್ದ ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಆಡಿ ತೋರಿಸಿದಳು : “ಆರ್ಯರಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ಕೇವಲ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತು ಮತ್ತು ದಾಸಿ ಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ನಾನು ನನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮನ ಹೃದಯದ ಏಕಛತ್ರ ರಾಣಿಯಾಗಿ, ಅಂತಃಪುರದ ಏಕೈಕ ಸ್ವಾಮಿನಿಯಾಗಿ ಇರುತ್ತೇನೆ.”

ತಂದೆಯ ತರ್ಕ ಸರಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಯೋಚಿಸಿದಂತೆಲ್ಲಾ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀ ನೀರಸ ವಸ್ತುವಾಗಿಯೂ, ಜೀವನದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿನ ಅರುಚಿಕರವಾದ ಅಡ್ಡಿ ಮಾತ್ರವಾಗಿಯೂ ತೋರತೊಡಗಿದಳು. ಅಸಾಧಾರಣ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನೂ, ದೂರದರ್ಶಿಯೂ ಆದ ತಂದೆಯ ನಿರ್ದೇಶನಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಜೀವನದ ಹೋರಾಟವನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಅವನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ತಾನು ಸೀರೋಳ ಪ್ರಣಯ ಕ್ರೀಡೆಯ ಚೆಂಡು ಮಾತ್ರವೆಂಬ ಅನುಭವವಾದುದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಬಗೆಗಿನ ಅನುರಾಗದ ಕಲ್ಪನೆ ಕೇವಲ ವಿಡಂಬನೆಯೆಂದು ಅವನಿಗೆ ತೋರತೊಡಗಿತು, ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿರದೆ ಶ್ರೀಮಂತ ಅಭಿಜಾತ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಮುಕತೆಯ ಸಾಧನ ಮಾತ್ರವಾಗಿರುವ,

ಯುವತಿಯರೂ ಸುಂದರಿಯರೂ ಆದ ದಾಸಿಯರೊಡನೆ ತನ್ನನ್ನು ಹೋಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ.

* * *

ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಕಣ್ಣುತುಂಬ ನೋಡದೆ, ಅವನೊಡನೆ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಆಡುವ ಅವಕಾಶವೂ ದೊರೆಯದೆ ಹಿಂದಿರುಗಬೇಕಾಗಿಬಂದುದರಿಂದ ದಿವ್ಯಾ ಹತಾಶಳಾದಳು. ಆಶಂಕೆಯಿಂದ ಅವಳು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು - ಎರಡು ಎರಡೂವರೆ ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ಆರ್ಯ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಳಲಾರ... ನನ್ನ ಗತಿಯೇನು ? ಪೃಥುಸೇನ ವಿಜಯಿಯಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾಳ ಮದುವೆಯ ಪ್ರಸಂಗ ಅಪ್ರಿಯವೂ, ಅನಿವಾರ್ಯವೂ ಆದ ಸಂಗತಿ ಎಂಬಂತೆ ಏಳತೊಡಗಿತ್ತು. ಛಾಯಾಳ ಮೂಲಕ ಇಂಥ ಸುದ್ದಿಗಳು ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ತಲುಪುತ್ತಿದ್ದುವು. ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರ ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಪ್ರಬುದ್ಧಶರ್ಮರ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೃಥುಸೇನನ ಕುಲೀನತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಚರ್ಚೆ, ಚಿಕ್ಕ ತಾತ ಭೃಗುಶರ್ಮರ ಔದಾಸೀನ್ಯಪೂರ್ಣ ತಟಸ್ಥತೆ, ಈ ಪ್ರಸಂಗದ ಬಗ್ಗೆ ಮಹಾದೇವಿಯವರ ಅನಾಸಕ್ತಿ, ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಮುತ್ತಾತನ ಅನುಮತಿ ದೊರೆತಿದ್ದುದರಿಂದಾಗಿ ಅವರೆಲ್ಲ ಇದನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದುದು - ಈ ವಿಚಾರಗಳೆಲ್ಲ ಅವಳ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದುವು. ಈ ವಿರೋಧ, ಈ ಅಪಮಾನಗಳೆಲ್ಲ ದಿವ್ಯಾ ವರದಾನವೆಂಬಂತೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಲು ವಿಹ್ವಲಳಾಗಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಪೃಥುಸೇನ ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಮಲಗಿರುವವರೆಗೆ ಏನು ಮಾಡಲು ತಾನೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು?

ವಿವಾಹ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಮೂಲಕ ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಪಡೆದ ಹೊರತು ತನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನನ ಅಂಶವನ್ನು ವಿರೋಧಿ-ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿತ್ತು ? ಅವಳ ಜೀವನದ ಇಡೀ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಮತ್ತು ಮಾಧುರ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಕಳಂಕವಾಗಿ, ಅಪರಾಧವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಉತ್ತೇಜಿತನೂ, ವಿಹ್ವಲನೂ ಆಗಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಿತ್ತು ಹಾಗೂ ಅವನನ್ನು ಪಡೆದು ಅವಳ ಸಂತೋಷದ ಹಾಗೂ ಅಭಿಮಾನದ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಬೀಗಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಆ ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನವೇ ಈಗ ಅವಳ ಕಾಲ ಕೆಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆಯ ಕೂಪವಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ನುಂಗಬಯಸುತ್ತಿತ್ತು. ಯಾವ ಪವಾಡ ಅವಳನ್ನು ಈಗ ರಕ್ಷಿಸಿತು ? ಪೃಥುಸೇನನ ಅಂಶವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪೃಥುಸೇನನೊಂದಿಗೆ ಅವಳ ಮದುವೆ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ...

ಇಷ್ಟಾಗಿಯೂ ಅದೇ ಸಂಗತಿ ಇಂದು ಇಷ್ಟೊಂದು ಪ್ರಾಣಾಂತಕವಾಗಿ ಏಕೆ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ ?

ಅತ್ಯಂತ ಶಿಥಿಲವಾಗಿ ದಿವ್ಯಾ ತನ್ನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿನ ಮಂಚದ ಮೇಲೆಯೇ ಮಲಗಿರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಆರೋಗ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಮಹಾದೇವಿ ಚಿಂತಿತರಾಗತೊಡಗಿದರು. ದಿವ್ಯಾಳ ವಿಶೇಷ ಸೇವೆಗೆಂದೆ ಆಕೆ ಧಾತಾಳನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದರು ; ಅವಳೊಂದಿಗೆ ಬಹುಶಃ ಇದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಶಂಕಾಪೂರ್ಣ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಗುರುತ್ವವನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದರೂ ದಿವ್ಯಾಳ ಬಗೆಗಿನ ಅನುರಾಗದಿಂದಾಗಿ ಧಾತಾ ಮತ್ತು ಛಾಯಾ ಮಹಾದೇವಿಯವರ ಎದುರಿಗೆ ಅಥವಾ ಇತರರ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಕುಮಾರಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅನಾರೋಗ್ಯದ ವಿಷಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಎತ್ತುತ್ತಿದ್ದರು. ದಾರ್ವದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರೇಮಿಯಾಗಿದ್ದ ಬಾಹುಲನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಛಾಯಾ ವಿರಹವ್ಯಥಿತಳೂ, ವಂಚಿತಳೂ ಆಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಒಡತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಅನುರಕ್ತಳಾಗಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದಿವ್ಯಾಳ ಛಾಯೆಯೇ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಒಡತಿಯ ಮಂಚವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕದಲುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ನಿದ್ರೆ ಬಂದಿದೆಯೇ ಅಥವಾ ಚಿಂತಾಗ್ರಸ್ತಳಾಗಿ ಮೌನವಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತೀರ್ಮಾನಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಹೋದಾಗ, ರಾತ್ರಿಯ ಬಹುಭಾಗ ಕಳೆದುಹೋದರೂ, ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ತನ್ನ ಒಡತಿಯನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತ, ಮಂಚದ ಕಾಲಿಗೆ ಒರಗಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿದ್ರೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಮಹಾದೇವಿಯರ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ, ಕುಮಾರಿಯು ಆರೋಗ್ಯ ವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ನಿತ್ಯವೂ ದಾಸಿ ಆಸ್ತಾ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೂ, ಧಾತು-ಚೈತ್ಯಕ್ಕೂ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳಿಂದ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅನೇಕ ಸುದ್ದಿಗಳನ್ನು ಛಾಯಾ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆಸ್ತಾ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಳು: “ಕುಮಾರಿಯು ಆರೋಗ್ಯ ವೃದ್ಧಿಗೆಂದು ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಭವನದಿಂದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೂ, ಧಾತುಚೈತ್ಯಕ್ಕೂ ನೈವೇದ್ಯ ಅರ್ಪಿತವಾಗಿರುವಂತೆಯೇ ಆರ್ಯ ಪೃಥುಸೇನನ ಆರೋಗ್ಯಭಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯರ ಭವನದಿಂದಲೂ ನೈವೇದ್ಯ ಬರುತ್ತಿದೆ ; ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಭವನದಿಂದಲೂ ಹೀಗೆಯೇ ನೈವೇದ್ಯ ಬರುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ.”

ಛಾಯಾ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಲುಪಿಸಿದಳು : “ಆರ್ಯರು

ಈಗ ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿದ್ದಾರೆ.”

ಛಾಯಾಳ ಉತ್ಸಾಹದ ಒಂದು ಅಂಶವನ್ನೂ ದಿವ್ಯಾ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಹೋದಳು. ಪೃಥುಸೇನನ ಆರೋಗ್ಯಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆಂದು ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಭವನದಿಂದಲೂ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅವಳು ಬೇರೊಂದು ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಹೋದಳು. ಪೃಥುಸೇನನ ಮಂಚದ ಬಳಿ ಸೀರೋ ಮನೆಯೊಡತಿ ಎಂಬಂತೆ ದೃಷ್ಟತಾಪೂರ್ಣ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುಕೊಂಡ ಪ್ರಸಂಗ ಕಣ್ಣಿನ ಎದುರಿಗೆ ಮೂಡತೊಡಗಿತು.

ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು ಮತ್ತು ಪೃಥುಸೇನ ಒಂದೇ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಭವನಕ್ಕೆ, ಪುಷ್ಕರಿಣಿಗೆ ಹಾಗೂ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಭವನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ಆಸ್ತಾಳಿಂದ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದಿದ್ದ ಛಾಯಾ ತನ್ನ ಒಡತಿಗೆ ವರದಿಮಾಡಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ಚಿಂತೆಯ ಆಳವಾದ ಕೂಪದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಹೋಯಿತು. ಅತಿ ಕೋಮಲನೂ ದುರ್ಘರ್ಷನೂ ಆದ, ಯುದ್ಧ ವಿಜಯಿಯಾದ, ಆತ್ಮಗೌರವಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಣವನ್ನೂ ಪಣವಾಗಿ ಒಡ್ಡಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ಆರ್ಯನಿಗೆ ಈಗ ಏನಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಅವಳು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು... ತಾನಿಲ್ಲದ ಬಾಳ್ವೆ ನಿರರ್ಥವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದಂಥ, ತನ್ನನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದಲೇ ಆ ಮ್ಲಾನಮುಖೀ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಯುವನ್ನೂ ಆಲಿಂಗಿಸಲು ಮುನ್ನಡೆದಿದ್ದಂಥ ಆ ಆರ್ಯನಿಗೆ ಏನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ?... ಆರ್ಯ ನನ್ನನ್ನೇನಾದರೂ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆಯೇ? ಆ ಪ್ರಯಣ, ಆ ವಿಕಲತೆ ಅವೆಲ್ಲ ಮೋಸ, ಕಪಟಗಳೇ? ಇನ್ನು ನನಗೆಲ್ಲಿ ಶರಣು? ಭೂಮಿಯಾದರೂ ಬಾಯ್ಕರೆದು ನುಂಗಿ ತನ್ನ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಆಸರೆಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೆ! ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ನನ್ನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಜನ್ಮವಿತ್ತ ತಾಯಿಯೂ ನನ್ನನ್ನು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಕಣ್ಮರೆಯಾದಳು! ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯೇ ಯಾರನ್ನು ನಾನು ನನ್ನವರೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದೆನೋ ಅವರೇ ನನಗೆ ಮೋಸಮಾಡ ಹೊರಟಿದ್ದಾರಲ್ಲವೇ? ಆರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರನೋ? ಸ್ವತಃ ತನ್ನ ಮುತ್ತಾತನಿಂದಲೇ ಗಡೀಪಾರು ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿ ಆತನೂ ಬಹುದೂರ ತೆರಳಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.

ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಒರಗುಬಿಟ್ಟು ಒರಗಿಕೊಂಡು ಹಾಗೆಯೇ ಮೈಚಾಚಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ನಿದ್ರೆ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಛಾಯಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಮಹಾದೇವಿಯವರ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಳು.

ದೌರ್ಭಾಗ್ಯದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವಳು ಕೂಡಲೇ ದಿವ್ಯಾಳ ಕೋಣೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದಳು. ಆಗಲೂ ದಿವ್ಯಾ ಗೋಡೆಯತ್ತಲೇ ಮುಖ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಛಾಯಾಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಹೋಯಿತು. ಭಯಂಕರವಾದ ದುರ್ಘಟನೆಯ ವಿಚಾರವನ್ನು ಕುಮಾರಿಗೆ ತಿಳಿಸದೆ ಇರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?

ಮನಸ್ಸಿನ ಇಬ್ಬಂದಿಯನ್ನು ದೂರಮಾಡಿ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಛಾಯಾಳ ಕಾಲು ಲೋಹದ ದೀಪ ಸ್ತಂಭವೊಂದನ್ನು ಎಡವಿದ್ದರಿಂದ, ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಸದ್ದು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಮೊಳಗಿತು. ಆ ಸದ್ದಿನಿಂದಾಗಿ ದಿವ್ಯಾ ಮಗ್ಗಲು ಬದಲಾಯಿಸಿ ಆ ಕಡೆ ನೋಡಿದಳು. ಒಡತಿಯ ನಿದ್ದೆಗೆ ಭಂಗವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿನಯದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಯಾಚಿಸಿ, ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಒಡಕು ದನಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಳು : “ಆರ್ಯ ಪೃಥ್ವೀನ ಮತ್ತು ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಮೊಮ್ಮಗಳ ಮದುವೆಯ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಸಮಾರಂಭದ ಆಹ್ವಾನ ಪತ್ರಿಕೆ ಬಂದು ತಲುಪಿದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಮುತ್ತಾತ ಮತ್ತು ಮಹಾದೇವಿಯವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಹೊತ್ತು ಕುಳಿತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದ ಬಗ್ಗೆ ಆರ್ಯ ಧೃತಿಶರ್ಮ ಮತ್ತು ವಿನಯಶರ್ಮರ ನಡುವೆ ಕಟುವಾದ ವಾಗ್ವಾದವೇ ನಡೆಯಿತು...”

ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾ ಸೂರಿನತ್ತ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಒಂದು ಒಂದೂವರೆ ಘಂಟೆಯವರೆಗೆ ಅವಳು ಹಾಗೆಯೇ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಹೃದಯದಿಂದ ತುಳುಕಿಬರುತ್ತಿದ್ದ ಅಳುವನ್ನು ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅದುಮಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಛಾಯಾ, ಒಡತಿಯ ಕಣ್ಣುತಪ್ಪಿಸಿ ತನ್ನ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಒರೆಸಿಕೊಂಡು, ಮತ್ತೆ ತನ್ನ ಒಡತಿಯನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತ ಇದ್ದಳು.

ರಾತ್ರಿಯ ಒಂದು ಯಾಮ ಕಳೆದುಹೋದಾಗ, ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಆಸರೆಯನ್ನಿತ್ತು ಎಬ್ಬಿಸಿ ಅವಳ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಮಲಗಿಸಿದಳು. ಹೇಮಂತಯುತುವಿನ ಭೀಕರವಾದ ಚಳಿಯಲ್ಲಿಯೂ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ತನ್ನ ಬಟ್ಟೆಗಳತ್ತ ಗಮನವಿರಲಿಲ್ಲ. ಛಾಯಾ ಕಂಬಳಿಯನ್ನೂ ದುಪಟಿಯನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಅವಳಿಗೆ ಮೈತುಂಬ ಹೊದಿಸಿದಳು. ಮಂಚದ ಪಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಗಲ್ಲವನ್ನಿರಿಸಿ, ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು.

ದಿವ್ಯಾಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಬತ್ತಿಹೋಗಿದ್ದುವು. ಆದರೆ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ಒರೆಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಛಾಯಾಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಊದಿಕೊಂಡು ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದವು. ಅವಳತ್ತ ದೃಷ್ಟಿ ಹಾಯಿಸಿ, ತಲೆದಿಂಬಿನಿಂದ ತಲೆ ಎತ್ತದೆಯೇ ದಿವ್ಯಾ “ಛಾಯಾ” ಎಂದು ಕರೆದಳು.

ಬಹುಕಾಲದ ಬಳಿಕ ಒಡತಿಯ ಬಾಯಿಂದ ತನ್ನ ಹೆಸರು ಕೇಳಿಬಂದುದರಿಂದ ಛಾಯಾ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕತ್ತೆತ್ತಿದಳು : “ಒಮ್ಮೆ ಆರ್ಯನನ್ನು ನಾನು ಮುಖತಃ ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗುತ್ತೇನೆ” ಎಂದು ಕ್ಷೀಣವಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ, ಆದರೆ ನಿಶ್ಚಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದಿವ್ಯಾ ಹೇಳಿದಳು.

“ಭದ್ರೆ, ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಮೊಮ್ಮಗಳು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ತಾಂತ್ರಿಕನ ಮೂಲಕ ಆರ್ಯನನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ.” ಛಾಯಾ ತನ್ನ ಒಡತಿಯ ಬಳಿ ಬಂದು, ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಹಿಂಸೆಯ ಭಾವವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು, ಕಿವಿಕಚ್ಚು ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ, “ಭದ್ರೆ, ಅಪ್ಪಣೆ ಇತ್ತರೆ, ತಾಂತ್ರಿಕ ವೈಕುಂಠ ಪಂಡಿತನಿಂದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಮೊಮ್ಮಗಳ ವಶೀಕರಣವನ್ನು ಉಚ್ಚಾಟಿಸುವ ಮಂತ್ರವನ್ನೂ, ಭದ್ರೆಗಾಗಿ ವಶೀಕರಣ ಕವಚವನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತೇನೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು.

“ಸರಿ ಛಾಯಾ, ಏನು ಸಾಧ್ಯವೋ ಮಾಡು.” ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ಕ್ಷೀಣವಾಗಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು : “ಆರ್ಯನಿಗೆ ಏನಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದು ದೇವರೊಬ್ಬನಿಗೇ ಗೊತ್ತು..ಆರ್ಯನಿಗೆ ಸೀರೋ ಅಷ್ಟೊಂದು ಇಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರೂ ನನ್ನನ್ನು ಹೀಗೇಕೆ ಉಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ? ಸೀರೋಳೊಂದಿಗೆ ಸ್ನೇಹ ಭಾವದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಅವಳನ್ನು ಸವತಿಯಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೂ ನಾನು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಎಲ್ಲ ಕುಲೀನ ಆರ್ಯರ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಪತ್ನಿಯರು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಸೀರೋ ಸಹ ನನ್ನೊಡನೆ ಆರ್ಯನ ಪತ್ನಿಯಾಗಿ ಇರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆ? ಒಂದು ಮರದ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಗಜರಾಜನಿಗೆ ಅನೇಕ ಪತ್ನಿಯರು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಅದೇ ರೀತಿ ಆರ್ಯನ ತೋಳುಗಳ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಇರುತ್ತೇವೆ.” ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ ದಿವ್ಯಾ ಮೌನಿಯಾದಳು.

ಮೈಮೇಲೆ ಹೊದಿಸಿದ್ದ ದುಪಟಿ ಮತ್ತು ಕಂಬಳಿಗಳಿಂದಾಗಿ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಸೆಕೆಯ ಅನುಭವವಾಗತೊಡಗಿತು, ಅವಳು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಹೊದಿಕೆಗಳನ್ನು ಬದಿಗೆ ಸರಿಸಿದಳು. ಕೂಡಲೇ ಮತ್ತೆ ಅವಳಿಗೆ ಹೊದಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೊದಿಸುತ್ತಾ ಅನುನಯದಿಂದ ಹೇಳಿದಳು : “ಭದ್ರೆ, ಕಿಟಕಿಯಿಂದ ತುಂಬ ಕೊರೆಯುವ

ಚಳಿಗಾಳಿ ಬೀಸುತ್ತಿದೆ. ಅದು ನಿಮ್ಮ ಮೈಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ.” ಉಷ್ಣತೆಯಿಂದ ತಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳ ಪಾದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಿಟ್ಟು, ಶರೀರದ ಉಳಿದ ಭಾಗವನ್ನು ಹೊದಿಕೆಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದಳು.

ಸೆಕೆಯ ಅಸಹ್ಯ ಕ್ಷೋಭೆಯಿಂದಾಗಿ ದಿವ್ಯಾ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ದಿಂಬಿನ ಮೇಲೆ ಹರಡಿ ಮತ್ತೆ ಛಾಯಾಳನ್ನು ಕರೆದು ಕೇಳಿದಳು : “ಆರ್ಯನ ಭವನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಸೇವಾಕಾರ್ಯಗಳಿಗಂದು ಹತ್ತಾರು ದಾಸಿಯಿರುತ್ತಾರೆ. ನನಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಎಡೆಯೇ ಇಲ್ಲವೇನು?”

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಛಾಯಾಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣು-ಬಾಯಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಒತ್ತಿಕೊಂಡು, ಮಂಚದ ಕಾಲಿನ ಬಳಿ, ಮಂಡಿಯ ಮೇಲೆ ತಲೆಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟಳು. ದುಃಖದ ಒತ್ತಡದಿಂದಾಗಿ ಅವಳ ಹೃದಯವೇ ಹೊರಬರಬಯಸುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಕಳೆಯಿತು. ಹೇಗೋ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಸಂಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳು ಮತ್ತೆ ತನ್ನ ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ಹಾಗೂ ಬಿಕ್ಕಳಿಸುವ ಅಳುವಿನಿಂದ ಒಡತಿ ಕ್ಲಬ್ಬಳಾಗಬಹುದೆಂಬ ಭಯದಿಂದಾಗಿ ಮುಖದ ಹತ್ತಿರ ಸರಿದು ದಿವ್ಯಾ ಎದ್ದಿದ್ದಾಳೆಯೋ ಅಥವಾ ನಿದ್ರೆಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಳೆಯೋ ಎಂಬದನ್ನು ಅರಿಯಲು ಛಾಯಾಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಇಬ್ಬಂದಿಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಏಳುತ್ತ, ಒಮ್ಮೆ ಕೂರುತ್ತ ಇದ್ದ ಅವಳಿಗೆ ರಾತ್ರಿಯ ಮೂರನೆಯ ಯಾಮದ ವೇಳೆಗೆ ನಿದ್ರೆಯು ಜೊಂಪು ಹತ್ತಿತ್ತು. ಅತಿಯಾದ ಚಳಿಯಿಂದಾಗಿ ಮಂಡಿ ಮತ್ತು ಮೊಳಕೈಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಒಡತಿಯ ಮಂಚದ ಕೆಳಗೆ ಮುದುರಿಕೊಂಡು ಮಲಗಿದ್ದ ಆ ದಾಸಿ, ಒಡತಿಯ ಸ್ನೇಹವೆಂಬ ಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದ ನಾಯಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಎಚ್ಚರವಾದಾಗ, ಆಗಲೇ ಬಿಸಿಲು ಹರಡಿಕೊಂಡಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಛಾಯಾ ಗಮನಿಸಿದಳು. ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ಮಲಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ನಾಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳು ಎದ್ದುನಿಂತಳು. ಹೇಮಂತ ಋತುವಿನ ತುಷಾರಾವೃತ ಸೂರ್ಯನ ಸುಖಕಾರಿ ಹೊಂಗಿರಣಗಳು ಗವಾಕ್ಷದ ಮೂಲಕ ನುಗ್ಗಿಬಂದು ದಿವ್ಯಾಳ ಪೀತವರ್ಣದ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವಳು ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದಳು. ಸಮಗತಿಯಲ್ಲಿ ಉಸಿರಾಟ ನಡೆದಿತ್ತು. ಒಡತಿಯ ನಿದ್ರೆಗೆ ಭಂಗಬರಬಹುದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ, ಹೆಜ್ಜೆಯ ಸಪ್ಪಳವೂ ಆಗದಂತೆ ಕೋಣೆಯಿಂದ ಅವಳು ಹೊರಬಂದಳು. ತನ್ನ ಒಡತಿ ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಅನುಭವಿಸಿದ ವೇದನೆಯ

ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತನ್ನ ತಾಯಿ ಧಾತ್ರಿಗೆ ತಿಳಿಸಲೆಂದು ಅವಳು ಅಂತಃಪುರದ ಉದ್ಯಾನವನದ ಇನ್ನೊಂದು ಬದಿಗಿದ್ದ ಆರ್ಯ ಧೃತಿಶರ್ಮರ ಕೋಣೆಯ ಕಡೆಗೆ ನಡೆದಳು.

ಆರ್ಯ ಧೃತಿಶರ್ಮರ ತರುಣಪತ್ನಿ ಮೋಕ್ಷಾ ಚೊಚ್ಚಲು ಬಸುರಿತನದ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ, ಅನುಭವವುಳ್ಳ ದಾದಿಯಾಗಿದ್ದ ಧಾತ್ರಿ ಸದಾ ಅವಳ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತಳಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಉದ್ಯಾನವನದ ಹಸಿರು ಹುಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಲತಾಕುಂಜಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಹಿಮದ ಹನಿಗಳು ಅರುಣೋದಯದ ಮೊದಲ ಕಿರಣಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಉದಾಸಳಾಗಿದ್ದ ಛಾಯಾಳಿಗೆ ತನ್ನ ಒಡತಿಯಂತೆ ಹಾಗೂ ತನ್ನಂತೆ ಇಡೀ ಪ್ರಕೃತಿ ರಾತ್ರಿಯಿಡೀ ಕಣ್ಣೀರುಗರೆದು ಅದೇ ತಾನೇ ಶಾಂತವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿತು.

ಆರ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾಳ ಸ್ಥಿತಿ ಚಿಂತಾಜನಕವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಮಹಾದೇವಿಯವರು ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮ, ಭೃಗುಶರ್ಮ, ವಿನಯಶರ್ಮ, ಪ್ರಬುದ್ಧಶರ್ಮ ಮೊದಲಾದವರ ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಆರ್ಯ ಅಮಿತಾ, ತಾರಾ, ಉಮಾ ಮೊದಲಾದ ಹೆಂಗಸರೆಲ್ಲ ಆರ್ಯ ಧೃತಿಶರ್ಮರ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆರೆದಿದ್ದರು. ಹೊರಗೆ ಚಿಂತೆಯ ಮುಖಭಂಗಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಧೃತಿಶರ್ಮರು, ವಿನಯಶರ್ಮನೊಂದಿಗೆ ಸಮಾಲೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಳಗೆ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ನರಳುತ್ತ ಮಲಗಿದ್ದ ಆರ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾಳನ್ನು ಧಾತ್ರಿ ತನ್ನ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಶಾಲನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಮಹಾದೇವಿಯವರು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಮೋಕ್ಷಾಳ ನೋವಿನ ಬಗ್ಗೆ ನಿರ್ಲಿಪ್ತರಾಗಿದ್ದ ಕುಲವಧುಗಳು ಮಗು ಹುಟ್ಟುವ ಸಂದರ್ಭದ ಬಗ್ಗೆ ಉತ್ಸಾಹಿತರಾಗಿ ಪರಸ್ಪರ ಮಾತುಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದರು.

ರಹಸ್ಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ, ಆದರೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಕೇಳಬಹುದಾದಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಆರ್ಯ ಅಮಿತಾ, “ಕುಮಾರಿ ದಿವ್ಯಾಳ ಅನಾರೋಗ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಏನು ಹೇಳಲಿ : ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಅವಳು ಗರ್ಭಿಣಿ ಎಂಬುದನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಛಾಯಾ ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡಳು.

ಮಹಾದೇವಿಯವರಿಗೆ ಪ್ರಣಾಮವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಲೆಂದು ಅವರ ಮುಂದೆ ಛಾಯಾ ನೆಲಕ್ಕೆ ತಲೆಸೋಕಿಸಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಆರ್ಯ ಅಮಿತಾಳ ಮಾತುಗಳು ಅವಳ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದುವು ; ತಲೆಗೆ ಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತಾಯಿತು. ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡಿದಳು. ಪ್ರಣಾಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ವಿಚಾರವನ್ನೂ ಮರೆತು, ವಾರ್ಧಕ್ಯದಿಂದಾಗಿ

ನಿಸ್ತೇಜವಾಗಿದ್ದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಮಹಾದೇವಿಯವರು ಅಮಿತಾಳತ್ತ ನೋಡುತ್ತ ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣು, ಬಿಟ್ಟ ಬಾಯಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು.

ಉಸಿರು ಬಿಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಛಾಯಾ ದ್ರುತಗತಿಯಿಂದ ದಿವ್ಯಾಳ ಕೋಣೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದಳು. ಒಡತಿ ಆಗಲೂ ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಗಾಢ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಂತಳೂ, ನಿಶ್ಚಲಳೂ ಆಗಿದ್ದಳು. ನಿಯತವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಉಸಿರಾಟದಿಂದಾಗಿ ಅವಳ ತುಂಬು ವಕ್ಷಸ್ಥಳ ನಿಯತ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಏರಿ ಇಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ನಿಯತವಾದ ಹಾಗೂ ದೀರ್ಘವಾದ ನಿಶ್ವಾಸ ನಿಯತ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡಿದ್ದ ಅವಳು ಮಂಚವನ್ನೇ ಹಲವು ಸಲ ಸುತ್ತು ಹಾಕಿದಳು ; ಒಡತಿಯ ಮುಖದತ್ತಲೇ ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತುಕೊಂಡಳು. ಒಡತಿಯನ್ನು ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಹೇಗೆ ಎಚ್ಚರಿಸುವುದು? ಭಯಂಕರವಾದ ವಿಪತ್ತಿನ ಬಗ್ಗೆ ಆಕೆಗೆ ಅರಿವು ಕೊಡದಿರುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ?

ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಛಾಯಾ ಕೋಣೆಯ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ನಿಂತು ಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಹಿಂದಿರುಗಿ ಇನ್ನೂ ನಿದ್ರಾವಶಳಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಒಡತಿಯತ್ತ ನೋಡಿದಳು. ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಮಂಚವನ್ನು ಒರಗಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಳು. ಮತ್ತೆ ಒಡತಿಯ ಮುಖದತ್ತ ನೋಡಿದಳು. ಎದ್ದು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಹೊರಗೆ ಹೋದಳು. ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು ಮತ್ತೆ ನೋಡಿದಳು. ಒಡತಿಗಾಗಿ ನೀರು, ಪ್ರಕ್ಷಾಲನ ಪಾತ್ರೆ ಮತ್ತು ಅಂಗವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಂದು ಮಂಚದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದಳು. ಒಡತಿ ಇನ್ನೂ ಗಾಢವಾದ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಛಾಯಾಳ ಮೈಯಿನ ಒಂದೊಂದು ರೋಮವೂ ಕೆಟ್ಟ ಕಲ್ಪನೆಗಳಿಂದ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ದಿವ್ಯಾ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದಳು. ವಿಪತ್ತಿನ ಪ್ರಸಂಗ ಛಾಯಾಳ ನಾಲಗೆಯ ತುದಿಯವರೆಗೆ ಬಂದು ಬಂದು ನಿಂತುಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು ; ಏನೆಂದು ಹೇಳುವುದು? ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು? ಈ ಇಬ್ಬಂದಿಯಿಂದಾಗಿ ನೀರು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಅವಳು ಅಂಗವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿದಳು. ಏನೂ ಹೇಳಲಾರದೆ ಹೋದ ಛಾಯಾಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕಣ್ಣೀರು ಮಿಡಿಯತೊಡಗಿದುವು.

ದಿವ್ಯಾ ಕಾರಣವೇನೆಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಛಾಯಾ ತುಂಬ ಅವಶಳಾದಳು. ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ ಕೈಯಿಂದ ಜಾರಿ ಬಿದ್ದೀತೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಅದನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲಿಟ್ಟು, ಕಣ್ಣೀರು ತುಂಬಿದ್ದ ಮುಖವನ್ನು ಉತ್ತರೀಯದಿಂದ ಮರೆಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮಂಚದ ಪಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಮುಖವನ್ನಿರಿಸಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು

ಬಿಟ್ಟಳು. ದಿವ್ಯಾ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ, ಉತ್ತರೀಯದಿಂದ ಮರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮುಖವನ್ನು ಮಂಚದ ಪಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆಯೇ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು, ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನಿಂದ ಭಂಗಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ, ಬಹಳ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಹೇಳಿದಳು : “ಆರ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾಳ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲ ಹೆಂಗಸರ ಮತ್ತು ಮಹಾದೇವಿಯರ ಮುಂದೆ ‘ಕುಮಾರಿ ದಿವ್ಯಾಳ ಅನಾರೋಗ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಲ್ಲ ಅವಳು ಗರ್ಭಿಣಿ ಎಂಬುದನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ’ ಎಂದು ಆರ್ಯ ಅಮಿತಾ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟರು.”

ಮರದ ಪ್ರತಿಮೆಯಂತೆ ದಿವ್ಯಾಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ರೆಪ್ಪೆ ಮಿಟುಕಿಸುವುದನ್ನೂ ಮರೆತು ನಿಂತವು. ಮುಖ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಬಿಳಿಚಿಕೊಂಡಿತು ; ಭಾವಶೂನ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಸದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ಛಾಯಾ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೋಡಿದಳು. ದಿವ್ಯಾ ಒಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಉರುಳಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಛಾಯಾ ಆಕುಲತೆಯಿಂದ ಒಡತಿಯನ್ನು ಉಪಚರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದಳು. ದಿವ್ಯಾ ಮೂರ್ಛೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಳೆಂಬುದು ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು.

ಛಾಯಾಳ ಕಾತರ ಅವಳ ಕಣ್ಣೀರಿನ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಿತು. ದಿವ್ಯಾಳ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ತಣ್ಣೀರಿನ ಹನಿಗಳನ್ನು ಚಿಮುಕಿಸಿ, ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಹಾಕಿ, ಅವಳ ಅಂಗಾಲನ್ನು ತಿಕ್ಕಿ ಅವಳನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಸುತಿದ್ದಳು. ಸುಮಾರು ಅರ್ಧ ಘಂಟೆಯ ಬಳಿಕ ದಿವ್ಯಾ ಕಣ್ಣೆರೆದಳು. ಒಣಗಿದ್ದ ತನ್ನ ತುಟಿಗಳನ್ನು ನಾಲಗೆಯಿಂದ ಒದ್ದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ನೀರು ಕೇಳಿದಳು.

ತುಂಬ ಸಂಯಮದಿಂದ ಛಾಯಾ ತನ್ನ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿದಳು. ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳತ್ತ ದಿವ್ಯಾಳ ಗಮನ ಸೆಳೆದು, ಅವಳು ಮತ್ತೆ ಮೂರ್ಛೆಗೊಳಗಾಗದಂತೆ ಎಚ್ಚರವಹಿಸಿದಳು. ದಿವ್ಯಾ ಛಾಯಾಳ ಯಾವ ಮಾತಿಗೂ ಉತ್ತರ ಕೊಡದೆ, ಒಮ್ಮೆ ಕೋಣೆಯ ಸೂರಿನತ್ತ, ಒಮ್ಮೆ ಗೋಡೆಯತ್ತ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಉದ್ಯಾನವನದತ್ತ ಶೂನ್ಯ ನಿಷ್ಠದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ದಾಸಿ ಆಸ್ಸಾ ಕುಮಾರಿಗೆ ಪಥ್ಯದ ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಳು. ಪಥ್ಯದ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವನ್ನಾದರೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಛಾಯಾ ತುಂಬ ಅನುನಯದಿಂದ ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿದಳು. ಆಸ್ಸಾ ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ, ಧಾತಾಳನ್ನು ಕೊಡಲೇ ಕಳುಹಿಸಬೇಕೆಂಬ ಕುಮಾರಿಯ ಆದೇಶವನ್ನು ಛಾಯಾ ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದಳು.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಯಾಮದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಶಹನಾಯಿಯ ಮತ್ತು ಮೃದಂಗದ ಧ್ವನಿ ಭವನದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಮೋಳಗಿತು. ಮುಗುಳ್ಳುಗಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತ

ಭಾಯಾ ಹೇಳಿದಳು : “ಆರ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾ ಮಗುವಿಗೆ ಜನ್ಮವಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ.”

ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ದಿವ್ಯಾ ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಟ್ಟಳು. ಅವಳು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದಳು - ಆರ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದುದು ಕುಟುಂಬದ ಉಲ್ಲಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ನಾನು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿರುವುದು ಕುಟುಂಬದ ಕಳಂಕಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ನನ್ನ ಗರ್ಭಕ್ಕೆ ತಂದೆ ಎಂಬುವನೇ ಇಲ್ಲ ! ನನ್ನ ಗರ್ಭವನ್ನು ಅದರ ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೇ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತೇನೆ ! ಪ್ರೇಕ್ಷನ ಭವನದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಈ ಬಸಿರು ಇದೇ ರೀತಿ ಕಷ್ಟದ, ಕಳಂಕದ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತೆ ?... ಅದೇ ನನಗಿರುವ ಎಡೆ.

ಭಾಯಾಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಅವಳೆಂದಳು : “ನಿನ್ನ ಅಮ್ಮನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ. ನಾನು ಪ್ರೇಕ್ಷಭವನಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ.

ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಭವನ ಹೊಸ ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದ ಉಲ್ಲಾಸ-ಉತ್ಸಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿತ್ತು. ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳೂ, ಮಹಾದೇವಿಯವರೂ ಮರ್ಮಾಂತಕ ದುಷ್ಟಿಂತೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಉಲ್ಲಾಸ ಮತ್ತು ದುಷ್ಟಿಂತೆಗಳ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದಾಗಿ ಮೈದಳೆದ ಆ ಅವಸ್ಥೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾ ಯಾರನ್ನೂ ಹೇಳದೆ ಕೇಳದೆ ತನ್ನ ಕೌಮಾರ್ಯದ ಬಸಿರನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕೌಶೇಯ ವಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮರೆಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ದಾಸಿ ಧಾತಾಳೊಡನೆ ಪ್ರೇಕ್ಷ-ಭವನದತ್ತ ಹೊರಟಳು. ಎಲ್ಲ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಲು ಸಿದ್ಧಳಾಗಿದ್ದರೂ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ದೇವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು - ಸೀರೋ ಮಾತ್ರ ಆರ್ಯನ ಭವನದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರಲಿ ! ಉಳಿದಿರುವ ಜೀವನವಾನದಲ್ಲಿ ಅವಳ ದಾಸಿಯಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು, ಅವಳ ಸೇವೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದೂ ನನಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆ.

* * *

ಅನೇಕ ದಿವಸಗಳ ತರುವಾಯ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮೊಮ್ಮಗಳ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕಂಡ ಅಂತಃಪುರದ ದ್ವಾರದ ಪ್ರಹರಿ, ಖಡ್ಗಧಾರಿ ಯವನ ಮಹಿಳೆ ಗೌರವದಿಂದ ತಲೆಬಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದಳು : “ಆರ್ಯರು ಈಗ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಮೊಮ್ಮಗಳಾದ ಆಯುಷ್ಮತಿ ಸೀರೋ ಅವರೊಡನೆ ಪ್ರಮದೋದ್ಯಾನದಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ.”

ದಿವ್ಯಾ ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯ ವಿಮೂಢಳಾದಳು. ಹಿಂದಿರುಗಲು ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿರುವುದು ? ಹೇಗೆ ಕಾಯ್ದು ಕೊಂಡಿರುವುದು ? “ಪ್ರತಿಹಾರಿ,

ಆರ್ಯರಿಗೆ ಈ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸು !” ಎಂದು ಅವಳು ಆದೇಶವಿತ್ತಳು.

ಉತ್ತರವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ ಆತ್ಮವಿಸ್ಮೃತಳಂತೆ ದಿವ್ಯಾ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು.

ಪ್ರಮದೋದ್ಯಾನದಿಂದ ದಾಸಿಯ ಮೂಲಕ ಬಂದ ಪೃಥುಸೇನನ ಉತ್ತರವನ್ನು ಆ ಯವನ ಪ್ರತಿಹಾರಿ ತಿಳಿಸಿದಳು : “ಅಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಆರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಒಡನಾಟವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಅಸಮರ್ಥರಾಗಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕ್ಷಮೆ ಕೋರುತ್ತಾರೆ.”

ದಿವ್ಯಾಳ ಕಿವಿಗಳೇನೋ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೇಳಿದುವು ; ಆದರೆ ಅವಳ ಹೃದಯ ಅದನ್ನು ನಂಬಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ಉತ್ತರವನ್ನೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೋ ಎಂಬಂತೆ, ಮೂಕಳಾಗಿ ಅವಳು ಆ ಯವನ ಪ್ರತಿಹಾರಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆ ಕೂಡ ಮಿಟುಕಿಸದೆ ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದಳು. ಆದರೆ ಆ ಯವನಸ್ತ್ರೀ ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ ಪೂರೈಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು. ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೂ ತೋಚುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಿರುಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಆಸೆಯ ದೀಪವನ್ನು ಸೆರಗಿನ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಜತನದಿಂದ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು, ಮಾರ್ಗವನ್ನರಿಸುತ್ತ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದಳೋ ಆ ದೀಪವನ್ನು ಪೃಥುಸೇನನ ಈ ಉತ್ತರದ ಗಾಳಿಯ ಬೀಸು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೇ ಆರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಅವಳಿಗೆ ಏನೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಅಂತಃಪುರದ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳ ಭಾವಶೂನ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಅನುಭವಿಯಾಗಿದ್ದ ಧಾತಾಳಿಗೆ ಅನುಮಾನವಾಯಿತು. ಅಗೌರವ ಪೂರ್ಣವರ್ತನೆ ಮೊದಲಿಡಬಹುದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ವಾಪಾಸು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವಂತೆ ಅವಳು ಬೋಯಿಗಳಿಗೆ ಆದೇಶ ಕೊಟ್ಟಳು. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ರಾಜಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಲುಪಿದ ಮೇಲೆ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ತಿಳಿವು ಮೂಡಿತು. ತನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಅರಿವಾದುದರಿಂದ ಅವಳ ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದಲೂ ಕಣ್ಣೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ ಹರಿಯತೊಡಗಿತು. ಅಭಿಜಾತ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕುಮಾರಿ ರಾಜ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣೀರುಗರೆಯುವುದರ ಫಲಶ್ರುತಿಯಾದ ಅಗೌರವವನ್ನು ನೆನದು ಭಯಭೀತಳಾದ ಧಾತಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಪರದೆಗಳನ್ನು ಇಳಿಬಿಟ್ಟಳು.

ಪರದೆಗಳ ಮರೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದ ಅಪಮಾನದ ಸ್ಥಿತಿ ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿತು. ಸುಮಾರು ಎರಡು ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ವಸಂತೋತ್ಸವದಂದು ಸಂಜೆ ‘ಸರಸ್ವತೀ-ಪುತ್ರಿ’ಯೆಂಬ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದ್ದ

ಕಿರೀಟವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅಭಿಜಾತ ವಂಶದ ಯುವಕರು ಹೊತ್ತಿದ್ದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಕುಳಿತು ಸಾಗಿದ ಆ ದೃಶ್ಯ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಅವಳಿಗೆ ನೆನಪಾಯಿತು... ಕಾತರಳಾಗಿ ಪರದೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ? ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಣ್ಣೀರಿನ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸದೆ ಅವಳು ತನ್ನ ಕೈಯಾರೆ ಪರದೆಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿದಳು. ಉತ್ತರೀಯದಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಒರೆಸಿಕೊಂಡು, ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು.

ಚತುರಳಾಗಿದ್ದ ಧಾತ್ರಿ ತುಂಬ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ರಾಜಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೊಂದು ಮಾರ್ಗದ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಭವನದತ್ತ ಸಾಗಬೇಕೆಂದು ಬೋಯಿಗಳಿಗೆ ಸೂಚನೆಕೊಟ್ಟಳು. ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಆ ತುಂಬಿದ ಅಂಕಡಿಗಳು, ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳು ಹಾಗೂ ಜನಸಮೂಹದಿಂದ ಇಡೀದಿಂದಿದ್ದ ರಾಜ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ನಿಮ್ಮ ವರ್ಗದ ಜನಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕಾಶರಹಿತವಾಗಿದ್ದ ಮಾರ್ಗದ ಮೂಲಕ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿನ ವ್ಯವಹಾರಗಳು ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನಿಲುಗಡೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅದು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಂಧಕಾರಪೂರ್ಣವೂ, ನಿರ್ಜನವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಜೊತೆಗೆ ದೀಪದ ಕಂಬ ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ, ನಿಶ್ಚಿತರಾಗಿ ಶಿಥಿಲಗತಿಯಿಂದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂಥ ನಾಗರಿಕರನ್ನು ಬೋಯಿಗಳು 'ದಾರಿ, ದಾರಿ', 'ಮಗ್ಗಲಾಗಿ, ಮಗ್ಗಲಾಗಿ' ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಸವಾಲಿನ ಧ್ವನಿಯೊಂದು ಕೇಳಿಬಂದಿತು - "ಯಾರದು ? ನಮ್ಮನ್ನು ದಾರಿಯ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟುವವರು ?"

ಅಂಧಕಾರಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದು ಆ ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಹಾದಿಯ ನಡುವೆ, ತಲೆಯೆತ್ತಿ, ಎದೆ ಚಾಚಿ ಅಡಗಟ್ಟಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಪುರುಷನ ಆಕೃತಿಯೊಂದು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿತು. ಚಾಚಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಶೀಶೆಯೊಂದಿತ್ತು ; ಸವಾಲೊಡ್ಡುವಂತೆ ಎಡಗೈಯ ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವನು ಎದೆತಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಬ್ಬರು ಗಂಡಸರು ಮದ್ಯದ ಶೀಶೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ತಟ್ಟಾಡುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುತ್ತ ಛೇಡಿಸಿದ - "ಸೇನಾಪತಿ ವ್ಯಕ ! ಸ... ಸ್ನ... ಸ್ನಂದರಿ ! ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನೇರಿ ಬಂದಿರುವ ವೇಶ್ಯೆ!"

ಬೋಯಿಗಳು ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಮ್ಮಲ್ಲೇ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದರು : "ಮಾತಾಲರು ! ಮಾತಾಲರ ಗುಂಪು ! ಕಷ್ಟ, ಕಷ್ಟ !"

ಧಾತಾಳಿಗೂ ಭಯವಾಯಿತು. ಆದರೆ ದೃಢಸ್ವರದಿಂದ ಹೇಳಿದಳು : "ಮಾತಾಲರೆ, ಅಭಿಜಾತ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕುಮಾರಿಯ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗೆ ದಾರಿ ಬಿಡಿ."

ಮಾತಾಲರು ದಾರಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬದಿಗೆ ಸರಿದು ನಿಲ್ಲುವ ಬದಲು ಹೆಣ್ಣಿನ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತರಾಗಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯತ್ತ ನುಗ್ಗಿದರು. ಉನ್ಮಾದದಿಂದ ತಟ್ಟಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಾತಾಲ ಉನ್ಮತ್ತ ಹಾಸ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಚೀತ್ಕರಿಸಿದ :

"ಗ...ಗ್ಗ...ಗ್ಗೈಯ ವ್ಯಕ, ಸ...ಸ್ನ...ಸ್ನಂದರಿ ! ಹಾ...ಹಾ...ಸ... ಸ್ನ...ಸ್ನ...ಸ್ನಂದರಿ!"

ತನ್ನ ದೊಡ್ಡ ಮೀಸೆಯನ್ನು ಎಡಗೈಯಿಂದ ತಿರುವುತ್ತಾ ವ್ಯಕ ಹೇಳಿದ : "ಎಲೈ ಸುಂದರಿ, ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ದ್ರಾಕ್ಷಾರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿ ಸೇನಾಪತಿ ವ್ಯಕ ನಿನ್ನನ್ನೇ ಅರಸುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ! ಶೂರನಾದ ವ್ಯಕ ಧನಹೀನನಾಗಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸುಖದಾಯಕವಾದ ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಎಡೆಕೊಡಲು ನೀನು ಒಪ್ಪಿರಲಿಲ್ಲ.."

ಭಯದ ನಡುಕ ದಿವ್ಯಾಳ ಶರೀರವನು ವ್ಯಾಪಿಸಿತು. ಧಾತಾ ತನ್ನ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕಠೋರವಾಗಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡಿದಳು : "ಮಾತಾಲರೆ, ಅಭಿಜಾತ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕುಮಾರಿಗೆ ದಾರಿ ಬಿಡಿ."

ಧಾತಾಳ ಈ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಧೈರ್ಯ ತಂದುಕೊಂಡು ದಿವ್ಯಾ ಹೇಳಿದಳು: "ನಾಗರಿಕರೆ, ದಾರಿ ಬಿಡಿ."

"ಮಾತಾಲ ಎಂದೆಯಾ ? ಯಾರು ಮಾತಾಲ ?" ಎತ್ತರದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ ಛೇಡಿಸಿದ : "ಅಭಿಜಾತ ಕುಲದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಂತೆ ಸೇನಾಪತಿ ವ್ಯಕನೂ ಸ್ನೇಹಿತರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಮದ್ಯವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿ ಕಲಾವಿದೆಯರಾದ ವೇಶ್ಯೆಯರೊಡನೆ ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ."

ಭಯದಿಂದಾಗಿ ಧಾತಾಳ ಧ್ವನಿ ವಿಕೃತವಾಗಿತ್ತು : "ಏ ಮಾತಾಲ, ಕುಲೀನ ನಾರಿಯ ಮುಂದೆ ಧೃಷ್ಟಾಪಾರ್ಥೋ ವರ್ತನೆಯನ್ನು ತೋರಿದ್ದರ ಪರಿಣಾಮ ನೆಟ್ಟಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ !"

ವ್ಯಕ ತನ್ನ ಮಾತಾಲ ಸ್ನೇಹಿತರ ಜೊತೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಮುಂದೆ ಬಂದು ಅಟ್ಟಹಾಸ ಮಾಡಿದ : "ಹ, ಹಾ, ಕುಲೀನರಂತೆ ! ಹಣವೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕುಲ. ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥರ ಕುಲ ! ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಶಸ್ತ್ರಗಳ ಪ್ರಹಾರವನ್ನು ಸಹಿಸುವ ಪೃಥುಸೇನನ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಅಕುಲೀನರೆಂದು ಹೇಳುವ ಎದೆಗಾರಿಕೆ ಯಾರಿಗಿದೆ ?... ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಕುಲವೇನು ಬಂತು ? ಅವಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವ ಗಂಡು ಯಾವ ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನೋ ಅದೇ ಅವಳ ಕುಲವೂ

ಆಗುತ್ತದೆ ! ದಾರ್ವದ ಕುಲೀನರ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲಿಟ್ಟು ಕಸಿದುಕೊಂಡ ನೂರು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳು ವ್ಯಕ್ತನ ಹಣದ ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಖರ್ಚಾಗದೆ ಉಳಿದಿವೆ. ಭಯದಿಂದ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದಾರ್ವದ ಮಹಾ ಕುಲೀನ ಸುಂದರಿಯರನ್ನು ಅವರ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮಂಚದ ಮೇಲೆಯೇ ವ್ಯಕ್ತನು ಭೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹೇ ಕುಲೀನ ಸುಂದರಿ ! ಹೇಳು, ನಿನಗೆಷ್ಟು ಹಣ ತೆರಬೇಕು ? ನೀನು ವಸುಮಾಲಾ ಆದರೂ ಸರಿ, ಮಲ್ಲಿಕಾಳೇ ಆದರೂ ಸರಿ, ಚಿನ್ನದ ಮೋಹ ನಿನ್ನ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಪ್ರತಿಹಾರಿಗಳ ಕತ್ತಿಗಳೂ ನೆಲಕಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ನೀನೇ ಸ್ವತಃ ಅವನ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ತಲೆಬಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸತೊಡಗುತ್ತೀಯೆ. ಹೇ ಸುಂದರಿ, ನನ್ನ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಬರುತ್ತಿರುವುದು ಹೆಂಡದ ಕಟುವಾದ ದುರ್ವಾಸನೆಯಲ್ಲ ; ದ್ರಾಕ್ಷಾರಸದ ಮಧುರವಾದ ಸುವಾಸನೆ. ಅದನ್ನು ಮೂಸಿನೋಡು. ಅಲಂಕರಣ ಕಾರ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಸುವಾಸನೆ ಬೀರುತ್ತಿರುವ ನಿನ್ನ ಮೈಯಿನ ಬೆವರಿನಂತೆಯೇ ಅದೂ ಪ್ರಿಯವಾಗುತ್ತದೆ.”

ಉನ್ಮಾದದಿಂದ ತಟ್ಟಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮಾತಾಲ, ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಸಿ ನಗತೊಡಗಿದ : “ಹಾಯ್, ಹಾಯ್, ಕುಲೀನ ಸುಂದರಿ !” ತುಟಿಗಳಿಂದ ಚಪ್ಪರಿಸುವ ಸದ್ದನ್ನು ಹೊರಡಿಸುತ್ತ, ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕಾಲು ಕುಟ್ಟತೊಡಗಿದ.

“ಬಾ ಸುಂದರಿ ! ಸುಖ ಕೊಡು, ಹಣ ತೆಗೆದುಕೊ !” - ವ್ಯಕ್ತ ತೋಳುಗಳನ್ನು ಚಾಚಿ ಆಹ್ವಾನ ನೀಡಿದ.

ಭಯದಿಂದ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಧಾತಾ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕೂಗು ಹಾಕಿದಳು: “ಏ ಧೃಷ್ಟ ಮಾತಾಲ ! ಕುಲೀನ ವಂಶದ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಅಪಮಾನಪಡಿಸುವುದರ ಪರಿಣಾಮ ನೆಟ್ಟಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ !”

ವ್ಯಕ್ತನ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ತಟ್ಟಾಡುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದ ಮಾತಾಲ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿ ಬಂದು ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಚೀತ್ಕರಿಸಿದ : “ಕುಲೀನ ನಾರಿ !” ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮಾತಾಲ ಮಾಡಿದಂತೆ, ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ನಾಲಗೆಯ ಮೂಲಕ ತುಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸವಿದಂತೆ ಚಪ್ಪರಿಸುತ್ತ, ಉನ್ಮಾದದಿಂದ ತಡವರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಅವೇ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪುನರುಚ್ಚರಿಸಿದ : “ಸೇನಾಪತಿ ವ್ಯಕ್ತ, ಕು-ಲೀ-ನ ನಾ-ರಿ-ಯ ಸುಂ-ದ-ರ-ಶ-ರೀ-ರ !” ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮದ್ಯದ ಶೀಶೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಬಾಯಿಗೆ ಒಡ್ಡಿದ.

ದಿವ್ಯಾಳ ಧೈರ್ಯ ಕುಸಿದು ಬಿತ್ತು. ಮನಸ್ಸಿನ ಆತಂಕವನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿನಿಂತು, ತನ್ನ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕಠೋರವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡಿದಳು ;

“ಸೈನಿಕರೆ, ಈ ದುರ್ವತನೆಯ ಫಲ ದಾರುಣವಾಗುತ್ತದೆ.”

ಮದೋನ್ಮತ್ತನಾಗಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯತ್ತ ಮುಂದುವರಿದ. ಕಾಡು ಪ್ರಾಣಿಯಂತೆ ಗುರುಗುಟ್ಟುತ್ತ, ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮದ್ಯದ ಶೀಶೆಯನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೊಗೆದು ಅವನು ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟ : “ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಅಹಂಕಾರವೆ ? ನಿನ್ನ ಈ ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಇರುವ ಬೆಲೆ ಎಷ್ಟು ? ಕುಲೀನ ಪುರುಷನ ಭೋಗ್ಯ ವಸ್ತುವಾಗಿದ್ದೇನೆಂದು ಅಹಂಕಾರ ಪಡುತ್ತಿದ್ದೀಯಲ್ಲವೆ ? ದಾರ್ವದ ಕುಲೀನರ ತಲೆಗಳನ್ನು ಸೇನಾಪತಿ ವ್ಯಕ್ತ ತನ್ನ ಕಾಲಿನಡಿ ಹೊಸಗಿ ಹಾಗಿದ್ದಾನೆ.” ಕಲ್ಲು ಹಾದಿಯ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಯವನ ದೇಶದ ಆ ಭಾರಿ ಪಾದರಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕುಟ್ಟುತ್ತಾ ಅವನು ಹೇಳಿದ : “ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ, ಕೌಶೇಯ ಸುಪ್ತರಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಲೀನರೂ ಹಣಂತರೂ ಆದ ಪುರುಷರು ನಿನ್ನನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ನಿನಗೆ ಜಂಬವೆ? ನಿನ್ನಂತಹ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲೇ ಸಂಚರಿಸುವ ಅನೇಕ ಅಭಿಮಾನಿ ಕಾಮಿನಿಯರನ್ನು ವ್ಯಕ್ತ ತನ್ನ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಮರ್ದಿಸಿದ್ದಾನೆ.” ಹಲ್ಲು ಕಡಿಯುತ್ತ, ಸೊಂಟದಿಂದ ಹಣದ ದಪ್ಪನಾದ ಚೀಲವನ್ನು ಹೊರತೆಗೆದು, ತುಟಿಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಂಗಿತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತ ವ್ಯಕ್ತ ಎತ್ತರಿಸಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಅರಚಿದ : “ನಿನ್ನ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ನಾನು ಬೆಲೆ ತೆರಬಲ್ಲೆ.”

ವ್ಯಕ್ತ ಕೈಬೀಸುತ್ತ ತನ್ನ ಜೊತೆಗಾರನಿಗೆ ಆದೇಶವಿತ್ತ : “ವಾರಣ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಕುಲೀನ ಸುಂದರಿಯನ್ನು ಸೇನಾಪತಿ ವ್ಯಕ್ತನ ಸೇವೆಗೆ ಹಾಜರುಪಡಿಸು.”

ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾ ಧರಧರ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಧಾತಾ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ ನಿಂತು, ಎರಡೂ ಕೈಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕಿತ್ತಿ ಚೀತ್ಕರಿಸಿದಳು : “ಅತ್ಯಾಚಾರಿಗಳು, ಅತ್ಯಾಚಾರಿಗಳು ! ನಾಗರಿಕರೆ, ಯಾರದರೂ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ !” ಕುಮಾರಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ಅವಳು ಬೋಯಿಗಳನ್ನು ತಿವಿದೆಬ್ಬಿಸಿದಳು. ಬೋಯಿಗಳು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ರಸ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಇಳಿಸಿ, ಆವೇಶದಿಂದ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿದರು.

ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಕಲ್ಲುಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ದ್ರುತಗತಿಯಿಂದ ಓಡಿಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕುದುರೆಗಳ ಗೊರಸಿನ ಸಪ್ಪಳ ಕೇಳಿಬಂತು. ಎದುರಿಗೆ ಹಾದಿಯ ತಿರುವಿನಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ ಬೆಳಕು ಕಾಣಿಸಿತು.

ಕೆಲವೇ ಕ್ಷಣಗಳ ಬಳಿಕ ದೀಪದಂಡಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಯೊಬ್ಬ ಶಸ್ತ್ರಸನ್ನದನಾಗಿದ್ದ ದಾಸನೊಬ್ಬನೊಡನೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದು ಕಾಣಿಸಿತು.

ಧಾತಾ ಕೂಗು ಹಾಕಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ರಕ್ಷಿಸಿ. ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ

ಮರಿಮಗಳನ್ನು ಅತ್ಯಾಚಾರಿಯ ಕೈಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿ !”

ಕುಲೀನ ಯುವಕನ ಕುದುರೆಯ ಲಗಾಮು ತಗ್ಗಿತು. ಇತರ ಕುದುರೆಗಳೂ ಆ ಕ್ಷಣವೇ ನಿಂತವು. ಮೂವರು ಮಾತಾಲರೂ ಸ್ತಂಭಿತರಾದರು. ಸೊಂಟದ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಒರೆಯಿಂದ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಬಳಿಗೆ ನಡೆಸಿ ಆ ಯುವಕ ಹೇಳಿದ : “ಮಹಾ ಸಾಮಂತ ಸರ್ವಾರ್ಥವರ್ಮರ ಪುತ್ರನಾದ ಅಜೇಯವರ್ಮ ಕುಮಾರಿಯ ಸೇವೆಗೆ ಹಾಜರಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಈ ಅಶೋಭನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಭದ್ರೆ ಬಂದುದಾದರೂ ಏಕೆ ?”

ಗೌರವದಿಂದ ತಲೆಬಾಗಿ ಧಾತಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ಗೆಳತಿಯೊಬ್ಬಳ ಮನೆಯಿಂದ ಕುಮಾರಿ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿನ ಒತ್ತಡದಿಂದ ವಿಳಂಬವಾಗುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಈ ನಿರ್ಜನಮಾರ್ಗದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮಾತಾಲ ಅತ್ಯಾಚಾರಿಗಳು ನಮ್ಮ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿದರು.”

ಅಜೇಯವರ್ಮ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಮಾತಾಲರತ್ತ ನೋಡಿದ. ವ್ಯಕ್ತನ ಜೊತೆಗಾರರಿಬ್ಬರೂ ಭಯದಿಂದ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಓಡಿಹೋಗಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತನನ್ನು ಅಶ್ವಾರೋಹಿಯಾಗಿದ್ದ ಸಶಸ್ತ್ರ ಸೈನಿಕ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ. ವ್ಯಕ್ತನ ಸೈನಿಕ ವೇಷವನ್ನು ನೋಡಿ ಕೋಪದಿಂದ ತುಟಿಗಳನ್ನು ಕಚ್ಚುತ್ತಾ ಅಜೇಯವರ್ಮ ಹೇಳಿದ : “ವಿಜಯಿಯಾಗಿರುವ ದಾಸ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಪೃಥುಸೇನನ ಸೈನಿಕರ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾರು ತಾನೆ ಈ ಬಗೆಯ ದುಸ್ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕುತ್ತಾರೆ ?”

ಮೂವರು ಮಾತಾಲರನ್ನೂ ಬಂಧಿಸಿ ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವಂತೆ ಸಶಸ್ತ್ರ ಸೈನಿಕನಿಗೆ ಆದೇಶವಿತ್ತು. ಅಜೇಯವರ್ಮ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಭವನದ ಹಾದಿಯನ್ನು ತೋರುವಂತೆ ದೀಪದಂಡಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ದಾಸನಿಗೆ ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟು, ಅವನು ಸ್ವತಃ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದ. ದಿವ್ಯಾಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಹಾನುಭೂತಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುತ್ತ ಅವನು ತನ್ನ ಅಸಂತೋಷವನ್ನೂ ಹೊರಹಾಕಿದ : “ಅಕುಲೀನರ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಕುಲೀನರ ಪದವಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದರ ಪರಿಣಾಮ ಇನ್ನೇನು ತಾನೇ ಆದೀತು ? ನಮ್ಮ ಭವನಗಳಿಂದ ಹೊರಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟು ಬಹುಶಃ ನಾವೂ ಅವರೊಡನೆ ಹೆಗಲೆಣೆಯಾಗಿ ಅಂಗಡಿ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.”

ಕೆಲವು ಹೆಜ್ಜೆಗಳಷ್ಟು ದೂರ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದ ಮೇಲೆ ದಿವ್ಯಾ

ಹೇಳಿದಳು : “ಆರ್ಯರ ಅತ್ಯಂತ ಸಕಾಲಿಕ ಕೃಪೆಗಾಗಿ ನಾನು ತುಂಬ ಕೃತಜ್ಞಳಾಗಿದ್ದೇನೆ. ತಮಗೆ ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ತೊಂದರೆ ಬೇಡ. ದೇವಿ ವಸುಮಿತ್ರ ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಮಾತಿನಂತೆ ಅವರ ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ನಾನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಇರಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಈ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದೆವು. ದೇವಿ ವಸುಮಿತ್ರಾ ಅವರ ಭವನದಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲದೆ ದೀಪದಂಡಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲೆ. ಮಾರ್ಗವೂ ನಿರಪಾಯಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.”

ಧಾತಾ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ದಿವ್ಯಾಳತ್ತ ನೋಡಿದಳು. ಆದರೆ, ಅವಳ ಮಾತನ್ನೇ ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತ ಹೇಳಿದಳು : “ದೇವಿ ವಸುಮಿತ್ರಾ ಅವರ ಭವನದಲ್ಲಿ ಕುಮಾರಿಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಆರ್ಯರಿಗೆ ದಾಸಿಯ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು.”

ಅಜೇಯವರ್ಮನ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ದೀಪದಂಡಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ದಾಸ ದಾರಿಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿದ. ವಸುಮಿತ್ರಾಳ ಭವನದ ಅನೇಕ ದೀಪಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಿಂಹದ್ವಾರದ ಕಮಾನಿನ ಬಳಿ ತಲುಪಿದ ಮೇಲೆ ಆರ್ಯ ಅಜೇಯವರ್ಮ ಕುಮಾರಿಯ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ತನ್ನ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದ.

* * *

ವಸುಮಿತ್ರಾಳ ಭವನದ ಸಿಂಹದ್ವಾರದ ಬಳಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಿಂದ ಇಳಿದ ದಿವ್ಯಾ ನೇರವಾಗಿ ಉದ್ಯಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಳು. ಒಡತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಅಸಮರ್ಥಳಾದ ಧಾತಾ ಮೂಕತತ್ತರತೆಯಿಂದ ಅವಳ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ನಡೆದಳು. ಮನೆಯ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಸಭಾಂಗಣದತ್ತ ನಡೆಯದೆ ಉದ್ಯಾನವನದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ನಿಬಿಡವಾದ ಕುಂಜದೊಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಳು. ಧಾತಾ ಎದುರಿಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಳು : “ಅಮ್ಮ, ನೀನಿನ್ನು ಹೋಗು. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯೊಡನೆ ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗು. ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ನನಗೆ ಎಡೆಯಿಲ್ಲ. ಆರ್ಯ ಪೃಥುಸೇನನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಎಡೆಯಿಲ್ಲ. ನಾನು ವಂಚಿತಳಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯವಿಮೂಢಳಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಎಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಎಡೆದೊರೆಯುತ್ತದೆಂದೋ ತಿಳಿಯದು. ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೋ, ಬೀದಿಯಲ್ಲಿಯೋ, ಕಾಡಿನ ಮರದ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿಯೋ, ಆಪಗಾ ನದಿಯ ನೀರಿನ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿಯೋ, ಎಲ್ಲೋ ಏನೋ ! ಅಮ್ಮ, ನೀನಿನ್ನು ಹೊರಡು. ನಿನ್ನ ಮಗಳೆಂಬಂತೆ ಹಾಲೂಡಿ ನನ್ನನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದೆ. ತಾಯಿಯಾದವಳು ಮಗಳನ್ನು ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವಂತೆ ನೀನೂ ನನ್ನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಡು. ನನ್ನ

ಗಂಡ ನನಗೆ ಮೋಸ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಈಗ ಮತ್ತಾತನ ಮನೆಯಲ್ಲಾಗಲೀ, ಗಂಡನ ಮನೆಯಲ್ಲಾಗಲೀ ನನಗೆ ಎಡೆಯಿಲ್ಲ.... ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆಂಬುದನ್ನೂ ನಾನು ಹೇಳಲಾರೆ.”

ಧಾತಾಳ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕಣ್ಣೀರು ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯಿತು. ತಾನೇ ಹಾಲೂಡಿ ಬೆಳೆಸಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾ ತನಗೆ ಒಡತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಆ ಅಸಹಾಯಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಗಳಂತೆಯೇ ಹೃದಯದ ಅಂಗವಾಗಿಬಿಟ್ಟಳು. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಅವರುದ್ದ ಕಂಠದಿಂದ ಹೇಳಿದಳು : “ಮಗು, ಇದೇನು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ ?... ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೇಗೆ ಹೋಗಲಿ ? ನೀನು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತೀಯೆ ?”

ದಿವ್ಯಾಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಶುಷ್ಕವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ್ದುವು ; ಧ್ವನಿಯೂ ಸಂಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿತ್ತು : “ಅಮ್ಮ, ಮದುವೆಯಾಗದೆಯೇ ಗರ್ಭವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ನಾನು ಮುತ್ತಾತನ ಭವನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಇರಬಲ್ಲೆ ? ಯಾರು ಈ ಗರ್ಭಕ್ಕೆ ಕಾರಣರೋ ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನನಗೆ ಎಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ, ಬೇರೆಲ್ಲಿ ತಾನೆ ಎಡೆದೊರೆತೀತು ? ನನ್ನ ಗರ್ಭ ಇರುವಲ್ಲಿ ನಾನಿರುತ್ತೇನೆ. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಎಡೆ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೆ, ದಾಸಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತ ನನ್ನನ್ನು ನಾನೇ ಮಾರಿಕೊಂಡು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಗುವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆ. ದೈವೇಚ್ಛೆ ಹೇಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ...!”

“ಇದೇನು ಮಾತೆಂದು ಆಡುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ, ಮಗು ?” ತನ್ನ ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ದಿವ್ಯಾಳ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ನೆನೆಸುತ್ತಾ ಅವಳನ್ನು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಆಲಿಂಗನಕ್ಕೊಳಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಧಾತಾ ಹೇಳಿದಳು : “ಹಾದಿಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀನು ಬಾಳುವೆ ನಡೆಸುತ್ತೀಯೇನು ?.. ನೀನು ದಾಸಿಯಾಗುತ್ತೀಯೇನು ?... ನನ್ನ ಮಾಣಿಕ್ಯವೆ ! ಎಂದೂ ಕೈಯಿಂದ ಸೌದೆಯನ್ನೂ ಮುಟ್ಟದ, ಕಾಲನ್ನೂ ಧೂಳಿಗೆ ಸೋಕಿಸದಿರುವ, ಬಿಸಿಲು-ಬೇಗೆಗಳನ್ನು ಕಂಡರಿಯದ, ಚಳಿ-ಮಳೆಗಳನ್ನು ಕಾಣದ ನೀನು ಹಾದಿಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ, ನಿರ್ಜನ ವನದಲ್ಲಿ ಬಾಳುವೆಯನ್ನು ಸವೆಸುತ್ತೀಯಾ? ಅತ್ಯಾಚಾರಿಗಳಿಂದಲೂ, ಕ್ರೂರ ಹಿಂಸಕ ಪಶುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಈ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೀನು ಒಬ್ಬಂಟಿಗಳಾಗಿ?”

“ಅಮ್ಮ, ಬೇರಾವ ದಾರಿ ಇದೆ ?” ದಿವ್ಯಾ ಕೇಳಿದಳು : “ಯಾರಿಂದ ಭಯವಿದೆ? ಯಾರಿಂದ ಭಯವಿಲ್ಲ? ಮಾತಾಲ ವೃಕನಿಂದ ಭಯವಿದೆಯೆ? ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಕಂಡು ಭಯಪಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆದದ್ದೇನು? ವೃಕನ ಬಗ್ಗೆ

ಏಕೆ ಭಯಪಡಬೇಕು? ಹೆಣ್ಣು ಎಂದರೆ ಇಷ್ಟೆ ತಾನೆ? ಮಾತಾಲ ವೃಕ ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ, ಅಮ್ಮ! ಕಠೋರ ಧೀರ ರುದ್ರಧೀರ, ಕೋಮಲ ಪೃಥುಸೇನ, ಶಿಷ್ಟ ವ್ಯವಹಾರದತ್ತ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಗಮನಕೊಡದ ಮಾರಿಶ ಮತ್ತು ಮಾತುಲ ವೃಕ - ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ. ಭೋಗ್ಯ ವಸ್ತುವಾಗಲೆಂದೇ ಹುಟ್ಟಿರುವವಳಿಗಾಗಿ ಬೇರಾವ ಶರಣು ದೊರತೀತು? ಅವಳನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಭೋಗಿಸಿಯೇ ತೀರುತ್ತಾರೆ. ಯಾರಿಂದ ಭಯವಿಲ್ಲ? ಮುತ್ತಾತನಿಂದ ಭಯವಿಲ್ಲವೆ? ಚಿಕ್ಕ ತಾತನಿಂದ ಭಯವಿಲ್ಲವೆ? ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಆರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆ ಮಾಡಬಯಸಿದ್ದರು. ನಾನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡೆ. ಅದರ ಫಲ ಇದು. ಅಮ್ಮ, ಬೇರಾವ ದಾರಿ ಇದೆ?”

ಧಾತಾ ಉತ್ತರವನ್ನೇನೂ ಕೊಡದೆ, ತುಂಬಿಬರುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಎದೆಗೆ ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಮೌನವಾಗಿಯೇ ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಒತ್ತಿಕೊಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದ ವೇದನೆಯನ್ನು ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿಯೇ ನುಂಗಿಕೊಂಡು, ಅಳುವಿನಿಂದ ವಿಕ್ರಮವಾಗಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು : “ಮಗು, ಒಡತಿ ! ಕ್ರೂರಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಒಬ್ಬಂಟಿಗಳಾಗಿ ಬಿಡಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ನನ್ನ ಮಾಣಿಕ್ಯವೆ, ಈ ದಾಸಿ ನಿನ್ನೊಡನೆಯೇ ಇರುತ್ತಾಳೆ. ಕೋಮಲಾಂಗಿಯಾದ ಕನ್ಯೆಗೆ ಪ್ರಸನ ಕಾಲ ತುಂಬ ಕಷ್ಟದ ಕಾಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಒಡೆಯನ ಗತಿ ಏನಾಗುತ್ತದೆಯೋ ದಾಸನ ಗತಿಯೂ ಅದೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ನಾನು ನಿನ್ನ ದಾಸಿ. ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು, ಹೇಗೆ ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಪಾಪದ ಮೂಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲಿ? ನಾನು ಬಾಳನ್ನೂ, ಸಮಾಜವನ್ನೂ ನೋಡಿದ್ದೇನೆ ; ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದೇನೆ; ಗಂಡಸರನ್ನೂ ಹೆಂಗಸರನ್ನೂ ಅರಿತಿದ್ದೇನೆ ; ಮೋಸ-ಕಪಟಗಳನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಮುಗ್ಧ ಒಡತಿ, ನಿನ್ನ ತಾಯಿ ನಿನ್ನನ್ನು ನನಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ನಿನ್ನ ಕಷ್ಟದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ದಾಸಿಯಾದ ಅಮ್ಮ ನಿನ್ನನ್ನು ಸೆರಗಿನ ಮರೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಾಳೆ.”

ದಿವ್ಯಾ ಮತ್ತು ಅಮ್ಮ ವಸುಮಿತ್ರಾಳ ಉದ್ಯಾನವನದ ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಘಂಟೆಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ, ದಿವ್ಯಾ ಮತ್ತು ಅಮ್ಮ ಸಿಂಹದ್ವಾರದ ಬಳಿ ಕಾಯುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಬೋಯಿಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಉದ್ಯಾನವನದ ಹಿಂಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಹೊರಟು ಮತ್ತೆ ನಗರದ ಕತ್ತಲ-ಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡತೊಡಗಿದರು. ಮೈಭಾರದಿಂದಾಗಿ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ನಡೆಯುವುದು

ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ನಗರದ ಯಾವುದಾದರೂ ಪಥಿಕರ ತಂಗುದಾಣದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಅವಳು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದಳು. ಧಾತಾ ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಯ ಹೇಳಿದಳು : “ಮಗು, ಗಂಡಸು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪಥಿಕರ ತಂಗುದಾಣವೂ ವಿಪತ್ತನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಅನುಮಾನಗಳಿಲ್ಲ ಉತ್ತರ ಕೊಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಬೋಯಿಗಳು ಬರಿದಾದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯೊಡನೆ ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದೊಡನೆಯೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಅರಸತೊಡಗುತ್ತಾರೆ.”

ರಾತ್ರಿಯ ಎರಡನೆಯ ಯಾಮ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಕತ್ತಲು ಕವಿದುಕೊಂಡಿತ್ತು. ದಾರಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನೆಗಳ ಗವಾಕ್ಷಿಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಉಪರಿಗೆಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಬೆಳಕು ಇದ್ದದ್ದು ಮದ್ಯದ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ವೇಶ್ಯೆಯರ ಮನೆಗಳ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ. ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಗುರುತು ಹಿಡಿಯಬಹುದೆಂಬ ಭಯ ದಿವ್ಯಾ ಮತ್ತು ಧಾತಾ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಕಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯೂ ಭಯವಿತ್ತು ; ಪುರುಷರ ಭಯವಿತ್ತು. ಈ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುರುಷರು ಮಾತ್ರವೇ ಇದ್ದರು ; ಸ್ತ್ರೀಯರಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಯಾರಾದರೂ ಇದ್ದರೆಂದರೆ ಅವರು ವೇಶ್ಯೆಯರು ಮಾತ್ರ. ಇರುತ್ತಿದ್ದ ಪುರುಷರು ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಆತಂಕವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಂಥವರೇ ಆಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಇತರ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವುದು ಅಥವಾ ನಿಂತುಕೊಂಡಿರುವುದು ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಧಾತಾ ಮತ್ತು ದಿವ್ಯಾ ಬಳಲಿದ ಕಾಲುಗಳಿಂದ ಈ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಆ ಮಾರ್ಗದವರೆಗೆ, ಈ ಬೀದಿಯಿಂದ ಆ ಬೀದಿಯವರೆಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಭೀಕರವಾದ ಚಳಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿಯಾದ ಬಳಲಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ದಿವ್ಯಾಳ ವಸ್ತ್ರಗಳ ಕೆಳಗೆ ಬೆವರಿನ ಧಾರೆ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಗಾಳಿ ಎದುರು ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಬೀಸಿದಾಗ ಅವಳು ಥರಥರನೆ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವರು ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಅರಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಆ ಆಶ್ರಯ ಎಲ್ಲಿದೆ ಮತ್ತು ಅದು ಹೇಗಿರಬಹುದೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಚಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾ ಮತ್ತು ಧಾತಾ ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ವೇಶ್ಯೆಯರ ಬೀದಿಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕರು. ಅಲ್ಲಿ ಮದ್ಯದ ಮತ್ತು ಖಾದ್ಯವಸ್ತುಗಳ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಬೆಳಕು ಇತ್ತು ; ಕೋಲಾಹಲವೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಇತ್ತು. ಭವನಗಳ ಇನ್ನೊಂದು ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ವೇಶ್ಯೆಯರ ಉಪರಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ

ದೀಪಗಳ ಬೆಳಕು ಹಾದಿಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ದೀಪಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ, ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಬೀಳುವಂತೆ, ಜಡೆಗೆ ಹೂ ಮುಡಿದುಕೊಂಡು, ಮುಖಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ತುಟಿಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಅನೇಕ ವೇಶ್ಯೆಯರು ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಅವರು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಹೋಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪುರುಷರ ಗಮನವನ್ನು ಸಂಕೇತದಿಂದ ತಮ್ಮ ಸೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅನೇಕ ಉಪರಿಗೆಗಳಿಂದ ವೀಣೆ, ಕೊಳಲು ಮತ್ತು ಮೃದಂಗಗಳ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ವೇಶ್ಯೆಯರು ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಹೂವಿನ ಹಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು, ತುಟಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾಂಬೂಲದ ರಸವನ್ನು ಸೂಸುತ್ತ, ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಮದದ ಲಾಲಿಮೆಯನ್ನೂ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಉದ್ದೀಪನದ ಹಾಗೂ ಉನ್ನತತೆಯ ಭಾವವನ್ನೂ ಮೆರೆಯುತ್ತ ಪುರುಷರನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅನೇಕರು ತಮ್ಮ ಗಿರಾಕಿಗಳ ತೋಳಿನ ಆಸರೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಧಾತಾ ದಿವ್ಯಾಳ ಕಿವಿಯ ಬಳಿಗೆ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಹೇಳಿದಳು: “ಇದು ವೇಶ್ಯೆಯರ ಬೀದಿ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಬೇಗ ಕಾಲ್ತೆಗೆಯಬೇಕು!”

ಸಂಕೋಚ ಅಥವಾ ಭಯವನ್ನೇನೂ ತೋರದೆ ದಿವ್ಯಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು: “ಅಮ್ಮ, ಹೆಚ್ಚು ನಡೆಯಲಾರೆ. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳೋಣ.”

ಒಂದು ಮದ್ಯದಂಗಡಿಯ ಬಳಿಯಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಮದ್ಯಪಾನದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಪುರುಷ ಪರಿಹಾಸದ ಸಂಕೇತದ ಮೂಲಕ ಅವರನ್ನು ಕರೆದ. ತನ್ನ ಕರೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಉಪೇಕ್ಷೆ ವ್ಯಕ್ತವಾದಾಗ ಅವನು ಮುಂದೆ ಬಂದು ಧಾತಾಳ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಕೈ ಇರಿಸಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ : “ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ, ಉತ್ತುಕರಾಗಿರುವ ಇಷ್ಟೊಂದು ಜನ ರಸಿಕರನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಈ ಸುಂದರಿಯನ್ನು ಯಾವ ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿಯ ಬಳಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ?”

ಕೆಲವು ಘಂಟೆಗಳ ಮೊದಲು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರೂ, ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಬೋಯಿಗಳು ಇದ್ದಿದ್ದರೂ, ಮಾತಾಲ ವ್ಯಕ್ತನ ಭೇಡಿಸುವಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಭಯದ ಅನುಭವ ಉಂಟಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಈಗ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಿರಾಶ್ರಿತಳಾಗಿದ್ದಾಗ ಧಾತಾಳಿಗೂ ಮೊದಲೇ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಎಡೆ ಇಲ್ಲದಂತಹ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು: “ನಾಗರಿಕನೆ, ನಾವು ವೇಶ್ಯೆಯರಲ್ಲ. ನಾವು ಪರದೇಶದವರು, ಪಥಿಕರ ತಂಗುದಾಣದ ಹಾದಿಯನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ.”

ಆ ಕುಡುಕನ ಹಿಂದೆಯೇ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಪುರುಷರು ಮದ್ಯದ ಅಂಗಡಿಯಿಂದ ಹೊರಬಂದರು. ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹತ್ತಿರದ ಹಾದಿಯಿಂದ

ಹೊರಬಂದ ವೃದ್ಧೆಯೊಬ್ಬಳು ಧಾತಾ, ದಿವ್ಯಾ ಮತ್ತು ಕುಡುಕರ ನಡುವೆ ಬಂದು ಎರಡೂ ಕೈಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಹರಡಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ವಿರೋಧದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು : “ವಾಹ್ ಸಾಗಲದ ನಾಗರಿಕರೆ, ನೀವೆಂಥ ಮಾನವಂತರು! ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ವೇಶ್ಯೆಯರಿಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಯದೆ?”

ಪರಿಚಯದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ, ಆ ವೃದ್ಧೆಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತ ಆ ಕುಡುಕನೆಂದ: “ಅರೆ, ಜಯಾ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ! ನೀನೇಕೆ ಮಧ್ಯೆ ಬಾಯಿಹಾಕುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ?”

“ನಾನು ಮಧ್ಯೆ ಬಾಯಿಹಾಕುತ್ತಿದ್ದೇನಾ? ಏ ಯುವಕ, ಏನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ!” ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ಆಹತಳಾದಳೋ ಎಂಬಂತೆ ತನ್ನ ಎರಡೂ ಮುಂಗೈಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಆ ವೃದ್ಧೆ ಹೇಳಿದಳು ; “ನಾನು ಮಧ್ಯೆ ಬಾಯಿ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದೇನಾ? ನನ್ನ ಅಕ್ಕನ ಮಕ್ಕಳು ; ‘ವಲ್ಕಾ’ದಿಂದ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರನ್ನು ಅವರ ಮನೆಗೆ ತಲುಪಿಸಲು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಬೇಕಾದರೆ ನೋಡು, ಇವರಿಗೆ ನಡೆದಾದರೂ ಅಭ್ಯಾಸವಿದೆಯೆ? ಎಷ್ಟು ಬಳಲಿದ್ದಾರೆ; ಎಷ್ಟು ಕಂದಿಹೋಗಿದ್ದಾರೆ.”

ಧಾತಾಳ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಮತ್ತು ದಿವ್ಯಾಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಆ ವೃದ್ಧೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೈಯಾಡಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಯುವಕರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಅವಳು ಹೇಳಿದರು : “ವೇಶ್ಯೆಯರ ಬಳಿಗೆ ನೀವು ಹೋಗಬೇಕೆಂದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಿ! ವಾಸಾಳ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ! ಅವಳ ಮನೆಗೆ ಬೆಟ್ಟಗಾಡಿನ ಇಬ್ಬರು ಹೊಸ ಯುವತಿಯರು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಮದ್ಯದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೇಕೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ!”

“ನಡಿ, ಮಗಳೆ, ನಡಿ !” ಎಂದು ಆ ವೃದ್ಧೆ ಧಾತಾಳಿಗೂ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೂ ಮುಂದೆ ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುವಂತೆ ಸೂಚಿಸಿದಳು.

ಕೆಲವು ಹೆಜ್ಜೆಗಳಷ್ಟು ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ, ಕತ್ತಲು ಕವಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಭಾಗವನ್ನು ತಲುಪಿಸಿದಾಗ ಚಿಂತಾಪೂರ್ಣ ವಾತ್ಸಲ್ಯದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಆ ವೃದ್ಧೆ ಹೇಳಿದಳು : “ಅಯ್ಯೋ, ಎಂಥ ಕೆಟ್ಟ ಜನ ಇವರು ! ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡದೆ ಹೋಗಿದ್ದೆರೆ!... ನಡೆದೂ ನಡೆದೂ ನಿಮ್ಮ ಕಾಲುಗಳೆಲ್ಲ ಬಳಲಿವೆ. ದಾರಿ ತಪ್ಪಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಏನಾಯಿತು? ಪಥಿಕರ ತಂಗುದಾಣ ಇಲ್ಲಿಂದ ಬಹಳ ದೂರವಾಗಿದ್ದರೂ ಏನಾಯಿತು? ಬೆಳಕು ಹರಿದ ಮೇಲೆ ನಿಮ್ಮನ್ನು ತಂಗುದಾಣಕ್ಕೆ ನಾನೇ ತಲುಪಿಸಿ ಬರುತ್ತೇನೆ.”

ದಿವ್ಯಾಳ ತೋಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಧಾತಾ ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟಳು. ದಿವ್ಯಾ ಅವಳತ್ತ

ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದಳು. ಆದರೆ ಕತ್ತಲಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಏನೂ ಅರ್ಥವಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ವೃದ್ಧೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದಳು : “ದೇವರು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ನಿಮ್ಮದೇ ಆದ ಮನೆ ಇದೆ. ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯ ಮನೆಯಂತೆ ಉಪ್ಪರಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲವಾದರೂ, ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸ್ಥಳ, ಊಟ, ಬಟ್ಟೆ ಎಲ್ಲವೂ ಇವೆ. ನನಗೂ ನಿನ್ನಂಥ ಒಬ್ಬ ಮಗಳಿದ್ದಾಳೆ.”

ಧಾತಾಳ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ದಾಸ್ಯದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದ್ದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಬಳೆ ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ ಆ ವೃದ್ಧೆ ಅವಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಹೇಳಿದಳು : “ಆಹಾ, ನೀನು ನಿನ್ನ ಒಡತಿಯನ್ನು ನೆರಳಿನಂತೆ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ. ನೀನು ನಿಜಕ್ಕೂ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮಳು.”

ಧಾತಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ, ನೀನು ತುಂಬ ದಯಾಳುವಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಆದರೆ ನಾವು ಈಗಲೇ ತಂಗುದಾಣವನ್ನು ತಲುಪಬೇಕು. ಪರಿಜನರು ಕಾದು ಕಾದು ಉದ್ವಿಗ್ನರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ...”

ದಿವ್ಯಾ ಹೇಳಿದಳು : “ಆದರೆ, ಅಮ್ಮ, ನಾನು ತುಂಬ ಬಳಲಿದ್ದೇನೆ. ನಡೆಯುವುದೂ ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ.”

ಧಾತಾ ಮತ್ತೆ ಅವಳ ತೋಳನ್ನು ಒತ್ತಿ ಅವಳಿಗೆ ಸೂಚನೆಕೊಟ್ಟಳು. ಅವಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂಬುದು ಅರ್ಥವಾಗದೆ ದಿವ್ಯಾ ಮತ್ತೆ ಅವಳ ಮುಖದತ್ತ ನೋಡತೊಡಗಿದಳು.

ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದ ಆ ವೃದ್ಧೆ ದಿವ್ಯಾಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿರಿಸಿ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು: “ಅಯ್ಯೋ ಇದೇನಿದು? ಮಗು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅವಳು ನಡೆಯುವಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಳೆಯೆ? ಹಾಗೆ ಹೋಗಲೇಬೇಕೆಂದಿದ್ದರೆ, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಊಟ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಅರ್ಧ ಘಂಟೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಆಗದೆ ಹೋದರೆ, ಅವಳನ್ನು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಈಗ ಅಂಥ ತಡವೇನೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ತಂಗುದಾಣ ಅಷ್ಟೇನೂ ದೂರವಿಲ್ಲ.”

ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಧಾತಾ ಮೌನವಾಗಿಬಿಟ್ಟಳು. ವೃದ್ಧೆ ಹೇಳುತ್ತ ಹೋದಳು : “ಇಂಥ ಸಂಕಟದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕುಲವಧು ಅಜ್ಞಾತ ಪುರುಷರಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದು ಉಚಿತವೆ? ಮಗು, ಯುವತಿಗೆ ಪುರುಷರ ಕಡೆಯಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಭಯವಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ಜನವಾಗಿರುವ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪುರುಷನನ್ನೇನಾದರೂ ಕಂಡರೆ ನನ್ನ ರೋಮಗಳು

ನಡುಗತೊಡಗುತ್ತವೆ. ಈ ಸಾಗಲ ನಗರ ಯುವತಿಯರ ಪಾಲಿಗೆ ದುರ್ಗಮ ಅರಣ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಭಯಂಕರವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಮೋಸಗಾರರಾದ ಗಂಡಸರು ನಾರಿಯ ಮಾಂಸಕ್ಕಾಗಿ ಹಸಿದಿರುವ ಭಯಂಕರ ಬೇಟೆಗಾರರು. ನಾನೇನೋ ಮುದಿಕಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಈಗ ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಹಾದಿಯೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ.”

ಧಾತಾ ಮತ್ತು ದಿವ್ಯಾ ಅವರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು, ಆ ವೃದ್ಧ ಒಂದು ಕತ್ತಲ ಬೀದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ತುಂಬ ಹಳೆಯದಾಗಿದ್ದ ಸಾಧಾರಣ ಶ್ರೇಣಿಯ ಮನೆಯೊಂದರ ಮುಂದೆ ಬಂದು ನಿಂತು ಬಾಗಿಲನ್ನು ಬಡಿದಳು. ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳ ಒಳಗಾಗಿ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆಯಿತು. ವೃದ್ಧನೊಬ್ಬ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದ. ದಿವ್ಯಾ ಮತ್ತು ಧಾತಾ ಸಹಿತವಾಗಿ ಆ ವೃದ್ಧ ಒಳಗೆ ಬಂದಮೇಲೆ, ಅವನು ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಒಳಗಿನಿಂದಲೇ ಬೀಗವನ್ನೂ ಹಾಕಿದ. ತಮ್ಮ ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೆಯೇ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬೀಗ ಬಿದ್ದುದನ್ನು ಅರಿತ ದಿವ್ಯಾ ಮತ್ತು ಧಾತಾ ಅವರ ಬೆನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಭಯದ ಕಂಪನ ಮೂಡಿತು.

ಮುಂಬಾಗಿಲಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಅಂಗಳವಿತ್ತು. ಅಂಗಳದಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಜಗಲಿಕಟ್ಟೆಯೂ, ಕೋಣೆಗಳೂ ಇದ್ದವು. ಕೋಣೆಗಳ ಬಾಗಿಲುಗಳು ಮುಚ್ಚಿದ್ದವು. ಜಗಲಿಕಟ್ಟೆಯ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ದೀಪ ಮಿಣುಗುಡುತ್ತಿತ್ತು. ಇನ್ನೊಂದು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಮಂಚವೊಂದರ ಮೇಲೆ ಬಿಳಿಯ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಹಾಸಲಾಗಿತ್ತು. ಮಂಚದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ದಾಸ ಬಾಲಕನೊಬ್ಬ ಚಳಿಗೆ ಮುದುರಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಅಂಗಳವನ್ನು ತಲುಪಿ, ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟಾಗ ದಿವ್ಯಾಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯೊಂದು ಉದ್ಭವಿಸಿತು : ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ದೊರೆಯಿತೇ ಅಥವಾ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದನೇ ? ಅವಳು ಧಾತ್ರಿಯ ಕಣ್ಣುಗಳತ್ತ ದೃಷ್ಟಿ ಹಾಯಿಸಿದಳು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅವಳಿಗೆ ಭಯ ಮತ್ತು ಆಶಂಕೆಯ ಭಾವನೆಗಳೇ ಕಂಡವು.

ಆ ವೃದ್ಧ ಮನೆಯೊಡೆಯನ ಜಿಜ್ಞಾಸುದೃಷ್ಟಿಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಆ ವೃದ್ಧ ಹೇಳಿದಳು : “ನೋಡು ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗಳಂತಿರುವ ಈ ಗೌರವಸ್ಥ ಕುಟುಂಬದ ಯುವತಿ ದಾರಿತಪ್ಪಿ ದಾಸಿಯೊಡನೆ ತೊಳಲಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ನನ್ನ ಹೃದಯ ತುಂಬಿ ಬಂತು. ಮಾತಾಲ ಪುರುಷರಾದರೂ ಎಂಥವರು ? ಸರಿ, ನೀನು ಇವರಿಗೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೆ ಆಸನಗಳನ್ನೂ ಹಸಿವನ್ನು ತಣಿಸಲು ತಿಂಡಿತಿರ್ಥಗಳನ್ನೇನಾದರೂ ಕೊಡು !”

ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತ ಆ ವೃದ್ಧ ಹೂಂಗೆಟ್ಟಿದ. ಮಂಚದ ಮೇಲಿನ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಅವನು ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿದ. ಚಪ್ಪಾಳೆಯ ಸದ್ದು ಹತ್ತಿರವೇ ಕುಳಿತಿದ್ದ ದಾಸಬಾಲಕನ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆದಾಗ, ಅವನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ಸಂಕೇತವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಆಸನಗಳನ್ನು ತರಬೇಕೆಂದೂ, ಕೈಯನ್ನು ಬಾಯಿಯ ಬಳಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವುದರ ಮೂಲಕ ತಿನ್ನಲು ಏನನ್ನಾದರೂ ತರಬೇಕೆಂದೂ ಸೂಚಿಸಿದ. ಆ ವೃದ್ಧ ಅವನ ಎದುರಿನ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಅತಿ ಸಮೀಪವಾಗಿ ಕುಳಿತು ರಹಸ್ಯದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಅವನೊಡನೆ ಸಮಾಲೋಚಿಸತೊಡಗಿದಳು.

ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳ ಬಳಿಕ ಆ ಬಾಲಕನು ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಾಪೆಯನ್ನೂ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮರದ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹಿಂದಿರುಗಿದ. ಧಾತಾ ಆ ಬಾಲಕನ ಕೈಯಿಂದ ಚಾಪೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಹಾಸಿದಳು. ದಿವ್ಯಾ ಕುಳಿತ ಮೇಲೆ ಅವಳೂ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು. ದಿವ್ಯ ಅವಳನ್ನು ಕೈಹಿಡಿದು ಚಾಪೆಯ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಮೈಗೆ ಅಂಟಿಸಿಕೊಂಡಂತೆ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡಳು. ಬಾಲಕ ಅನ್ನ ತುಂಬಿದ ಮರದ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಅವರ ಮುಂದಿರಿಸಿದ. ಆ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಬದಿಗೆ ಸರಿಸಿ, ಧಾತಾ ನೀರನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವಂತೆ ಆ ಬಾಲಕನನ್ನು ಕೇಳಿದಳು.

ವೃದ್ಧೆಯ ಮಾತಿನತ್ತ ಗಮನಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ, ಆ ವೃದ್ಧ ಧಾತಾಳ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ, ಪುನಃ ಆ ಬಾಲಕನ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆದು ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಸಂಕೇತ ಮಾಡಿ ನೀರನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವಂತೆ ಹೇಳಿದ. ಅಂಗಳದ ಒಳ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಆ ಬಾಲಕ ಮತ್ತೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋದ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳ ತರುವಾಯ ಒಬ್ಬ ಯುವತಿಯೊಡನೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ.

ಯುವತಿ ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದಳು. ವಯಸ್ಸಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದಿವ್ಯಾಳ ಸಮವಯಸ್ಕಳೆಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಗೌರವರ್ಣ ; ಕಪ್ಪಾದ ವಿಶಾಲನಯನಗಳು ; ಮುಖದಲ್ಲಿ ಚಟುವಟಿಕೆಯ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರದ ಭಾವನೆ. ಅವಳ ಕೊರಳು ಮತ್ತು ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಒಡವೆಗಳಿದ್ದವು. ಚಳಿಯನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ಅವಳು ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಧಾತಾ ಮತ್ತು ದಿವ್ಯಾಳತ್ತ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹರಿಯಿಸಿ, ಅವಳು ಆ ವೃದ್ಧನತ್ತ ನೋಡಿದಳು.

ಯುವತಿಯ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ, ಇತರರು ಅರಿಯಲಾಗದ

ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ, ಆ ವೃದ್ಧ ಉಳಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದನು : "ಅಂಜನಾ, ಈ ಕುಲವಧು ಮತ್ತು ಅವಳ ದಾಸಿ ನಮ್ಮ ಅತಿಥಿಗಳು. ಅವರಿಗೆ ತಿನ್ನಲು ಏನನ್ನಾದರೂ ತಂದುಕೊಡು."

ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ಆ ಯುವತಿ ಕತ್ತು ಕೊಂಕಿಸಿ, ಪುನಃ ಆಗಂತುಕರತ್ತ ನೋಡುತ್ತ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋದಳು. ಶೀಘ್ರವಾಗಿಯೇ ಅವಳು ಆ ಬಾಲಕನ ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಂಚಿನ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದ ಹುರಿದ ಮಾಂಸವನ್ನೂ, ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮದ್ಯದ ಶೀಶೆ ಹಾಗೂ ಬಟ್ಟಲುಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಳು.

ಆ ಯುವತಿ ಅವುಗಳನ್ನು ದಿವ್ಯಾಳ ಎದುರಿಗೆ ಇರಿಸಿ, "ಭದ್ರೆ, ಈಗ ಉಳಿದಿರುವುದು ಇದು ಮಾತ್ರ. ಸ್ವಲ್ಪ ಆಹಾರವನ್ನೂ, ಪೇಯವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಬಳಲಿಕೆ ದೂರವಾಗುತ್ತದೆ" ಎಂದಳು.

ದಿವ್ಯಾ ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಇಚ್ಛಿಸದೆ ಹೋದಾಗ, ಧಾತಾ ನೀರನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವಂತೆ ಆ ಯುವತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡಳು. ಆ ಯುವತಿಯ ಸೂಚನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಆ ಬಾಲಕ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ತಂಬಿಗೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ. ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ, ಕೊಂಚ ಕಷ್ಟದಿಂದಲೇ ಆ ಭಾರಿ ತಂಬಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಅವಳು ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದಳು. ಚಳಿಯಿಂದಾಗಿ ಅವಳಿಗೆ ನಡುಕವೂ ಉಂಟಾಯಿತು.

ದಿವ್ಯಾ ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ವೃದ್ಧೆ ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿಂದ ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿದಳು : "ಮಗು, ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ತಿನ್ನು ! ಈ ಮಾಂಸ ತುಂಬ ಕೋಮಲವಾಗಿದೆ. ತುಂಬ ರುಚಿಯಾಗಿದೆ ; ಆಸನವೂ ತುಂಬ ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮಗು, ಸಂಕೋಚಪಡಬೇಡ ! ಇದು ನಿನ್ನ ಸ್ವಂತ ಮನೆಯೇ."

ಆ ವೃದ್ಧೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಇವರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಆ ವೃದ್ಧನೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದಳು. ವ್ಯಗತೆಯಿಂದಾಗಿ ಅವಳ ಧ್ವನಿ ತಾರಕಕ್ಕೆ ಏರಿತು. ಮಂಚದ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಎದ್ದುನಿಂತ ಅವಳಲ್ಲಿ ಅಸಂತೋಷದ ಭಾವನೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ವಟಗುಟ್ಟುತ್ತ ಅವಳು ಬಾಗಿಲಿನ ಕಡೆಗೆ ನಡೆದಳು. ಆ ವೃದ್ಧನೂ ಎದ್ದು ನಿಂತ. ಅವನು ಆ ಅಡಗಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಹಣದಿಂದ ಅವನು ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದು ಆ ವೃದ್ಧಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿರಿಸಿದ.

ವೃದ್ಧ ಅಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೈಕೊಡುವಿದಳು. ಗಟ್ಟಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ನಾಣ್ಯ ಬಿದ್ದುದರಿಂದ ಅದರ ಸದ್ದು ಮೊಳಗಿತು. ಬಿದ್ದಿದ್ದ ನಾಣ್ಯವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಮತ್ತೆ ವೃದ್ಧಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿರಿಸಿ ಆ ವೃದ್ಧ ದುರ್ಜ್ಞೇಯ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅವಳನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುತ್ತ, ಅವಳನ್ನು ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋದ. ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದ ಬೀಗವನ್ನು ತೆಗೆದು ಅವನು ಆ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೋಗಗೊಟ್ಟ. ಮತ್ತೆ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬೀಗಹಾಕಿ, ಬೀಗದ ಕೈಯನ್ನು ಸೊಂಟದ ಮಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಅಂಗಳದ ಬಾಗಿಲಿನ ಮೂಲಕ ಬೇರೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಹೋದ.

ಚಳಿಯಿಂದಾಗಿ ಮುದುರಿಕೊಂಡಿದ್ದ ದಾಸಬಾಲಕ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಒರಗಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಎರಡು ಕರಿಯ ದುರ್ಬಲವಾದ ಮಂಡಿಗಳನ್ನು ತೋಳುಗಳೊಳಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಮಂಡಿಯ ಮೇಲೆ ಗಲ್ಲವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ. ದೃಷ್ಟಿ ಬೇರೆಯ ಕಡೆ ಹರಿದಿದ್ದರೂ, ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಬೀಗ ಹಾಕಿದ ಆ ಬಾಗಿಲೇ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಹಾಗೂ ವಿವಶತೆಯ ಅನುಭವ ಅವಳಿಗೆ ಆಗತೊಡಗಿತು. ಅವಳ ಕಿವಿಯ ಹತ್ತಿರ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಧಾತಾ ಪಿಸುಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು : "ಭದ್ರೆ, ಇದು ಸದ್ಗೃಹಸ್ಥರ ಮನೆಯಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ."

"ಏನಾದರೂ ಆಗಲಿ." ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದಿವ್ಯಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : "ಬೇರೆ ದಾರಿ ಏನಿದೆ ?" ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ ಅವಳು ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಧಾತಾಳ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದಳು.

ಅಂಗಳದ ಗಟ್ಟಿ ನೆಲವನ್ನು ಸಗಣೆಯಿಂದ ಸಾರಿಸಲಾಗಿತ್ತು ; ಗೋಡೆಗಳಿಗೆ ನೀಲಿ ಮಿಶ್ರಿತ ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕಾರಣಿ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಜಗಲಿಕಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ದೀಪಸ್ತಂಭದಿಂದ ಅಂಗಳದ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಮಂದವಾದ ಬೆಳಕು ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಗೋಡೆಗಳು ಅರ್ಧ ಎತ್ತರದವರೆಗೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದುವು. ಮೇಲುಭಾಗ ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ಅಂಧಕಾರಮಯ ಆಕಾಶದೊಂದಿಗೆ ಅದು ಒಂದಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಕಣ್ಣುಗಳು ಬೆಳಕಿನ ವಲಯದಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ತೆರೆದ ಆಕಾಶದ ಅಂಧಕಾರ ಮತ್ತಷ್ಟು ನಿಬಿಡವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಚಳಿಗಾಲದ ಕಾವಳ ತುಂಬಿದ ಆಗಸದಲ್ಲಿನ ತಾರೆಗಳು ಆಳವಾದ ಬಾವಿಯ ತಳದಲ್ಲಿ ಅಲೆಯಾಡುವ ನೀರಿನಂತೆ ಮೀಣುಗುಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ದಿವ್ಯಾ ಮತ್ತು ಧಾತಾ ಬಹಳ ಸಮಯದವರೆಗೆ ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಪಾಳು ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಬಂದಿಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಂತೆ ತಾವು ನಿಸ್ಸಹಾಯಕರೂ, ಪರವಶರೂ ಆಗಿದ್ದ ಅನುಭವ ಅವರಿಗೆ ಆಗತೊಡಗಿತು.

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕ್ಷುಬ್ಧ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಾಗಿ, ಆಗಸದ ಚಿರಪರಿಚಿತ ತಾರೆಗಳೂ ಅವರಿಗೆ ಅಪರಿಚಿತವೂ, ವಿಚಿತ್ರವೂ ಆಗಿ ತೋರತೊಡಗಿದ್ದವು. ದಿವ್ಯಾ ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಆಕಾಶದ ಕಡೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು ; ಅನಂತರ ಮಂಡಿಯ ಮೇಲೆ ಗಲ್ಲವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಯೋಚಿಸತೊಡಗುತ್ತಿದ್ದಳು - ಇದೆಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆ ? ಮುಂದೇನು ? ಮುತ್ತಾತನ ಭವನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧಿಯೂ, ಕಳಿಂಕಿಯೆಂದೂ ಆಗಿಬಿಟ್ಟೆ. ಅಪರಾಧಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಸೇವಕಿ, ದಾಸಿ ಏನು ಬೇಕಾದರೂ ಆಗಲು, ಏನನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಸಹಿಸಲು ಸಿದ್ಧ... ನಾನು ತಾಯಿಯಾಗಲಿದ್ದೇನೆ - ತಾಯಿಯಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ!

ದಿವ್ಯಾಳ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಾತನ ಭವನ ಕಾಣಿಸತೊಡಗಿತು. ದೃಶ್ಯ ಶರ್ಮರ ಪತ್ನಿ ಆರ್ಯೆ ಮೋಕ್ಷಾಳಿಗೆ ಚೊಚ್ಚಲ ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಇಡೀ ಭವನವೇ ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಮಾರ್ಮೊಳಗಿದೆ. ತಾನು ಸ್ವತಃ ಅದೇ ಅಪರಾಧಕ್ಕಾಗಿ ಆಶ್ರಯಹೀನಳಾಗಿ, ತನ್ನ ಗರ್ಭವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಓಡಿಬಂದಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಉಸಿರೆಳೆದುಕೊಂಡಳು - ಅಯ್ಯೋ ವಂಚಕ ಪೃಥುಸೇನ ! ಸುಖ ಮತ್ತು ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದ ನನ್ನ ಬಸಿರು ಕಳಂಕವಾಗಿ, ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದ ತಪ್ಪಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ. ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ರೂಕ್ಷನೂ, ಗಂಭೀರನೂ ಆದ ರುದ್ರಧೀರನೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ; ಅಸಭ್ಯ ಚಾರ್ವಾಕ ಮಾರಿಶನೂ ಸುಳಿದ. ಮಾರಿಶನ ಹೊಗಳಿಕೆ ನೆನಪಾಯಿತು : “ಭದ್ರೆ, ನಿನ್ನ ಕಲೆ ನಿನ್ನ ಆಕರ್ಷಕ ಶಕ್ತಿಯ ಅಂಲಕಾರ ಮಾತ್ರ. ಅದು ನಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಅದಿಮ ಶಕ್ತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.”

ದಿವ್ಯಾಳ ಮನಸ್ಸು ಕಟು ಭಾವದಿಂದ ತುಂಬಿ ಹೋಯಿತು. ನಾರಿಯ ಆ ಆಕರ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ, ನಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ಅದೆಷ್ಟು ಅಭಿಶಾಪ ಅಡಗಿದೆ ? ಇದೆಲ್ಲ ಬೇಕೆಂದು ಅವಳು ಎಂದು ದುಂಬಾಲು ಬಿದ್ದಿದ್ದಳು ? ಆದರೆ ದೈವೇಚ್ಛೆ ಹೀಗೆಯೇ ಇತ್ತು.

ಆ ವೃದ್ಧ ಅಂಗಳದ ಒಳಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿದ. ಯುವತಿ ಅವನ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದಳು. “ಮಗು, ಇಲ್ಲಿ ಚಳಿಯಲ್ಲಿರುವುದು ನಿನಗೆ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ” ಎಂದು ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿ ಹೇಳಿದ : “ನಿನ್ನ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು. ಅವುಗಳನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿಡುತ್ತೇನೆ.”

ದಿವ್ಯಾ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ಆ ವೃದ್ಧನನ್ನು ನೋಡಿದಳು. ಧಾತಳೂ ಆ ಕಡೆಯೇ

ನೋಡಿದಳು. ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಏನೂ ಹೇಳದೆ, ದಿವ್ಯಾ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮುತ್ತಿನ ಸರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಅವನ ಕೈಗಿಟ್ಟಳು.

ಅವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಯುವತಿ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಲಾರದೆ ಹೋದಳು. ಅವಳು ಮುತ್ತಿನ ಸರವನ್ನು ಅವನ ಕೈಯಿಂದ ಕಸಿದುಕೊಂಡು, ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸುತ್ತ, ದೀಪದ ಬಳಿಗೆ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ನೋಡತೊಡಗಿದಳು. ಅವನು ಇದರ ಕಡೆ ಗಮನಕೊಡದೆ ದಿವ್ಯಾಳ ತೋಳಿನತ್ತ ಕಣ್ಣು ಹಾಯಿಸಿ, “ಮಗು, ಈ ವಂಕಿಯನ್ನೂ ತೆಗೆದುಬಿಡು” ಎಂದ.

ದಿವ್ಯಾ ಧಾತಾಳತ್ತ ತನ್ನ ತೋಳು ಚಾಚಿದಳು. ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದೆ, ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಧಾತಾ ರತ್ನ ಖಚಿತವಾಗಿದ್ದ ಆ ವಂಕಿಗಳನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ, ಚಾಚಿದ್ದ ಅವನ ಕೈಗೆ ಹಾಕಿದಳು. ಯುವತಿ ಅದನ್ನೂ ಕಸಿದುಕೊಂಡಳು. ಅವನು ತನ್ನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಪುನರಾವರ್ತಿಸಿದ : “ಮಗು ಈ ಚಳಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ, ಬಾ, ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದುಕೊ.”

ದಿವ್ಯಾ ಮತ್ತು ಧಾತಾ ಇಬ್ಬರೂ ಅವನ ಸಂಕೇತಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಎದ್ದು ಅವನ ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೆ ಅಂಗಳದ ದ್ವಾರವನ್ನು ದಾಟಿ ಹೊರಟರು.

ದಿವ್ಯಾ ಮತ್ತು ಧಾತಾ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅಂಗಳವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು, ಅಂಗಳದ ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ, ಗೋಡೆಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದ್ದ ಕೋಣೆಗಳ ಬಾಗಿಲುಗಳು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಬಲ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಕೊಠಡಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಇದ್ದುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಉಳಿದಂತೆ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ನಿಬಿಡವಾದ ಕತ್ತಲು ಕವಿದಿತ್ತು. ಅವನು ದಿವ್ಯಾ ಮತ್ತು ಧಾತಾ ಅವರನ್ನು ಹಿಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅದೇ ದಿಕ್ಕಿನತ್ತ ಮುಂದುವರಿದ. ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದಿತ್ತು ಬೆಳಕಿನ ಆ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಪ್ರಹರಿಯಂತಹ ಮಲಿನ ವೇಷದಲ್ಲಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬ ನಿಂತಿದ್ದ. ಅವನ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗವಿತ್ತು ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಚಾವಟಿಯಿತ್ತು. ಮೂವರು ಗಂಡಸರು ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಬಂದರು. ಹರಿದುಹೋಗಿದ್ದ, ಮಲಿನವಾದ ಹಾಗೂ ಅರೆಬರೆಯಾಗಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಚಳಿಯಲ್ಲಿ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದ ಅವರು ದಾಸರಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರಹರಿ ಆ ಮೂವರನ್ನೂ ಬೇರೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡ ಹೋದ.

ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಚಾಪೆಯನ್ನೂ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ದೀಪವನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಆ ಮೂಕ ಬಾಲಕ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಅವರ ಹಿಂದೆ ನಡೆದುಬರುತ್ತಿದ್ದ. ವೃದ್ಧನ

ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಆ ಬಾಲಕ ದೀಪವನ್ನು ಕೋಣೆಯ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು, ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಚಾಪೆಯನ್ನು ಹಾಸಿದ. ವೃದ್ಧನು ದಿವ್ಯಾಳ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಕೈ ಇರಿಸಿ, ಕೋಣೆಯ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಸೂಚಿಸಿದ : “ಮಗು, ಇಲ್ಲಿ ಚೆಳೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಡುವುದಿಲ್ಲ, ನೀನು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದುಕೊ.”

ಧಾತಾಳೂ ಕೋಣೆಯ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಳು. ಆದರೆ ಆ ವೃದ್ಧ ತನ್ನ ತೋಳನ್ನು ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಹಿಡಿದು, ಅವಳನ್ನು ತಡೆದು, “ನಿನ್ನ ಜಾಗ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಇದೆ” ಎಂದ.

ದಿವ್ಯಾ ಬಿಕ್ಕಳಿಸಿ ಅಳುತ್ತಾ, “ಅಮ್ಮನನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಡು” ಎಂದು ಕೋರಿದಳು. ಆದರೆ, ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿತು. ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬೀಗ ಹಾಕಿದ ಸದ್ದು ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿತು.

ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾಳೂ, ಹೊರಗೆ ಧಾತಾಳೂ ಚೇತಕರಿಸಿದರು. ಆದರೆ, ಅದರ ವ್ಯರ್ಥತೆ ಸ್ವತಃ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದುದರಿಂದ ಆ ಚೇತಾರ ನಿಶ್ಯಬ್ದ ಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ಕೊಚ್ಚಿಹೋಯಿತು. ಅವರ ಚಿತ್ತಾರವನ್ನು ಕೇಳಲು ಅಲ್ಲಿ ಯಾರಿದ್ದರು? ಇಬ್ಬರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದಲೂ ವಿವಶತೆಯ ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಯುತ್ತ ಇತ್ತು.

2. ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ

ನಡುರಾತ್ರಿ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ವಸುಮಿತ್ರಾಳ ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿನ ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿ ಅಂತ್ಯಗೊಂಡಿತು. ಅಭ್ಯಾಗತರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ರಥಗಳನ್ನು, ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಏರಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳತ್ತ ನಡೆದರು. ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮರಿಮಗಳ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಬೋಯಿಗಳೂ, ಇತರ ಅಭ್ಯಾಗತರೆಲ್ಲ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಆಲಸ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದು ನಿಂತು, ಭವನದಿಂದ ಕುಮಾರಿ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರುವುದನ್ನೇ ಎದುರು ನೋಡತೊಡಗಿದರು. ದಿವ್ಯಾ ಮತ್ತು ದಾಸಿ ಧಾತಾ ಹಿಂದಿರುಗಲೇ ಇಲ್ಲ. ವಸುಮಿತ್ರಾಳ ಭವನದ ಪ್ರತಿಹಾರಿಗಳು ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ತೋರಣದ ಬಳಿಯ ದೀಪಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ, ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ಯತ್ನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು.

ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮರಿಮಗಳು ಹಿಂದಿರುಗದಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ದಿವ್ಯಾಳ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಬೋಯಿಗಳು ಪ್ರತಿಹಾರಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು. ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ, ಉದ್ಯಾನವನದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕುಮಾರಿ ಕಾಣದೆ ಇದ್ದಾಗ, ಆ ಸುದ್ದಿಯಿಂದಲೇ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತರಾಗಿ, ಅತ್ಯಂತ ಆಶಂಕಿತರಾಗಿ, ಭಯದಿಂದ ನಡುಗುತ್ತ ಬೋಯಿಗಳು ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಭವನಕ್ಕೆ ವಾಪಸಾದರು.

ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾದರೂ ಕುಮಾರಿ ಹಿಂದಿರುಗದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿತರಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪಂದಿರಿಗೆ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ವೃದ್ಧ ದಾಸನಾದ ತಾರುಕ ಬರಿದಾದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಹಿಂದಿರುಗಿತೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ. ಆರ್ಯ ಪ್ರಬುದ್ಧಶರ್ಮ, ವಿನಯಶರ್ಮ, ದೃತಿಶರ್ಮ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರು ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಸೇರಿದರು. ಚಿಂತೆಯಿಂದಾಗಿ ಭಯದ ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತಿದಂತಿದ್ದ ಹಲವು ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಅವರೊಡನೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಒಳಗಾಗಿ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು, ಮಹಾದೇವಿಯವರು ಹಾಗೂ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಇಡೀ ಕುಟುಂಬವೇ ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ನೆರೆಯಿತು.

ಸಭಾಂಗಣದ, ದೊಡ್ಡ ಅಂಗಳದ, ಉದ್ಯಾನದ ಹಾಗೂ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯ ಸೇವಕರು, ದಾಸರು ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಹಾರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿಚಾರಿಸಿದಾಗ,

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳ ಮುಂಚೆ ಕುಮಾರಿ ದಿವ್ಯಾ ದಾಸಿ ಧಾತಾಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಅಥವಾ ವಸುಮಿತ್ರಾ ಅವರ ಭವನದಲ್ಲಿನ ಸಂಗೀತಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲೆಂದು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟಿದ್ದಳೆಂದು ಮಾತ್ರ ಪಂಡಿತ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರಿಗೆ ತಿಳಿದುಬಂದಿತು. ಮಹಾದೇವಿಯವರು ವಿಕ್ಷಿಪ್ತರೂ, ಅಸ್ವಸ್ಥರೂ ಆಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಕುಟುಂಬದ ಉಳಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಹೊಸ ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಕುಮಾರಿ ಹಿಂದಿರುಗುವಲ್ಲಿ ವಿಳಂಬವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಅವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಹೋಯಿತು ಎಂಬುದು ಅರಿವಾಯಿತು.

ಪಂಡಿತ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರು ಆ ಕ್ಷಣವೇ ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ತರುವಂತೆ ಆದೇಶ ನೀಡಿದರು. ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳು ಕುಮಾರಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ನರ್ತಕಿ ವಸುಮಿತ್ರಾ, ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ, ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥ ಹಾಗೂ ಸಾಮಂತ ಸರ್ವಾರ್ಥರ ಭವನ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಡೆಗಳೆಲ್ಲ ಓಡಿದರು.

ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೊರಲು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ್ದ ಬೋಯಿಗಳನ್ನೂ, ದಾಸಿ ಧಾತಾಳ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಛಾಯಾಳನ್ನೂ ಆ ಕ್ಷಣವೇ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಯಿತು. ನಾಲ್ವರು ಬೋಯಿಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕರೆದೊಯ್ದು, ಅವರನ್ನು ಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸಿ, ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರತಿಹಾರಿಗಳಿಗೆ ಆದೇಶ ನೀಡಲಾಯಿತು. ಸೇವಕರು, ದಾಸ-ದಾಸಿಯರು, ಕಂಚುಕಿಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪಂಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಮಂಡಿಯ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತು, ಭಯದಿಂದ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಶಸ್ತ್ರಸಜ್ಜಿತರಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಹರಿಗಳು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಚಾವಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಅನೇಕ ಮಹಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಭವನಗಳಲ್ಲಿ ದಾಸರಿಗೆ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ದಂಡನೆಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಅಂಥ ದಂಡನೆಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ವಿಚಾರ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಭವನದ ದಾಸ-ದಾಸಿಯರಿಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿದಿದ್ದಿತಾದರೂ, ಅವರ ಭವನದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಪ್ರಕರಣ ನಡೆದ ನೆನಪು ಸಹ ಯಾರಿಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಒಂದು ಘಂಟೆ ಕಳೆಯುವುದರ ಒಳಗಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳು ವಿಫಲವಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗಿದರು. ಕ್ಷೋಭೆ ಮತ್ತು ದುಃಖದ ಕಾರ್ಮೋಡಗಳು ದಟ್ಟಿಸತೊಡಗಿದುವು. ಬೋಯಿಗಳಿಂದ ಯಾವುದೇ ರಹಸ್ಯ ಹೊರಬರದೆ ಹೋದುದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನನ್ನೂ ಮರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವಂತೆ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದರು.

ದಿವ್ಯಾಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಧಾತಾಳೂ ಕಾಣೆಯಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ಧಾತಾಳ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಛಾಯಾಳೂ ಈ ಸಂಚಿನಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ವಿಷ್ಣು ಶರ್ಮರು ಸಂದೇಹಿಸಿದರು. ಕುಲವಧುಗಳು ತಂತಮ್ಮ ಕೋಣೆಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಆಜ್ಞೆಮಾಡಿದರು. ಸ್ತ್ರೀಯರೆಲ್ಲ ತೆರಳಿದ ಮೇಲೆ ವಕ್ಕಟ ಮತ್ತು ಧ್ವಜ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪ್ರತಿಹಾರಿಗಳಿಗೆ, “ದಾಸಿ ಧಾತಾಳ ಪುತ್ರಿ ಛಾಯಾಳನ್ನು ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸಿ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಹೊರತೆಗೆಯಿರಿ” ಎಂದು ಆದೇಶ ನೀಡಿದರು.

ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ತೊಯ್ದ ಮುಖವನ್ನು ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕಿ ತ್ರಸ್ತ, ಕಂಪಿತ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಅಂಗಲಾಚುತ್ತ, ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ತನಗೇನೂ ತಿಳಿಯದೆಂದೂ, ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಕರುಣೆ ತೋರಬೇಕೆಂದೂ ಛಾಯಾ ಬೇಡಿಕೊಂಡಳು. ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಇಬ್ಬರು ಪ್ರಹರಿಗಳು ಅವಳನ್ನು ತೋಳು ಹಿಡಿದು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರತಿಹಾರಿಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರು ಮತ್ತೆ ಆದೇಶವಿತ್ತರು : “ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಹೊರಗೆಡವಿದ ಬಳಿಕವೇ ದಾಸಿಯನ್ನು ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಹಾಜರುಪಡಿಸಿ.”

ದಾಸಿ ಆಸ್ಸಾ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕುಮಾರಿಯ ಪಥ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅವಳ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಳೆಂದು ಅಂತಃಪುರದ ದಾಸಿಯರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿದುಬಂದಿತು. ಆಸ್ಸಾಳನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದು ಅವಳಿಂದಲೂ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಇನ್ನಿಬ್ಬರು ಪ್ರತಿಹಾರಿಗಳಿಗೆ ಆದೇಶವಿತ್ತರು.

ಕೆಲಕಾಲಾಂತರ ಪ್ರಬುದ್ಧಶರ್ಮರು ಮತ್ತು ಧೃತಿಶರ್ಮರು ತಂತಮ್ಮ ಕೋಣೆಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದರು. ಮಂಡಿಯ ಮೇಲೆ ಮೊಳಕೈಯನ್ನೂ ಅಂಗೈಯ ಮೇಲೆ ಗಲ್ಲವನ್ನೂ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರು ಚಿಂತಾಮಗ್ನರಾಗಿ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಆಚಾರ್ಯ ವಿನಯಶರ್ಮರು ಅವರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಆಸನದ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಪ್ರತಿಹಾರಿಗಳು ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಉಳಿದ ಸೇವಕರಿಗೆ, ಕಂಚುಕಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ದಾಸ-ದಾಸಿಯರಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸೇವಾಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವಂತೆ ಆಜ್ಞೆಮಾಡಲಾಯಿತು.

ಜಗಲಿಕಟ್ಟೆಯ ಎದುರಿಗೆ ನೇತುಹಾಕಿದ್ದ ಜಾಗಟೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಹಾರಿ ಎರಡು ಬಾರಿ ಬಾರಿಸಿ ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಎರಡು ಗಂಟೆ ಕಳೆಯಿತೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಎರಡು ಸಲ ಪ್ರತಿಹಾರಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ, ಛಾಯಾಳಿಂದ ರಹಸ್ಯವೇನಾದರೂ ಹೊರಬಿತ್ತೇ ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದ್ದರು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ

ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ಪ್ರತಿಹಾರಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಪ್ರತಿಸಲವೂ ನಕಾರಾತ್ಮಕ ಉತ್ತರವೇ ಬಂದುದರಿಂದ ಅವರು ಖಿನ್ನರಾಗಿ, ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು.

ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಅಂತಃಪುರದ ಯವನ ಮಹಿಳಾ ಪ್ರಹರಿಯ ಕರೆ ಕೇಳಿಬಂತು: “ಪರಿಜನರೆ ಎಚ್ಚರ, ಎಚ್ಚರ ! ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಆಗಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ .”

ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಬಾಗಿದ್ದ ತಲೆಯನ್ನೆತ್ತಿ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರು ನೋಡಿದರು – ಇಬ್ಬರು ಕಂಚುಕಿಗಳ ಭುಜದ ಆಸರೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು, ನಿಧಾನವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನಿಡುತ್ತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಆಗಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರು ಆಸನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದು ನಿಂತು, ತಲೆಬಾಗಿ ವಂದಿಸಿ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ತಂದೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡರು.

ಕಂಚುಕಿಗಳ ಭುಜದ ಆಸರೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತುಕೊಂಡೇ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು : “ನನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಆರ್ತನಾದ ಕೇಳಿ ಬಂತು. ದಾಸಿ ಛಾಯಾ ಎಲ್ಲಿದ್ದಾಳೆ ?... ಅವಳನ್ನು ಹಾಜರುಪಡಿಸಿ.”

ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಕೂಡಲೇ ಸಭಾಂಗಣದಿಂದ ಒಬ್ಬ ಪ್ರತಿಹಾರಿ ಓಡಿದ. ಅಶಕ್ತೆಯಿಂದಾಗಿ ಅವರ ಕತ್ತು ಮತ್ತು ಕಾಲುಗಳು ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಆದರೂ, ಅವರು ಅದೇ ರೀತಿ ಕಂಚುಕಿಗಳ ಭುಜದ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತೇ ಇದ್ದರು. ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳ ತರುವಾಯ ಪ್ರತಿಹಾರಿ ಹಿಂದಿರುಗಿ, ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಎದುರಿಗೆ ಮಂಡಿಯೂರಿ ಕುಳಿತು, ತಲೆಬಾಗಿ ನಿವೇದಿಸಿದ : “ಭಟ್ಟಾರಕರು ಅಭಯವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ, ದಾಸಿ ಛಾಯಾ ಇಲ್ಲ.”

ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು : “ದಾಸಿ ಛಾಯಾ ಇಲ್ಲವೆ ?”

“ಆರ್ಯ ಭಟ್ಟಾರಕರು ಅಭಯವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ. ದಾಸಿ ಛಾಯಾ ಇನ್ನಿಲ್ಲ.” ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ಪ್ರತಿಹಾರಿ ವಿವರಣೆ ನೀಡಿದ.

ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛಾಸ ತೀವ್ರವಾಯಿತು. ಅವರ ತೊಡೆಗಳು ಕಂಪಿಸತೊಡಗಿದುವು. ಇಬ್ಬರು ಕಂಚುಕಿಗಳೂ ಅವರನ್ನು ತಮ್ಮ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿದರು. ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛಾಸದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ತೀವ್ರತೆಯೂ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಉಂಟಾದುದರಿಂದ ಮಾತನಾಡಲು ಅವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರು, ವಿನಯಶರ್ಮರು ಹಾಗೂ ಕಂಚುಕಿಗಳು ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ಆಸನವನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದರು. ವೃದ್ಧ ಕಂಚುಕಿ

ಬಿಲ್ವಣ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ತಲೆಯನ್ನು ತನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ಕಂಚುಕಿ ಬಿಲ್ವಣನ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕಂಚುಕಿ ಕೂಡಲೇ ಓಡಿ ಹೋಗಿ ಆಸನವನ್ನೂ ನೀರನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ. ಆಸವಮಿಶ್ರಿತವಾದ ನೀರಿನ ಗುಟ್ಟುಕುಗಳನ್ನು ಕುಡಿಸಿದುದರಿಂದ ಅವರ ಗಂಟಲಿನ ಗೊರಗೊರಾಟ ದೂರವಾಯಿತು. ಹತ್ತಿರ ಬರುವಂತೆ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿ, ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕ್ಷೀಣವಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು : “ಮಗು, ಅನ್ಯಾಯದ ಬಗ್ಗೆ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆವೇಶದಲ್ಲಿ ನೀನು ಈ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಎಸಗಿದ್ದೀಯೆ. ಈ ಅನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀಕಾರವನ್ನೆಸಗುವ ಪ್ರಯತ್ನದ ಅಂಗವಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅನ್ಯಾಯ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ... ಮಗು, ಪ್ರತೀಕಾರ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಹಿಂಸೆಗಳು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ. ಮನೆಯ ಮಗಳು ಕಾಣೆಯಾದಳೆಂಬ ಸಂಗತಿ ನಿನಗೆ ಆಕ್ರೋಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಯಾರ ತಪ್ಪಿನಿಂದಾಗಿ ಅವಳು ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದಳು? ನನ್ನಿಂದಾಗಿಯೆ?... ನಿನ್ನಿಂದಾಗಿಯೆ?... ಸಮಾಜದ ನಿಯಮದಿಂದಾಗಿಯೆ?”

ಮತ್ತೆ ಅವರ ಗಂಟಲು ಗೊರಗುಟ್ಟಿತು. ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಬಿಲ್ವಣ ಮತ್ತೆ ಅಸವಮಿಶ್ರಿತವಾದ ನೀರನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಕುಡಿಸಿದ. ತುಂಬ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಮತ್ತಷ್ಟು ಕ್ಷೀಣವಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು : “ಅವಳ ತಾಯಿಯ... ಒಡತಿಯ ಬಗೆಗಿನ ಸ್ನೇಹದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ...ಛಾಯಾ... ಪ್ರಾಣ ತೆರುವಂತೆ... ಮಾಡಿದೆ. ಮಗು...ಇದಕ್ಕೆ ನೀನು... ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನೆಸಗುವುದು... ನನ್ನನ್ನೇ... ಕಳೆದುಕೊಂಡು.”

ಬಿಲ್ವಣ ಆಸವದ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹನಿಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಿದ. ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆಯ ನಡುವಣ ಬಿಡುವಿನಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಅವರೆಂದರು: “ಮಗು... ಆ...ಹೆಣ್ಣುಮಗಳ...ಮೇಲೆ...ಸಿಟ್ಟಾಗ...ಬೇಡ.”

ಬಿಲ್ವಣ ಮತ್ತಷ್ಟು ನೀರು ಕುಡಿಸಿದಾಗ, ಅವರು ಅದನ್ನು ನುಂಗಲಾರದೆ ಹೋದರು. ಉಸಿರಾಟದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸುಲಭಗೊಳಿಸಲೆಂದು ಅವನು ಅವರ ತಲೆಯನ್ನು ನೇರವಾಗಿರಿಸಿದ. ಸ್ವತಃ ಅವನು ಉಸಿರು ಬಿಗಿಹಿಡಿದು, ರೆಪ್ಪೆ ಮಿಟುಕಿಸದೆ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಟ್ಟಿದ್ದ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ತಲೆಯನ್ನು ಆಸನದ ಮೇಲಿರಿಸಿ, ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ತಲೆ ಚಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬಿಲ್ವಣ ಚೇತರಿಸಿದ.

ಸಭಾಂಗಣ ಮತ್ತೆ ಕುಟುಂಬದ ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷರಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಯಿತು. ಭವನದಲ್ಲಿ ರೋದನದ ಚೀತ್ಕಾರ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತು. ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮಕ್ಕಳು,

ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು, ಮರಿಮಕ್ಕಳು, ಕುಲವಧುಗಳು, ಸೇವಕರು, ಕಂಚುಕಿಗಳು, ದಾಸ-
ದಾಸಿಯರು, ಪ್ರತಿಹಾರಿಗಳು ಎಲ್ಲರೂ ಅಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹೇಮಂತದ ಇಬ್ಬನಿ ಕವಿದಿದ್ದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳೂ ವಿಚಲಿತವಾದಂತೆ,
ದ್ರವಿತವಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು.

೮. ದಾರಾ

ಶತುದ್ರೀ ನದಿ ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಆಗ್ನೇಯದ ಮೇರೆಯಾಗಿತ್ತು. ನದಿಯ
ಪಶ್ಚಿಮದ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ದಾಸ-ದಾಸಿಯರ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೇ ತನ್ನ
ವೃತ್ತಿಯಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರತೂಲನ 'ಸಾರ್ಥ' (ವ್ಯಾಪಾರೀ ತಂಡ) ಹಿಂದಿನ
ಸಂಜೆ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಿತ್ತು. ಇನ್ನೆರಡು ವ್ಯಾಪಾರೀ ತಂಡಗಳೂ ನದಿಯನ್ನು
ದಾಟಿಹೋಗಲು ಶುಲ್ಕ ವಸೂಲಾತಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಅನುಮತಿಯನ್ನು
ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಮೇರೆಯ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಇನ್ನೊಂದು
ದಡಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮೊದಲು ಶುಲ್ಕ ವಸೂಲಾತಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ
ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಸುಂಕವನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಸುಂಕದ ಕಟ್ಟೆಯ ಪ್ರಧಾನ ಅಧಿಕಾರಿಯೊಡನೆ ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ
ಪ್ರತೂಲ ಪಾನಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಭೋಜನಕೂಟದಲ್ಲಿಯೂ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದ.
ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಬಂದು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೊಡನೆ
ಪರಿಚಯವೂ ಸ್ನೇಹವೂ ಬೆಳೆದಿತ್ತು. ಏಳು ತಿಂಗಳ ಹಿಂದೆ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದಿಂದ
ಕೃಷ್ಣವರ್ಣದ ದಾಸರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುವಾಗ, ಸಿಂಹಳದ ಮುತ್ತಿನ
ಒಂದು ಉಂಗುರವನ್ನು ಪ್ರತೂಲ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ; ಉತ್ತರದಿಂದ
ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಇಂದ್ರನೀಲ ಮಣಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದಾಗಿ
ಮಾತುಕೊಟ್ಟಿದ್ದ. ಮೈತ್ರಿ ಇದ್ದರೂ, ರಾತ್ರಿಯ ಪಾನಗೋಷ್ಠಿಯ ಶೈಥಿಲ್ಯ ಇನ್ನೂ
ದೂರವಾಗಿರದಿದ್ದರೂ ಸುಂಕದ ಅಧಿಕಾರಿ ಮದ್ರದ ರಾಜನಿಯಮಗಳನ್ನು
ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿಯಾದರೂ ಪಾಲಿಸಲೇಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ಏಳು ತಿಂಗಳ ಹಿಂದೆ ಪ್ರತೂಲನು ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದಿಂದ ಒಂದುನೂರು
ಮುಪ್ಪತ್ತೈದು ಮಂದಿ ದಾಸ-ದಾಸಿಯರನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ.
ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ ಅವನ ಜೊತೆ ಒಂದುನೂರು ಅರವತ್ತೈದು ಮಂದಿ ದಾಸ-
ದಾಸಿಯರಿದ್ದರು. ಅವರೆಲ್ಲ ಹೊಸಬರೇ ಆಗಿದ್ದರು ; ಕೆಲವರು ಯವನರು,
ಕೆಲವರು ಕಾಶ್ಮೀರಿಗಳು ; ಕೆಲವರು ಉತ್ತರಾಪಥದ ಮತ್ತು ಬಹುತೇಕ ಮಂದಿ
ದಾರ್ವದ ಗೌರವರ್ಣಿಯರೂ, ಚಪಲನೇತ್ರೆಯರೂ, ಲಲಿತಾಂಗಿಯರೂ ಆದ

ದಾಸಿಯರು. ಗಡಿನಾಡಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯುದ್ಧದ ಬಳಿಕ ದಾಸ-ದಾಸಿಯರ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಕರವಾದ ಅವಕಾಶ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸುಂಕದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ದಾಸ-ದಾಸಿಯರ ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ತಾಳೆಯೋಲೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ, ಅವರಲ್ಲಿ ಅಪಹೃತರು ಅಥವಾ ದ್ವಿಜವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಒಡೆಯರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಬಂದಿರುವಂಥ ದಾಸ-ದಾಸಿಯರಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ರಾಜಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಅಧೀನ ಸುಂಕದ ಅಧಿಕಾರಿ ತಾಳೆಯೋಲೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ, “ಏಳು ತಿಂಗಳ ಹಿಂದಿನ ಲೆಕ್ಕದ ಪ್ರಕಾರ, ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರತೂಲ ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಮೇರೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಾಗ ಒಬ್ಬ ಪತ್ನಿ, ಆರು ಮಂದಿ ಪ್ರತಿಹಾರಿ ದಾಸರು, ಸೇವೆಗಾಗಿ ಇದ್ದ ಒಬ್ಬ ದಾಸ ಹಾಗೂ ಒಬ್ಬ ಬಾಲಕ ಮತ್ತು ಮಾರಾಟಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನೊಡನೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ ಒಂದುನೂರ ಮೂವತ್ತೈದು ಮಂದಿ ದಾಸ-ದಾಸಿಯರು ಇದ್ದರು. ಈಗ ಈ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಇಬ್ಬರು ಪತ್ನಿಯರೊಡನೆ ಗಡಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಹೋಗಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಸೇವೆಗಾಗಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ದಾಸನಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಈಗ ಗೌರವಣದ ದಾಸನೊಬ್ಬನಿದ್ದಾನೆ. ಸೇವೆಗಾಗಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ ದಾಸನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಆಗ ಸುಂಕವನ್ನು ವಿಧಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನನ್ನೇ ಮಾರಿಬಿಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಈತ ಒಂದು ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯವನ್ನು ಸುಂಕವಾಗಿ ತೆರಬೇಕಾಗಿದೆ” ಎಂಬ ವಿಚಾರದತ್ತ ಪ್ರಧಾನ ಸುಂಕದ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆದ.

ಪ್ರತೂಲ ನಗುತ್ತಾ ಉತ್ತರಿಸಿದ : “ಕರ್ತವ್ಯತತ್ಪರರಾಗಿರುವ ಆರ್ಯರ ಮಾತು ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. ತಪ್ಪು ನನ್ನದೇ. ಮತ್ತೊಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯವನ್ನು ದಯವಿಟ್ಟು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿ.”

ರಾಜಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಆ ಅಧಿಕಾರಿ ಮೆಲು ದನಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತ ಹೇಳಿದ : “ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯ ಎರಡನೆಯ ಹೆಂಡತಿ ಕ್ರೀತ ದಾಸಿಯೊ ಅಥವಾ ವಿವಾಹಿತ ಪತ್ನಿಯೊ ?”

ಈ ರಹಸ್ಯ ಸಂಬೋಧನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರತೂಲ ವಿನೋದದಿಂದ ನಕ್ಕು ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟ : “ಆಯುಷ್ಯಂತರ ಜಾಗರೂಕತೆ ಪ್ರಶಂಸನೀಯವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾನ್ಯರೆ, ದ್ವಿಜಕುಲಗಳಲ್ಲಿ ದಾಸ-ದಾಸಿಯರ ಮಾರಾಟ ನಡೆದಾಗ, ವ್ಯವಹಾರವೆಲ್ಲ

ಲಿಖಿತ ಸಾಕ್ಷ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆಯೇ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಕನ್ಯಾದಾನ ಮತ್ತು ಪತ್ನೀ-ಸ್ವೀಕಾರ ನಡೆಯುವುದು ಬಾಯಿ ಮಾತಿನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಅದೃಶ್ಯರಾಗಿರುವ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ. ಅದಕ್ಕೆ ತಾಳೆಯೋಲೆಯ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರವನ್ನು ಒದಗಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ಆರ್ಯರಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಬಂದಿರುವ ಪದ್ಧತಿಯೆಂದರೆ ‘ತ್ವಂ ಚ ಪತ್ನೀ ಅಹಂ ಚ ಭರ್ತಾ’ (ನೀನು ನನ್ನ ಪತ್ನಿ ; ನಾನು ನಿನ್ನ ಪತಿ) ಎಂಬುದು. ಸಾಗಲದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವಣಿಕ ನೈಮಿತ್ಯಕನ ಕನ್ಯೆಯ ರೂಪ ಮತ್ತು ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಮುಗ್ಧನಾಗಿ, ಅವಳನ್ನು ಪತ್ನಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ. ಕುಲವತಿಯ ಆ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ಇಷ್ಟು ಬೇಗ ನನ್ನ ವಂಶಾಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಅಂಕುರವನ್ನು ತನ್ನ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ನನ್ನ ಮೊದಲ ತರುಣ ಪತ್ನಿ, ಮದುವೆಯಾಗಿ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಇನ್ನೂ ಬಂಜೆಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಾಳೆ. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಾನು ಎರಡನೆಯ ಮದುವೆ...” ಪ್ರತೂಲ ನಗತೊಡಗಿದ.

“ಸೌಭಾಗ್ಯ ನಿನಗೆ ಒದಗಲಿ, ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲಿ!” ಎಂದು ಪ್ರಧಾನ ಅಧಿಕಾರಿಯೂ ನಕ್ಕು ಉತ್ತರಿಸಿದ : “ಆದರೆ, ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯ ಸೌಭಾಗ್ಯವತಿ ಪತ್ನಿ ಮದ್ರದ ತಂಪಾದ, ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ನಾಡನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ರಾಜರುಗಳ ಪೀಡೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿರುವ ಉಷ್ಣ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಭಾಗ್ಯವತಿ ಎಂತಾದಾಳು? ಆ ಮುಗ್ಧಗೆ ರಾಜರುಗಳ ಪೀಡೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿರುವ ನಾಡಿನ ಸ್ಥಿತಿಯ, ಅಲ್ಲಿಯ ಉಷ್ಣತೆಯ ಅರಿವು ತಾನೆ ಎಲ್ಲಿದೆ? ಸರಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ, ಮನುಷ್ಯ ದೈವಲೀಲೆಯ ಸಾಧನ ಮಾತ್ರವಷ್ಟೇ!”

ಸುಂಕದ ಕಟ್ಟಿಯ ಬಳಿಯ ಪಥಿಕರ ತಂಗುದಾಣದ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ವೃದ್ಧನ ಪತ್ನಿ ಅಂಜನಾಳೊಡನೆ ರತ್ನಗಂಬಳಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾ ಪ್ರತೂಲನ ಮತ್ತು ಸುಂಕದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ನಡುವೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ವಿನೋದದ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಅಂಕುಶ ಚುಚ್ಚಿದಂತಾಯಿತು- ಮದ್ರದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಮಾತೃಭೂಮಿಯಿಂದ, ತಾನು ಮನಬಂದಂತೆ ಆಟಗಳನ್ನಾಡಿದ್ದ ಪ್ರೀತಿಯ ಸಾಗಲ ನಗರದಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಸೆಳೆದೊಯ್ಯಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ವಿರೋಧದ ಒಂದೇ ಒಂದು ಚೀತಾರ ಅವಳನ್ನು ದಾಸವ್ಯಾಪಾರಿಯ ಪಾಶದಿಂದ, ದಾಸತ್ವದ ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಆಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದು? ನನಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಾದರೂ ಎಲ್ಲಿದೆ? ನನಗೆ ಶರಣು ನೀಡುವವರು ಯಾರು? ಇರಲು ಜಾಗವೆಲ್ಲಿದೆ? ನನ್ನ ಭಾವಿ ಶಿಶುವಿಗೆ ಶರಣೆಲ್ಲಿ? ಇರಲು ಎಡೆಯೆಲ್ಲಿ? ಬದುಕಿ ಉಳಿದಿರಲು ಕೂಡ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದವಳ ಪಾಲಿಗೆ

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೇನು ಬಂತು ?

ವೃದ್ಧ ಪ್ರತಾಲ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನೂ ಅವಳು ಕೇಳಿದಳು : “ಭೂಮಿಯ ಮತ್ತು ದೇಶದ ಬಗೆಗಿನ ಪ್ರೇಮ ಬಾಳುವೆಯೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಬಾಳುವೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆಯೋ ಅದೇ ಅವನ ನಾಡಾಗುತ್ತದೆ. ಜೊತೆಗೆ, ಪ್ರೇಮಿಗಳ ಪ್ರಯಣಕ್ಕೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ಮಹತ್ವವಿಲ್ಲವೇನು?”

‘ಪ್ರಣಯ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಶ್ವಾಸದಾಯಕವೂ, ಭಯಾವಹವೂ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತ್ತು. ಈ ಮಾತಿಗೆ ಇದ್ದ ಅರ್ಥ - ‘ಪೃಥುಸೇನ ಮಾಡಿದ ಮೋಸ.’ ವೃದ್ಧ ಪ್ರತಾಲನಿಂದಲೂ ಅವಳಿಗೆ ಶ್ವಾಸವೇ ಉಂಟಾಗಿತ್ತು. ಮಗು, ಮಗಳೆ ಎಂದೆಲ್ಲ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವನು ನಿರ್ದಯವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಿದ್ದ. ತನ್ನ ಏಕೈಕ ಅವಲಂಬನವಾಗಿದ್ದ ಧಾತ್ರಿಯನ್ನು ಅವನು ಅದೆಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾದರೂ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದನೋ ಏನೋ. ಅಂದು ರಾತ್ರಿ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಟ್ಟು, ಬೀಗ ಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಧಾತಾಳ ಇರುವಿಕೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯಾಗಲೀ, ಯಾವುದೇ ಸೂಚನೆಯಾಗಲೀ ಅವಳಿಗೆ ಕಾಣದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಧಾತಾಳಿಗಾಗಿ ತಾನು ಬಿಕ್ಕಳಿಸಿ ಅತ್ತಾಗ, ಪ್ರತಾಲ ಸ್ನೇಹದ ನಟನೆ ತೋರಿ, ಧೈರ್ಯದಿಂದಿರುವಂತೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದ. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತ ಅಂಜನಾ, “ಅಯ್ಯೋ, ಆ ಮೋಸಗಾತಿ ಅದೆಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಳೋ?” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು.

‘ಅಮ್ಮ’ ಬಹುಶಃ ಹೆದರಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದಳೇನೋ ಎಂದು ಅಸಹಾಯಳಾಗಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾ ಊಹಿಸಿದಳು. ಅವಳು ಈ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಮೌನವಾಗಿದ್ದುಬಿಟ್ಟಳು.

ಪ್ರತಾಲನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣ ವರ್ತನೆಯ ಹಿಂದೆ ತನ್ನ ಸೆರೆಯಾಳನ್ನು ಸಂತುಷ್ಟವಾಗಿಯೂ, ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿಯೂ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಪಟ ಹಾಗೂ ಎಚ್ಚರ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಎದ್ದುಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಮದ್ರದ ಗಡಿಯನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ದಾಟುವವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರತಾಲನ ಸಹೃದಯತೆ ಕಾರ್ಯಶೀಲವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದು ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಿತ್ತು. ಮದ್ರದ ಗಡಿಯ ಆಚೆ ದಾಸತ್ವದ ಹಾಗೂ ಕ್ರೌರ್ಯದ ಪಾಶ ಅವಳಿಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅವಳು ಮೌನವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು, ತನ್ನಿಂದ ತಾನೇ ಆ ಪಾಶದ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಗಂಟಲಿನವರೆಗೆ ಆವೇಶ ಉಕ್ಕಿಬಂತು - ಒಂದೇ ಒಂದು ಚೀತ್ಕಾರದಿಂದ, ಒಂದೇ ಒಂದು ಮಾತಿನಿಂದ ಅವಳು ಆ ಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು ; ಆದರೆ ಹೋಗುವುದೆಲ್ಲಿಗೆ? ಸಾಗಲದಲಿನ ತನ್ನ ಮುತ್ತಾತನ ಭವನಕ್ಕೆ !... ಅದು

ಅಸಂಭವವಾಗಿತ್ತು.

ಕ್ರೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಳಿಗೆ ಈಗ ನೆಲೆಯೊಂದು ದೊರಕಿತ್ತು. ನೆಲೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದಲ್ಲಿ ಅವಳೇನು ಮಾಡಬೇಕು ? ನೆಲೆ ಇಲ್ಲದವನು ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಬದ ಮರೆಯಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಇರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ.... ಅವಳ ಕಣ್ಣು ತುಂಬಿಬಂತು. ಅವಳು ಮೌನವಾಗಿ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟಳು. ಪ್ರತಾಲನಿಗೂ, ಅಂಜನಾಳಿಗೂ ತನ್ನ ದೌರ್ಭಾಗ್ಯದ ರಹಸ್ಯ ಗೊತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಅವಳು ಯೋಚಿಸಿದಳು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಬಂಧನದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಬಳಸುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವರು ಭಾವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಥೂಲವಾದ ಬಂಧನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಎಷ್ಟೋ ಪಟ್ಟು ದೃಢವಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅದೃಶ್ಯ ಪಾಶಗಳೇ ಅವಳನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದ್ದವು.

ಪ್ರಧಾನ ಸುಂಕದ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರತಾಲನ ತಂಡ ಶತುದ್ರೀ ನದಿಯ ದಡದ ಹಿನ್ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ದೊಡ್ಡ ನೌಕೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕುಳಿತು. ನಾವಿಕರು ನೌಕೆಯನ್ನು ತಳ್ಳಿ ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಬಿಟ್ಟರು. ಆಮೇಲೆ ನೌಕೆ ಅಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿಯೇ ತೀವ್ರವೂ, ಆಳವೂ ಆದ ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಸಾಗತೊಡಗಿತು. ನೌಕೆಯನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ದಡದತ್ತ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಲು ನಾವಿಕರು ಬಾಯಿಂದ ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತ ತಮ್ಮ ಸಮಸ್ತ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿ ಹುಟ್ಟು ಹಾಕತೊಡಗಿದರು.

ಎಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮೆಗೇ ಹುಟ್ಟುಹಾಕುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ನಾವಿಕರು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಕಿವಿಗೆ ಹಿತವಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಂಥ ಆ ಸಮ್ಮಿಲಿತ ಕೋಲಾಹಲ, ಮದ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಇತರ ಯಾತ್ರಿಕರ ಮಾತುಕತೆಗಳು, ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದ ಎರಡೂ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತಿದ್ದ ಮರಳಿನ ದಡಗಳು, ನದಿಯ ಎತ್ತರವೂ ತೀವ್ರವೂ ನೊರೆಯನ್ನು ಉಕ್ಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಂಥವೂ ಆದ ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ಅಲೆಗಳು - ಇವೆಲ್ಲ ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ನಿರರ್ಥಕವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ್ದವು. ತನ್ನ ಜೀವನ ನೌಕೆಯನ್ನು ತಾನೇ ಘಟನೆಗಳ ತೀವ್ರ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ತಳ್ಳಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ... ಅದು ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆಯೋ, ಯಾವ ದಡ ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆಯೋ ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತು ? - ಹೀಗೆಲ್ಲ ಅವಳು ಯೋಚಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು.

ನೌಕೆ ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮದ್ರದ ನೆಲ ದೂರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ನೆಲದಿಂದಲೇ ಪೆಟ್ಟು ತಿಂದಿದ್ದರೂ, ಅದನ್ನು

ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತಿರುವೆನೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕೊರಗಿದಳು; ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಟ್ಟಳು ; ಆ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ದಿವ್ಯಾಳ ತುಟಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಮ್ಮ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬಯಸುತ್ತಿತ್ತು. ತನಗೆ ಜನ್ಮ ಇತ್ತಿದ್ದ ತಾಯಿ ಆ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ತಾನು ಹೀಗೆ ವಿವಶಳಾಗಿ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತೆ ? ಮರುಕ್ಷಣವೇ ಎರಡನೆಯ ತಾಯಿಯಾದ ಹಾಗೂ ತಾನು 'ಅಮ್ಮ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಧಾತಾಳ ಚಿತ್ರ ಅವಳ ಬಗೆಗಣ್ಣಿನೆದುರು ಸಾಕಾರಗೊಂಡಿತು. ಎಲ್ಲ ಕನ್ಯೆಯರೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ದಿನ ತವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ತೆರಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆಂಬ ಸಮಾಧಾನ, ಉತ್ಸಾಹ ಅವರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.

ಗಂಡನ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದುದರಿಂದ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಪೃಥುಸೇನ ಮೂಡಿಬಂದ. ತುಟಿಗಳನ್ನು ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳ ವೈಚಾರಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿತು - ವಂಚಕನಾದ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೂ ದಾಸ-ದಾಸಿಯರ ವ್ಯಾಪಾರಿಯಾದ ಪ್ರತೂಲನಿಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನು? ಭಯದಿಂದ ರೋಮಗಳು ನಿಮಿರಿ ನಿಂತವು ; ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿದ್ದ ಮರಳು ಅವಳ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತೇನೋ ಎಂಬ ಅನುಭವ ಉಂಟಾಯಿತು. ತನ್ನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಅಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಮದ್ರದ ಬಗೆಗಿನ ಮಮತೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿರಿಸುವುದು, ಹೇಗಿರಿಸುವುದು? ದೀರ್ಘವಾಗಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು, ಅವಳು ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಳು.

ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರತೂಲನ ಪತ್ನಿಯಾಗಿದ್ದ ಅಂಜನಾ ದಿವ್ಯಾಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಹೃದಯಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ದಾಸರ ಬೆಲೆಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆಬಾಳುವ ದಿವ್ಯಾಳ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಅವಳು ತನ್ನದಾಗಿಸಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು. ದಿವ್ಯಾ ಈ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದೇ ಒಂದು ಮಾತನ್ನೂ ಆಡಿರಲಿಲ್ಲ. ದಿವ್ಯಾಳ ಈ ಮೌನ ಔದಾರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅಂಜನಾಳಲ್ಲಿ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಅನುಭವ ಮೂಡದೆ ಇರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ದಿವ್ಯಾಳ ಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳು, ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ವಂಕಿ ಹಾಗೂ ಕೌಶೇಯ ವಸ್ತ್ರಗಳು ಈ ಯುವತಿ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಉಚ್ಚ ಸಾಮಂತ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದವಳಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಅಂಜನಾಳಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸಾರಿದ್ದುವು. ಅವಳು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿಯೇ ಸ್ವ-ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅವಳು ದುಃಖ-ದೈನ್ಯಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಈ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾಳೆಂಬುದೂ ಅವಳಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿತ್ತು. ದಿವ್ಯಾಳ ಬಗೆಗಿನ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿನ ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಹಾಗೂ ಕೊಂಚ ಕುತೂಹಲದಿಂದ,

ಅವಳೊಡನೆ ಗೆಳೆತನವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಅವಳ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕೆಂದು ಅಂಜನಾ ಇಚ್ಛಿಸಿದಳು. ಕಾತರಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : "ನಾನು ಅಭಾಗಿನಿಯಾದ ವಂಚಿತೆ. ನನ್ನ ತವರಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ನನಗೆ ಎಡೆ ಮಾತ್ರ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕುಲ ನನ್ನ ನೆರವಿಗೆ ಬರಲಾರದು. ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಅರಸುತ್ತ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನಿನ್ನ ಗಂಡನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದೆ. ಇನ್ನು ದೈವೇಚ್ಛೆ ಹೇಗಿದೆಯೋ ಹಾಗಾಗಲಿ."

ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಮಗಧದ ಶ್ರೀಮಂತ ರಸಿಕ ಗ್ರಾಹಕರಿಗೆ ಮಾರಿ ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದೆಂದು ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರತೂಲ ಆಸೆಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ಇಂಥ ರೂಪವತಿಯೂ, ಲಾವಣ್ಯವತಿಯೂ ಆದ ದಾಸಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ನೂರು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳು ದೊರೆಯುವುದು ಕಷ್ಟವೇನೂ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಶೂರಸೇನ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಮಥುರಾಪುರಿಯನ್ನು ತಲುಪುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ದಿವ್ಯಾಳ ಆರೋಗ್ಯ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗುವಂಥ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಸಹಿಸುವ ಅಭ್ಯಾಸವೂ ಅವಳಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದೂ ಅವಳಿಗೆ ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ದಾರಿ ಹಳ್ಳ-ದಿಣ್ಣೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಅವಳ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೇ ಸಂಚಕಾರ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಭವವಿತ್ತು.

ಪ್ರಸವಾನಂತರ, ಮಗುವನ್ನು ದೂರವಾಗಿಸಿ ನಾಲ್ಕೈದು ತಿಂಗಳುಗಳವರೆಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆರೈಕೆ ಮಾಡಿ, ಅವಳು ಹೃಷ್ಟಪುಷ್ಟಳಾಗುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಯಾವನೇ ರಸಿಕ ಅವಳಿಗಾಗಿ, ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕೈತುಂಬ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಸುರಿದು ಅವಳನ್ನು ತನ್ನವನಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ಆದರೆ, ಒಬ್ಬ ದಾಸಿಗಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಕಾಲದವರೆಗೆ ಶೂರಸೇನ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ತಂಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯ?... ತಂಡದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದುನೂರು ಅರವತ್ತೈದು ಮಂದಿ ಹೊಸ ದಾಸ-ದಾಸಿಯರನ್ನು ದೀರ್ಘ ಕಾಲದವರೆಗೆ ವೃಥಾವಾಗಿ ಪೋಷಿಸಿಕೊಂಡು ಇರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ! ಈ ವಿಳಂಬದಿಂದಾಗಿ ಚೈತ್ರಮಾಸದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ದಾಸರ ಜಾತ್ರೆಗೆ ಹೋಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ !

ದಾಸ-ದಾಸಿಯರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಮಾರಾಟ ಮಾಡುವ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ಕುಂಬಾರ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳ ಮಣ್ಣು, ಅವುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಪಾತ್ರೆಗಳ ಉಪಯೋಗ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತಿರುವಂತೆ, ಪ್ರತೂಲನೂ ಅನೇಕ ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಮನುಷ್ಯರ ಶರೀರ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದ.

ಪಾಟಲೀಪುತ್ರದಲ್ಲಿನ ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ವರು ದಾಸಿಯರಿದ್ದರು. ಮನೆಗೆಲಸ ಮಾಡುವುದು ಅಥವಾ ಒಡೆಯನಿಗಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದು - ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಅವರ ಕೆಲಸವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿ ಹದಿನೆಂಟು ತಿಂಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಅವರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೆರುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರತಿಯೂ ಈ ದಾಸಿಯರನ್ನು ಮಾರದೆ, ಅವರ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಮಾರಾಟಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಇದು ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಆ ದಾಸಿಯರು ಮಕ್ಕಳ ಅಗಲಿಕೆಯನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂದು ಮಗು ತಮ್ಮನ್ನು ಅಗಲಿ ಹೋದರೂ ಎರಡು-ಮೂರು ಮಕ್ಕಳು ಅವರ ಬಳಿಯೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು. ಪೌಷ್ಟಿಕ ಆಹಾರದಿಂದ ಪ್ರಸವಸಂಬಂಧವಾದ ಅವರ ನಿಶ್ಚಿತ್ತ ಬೇಗ ದೂರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಆದರೆ, ದಿವ್ಯಾಳಿಂದ ಇಂಥದನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೂ ಮತ್ತಷ್ಟು ಚಿಂತಿತನಾಗಿದ್ದ. ಪ್ರಸವ ಈ ಯುವತಿಯ ಲಾವಣ್ಯವನ್ನು ದೀರ್ಘಕಾಲದವರೆಗೆ ಅಪಹರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಅವಳ ಮಗುವನ್ನು ಅವಳಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದರೆ ಅವಳನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಸಿವಿನ ಭಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಜಾಪಟಿಯ ಏಟಿನಿಂದ ದಾಸ-ದಾಸಿಯರನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಸ್ವತಃ ಸಾಯಲು ಆತುರಳಾಗಿರುವಂಥವಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು ? ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಏನೂ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದಿವ್ಯಾಳಿಂದ ದೊರೆತಿದ್ದ ತುಂಬ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ಒಡವೆಗಳಿಂದಲೇ ತೃಪ್ತನಾಗಿ, ಮಧುರಾಪುರಿಯಲ್ಲೇ ಅವಳಿಂದ ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡುಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರತಿಯೂ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ.

ಮಧುರಾಪುರಿಯಲ್ಲಿ ದಾಸ-ದಾಸಿಯರ ವ್ಯಾಪಾರದ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಭೂಧರನಿಗೆ ಪ್ರತಿಯೂ ತನ್ನ ಪ್ರಯಾಣದ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಕಾಶ್ಮೀರ ದೇಶದ, ಗರ್ಭವತಿಯಾದ ಆದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಲಾವಣ್ಯಮಯಿಯಾದ ದಾಸಿಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ತಾನು ಮಾರಾಟಮಾಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದೇನೆ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರತಿಯೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ : “ಒಂದನೂರಬವತ್ತು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಪುಷ್ಪಪುರದ ಸಾಮಂತ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ದಾರಾ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ಯುವತಿಯನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಮಗಧದ ರಾಜಭವನದಲ್ಲಿ ಅವಳನ್ನು ಏನಿಲ್ಲವೆಂದರೂ ನಾನೂರು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳಿಗೆ ಮಾರಬಲ್ಲೆ. ಆದರೆ ಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿನ ಕಷ್ಟಗಳಿಂದಾಗಿ ಹಾಗೂ ದಾಸಿ ಕೋಮಲಾಂಗಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದಾಗಿ ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ.”

ಭೂಧರ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದಾರಾಳನ್ನು ಅಡಿಯಿಂದ ಮುಡಿಯವರೆಗೆ ನೋಡಿ, ಇಷ್ಟು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ.

“ಏನೆಂದೆ ಮಿತ್ರ ?” - ಅತ್ಯಂತ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನರಳಿಸಿ, ತಾನೆಂದೂ ಕಂಡು ಕೇಳಿರದಿದ್ದ ಇಂಥ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತ ಪ್ರತಿಯೂಂದ : “ಅವಳ ಅಂಗಾಂಗಗಳ ಲಾಸ್ಯವನ್ನು, ಸಂಪಿಗೆಯ ಎಸಳಿನಂತಹ ಅವಳ ಬಣ್ಣವನ್ನು ನೀನು ನೋಡಲಿಲ್ಲವೇನು ? ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕೊಂಚ ಮಲಿನವಾಗಿದ್ದರೆ ಏನಾಯಿತು ? ಒಂದು ಬೆಲೆಗೆ ಎರಡು ಜೀವನಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆತೆಯಾ ? ಈ ಮಾಲಿನ್ಯ ಎಷ್ಟು ಕಾಲ ಇದ್ದೀತು ? ಮಾಣಿಕೈದ ಮೇಲೆ ಧೂಳು ಬಿದ್ದಿದೆ ಎಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇ ಅದು ಮಾಣಿಕೈವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇನು ?” ಭೂಧರನ ಕಿವಿಯತ್ತ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಪ್ರತಿಯೂ ಹೇಳಿದ : “ಅವಳ ಕಣ್ಣು, ಆ ಬಣ್ಣ ಶುದ್ಧ ದ್ವಿಜರಕ್ತವನ್ನೂ ನಿವಾಳಿಸಿ ಎಸೆಯುವಂತಿವೆ. ಯಾವ ರಾಜಕುಮಾರಿಗೆ ತಾನೆ ಅವಳು ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ ? ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ, ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಅವಳನ್ನು ಮಾರಿ ಐನೂರು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ನೀನು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತೀಯೆ ?”

ಅರೆನರೆತ ತನ್ನ ಮೀಸೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಾಡಿಸುತ್ತ ಭೂಧರ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟ : “ಮಿತ್ರ, ನಾನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ಹಸುಗಳ, ಕುದುರೆಗಳ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಲ್ಲ ; ಮನುಷ್ಯರ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದೇನೆ. ಅವಳ ಜಾತಿ ಏನೆಂಬುದು ಗೊತ್ತೇನು ? ಮಂಚದ ಮೇಲೆಯೇ ಬೆಳೆದಿದ್ದಾಳೆ. ಮಿತ್ರ, ಅವಳು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ದ್ವಿಜಕನ್ಯೆ ! ಗರ್ಭಿಣಿ, ಅದರಲ್ಲೂ ಚೊಚ್ಚಲು ಗರ್ಭಿಣಿ. ಏನಾದರೂ ಕೈಕೊಟ್ಟಳು ಅಂದರೆ ಇಷ್ಟು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳೂ ಕೈಬಿಟ್ಟಂತೆಯೆ !”

ಪ್ರತಿಯೂ ಕಿವಿಯ ಹತ್ತಿರ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಭೂಧರ ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದ : “ಮಿತ್ರ, ಅಜಾತಶತ್ರು ಮತ್ತು ಬೃಹದ್ರಥರ ಕಾಲ ಆಗಿ ಹೋಯಿತು. ಈಗ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದು ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರನ ಆಡಳಿತ. ಶೂರಸೇನ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವವನು ಉಗ್ರ ರವಿ ಶರ್ಮ. ಯಾರಾದರೂ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಇವಳ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡು ಮುಗ್ಧನಾಗಿ ಇವಳು ತನ್ನ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಹೆಣ್ಣು ಎಂದುಬಿಟ್ಟರೆ, ಈ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ಕೈಕಾಲು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನಂತೆ ಆಗಿಬಿಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇವಳನ್ನೇನಾದರೂ ನೀನು ಮಗಧಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದರೆ ವೃಥಾವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ

ಗುರಿಯಾಗುತ್ತೀಯೆ.”

ದಾಸಿ ದಾರಾ ಇನ್ನೂ ಪ್ರಸವವೇದನೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತಳೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ದೈವ ಅವಳನ್ನು ದಾಸ-ದಾಸಿಯರ ವ್ಯಾಪಾರಿಯಾದ ಭೂಧರನ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ತಳ್ಳಿತು.

ಯಾಜ್ಞಿಕ ಪುರೋಹಿತ ಚಕ್ರಧರನ ಪತ್ನಿ ಮಗುವಿಗೆ ಜನ್ಮ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ವಿಷಮಜ್ಜರಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗಿದ್ದಳು. ರೋಗಿಷ್ಯೆಯಾದ ತಾಯಿ ನವಜಾತ ಶಿಶುವಿಗೆ ಮೊಲೆಯೂಡಕೂಡದೆಂದು ವೈದ್ಯರು ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದರು. ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದ ಆ ಮಗುವಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹಸುವಿನ ಹಾಲನ್ನು ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ.

ದಾಸ-ದಾಸಿಯರ ವ್ಯಾಪಾರಿಯಾದ ಭೂಧರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಮಗುವೊಂದಕ್ಕೆ ಜನ್ಮವಿತ್ತಿರುವ ದಾಸಿಯೊಬ್ಬಳಿದ್ದಾಳೆ ಎಂಬುದು ಪುರೋಹಿತ ಚಕ್ರಧರನಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಅವನು ಐವತ್ತು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ದಾಸಿಯನ್ನೂ, ಆ ಮಗುವನ್ನೂ ಕೊಂಡುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಕರೆತಂದ. ತನ್ನ ಮಗುವನ್ನು ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ದಾರಾ ಪುರೋಹಿತನ ಪುತ್ರನನ್ನೂ ಎದೆಗೆ ಅವಚಿಕೊಂಡಳು. ತನ್ನ ಮಗುವನ್ನು ಸಾಕಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತಹ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಕೃಪೆಗಾಗಿ ಅವಳು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ವಂದಿಸಿದಳು. ತನ್ನ ಮಗುವಿನಂತಹ ಮತ್ತೊಂದು ಮಗುವಿನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತೆನ್ನುವ ಸುಖ ಅವಳಿಗೆ ಅಪಾರ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿತು. ವಿಷಮಜ್ಜರ ವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ಗುಣಮುಖಳಾದ ತರುವಾಯ ದ್ವಿಜಪತ್ನಿಯ ಎದೆ ಬತ್ತಿಹೋಗಿತ್ತು. ಎರಡೂ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಎದೆಗೆ ಅವಚಿಕೊಂಡು, ಅವುಗಳ ನಡುವೆ ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡದಿರುವಂತಹ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವಳು ಯತ್ನಿಸತೊಡಗಿದಳು.

ಆದರೆ, ದಾರಾಳಿಗೆ ಆ ಸಂತೋಷ ಲಭ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಬಹುಬೇಗ ಅವಳ ಅನುಭವ ಬದಲಾಯಿತು. ಮೊದಲು ನನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಹಾಲು ಕುಡಿಸಿ ಅನಂತರ ನಿನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಹಾಲು ಕುಡಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಒಡತಿ ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡಿದ್ದಳು. ಈ ಅಪ್ಪಣೆ ಶೂಲದಂತೆ ಅವಳ ಹೃದಯವನ್ನು ಇರಿಯಿತು. ಆದರೆ ಅವಳಿಗೆ ಬೇರೆ ದಾರಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ದ್ವಿಜಪುತ್ರನಿಗೆ ಮೊಲೆಯೂಡಿದ ಮೇಲೆ ಅವಳ ಮಗನಾದ ಶಾಕುಲನಿಗೆ ಅವಳ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಉಳಿದಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಮಗ ಹಸಿವಿನಿಂದ ನರಳುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ದಾರಾಳ ಹೃದಯರೋದಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ದ್ವಿಜಪತ್ನಿಯ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿ ತನ್ನ ಮಗುವಿಗೆ ಮೊಲೆಯೂಡಿಸುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಅವಳು

ಅರಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳು ತನ್ನ ಮೊಲೆ ಹಾಲನ್ನು ಕದಿಯತೊಡಗಿದಳು. ದ್ವಿಜಪುತ್ರ ಹಸಿವಿನಿಂದ ಚೇತಕರಿಸಿದಾಗ ಅವಳ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಮಗ ಹಸಿದಿರುವಾಗ ದ್ವಿಜಪುತ್ರನಿಗೆ ಮೊಲೆಯೂಡುವುದು ಅವಳಿಗೆ ಅಸಹ್ಯ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಒಡತಿಯ ಮಗುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಅವಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ದಾರುಣವಾದ ತಿರಸ್ಕಾರಭಾವವೇ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತು. ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಇದ್ದರೂ, ಒಡತಿಯ ಮಗುವಿಗೆ ಮೊಲೆಗೊಟ್ಟಾಗ ಹಾಲು ಹರಿಯುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ತನ್ನ ಮಗುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಈ ದಾಸಿಯ ಕುಟಿಲ, ನಿರ್ದಯ ವರ್ತನೆಯನ್ನೂ ಚೌರ್ಯವನ್ನೂ ಕಂಡು ದ್ವಿಜಪತ್ನಿ ಕ್ರುದ್ಧಳಾದಳು. ಅವಳು ದಾರಾಳನ್ನು ಚಿನ್ನಾಗಿಯೇ ತರಾಟೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಳು. ಅವಳು ಸರಿಯಾದ ಹಾದಿಗೆ ಬರದೆ ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಮಗುವನ್ನು ಬೇರೆಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಮಾರಿಬಿಡುವ ಬೆದರಿಕೆಯನ್ನೂ ಹಾಕಿದಳು. ನನ್ನ ಮಗುವಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವವರೆಗೆ ಹಾಲುಣಿಸಿದ ಹೊರತು ನಿನ್ನ ಮಗುವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಕೂಡದು ಎಂದು ಅವಳು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದಳು.

ಹರಿದ ಅಂಗಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದ ದಾರಾಳ ಮಗ ಜಗಲಿಕಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುತ್ತಿದ್ದ. ಒಡತಿಯ ಮಗುವನ್ನು ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು, ನೀರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಅವಳು ತನ್ನ ಮಗನತ್ತ ನೋಡುತ್ತ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಿದ್ದಳು. ದಾರಾಳನ್ನು ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಾಗ ಒಡತಿ ಕೋಪದಿಂದ ಕ್ಷುಬ್ಧಳಾಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ತನ್ನ ಮಗುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ದಾಸಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಮಾನಸಿಕ ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಆ ಒಡತಿ ದಾರಾಳನ್ನು ಅತಿಯಾಗಿಯೇ ತರಾಟೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಒಡತಿಯ ಮಗುವಿಗೆ ಮೊಲೆಗೊಟ್ಟು, ತನ್ನ ಮಗು ಹಸಿವಿನಿಂದ ನರಳುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು ದಾರಾಳಿಗೆ ಸಹ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಆ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಮುಖ ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಇಂಥ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಒಸರದೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ದ್ವಿಜಪುತ್ರ ತನ್ನ ಹಲ್ಲಿರದ ವಸಡುಗಳಿಂದ ದಾದಿಯ ಮೊಲೆಯನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆದು, ಕೈಕಾಲು ಬಡಿದುಕೊಂಡು ಅಳತೊಡಗುತ್ತಿದ್ದ. ಇಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಉಪಾಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಚತುರಳಾದ ಆ ದ್ವಿಜಪತ್ನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ದಾರಾಳ ಮಗನನ್ನು ಎದುರಿಗೆ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುವಂತೆ ಅವಳು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ತನ್ನ ಮನಗ ಬಗೆಗಿನ ಮಮತೆಯ ಅನುಭವದಿಂದಾಗಿ ದಾರಾಳ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಲೂ, ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೀರೂ ಸ್ರವಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಹೀಗಾದಾಗ, ಒಡತಿಯ ಮಗು ಸಂತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಪುರೋಹಿತ ಚಕ್ರಧರನ ಮನೆಯ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದ್ದ

ಹಸುವಿನೊಂದಿಗೂ ಪ್ರತಿ ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ-ಸಂಜೆ ಇದೇ ರೀತಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಲು ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಕರುವನ್ನು ಹಸುವಿನ ಕೆಚ್ಚಲಿಗೆ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ತನ್ನ ಕೆಚ್ಚಲಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕರು ಬಾಯಾಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಸ್ಪರ್ಶ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಹಸು ಸೊರಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಹಾಲು ಒಸರತೊಡಗಿದ ಕೂಡಲೆ, ಕತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದ ಹಗ್ಗವನ್ನೆಳೆದು ಕರುವನ್ನು ಹಸುವಿನಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಗೂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ದ್ವಿಜಪತ್ನಿ ಅಥವಾ ದಾಸಿ ಅದರ ಹಾಲನ್ನು ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ದಾರಾ ಕಣ್ಣೆವೆ ಇಕ್ಕದೆ ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಇರುತ್ತಿದ್ದಳು.

ದಾರಾಳನ್ನು ತರಾಟೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ದ್ವಿಜಪತ್ನಿ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು: “ನೀನೆಂಥ ದುಷ್ಟ, ಎಂಥ ಕುಟಿಲೆ! ದಾಸಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ನಿನ್ನ ಪಾಪದ ಫಲವನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ. ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಒಡೆಯನಿಗೆ ವಿಶ್ವಾಸಘಾತವನ್ನೆಸಗಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಜನ್ಮಗಳವರೆಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತೀಯೆ? ಪಶುವಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಹಸು ನಿನಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಧರ್ಮಶೀಲವಾಗಿದೆ.”

ಉತ್ತರವನ್ನೇನೂ ಕೊಡದೆ, ದಾರಾ ತನ್ನನ್ನು ಹಸುವಿನೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಹಗ್ಗ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದಷ್ಟೇ ಅವಳಿಗೂ ಹಸುವಿಗೂ ಇದ್ದ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ಹಗ್ಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಸುವಿನಂತೆಯೇ ಅವಳೂ ವಿವಶವಾಗಿದ್ದಳು. ಹಸುವಿನ ಹೃದಯಕ್ಕೂ ಅನ್ಯಾಯದ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿ ಹಿಂಸೆಯ ಭಾವ ತಟ್ಟುತ್ತದೆಯೇ ಹೇಗೆ? ಇಲ್ಲ ಎಂದಾದರೆ ಏಕೆ? ನನಗೇ ಏಕೆ ಇಂಥ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ? ನನ್ನ ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ನನಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿದೆಯೆಂಬ ಭಾವನೆ ನನಗೇಕೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ? - ಎಂದೆಲ್ಲ ಅವಳು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ದಾಸಿಯಾಗಿದ್ದು ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ತನ್ನದೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ತಪ್ಪೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ, ಅವಳು ವಿವಶವಾಗಿದ್ದಳು. ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಬದುಕಿನ ಪೋಷಣೆ ಪಡೆಯಲು ಏಕೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅವಳು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಬಹುಶಃ ಮೌನವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದಾಗಿ ಅವಳ ಕಲ್ಪನೆ ಹುಚ್ಚು ಹುಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಿತ್ತು - ತನ್ನ ಶಾಕುಲ ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದೆ ಪೃಥುಸೇನನ ಭವನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಆ ಉತ್ಸವ, ಆ ಕೂಟಗಳಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳೆಲ್ಲ ಮಾರ್ಮೊಳಗುತ್ತಿದ್ದುವು. ಪೃಥುಸೇನನ ಮಗನಾಗುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಶಾಕುಲನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು; ನನ್ನ ಮಗನಾಗಿರುವುದರಿಂದಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಯಾವುದೂ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅವನು ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ತುಳುಕಿದ ನೀರಿನ ಹನಿಯಂತೆ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ; ಬತ್ತಿಹೋಗಿ ನಾಮಾವಶೇಷವಾಗುವುದಷ್ಟೆ ಆ ಹನಿಯ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ

ಬರೆದಿರುವುದು. ಆದರೆ, ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ದುಷ್ಟ ಪೃಥುಸೇನನ ಮಗನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗಾಗಿ ನನ್ನಿಂದ ಏನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿತ್ತೋ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ; ಮುಂದೆಯೂ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

ದಾರಾಳ ಕಲ್ಪನೆ ಅತೀತದತ್ತ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ತಾನು ಹುಟ್ಟಿದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಾಯಿಯೂ ರೋಗಗ್ರಸ್ತೆಯಾಗಿದ್ದಳು. ದಾದಿಯ ಸ್ತನ್ಯಪೋಷಣೆಯಿಂದಲೇ ತಾನೂ ಬೆಳೆದಿದ್ದಳು. ಈಗ ತಾನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಆ ಕರ್ಮದ ಫಲವೇ ಏನು? ಮನುಷ್ಯ ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೇ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಈಡಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಬೌದ್ಧ ಶ್ರಮಣರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ನನ್ನ ಮಗು ಏನು ಕರ್ಮ ಮಾಡಿತ್ತು? ಈಗ ತಾನೇ ಅದು ಹುಟ್ಟಿ ಬಂದಿದೆ. ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೂ ಮುನ್ನವೇ ಅದರ ಕರ್ಮಫಲ ಅದನ್ನು ಕಾಡತೊಡಗಿತೆ? ತನ್ನ ಯಾವ ಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆಂಬುದು ಅದಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ತಾನು ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆಂಬುದೂ ಅದಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೇ ದೇವರೆ, ತನ್ನ ಅಪರಾಧವೇನು ಅಥವಾ ತಾನು ಎಸಗಿದ ದುಷ್ಕರ್ಮ ಯಾವುದು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಈ ಮುಗ್ಧ ಬಾಲಕ ಅದರಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ತೀರ್ಮಾನವನ್ನಾದರೂ ಹೇಗೆ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕು? ನಾನು ದುಷ್ಕರ್ಮವನ್ನು ಎಸಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಸಿದ್ಧಳಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಮಗು ಏಕೆ ಹಸುವಿನಿಂದ ನರಳಬೇಕು?... ನಾನು ತಾನೇ ಅಂಥ ಯಾವ ಪಾಪವನ್ನೆಸಗಿದ್ದೇನೆ? ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಿದ್ದೇ ಪಾಪವೇ? ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದದ್ದೇ ಪಾಪವೇ?... ಸಮಸ್ತ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಗರ್ಭವನ್ನು ಧರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆ? ನಾನೊಬ್ಬಳೇ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದೇನೇನು?.. ದ್ವಿಜ ಸಮಾಜದ ಅನುಮತಿ ಪಡೆಯದೆ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದೆ, ಅಷ್ಟೇ. ಆ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಈ ಫಲವೆ? ಹಾಗಾದರೆ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವುದು ದ್ವಿಜ ಸಮಾಜವೇ ಏನು?

ಪುರೋಹಿತ ಚಕ್ರಧರನ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ ಮುಂದೆ ಭಿಕ್ಷುಕೆಂದು ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಷಾಯವಸನಧಾರಿ ಶ್ರಮಣ ಉಪದೇಶಮಾಡಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ: “ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಬಾಳ್ವೆ ದುಃಖದ ಸರಪಳಿ ಅಷ್ಟೆ. ಸುಖ ಎಂಬುದು ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ಅನುಭೂತಿ ಮಾತ್ರ.”

ದಾರಾಳ ಕಲ್ಪನೆ ಮತ್ತೆ ಅತೀತದತ್ತ ಸರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಶ್ರಮಣನ ಮಾತುಗಳು ಅವಳಿಗೆ ನಿಜವೆಂದು ತೋರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅವಳಿಗೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸುಖದ ಅನುಭವ ಲಭ್ಯವಾದುದಾದರೂ ಎಂದು? ಅಂಥ ಅನುಭವ ಆದಾಗಲೆಲ್ಲ ಅದು ಸರಿಯುತ್ತಿರುವ ಮೋಡದ ನೆರಳಿನಂತೆ ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು... ಕಲಾದೇವಿಯೆಂದೂ,

ಸರಸ್ವತೀ-ಪುತ್ರಿಯೆಂದೂ ಘೋಷಿತಳಾದದ್ದು!... ಪೃಥುಸೇನನ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಕಳೆದ ಏಕಾಂತದ ಕ್ಷಣಗಳು ! ಆ ಮಿಲನಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿನ ಹಾಗೂ ಅನಂತರದ ಕಲ್ಪನೆ !... ಎಲ್ಲವೂ ದುಃಖಮಯವೆ ! ಈ ಲೋಕ ಇರುವುದು ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಗಳಿಗಾಗಿ. ದುಃಖಿಗಳಿಗೆ ವೈರಾಗ್ಯವೇ ಸುಖ. ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಮೋಹವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ವೃಥಾ...ಆದರೆ ಶಾಕುಲನ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಕಾಲ್ಪನಿಕವೇನೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಮಥುರಾಪುರದ ರಾಜಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಇತರ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷಾಟನೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಭಿಕ್ಷುಗಳು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಶರಣಾಗಬೇಕೆಂದು ದುಃಖಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಆಹ್ವಾನ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು : “ದುಃಖಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿರುವ ಮಾನವರೆ ! ಬುದ್ಧನಿಗೆ ಶರಣಾಗಿ ; ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಶರಣಾಗಿ ; ಸಂಘಕ್ಕೆ ಶರಣಾಗಿ ; ಆ ಕೃಪಾಮೂರ್ತಿಯೊಬ್ಬನೇ ನಿಮ್ಮ ನಿರಂತವಾದ ದುಃಖವನ್ನು ದೂರಮಾಡಬಲ್ಲವನು.”

ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿನ ನಸುಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ, ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ್ದ ದಾರಾಳ ಎದೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಶಾಕುಲ ಅವಳೊಡಗಿ. ದಾರಾ ಮಗುವಿಗೆ ಮೊಲೆಯೊಡಿದಳು. ಸಾಕಷ್ಟು ಸ್ವನೃಪಾನ ಮಾಡಿದ ಶಾಕುಲ ನಿರ್ದೋಷವಾದ. ಕೆಲವೇ ಕ್ಷಣಗಳ ತರುವಾಯ ಒಡತಿ ಹಾಗೂ ಅವಳ ಮಗು ಎಚ್ಚತ್ತಾಗ, ಒಡತಿಯ ಆ ಮಗುವಿನ ಹಸಿವನ್ನು ತಣಿಸಬೇಕೆಂದು ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಕರೆಬಂದಿತು. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ, ಬಾಲಕನ ಮೊದಲ ಹಸಿವನ್ನು ತಣಿಸಬೇಕಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೇ ದಾದಿಯ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಪುರೋಹಿತನ ಪತ್ನಿ ತುಂಬು ಕುದ್ಧಳಾದಳು. ದಾರಾಳ ಜನ್ಮವನ್ನು ಜಾಲಾಡಿ, ಬತ್ತವನ್ನು ಕುಟುವಂತಹ ಕಠಿಣವಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದಳು.

ಮಧ್ಯಾಹ್ನ, ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಆಹಾರ ದೊರೆತಾಗ, ಶಾಕುಲನನ್ನು ಎದೆಗೆ ಅವಚಿಕೊಂಡು, ಉದರ-ಪೂರ್ತಿಗಾಗಿ ಜಗಲಿಯ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಒಡತಿ ನಿರ್ದೋಷಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ವೃದ್ಧ ದಾಸಿ ಲೋಮಾ ದಾರಾಳ ಬಳಿ ಕುಳಿತು ಸಹಾನುಭೂತಿಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು : “ಮಗಳೆ, ಒಡತಿಯನ್ನು ಕುದ್ಧಳಾಗಿಸಿ, ನೀನು ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನೇನೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಶಾಕುಲನನ್ನು ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಅಟ್ಟಿಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಇಂದು ಒಡೆಯನೂ ಒಡತಿಯೂ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಭಾಗ್ಯಳೆ, ಒಡತಿಯ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ಕ್ಷಮೆ ಯಾಚಿಸು.”

ಎದುರಿಗೆ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅನ್ನ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದುಹೋಯಿತು. ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಅವಳು ಯೋಚಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತಳು.

ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಾಸದ ಆ ನಡುಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಪುರೋಹಿತನೂ ಒಡತಿಯೂ ನಿರ್ದ್ರಾಗತರಾಗಿದ್ದರು. ವೃದ್ಧ ಲೋಮಾಳೂ ಒಂದೆಡೆ ಹೋಗಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡಳು. ಗ್ರೀಷ್ಮ ಋತುವಿನ ಆ ನಡುಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಹೇಮಂತ ಋತುವಿನ ನಡುರಾತ್ರಿಯಂತಹ ನಿಶ್ಯಬ್ದತೆ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ರಾತ್ರಿಯ ಗೂಢ ಅಂಧಕಾರದಂತೆಯೇ ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಚಂಡ ಪ್ರಕಾಶವೂ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅಸಹಾಯಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು ; ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ಏನನ್ನೂ ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸುಡುತ್ತಿದ್ದ ಬಿಸಿಗಾಳಿಯಿಂದ ಸಂತ್ರಸ್ತರಾಗಿದ್ದ ನಾಗರಿಕರು ಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮತ್ತು ಕಪಿಗಳು ಸುಡುಗಾಳಿಯ ಹೊಯ್ಲಿಗೆ ಮರ್ಮರ ಸದ್ದನ್ನೆಸಗುತ್ತಿದ್ದ. ಮರದ ಎಲೆಗಳ ಮರೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ತನ್ನಿಂದ ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಮುಂಗೈ ಮೇಲೆ ಮುಖವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ದಾರಾ ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು.

ಭಿಕ್ಷಾಟನೆಯಿಂದ ತಡವಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರಮಣನೊಬ್ಬನ ಕರೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬಂತು : “ಲೋಕದ ಸಂತಪ್ತ ಮಾನವರೆ! ಶಾಂತಿಗಾಗಿ ಬುದ್ಧನಿಗೆ ಶರಣಾಗಿ ; ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಶರಣಾಗಿ ; ಸಂಘಕ್ಕೆ ಶರಣಾಗಿ!”

ಶರಣೊಂದು ದೊರೆತರೆ ಸಾಕೆಂದು ವ್ಯಾಕುಲಚಿತ್ತಳಾಗಿದ್ದ ದಾರಾ, ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಶರಣನಿಡುವ ಆ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಲಾರದೆ ಹೋದಳು.

ನಡುಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಂಡ ತಾಪದಿಂದಾಗಿ ಧೂಸರ ಜ್ವಾಲೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಧೂಳು ಆಕಾಶದತ್ತ ಏರುತ್ತಿತ್ತು. ಹೂಹೂ ಎಂದು ದನಿಗೈಯುತ್ತಿದ್ದ ಸುಡು ಗಾಳಿ ಆಶ್ರಯವನ್ನರಸುತ್ತ ಅರಣ್ಯಗಳತ್ತ ಧಾವಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ವಿಭೀಷಿಕೆಯಲ್ಲಿ ದಾರಾ ತನ್ನ ಮಗ ಶಾಕುಲನನ್ನು ಎದೆಗೆ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ತವೆಯಂತೆ ಕಾದಿದ್ದ ಆ ಕಲ್ಲಿನ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟಳು. ಸೂರ್ಯನ ಉತ್ತಪ್ತ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಮಗುವಿನ ಕೋಮಲ ಚರ್ಮವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ತನ್ನ ಭಿನ್ನ-ಭಿನ್ನ, ಜೀರ್ಣ, ಮಲಿನ ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಮಗುವಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಳು.

ಸ್ವನಗಳನ್ನು ಬೆನ್ನಹಿಂದೆ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಯ ತುಂಡು ಹಾಗೂ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಜೀರ್ಣವೂ, ಭಿನ್ನ-ಭಿನ್ನವೂ, ಮಲಿನವೂ ಆಗಿದ್ದ ಸೀರೆಯ ಹೊರತು ದಾರಾಳ ಮೈಮೇಲೆ ಬೇರಾವ ಬಟ್ಟೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟೂ ವೇಗವಾಗಿ ಚಲಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವಳ ಎಣ್ಣೆಗಾಣದಿದ್ದ ತಲೆಗೂದಲು ಕೆದರಿಹೋಯಿತು. ಜೀರ್ಣವಾಗಿದ್ದ ಸೀರೆ ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡರಿಕೊಂಡು ಹರಿದುಹೋಗುತ್ತಲಿತ್ತು. ತಲೆಗೂ ಮೈಗೂ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಚುಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದವು.

ಕಾಲಿನ ಕೆಳಗೆ ಕಾದ ಕಲ್ಲಿನ ಹಾದಿಯಿತ್ತು. ಅವಳ ಮೈ ಬೆವರಿನಿಂದ ಒದ್ದೆಯಾಗಿತ್ತು. ಇವುಗಳತ್ತ ದಾರಾಳಿಗೆ ಗಮನವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರಮಣನ ಕರುಣೆಯ ಕರೆಯ ಆ ಉಚ್ಚ ಘೋಷಣೆ ಅವಳ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತು : “ಲೋಕದ ಸಂತಪ್ತ ಮಾನವರೆ, ಶಾಂತಿಗಾಗಿ ಬುದ್ಧನಿಗೆ ಶರಣಾಗಿ !”... ಒತ್ತಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಅಶ್ವತ್ಥ ವೃಕ್ಷಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ಮೀರಿನಿಂತು, ಧೂಳಿ-ಧೂಸರಿತವಾಗಿದ್ದ ಉತ್ತಪ್ಪ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಮಹಾಬೋಧಿ ಚೈತ್ರದ ಗಗನಚುಂಬಿ ಶಿಖರದತ್ತ ಅವಳ ದೃಷ್ಟಿ ನೆಟ್ಟಿತ್ತು.

ಒಂದುನೂರು ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲದಿಂದ ಆ ಚೈತ್ರಶಿಖರ ಲೋಕದ ಸಂತಪ್ತ ಮಾನವರಿಗೆ ಅಭಿಧರ್ಮದ ಕರುಣೆಯ ಶರಣನ್ನು ಘೋಷಿಸುತ್ತ ಬಂದಿತ್ತು. ಆ ಕಡೆಯೇ ಕಣ್ಣಿರಿಸಿ, ಸುಡುವ ಗಾಳಿಯ ಹೂ-ಹೂಕಾರದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯದ ಆಹ್ವಾನದ ಕರೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತ, ತನ್ನ ಶಾಕುಲನನ್ನು ಎದೆಗೆ ಅವಚಿಕೊಂಡು, ಆಶ್ರಯದ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ದಾರಾ ಧಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.

ವಿಹಾರದ ವಿಶಾಲವಾದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ತೆರೆ ಮುಚ್ಚಿತ್ತು. ಮುಚ್ಚಿದ್ದ ತೆರೆಯ ಇನ್ನೊಂದು ಬದಿಗೆ ಕರುಣೆಯ, ಆಸರೆಯ ಎಡೆ ಇತ್ತು. ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ಬಳಿ ನೇತುಹಾಕಿದ್ದ ಗಂಟೆಯನ್ನು ದಾರಾ ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿದಳು. ಅದರ ಗಂಭೀರ ನಾದದಿಂದ ಗ್ರೀಷ್ಮದ ನಡುಹಗಲಿನ ಸ್ತಬ್ಧ ವಾತಾವರಣ ಮಾರ್ಮೊಳಗಿತು. ಆ ಗುಂಜನದಲ್ಲಿ ಕೃಪೆಯ ಕಣಗಳು ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು.

ವಿಶಾಲವಾದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ಪರದೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಯೊಂದು ತೆರೆಯಿತು. ಆ ಕಂಡಿಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ತಲೆ ಇಕ್ಕಿದ ಭಿಕ್ಷುವೊಬ್ಬ ನಿರಾಲಸಿತ ಪ್ರಶ್ನಾತ್ಮಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದಾರಾಳತ್ತ ನೋಡಿದ. ದಾರಾ ಆಕುಲಕಂಠದಿಂದ ಹೇಳಿದಳು : “ಶರಣನ್ನು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ ತಂದೆ ! ಬುದ್ಧನ ಶರಣನ್ನು, ಧರ್ಮದ ಶರಣನ್ನು, ಸಂಘದ ಶರಣನ್ನು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ !”

ತರುಣ ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಮರೆಯಾದುವು. ಕಂಡಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿತು. ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಪಿಸುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದ ದಾರಾ, ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ಆ ಪರದೆಗೇ ತಲೆ ಆನಿಸಿಕೊಂಡಳು. ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳ ತರುವಾಯ ಬಾಗಿಲ ಪರದೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ ತೆರೆಯಿತು. ಕರುಣೆಯ ಮೂರ್ತಿಯಂತಿದ್ದ ವೃದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುವೊಬ್ಬರು ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರು. ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದ ಶರೀರದಿಂದ, ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ದಾರಾ ತನ್ನ ಅಳಲನ್ನು ತೋಡಿಕೊಂಡಳು : “ಶರಣು ದಯಾಮಯ, ಧರ್ಮಪಿತಾ ಶರಣು !”

ಶಾಂತಮುಖಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ, ಕೃಪಾಹಸ್ತವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ವೃದ್ಧ ಭಿಕ್ಷು ಆಶ್ವಾಸನೆಕೊಟ್ಟರು : “ಉಪಾಸಕಳೇ, ಚಿತ್ತವನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿಸಿಕೊ.”

ವಿಹಾರದ ಬಾಗಿಲಿನ ಎದುರಿಗಿದ್ದ ಅಶ್ವತ್ಥ ವೃಕ್ಷದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದ ಕಲ್ಲಿನ ಜಗಲಿಯ ಕಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಯುವಕ ಭಿಕ್ಷು ಚಾಪೆಯೊಂದನ್ನು ಹಾಸಿದ. ವೃದ್ಧ ಭಿಕ್ಷು ಅದರ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಎದುರಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ದಾರಾಳಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿ, ಅವಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಮೂಲಕ ಸಂಬೋಧಿಸಿದರು : “ಉಪಾಸಕಳೇ, ನಿನ್ನ ಚಿತ್ತದ ಸಂಕಲ್ಪವೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳು.”

ಅಶ್ರುಪೂರ್ಣ ನೇತ್ರಗಳಿಂದ ದಾರಾ ಭಿಕ್ಷುವನ್ನು ಯಾಚಿಸಿದಳು : “ಕರುಣೆಯ ಸಾಗರವಾಗಿರುವ ತಂದೆಯೇ, ಭಾಗ್ಯಹೀನವಾಗಿರುವ ಈ ಮಗುವಿಗೆ ಹಾಗೂ ಇದರ ತಾಯಿಗೆ ಆಶ್ರಯದ ಭಿಕ್ಷೆನೀಡಿ.”

ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಆಲೋಚಿಸಿದ ತರುವಾಯ ಆ ಭಿಕ್ಷು ಉತ್ತರಿಸಿದರು : “ದೇವಿ, ನೀನು ಬಯಸುವ ಸಾಂಸಾರಿಕ ಸೌಲಭ್ಯಗಳು ಬುದ್ಧನ ಶರಣಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ, ಧರ್ಮದ ಶರಣಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ, ಸಂಘದ ಶರಣಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.”

ದಾರಾ ಬಿಕ್ಕಳಿಸಿ ಅತ್ತಳು : “ಇಲ್ಲ ತಂದೆ, ಈ ದಾಸಿಗೆ ಬೇರೇನೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅತ್ಯಾಚಾರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗದಂತೆ ಇರಲು ಮಾತ್ರ ನಿಮ್ಮ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತೇನೆ. ಕೃಪೆಯ ಸಾಗರವಾಗಿರುವ ತಂದೆಯೇ, ಬುದ್ಧನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮಗುವನ್ನು ನಾನು ಪಡೆಯುವಂತಾದರೆ ಸಾಕು.”

ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಶಾಂತಮುಖದಲ್ಲಿ ಕರುಣೆಯ ಮುಗುಳ್ಳಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಅವರು ಹೇಳಿದಳು : “ದೇವಿ, ಲೋಕದ ಎಲ್ಲ ಸಂಬಂಧಗಳೂ ಮೋಹಗಳು; ಅವು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಮೋಹದಿಂದ ಕ್ಷೇಶಕ್ಕೊಳಗಾದ ಚಿತ್ತ ಶಾಂತಿಯನ್ನಾಗಲೀ, ಶರಣನ್ನಾಗಲೀ ಪಡೆಯಲಾರದು.”

ಕಣ್ಣೆವೆಯಿಕ್ಕದೆ ದಾರಾ ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಮುಖದತ್ತಲೇ ನೋಡುತ್ತ ಇದ್ದಳು. ನಿರಾಶೆ ಅವಳ ವ್ಯಗ್ರತೆಯನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿನಿಂತಿತು. ಅವಳು ಮತ್ತೆ ಧೈರ್ಯಮಾಡಿ ಹೇಳಿದಳು : “ಹೇ, ಧರ್ಮಪಿತ, ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳ ಬಗೆಗೂ ದಯೆಯನ್ನು ತೋರುವ ಬುದ್ಧನ ಧರ್ಮಚಕ್ರದಲ್ಲಿ, ಈ ವಿಹಾರದಲ್ಲಿ ಈ ದಾಸಿ ಶರಣನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಾಳೆ. ವಿನಯವನ್ನೂ, ಶೀಲವನ್ನೂ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು, ತ್ರಿಶರಣದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಳಾಗಿ ಈ ದಾಸಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾಳೆ.”

ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಅವಿಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ಶಾಂತ ಮುಖಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಕೆಲಕಾಲ ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸದೆಯೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ದಾರಾ, ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಪಾದಗಳ ಬಳಿ

ಶಾಕುಲನನ್ನು ಮಲಗಿಸಿ, ಜಗಲಿಗೆ ಹಣೆಚಾಚಿ ಮತ್ತೆ ಯಾಚಿಸಿದಳು : “ತಂದೆ, ಈ ಅಸಹಾಯ ಬಾಲಕನಿಗಾಗಿ ಈ ದಾಸಿ ಧರ್ಮದ ಶರಣನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಾಳೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿಕೊಂಡು, ಮೋಹ-ಮುಕ್ತಳಾಗಿ ಈ ದಾಸಿ ಚೇರೀ-ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ.”

ನಿದ್ದೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಮಗು ಒರಟು ಕಲ್ಲಿನ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದಾಗಿ ಬಾಯ್ಬಿಡುತ್ತಾ ಚೇತರಿಸಿತೊಡಗಿತು. ಆ ಸಂಕಟದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು, ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಭಿಕ್ಷು ಆದೇಶ ನೀಡಿದರು : “ದೇವಿ, ಮಗುವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊ !”

ಭಿಕ್ಷು ಅವಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು : “ಚೇರೀ-ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿರುವ ನೀನು ಯಾರು ?”

“ಧರ್ಮಪಿತ, ನಾನು ಈ ಅಸಹಾಯ ಬಾಲಕನ ತಾಯಿ” ಎಂದು ದಾರಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು.

“ಚೇರೀ-ಧರ್ಮವನ್ನು ನೀನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪತಿಯ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಇದೆಯೇ?” - ಭಿಕ್ಷು ಸ್ವಲ್ಪ ಯೋಚಿಸಿ, ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬಾಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು.

“ಇಲ್ಲ ತಂದೆ, ಪತಿ ಇಲ್ಲ” - ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಮುಖದತ್ತ ನೋಡುತ್ತ ದಾರಾ ಆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಏಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಳು.

“ಪತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ, ಚೇರೀ-ಧರ್ಮ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಪಿತನ ಅನುಮತಿಯಾದರೂ ಇದೆಯೇ ?” - ಭಿಕ್ಷು ಮತ್ತೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು.

ದಾರಾ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತ ಮತ್ತೆ ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತ ಹೇಳಿದಳು : “ಇಲ್ಲ. ತಂದೆ, ನನಗೆ ಪತಿಯೂ ಇಲ್ಲ ; ಪಿತನೂ ಇಲ್ಲ.”

ತಲೆಬಾಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ಭಿಕ್ಷು ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿದರು : “ಪತಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಪಿತನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದಾದರೆ, ನಿನ್ನ ಚೇರೀ-ಧರ್ಮ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಪುತ್ರನ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾದರೂ ಇದೆಯೇ ?”

“ತಂದೆ, ಈ ದಾಸಿಯ ಪುತ್ರ ಇನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಗೆಕೊಡುವಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವನಾಗಿಲ್ಲ”- ಮತ್ತೆ ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತ ದಾರಾ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸಿದಳು.

ಭಿಕ್ಷು ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಅವಿಚಲಿತರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಮತ್ತೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು: “ನೀನು ದಾಸಿಯಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ನಿನ್ನ ಒಡೆಯನ ಒಪ್ಪಿಗೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಚೇರೀ-ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಯಸುತ್ತಿದ್ದೀಯೇನು ?”

“ಇಲ್ಲ ತಂದೆ.” ದಾರಾ ಮತ್ತೆ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತ ಕಾತರಪೂರ್ಣ ಸ್ವರದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ದಾಸಿ ಶರಣನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ.”

ಭಿಕ್ಷು ಬಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿದರು. ದಾರಾಳತ್ತ ನೋಡುತ್ತ ಹೇಳಿದರು : “ದೇವಿ, ಧರ್ಮದ ನಿಯಮಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಹೆಣ್ಣಿನ ಪೋಷಕರ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಸಂಘ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಶರಣನ್ನು ನೀಡುವಂತಿಲ್ಲ.”

ತನ್ನ ದೌರ್ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಹತಚೇತನಳಾದ ದಾರಾ ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಮುಖವನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟಳು. ಅವರು ಮೇಲೇಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ದಾರಾ ಕೈಮುಗಿದು ಬೇಡಿಕೊಂಡಳು : “ಆದರೆ ತಂದೆ, ಭಗವಾನ್ ಬುದ್ಧ ವೇಶ್ಯೆಯಾಗಿದ್ದ ಅಂಬಪಾಲಿಗೂ ಸಂಘದಲ್ಲಿ ಶರಣ ನೀಡಿದ್ದರಲ್ಲವೆ !”

“ದೇವಿ, ವೇಶ್ಯೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ನಾರಿ” - ಮೇಲೇಳುತ್ತ ಭಿಕ್ಷು ಉತ್ತರಿಸಿದರು.

ಹತಚೇತನಳಾದ ದಾರಾ ತೆರೆದ ಬಾಯಿ ತೆರೆದಂತೆ ಭಿಕ್ಷುವಿನತ್ತ ನೋಡುತ್ತ ಇದ್ದಳು. ಭಿಕ್ಷು ಬಾಗಿಲ ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾದರು. ಯುವಕ ಭಿಕ್ಷುವೂ ಚಾಪೆಯನ್ನು ಮುದುರಿಕೊಂಡು ಬಾಗಿಲಿನ ಪರದೆಯ ಹಿಂದೆ ಹೊರಟುಹೋದ. ಬಾಗಿಲಿನ ಪರದೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿತು. ಬೇಗೆಯಿಂದ ಹೂ-ಹೂಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸುಡುಗಾಳಿ ಅಶ್ವತ್ಥ ವೃಕ್ಷದ ಎಲೆಗಳ ನಡುವೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನರಸುತ್ತಿತ್ತು. ದಾರಾ ಅದೇ ರೀತಿ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಯಾಗಿ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಜಡವಾಗಿದ್ದ ಅವಳ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಏನನ್ನು ಚಿಂತಿಸಲೂ, ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾಗಿತ್ತು. “ವೇಶ್ಯೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ನಾರಿ !” ಎಂಬ ಮಾತುಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಅವಳ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಮೊಳಗುತ್ತಿದ್ದುವು.

ತನ್ನ ಅಳುವಿನ ಮೂಲಕ ಶಾಕುಲ ದಾರಾಳನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದ. ಮಗುವಿನ ಅಳುವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಮಗುವಿನ ಬಾಯಿಗೆ ಮೊಲೆಯನ್ನಿಟ್ಟಳು. ಮೊಲೆಯನ್ನು ಕಚ್ಚಿದರೂ, ಬರಿದಾಗಿದ್ದ ಎದೆಯಿಂದ ಹಾಲು ಬರದೆ ಇದ್ದಾಗ ಆ ಮಗು ಮತ್ತಷ್ಟು ಚೇತರಿಸಿತು. ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ ಹತಚೇತನಳಂತೆ ಅಥವಾ ಮೈಮರೆತವಳಂತೆ ಕುಳಿತಿರುವಷ್ಟು ಅವಕಾಶವೂ ದಾರಾಳಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಏನಾದರೂ ಒಂದಿಷ್ಟು ಹಾಕಿ, ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಒಸರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಮಗುವಿನ ಹಸಿವನ್ನು ತಣಿಸಲು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಸ್ವತಃ ಅವಳಿಗೆ ಹಸಿವಿನ ಅರಿವೇನೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಗುವಿನ ಹಸಿವನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆಯೇ ಅವಳ ಕರುಳು ಹಿಂಡತೊಡಗಿತು.

ದಾರಾ ಜಗಲಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದಳು. ಬಳಲಿಕೆಯಿಂದಲೂ, ನಿಶ್ಚಿತಿಯಿಂದಲೂ ಅವಳ ಕಾಲುಗಳು ತತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಶಾಕುಲನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲೂ ತೋಳುಗಳು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿತು ; ಮಗು ತನ್ನ ತೋಳಿನಿಂದ ಬಿದ್ದು

ಹೋಗುತ್ತದೆಯೋ ಏನೋ ಅನ್ನಿಸಿತು. ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವಳು ತನ್ನನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡಳು. ಅಶ್ವತ್ಥ ವೃಕ್ಷದ ನೆರಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಅವಳು ಸೂರ್ಯನ ಪುರಿ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಕಾದು ಸುಡುತ್ತಿದ್ದ ನೆಲದ ಮೇಲೆ, ಕಾದ ಧೂಳಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದು ಹೂ-ಹೂಕರಿಸುತ್ತ ಚಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸುಡುಗಾಳಿಯ ಅಲೆಯಲ್ಲಿ, ಶಾಕುಲನನ್ನು ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಅವಚಿಕೊಂಡು ನಡೆಯತೊಡಗಿದಳು.

ಆಶ್ರಯ ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂಬ ಆಸೆಯಿಂದ ಯಾವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ದಾರಾ ಓಡೋಡುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಳೋ ಅದೇ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಈಗ ಬಳಲಿದ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಭಯದಿಂದಾಗಿ ತನ್ನ ಶಾಕುಲನಿಗೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಅರಸುತ್ತ ಅವಳು ಪುರೋಹಿತನ ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೊರಟಿದ್ದಳು. ಈಗ ಅವಳು ಮತ್ತು ಅವಳ ಶಾಕುಲ-ಇಬ್ಬರೂ ಆಶ್ರಯರಹಿತರಾಗಿದ್ದರು. ದಾರುಣವಾದ ವೃಥೆಯಿಂದಲೂ, ಆಘಾತಗಳಿಂದಲೂ ಜಡವಾಗಿದ್ದ ಅವಳ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದುದು ಒಂದೇ ಒಂದು ಮಾತು - ವೇಶ್ಯೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ನಾರಿ. ತಾನು ಪರತಂತ್ರಳಾಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ತನಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಶರಣು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ ; ಎಡೆ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ದಾಸಿಯಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ತಾನು ಪರತಂತ್ರಳಾಗಿಬಿಟ್ಟೆನೆ ?

ದಾರಾಳ ಬುದ್ಧಿ ಕನಲಿ ಎದ್ದಿತು. ತಾನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಇದ್ದುದಾದರೂ ಎಂದು ?... ತನ್ನ ಮಗುವನ್ನು ತಾನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅವಳು ದಾಸತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಳು. ತನ್ನನ್ನೇ ಮಾರಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಅವಳಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಎಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಿತು ? ಕುಲನಾರಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಂದೆಂದೆ... ವೇಶ್ಯೆಯೊಬ್ಬಳೇ ಸ್ವತಂತ್ರಳು.

ದಾರಾ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದಳು-ನನ್ನ ಮಗುವಿಗಾಗಿ ನಾನು ಸ್ವತಂತ್ರಳಾಗುತ್ತೇನೆ.

ಹಗಲಿನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಯಾಮ ಕಾಲಿಟ್ಟು ಸೂರ್ಯ ಮಥುರಾಪುರಿಯ ವಿಶಾಲವಾದ ಉಪರಿಗೆಯ ಮನೆಗಳ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟುದರಿಂದ ರಾಜಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಇತರ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೆರಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಕ್ಲಾಂತಳೂ, ವಿರೂಪಿತಳೂ ಆಗಿದ್ದ ದಾರಾ ಬಳಲಿದ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಕುಲನನ್ನು ಹೊತ್ತು, ಶುಷ್ಕವಾಗಿದ್ದ ಸ್ತನಗಳಿಗೆ ಅವನನ್ನು ಒತ್ತಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ನಗರದ ರಾಜಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಇತರ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಲೆಯತೊಡಗಿದ್ದಳು. ಉಪರಿಗೆಗಳ ನೆರಳಿನ ಶರಣು ದೊರೆತಿದ್ದುದರಿಂದ ರಾಜಮಾರ್ಗಗಳೂ ಇತರ ಬೀದಿಗಳೂ ಎಚ್ಚತ್ತಿದ್ದವು. ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು-ಹೋಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ನಾಗರಿಕರನ್ನು ದಾರಾ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು : “ನಾಗರಿಕನೇ, ವೇಶ್ಯೆಯರ ಬೀದಿ ಎಲ್ಲಿದೆ?”

ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ನಾಗರಿಕ ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಿದ : “ನಾರಿಗೆ ವೇಶ್ಯೆಯರಿಂದ ಆಗಬೇಕಾಗಿರುವುದಾದರೂ ಏನು ?”

ಬಳಲಿದ್ದ ತನ್ನ ಕೈಗಳಿಂದ ಜಾರಿ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಮಗುವನ್ನು ಆತುಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತ ದಾರಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ನಾನು ವೇಶ್ಯೆಯಾಗುತ್ತೇನೆ!”

ಹಾಸ್ಯಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ನಾಗರಿಕ ದಾರಾಳ ಮುಖದ ಭಾವವನ್ನು ಕಂಡು ತೆಪ್ಪಾಗಿಬಿಟ್ಟ. ಆದರೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಇಬ್ಬರು ನಾಗರಿಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ದಾರಾಳ ಮೂಳೆ-ಚಿಕ್ಕಳದಂತಾಗಿದ್ದ ಮುಖವನ್ನೂ, ಕೆದರಿದ್ದ ಕೂದಲನ್ನೂ, ಗುಳಿಬಿದ್ದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ, ಹರಿದಿದ್ದ ಮಲಿನವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತ ಅಟ್ಟಹಾಸಗೈದು ಹೇಳಿದ : “ಆಹಾ ! ಎಂಥ ರೂಪ-ಲಾವಣ್ಯ? ಎಂಥ ಗುಣ? ಎಂಥ ಶೋಭೆ? ಇವಳು ವೇಶ್ಯೆಯಾಗಿಬಿಟ್ಟರೆ ಮಥುರಾ ಪುರಿಯ ರಸಿಕ ಸಮುದಾಯ ತನ್ನ ಕಣ್ಮಣಿಯಾದ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳನ್ನೇ ಮರೆತುಬಿಡುತ್ತದೆ.”

ಮೊದಲು ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಿದ್ದ ಯುವಕ ದಾರಾಳ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಭರ್ತ್ಸನೆಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ : “ನೀನು ವೇಶ್ಯೆಯಾಗಬಯಸುತ್ತೀಯೇನು? ತಾಯಿಯ ಗೌರವಾರ್ಹವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ನೀನು ವೇಶ್ಯೆಯಾಗಿ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಶತ್ರುವಾಗಬಯಸುತ್ತೀಯೇನು? ಹಣದ ಆಸೆಗಾಗಿ ನಿನ್ನ ಮೈಯನ್ನೂ, ಮಾತೃತ್ವದ ಗೌರವವನ್ನೂ ಮಾರಬಯಸುತ್ತೀಯೇನು? ದುರ್ಭಾಗ್ಯೆ, ನೀನು ವೇಶ್ಯೆಯಾಗಲೂ ಅರ್ಹಳಾಗಿಲ್ಲ. ಕಾಮಿಗಳಿಗೆ ಅವರ ಹಣಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ನೀನೇನು ಕೊಡಬಲ್ಲೆ? ನಿನ್ನನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಯಾರೋ ರಸವನ್ನು ಹೀರಿ, ಸಿಪ್ಪೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದ್ದ ನಿನ್ನ ಶೋಭೆ ಬರಿದಾಗಿದೆ; ದೌರ್ಭಾಗ್ಯವೊಂದೇ ಉಳಿದಿದೆ. ನಿನ್ನನ್ನು ಹೀರಿಬಿಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಬದುಕಲು ನೀನು ಅನರ್ಹಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಬದುಕಿರಬೇಕೆಂಬ ಮೋಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು. ಹೋಗು, ಯಮುನೆಯ ತೀತಲ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊ.”

ಪ್ರವಾಸಕಾಲದಲ್ಲಿನ ಉಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಗಡ್ಡ-ಮೀಸೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಆ ನಾಗರಿಕನನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ದಾರಾಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಅವನ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಅವನು ಯಾರೆಂಬುದನ್ನು ಅವಳು ಗುರುತಿಸಿದಳು. ಅವನ ಹೆಸರು ಹಿಡಿದು ಕರೆಯಬೇಕೆಂದು ಅವಳು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆದರೆ, ಮಾತನಾಡಲೂ ಅವಳಿಗೆ ಅವಕಾಶಕೊಡದೆ ತನ್ನ ವಿಕೃತ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಯುವಕ ಹೇಳುತ್ತಲೇ ಹೋದ : “ದುರ್ಭಾಗ್ಯೆ, ಮಗುವಿನ ಹಸಿವನ್ನು ತಣಿಸಲು ನೀನು

ವೇಶ್ಯೆಯಾಗಬಯಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಯಮುನಾತೀರಕ್ಕೆ ಹೋಗು! ನಿನ್ನಂತಹ ದೀನ-
ದರಿದ್ರರ ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲ ಸೂರೆಹೊಡೆದು ನಿಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲ ಕ್ಷುಧಾರ್ತರನ್ನಾಗಿಸಿ, ಈಗ
ನಿಮ್ಮಂಥವರಿಗೇ ಅನ್ನಸಂತರ್ಪಣೆಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪದ್ಮನಾಭ ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ
ಅಗತ್ಯವಾದ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಸಂಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಹೋಗು, ನಿನಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ
ಭಿಕ್ಷೆಯ ಆ ಭೋಜನವನ್ನು ಅವನಿಂದ ಪಡೆದು ಅವನಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿರುವ
ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಕೊಡು.”

ಆ ನಾಗರಿಕನನ್ನು ಹೆಸರು ಹಿಡಿದು ಕರೆಯಬೇಕೆಂದು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ದಿವ್ಯಾ
ಉಸಿರೆಳೆದುಕೊಂಡು ತುಟಿಗಳನ್ನು ತೆರೆದಳು. ಆದರೆ ಅವನು ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ
ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಮುಖ ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹಲವಾರು ಹೆಜ್ಜೆಗಳಷ್ಟು ದೂರ
ಮುಂದೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಅವನನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದು,
ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದ ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅತ್ತು ಅತ್ತು ತನ್ನ
ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನಿದ್ದೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಶಾಕುಲನನ್ನು ಆತುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಯಮುನೆಯ
ತೀರದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮನಾಭನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಸಂತರ್ಪಣೆಯ ಸ್ಥಳ ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು
ನಾಗರಿಕರಿಂದ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ದಾರಾ ಆ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯ
ತೊಡಗಿದಳು. ಅವಳ ತೋಳುಗಳೂ, ಕಾಲುಗಳೂ ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೂ
ಸೋಲತೊಡಗಿದ್ದುವು.

ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯವಾಗಿದ್ದರಿಂದ, ಶಿಲಾವೇಷ್ಠಿತವಾಗಿದ್ದ ಯಮುನಾ
ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಜನ ಕಿಕ್ಕಿರಿದಿದ್ದರು. ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪದ್ಮನಾಭನ ಅನ್ನಸಂತರ್ಪಣ
ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞದ ಪವಿತ್ರ ಧೂಮ ಅಲೆಅಲೆಯಾಗಿ ಸುಳಿದಾಡುತ್ತ
ಆಕಾಶದತ್ತ ಏರುತ್ತಿತ್ತು. ಅನ್ನ ಸಂತರ್ಪಣೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಸುತ್ತವರಿದಿದ್ದ ದರಿದ್ರರ
ಸಮೂಹ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಹಿಂದೆ-ಮುಂದೆ ತಳ್ಳುತ್ತ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದುಗೂಡುತ್ತ.
ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಚೀತ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಗುವನ್ನು ತನ್ನ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಆತುಕೊಂಡು,
ಬಳಲಿದ ತನ್ನ ಶರೀರದ ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು, ತತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲುಗಳಿಂದ
ಅಸ್ಥಿಪಂಜರಗಳ ಸಮೂಹದಂತಿದ್ದ ಆ ದೀನರ ಗುಂಪನ್ನು ದಾಟಿ ಭಿಕ್ಷೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ
ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ನುಗ್ಗಲು ದಾರಾ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಬೆನ್ನ ಬದಿಯಲ್ಲಿ,
“ಹಿಡಿಯಿರಿ, ಹಿಡಿಯಿರಿ ! ಕದ್ದು ಓಡಿಬಂದಿರುವ ದಾಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ;
ಹಿಡಿಯಿರಿ !” ಎಂಬ ಮಾತುಗಳು ಕೇಳಿಬಂದುವು.

ಅದು ತನ್ನ ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದ ಪುರೋಹಿತನ ಧ್ವನಿ ಎಂಬುದನ್ನು ದಾರಾ
ಗುರುತಿಸಿದಳು. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ “ಕದ್ದೋಡಿ ಬಂದಿರುವ ಆ ದಾಸಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಿರಿ”

ಎಂಬ ಅವರ ಕರೆ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ಪುರೋಹಿತ ಚಕ್ರಧರನ ಕರೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಇತರ ಕೆಲವು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೂ
ಅವನ ಬಗೆಗಿನ ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದಾಗಿ ಕದ್ದು ಓಡಿಬಂದಿರುವ ದಾಸಿಯನ್ನು
ಸುತ್ತವರಿದು ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಕರೆಕೊಡತೊಡಗಿದರು. ದಾರಾಳಿಗೆ
ತನ್ನ ಹಿಂದೆ, ಎಡ-ಬಲಗಳೆಲ್ಲ ತನ್ನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೇ ಇದ್ದಂತೆ
ತೋರಿತು. ಜಲಧಾರೆ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಎದುರು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತನ್ನನ್ನು
ಹಿಡಿಯುವಂತಹವರು ಯಾರೂ ಇರದಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಶಾಕುಲನನ್ನು ಎದೆಗೆ
ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಆ ಕಡೆಗೆ ಓಡಿದಳು. ಪುರೋಹಿತನ ಕರೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಅವಳ
ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಬೆದರಿದ ದಾರಾ ಶಾಕುಲನನ್ನು ಎದೆಗೆ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ
ಪುರೋಹಿತನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬೀಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಸಾಯುವುದೇ ಉತ್ತಮವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ,
ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದ ಆ ತೀರದಿಂದ ನದಿಗೆ ಹಾರಿಬಿಟ್ಟಳು.

* * *

ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಮಾಸದ ಪ್ರಖರ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ತಪ್ಪವಾಗಿದ್ದ ಭವನಗಳ
ಉಷ್ಣತೆಯಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಗೂ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದ ತಂಪಾದ
ಆವರಣದ ಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸಲು ಮಥುರಾಪುರಿಯ ಅನೇಕ ಸಾಮಂತರು,
ರಾಜಪುರುಷರು ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠಿಗಳು ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ನೌಕಾ ವಿಹಾರಕ್ಕೆ
ತೊಡಗಿದ್ದರು. ಓಡಿಬಂದಿದ್ದ ದಾಸಿ, ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದ ತೀರದಿಂದ ನದಿಗೆ ಹಾರಿದ
ಎಡೆ ಶೂರಸೇನ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಜನಪದ ಕಲ್ಯಾಣಿ, ರಾಜ ನರ್ತಕಿ ದೇವಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ
ನೌಕೆಗೆ ತೀರ ಸಮೀಪವಾಗಿತ್ತು. ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಸೇವಕರು
ಮುಳುಗಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ತತ್ಕ್ಷಣವೇ ನೀರಿನಿಂದ ಹೊರತೆಗೆದು
ನೌಕೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿದರು. ಆಗಲೂ ಅವಳ ಮಗು ಅವಳ ಶುಷ್ಕ ಸ್ತನದ
ಮೇಲೆ, ಕೃಶವಾದ ತೋಳುಗಳಿಂದ ಬಂಧಿತವಾಗಿತ್ತು.

ಕರುಣೆಯಿಂದ ಕರಗಿಹೋದ ದೇವಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಮೂರ್ಛಿತಳಾಗಿದ್ದ ಆ
ಹೆಣ್ಣಿನ ಬಾಹುಪಾಶದಿಂದ ಮಗುವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಳು. ಮಗು
ನಿರ್ಜೀವವಾಗಿತ್ತು. ಮೃತಶಿಶುವನ್ನು ಒಂದು ಬದಿಗಿರಿಸಿ, ತನ್ನ ಬಹುಮೂಲ್ಯ
ಕೌಶೇಯ ವಸ್ತ್ರಗಳ ಬಗೆಗೆ ಚಿಂತಿಸದೆ, ನೀರಿನಿಂದಲೂ ಪಾಚಿಯಿಂದಲೂ
ತುಂಬಿದ್ದ ಆ ದಾಸಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ತನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಳು.
ಆ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಬರಿಸಲು ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ದಾಸಿಯರು ಮತ್ತು ಸೇವಕರು
ಅವಳಿಗೆ ಸುಗಂಧ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮೂಸಿಸಲು, ಬೀಸಣಿಗೆಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಬೀಸಲು

ತೊಡಗಿದರು. ಅನೇಕ ನೌಕೆಗಳು, ದೋಣಿಗಳು ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ನೌಕೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ನೆರೆದುವು. ದಡದಲ್ಲಿಯೂ, ನೌಕೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೋಲಾಹಲ ಉಂಟಾಯಿತು.

ದೇವಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಹಾಗೂ ಅವಳ ಸೇವಕರ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದ ದಾರಾ ಎಚ್ಚತ್ತಳು. ಕಣ್ಣೆರೆದೊಡನೆಯೇ ಅವಳು ತುಂಬಿಬಂದ ವ್ಯಾಕುಲಪೂರ್ಣ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ, “ನನ್ನ ಮಗು... ನನ್ನ ಮಗು ಶಾಕುಲ ಎಲ್ಲಿ ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ದಾರಾಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈ ಇರಿಸಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿದಳು : “ಭದ್ರೆ, ಶಾಂತಳಾಗು. ನಿನ್ನ ಮಗು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.”

ಈ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ವರ್ತನೆಯನ್ನು ಕಂಡು ದಾರಾ, ರತ್ನಪ್ರಭಾಳತ್ತಲೇ ನೋಡುತ್ತ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟಳು. ಅವಳು ಕಣ್ಣರಳಿಸಿ ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆ ನೋಡಿದಳು : ತಾನು ಮುತ್ತಾತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಭವನವನ್ನೇನೂ ಸೇರಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?... ತಾನು ಕನಸನ್ನೇನೂ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ಅರಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಪುರೋಹಿತ ಚಕ್ರಧರನ ಧ್ವನಿ ಅವಳ ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು : “ಓಡಿಬಂದಿರುವ ಈ ದಾಸಿ ನನ್ನ ಆಸ್ತಿ. ಅವಳನ್ನು ನನಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿಸಿ ಅವಳನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ, ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡಿಸಲು ರಾಜಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಎಳೆದೊಯ್ಯುತ್ತೇನೆ. ಅವಳು ಕಳ್ಳಿ. ನಾನು ಐವತ್ತು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ತೆತ್ತು ದಾಸ-ದಾಸಿಯರ ವ್ಯಾಪಾರಿಯಾದ ಭೂಧರನಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಕೊಂಡು ಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ.” ಚಕ್ರಧರ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕೂಗುಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ.

ಭಯದಿಂದ ಕಂಪಿಸಿ, ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ತೋಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ವಿಹ್ವಲ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ದಾರಾ ಬೇಡಿಕೊಂಡಳು : “ಆರ್ಯ, ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು ! ಈ ಕಟುಕ ಪುರೋಹಿತನಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು. ಇವನು ನನ್ನ ಮಗುವಿನ ಪ್ರಾಣ ತೆಗೆದುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ನನ್ನನ್ನೂ ಕೊಂದುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಆರ್ಯ, ನಾನು ವೇಶ್ಯೆಯಾಗುತ್ತೇನೆ. ವೇಶ್ಯೆಯಾಗಿ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಋಣವನ್ನು ತೀರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಆರ್ಯ, ನಾನು ಕಲಾವಿದೆಯೂ ಹೌದು. ನಾನು ವೇಶ್ಯೆಯಾಗುತ್ತೇನೆ.. ಆರ್ಯ, ದಾಸತ್ವ ನನಗೆ ಅಸಹ್ಯವಾಗಿದೆ.”

ತನ್ನ ಮನೆಯಿಂದ ಕದ್ದು ಓಡಿಬಂದಿರುವ ದಾಸಿಯನ್ನು ತನಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿಸಬೇಕೆಂದು ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ಪುರೋಹಿತ ಚಕ್ರಧರ ದೊಡ್ಡ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಅರಚುತ್ತಿದ್ದ. ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿನ ಹಾಗೂ ನೌಕೆಗಳಲ್ಲಿನ ಕೋಲಾಹಲವನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿನಿಂತು, ಗಗನವನ್ನು ಭೇದಿಸುವಂತೆ ರಾಜಕೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಕಹಳೆಯ ನಾದ ಕೇಳಿಬಂತು. ಕೂಡಲೇ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೌನ

ನೆಲೆಸಿತು. ಆ ಮೌನದಲ್ಲಿ ಘೋಷಣೆ ಕೇಳಿ ಬಂತು : “ನಾಗರಿಕರೆ, ಎಚ್ಚರ ! ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ, ಪ್ರಜಾಪಾಲಕ, ಧರ್ಮರಕ್ಷಕ, ಮಹಾಪ್ರತಿನಿಧಿ, ಪರಾಕ್ರಮಿ ರವಿಶರ್ಮರು ಆಗಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.”

ಸೂಚನೆ ದೊರೆತೊಡನೆಯೇ ನೌಕೆಗಳು ಸಡಗರದಿಂದ ದಾರಿಬಿಟ್ಟವು. ದಡದಲ್ಲಿನ ಕೋಲಾಹಲ ಸ್ತಬ್ಧವಾಯಿತು. ಚಿನ್ನದ ಬಣ್ಣದ ತಲೆವಾಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ, ಹದಿನಾರು ಮಂದಿ ನಾವಿಕರು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ನೌಕೆ ದೇವಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ನೌಕೆಯ ಬಳಿಯೇ ಬಂದು ನಿಂತಿತು. ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ನೌಕೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಜನರೆಲ್ಲ ಮಹಾಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಿಗೆ ತಲೆಬಾಗಿ ವಂದಿಸಿ, ಜಯಘೋಷ ಮಾಡಿದರು. ಶುಭ್ರವಾಗಿದ್ದ ಒರಗುದಿಂಬಿಗೆ ಒರಗಿಕೊಂಡು ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ರವಿಶರ್ಮರು ಸ್ಮಿತವದನದಿಂದ ದೇವಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ವಂದನೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದರು.

ಮಹಾಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ನೌಕೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ, ಕೆಂಪು ಪೇಟವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಚಾರಣ ಮತ್ತೆ ಘೋಷಿಸಿದ : “ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ, ಪ್ರಜಾಪಾಲಕ, ಧರ್ಮರಕ್ಷಕ, ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ ಮಹಾಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿ ಹಾಗೂ ಅಸಂತೋಷ ಮೂಡಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಈ ಎಡೆಗೆ ದಯಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಜಾಪಾಲಕರ, ಧರ್ಮರಕ್ಷಕರ ಆದೇಶ ಇದು - ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿರುವವರು, ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಯಸುವವರು ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕರ ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯದಾನಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಬೇಡಿಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದು.”

ದಡದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ತಲೆಬಾಗಿಸಿ, ಕೈಮುಗಿದು ನಿವೇದಿಸಿದ : “ನಾನು ಯಜ್ಞನಿಷ್ಠ ವಿಪ್ರ ವರುಣಧರರ ಪುತ್ರನಾದ ಯಜ್ಞನಿಷ್ಠ ಚಕ್ರಧರ. ಇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ಆಣೆ ಇಟ್ಟು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಿವೇದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಧರ್ಮರಕ್ಷಕ ಮಹಾರಾಜರ ಎದುರಿಗೆ ಇರುವ ದೇವಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಅವರ ನೌಕೆಯಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞದಕ್ಷಿಣೆಯ ಹಣದಿಂದ ನಾನು ಕೊಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದ ದಾರಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕಾಶ್ಮೀರಿ ಯವನ ದಾಸಿ ಇದ್ದಾಳೆ. ದಾಸಿ ದಾರಾಳನ್ನು ನನಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ ಧರ್ಮರಕ್ಷಕ ಮಹಾರಾಜರು ದಯವಿಟ್ಟು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಬೇಕು.”

ತನ್ನ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಎದ್ದುನಿಂತು, ತಲೆಬಾಗಿ ವಂದಿಸಿ, ದೇವಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ನಿವೇದಿಸಿದಳು : “ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ, ಧರ್ಮರಕ್ಷಕ ಮಹಾರಾಜರ ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶೂರಸೇನ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಜನಪದ ಕಲ್ಯಾಣಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಇಷ್ಟು : ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿರುವ ಈ ದಾಸಿಯ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಸಂದಾಯ

ಮಾಡಿ, ಅವಳನ್ನು ನಾನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಮಹಾರಾಜರ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತೇನೆ.”

ಮಹಾಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ರತ್ನಪ್ರಭಾಳತ್ತ ತಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಹರಿಸಿ ಹೇಳಿದರು : “ದೇವಿ, ಹಣಸಂದಾಯ ಮಾಡಿ ಬೇರೊಬ್ಬರ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಬಲವಂತವಾಗಿ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬಡವರೂ ಬಲ್ಲಿದರೂ ಒಂದೇ.”

ಪುರೋಹಿತ ಚಕ್ರಧರನು ಆಕಾಶದತ್ತ ಕೈಯೆತ್ತಿ ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿದ. “ಧರ್ಮಾವತಾರರಾದ ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕರಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ. ಈ ದಾಸಿ ಯಜ್ಞನಿಷ್ಠ ದೀನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ರೋಗಿ ಪತ್ನಿಯ ಮಗುವಿನ ದಾದಿ. ದ್ವಿಜಪಾಲಕರೂ, ಧರ್ಮಾವತಾರರೂ ಆದ ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮಗುವಿಗೆ ಪ್ರಾಣ ದಾನಮಾಡಬೇಕು. ಈ ದಾಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಸಂತಾನದ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿದ್ದಾಳೆ.”

ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಮತ್ತೆ ಕೈಚೋಡಿಸಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಳು : “ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕರ ಧರ್ಮರಕ್ಷಕರ ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಈ ನರ್ತಕಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಸಂತಾನದ ಆರೈಕೆಗಾಗಿ ಬೇರೊಬ್ಬ ದಾದಿಯನ್ನು ಕೊಳ್ಳಲು ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾದಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಸಂದಾಯ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ.”

ಮಹಾಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಕೈಯೆತ್ತಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳಿಗೆ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟರು : “ದೇವಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ತೀರ್ಮಾನಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮದ ರಕ್ಷಣೆಯೇ ಅದರ ಉದ್ದೇಶ. ಒಡೆಯನ ಮನೆಯಿಂದ ಓಡಿಬಂದು ದಾಸಿ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಎಸಗಿದ್ದಾಳೆ. ದಾಸಿಯಿಂದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಚಿನ್ನದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೆಲೆಯನ್ನು ತೆತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಸೇವಾವಿಮುಖಿಗಳಾಗುವುದು ಚೌರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ದಾಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಆಸ್ತಿ. ದಾಸಿ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ತನ್ನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಒಡೆಯನನ್ನು ಆತನ ಆಸ್ತಿಯಿಂದ ವಂಚಿಸುವ ಯತ್ನ ಮಾಡಿದ್ದಾಳೆ.”

“ಧರ್ಮರಕ್ಷಕರ, ಧರ್ಮಾವತಾರರ ಮಾತು ಸತ್ಯ ! ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕರಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ !” - ಪುರೋಹಿತ ಮತ್ತೆ ತೋಳೆತ್ತಿ ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿದ.

ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ನೌಕೆಯ ಮರದ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಮಂಡಿಯನ್ನೂರಿ, ಕೈ ಮುಗಿದು ನಿಂತಿದ್ದ ದಾಸಿಯನ್ನು ಸಂಭೋದಿಸಿ ಮಹಾಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು : “ದಾಸಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಅವನ ಆಸ್ತಿಯಿಂದ ವಂಚಿಸುವ ಯತ್ನ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ನೀನು ಚೌರ್ಯವನ್ನೆಸಗಿದ ಅಪರಾಧಿಯಾಗಿದ್ದೀಯೆ.”

ನೌಕೆಯ ಮರದ ಪೀಠಕ್ಕೆ ಹಣೆಸೋಕಿಸಿ ದಾರಾ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಳು : “ಧರ್ಮಾವತಾರರೆ, ದಾಸಿ ಎಸಗಿರುವ ಅಪರಾಧಕ್ಕಾಗಿ ಪುತ್ರಸಹಿತವಾಗಿ ಅವಳಿಗೆ ದಯಮಾಡಿ ಮರಣದಂಡನೆಯ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿ. ಪ್ರಭುಗಳ ನ್ಯಾಯತೀರ್ಮಾನದಿಂದ ದಾಸಿ ಕೃತಾರ್ಥಳಾಗುತ್ತಾಳೆ.”

ಇದಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಮಹಾಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತ ಹೇಳಿದರು : “ಹಾಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪರಾಧಿಯ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದಾಸಿ ಮತ್ತು ದಾಸಿಯ ಮಗು - ಇವೆರಡೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಆಸ್ತಿಗಳು. ಆಸ್ತಿಯ ಇಚ್ಛೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಆಸ್ತಿಯ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.”

ಪುರೋಹಿತ ಮತ್ತೆ ತೋಳೆತ್ತಿ ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿದ : “ನ್ಯಾಯ ಮೂರ್ತಿಗಳು, ಧರ್ಮರಕ್ಷಕರು, ಧರ್ಮಾವತಾರರು ಹೇಳುವ ಮಾತು ಸತ್ಯ ! ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕರಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ !”

ದಾಸಿಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಮಹಾಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಕೇಳಿದರು : “ದಾಸಿ, ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯಂಥ ಪಾಪಕಾರ್ಯಕ್ಕೇಕೆ ಕೈ ಹಾಕಿದೆ ?”

“ಪುರೋಹಿತನ ದಾಸತ್ವದಿಂದ, ಹಸಿವಿನಿಂದ, ನನ್ನ ಮಗುವಿನ ಹಸಿವಿನಿಂದ ಬೇಸತ್ತು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದೆ ಧರ್ಮಾವತಾರ !” - ಕರ್ಪೋಲಗಳ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣೀರ ಧಾರೆಯನ್ನು ಹರಿಸುತ್ತ, ಕೈಮುಗಿದು ನಿವೇದಿಸಿದಳು.

ಕರುಣೆಯಿಂದ ದ್ರವಿತವಾಗಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ, ಕೈಚೋಡಿಸಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಹೇಳಿದಳು: “ಧರ್ಮರಕ್ಷಕ ಪ್ರಭು, ದಾಸಿಯ ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ದಂಡರೂಪವಾಗಿ ತಾವು ವಿಧಿಸಿದಷ್ಟು ದಂಡವನ್ನು ಚಿನ್ನದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತುಂಬಲು ಈ ನರ್ತಕಿ ಸಿದ್ಧಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ.”

ನ್ಯಾಯ-ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯಬೇಕೆಂದು ನರ್ತಕಿಗೆ ಕೈಯೆತ್ತಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ ಪುರೋಹಿತನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಹೇಳಿದರು : “ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅರಿತಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆ ! ಈ ದಾಸಿ ತನ್ನ ಮಗುವಿನೊಡನೆ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾಳೆ ಎಂಬುದು ಅವಳು ಪೀಡಿತಳಾಗಿದ್ದಳೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಎಲೈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆ, ದಾಸರನ್ನು ಪೀಡನೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿದ್ದೀಯೆ ಎಂಬ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಲಾಗಿದೆ.”

ಪುರೋಹಿತನ ಮುಖ ಬಿಳಿಚಿಕೊಂಡಿತು. ಅವನ ಧ್ವನಿ ಕಂಪಿಸಿತು. “ನಾನೇನೂ ಇವಳನ್ನು ಪೀಡಿಸಿಲ್ಲ, ಧರ್ಮಾವತಾರ !... ಈ ದಾಸಿ ಸೇವಾವಿಮುಖಿಳೂ ಒಡೆಯನ ವಿರೋಧಿಯೂ ಆಗಿದ್ದಾಳೆ” - ಹೀಗೆಂದು

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಿನಂತಿಸಿದ.

“ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆ, ಸೇವೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಡೆಯನಿಗೆ ಇರುವ ಅಧಿಕಾರವೇ ಹೊರತು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲ.” ಕಠೋರಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಮಹಾಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಮುಂದುವರಿದು ಹೇಳಿದರು : “ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಣದಾನವನ್ನು ಮಾಡುವವರು ದೇವತೆಗಳು. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರ ಇರುವುದೂ ಅವರಿಗೇ. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರ ಇರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿಜರಂತೆಯೇ ದಾಸರೂ ರಾಜನ ಪ್ರಜೆಗಳೇ.”

“ಈ ದಾಸಿಯ ಮಗುವೆಲ್ಲಿ ?” - ಮಹಾಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು.

ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಧರ್ಮಾವತಾರರೆ, ಅಭಾಗ್ಯಳಾದ ದಾಸಿಯ ಮಗು ನಿರ್ಜೀವವಾಗಿದೆ.”

ದಾರಾ ಮೂರ್ಛಿತಳಾಗಿ ನೌಕೆಯ ಮರದ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಸಿದು ಬಿದ್ದಳು. ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಮತ್ತು ಅವಳ ಸೇವಕರು ಅವಳು ನೀರಿಗೆ ಬೀಳದಂತೆ ರಕ್ಷಿಸಿದರು. ಈ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಕೇಳಿ ಇಡೀ ಜನಸಮೂಹ ತಲ್ಲಣಗೊಂಡಿತು. ಮಹಾಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತರೂ, ಮೌನಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಮತ್ತೆ ಪುರೋಹಿತನನ್ನು ಸಂಭೋದಿಸಿ, “ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆ, ಈ ದಾಸಿಗೆ ನೀನು ಎಷ್ಟು ಹಣ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೆ ?” ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು.

“ಧರ್ಮಾವತಾರರೆ, ಐವತ್ತು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೆ.”

“ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೇ, ದಾಸೀ ಪುತ್ರನ ಹತ್ಯೆಯ ಅಪರಾಧಕ್ಕಾಗಿ ನೀನು ರಾಜ್ಯಕೋಶಕ್ಕೆ ರಾಜದಂಡದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂರು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬಬೇಕು. ಈ ದಾಸಿ ರಾಜಾಸ್ಥಾನದ ವಶದಲ್ಲಿರುತ್ತಾಳೆ. ಪುನಃ ರಾಜ್ಯದ ಪರವಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ವಿಕ್ರಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.”

ಚಕ್ರಧರ ಭಯದಿಂದ ಕಂಪಿಸಿದ. ಆರ್ತನಾದದೊಡನೆ ಅವನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ : “ಧರ್ಮಾವತಾರರೆ, ದೀನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಬಗ್ಗೆ ದಯೆತೋರಿ. ಯಜ್ಞಧಕ್ಷಿಣೆಯಿಂದ ಬಾಳುವೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಇಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಲಾರ.”

“ನೀನು ನರಹತ್ಯೆಯ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಎಸಗಿದ್ದೀಯೆ ?” - ಮಹಾಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಸ್ವರ ಕಠೋರವಾಯಿತು, “ಶಾಸ್ತ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಮರಣದಂಡನೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಕಾರಾಗೃಹವಾಸದ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲು ಅವಕಾಶ

ಮಾಡಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ನೀನು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ನಗರ-ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಿ ಈ ರಾಜದಂಡವನ್ನು ತುಂಬು. ಅಗತ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ಪೋಷಣೆಗೆ ರಾಜ್ಯಕೋಶದಿಂದ ದಾನ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ.”

ಮೂರ್ಛಿತಳಾಗಿದ್ದ ದಾಸಿಯತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಹರಿಸಿ ಅವರು ಹೇಳಿದರು : “ಒಡೆಯನ ಮನೆಯಿಂದ ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧಕ್ಕಾಗಿ ಈ ದಾಸಿಗೆ ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನ ನಾಲ್ಕು ಚಾವಟಿ ಏಟಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ.” ನೆರೆದಿದ್ದ ಜನ ಈ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ನಡುಗಿದರು.

ದೇವಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕಣ್ಣೀರಧಾರೆ ಹರಿಯಿತು.

ಮಹಾಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಗಂಭೀರ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು : “ದಾಸಿಯ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಮತ್ತು ರುಗ್ಣ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಚಮರೀ-ಕೇಶಗಳ ಚಾವಟಿಯಿಂದ ಚಾವಟಿ ಏಟಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.”

೯. ಅಂಶುಮಾಲಾ

ದಾರಾಳನ್ನು ತನ್ನ ವಶವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಮೂಲಕ, ಕೆಸರಿನಿಂದ ಗಾಜಿನ ಚೂರನ್ನು ಹೊರತೆಗೆದಂತಾಯಿತಷ್ಟೇ ಎಂದು ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಭಾವಿಸಿದ್ದಳು ; ಆದರೆ, ದಾರಾ ನಿಜಕ್ಕೂ ರತ್ನವೇ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ್ದಳು.

ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದ ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಪ್ರಮುಖ ಶಿಷ್ಯೆ ಮುಕ್ತಾವಳಿ ಮಯೂರ ನೃತ್ಯದ ಲಯಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ತಾಂಬೂಲದ ತಳಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ದಾರಾ ತನ್ನ ಒಡತಿಯ ಸೇವೆಗೆ ಹಾಜರಾಗಿದ್ದಳು.

ಮುಕ್ತಾವಳಿಯತ್ತಲೇ ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿ ಇರಿಸಿದ್ದ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ತಾಂಬೂಲಕ್ಕಾಗಿ ದಾರಾಳತ್ತ ಕೈಚಾಚಿದಳು. ಕೈಗೆ ತಾಂಬೂಲ ದೊರೆಯದೆ ಹೋದಾಗ ಅವಳು ಅತ್ತ ತಿರುಗಿ ನೋಡಿದಳು. ದಾಸಿ ತುಂಬ ತನ್ಮಯಳಾಗಿ ಮುಕ್ತಾವಳಿಯ ನೃತ್ಯದ ಲಯವನ್ನೇ ಗಮನಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಅತ್ಯಂತ ಏಕಾಗ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಾಗಿ ಅವಳ ಹುಬ್ಬು ರೆಪ್ಪೆಗಳತ್ತ ಬಾಗಿತ್ತು. ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಮುಕ್ತಾವಳಿಯನ್ನು ಮರೆತು ವಿನೋದದಿಂದ ದಾಸಿಯ ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನೇ ಗಮನಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.

“ಅಯ್ಯೋ ಲಯಭಂಗವಾಯಿತು !” ಎಂಬ ಮಾತು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ದಾರಾಳ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಬಿತ್ತು. ತಾಂಬೂಲದ ತಳಿಗೆ ಅವಳ ಕೈಯಿಂದ ಜಾರಿಬಿತ್ತು.

ಮುಕ್ತಾವಳಿ ಸ್ತಂಭಿತಳಾದಳು. ತಳಿಗೆ ಜಾರಿ ಬಿದ್ದ ಸದ್ದಿನಿಂದ ದಾರಾಳೂ ಎಚ್ಚತ್ತಳು. ಬೆದರಿದ ಅವಳು ತುಂಬ ಸಂಕೋಚದಿಂದ ತನ್ನ ಒಡತಿ ಹಾಗೂ ಮುಕ್ತಾವಳಿ ಇಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಕ್ಷಮೆ ಕೋರಿದಳು. ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಈ ಶಿಷ್ಯ ವರ್ತನೆಯನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ, ಮಯೂರ ನೃತ್ಯವನ್ನು ಶುದ್ಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಆದೇಶವಿತ್ತಳು. ದಾರಾ ತುಂಬ ವಿನಯದಿಂದ ತನ್ನ ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ, ಅಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿ, ತನ್ನ ಅಶಿಷ್ಯ ವರ್ತನೆಯನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಳು.

ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿದಳು : “ಇಲ್ಲ ದಾರಾ, ನಿನಗೆ ನೃತ್ಯಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಶ್ರಮವಿದೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲ...” ಕೂಡಲೇ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದುದರಿಂದ ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು : “ಹಾಂ, ‘ನಾನು ಕಲಾವಿದೆ... ನರ್ತಕಿಯಾಗುತ್ತೇನೆ’

ಎಂದು ನೀನೇ ಅಂದು ನದಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೆ.”

ಒಡತಿಯ ಹಟದಿಂದ ವಿವಶಳಾದ ದಾರಾ, ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಹಾಗೂ ಮಾನಸಿಕವಾದ ವಿರಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಪ್ರತಿಭಳಾಗಿದ್ದಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನರ್ತಿಸಲು ಸಿದ್ಧಳಾದಳು. ವೀಣೆ ಮತ್ತು ಮೃದಂಗಗಳು ಮೊಳಗತೊಡಗಿದುವು. ದಾರಾಳ ಪಾದಗಳು ಲಯಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಚಲಿಸತೊಡಗಿದುವು. ವಯೋವೃದ್ಧ ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಾರನಾದ ರೋಹಿತ ಈ ಹೊಸ ನರ್ತಕಿಯ ಪದಲಾಘವದಿಂದ ಅವಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆಷ್ಟೆಂಬುದನ್ನು ಕೂಡಲೇ ಗ್ರಹಿಸಿದ. ದ್ರುತ ಮತ್ತು ವಿಲಂಬಿತ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ಲಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸತೊಡಗಿದ. ದಾರಾ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಲಯ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ನರ್ತಿಸಿದ ತರುವಾಯ, ದಾರಾ ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತು ನರ್ತಿಸತೊಡಗಿದಳು. ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಆತ್ಮೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳು ತುಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯಿಂದಲೂ, ಮಿಂಚಿನ ಗತಿಯಿಂದಲೂ ನರ್ತಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಇದರಿಂದಾಗಿ, ವೃದ್ಧ ರೋಹಿತನ ಬೆರಳುಗಳೇ ಹಿಂದೆ ಬೀಳತೊಡಗಿದುವು. ಅವನ ಹಣೆಯಿಂದ ಬೆವರಿನ ಧಾರೆಗಳು ಹರಿಯತೊಡಗಿದುವು. ದರ್ಶಕರು ಚಿತ್ರಾಂಕಿತರಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಂತೆ ಅವಾಕ್ಕಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು.

ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಗಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ವಿಸ್ಮಯಾವಿಷ್ಟಳಾದಂತೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು.

ನೃತ್ಯ ಕೊನೆಗೊಂಡ ಬಳಿಕ ದಾರಾ ಒಡತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಳು. ವಿಸ್ಮಯದ ಸಮ್ಮೋಹನ ಸ್ಥಿತಿ ಕೊನೆಗೊಂಡ ಬಳಿಕ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ತನ್ನ ಆಸನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದುನಿಂತಳು. ತನ್ನ ಕೊಠಳಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮುತ್ತಿನ ಸರವನ್ನು ತೆಗೆದು ದಾರಾಳಿಗೆ ತೊಡಿಸಿ, ಅವಳನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳಿದಳು : “ಸಖಿ, ಸಾಗಲ, ಮಗಧ ಮತ್ತು ತಕ್ಷಶಿಲೆಗಳ ಹೊರತು ಬೇರೆಯೂ ಕಲೆಯ ಈ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ ಕಾಣದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಸಖಿ, ಗುರುವಿನ ವಿಶೇಷ ಕೃಪೆ ಮತ್ತು ದೇವಿ ಸರಸ್ವತಿಯ ವರ ದೊರೆಯದೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಕಲಾಪರಿಪೂರ್ಣತೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಸಖಿ, ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಗುರುವಾದ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಅಂಶವಿದೆ. ನಿಜವಾಗಿ ಹೇಳು, ಇದನ್ನೆಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದೆ ?”

ವಿನಯದಿಂದ ತಲೆಬಾಗಿ, ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಗದಗದವಾಗಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ದಾರಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಸರಸ್ವತಿಯ ವರದ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಆ ದೇವಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.”

ರತ್ನಪ್ರಭಾ ದಾರಾಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದಯಾಳುವಾಗಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಗುಣವನ್ನು, ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಅರಿತು ಅವಳ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಅನುರಾಗವನ್ನು ತೋರತೊಡಗಿದಳು. ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಯೋಚಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದು, ಕೊನೆಗೆ ಅವಳಿಗೆ 'ಅಂಶುಮಾಲಾ' ಎಂದು ಹೊಸ ಹೆಸರನ್ನಿಟ್ಟಳು.

ಹೆಸರಿನ ಬದಲಾವಣೆಯೊಂದಿಗೆ ದಿವ್ಯಾಳ ಜಗತ್ತೂ ಬದಲಾಯಿತು. ಐಶ್ವರ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಲಾಸಗಳ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ, ಸಂಗೀತ ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಗಳ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ ಹಂಸಶಾವಕದಂತೆ ಅವಿಚ್ಛಿಪ್ತಳಾಗಿ ಅವಳು ತೇಲಾಡತೊಡಗಿದಳು. ಆ ವಿನೋದ - ವಿಲಾಸಗಳ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಹನಿಯೂ ಅವಳ ದುಃಖದ ದುರ್ಭೇದ್ಯ ಕವಚದ ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಮತ್ತು ಲಾಸ್ಯಗಳು ಕಲೆಯ ಬಗೆಗಿನ ಅವಳ ಕರ್ತವ್ಯದ ಅಂಗಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದುವು. ಗೋಷ್ಠಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಂದೊಡನೆಯೆ ಅವಳು ನಿಸ್ಸಂಗಿಯೂ ತಟಸ್ಥಳೂ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ನೀರಿನಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದ ತರುವಾಯ ಹಂಸಶಾವಕ ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಬಡಿದು ನೀರಿನ ಹನಿ ಹನಿಯನ್ನೂ ಕೆಡವಿಬಿಡುವಂತೆ ಅಂಶುಮಾಲಾಳೂ ವಿನೋದ - ವಿಲಾಸಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಮರೆತು ಬರುತ್ತಿದ್ದಳು. ದಾರುಣವೂ ಬೀಭತ್ಯವೂ ಆದ ನೆನಪುಗಳ ದುರ್ಭೇದ್ಯ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ಸೂರೆಗೊಂಡಿತ್ತು. ಶಾಕುಲನ ವಿಯೋಗ ಅವಳ ಮನಸ್ಸನ್ನೆಲ್ಲ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತು.

ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಮೋಹಕ ಲಾಸ್ಯ ಹಾಗೂ ಕೌಶಲಪೂರ್ಣ ಕಲೆಯನ್ನು ಕಂಡು ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿ ಮಾರುಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಆಸನದ ಎದುರು ಅಮೂಲ್ಯ ಕಾಣಿಕೆಗಳು ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿ ಬಂದು ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅಂಶುಮಾಲಾ ಅವುಗಳತ್ತ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿಯೂ ನೋಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳ ಮನೋನೇತ್ರದ ಎದುರು ಶಾಕುಲನ ಕ್ಷುಧಾರ್ತ ಮುಗ್ಧ ನಯನಗಳು ಮೂಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಶಾಕುಲನ ವಿಯೋಗದಿಂದಾಗಿ ವೇದನೆಯ ಸ್ವರ ಶೋತೃಗಳ ಹೃದಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಕರುಣರಸಪೂರ್ಣ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿನ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಭೂತ ಸ್ಥೂಲ ಸತ್ಯದ ತೀವ್ರ ಸಂವೇದನೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಳು ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ತಲ್ಲಿನತೆ ಅಭೂತಪೂರ್ವವಾಗಿತ್ತು.

ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಭವನ ಮಥುರಾ ನಗರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಇಡೀ ಶೂರಸೇನ ಪ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬಹು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಲೆಯ ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳವಾಗಿತ್ತು. ಈಗಂತೂ ಅವಳ ಖ್ಯಾತಿ ಮಗಧ, ಕಠ ಮತ್ತು ಮದ್ರ

ರಾಜ್ಯಗಳವರೆಗೂ ತಲುಪಿತು. ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತು ಅವಳ ಭವನದಲ್ಲಿನ ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಸಿಕರ ನಡುವೆ ಸ್ಪರ್ಧೆ ಏರ್ಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಿರುತ್ತಿದ್ದಂಥ ಸಮಾರಂಭಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗಗಳ ರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸೈನಿಕರ ಹಾಜರಾತಿ ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯಿಂದಾಗಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಮನೆಗೆ ಇಮ್ಮಡಿ ಐಶ್ವರ್ಯ ಹರಿದುಬರತೊಡಗಿತು. ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಾವಳಿ ಅವರ ಸಂಗೀತ-ನೃತ್ಯದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹೂಮಾಲೆಗಳು ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯಗಳು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಈಗ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳು, ರತ್ನಗಳು ಮತ್ತು ಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳ ಸುರಿಮಳೆಯಾಗತೊಡಗಿತು. ಹೆಸರು ರತ್ನಪ್ರಭಾಳದಾಗಿತ್ತು ; ಆದರೆ ವಾಸ್ತವಿಕ ಆಕರ್ಷಣೆಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದವಳು ಅಂಶುಮಾಲಾ.

* * *

ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಭವನದಲ್ಲಿ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಆಕರ್ಷಣ ಶಕ್ತಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ಪರಿಣಾಮವೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿತು. ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಕುಟುಂಬಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಯುವಕರು, ಸಾಮಂತವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಹೂಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಭವನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಎದುರಿಗೆ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಸುರಿದು, ಜಲ-ವಿಹಾರ ಅಥವಾ ಕಾನನ-ವಿಹಾರಕ್ಕೆ ತಮ್ಮೊಡನೆ ಅಂಶುಮಾಲಾಳನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ತಮ್ಮ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಮುಂದಿರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಿಂದೆ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಕೃಪೆ ಮತ್ತು ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಕೋರುತ್ತಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಈಗ ಅವಳ ಭವನಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಬಗ್ಗೆ ಉತ್ಕಂಠಿತರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಯಾವುದೇ ಯೋಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ, ಅಪ್ರಯತ್ನಳಾಗಿ ಹರಿದು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಐಶ್ವರ್ಯದ ಬಗೆಗೆ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳಿಗೆ ಆಸಕ್ತಿ ಉಳಿದುಬರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಆಕರ್ಷಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಅವಳಿಗೆ ನೀರಸತೆಯ, ನಿರುತ್ಸಾಹದ ಅನುಭವವಾಗತೊಡಗಿತು.

ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಸ್ವತಃ ಪೂಜಾವಿಗ್ರಹವಾಗಿ ಉಳಿಯದೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ವಿಗ್ರಹದ ಸಂರಕ್ಷಕ ಒಡತಿಯೂ, ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿಯೂ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದಳು. ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಬಗೆಗಿನ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯ ಹಾಗೂ ಒಲವಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ಐಶ್ವರ್ಯವೂ ಅವಳದೇ ಆಗಿತ್ತು. ತನ್ಮಯಳಾಗಿ ಮುಗುಳ್ಳಗುತ್ತ

ಅವಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು : ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಆಕರ್ಷಣೆಯ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಫಲಗಳು ಯಾವುವು? ಅಭಾವ ಏತರದು? ಆದರೆ ಮನಸ್ಸು ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೊರತೆಯ ಅನುಭವ ಹೇಳುತ್ತಿತ್ತು - ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ? ಭೋಗವೇ ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕಿರುವ ಪ್ರಯೋಜನ. ಅದನ್ನು ಅವಳು ಭೋಗಿಸುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಸುಂದರವಾದ ಒಡವೆ - ವಸ್ತ್ರಗಳು, ಭವ್ಯವಾದ ಭವನ ಎಲ್ಲವೂ ಇವೆ. ಆದರೆ ಇವೆಲ್ಲ ಸಂತೋಷ ನೀಡುತ್ತವೆಯೇ? ಇವೇ ಜೀವನದ ಗುರಿಯಲ್ಲ : ಇವು ಜೀವನದ ಸಾಧನಗಳು ಮಾತ್ರ. ಇವುಗಳನ್ನು ನೋಡುವವರಾದರೂ ಯಾರು? ಪಂಜರ ಚಿನ್ನದಾದರೂ ಬೆಲೆ ಇರುವುದು, ಬೆಲೆ ಬರುವುದು ಅದರಲ್ಲಿ ಕೊಂಡುಕೊಂಡು ಬಂದು ಇರಿಸಲಾಗುವ ಸಾರಿಕೆಗೇ ಅಲ್ಲವೇ?

ಅವಳು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು - ಹದಿನೆಂಟು ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಭವನದಲ್ಲಿನ ತನ್ನ ತರಬೇತಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಮಥುರಾ ನಗರಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ್ದಾಗ, ಜನಸಮುದಾಯ ತನಗೆ ಮಾರುಹೋಗಿತ್ತು. ಆಗ ಕೌಮುದಿ ಅವಳ ಬಗ್ಗೆ ಅದಷ್ಟು ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಪಟ್ಟಿದ್ದಳು? ಕೌಮುದಿ ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಪಟ್ಟಿದ್ದಾದರೂ ಏತಕ್ಕಾಗಿ? ತನ್ನದೇ ಆಗಿ ಉಳಿದಿದ್ದಂಥದೇನು ಅವಳ ಬಳಿ ಇತ್ತು? ಇದೇ ವೇಶ್ಯಾಜೀವನದ ವಿಧ್ರೂಪ ! ಇದೇ ಅವಳ ಸಫಲತೆ, ಸಮೃದ್ಧ ಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆ !! ವೇಶ್ಯೆ ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನೇ ಬಲಿಗೊಟ್ಟು, ಪಡೆಯುವುದು ಕೇವಲ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ; ಆದರೆ, ಕುಲವಧು ಪರಾವಲಂಬಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಪುರುಷನೊಬ್ಬನನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾಳೆ; ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮೇಲೂ ತನ್ನ ಹಕ್ಕನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ!... ವೇಶ್ಯೆಯ ಜೀವನ ಮೆಲುಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ದಪ್ಪ ಬತ್ತಿ ಮತ್ತು ರಾಳ-ಮಿಶ್ರಿತ ತೈಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೀಪದ ಅತ್ಯುಜ್ವಲ ಕುಡಿಯ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಅಥವಾ ಉಲ್ಕಾಪಾತದಂತೆ ಕ್ಷಣಕಾಲ ಕಣ್ಣುಕೋರೈಸುವಂಥ ಬೆಳಕನ್ನು ಬೀರಿ ಬಹುಬೇಗ ಕೊನೆಗಾಣುತ್ತದೆ. ಕುಲವಧುವಿನ ಜೀವನವಾದರೂ ತೀರ ಹೆಚ್ಚೂ ಅಲ್ಲದಷ್ಟು, ಕಡಿಮೆಯೂ ಅಲ್ಲದಷ್ಟು ಬೆಳಕನ್ನು ಬೀರುತ್ತ ಚಿರಕಾಲ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಹಣತೆಯಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಕೂಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಬಿರುಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಮತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೈಗಳು ಅವಳತ್ತ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತವೆ. ತಾನು ಕೊನೆಯುಸಿರೆನ್ನೆಳೆಯುವ ಮೊದಲು ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವದಿಂದ ಅವಳು ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಹಣತೆಗಳನ್ನು ಬೆಳಗಿಸಿ ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳು ಕೊನೆಯುಸಿರೆಳೆದರೂ ಅವಳ ಕಾಂತಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತದೆ...

ಇಂಥ ಪರಂಪರೆಯೇ ಮಾನವನ ಅಮರತ್ವದ ಪ್ರತೀಕ - ಮಾರಿಶನ ಈ ಮಾತುಗಳು ಅವಳಿಗೆ ಬಹುತೇಕವಾಗಿ ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಚಾರ್ವಾಕ ಶಿಲ್ಪಿ ಮಾರಿಶನ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಮಾತುಗಳು ರತ್ನಪ್ರಭಾಳಿಗೆ ನೆನಪು ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು ; ಆ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಘಟನೆಗಳೂ ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿಗೆ, ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ, ಅಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ನರೆತಿದ್ದ ತಲೆಯ ಆ ಯುವಕ, ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದಿಂದ ಸಾಗಲಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ ಅವಳ ಭವನಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ. ಅವನು ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದ. ಅವನ ರೂಪ ಮತ್ತು ವೇಷಗಳು ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಗಮನವನ್ನೇನೂ ಸೆಳೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಗೋಷ್ಠಿ ಕೊನೆಗೊಂಡ ಬಳಿಕವೂ ಅವನು ಭವನದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ. ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಗೆ ನೀಡದೆಹೋದಾಗ, ಉತ್ಸಾಹಹೀನನಾಗಿ ಅವನು ದಾಸಿಯೊಡನೆ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದ್ದ : “ಸರಿ, ನರ್ತಕಿಯ ಈ ವರ್ತನೆ ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಅವಳ ಒಡನಾಟದಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡುವ ಇಚ್ಛೆ ನನ್ನದಾಗಿದೆ ; ಆದರೆ, ಹಣದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಬೆಲೆ ತೆರಲಾರದವನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ, ಹಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿವೆ !..”

ದಾಸಿಯ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಕಿವಿ ತಲುಪಿದ ಮಾರಿಶನ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಹತಪ್ರಭವಾದ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ತನಗೆ ಇಚ್ಛೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮಾರಿಶನನ್ನು ಬಂದು ಕಂಡಳು, ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಲಾಗದಂಥ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಸಂಗತಿ ಅವನಲ್ಲಿತ್ತು. ಅವನು ಅನೇಕ ಪಕ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಅವಳ ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ಉಳಿದಿದ್ದ. ಮೊದಲಿಗೆ ಅವನ ಅದ್ಭುತವಾದ ಮಾತುಗಳು ಅವಳಿಗೆ ಕುತೂಹಲದ ವಸ್ತು ಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದುವು. ಆದರೆ, ಕೆಲಕಾಲದ ಒಳಗಾಗಿ ಅವಳು ಅವನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಅವಳು ಮತ್ತಷ್ಟು ಗಂಭೀರವಾದಳು.

ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವಿರಲಿಲ್ಲ ; ಆದರೆ ಆಸೆ ಇತ್ತು, ನಂಬಿಕೆ ಇತ್ತು. ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಚಯಿಸಿದ ಐಶ್ವರ್ಯದ ಬಹುಭಾಗವನ್ನು ಅವಳು ಯಜ್ಞದ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಪೂರ್ವಜನೃದ ಕರ್ಮಫಲದಿಂದಾಗಿ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿ ಐಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದರೂ, ಜೀವನದ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯಿಂದ ವಂಚಿತಳಾಗಿದ್ದೇನೆಂದು ಅವಳು ನಂಬಿದ್ದಳು. ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಗಳಿಸುವ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಪುನರ್ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತೇನೆಂದೂ ಅವಳು ನಂಬಿದ್ದಳು.

ಹಾಸ್ಯಪೂರ್ಣ ಉಪೇಕ್ಷೆಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರಿಶ ಕೇಳಿದ್ದ : “ದೇವಿ, ದ್ರಾವಿಡ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದಲ್ಲಿ - ಅಂದರೆ ತಲೆಯ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಕೈ ತಂದು ಮೂಗು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ - ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುಖವಿದೆಯೆ ?”

ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಳು : “ಹೀಗೇಕೆ ಹೇಳುತ್ತೀಯೆ ?” “ಏಕೆಂದರೆ” ಮಾರಿಶ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದ : “ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಂತಾಗಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ತ್ಯಾಗ ತ್ಯಾಗವನ್ನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಆಸೆ ಮತ್ತು ನಂಬಿಕೆಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವ ಈ ತ್ಯಾಗ ಭೋಗದ ಆಸೆಗಾಗಿ ನೀನು ತೆರುತ್ತಿರುವ ಬೆಲೆ. ಭೋಗದ ಆಸೆ ಇದ್ದರೆ ಸಾಧನಗಳು ಇರುವಾಗಲೇ ಭೋಗಿಸು. ಆತ್ಮವಂಚನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಭೋಗವಂಚಿತಳಾಗುವುದರಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಲಾಭವಾದರೂ ಏನು? ಪರಲೋಕ ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ಊಹೆ, ಕಲ್ಪನೆ ; ಅದು ‘ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ’ವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತಹುದಲ್ಲ. ಪರಲೋಕದ ಬಗ್ಗೆ ನಿನಗೆ ಭರವಸೆ ನೀಡುವಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿ ಪರಲೋಕದ ಬಗ್ಗೆ ಅರಿತಿರುವುದು ಬೇರೊಬ್ಬನ ಹೇಳಿಕೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ; ಆ ಬೇರೊಬ್ಬನೂ ಅದನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವುದು ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಹೇಳಿಕೆಯಿಂದ. ಸ್ವತಃ ಪರಲೋಕವನ್ನು ಕಂಡು, ಅದು ಸತ್ಯ ಅಥವಾ ವಾಸ್ತವವೆಂದು ಯಾರೂ ಸಾಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ನುಡಿದಿಲ್ಲ. ದೈನಂದಿನ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಪರೋಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಯಾರೂ ನಂಬುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸ್ಥೂಲ ಜೀವನವನ್ನು ನೀವಳಿಸಿ ಎಸೆಯುವುದು ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯೆ?”

ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಮೌನವಾಗಿ ಮಾರಿಶನತ್ತ ನೋಡುತ್ತ ಇದ್ದಳು. ಅವನ ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಅವಳು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಲಾರದೆ ಹೋದಳು.

ಮಾರಿಶ ಹೇಳುತ್ತ ಹೋದ : “ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ನೀನು ಪರಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಜೀವಾತ್ಮನ ಮೂಲಕವೆ? ದೇವಿ, ಬ್ರಹ್ಮ ವಾದಿಗಳ ಜೀವಾತ್ಮ ಬೇರೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಅದೂ ಕೇವಲ ಊಹೆ ಮತ್ತು ಕಲ್ಪನೆ. ಸ್ಥೂಲರೂಪವಾದ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಸುವಾಸನೆ ಹೇಗೆ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆಯೋ, ಎಣ್ಣೆ ಮತ್ತು ಬತ್ತಿಗಳ ಉರಿಯುವಿಕೆಯ ಫಲ ಹೇಗೆ ಬೆಳಕಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮನುಷ್ಯನ ಆಲೋಚನಾ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅನುಭವ-ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳೂ ಸ್ಥೂಲರೂಪವಾದ ಶರೀರದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗುಣಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ನಿರ್ವಾಣವನ್ನು ಮೀರಿ ದೀಪದ ಬೆಳಕು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ? ದೀಪ ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಅಸ್ತಿತ್ವವಾದರೂ

ಎಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ? ದೇವಿ, ಜೀವಾತ್ಮನ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ತಿಳಿದುಕೊ. ಜೀವನಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟ ಆತ್ಮ ಎಲ್ಲಿದೆ? ಅದಕ್ಕೆ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಇರುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ?

“ದೇವಿ”, ಉತ್ತೇಜಿತ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಮಾರಿಶ ಹೇಳಿದ: “ಇಡೀ ಜನಸಮುದಾಯದ ಅನುಭವದ ವಸ್ತುವಾಗಿರುವ ಈ ಸ್ಥೂಲ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜಗತ್ತನ್ನು ಹಾಗೂ ಶರೀರವನ್ನು ಭ್ರಮೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿರುವ ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು ಸತ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ತರ್ಕಸಂಗತವಾಗಿದೆಯೇ, ಬುದ್ಧಿ ಸಂಗತವಾಗಿದೆಯೇ? ದೇವಿ, ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಮೂಢನಂಬಿಕೆಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ನಿನ್ನ ಅನುಭವ ಹಾಗೂ ತರ್ಕಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸು. ಈ ಬದುಕೇ ಸತ್ಯ ; ಈ ಪ್ರಪಂಚವೇ ಸತ್ಯ ; ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದಿರುವುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಈ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೇ ಪಡೆದುಕೊ.”

ಅನೇಕ ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನೂ ಮಿಟುಕಿಸದೆ ಮಾರಿಶನತ್ತ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದು, ಚಿಂತೆಯ ಹೊರೆಯಿಂದಾಗಿ ಕುಸಿದಿದ್ದಂಥ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು : “ಆದರೆ ಆರ್ಯ. ಈ ಶರೀರ ನಶ್ವರವಾದುದು, ಈ ಶರೀರದಿಂದ ಪಡೆಯಬಹುದಾಗಿರುವ ಸುಖವೂ ನಶ್ವರವಾದುದು, ಅಶಾಶ್ವತವಾದುದು.”

ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಅರಳಿದ್ದ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅರೆಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣುಗಳ ವಿದ್ರೂಪಮಯೀ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಟ್ಟು, ಮಾರಿಶ ಮುಗುಳ್ಳುಕ್ಕು ಹೇಳಿದ: “ಶರೀರ ನಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಅಶಾಶ್ವತವಾದುದೆ? ದೇವಿ ಅಮರತೆಯನ್ನು ನೀನು ಬಯಸುತ್ತೀಯೇನು? ಸರಿ, ನನ್ನ ಸುತ್ತಲೂ ನೀನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಈ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳೂ ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಒಂದೇ ರೂಪ, ಒಂದೇ ರಸ ಹಾಗೂ ಒಂದೇ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸು. ನೀನು ಯಾವುದನ್ನು ನಾಶ ಎಂದು ಪರಿಭಾವಿಸುತ್ತೀಯೋ ಅದು ಕೇವಲ ಬದಲಾವಣೆ, ಅಷ್ಟೆ. ಅಮರತೆ ಎಂದರೆ ಬದಲಾವಣೆ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ಬದಲಾವಣೆಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊ. ಅಂಥ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಏನು ಸುಖ, ಏನು ಆಕರ್ಷಣೆ ಇದ್ದೀತು?” ಮಾರಿಶ ಅವಳತ್ತಲೇ ನೋಡುತ್ತ ಇದ್ದ.

ಆಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಮೌನವಾಗಿದ್ದು, ಆಮೇಲೆ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಹೇಳಿದಳು: “ಆರ್ಯ ಸತ್ಯವನ್ನೇ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ. ಬದಲಾವಣೆಯೇ ಇಲ್ಲದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸುಖದಾಯಕವಾಗಲಾರದು!”

ಮಾರಿಶ ಹೇಳಿದ : “ಮೇಲಾಗಿ, ಮಾನವ ಅಮರನೇ. ಸಹಸ್ರಾರು

ವರ್ಷಗಳಿಂದ ನಡೆದುಬಂದಿರುವ ಮಾನವ ಪರಂಪರೆಯೇ ಮಾನವನ ಅಮರತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ.”

ಮಾರಿಶನ ಒಡನಾಟದಿಂದಾಗಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಪರಲೋಕ ಮತ್ತು ಅಮರತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಬಯಕೆಗಳಿಂದ ವಿಮುಖಳಾಗಿ ಸದ್ಯೋಪಲಬ್ಧ ಜೀವನದ ಸಾರ್ಥಕತೆಯ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಸಾಕಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದರೂ, ಸ್ವತಃ ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿಯ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುವಾಗಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ಜೀವನದ ಸಾರ್ಥಕತೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಕುಲವಧುವಿನ ಬಾಳ್ವೆಯ ಕಲ್ಪನೆ ಅವಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಆ ಅವಕಾಶ ಕೈಮೀರಿಹೋಗಿತ್ತು. ತನ್ನ ಒಡೆಯನೆಂದು ಅವಳು ಯಾರನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿತ್ತು ? ತನ್ನ ಬಾಳ್ವೆಯೆಲ್ಲ ಇತರರ ಬಾಳುವೆಗೆ ಬಯಕೆಯನ್ನೂ ಉತ್ತೇಜನೆಯನ್ನೂ ಸಮನಿಸುವ ಸಾಧನ ಮಾತ್ರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದಂತೆ ಅವಳಿಗೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು : ಅದರಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ಸಂತೋಷ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ವೇಶ್ಯೆಯ ಬಾಳ್ವೆಯ ಸಾಧನ - ಸಂಪತ್ತುಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತುಂಬ ಪುಣ್ಯವಂತಳಾಗಿದ್ದರೂ, ಅಂಶುಮಾಲಾ ಅಹಂಕಾರಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅವಳು ನಿರ್ಲಿಪ್ತಳಾಗಿದ್ದಳು ; ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಬಗ್ಗೆ ತುಂಬ ಕೃತಜ್ಞಳೂ, ಸ್ನೇಹ-ವಿಶ್ವಾಸಯುಕ್ತಳೂ ಆಗಿದ್ದಳು ; ಅವಳ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಾಳನ್ನು ನೂಕುತ್ತಿದ್ದಳು. ಪರಿಚಯವಾದಂದಿನಿಂದಲೇ ಅವಳತ್ತ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಕರುಣೆಯನ್ನೂ, ಮಮತೆಯನ್ನೂ ಹರಿಯಿಸತೊಡಗಿದ್ದಳು. ಅವಳೂ ತನ್ನ ಗುರುವಾದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಶಿಷ್ಯಳೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅವಳು ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸ್ನೇಹ-ವಿಶ್ವಾಸ, ನೆಚ್ಚು-ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ಕಂಡು, ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಅಂಶುಮಾಲಾ ತನ್ನನ್ನು 'ಒಡತಿ'ಯೆಂದೇ ಸಂಬೋಧಿಸಿದರೂ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಅವಳನ್ನು 'ಸೋದರಿ', 'ಸಖಿ' ಎಂದೇ ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ನಲವತ್ತರ ಅಂಚನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಅಂಶುಮಾಲಾಳಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳಲೆಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರತಿಧ್ವಂಧಿಯನ್ನಲ್ಲ, ತನ್ನ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುವಂಥ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನು. ಅಭಿಮಾನ, ಸಂತೋಷ ಮತ್ತು ಸ್ನೇಹ-ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಅವಳನ್ನು ಅಂಶುಮಾಲಾ ಎಂದು ಕರೆಯದೆ, ಅಂಶುಪ್ರಭಾ ಎಂದೇ ಕರೆಯತೊಡಗಿದಳು.

ನಿರಂತರವಾಗಿ ಗುಡುಗುತ್ತಿದ್ದ ಮೋಡಗಳಿಂದಲೂ, ಮಳೆಯಿಂದಲೂ

ಬಳಲಿದ ಜನಸಮುದಾಯ ಸೂರ್ಯೋದಯವನ್ನು ಕಂಡು ಅಶ್ವಸ್ತವಾಗುವಂತೆಯೇ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಭವನದಲ್ಲಿ ಅಂಶುಮಾಲಾ ಗೋಚರಿಸಿದಂದಿನಿಂದ ಮಥುರಾ ನಗರದ ರಸಿಕ ಸಮುದಾಯವೂ ಆಶ್ಚರ್ಯಗೊಂಡಿತು. ಆದರೆ, ಈ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಅಂಶುಮಾಲಾ ರೋಮಾಂಚಿತಳಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವಳ ವಿರಕ್ತಿಯಲ್ಲಾಗಲೀ, ಮನೋವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಾಗಲೀ ಯಾವುದೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಈ ಉಪೇಕ್ಷೆ ಅನುರಾಗಿ ರಸಿಕರನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ವ್ಯಗ್ರಗೊಳಿಸಿತು. ಅಂಶುವಿನ ವಿರಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಉಪೇಕ್ಷೆಯ ಕವಚದ ಮೇಲೆ ರಸಿಕರು ತಮ್ಮ ಕೈಮೀರಿ ಕಾಣಿಕೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಹಾರವನ್ನೆಸಗಿದರು. ಇಷ್ಟಾಗಿಯೂ ತಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ವಿಫಲರಾದಾಗ, ರಸಿಕರು ಅಸಫಲತೆಯೆಂದುಂಟಾದ ಸಂಕೋಚದಿಂದಾಗಿ ದೂರವೇ ಉಳಿಯತೊಡಗಿದರು.

'ಅಂಶುಮಾಲಾ ವೇಶ್ಯೆಯಲ್ಲ, ಕೇವಲ ನರ್ತಿಸುವ ಮರದ ಬೊಂಬೆ' ಎಂಬ ಪ್ರಥೆ ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿತು. ಅವಳು ಕಲ್ಪಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೇವತೆಯ ಎದುರಿಗೆ ನೃತ್ಯವನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಬಲ್ಲಂತಹ ನೃತ್ಯಯಂತ್ರ, ಅಷ್ಟೆ ; ಅವಳ ಲಾಸ್ಯ, ನಗೆ, ಕಡೆಗಣ್ಣು ನೋಟಗಳೆಲ್ಲ ಕಲೆಯ ಅನುಷ್ಠಾನದ ಅಂಶಗಳೇ ಹೊರತು, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಂತಹ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲ ; ಅವಳ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಏನೂ ಇಲ್ಲ ; ಅವಳು ಯಾರಿಗೂ ಏನೂ ಅಲ್ಲ ; ಬಯಕೆಯ ರೂಪದ ಬಾಳುವೆಯ ಬಿಸಿ ಅವಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ; ಅವಳು ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಬಳಿ ಇರುವ ಮರದ ಬೊಂಬೆ ಅಷ್ಟೆ - ಎಂಬ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲ ಕೇಳಿಬರತೊಡಗಿದುವು.

ದೇವಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಕಿವಿಗೂ ಈ ಮಾತುಗಳು ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದುವು. ಸ್ವತಃ ಅವಳು ಈ ವಾಸ್ತವಿಕತೆಯನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ವಿಷಣ್ಣತೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯೂ, ಅವಳ ವೃತ್ತಿಯ ಭವಿಷ್ಯದ ಬಗೆಗೂ ಅವಳು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅಂಶುವಿಗೆ ಏನನ್ನಾದರೂ ಹೇಳುವುದೂ ಕಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು ; ಹೇಳದೆ ಇರುವುದೂ ಹಾನಿಕರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದೆಡೆ ಅವಳ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಬೇಕೆಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಯವಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಅವಳ ಭವಿಷ್ಯ ಹಾಳಾಗುವುದೆಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಯವೂ ಇತ್ತು.

ಪ್ರಖ್ಯಾತ ತಾಂತ್ರಿಕನಾಗಿದ್ದ ಪೃಥುವಿನ ಮೂಲಕ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಷಣ್ಣತೆಯನ್ನು ದೂರವಾಗಿಸಲು ಅನೇಕ ತಾಂತ್ರಿಕ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಡೆಸಿದಳು. ಆದರೆ, ಅದರಿಂದ ಫಲವೇನೂ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಸಂಕೋಚದಿಂದಲೇ

ರತ್ನಪ್ರಭಾ ತಿಳಿಯ ಹೇಳಿದಳು : “ಸಾವು ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ದಿನ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಬದುಕಿದ್ದು ಸತ್ತವರಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು ? ಯಾರು ನಮಗೆ ಬಾಳುವೆಯ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಾರೋ ಅವರನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು ಸರಿಯೆ ? ವಿಷಣ್ಣತೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತಿಪಡೆಯಲೆಂದೇ ಜನ ನಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ನಾವೂ ಅವರಿಗೆ ವಿರಕ್ತಿ - ವಿಷಣ್ಣತೆಗಳನ್ನೇ ಉಣಬಡಿಸುವುದಾದರೆ, ನಾವು ಯಾವ ಮುಖ ಹೊತ್ತು ಅವರಿಂದ ಏನನ್ನಾದರೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು ? ‘ಪ್ರಯೋಜನ’ವಿಲ್ಲದ ಕಲೆ ಮೋಹಕ ರೂಪ-ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮಣ್ಣಿನ ಹಣ್ಣುಗಳಂತೆ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಲಾರದೆಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅನುರಾಗದಿಂದ, ಅನುರಾಗವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಬರುವಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಾದರೂ ಏಕೆ ? ಅನುರಾಗ ಆದರದ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ರೂಪ. ವೇಶ್ಯೆಯಾಗಿ ನಿನ್ನ ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ನೀನು ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದೇ ನಿನ್ನ ಆಲೋಚನೆಯಾಗಿತ್ತು... ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಆದರ ಹಾಗೂ ನಿಷ್ಠೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕರ್ತವ್ಯ...” ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಇನ್ನೂ ಏನನ್ನು, ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದಳೋ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾರದೆ ಹೋದಳು.

ಸಜಲನಯನಗಳಿಂದ, ಅಪರಾಧಿಯಾದವನಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವಂತಹ ಕಾತರ-ಕಂಪಿತ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ, ಅಂಶುಮಾಲಾ ಕೈಚೋಡಿಸಿ ಹೇಳಿದಳು : “ಒಡತಿ, ಈ ಮೈಯನ್ನೂ ನೀನು ಕೊಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದೀಯೆ. ಮನಸ್ಸಂತೂ ಸ್ವತಃ ನನ್ನ ವಶದಲ್ಲಿದೆ. ನಿನ್ನ ಕರುಣೆಯ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ನಾನು ಅದನ್ನೂ ನಿನಗೇ ಅರ್ಪಿಸಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ನಾನು ನಿನಗೆ ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನಿನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತೇನೆ.”

ತನ್ನ ಶುಭಕಾಮನೆಯಿಂದ ಅಂಶುಮಾಲಾ ದುಃಖಿತಳಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ರತ್ನಪ್ರಭಾ ನೊಂದುಕೊಂಡಳು. ಮಾರಿಶ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ, ತನ್ನ ತರ್ಕದಿಂದ ಅಂಶುವಿನ ವಿರಕ್ತಿ ಮತ್ತು ವಿಷಣ್ಣತೆಗಳ ಕವಚವನ್ನು ಬಹುಶಃ ಭೇದಿಸುತ್ತಿದ್ದ ; ಅವನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಅವಳು ಗಮನವಿಟ್ಟು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು ; ಬಹುಶಃ ಅವಳ ಮನಸ್ಸೂ ಬದಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಅವಳು ಯೋಚಿಸಿದಳು. ಮಾರಿಶನ ನೆನಪು ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೇರುಬಿಟ್ಟಿತ್ತು. ಈಗ ಅವಳಿಗೆ ಅವನ ಅಗತ್ಯ ಅರಿವಾಗತೊಡಗಿತು.

ಮಾರಿಶ ಯಾವಾಗಲೋ ಒಮ್ಮೆ ಅನಿಶ್ಚಿತ ಪರದೇಶೀ ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ಅವಳ ಭವನದ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಹಾರಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ. ಸಾಗಲದಲ್ಲಿ ತಿರಸ್ಕೃತನಾದರೆ, ಶೂರಸೇನ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಮೂಲಕ ಹಾದು ಮಗಧ ಪ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ; ಮಗಧದಲ್ಲಿ ಅಪಮಾನಿತನಾದರೆ ಶೂರಸೇನ ಪ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ; ಶೂರಸೇನ

ಪ್ರಾಂತ್ಯ ಹಿಡಿಸದೆ ಹೋದರೆ ಮತ್ತೆ ಸಾಗಲದತ್ತ ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ.

* * *

ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಮಥುರಾಪುರಿಯ ಹೊರವಲಯದಲ್ಲಿದ್ದ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ‘ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಹಬ್ಬ’ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಎಲ್ಲ ನಗರಗಳಿಂದಲೂ, ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಆಬಾಲ-ವನಿತೆಯರೂ, ರಸಿಕರೂ, ಕಲಾವಿದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಜನರು ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರಿದರೆ ಕಲಾವಿದರು ಕಲಾವಿಮರ್ಶೆಗಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದುಸೇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧರೂ ವಯೋವೃದ್ಧರೂ ಆದ ಕಲಾವಿದರ ಕಂಠ-ಸಾಧನೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತತ್ವಗಳೂ, ಸುಂದರ ನರ್ತಕಿಯರ ಅಂಗಲಾಸ್ಯಗಳೂ, ಕಲೆಯ ಎಲ್ಲ ಅಂಗಗಳೂ, ಉಪಾಂಗಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು. ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಲಾವಿದನನ್ನು ಗೌರವಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಕಲಾವಿದನಿಗೆ ದೊರೆತ ಗೌರವ ಒಮ್ಮೆ ಮಗಧಕ್ಕೆ, ಒಮ್ಮೆ ಕೌರವ ಪ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ, ಒಮ್ಮೆ ಮದ್ರ ದೇಶಕ್ಕೆ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮಲ್ಲದೇಶಕ್ಕೆ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಅಖಾಡವನ್ನು ಅಂಶು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಂದಿನಿಂದ ಸತತವಾಗಿ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಆ ಗೌರವ ಮಥುರಾಪುರಿಗೇ ಲಭ್ಯವಾಯಿತು. ಈ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಹಬ್ಬಗಳಿಂದಾಗಿ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಕೀರ್ತಿ ದಿಗಂತಗಳವರೆಗೂ ಹಬ್ಬಿತು.

‘ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಹಬ್ಬ’ಕ್ಕಾಗಿ ಮಥುರಾಪುರಿಗೆ ಬಂದ ರಸಿಕ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಿಂದಾಗಿ ವರ್ಷ ಋತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಭವನದ ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಗತರಿಗೆ ಸ್ಥಳಾಭಾವ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಮಾಣದಷ್ಟು ಮಳೆಯಾದರೂ ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿಯ ಸಮಾವೇಶಕ್ಕೆ ಅದರಿಂದ ಅಡ್ಡಿಯೇನೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರಾವಣ ಕಳೆದು ಭಾದ್ರಪದ ಕಾಲಿಟ್ಟಾಗಲೂ ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತು ಎಡೆಬಿಡದೆ ಮಳೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂಥ ಅನಾನುಕೂಲಕರವಾದ ಸಂಜೆಗಳಂದು ಮಳೆಯಿಂದಾಗಿ ಮಾರ್ಗ ದುರ್ಲಂಘ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಮತ್ತು ಅಂಶುಮಾಲಾ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯಬಹುದಾಗಿತ್ತು.

ಇಂಥ ಒಂದು ಸಂಜೆಯಂದು ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತು ರತ್ನ ಪ್ರಭಾ ತನ್ನ ಬಾಳ್ವೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಸಖಿ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಭವಿಷ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ದಾರಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ದಾಸಿಯ ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಬಂದ ಮಾರಿಶ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳಿಗೆ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದ. ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ತಾನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಗೆಳೆಯ ಬಂದುದನ್ನು ಕಂಡು ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಬೆಳಗಿದುವು. ಮಾರಿಶನು ಅಂಶುವಿನ ವಿಷಣ್ಣತೆಯನ್ನು

ದೂರಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನ ಎಂಬ ಆಲೋಚನೆ ಆ ಕ್ಷಣವೇ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಅವಳ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿದುಹೋಯಿತು. ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅವಳು ಮಾರಿಶನನ್ನು ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿದಳು.

ಮಳೆ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಮತ್ತು ಮಾರಿಶ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ದಿಂಬುಗಳನ್ನು ಒರಗಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಮಳೆಯ ಹೆಚ್ಚಳ ಭೂವೈಯೋಮಗಳ ನಡುವೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ನೀರಿಗೆ ಭತ್ತಿಯ ರೂಪವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿತ್ತು. ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಭವನದ ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಮೃದಂಗ ಮತ್ತು ಮುರಜಗಳು ಮೌನವಾಗಿದ್ದವು. ಈ ಮೌನಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಗ್ಯವೋ ಎಂಬಂತೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ತೊನೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದ ನಿಬಿಡವಾದ ಕಾರ್ಮೋಡಗಳು ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಆ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿಗಳನ್ನು ಮಾರ್ಮೋಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಚಲನಶೀಲವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ ಪ್ರಕೃತಿ ಮೇಘನಿನಾದದ ತಾಳಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನರ್ತಿಸತೊಡಗಿ ನೃತ್ಯವನ್ನು ಅಣಕಿಸತೊಡಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಅಂಶುಮಾಲಾಳಿಗೆ ಕರೆಕಳುಹಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ಮದಿರೆಯ ತಳಿಗೆಯನ್ನು ತಂದಿರಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಚಾಮರಧಾರಿ ದಾಸಿಗೆ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಆದೇಶವಿತ್ತಳು.

ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬಂದುದರಿಂದ ಮಾರಿಶ ಕುತೂಹಲ ತೋರಿದ: “ಪ್ರಸಂಗವಶಾತ್ ನಿನಗೆ ಇಂಥ ಶಿಷ್ಯೆ ದೊರೆತಿದ್ದರಿಂದ, ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿ ಹರಡಿದೆ. ಅವಳನ್ನು ಕಂಡು ಹಾಗೂ ಅವಳ ಕಲೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸಿ ನಾನು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಕೃತಾರ್ಥನಾಗುತ್ತೇನೆ.”

“ಆರ್ಯನು ನೋಡಲೆಂದೇ ನಾನು ಅವಳಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಗೆಳೆಯ, ವೀತರಾಗಿ ನಿ ಆಗಿರುವ ಆ ನರ್ತಕಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ನಿರಾಶನಾಗಬೇಡ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವ ವಿಷಣ್ಣತೆಯಿಂದಾಗಿ ಲಾಸ್ಯ-ವಿಲಾಸ ಅವಳ ಪಾಲಿಗೆ ಕೇವಲ ಔಪಚಾರಿಕ ಕರ್ಮಗಳಾಗಿವೆ.”

ಮಾರಿಶನಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಿತ್ತು.

ಬೆಲೆಬಾಳುವ, ಆದರೆ ಉಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಧರಿಸಿದ್ದ, ಅತ್ಯಂತ ಶುಭ್ರವಸನ ದೊಡಗೂಡಿ ಅಂಶುಮಾಲಾ ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಬಂದಳು. ಅವಳ ಮೈಮೇಲೆ ಒಂದೇ ಒಂದು ಒಡವೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ; ಒಂದೇ ಒಂದು ಹೂವು ಕೂಡ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆಲಸ್ಯಪೂರ್ಣ ಉದಾಸೀನತೆಯಿಂದಾಗಿ ತಾನು ಉಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಧರಿಸಿದ್ದ ಶುಭ್ರವಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿತುಳುಕುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಶರೀರದ ಕಮನೀಯತೆಯ ಬಗ್ಗೆ, ಅದು ತನ್ನ ಕೈಗೊಳಪಟ್ಟ ವಿಷಯವೇ ಅಲ್ಲವೇನೋ ಎಂಬಷ್ಟು ನಿರ್ಲಿಪ್ತಳಾಗಿದ್ದಳು.

ಚಿಗುರಿನಂತಿದ್ದ ತುಟಿಗಳನ್ನು ಕೊಂಚಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಲುಗಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಉದಾಸೀನತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯನ್ನು ತರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ, ಕೈಜೋಡಿಸಿ ಅಂಶುಮಾಲಾ ಹೇಳಿದಳು : “ಜನಪದ ಕಲ್ಯಾಣಿ ದೇವಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಅನುಚರೀ ನರ್ತಕಿಯಾದ ಅಂಶುಮಾಲಾ ಅಭಾಗ್ಯತ ಆರ್ಯರಿಗೆ ಅಭಿವಂದನಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ.”

ಮಾರಿಶ ರೆಪ್ಪೆ ಮಿಟುಕಿಸದೆ ಅಂಶುವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಅವನ ನೆನಪು ಎಚ್ಚರಗೊಂಡಿತು. ಶುಭ್ರವಸ್ತ್ರಧಾರಿಣಿಯೂ, ಸಂಕೋಚಶೀಲೆಯೂ, ಉದಾಸೀನಳೂ ಆದ ಈ ನರ್ತಕಿಯ ಹಿಂದೆ, ತಾನು ಐದು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನೋಡಿದ ವೃಥಿತ ಹಂಸಿನಿಯ ನೃತ್ಯದ ದೃಶ್ಯ ಅವನ ಕಣ್ಣೆದುರು ಮೂಡತೊಡಗಿತು.

ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಅಂಶು ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಕೊಂಡಳು. ಮತ್ತೆ ಒಡತಿಯ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಸುರಾಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಒಂದು ಬಟ್ಟಲು ಮದ್ಯವನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ, ಆ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಎರಡೂ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಾಗ್ಯತನ ಮುಂದೆ ಹಿಡಿದು, “ಆರ್ಯ, ಇದನ್ನು ದಯವಿಟ್ಟು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ” ಎಂದಳು.

ಮಾರಿಶ ಈಗಲೂ ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಮಿಟುಕಿಸದೆ, ಉಸಿರನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿದು ಅಂಶುವಿನತ್ತ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನ ಆ ನೋಟದ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯಿಂದಾಗಿ, ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಮದ್ಯದ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಅಂಶು ಸ್ತಬ್ಧಳಾಗಿಬಿಟ್ಟಳು.

ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ರತ್ನಪ್ರಭಾ, ಸಮಾಧಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಂಶುವಿನ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನಿರಿಸಿದಳು. ಮಾರಿಶನ ದೃಷ್ಟಿ ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯಗ್ರವಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಮುಗುಳ್ಳುಗುತ್ತಾ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ತನ್ನ ಉತ್ತರೀಯದ ಸೆರಗಿನಿಂದ ಅಂಶುವಿನ ಮುಖವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿ, ಕೌತುಕದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರಿಶನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, “ಆರ್ಯ, ಇಂಥ ತೀಕ್ಷ್ಣ ದೃಷ್ಟಿ ನನ್ನ ಸುಕುಮಾರ ಸಖಿಯನ್ನು ತ್ರಾಸಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ” ಎಂದಳು.

ಹಿಂದಿನ ನೆನಪುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಹೋಗಿದ್ದ ಮಾರಿಶನ ದೃಷ್ಟಿ ನಿಷ್ಪಂದವೂ, ಸ್ಥಿರವೂ ಆಗಿತ್ತು.

ಅಂಶುವಿನ ಕಣ್ಣುಗಳು ನೆಲವನ್ನರಸತೊಡಗಿದವು. ಅವಳು ಉತ್ತರಿಸಲಾರದೆ ಹೋದಳು.

ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಮಾರಿಶನತ್ತಲೂ ನೋಡಿದಳು ; ಅಂಶುವಿನತ್ತಲೂ ನೋಡಿದಳು. ಇಬ್ಬರ ಮುಖದಲ್ಲೂ ಮಳೆಗರೆಂಯುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ಆಗಸದಲ್ಲಿ ಅಂಡಲೆಯತ್ತಿರುವಂಥ ಮೇಘದ ಗಾಂಭೀರ್ಯವಿತ್ತು. ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಅವಳು

ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯವಿಮೂಢಳಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಆಮೇಲೆ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು, ಚಾಮರಧಾರಿ ದಾಸಿಗೆ ಯಾವುದೋ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆದೇಶವನ್ನೀಯುತ್ತಾ, ಅವಳನ್ನೂ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟುಹೋದಳು.

ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಮೌನವಾಗಿದ್ದು ಮಾರಿಶ ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದ : “ಕುಮಾರಿ ದಿವ್ಯಾ !”

ಸುರೆಯ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಎರಡೂ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಅಂಶು ನಿಃಸ್ವಬ್ಧವಾಗಿದ್ದಳು. ಅವಳ ತಲೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಾಗಿತ್ತು. ಕ್ಷೀಣವಾದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ನಾನು ದಿವ್ಯಾಳೂ ಅಲ್ಲ ; ಕುಮಾರಿಯೂ ಅಲ್ಲ. ನಾನು ದೇವಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಕ್ರೀತದಾಸಿ, ವೇಶ್ಯೆ, ನರ್ತಕಿ ಅಂಶುಮಾಲಾ. ಆರ್ಯ, ಸುರೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ!”

ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು, ಅಂಶುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮದ್ಯದ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಮಾರಿಶ ಮತ್ತೆ ಅದನ್ನು ಮದ್ಯದ ತಳಿಗೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರಿಸಿದ. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಉಸಿರಳೆದುಕೊಂಡ ; ಮತ್ತೆ ನೆನಪಿನ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನೇರಿ, ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಅತೀತದತ್ತ ಹರಿಯತೊಡಗಿತು. ಕೆಲಕಾಲ ಅದೇ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಅಂಶುವನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಹೇಳಿದ : “ಭದ್ರೆ, ಈ ದೂರದ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ, ಈ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಭದ್ರೆ ಬಂದುದಾದರೂ ಹೇಗೆ?”

“ಆರ್ಯ, ಅದೃಷ್ಟದಂತೆ ಅಥವಾ ಕರ್ಮಫಲದಿಂದಾಗಿ !” – ನಿಬಿಡವಾಗಿದ್ದ ಮೇಘಗಳಿಂದಾಗಿ ನಸುಕುನಸುಕಾಗಿದ್ದ ಸಂಜೆಯ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಮಾರಿಶನತ್ತ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡುತ್ತ, ಸಾಹಸದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು.

ಅದೃಷ್ಟ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಫಲಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾಪವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಚಿಟಿಕೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುವಂತೆ, ವಿಚಾರಮಗ್ನನಾಗಿದ್ದ ಮಾರಿಶ ವ್ಯಗ್ರನಾಗಿ ಹೇಳಿದ : “ಭದ್ರೆ, ಅದೃಷ್ಟ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಫಲ ಎಂದರೇನು? ಅದೃಷ್ಟ ಎಂದರೆ ಮನುಷ್ಯನ ವಿವಶತೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ ; ಕರ್ಮಫಲ ಎಂದರೆ ಕಷ್ಟ ಮತ್ತು ವಿವಶತೆಗಳ ಕಾರಣದ ಬಗೆಗಿನ ಅಜ್ಞಾನ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಭದ್ರೆ, ಇದರ ಹೊರತು ಅದೃಷ್ಟ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಫಲ ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಬೇರೇನೂ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ.”

ತನ್ನ ಬೆರಳಿನ ಉಗುರುಗಳತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೆಗೆಸಿ, ಅಂಶು ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಆರ್ತ ದಾಸಿಯ ಅರ್ಥವೂ ವಿವಶತೆ ಮತ್ತು ವಿವಶತೆಯ ಕಾರಣದ ಬಗೆಗಿನ ಅಜ್ಞಾನ ಎಂದೇ ತಿಳಿಯಿರಿ.”

ಅಂಶುವಿನ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆಲೋಚನೆಗಳ ಅನುಮೋದನೆಯೇ

ಕಾಣದೊರೆತುದರಿಂದ ಮಾರಿಶ ಸಮಾಧಾನದ ಉಸಿರನ್ನು ಬಿಟ್ಟನಾದರೂ, ಅಂಶುವಿನ ಈ ಅನುಮೋದನೆ ಮಾತುಕತೆಯ ಹಾದಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಅಡ್ಡಗಲ್ಲನ್ನು ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟಿತು. ತಳಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದ್ದ ಮದ್ಯದ ಬಟ್ಟಲಿನತ್ತಲೇ ಕಣ್ಣಾಗಿ, ಮಾರಿಶ ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಕರ್ತವ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಆ ತಳಿಗೆಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಗತನ ಮುಂದಿರಿಸಿ, ಅಂಶು ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ದಯವಿಟ್ಟು ಸುರೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ.”

ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡದೆಯೇ, ಒತ್ತಾಯವನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಮಾರಿಶ ಮದ್ಯದ ಬಟ್ಟಲನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಸುರೆಯನ್ನು ಔಷಧವೆಂಬಂತೆ ಕುಡಿದುಬಿಟ್ಟ, ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳ ನಡುವಣ ಅಂತರವನ್ನು ಜಲಬಿಂದುಗಳ ಮೂಲಕ ತುಂಬುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಮಳೆಯನ್ನು ನೋಡತೊಡಗಿದ. ಅತ್ತಕಡೆಯೇ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ : “ಐದು ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಾತಃಸ್ಮರಣೀಯರಾದ ಮಹಾಪಂಡಿತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ನಿಧನದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಾಗಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅಸಂಬದ್ಧ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದೆ... ಮಹಾಪಂಡಿತರ ಮರಿಮಗಳು ತುಂಬು ಯೌವನದಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ರೋಗಿಷ್ಯಳಾಗಿ ಕಾಲನ ಬಾಯಿಗೆ ತುತ್ತಾದಳು ಎಂದರು... ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಳು ಎಂಬ ಸಂದೇಹವೂ ಇತ್ತು... ಇಂದು ಭದ್ರೆ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣದೊರೆತಿದ್ದೀರಿ. ಇದೇ ಕನಸೋ, ಅದೇ ಕನಸೋ !...ಇವೆರಡೂ ವಾಸ್ತವಗಳೋ!”

ಮೂಕರೋದನದ ಅರಿವಾಗಿ ಮಾರಿಶ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಅಂಶುವಿನತ್ತ ನೋಡಿದ. ಅವಳ ಮುಖ ಉತ್ತರೀಯದ ಹಿಂದೆ ಅಡಗಿತ್ತು. ಮಾರಿಶನ ಧ್ವನಿ ಆದ್ರ್ವವಾಯಿತು : “ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಭದ್ರೆಯ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ... ನಾನು ಈ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.”

ತನ್ನ ಉದ್ವೇಗವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂಶು ವಿನಯದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ಆತ್ಮೀಯರ ವಿಯೋಗ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ದಾಸಿಗಿದ್ದ ಏಕೈಕ ಆಸರೆ ಆ ಮುತ್ತಾತ...”

“ವಿಯೋಗ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಭದ್ರೆ, ಸಾವು ಶರೀರದ ಧರ್ಮ. ಭದ್ರೆ, ತಾತನ ವಿಯೋಗ ಸಾಗಲಕ್ಕೇ ದುಃಖವನ್ನಂಟುಮಾಡಿತು. ಒಂದುನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ನ್ಯಾಯದ ಭಾವನೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದ್ದ ಅವರು ಸಾಗಲಕ್ಕೇ ಗೌರವಪ್ರಾಯರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರ ಪವಿತ್ರ ಸ್ಮೃತಿಯೂ ಸಾಗಲಕ್ಕೆ ಗೌರವಪ್ರಾಯವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಭದ್ರೆ,

ಅವರ ಅಗಾಧ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಸಾಗಲ ಅಪಾರ ದುಃಖವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಭದ್ರೆ, ಮಕ್ಕಳ ಆರೋಗ್ಯದ ಬಗೆಗಿನ ಚಿಂತೆಯ ಮೂಲದಲ್ಲಿ, ಇವನು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದವನೆಂಬ ಸುಖದ ಭಾವನೆಯೂ ಅಡಗಿರುವಂತೆ, ಇಂಥ ದುಃಖವೂ ಅದೃಷ್ಟದಿಂದಲೇ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.” ಮಾರಿಶ ಮತ್ತು ಅಂಶು ಕೆಲಕಾಲ ಮೌನವಾಗಿಯೇ ಕುಳಿತಿದ್ದರು.

ಎರಡು ಘಂಟೆಗಳ ತರುವಾಯ ರತ್ನಪ್ರಭಾ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ದೀಪವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ದಾಸಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿರುಗಿದಳು. ಮಾರಿಶ ಮತ್ತು ಅಂಶು - ಇಬ್ಬರೂ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಅವಳ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಮುಳ್ಳು ಚುಚ್ಚಿದಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ, ಪರಿಹಾಸದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ, “ಮಾತನಾಡದೆಯೇ, ಕೇಳದೆಯೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಾತನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಬಲ್ಲ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಗಳು ರಾತ್ರಿಯ ವೇಳೆ, ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ಹತ್ತಿರ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತಿರುವುದರ ಅರ್ಥವೇನು? ಉದ್ದೇಶವೇನು?” ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು.

ಇಬ್ಬರೂ ನಿರುತ್ತರರಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಅಂಶುವಿನ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಕೈಯಾಡಿಸುತ್ತ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಹೇಳಿದಳು : “ಏಳು ಸಖಿ, ಈಗಾಗಲೇ ತಡವಾಗಿದೆ. ಅತಿಥಿಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಆರ್ಯನ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ದಿನವೆಲ್ಲ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿ ಆತ ದಣಿದಿದ್ದಾನೆ.”

ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಪಾಲಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ಜೀವನದ ನೆನಪು ಬೀಭತ್ಯವೂ, ದಾರುಣವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಭವಿಷ್ಯದ ಬಗೆಗಿನ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿತ್ತು. ಹಿಂದಿನ ಜೀವನದ ದುಃಖಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳು ಕಣ್ಣೀರನ್ನೇನೂ ಸುರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸಬೇಕೆಂದಿದ್ದರೆ ಯಾವುದಕ್ಕಾಗಿ ದುಃಖಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು, ಯಾವುದನ್ನು ಬಿಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು ? ಸುಖದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಬಯಕೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಅವಳು ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಸುಖ ಎಂಬುದಾದರೂ ಏನು ? ಅವಳು ಯೋಚಿಸಿದಳು - ಶ್ರೀಮಂತ ಕುಟುಂಬ, ಒಲವಿನ ಪತಿ, ಸುಂದರರಾದ ಮಕ್ಕಳು ! ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪಡೆದಳು ; ಯಾವುದೂ ಅವಳ ಪಾಲಿಗೆ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಅವಳಿಗೆ ಲಭಿಸಿದ್ದು ದುಃಖ ಮಾತ್ರ. ಅವಳಿಗೆ ನೆನಪಾಯಿತು - ಸ್ಥವಿರ ಚೇವುಕ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ : “ಸುಖ ಮತ್ತು ದುಃಖಗಳು ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಯಿಗಳು. ಸುಖದ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ದುಃಖವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಸುಖವಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ ದುಃಖ.” ಜಗತ್ತೇ ದುಃಖಮಯವಾಗಿರುವಾಗ ಅವಳು

ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಓಡಿಹೋಗುವುದಾದರೂ ಎಲ್ಲಿಗೆ ? ಸಹಿಷ್ಣುತೆಯ ಜಡತೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಶು ತನ್ನ ಬಗೆಗೇ ನಿರ್ಲಿಪ್ತಳೂ, ಶಾಂತಳೂ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಜೀವನದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳೆಲ್ಲ ಇಂದು ಉದ್ದೇಶರಹಿತವಾಗಿದ್ದುವು. ತನ್ನ ಸಹಜ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಅವಳ ಮಿದುಳು ಆಲೋಚನೆಯನ್ನೇನೋ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು ; ಆದರೆ ಈ ಆಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಮತ್ತು ನಿರ್ಮಾಣದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇರದೆ, ವಿರಕ್ತಿಯ ಮತ್ತು ಅನಾಸಕ್ತಿಯ ಭಾವನೆಯೇ ಕಾರ್ಯಶೀಲವಾಗಿತ್ತು ; ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲೂ ವ್ಯರ್ಥತೆಯನ್ನೇ ಅರಸುವ ಒಂದು ತರ್ಕಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕಾರ್ಯಶೀಲವಾಗಿತ್ತು.

ಮಾರಿಶನೆದುರು ಎರಡು ಘಂಟೆಗಳವರೆಗೆ ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ತರುವಾಯ, ಅಂಶು ರಾತ್ರಿಯಿಡೀ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತಳಾಗಿದ್ದಳು. ಜಡತೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಮೂಡಿದ್ದ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿರತೆ ಈ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಕ್ಷೋಭೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿತ್ತು. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಗಾದ ಸರೋವರದ ಅಲೆಗಳು ತಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರುವ ಕೆಸರನ್ನೂ ಪಾಚಿಯನ್ನೂ ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ, ಮಾರಿಶನ ಭೇಟಿ ಹಿಂದಿನ ಜೀವನದ ನೆನಪುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮೇಲೆ ತೇಲಿಸಿತ್ತು. ಮೂರು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಲಭಿಸಿದ್ದ ಸ್ಥಿರತೆ ಕೆಲವೇ ಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನ-ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು.

ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿನ ದೀಪವನ್ನು ಹೊರಗಿರಿಸುವಂತೆ ಅಂಶುಮಾಲಾ ದಾಸಿಗೆ ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಎರಡು ಘಂಟೆಗಳ ಕಾಲ ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೋಮಲವಾಗಿದ್ದ ಆ ಮಂಚದಲ್ಲಿ ಮಗ್ಗಲು ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತ ಇದ್ದಾಗ, ಪುರೋಹಿತ ಚಕ್ರಧರನ ಮನೆಯ ನೆನಪು ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು - ಪುರೋಹಿತನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವಳು ಕಲ್ಲುಹಾಸಿನ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಮೈಮರೆತು ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು ; ಒಡತಿ ಅನೇಕ ಸಲ ಕರೆದ ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಶಾಕುಲ ಚೇತಕರಿಸಿದಾಗಲೇ ಅವಳ ನಿದ್ರೆಗೆ ಭಂಗ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದು ; ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುವಾಗ ಹೆಣದಂತೆ ಮಲಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಒಡತಿಯಿಂದ ಬೈಗಳನ್ನೂ, ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಕೇಳಬೇಕಾಗಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ಗವಾಕ್ಷಿಗಳಿಂದಲೂ, ಬಾಗಿಲಿನಿಂದಲೂ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಭಾರಿ ಮಳೆಯ ಅರ್ಥಹೀನ ಶಬ್ದ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ನೀರವತೆಯ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವಳು ಹೀಗೆ ತರ್ಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು - “ಆಕಾಶದಿಂದ ಬೀಳುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹನಿಗೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ಸದ್ದು ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಸದ್ದುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿಕೊಂಡು ಕೇಳಲಾರೆವಾದ್ದರಿಂದ, ಆ ಒಟ್ಟಾರೆ ಸದ್ದು ನಮ್ಮ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲಾರದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ, ಅಸಂಖ್ಯ ದುಃಖಗಳ ಏಕಕಾಲೀನ ಅನುಭೂತಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ದುಃಖವನ್ನು

ಅನುಭವಿಸಲೂ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಅರ್ಹನನ್ನಾಗಿ ಉಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಅವನು ದುಃಖರಹಿತನಾಗಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ.

“...ನನ್ನ ದುರದೃಷ್ಟವನ್ನು ಕಂಡು ದುಃಖಿಯಾದಂತೆ, ಆರ್ಯ ಮಾರಿಶ ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ನನ್ನ ದುರದೃಷ್ಟಕ್ಕಾಗಿ, ಅವನೇಕೆ ದುಃಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ? ನೂರಾರು ಮಂದಿ ರಸಿಕರು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆನಂದಕ್ಕಾಗಿ, ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ಬರುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಅವರ ಎದುರು ಬರುವ ನನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಮಾತ್ರವೆ ; ಆದರೆ, ಆರ್ಯ ಮಾರಿಶ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಬಂದುದರ ಹಿಂದೆ ಅಡಗಿರುವ ವಾಸ್ತವಿಕತೆಯನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಲಾರದೆ ಹೋದ.

“ಐದು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ, ವಸಂತೋತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ನನ್ನ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ, ‘ಭದ್ರೆ, ನಿನ್ನ ಕಲೆ ನಿನ್ನ ಆಕರ್ಷಣಶಕ್ತಿಯ ಅಲಂಕಾರ ಮಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ಅದು ನಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಮ ಶಕ್ತಿಯಂತಿರುತ್ತದೆ’ ಎಂದು ಆರ್ಯ ಮಾರಿಶ ಹೇಳಿದ್ದ. ಮಾರಿಶನ ಭಾವನೆ ಮತ್ತು ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಉಚ್ಛ್ರಂಖಲತೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಗುರುತಿಸಿದ್ದುದರಿಂದ ಆಗ ಅದು ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಿರರ್ಥಕತೆಯ ಹಾಗೂ ವಿರಕ್ತಿಯ ಅನುಭವವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿತ್ತು. ಆರ್ಯ ಮಾರಿಶನ ಆ ಅಭಿಶಾಪಮಯ ಭವಿಷ್ಯವಾಣಿ ತಥ್ಯವೇ ಆಯಿತು ಹಾಗೂ ಸತ್ಯವೆಂದೇ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.... ಒಡತಿಯ ಭವನಕ್ಕೆ ಈ ರಸಿಕ ಸಮುದಾಯ ಬರುವುದಾದರೂ ಏತಕ್ಕೆ ? ಸಾಗಲದ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಭವನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಗೋಷ್ಠಿಗಳ ಉದ್ದೇಶವಾದರೂ ಏನಾಗಿತ್ತು ? ನಾರಿಯ ಆಕರ್ಷಣ ಶಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ - ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆ ಆದಿಮಶಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ - ವಿನೋದವನ್ನೆಸಗುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ ?... ರಸಿಕ ಸಮುದಾಯ ಬರುತ್ತದೆ ; ವಿನೋದವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಮಾರಿಶ ವಿನೋದದ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷಾದವನ್ನು ಅರಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಸಂತೋಷ ಉಂಟಾದದ್ದು ವಿನೋದದಿಂದಲ್ಲ, ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಸಮವೇದನೆಯಿಂದ - ಅಂದರೆ ವೇದನೆಯಿಂದ... ಎಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥ, ಎಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥ”. ಭಾರಿ ಮಳೆಯಿಂದಾಗಿ ಕವಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ನಿಬಿಡ ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ, ಕೋಮಲವಾಗಿದ್ದ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಉರುಳಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅಂಶುಮಾಲಾ ಆಲೋಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ, ನಿದ್ರೆ ಇಲ್ಲದೆಯೇ ತೊಳಲಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಿರೀಪ್ತನೂ, ತಟಸ್ಥನೂ ಆಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ಮಾರಿಶ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಭವನದಲ್ಲಿ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದರಿಂದ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತನಾಗಿದ್ದ. ರಾತ್ರಿಯ ಹೆಚ್ಚು ಭಾಗ ಅವನಿಗೆ ನಿದ್ರೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ದುಃಖದ ಹೊರೆಯಿಂದ ಸೋತಿದ್ದ,

ನಿರಾಶೆಗೊಂಡಿದ್ದ, ವೀತರಾಗಿನಿಯಾಗಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳ ಚಿತ್ರ ಸತತವಾಗಿ ಅವನ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡೇ ಇತ್ತು. ಶುಭ್ರ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ, ಉಪೇಕ್ಷೆಯ ಮೂರ್ತಿಯಂತಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾ ಮಾರಿಶನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಳು. ಒಂದು ಉಸಿರಿನಲ್ಲಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಭವನದ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ದಿವ್ಯಾಳ ನಿರಾಶಾಮಯ ಮೂರ್ತಿ ಅವನ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಣ್ಣಿನೆದುರು ಮೂಡಿದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಉಸಿರಿನಲ್ಲಿ ಸಾಗಲದಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಪಂಡಿತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಭವನದಲ್ಲಿ ಜೀವನದ ಉತ್ಸಾಹದ ಮತ್ತು ಆಸೆಯ ನವವಿಕಸಿತ ಮಂಜರಿಯಂತೆ ರೂಪ, ಸೌರಭ ಮತ್ತು ಸ್ಫೂರ್ತಿಯ ಸ್ವಂದನದ ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳ ಮೂರ್ತಿ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಡುತ್ತಿತ್ತು ಮೇಣ ಕರಗಿದ ಬಳಿಕ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಇಡಿಯಾಗಿ ಇರಲಾರದೋ ಹಾಗೆ ಸಮವೇದನೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಹೃದಯ ಕರಗಿ ಅವಶವಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು.

ಸಾಗಲದಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾಳ ಬಗೆಗೆ ಆಕರ್ಷಿತನಾದ ಅನುಭವವೇನೋ ಮಾರಿಶನಿಗೆ ಆಗಿತ್ತು ; ಆದರೆ, ಅದು ಕಾಮನೆಯ ಆಕರ್ಷಣೆಯಾಗಿರದೆ, ಪ್ರಶಂಸಾರೂಪವಾದ ಆಕರ್ಷಣೆಯಾಗಿತ್ತು. ತನ್ನ ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹಾಗೂ ಹೀನ ಸ್ಥಿತಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ಅವನು ಅಶಾಂತನೇನೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಮತ್ತು ದಿವ್ಯಾಳ ನಡುವೆ ಭಾರಿ ಕಂದಕವೊಂದು ಇದೆಯೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ, ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಭವನದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನ ಹಾಗೂ ಗೌರವಗಳ ಉತ್ತುಂಗ ಶಿಖರದಿಂದ ಇಳಿದು ಬಂದು ದಿವ್ಯಾ ಸಮತಲ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸೇರಿದ್ದು ಮಾರಿಶನ ಕೈಚಾಚಿನ ಪರಿಧಿಯೊಳಗೇ ಬಂದಿದ್ದಳು. ಸಮವೇದನೆಯ ಕೈಚಾಚಿ ಮಾರಿಶ ಅವಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು.

ಸಮವೇದನೆಯ ಆಸರೆ ದೊರೆತಿದ್ದುದರಿಂದ ದಿವ್ಯಾಳ ಬಗೆಗಿನ ಮಾರಿಶನ ಆಕರ್ಷಣೆ ಪ್ರಬಲವೇ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಕಾಣಲು ಹಾಗೂ ಅವಳಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಾಗಲು ಅವನು ಕಾತರಿಸತೊಡಗಿದ ; ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಘಟನೆಗಳಿಂದಾಗಿ ದಿವ್ಯಾ ಕ್ಷೋಭೆಗೂ, ವ್ಯಥೆಗೂ ತುತ್ತಾಗಿದ್ದಳು. ತನ್ನ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ವ್ಯಥೆಗೆ ಈಡುಮಾಡುವುದು ಮಾರಿಶನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶೂಲನೆಟ್ಟಂತೆ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು - ಬಾಳಿನ ಉಳಿದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾ ಹೀಗೆಯೇ ಇರುತ್ತಾಳೆಯೆ ? ಸಂಜೆಯವರೆಗೂ ಇಂಥ ಆಲೋಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಇಬ್ಬಂದಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ವಿಗ್ನನಾಗಿದ್ದು, ಮಾರಿಶ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಭವನದಲ್ಲಿನ ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿಗೆ ಹೋದ.

ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಬಳಿಯಿದ್ದ ಆಸನದಿಂದ ಎದ್ದು ಅಂಶುಮಾಲಾ ಗಾಯನದಲ್ಲೂ,

ನೃತ್ಯದಲ್ಲೂ ಭಾಗವಹಿಸಿದಳು. ಅವಳ ಅಲಂಕರಣ ಸುರುಚಿ ಪೂರ್ಣವೂ, ಲಾವಣ್ಯಮಯವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಅವಳ ತುಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಜೀವಂತಿಕೆಯೂ, ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯೂ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಿದ್ದವು. ಮಾರಿಶ ಒಂದು ಕಡೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಸಂಗೀತ ಮತ್ತು ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ಮಯವಾಗಲು ಅವನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ - ಈ ಕೃತ್ರಿಮ, ಕಲೋಲಮಯೀ ಅಂಶುಮಾಲಾಳಿಗಿಂತಲೂ ಹಿಂದಿನ ಸಂಜೆಯ ಅವಸಾದಪೂರ್ಣಳೂ, ಶುಭ್ರವಸನೆಯೂ, ಆಭರಣಹೀನಳೂ ಆಗಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳೇ ಹೆಚ್ಚು ಕಮನೀಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೆ? ಹಿಂದಿನ ಸಂಜೆ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ದುಃಖವನ್ನು ತೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಅವಳಿಗಿತ್ತು. ಈಗ ಅವಳು ವಿನೋದದ ಸಾಧನವಾಗಬೇಕಾದ ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೊಳಗಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ರಸಿಕ ಸಮುದಾಯ ಅವಳ ಲಾವಣ್ಯವನ್ನು ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದಲೇ ಭೋಗಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅವಳು ವಿವಶಳಾಗಿ ಭೋಗವಸ್ತುವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಾಳೆ. ರಸಿಕರ ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಅಂಶುಮಾಲಾ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ವಿನಯಪೂರ್ಣ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಅವನಿಗೆ ಅಸಹ್ಯಕರವಾಗಿ ತೋರಿತು. ಗೋಷ್ಠಿ ಯಾವಾಗ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆಯೋ ಎಂದು ಅವನು ವ್ಯಗ್ರನಾಗತೊಡಗಿದ್ದ.

ನರ್ತನ - ಗಾಯನಗಳಿಂದ ದಣಿದಿದ್ದ ಅಂಶುಮಾಲಾ ತನ್ನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ದಾಸಿ ವೃಂದಾಳ ನೆರವಿನಿಂದ ಅಲಂಕರಣವನ್ನು ತೆಗೆಯತೊಡಗಿದ್ದಳು. ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವ ದಾಸಿ ನವಿಲುಗರಿಯ ಬೀಸಣಿಗೆಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಬೀಸುತ್ತ ಬೆವರಿನಿಂದ ಒದ್ದೆಯಾಗಿದ್ದ ಅವಳ ಕೈಗೆ ತಂಪನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಚಾಚಿದ್ದ ಅವಳ ತೋಳಿಗೆ ವೃಂದಾ ತನ್ನ ಭುಜವನ್ನು ಆಸರೆಯಾಗಿ, ಬಾಹುಮೂಲದಿಂದ ಅಂಗದವನ್ನು ಬಿಚ್ಚತೊಡಗಿದಳು.

ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವ ದಾಸಿ ಇರದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ, ಮುನ್ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕೊಡದೆಯೇ ಮಾರಿಶ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಅಂಶು ಲಜ್ಜೆ-ಸಂಕೋಚಗಳಿಂದ ಮೈಮುದುರಿಕೊಂಡು ಕಂಪಿಸಿದಳು. ದಾಸಿ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಅವಳ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಹೊದಿಸಿದಳು. ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಅರೆಮುಚ್ಚಿದ್ದವು. ಕೆನ್ನೆಗಳ ಕೆಂಪು ಗಾಢವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತ್ತು.

ಮಾರಿಶ ಬೆಚ್ಚಿದ ; ವಿಮೂಢವಾಗಿ ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿಂದಿರುಗಿದ. ಅಂಗಳದವರೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ್ದಾಗ, “ಆರ್ಯ, ಒಡತಿ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ” ಎಂಬ ಮಾತು ಕೇಳಿಸಿತು. ವಿಚಾರ-ವಿಮೂಢನಾದಂತೆ ಮಾರಿಶ ಮತ್ತೆ

ಕೋಣೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ.

ಅಂಶು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಳು. ನರ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕೆಲವು ಒಡವೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದಿರಿಸಿದ್ದಳು ; ಕೆಲವು ಇನ್ನೂ ಅವಳ ಮೈಮೇಲೆ ಇದ್ದವು. ಲಜ್ಜೆ, ಸಂಕೋಚ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಅವಳ ಮುಖದಲ್ಲೂ, ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವಳೂ ಕೈಜೋಡಿಸಿ, ತಲೆಬಾಗಿ, “ಆರ್ಯ ದಯಮಾಡಿ !” ಎಂದಳು.

ಅವಳ ತಲೆಗೂದಲಿನಲ್ಲಿ ಮಣಿಗುಚ್ಚಗಳು ಇನ್ನೂ ತೂಗಾಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದವು. ಹಣೆಯ ಮೇಲಿನ ಚಂದ್ರಿಕಾ ತಿಲಕವೂ, ತುಟಿಗಳ ಮೇಲಿನ ರಾಗಲೇಪನವೂ ಮಿರುಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಶಂಖದಂತಿದ್ದ ಕೊರಳಿನ ಮೃದುತ್ವ ಮುತ್ತಿನ ಮಣಿಗಳ ಆವರಣದಿಂದಾಗಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಎದ್ದು ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ತುಂಬ ನವಿರಾದ ತಿಳಿಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ಪೀತಾಂಬರ ಅವಳನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿಸಿತ್ತು. ಬಳಲಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಕಂಡೂ ಕಾಣದಂತೆ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಉದ್ದನೆಯ, ಪುಷ್ಟವಾದ ಸೋರೆಕಾಯಿಯಂತಹ ತೊಡೆಗಳ ಆಕಾರ ಆ ಪೀತಾಂಬರದ ತೆರೆಗಳ ಹಿಂದೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಚಿತ್ತ ಉದ್ವಿಗ್ನವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಂಶುವಿನ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಉಚಿತ ಶಾಲೀನತೆಯ ಉತ್ತರವನ್ನು ಮಾರಿಶ ಕೊಡಲಾರದೆ ಹೋದ. ಮಾರಿಶನ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದ ಕೊರತೆ ಅಂಶುವಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯವಾಗೇನೂ ತೋರಲಿಲ್ಲ ; ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿ ತೋರಿದ್ದು ಗಾಂಭೀರ್ಯದ ಆವರಣವನ್ನು ಹೊತ್ತಿದ್ದ ಅವನ ಉದ್ವಿಗ್ನತೆ. ಆಸನದತ್ತ ಕೈತೋರಿ, “ಆರ್ಯ, ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿ” ಎಂದು ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿದಳು.

ಮಾರಿಶ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ಆದರೆ, ಅವಳ ಒತ್ತಾಯವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿದ ಕುರುಹಾಗಿ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಲಾರದೆ ಹೋದ. ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಕಳಚುತ್ತಿದ್ದ ದಾಸಿಯ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ, ಅಂಶುಮಾಲಾ ಮಾರಿಶನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು, “ಆರ್ಯ, ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ, ದೈಹಿಕವಾಗಿ ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿದ್ದೀರಿ ತಾನೆ ?” ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು.

“ಭದ್ರೆ, ನಾನು ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಆಕಸ್ಮಿಕ ಪ್ರವೇಶದಿಂದ ಭದ್ರೆಗೆ ಮುಜುಗರವಾಗಲಿಲ್ಲವೆ?” ಆತ್ಮಸಂಯಮದ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಾಗಿ ಸ್ವತಃ ಮಾರಿಶನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಮುಜುಗರದ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದ್ದವು. ಮಾರಿಶನಿಗಾದಂಥ ಮುಜುಗರದ ಅನುಭವ ಅಂಶುವಿನ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಉಂಟಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯನ್ನೇ ಮೆರೆಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತ, “ಮುಜುಗರವೇನೂ ಇಲ್ಲ ; ಆರ್ಯ, ದಾಸಿ ಸೇವೆಗೆ ಸಿದ್ಧಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ”

ಎಂದು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿದಳು.

ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಮೌನವಾಗಿದ್ದು, ಮಾರಿಶ ತುಂಬ ಗಂಭೀರ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ : “ಆರ್ಯ, ನಿನ್ನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆ ಅದಮ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ.”

ಮೃದಂಗದ ಮೇಲೆ ಬಲವಾಗಿ ಪೆಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಾಗ ಆಗುವಂತೆ ಅಂಶುವಿನ ತಲೆಯೂ ಮೊಳಗಿತು. ತನ್ನ ಆಲೋಚನೆಗಳನ್ನು ಸಂಯಮದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಯತ್ನದ ಅಂಗವಾಗಿ ಎರಡೂ ಕೈಗಳ ಬೆರಳುಗಳನ್ನೂ ಪರಸ್ಪರ ಬೆಸೆದು, ಅವಳು ಯೋಚಿಸಿದಳು - ಒಡತಿಯ ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಪುರುಷರಾರೂ ತನ್ನ ಒಳಕೋಣೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. “ಆರ್ಯ, ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಸೆಕೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ನಿಮಗೆ ತೊಂದರೆಯೇನೂ ಆಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಉದ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸುಳಿಗಾಳಿ ಬೀಸುವ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮಾತನಾಡೋಣ” ಎಂದಳು.

ಒಡತಿಯ ಒಳಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಪುರುಷನೊಬ್ಬನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಚಾಮರಧಾರಿ ದಾಸಿ ಸ್ತಬ್ಧಳಾಗಿ ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನೇ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಸೂಚನೆ ದೊರೆತೊಡನೆಯೇ ಅವಳು ಮತ್ತೆ ಚಾಮರವನ್ನು ಬೀಸತೊಡಗಿದಳು. ಅವಳತ್ತ ನೋಡುತ್ತ ಅಂಶು ಹೇಳಿದಳು : “ಬೇಡ, ಚಾಮರ ಬೀಸುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ, ಆರ್ಯರಿಗೆ ಬಕುಳ ವ್ಯಕ್ತದ ಕೆಳಗಿನ ಶಿಲಾಪೀಠದ ಹಾದಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು.” ಆ ಬಳಿಕ ಮಾರಿಶನತ್ತ ನೋಡಿ, “ಆರ್ಯ, ದಾಸಿಯೂ ಕೂಡಲೇ ಹಾಜರಾಗುತ್ತಾಳೆ” ಎಂದಳು.

ಬಕುಳ ವ್ಯಕ್ತದ ಕೆಳಗಿನ ಶಿಲಾಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ದಿವ್ಯಾಳಿಗೆ ಏನನ್ನು ಹೇಳಲಿ, ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಿ ಎಂದು ಮಾರಿಶ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಆವೇಶಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ಅವನು ಅವಳ ಒಳಕೋಣೆಗೆ ನುಗ್ಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಆ ತಪ್ಪಿನ ನೆನಪು ಆವೇಶವನ್ನು ಹಿಂಬದಿಗೆ ತಳ್ಳಿ ತರ್ಕಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಿತು. ಎದುರಿಗೆ ದಿವ್ಯಾ ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣಿಸಿತು. ಕಲಾವೃತ್ತಿಯ ಒಡವೆ-ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕಳಚಿ, ಈಗ ಅವಳು ಮತ್ತೆ ಶ್ಲೇತವಸನವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಳು ; ನಿರಾಭರಣೆಯಾಗಿದ್ದಳು. ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಅರಳಿದ್ದ ಮುಗುಳ್ಳೆಯೂ ಈಗ ಮಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಶಿಲಾಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಮಾರಿಶನ ಬಳಿ ಕುಳಿತು, ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಅವನ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಆ ಬಳಿಕ ಅವಳೇ ಮಾತನಾಡಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿ !”

ಅಂಶುವಿನತ್ತ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡಿ ಮಾರಿಶ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ : “ಭದ್ರೆ, ಹೀಗೆ

ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದೇ ಸರಿಯೆ ? ನೀನೇ ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದೀಯೇನು ?”

ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳ ಕಾಲ ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ತರುವಾಯ ಅಂಶು ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ಯಾವುದು ಸರಿ, ಯಾವುದು ತಪ್ಪು ಎಂಬುದನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಿ, ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಯಾವುದನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಇದು ನನ್ನ ಅದೃಷ್ಟ, ಹಣೆಯಬರೆಹ, ಅಷ್ಟೆ.”

ಮಾರಿಶ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ : “ಅದೃಷ್ಟ, ಹಣೆಯಬರೆಹ ?... ದೇವಿ, ಅದೃಷ್ಟ ಎಂದರೆ ವಿವಶತೆ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ !”

“ಹೌದು ಆರ್ಯ, ವಿವಶತೆ” - ಅಂಶು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಳು.

“ಅದೃಷ್ಟ ಎಂದರೆ ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಎಂದು ಅರ್ಥ !” ಮಾರಿಶ ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದ.

“ಹೌದು ಆರ್ಯ, ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯ” - ಅಂಶು ಮತ್ತೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಳು.

ಅಂಶುವಿನ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಮಾರಿಶನನ್ನು ನಿರುತ್ತರನನ್ನಾಗಿಸಿತು. ಆಲೋಚಿಸಿ, ಕೊಂಚ ಉತ್ತೇಜಿತನಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ : “ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಎಂದರೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸದಿರುವುದು ಹಾಗೂ ಇಚ್ಛಿಸದಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ !”

ಈ ಭರ್ತ್ಸನೆಯಿಂದ ಅಂಶು ಅಪ್ರತಿಭಳಾಗಲಿಲ್ಲ. ನಿಲವರ್ಣಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದ ಅವಳ ವಿಶಾಲ ನಯನಗಳು ಬಾಗಲಿಲ್ಲ : “ಇಲ್ಲ ಆರ್ಯ !” ಅವಳು ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದೆ, ಇಚ್ಛಿಸಿದೆ. ನನ್ನ ಕೈಲಾದಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದೆ, ಇಚ್ಛಿಸಿದೆ. ಆಗದೆ ಹೋದಾಗ ನನ್ನ ಅಸಮರ್ಥತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೆ.”

ಮಾರಿಶ ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ತಲೆಬಾಗಿ ಸಿಕೊಂಡು ಅಂಶುವಿನ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕುರಿತು ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಆ ಬಳಿಕ ಹೇಳಿದ : “ಭದ್ರೆ, ಪ್ರಯತ್ನ ಮತ್ತು ಇಚ್ಛೆ - ಜೀವನದ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಗುಣಗಳು. ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಸಹಜ.” ಮಾರಿಶನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ತೀವ್ರತೆ, ಆವೇಶಗಳು ದೂರವಾಗಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಆದ್ರ್ವತೆ ಮನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು : “ಭದ್ರೆ, ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಸೋಲಾಯಿತು ಎಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇ ಆ ಸೋಲೇ ಮನುಷ್ಯನ ಇಡೀ ಬದುಕಲ್ಲ. ಬದುಕಿನ ಕೊನೆಯನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಲಾರೆವು. ಅದು ನಿಸ್ಸೀಮವಾಗಿದೆ. ಅನಂತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ, ಮನುಷ್ಯನ ಪ್ರಯತ್ನ ಮತ್ತು ಇಚ್ಛೆ ಹಾಗೆಯೇ ಸೀಮಿತವಾಗಿ ಏಕಿರಬೇಕು ? ಅಸಮರ್ಥತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದರೆ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನವಿರತನಾಗಿಬಿಡುವುದು, ಬದುಕಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾಗಿ ಬಿಡುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.”

ತನ್ನ ದುಃಖದ ಬಗೆಗೆ ಮಾರಿಶನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ಅನುಕಂಪದಿಂದಾಗಿ ಅಂಶುವಿನ ದೃಷ್ಟಿ ಬಾಗಿತು. ತಲೆಬಾಗಿ ಸಿಕೊಂಡೇ ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ಈ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ, ಅರಿಯದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಿರಿಸುವಾಗಲೂ, ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾದಿ ದುರ್ಗಮವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದೂ ಮುಂದೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದೆ. ಆದರೆ, ನನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೇ ಅಲ್ಪವೂ, ಹೀನವೂ ಆಗಿತ್ತು.” ದೀರ್ಘ ನಿಶ್ವಾಸದ ಬಳಿಕ ಅಂಶು ಮುಂದುವರಿಸಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ಆಗಬೇಕಾದ್ದು ಆಗಿಹೋಯಿತು. ಇನ್ನು ದುಃಖ ಎಂಥದು ?”

“ಏನಾಗಬೇಕಿತ್ತು ? ಏನಾಗಬೇಕಿತ್ತು, ದೇವಿ ?” – ಮಾರಿಶ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ.

“ಈ ಕ್ಷುದ್ರ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಏನಾಗಬೇಕಿತ್ತೋ ಅದೇ ಆಯಿತು, ಆರ್ಯ !” ಅಂಶು ಬೇರೆಡೆಗೆ ದೃಷ್ಟಿ ತಿರುಗಿಸಿ ಹೇಳಿದಳು : “ಆಶೆ ಮತ್ತು ಇಚ್ಛೆ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆರ್ಯ, ಹಾಗೆಯೇ ಆಯಿತು, ನನ್ನ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ !”

ಅಂಶುವಿನ ನಿರಾಶೆಯ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಮತ್ತಷ್ಟು ದ್ರವಿತನಾಗಿ ಮಾರಿಶ ಒತ್ತಾಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ : “ಭದ್ರೆ, ಅಂಥದೇನಾಯಿತು? ಅದು ಬದುಕಿನ ಒಂದು ಅಂಶವಾಗಿತ್ತು. ಬದುಕು ಇರುವವರೆಗೂ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯತೆಗಳು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ.” ತನ್ನ ಈ ಒತ್ತಾಯವನ್ನು ದೃಢವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಅಂಶುವಿನ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ಹೇಳಿದ : “ಕುಮಾರಿ ದಿವ್ಯಾ, ಬದುಕು ಅನಂತವಾಗಿದೆ ; ಮಾನವನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಅಸೀಮಿತವಾಗಿದೆ.”

ಮಾರಿಶ ‘ದಿವ್ಯಾ’ ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅಂಶುವಿನ ಮೈ ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡಿತು. ಆ ಉದ್ವೇಗವನ್ನು ಸಂಯಮಕ್ಕೊಳಪಡಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾ ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಮರಿಮಗಳಾದ ದಿವ್ಯಾ ಎಂದೋ ಸತ್ತುಹೋದಳು. ಅವಳ ಹೆಣವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಕಲೋಪಜೀವಿ ನರ್ತಕಿ ವೇಶ್ಯೆ ಅಂಶುಮಾಲಾ ಬದುಕಿನ ಉಳಿದ ಅವಧಿಯನ್ನು ಸವೆಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಆರ್ಯರು ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ತೋರಿದ ಸಹಾನುಭೂತಿಗಾಗಿ ನಾನು ತುಂಬ ಕೃತಜ್ಞಳಾಗಿದ್ದೇನೆ.”

ತುಂಬಿಬಂದ ಕಂಠದ ಅಡ್ಡಿಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾರಿಶ ಹೇಳಿದ : “ಭದ್ರೆ, ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ತೋರಲೆಂದು ಮಾತ್ರವೇ ನಾನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ.”

“ಹಾಗಾದರೆ, ಈ ನರ್ತಕಿ ಆರ್ಯರ ಉಪಕಾರ ಭಾವನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಕೃತಜ್ಞಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ.”

“ಇಲ್ಲ ದೇವಿ, ನಿನ್ನ ಬಗೆಗಿನ ಅನುರಾಗದಿಂದಾಗಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ” – ಮಾರಿಶ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದ.

ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಮೈಗೆಲ್ಲಾ ಮುಳ್ಳು ಚುಚ್ಚಿದಂತಾಗಿ, ಅವಳು ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡಳು. ಭಾದ್ರಪದ ಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ರಾತ್ರಿಯ ಮೊದಲ ಯಾಮದಲ್ಲಿ ನವಮಿಯ ಚಂದ್ರ ಮೇಘಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದ ಆಗಸದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಉಜ್ವಲವಾಗಿಯೂ, ಒಮ್ಮೆ ಶ್ಯಾಮಲವಾಗಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ಮಳೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಸಂತ್ಯಸ್ತವಾಗಿದ್ದ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಹೊರಬಂದಿದ್ದ ಅನೇಕ ಚಿಟ್ಟೆಗಳು, ಮಿಡತೆಗಳು ಮನುಷ್ಯರ ಧ್ವನಿಯಡಗಿ ಶೂನ್ಯವಾಗಿದ್ದ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ತಮ್ಮ ತೀಕ್ಷ್ಣ ರೋಂಕಾರದಿಂದ ತುಂಬ ತೊಡಗಿದ್ದುವು. ಅಂಶುವಿಗೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಧ್ವನಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಾರಿಶನ ಮಾತುಗಳೇ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ತೋರಿದುವು. ಆ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ ಅನೇಕ ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಅವಳ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಕುಲಗೊಳಿಸಿತ್ತು ; ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಗೊಳಿಸಿತ್ತು.

ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಭವನದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಜನಪ್ರಿಯಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ ಗೌರವವನ್ನು ಪಡೆದಂದಿನಿಂದಲೂ ಎಷ್ಟೋ ಪುಂಡಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರಣಯವನ್ನು ತೋಡಿಕೊಂಡಿದ್ದುದನ್ನು ಅಂಶುಮಾಲಾ ಕೇಳಿದ್ದಳು. ಅವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಿರಕ್ತಿಯ ಅನುಭವವೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ, ವೃತ್ತಿಸಂಬಂಧವಾದ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿ ಆ ಬೇಡಿಕೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅಂಶುಬದಿಗೊತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವರ ಪ್ರಣಯನಿವೇದನೆಯೆಲ್ಲ ಆಕರ್ಷಕ ನರ್ತಕಿ ಅಂಶುಮಾಲಾಳನ್ನೇ ಗುರಿಯಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಮಾರಿಶನಾದರೋ, ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ದಿವ್ಯಾಳನ್ನೇ ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಅದನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ನಿವೇದನೆಯನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿದ್ದುದೆಂದರೆ ಆ ಪ್ರಣಯನಿವೇದನೆಗೆ ತಕ್ಕುದಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುವುದು.

ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ ಮೇಘಗಳೊಡನೆ ಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದ. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಸ್ಯಸಂಪತ್ತು ಮಂದವಾಯುವಿನೊಡನೆ ಕ್ರೀಡಾರತವಾಗಿತ್ತು. ವಾತಾವರಣ ಸಂತ್ಯಸ್ತವೂ, ಚಿಟ್ಟೆ-ಮಿಡತೆಗಳ ರೋಂಕಾರದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಮಾರಿಶನ ಪ್ರಣಯನಿವೇದನೆಯಿಂದ ಸಂತ್ರಸ್ತಳಾಗಿದ್ದ ಅಂಶು ತಲೆಬಾಗಿ ಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಮಾರಿಶ ತೋಳನ್ನು ಚಾಚಿ ತನ್ನತ್ತ ಬರುತ್ತಿರುವ,

ತಾನು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಮೈಮುದುರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ, ಇಷ್ಟಾದರೂ ಮಾರಿಶ ಅದೇ ರೀತಿ, ಇಂಥದೇ ಒಂದು ಆದ್ರ್ವ ರಾತ್ರಿಯಂದು ಪೃಥುಸೇನ ತನ್ನತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಂತೆ, ಧಾವಿಸಿ ಬುರುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಅವಳ ಬಗೆಗಣ್ಣು ಕಂಡಿತು... ಬೀಭತ್ಸ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದಾಗಿ ಅಂಶುವಿನ ಸ್ನಾಯುಗಳು ಶಿಥಿಲಗೊಂಡುವು ; ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕಾರಿನ್ಯ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು. ಪ್ರಣಯಿಯ ಶಕ್ತಿಗೆ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ತುಂಬುವ ಸಲುವಾಗಿ, ನಾರಿಯ ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಮಧುರ ಭಾವ ಪ್ರತಿಹಿಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಗೊಂಡಿತು. ಬುದ್ಧಿಯ ಜಡತೆ ದೂರವಾಗತೊಡಗಿತು. ಧ್ವನಿಯ ಆದ್ರ್ವತೆಯೂ ಇಲ್ಲವಾಗತೊಡಗಿತು.

ಭಾವಶೂನ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ್ದ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ವಿರೂಪಗೊಂಡ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ತಲೆದೋರಿತು : “ ನರ್ತಕಿ ವೇಶ್ಯೆ ಅಂಶುಮಾಲಾ ರಸಿಕರ ಅನುರಾಗ - ವಿನೋದಗಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಆರ್ಯ, ನಿಮಗೇನು ಬೇಕು?”

ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಈ ವಿರೂಪವನ್ನೊಪ್ಪದೆ ಮಾರಿಶ ಒತ್ತಾಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ : “ನಾನು ಬೇಡುತ್ತಿರುವುದು ನರ್ತಕಿ - ವೇಶ್ಯೆಯ ಅನುರಾಗ - ವಿನೋದಗಳನ್ನಲ್ಲ, ನಾರಿಯ ಸಾರ್ಥಕ ಅನುರಾಗವನ್ನು.”

“ನಾರಿಯೆ? ಅವಳು ಎಂದೋ ಸತ್ತು ಹೋದಳು, ಆರ್ಯ!” ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಮೋಡದ ಮರೆಯಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಚಂದ್ರನ ಉಜ್ವಲ ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ, ಮಾರಿಶನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿ ನೆಟ್ಟು ಹೇಳಿದಳು : “ಆರ್ಯನಿಗೆ ನೆನಪಿರಬಹುದು. ಮೂರು ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ, ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಉರಿಬಿಸಿಲಿನ ದಿವಸದ ಒಂದು ಸಂಜೆ, ನಗರದ ದಕ್ಷಿಣ ಹೊರವಲಯದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ, ಮಡಲಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಗುವನ್ನು ಹೊತ್ತು ವೇಶ್ಯೆಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಧಾರದಿಂದ ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ದರಿದ್ರ ನಾರಿಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಭರ್ತ್ಸನೆ ಮಾಡಿದ್ದಿರಿ - ‘ಹೋಗು, ಯಮುನೆಯ ಶೀತಲ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊ!’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿರಿ. ಅದೇ ಸಂಜೆ, ಆ ನಾರಿ ಯಮುನೆಯ ಶೀತಲ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಶರಣನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಳು. ಆದರೆ, ಯಮುನೆ ಅವಳನ್ನು ಹೊರಹಾಕಿದಳು. ನೀರಿನಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ಆ ನಾರಿ ನರ್ತಕಿ-ವೇಶ್ಯೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದಳು. ವೇಶ್ಯೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಆರ್ಯನಿಗೆ ಅಂಥ ತಿರಸ್ಕಾರವಿರುವುದರಿಂದ, ವೇಶ್ಯೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅನುರಾಗವನ್ನು ತೋರುವುದರಿಂದ ಆರ್ಯನಿಗೆ ಸಂತೋಷವೇನು ಲಭಿಸಿತು? ಈ ನರ್ತಕಿ-ವೇಶ್ಯೆ ಅಂಶುಮಾಲಾಳೇ ಆ ಮೃತ ನಾರಿ. ಆ ನಾರಿಯೇ ದಿವ್ಯಾ”

ವಿಸ್ಮಯಾಹತನಾದ ಮಾರಿಶ, ಮೇಘದಿಂದ ಆವೃತನಾಗಿದ್ದ ಚಂದ್ರಮನ ನಸುಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಗಳಿಸಿ ಅಂಶುವನ್ನು ನೋಡಿದನು. ಅಂಶುವಿನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಮತ್ತೆ ಬಾಗಿರುವು. ಮಾರಿಶ ಅನೇಕ ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಉಸಿರು ಬಿಗಿಹಿಡಿದು ಅದೇ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿದ್ದ. ವಿಮೂಢತೆ ತೊಲಗಿ, ಮತ್ತೆ ಚೈತನ್ಯ ಸಂಚಾರವಾದಂತೆ ಮಾರಿಶ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟಾಗ ಅಂಶು ವಿನಯಪೂರ್ಣ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲೇ ಎಚ್ಚರಿಸಿದಳು: “ರಾತ್ರಿಯ ಎರಡು ಯಾಮಗಳು ಆಗಲೇ ಕಳೆದುಹೋಗಿವೆ. ಆರ್ಯ, ಇನ್ನು ನೀವು ವಿಶ್ರಮಿಸಿ!”

ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾರಿಶನನ್ನು ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿ ಅಂಶು ಅವನ ಕಣ್ಣಿನ ನಿರ್ದಯನ್ನೂ, ಮನಸ್ಸಿನ ಶಾಂತಿಯನ್ನೂ ಕಸಿದುಕೊಂಡು ಹೋದಳು ; ತನ್ನ ನಿರ್ದಯ ಮತ್ತು ಮನಶ್ಯಾಂತಿಯನ್ನು ಅವನ ಕೈಗೊಪ್ಪಿಸಿದಳು. ಮಾರಿಶನ ಒಲವಿನ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ವಿಡಂಬಿಸಿ, ಹಿಂಸಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಪುರುಷನನ್ನು ಅಪ್ರತಿಭನ್ನಾಗಿಸುವ ಪ್ರತಿಹಿಂಸೆಯ ಸಂತೋಷವನ್ನೇನೋ ಪಡೆದಿದ್ದಳು. ಆದರೆ, ಶಯ್ಯೆಯನ್ನು ಸೇರುವ ಮೊದಲೇ ಅವಳು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ನಿಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳ ತೊಡಗಿದಳು-ಹೀಗೇಕೆ ಮಾಡಿದೆ? ಸಂತಾನವತಿಯೂ, ಆಶ್ರಯವನ್ನರಸುತ್ತಿದ್ದವಳೂ ಆದ ದರಿದ್ರ ನಾರಿಯ ನೆನಪನ್ನು ಮಾರಿಶನಿಗೇಕೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟೆ? ಮಾರಿಶ ತೋರಿದ ಅನುರಾಗ-ಆದರಗಳಿಗೆ ಇದೇ ಪ್ರತಿಫಲ ಉಚಿತವಾಗಿತ್ತೇ? ನಿರಾಶ್ರಿತಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ನೀಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದಲೂ, ಗೌರವದಿಂದಲೂ ಕೈಚಾಚಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹೀಗೆ ಅಗೌರವ ತೋರಿದ್ದು ಸರಿಯೆ?

ಆಶ್ರಯದ ಭರವಸೆಯ ಮತ್ತು ಸೂಚನೆಯ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದುದರಿಂದ ಅಂಶುವಿನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಮಧುರ ಶೈಥಿಲ್ಯದಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದುವು. ಆಶ್ರಯ ನೀಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವ ತೋಳುಗಳಿಗೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ನಾರೀತ್ವದ ಸಫಲತೆ ಅಡಗಿದೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಜಾಗೃತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ವಿರಕ್ತಿ ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯಗಳ ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವ ಬಯಕೆ ಇಲ್ಲವೆ?... ಆರ್ಯನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಾನೇಕೆ ನೋಯಿಸಿದೆ? ಉದ್ವೇಗವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಹೋದುದರಿಂದ, ಅತ್ತು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಅಂಶುವಿನ ಮನಸ್ಸು ಬಯಸುತ್ತಿತ್ತು. ಮಾರಿಶನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನೂ, ಅನುರಾಗವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ಸಾರ್ಥಕತೆ ಅಡಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪದೆ ಇರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಮಾರಿಶನನ್ನು ವಿಹ್ವಲಗೊಳಿಸಿರುವುದೇ ನನ್ನ ನಾರೀತ್ವದ ಗೆಲುವಲ್ಲವೆ ? ಅವನು ನನ್ನನ್ನು

ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಆಶ್ರಯ ನೀಡಲಿ. ಆಶ್ರಯವನ್ನು ನಾನು ಪಡೆಯಬಹುದು... ಓಹ್, ಇಂಥದೇ ಒಂದು ದಿನ ಪೃಥುಸೇನನೂ ಅತ್ಯಂತ ವಿಹ್ವಲನೂ ಅಸಹಾಯಕನೂ ಆಗಿ ನನ್ನ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೋರಿದ್ದ...

ತನ್ನ ಮೈಮೇಲೆ ಬೆವರಿನ ಪದರವೊಂದು ಕವಿದುಕೊಂಡ ಅನುಭವ ಅಂಶುವಿಗೆ ಆಯಿತು. ಕೋಮಲ ಪೃಥುಸೇನ, ಗಂಭೀರ ರುದ್ರಧೀರ, ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ವೃಕ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಜ್ಞ ಮಾರಿಶ- ಇವರೆಲ್ಲ ತನ್ನತ್ತ ಧಾವಿಸಿ ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡಳು ; ತಿರಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯೋಚಿಸಿದಳು - ನಾರಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಾನು ಎಲ್ಲ ಪುರುಷರಿಗೂ ಭೋಗ್ಯೆಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಇದೇ ನನ್ನ ಆಕರ್ಷಣೆ... ಭೋಗ್ಯೆ ! ಅನೇಕ ಸಲ ಮಗ್ಗುಲು ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತ ಅವಳು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಿಳಿಯಹೇಳಿದಳು - ಆಶ್ರಯವೆಂಬ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಂಶು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೀಗೆ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿಕೊಂಡಳು - ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಗೇಕೆ ಎಡೆ ದೊರೆಯಬೇಕು? ದೇವಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಕಾ ಅವರಂತೆ ಕಲೆಯ ಆರಾಧನೆಯನ್ನೇ ಜೀವನದ ಗುರಿಯಾಗಿಸಿಕೊಂಡು, ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಕಲೆಗೇ ಅರ್ಪಿಸಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ಪರಾಶ್ರಿತೆಯೂ ಭೋಗ್ಯೆಯೂ ಆಗಿ ಇರದೆ ನಾನು ನನ್ನ ಕಾಲಮೇಲೆ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ಈಗ ಆದದ್ದೇ ಸರಿ, ಎಂದು ಅವಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿಕೊಂಡಳು.

ಅಸ್ವಸ್ಥಳಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಂಶುಮಾಲಾ ಎರಡು ದಿವಸಗಳವರೆಗೆ ತನ್ನ ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಬರಲಿಲ್ಲ. ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅವಳು ಭಾಗವಹಿಸಲಾರದೆ ಹೋದಳು. ಅವಳ ಮೂಕರೋದನದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿದ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಅವಳ ಕೋಣೆಗೆ ಬಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಅವಳ ಮಂಚದ ಬಳಿ ಕುಳಿತಿದ್ದು, ಅವಳ ಹಣೆಯಮೇಲೆ ಕೈ ಆಡಿಸುತ್ತಾ, ಹೀಗೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದಳು: ಇವಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಡುಗಟ್ಟಿದ್ದ ದುಃಖ ಬಹುಶಃ ಈ ಆಘಾತದ ಮೂಲಕ ಹರಿದುಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡಿದೆ.... ಬಹುಶಃ ಹೃದಯದ ನಿರಂತರ ದುಃಖದ ಹೊರೆ ಇಲ್ಲವಾದ ಮೇಲೆ ಅವಳು ಸಹಜ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರಬಹುದು.

ಮಾರಿಶನೂ ತನ್ನ ವಾಚಾಳತ್ವವನ್ನು ಮರೆತು ಆತ್ಮವಿಸ್ಮೃತನೂ ಚಿಂತಾಮಗ್ನನೂ ಆಗಿದ್ದ.

ಬಹುಶಃ ಒಂದು ಪಕ್ಷವೇ ಕಳೆದಿತ್ತು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನವೇ ಶುರುವಾದ ಭಾರಿ ಮಳೆ ಸೂರ್ಯಸ್ತದ ತರುವಾಯವೂ ನಿಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಭವನದ ಹಾದಿ ರಸಿಕರಿಗೆ ದುರ್ಗಮವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತ್ತು. ಬಿಡುವಿನ ಈ ಅವಕಾಶ

ದೊರೆತದ್ದರಿಂದ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ ಮೇಲೆ ಒರಗುದಿಂಬನ್ನು ಒರಗಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಮಾತುಕತೆ - ವಿನೋದ - ಉಲ್ಲಾಸಗಳಿಗಾಗಿ ಅವಳು ಮಾರಿಶನಿಗೂ, ಅಂಶುವಿಗೂ ಕರೆಕಳುಹಿಸಿದಳು. ಮಧುರವಾಗಿದ್ದ ಸುರೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಜಡವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿರಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಮಾರಿಶನ ಲೋಕಾಯತ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಬಗೆಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಳು : “ಗೆಲೆಯ, ಸಾವೇ ಜೀವನದ ಕೊನೆ ಎಂದಾದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟುವ ನಂಬಿಕೆ ಇಲ್ಲವೆಂದಾದಲ್ಲಿ ಈ ಜೀವನದ ಬಗೆಗೆ ಉತ್ಸಾಹ ತೋರುವುದೂ ವೃಥಾವೇ. ಈ ಜೀವನವಾದರೋ ಕೇವಲ ಒಂದು ಆಕಸ್ಮಿಕ ಘಟನೆ ; ಇದು ಕಾರಣರಹಿತವಾದದ್ದು; ಪರಿಣಾಮರಹಿತವಾದದ್ದು ; ಉಂಟಾದರೆ ಉಂಟು, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಇಲ್ಲ!”

ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಪ್ರಶ್ನೆ ತನ್ನ ವಿರಕ್ತ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯ ಸಮರ್ಥನೆಯೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ ಅಂಶುಮಾಲಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾರಿಶನತ್ತ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ಒಡತಿ ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರಲ್ಲವೆ! ನಶ್ಚರವೂ, ನಿಸ್ಸಾರವೂ ಆದುದರಲ್ಲಿ ಇರುವ ತತ್ವವಾದರೂ ಯಾವುದು ?”

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸಾಹ ಅಥವಾ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನೇನೂ ತೋರದೆ, ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಉಪೇಕ್ಷೆಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರಿಶ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ : “ಸ್ವತಃ ಸಾವನ್ನು ಅನುಭವಿಸದೆ-ಅಂದರೆ ಸಾಯದೆ-ಸಾವಿನ ಬಗ್ಗೆ ನಾವು ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅರಿವನ್ನು ಹೇಗೆ ಪಡೆದಿದ್ದೇವೆ?”

“ನಮ್ಮಂತೆಯೇ ಇರುವ ಇತರ ಜೀವಿಗಳ ಸಾವನ್ನು ಕಂಡು, ಆರ್ಯ!”- ಒರಗುದಿಂಬಿಗೆ ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು. “ಇದರ ಅರ್ಥ, ನಾವೂ ಅದೇ ಜೀವ ಪರಂಪರೆಯ ಅಂಗ ಮಾತ್ರ ಎಂದಲ್ಲವೆ?” - ಮಾರಿಶ ಪುನಃ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ.

“ನಿನ್ನಂದೇಹವಾಗಿ!” - ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಳು.

“ಜೀವ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಈ ಪರಂಪರೆ ನಾವು ಹುಟ್ಟಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೂ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿತ್ತು. ಅನಂತರವೂ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೆ?” - ತನ್ನ ಬಳಲಿದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೆಡುತ್ತಾ ಮತ್ತೆ ಮಾರಿಶ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ.

“ಇದೂ ನಿಜ!” - ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಳು.

“ಹಾಗಾದರೆ, ಹುಟ್ಟು-ಸಾವು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿದ್ದು. ಜೀವ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಪರಂಪರೆ ಮಾನವನ ಕಲ್ಪನೆಯ ಪರಿಧಿಯವರೆಗೂ ಅಮರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನದ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಗಳೆರಡೂ ಈ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇವೆ.”

“ಇದು ನಿಜ, ಮಿತ್ರ, ಆದರೆ, ಸಾವು ಭಯದ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದೂ ಅನುಭೂತ ಸತ್ಯವೆ. ಆ ಭಯದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಪಡೆಯದ ಹೊರತು ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಅನುರಾಗವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೆ?” - ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯನ್ನು ಬೀರಿದಳು.

“ಹಾಗಾದರೆ, ಅಮರನಾಗುವುದರಿಂದ ಜೀವನ ನಿರ್ಭಯವೂ, ಸುಖಮಯವೂ ಆಗಬಲ್ಲದೇನು?” - ಮಾರಿಶನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ವಿನೋದದ ಭಾವನೆ ಮೂಡಿತು.

“ಅಮರತ್ವದ ಬಯಕೆ ಸಹಜವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅದನ್ನೇ ಪರಮಸುಖವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅದೇ ಅಭಯ.”

ಒರಗುಂದಿಬನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು, ನೇರವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು, ಮಾರಿಶ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ: “ದೇವಿ, ಸಜೀವ ಮತ್ತು ನಿರ್ಜೀವ - ಇವುಗಳಿಗೆ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನು?”

ಕ್ಷಣಕಾಲ ಯೋಚಿಸಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಸಜೀವವಾದುದು ಗತಿಸೀಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ನಿರ್ಜೀವವಾದುದು ಗತಿಹೀನ ಅಥವಾ ಜಡವಾಗಿರುತ್ತದೆ.”

“ನಿಜ.” ಮಾರಿಶ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ. “ಗತಿ ಎಂದರೆ ಒಂದು ಕಾಲ ಮತ್ತು ಒಂದು ಸ್ಥಳದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಲ ಮತ್ತು ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ಅರ್ಥಾತ್ ಪರಿವರ್ತನೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ ; ಪರಿವರ್ತನೆಯೇ ಗತಿ ; ಗತಿಯೇ ಜೀವನ. ಅಮರತೆ ಎಂದರೆ ಅಪರಿವರ್ತನೆ, ಗತಿಹೀನತೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸೂರ್ಯ ಹೇಗಿದ್ದಾನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಗೊಂಡುಬಿಟ್ಟರೆ, ಜಲವಾಯುಗಳೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿವೆಯೋ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಗಿವೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟರೆ, ಎಲ್ಲವೂ ಸ್ಥಿರ ಹಾಗೂ ಅಪರಿವರ್ತನ-ಶೀಲವಾಗಿಬಿಟ್ಟರೆ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಜಡವಾಗಿಬಿಟ್ಟರೆ ಅಂಥ ಜೀವನ ಕಾಮ್ಯವೂ, ಸುಖಮಯವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆಯೆ?”

ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಮತ್ತು ಅಂಶುಮಾಲಾ ಅವರ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ಮಯಶೂನ್ಯ ಸ್ತಬ್ಧತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ ಮಾರಿಶ ಹೇಳಿದ : “ದೇವಿ, ಎಲ್ಲ ಪರಿವರ್ತನೆಯೂ ಕಾಮ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ, ಮೃತ್ಯುವೂ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಕ್ರಮದ ಒಂದು ಅಂಗವಾಗುತ್ತದೆ.

ಜೀರ್ಣವಾದುದರ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ನವೀನವಾದುದು ಬರುವುದೇ ಪರಿವರ್ತನೆ!”

ಆಲಸ್ಯಭಾವದಿಂದ ಮುಗುಳ್ಳುಗುತ್ತಾ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಳು : “ಆರ್ಯ, ಕಠೋರ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕಠೋರವಾಗಿಸಿದೆ. ಅನುಮತಿ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ, ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ಆರ್ಯನೂ ಬಳಲದೇ ಇದ್ದಲ್ಲಿ, ಅಂಶುವೂ ಬಳಲದೇ ಇದ್ದಲ್ಲಿ, ಕುಳಿತು ಮಾತನಾಡಿ.”

ರತ್ನಪ್ರಭಾ ತೆರಳಿದ ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳ ಬಳಿಕ ಮಾರಿಶ ಹೇಳಿದ : “ಭದ್ರೆಗೆ ಅಪ್ಪಿಯವೆಂದೇನೂ ತೋರದಿದ್ದರೆ, ಅಂದಿನ ಸಂಜೆಯ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದೆರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದೇನೆ.”

“ಆರ್ಯನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಇಷ್ಟವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ” - ಅಂಶು ವಿನಯ-ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು.

“ಆ ಪ್ರಸಂಗದ ಬಗ್ಗೆ ಭದ್ರೆ ಆಲೋಚಿಸಲಿಲ್ಲವೆ?”

“ಅನೇಕ ಸಲ ಆಲೋಚಿಸಿದೆ. ಆರ್ಯ, ಬಹಳ ಕಾಲದವರೆಗೆ, ಬಹುಶಃ ನಿರಂತರವಾಗಿ.”

“ಭದ್ರೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು?”

“ಆರ್ಯ, ನಾನು ಸ್ವತಂತ್ರಳಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಜೀವನದ ಸಾರ್ಥಕತೆ ಎಂಬುದು ನನ್ನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬರೆದಿಲ್ಲ. ಒಡತಿಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ, ಸಮರ್ಥ ಭಾಗ್ಯ ಶಾಲಿಗಳ ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಾದ ಕಲಾಸೇವನೆಯ ಉಪಜೀವಿಕೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಈ ಬಾಳು ಸವೆದುಹೋಗುತ್ತದೆ.”

ಜೀವನದ ಬಗೆಗಿನ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ವಿರಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ವೈರಾಗ್ಯಭಾವವನ್ನು ಕಂಡು ಸಹಾನುಭೂತಿಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದ ಮಾರಿಶನ ಹೃದಯ ಕರಗಿ ನೀರಾಯಿತು. ಅವಳ ಕಾತರಪೂರ್ಣ ನೇತ್ರಗಳ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ನೋಡಲು ಇಚ್ಛಿಸದೆ, ಮಳೆಯ ಹನಿಗಳ ಧಾರೆಯಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಗಿದ್ದ ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳ ನಡುವಣ ಭಿತ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ, ಸ್ವಗತವೆಂಬಂತೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡ “ಕಲೆ, ಕಲೆ ಎಂದರೇನು?”

ಸ್ವತಃ ಅವನೇ ಉತ್ತರಿಸಿದ : “ಕಲೆ ಕೇವಲ ಒಂದು ಉಪಕರಣ, ಅಷ್ಟೆ. ಕಲೆ ಇರುವುದು ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹಾಗೂ ಅದರ ಪೂರ್ಣತೆಗಾಗಿಯೇ. ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ವಿರಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಜೀವನದ ಉಪಕರಣದ ಬಗ್ಗೆ ಅನುರಾಗ ಎಂದರೆ ಅರ್ಥವೇನು?... ಒಬ್ಬರ ಜೀವನ ಇತರರ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಹಾಗೂ ಇತರರ ಜೀವನದ ಪೂರ್ಣತೆಯ ಸಾಧನ ಮಾತ್ರವಾಗಿ ಉಳಿದುಬಿಡಬೇಕೆ? ಆ ಜೀವನ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿನ ತನ್ನ ಸಾರ್ಥಕತೆಯಿಂದ, ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಾರಿಯ

ಜೀವನದ ಮೌಲಿಕ ಸಾರ್ಥಕತೆಯಿಂದ ವಂಚಿತವಾಗಬೇಕೆ? ಸೇವೆಯ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ದಾಸನ ಜೀವನದಂತೆ ಆಗಿಬಿಡಬೇಕೆ!... ಇದೊಂದು ಭಯಂಕರವಾದ ಮೋಸ !”

ತನ್ನ ಸಮಸ್ಯೆಯು ಬಗ್ಗೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಬುದ್ಧಿ ಗೋಜಿಗೆ ಒಳಗಾಗಿತ್ತು. ರೂಪಲೋಲುಪರೂ, ವ್ಯಸನಿಗಳೂ ಆದ ರಸಿಕರ ಒತ್ತಾಯದ ಭಯ ಅವಳಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ ; ಆದರೆ, ಮಾರಿಶನ ಸಹಾನುಭೂತಿ ತನ್ನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿತೆಂದು ಅವಳು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಳು. ತನ್ನ ಕಾತರತೆಯನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿ ಅವಳು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನೆತ್ತಿದಳು : “ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಾರಿಯ ಜೀವನದ ಮೌಲಿಕ ಸಾರ್ಥಕತೆ ಎಂಬ ಆರ್ಯನ ಮಾತಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು ?”

ಅಂಶುವಿನ ಈ ಸಾಹಸಪೂರ್ಣ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದ ಮಾರಿಶ ಕೊಂಚ ಅಪ್ರತಿಭದನಾದರೂ, ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲೇ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟು : “ಭದ್ರೆ, ನಾರಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಾಧನವಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಮ ಶಕ್ತಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿರುವ ಅವಳು ಸಮಾಜದ ಹಾಗೂ ಕುಲದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಗಾಣದ ಎತ್ತು ಸುತ್ತುವಂತೆ, ಪುರುಷ ಅವಳ ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತುತ್ತಾನೆ!”

ಮಾರಿಶನ ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ವಸಂತೋತ್ಸವದಲ್ಲಿನ ತನ್ನ ಸಫಲತೆ ಹಾಗೂ ಆ ಸಫಲತೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾರಿಶ ಆಡಿದ್ದ ಪ್ರಶಂಸೆಯ ಮಾತುಗಳು ಮತ್ತೆ ಸಜೀವಗೊಂಡು ಅವಳನ್ನು ಅಧೀರಳನ್ನಾಗಿಸಿದುವು. ಮನಸ್ಸಿನ ಆವೇಗವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡು ಅವಳು ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ಅದೆಲ್ಲ ನಾರಿಯ ಜೀವನದ ಸಾರ್ಥಕತೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲ ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅದು ನಾರಿಯ ದುರ್ದಮನೀಯ ಪ್ರಕೃತಿಯೂ ಹೌದು, ಸ್ವಭಾವವೂ ಹೌದು. ಆದರೆ, ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಬಲಿಗೊಟ್ಟು, ಕೇವಲ ಪುರುಷನ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ, ನಾರಿ ಆ ಸಾರ್ಥಕತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು. ಸ್ವತಃ ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ, ಯಾರಾದರೂ ಸಾರ್ಥಕತೆಯನ್ನೇನು ಪಡೆಯಬಹುದು, ಆರ್ಯ?”

ರಕ್ತದ ವೇಗ ಹೆಚ್ಚಿ, ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಬೆವರಿನ ಹನಿಗಳು ಮೂಡಿಬಂದವು ; ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೂ ತೀವ್ರತೆ ಕಂಡುಬಂದಿತು ಸಂಜೆಯಾಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ಮೋಡಗಳು ಮೂಡಿಸಿದ್ದ ನಸುಗತ್ತಲೆಯಿಂದಾಗಿಯೂ ಅಂಶುವಿನ ಆವೇಗವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಮಾರಿಶನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಮಾತಿನ ಪ್ರಭಾವ ಅಂಶುವಿನ ಮೇಲೆ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು

ಕೇವಲ ಸ್ವರದ ತೀವ್ರತೆಯಿಂದಲೇ ಅರಿತು ಅವನಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು.

ಅನೇಕ ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ವಿಚಾರಮಗ್ನನಾಗಿದ್ದು ಮಾರಿಶ ಪುನಃ ಹೇಳಿದ : “ಭದ್ರೆಯ ಮಾತು ಅಂಶಿಕವಾಗಿ ಸತ್ಯ ; ಆಂಶಿಕವಾಗಿ ಅಸತ್ಯ.” ವಿಚಾರದ ಗಹನತೆಯಿಂದಾಗಿ ಅವನ ಸ್ವರ ಗಂಭೀರವಾಗಿತ್ತು : “ಕಲ್ಯಾಣಿ, ಅನೇಕ ಪರಸ್ಪರ-ವಿರೋಧಿ ತತ್ವಗಳ ಒಕ್ಕೂಟವೇ ಜೀವನ. ಒಂದೇ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮನುಷ್ಯ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ. ನಾರಿಯ ಬಗೆಗಿನ ಅನುರಾಗದಿಂದ, ಅವಳ ಆಶ್ರಯದ ಕಾಮನೆಯಿಂದಲೇ ಪುರುಷ ಅವಳನ್ನು ತನ್ನ ಅಧೀನವಾಗಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ; ಅವಳು ತನ್ನ ಕಾಲ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲುವಂತಾಗಲು ಅವಕಾಶಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಾರಿ ಭೋಗ್ಯಳಾಗಿರುವುದು ಪ್ರಕೃತಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದಲ್ಲ, ಸಮಾಜದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದಾಗಿ. ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರು ಅನ್ಯೋನ್ಯ-ಆಶ್ರಯಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಪುರುಷನ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದಾಗಿಯೇ ನಾರಿ ಪರವಶಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ ; ಆದರೆ, ಭದ್ರೆ, ನಾರಿಯ ಜೀವನದ ಸಾರ್ಥಕತೆಗೆ ಪುರುಷನ ಆಶ್ರಯ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ ; ಅಂತೆಯೇ ನಾರಿ ಪುರುಷನಿಗೂ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದ್ದಾಳೆ.”

ಉತ್ತೇಜಿತ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಅಂಶುಮಾಲಾ ಹೇಳಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ಈ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ನಾರಿಯ ಜೀವನದ ಸಾರ್ಥಕತೆ ಏನು ಬಂತು? ಪೇಯದ ಇಚ್ಛೆಯಾದಾಗ ಪಾನ-ಪಾತ್ರೆಗೆ ಸಾರ್ಥಕತೆ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ, ಪುರುಷನಿಂದ ಭೋಗ್ಯಳೂ, ಉಪಭೋಗ್ಯಳೂ ಆಗುವುದೇ ಸಾರ್ಥಕತೆಯೇ? ಆರ್ಯ, ಇಂಥ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸದೆ ಇದ್ದಾಗಲೇ ನಾರಿ ಸ್ವತಂತ್ರಳಾಗುತ್ತಾಳೆ, ವೇಶ್ಯೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ನಾರಿ.” ಅವಳ ಉಸಿರಾಟದ ವೇಗ ತೀವ್ರವಾಯಿತು ; ಮೇಘಗಳತ್ತ ಅವಳು ನೋಡತೊಡಗಿದಳು.

ಅಂಶುವಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುವ ಸಲುವಾಗಿ ಅವಳತ್ತ ದೃಷ್ಟಿ ಹರಿಸಿ, ಆವೇಗರಹಿತವಾಗಿದ್ದ ಗಂಭೀರ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರಿಶ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ : “ಭದ್ರೆ, ವೇಶ್ಯೆಯ, ಜನಪದ ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಇರುವ ಸಾರ್ಥಕತೆ ಏನು? ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದ ಅವಳು ಪಡೆಯುವುದಾದರೂ ಏನನ್ನು? ದೇವಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಏನನ್ನು ಪಡೆದಳು? ಕುಲವಧು ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುವಾಗಿದ್ದರೆ, ಜನಪದ ಕಲ್ಯಾಣಿ ವೇಶ್ಯೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜನಪದದ ಹಾಗೂ ಸಮಾಜದ ತೃಪ್ತಿಯ ಸಾಧನವಾಗಿರುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳು ಜನರಿಗೆ ಕಾಮನೆಯ ಸಂಕೇತವನ್ನು ತೋರುತ್ತಾಳೆ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಅವಳು ಪಡೆಯುವುದು ಜೀವನದ ಭೋಗಗಳ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ

ಹಣವನ್ನು ಮಾತ್ರ... ಇದಲ್ಲದೆ ಅವಳು ಬೇರೆ ಏನನ್ನು ತಾನೆ ಪಡೆದಾಳು? ವೇಶ್ಯೆ ಜೀವನದ 'ಗತಿ'ಯ ಅಂದರೆ ಕಾಮದ ಉತ್ತೇಜನೆಯ ಸಾಧನವಾಗಿರುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ, ಆತ್ಮಂತಿಕವಾಗಿ ಸ್ವತಃ ಅವಳ 'ಕಾಮ' ಅರ್ಥಹೀನವೂ, ವಂಚಿತವೂ ಆಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅವಳ ಕಲೆ ಇತರರ ಜೀವನದಲ್ಲಿನ 'ವಾಸನೆ' ಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಅನುಷ್ಠಾನದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವತಃ ಅವಳಿಗೆ ದೊರೆಯುವುದೇನು? ಅವಳು ಕೇವಲ 'ಕಾಮಯಜ್ಞ'ದ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತಾಳೆ ; ಸ್ವತಃ ಹವಿಸ್ಸಿನಿಂದ ವಂಚಿತಳಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವುದು ಜನರೇ ಹೊರತು, ಸ್ವತಃ ಅವಳಲ್ಲ. ಅವಳಿಗೆ ದೊರೆಯುವುದು ವಂಚನೆ, ಅಷ್ಟೆ.”

ಅಂಶು ತಲೆಬಾಗಿಗೊಂಡು ಮಾರಿಶನ ಉದ್ದೇಗರಹಿತವಾದ, ಆದರೆ ಕಠೋರವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಸೋಲಬಾರದು, ವಿಚಲಿತಳಾಗಬಾರದು ಎಂಬ ಅವಳ ನಿರ್ಧಾರ ತಥ್ಯವೆಂದು ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ತರ್ಕದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ, ನೀರಿನ ಶೀತಲ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ, ಕುಸಿದು ಬೀಳುವ ಮರಳ ದಂಡೆಯಂತೆ ಕ್ರಮೇಣ ಕುಸಿಯತೊಡಗಿತ್ತು ; ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ತೋಳು ಚಾಚಿ, ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಾರಿಶನ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದು ಬಿದ್ದು ಆಸರೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವಂತಾಗಿತ್ತು. ಬೆಳಕಿನ ಕೊರತೆಯ ಶರಣು ಪಡೆದು, ಅವಳು ತುಟಿಗಳನ್ನು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರಾಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಅವಳು ಮಾರಿಶನಿಗೆ ತೋರಗೊಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ, ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಒರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಕಾಶವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ತಲೆಬಾಗಿಗೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ, ಮಾರಿಶ ತನ್ನತ್ತ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾನೋ, ಮೋಡಗಳತ್ತ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾನೋ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲೂ ಅವಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ.

ಅಂಗಳ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೇ ಬೆಳಗಿತು. ದೀಪವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ದಾಸಿ ದಗ್ಧಾ ಅವರ ಬಳಿ ಬಂದು. “ಒಡತಿ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಆರ್ಯನನ್ನೂ, ದೇವಿಯನ್ನೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಳು. ಆಸರೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಕೊಚ್ಚಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಅಂಶುವಿಗೆ ಆಸರೆ ದೊರೆತಂತೆ ಆಯಿತು.

ಉಚ್ಛಂಖಲನಾಗಿದ್ದ ಮಾರಿಶ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ದೇವಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಭವನದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ತಂಗಿದ್ದ. ಆದರೆ ಎಂದೂ ಇಷ್ಟು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ನಿಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ವಿರಕ್ತನೂ, ಮೌನಿಯೂ ಆಗಿ ಗಾಳಿಗೆ ಅಲುಗಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮರಗಳ ಎಲೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಮಾರಿಶನ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ; ಭವನದ

ಉದ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬಕುಳ ವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗಿನ ಜಲಕುಂಡದ ಬಳಿಯಿದ್ದ ಶಿಲೆಯೊಂದನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡು ಮೂರ್ತಿಯೊಂದನ್ನು ಕೆತ್ತಲು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದ. ಭಾದ್ರಪದ ಮಾಸದ ಮೇಘರಹಿತ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿನ ಪ್ರಚಂಡ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಹಣೆಯಿಂದ ಬೆವರು ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ್ಯೂ, ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ತೊಯ್ದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗಲೂ, ಸುತ್ತಿಗೆ ಮತ್ತು ಉಳಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆ ವಿಶಾಲ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಲ್ಪನೆಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕಂಡರಿಸುವ ಕಾಯಕದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗುತ್ತಿದ್ದ.

ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಒಮ್ಮೆ ಬೆಳಗ್ಗೆಯ ಹೊತ್ತು, ಒಮ್ಮೆ ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತು, ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವೂ ಆ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೈದಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಮೂರ್ತಿಯ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವನು ಏನನ್ನು ಕಂಡರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂಬ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಮಾರಿಶ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ : “ನನ್ನ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು, ಮನಸ್ಸಿನ ಕಾಮನೆಯನ್ನು ಚರಿತಾರ್ಥಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.”

ಮಾರಿಶನೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ತುಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಮಿನುಗುತ್ತಿದ್ದ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯ ಹಿಂದೆ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವೇದನೆಯ ಶೂಲವೊಂದು ನೆಟ್ಟಂತೆಯೇ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನೂ ಒಂದುಗೂಡಿಸಿ ಜನಪದ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಎಂಬ ಹಿರಿಮೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು ; ವೈಭವಪೂರ್ಣ ಮಂದಿರವನ್ನೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಳು; ಆದರೆ, ಈ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುವ ದೇವತೆಯ ಸ್ಥಾನ ಬರಿದಾಗಿಯೇ ಇತ್ತು. ಈ ಕೊರತೆಯಿಂದಾಗಿ ಆ ವೈಭವ ಮತ್ತು ಸಫಲತೆಗಳಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಸಾರ್ಥಕತೆಯ ಲಭ್ಯವಾಗದೆ ಹೋಗಿತ್ತು. ‘ಪುರುಷ ದೇವತೆ’ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಈ ಕೊರತೆಯನ್ನು ತುಂಬಲು ಮಾರಿಶನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲವೆ?

ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು - ಮಾರಿಶನಿಂದ ‘ಪುರುಷ ದೇವತೆ’ಯ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬೇಡಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಏನನ್ನು ತಾನೆ ಕೊಡಬಲ್ಲೆ? ನನ್ನ ಬರಡು ವಾರ್ಧಕ್ಯವನ್ನೇ? ಆ ಉಚ್ಛಂಖಲ ಯುವಕನಿಗೆ ಅವಳು ತನ್ನ ವಾತ್ಸಲ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂರೆಗೊಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಂಶುಮಾಲಾ?... ಅಂಶುವಿನ ಯೌವನ ಆಮೆಯಂತೆ ಚಿಪ್ಪಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಅನುರಾಗದ ಪ್ರಹಾರಗಳನ್ನು ವೃಥಾಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಚತುರ ಬೇಟೆಗಾರ ಅದರ ಮರ್ಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಚೇತನದ ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಅವಳನ್ನು ವ್ಯಾಕುಲಗೊಳಿಸಿದ್ದ. ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅವಳು ಆಳವಾದ ನೀರಿನ ಏಕಾಂತಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಅರಸುತ್ತಿದ್ದಳು.

ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು:

“ಮೂರ್ಖಳೆ, ಉಸಿರನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿದು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಆಳವಾದ ನೀರಿನ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಇರಬಲ್ಲೆ ? ಜೀವನದ ಹಾದಿ ನಿನ್ನೆದುರು ತೆರೆದಿದೆ. ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿಯೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಅತ್ತಲೇ ಎಳೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದೆ. ನೀನು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಸ್ವತಃ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಹೋರಾಡುತ್ತಿರುತ್ತೀಯೆ ? ಗ್ರಹಗತಿ ಹೇಗಿದೇಯೋ ಯಾರು ಬಲ್ಲರು ?”

ಸೋಲಬಾರದು ಮತ್ತು ವಿಚಲಿತಳಾಗಬಾರದು ಎನ್ನುವ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದ ಅಂಶು ಸ್ವತಃ ತನ್ನೊಡನೆಯೇ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ನೀರವತೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳೇ ಇದ್ದಾಗ, ಉಳಿ ಮತ್ತು ಸುತ್ತಿಗೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮಾರಿಶ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಕೆತ್ತುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಿದ್ದ ಸದ್ದು ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಉಳಿ ಮತ್ತು ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಏಟುಗಳು ಸ್ವತಃ ತನ್ನ ಹೃದಯದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಿವೆಯೆಂಬ ಅನುಭವ ಅವಳಿಗೆ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಷ್ಟಾಗಿಯೂ ಆ ಸದ್ದನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು ; ಅದು ಮಧುರವಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಏಳುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅವಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಕ್ರೋಶದ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಹಿಂಸೆಯ ಭಾವನೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳಿಗೆ ಆಕ್ರೋಶವಿದ್ದುದು ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ; ಏಕೆ ತಾನು ಹೀಗೆ ವಿಚಲಿತಳಾಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಮೋಡಗಳು ಕವಿಮುಕೊಂಡು ತಂಪಾಗಿದ್ದ ಒಂದು ದಿನ ಮಾರಿಶ ಶಿಲೆಯನ್ನೂ, ತನ್ನ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನೂ ಮರೆತು ಕುಳಿತಿದ್ದ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು: “ಆರ್ಯ, ಇಂದೇಕೆ ಕಲೆಯ ಕಾಯಕದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತನಾಗಿದ್ದೀಯೆ ?”

“ದೇವಿ, ಆ ಭಾವನೆ ಪೂರ್ಣವಾಯಿತು.” ಮಾರಿಶನ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೇಳಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತಳಾದಳು. ನಡುವೆ ಒಂದೇ ಒಂದು ದಿನ ಮಾತ್ರ ಶಿಲೆಯ ಬಳಿ ಹೋಗಿಬರಲು ಅವಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಅಲ್ಪ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಆ ವಿಶಾಲ ಶಿಲೆ ಯಾವ ಪವಾಡದಿಂದ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ರೂಪುಧರಿಸಿರಬಹುದು ಎಂದು ಅವಳು ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದಳು.

“ಕಲೆಯ ಆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ರತ್ನವನ್ನು, ಸ್ವತಃ ಆರ್ಯನೇ ನನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ಬಂದು, ತೋರಿಸಬಹುದೆ ?” ಎಂದು ಅವಳು ಮಾರಿಶನನ್ನು ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿದಳು.

ಮಾರಿಶ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಾಗ, ರತ್ನಪ್ರಭಾ ದಾಸಿ ದಗ್ಧಳಿಗೆ ಆದೇಶವಿತ್ತಳು : “ಆಯುಷ್ಯಂತನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಕಲಾಕೃತಿಯ ದರ್ಶನ ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸಖಿ ಅಂಶುಮಾಲಾಳನ್ನೂ, ಮುಕ್ತಾವಳಿಯನ್ನೂ ಆಹ್ವಾನಿಸು !”

ಜಲಕುಂಡದ ಬಳಿ ಇದ್ದ ಶಿಲೆಯನ್ನು ರತ್ನಪ್ರಭಾ, ಅಂಶುಮಾಲಾ ಮತ್ತು

ಮುಕ್ತಾವಳಿ ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡತೊಡಗಿದರು. ಶಿಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಮತ್ತು ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಕೈವಾಡಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮಧ್ಯೆ ಮಾತ್ರ ಬಲ ಅರ್ಧಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗವಾಕ್ಷವೊಂದು ಏರ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ತುಂಬು ಯೌವನದ ನಾರಿಯ ಒಂದು ಉನ್ನತ ಸ್ತನ, ತ್ರಿವಳಿಯ ಬಳಿ ಒಳಮುಖವಾಗಿದ್ದ ಬಾಗು, ನಾಭಿ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಮೂಡುತ್ತಿದ್ದ ವರ್ತುಲಾಕಾರದ ಉಬ್ಬು - ಇವು ಮಾತ್ರ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು. ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಗಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಸಖಿಯರೊಂದಿಗೆ, ಆ ಶಿಲ್ಪದ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಮಾರಿಶನೂ ಮೌನವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ.

“ಆರ್ಯ !” ಶಿಲ್ಪಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತಾ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಕೇಳಿದಳು : “ಈ ಶಿಲ್ಪ ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆಯೆ ?”

“ದೇವಿ, ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಅದು ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ.” - ಮಾರಿಶ ಉತ್ತರಿಸಿದ.

ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಇದು ನಾರಿಯ ಅಂಗ ಮಾತ್ರ ; ಪೂರ್ಣ ನಾರಿಯಲ್ಲ.”

ಕೆದರಿದ್ದ ತನ್ನ ಕೂದಲನ್ನು ಬೆರಳಿನಿಂದ ಕೆರೆಯುತ್ತಾ ಮಾರಿಶ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟು : “ದೇವಿಯ ಹೇಳಿಕೆ ಸರಿಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ನಾರಿಯ ಈ ಅಂಗವೇ ಅವಳ ನಾರೀತ್ವದ ಸಾರ್ಥಕತೆಗಾಗಿ ಪುರುಷನನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ಫಲಿತವಾದ ಸಾರ್ಥಕತೆಯನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೇ ನಾರಿಯ ಚಿತ್ರ, ದೇವಿ !”

ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದ ಮಾರಿಶನತ್ತ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಗೌರವದಿಂದ ನೋಡಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ಇದು ಶಿಲೆಯ ಚಿರಸ್ಥಾಯಿ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ನಾರಿಯ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.” ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಂಸೆ ತುಂಬಿತ್ತು. ಮುಕ್ತಾವಳಿ ನಾಚಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ತುಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸುಳಿದ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮುಖವನ್ನು ಬೇರೆಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿ ಕೊಂಡಳು. ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದಿದ್ದ ಗವಾಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಶು ತುಂಬ ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರಿಶನ ಆ ಮಾತುಗಳೇ ಮೊಳಗುತ್ತಿದ್ದವು... ‘ನಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಮ ಶಕ್ತಿಯಂತಿರುತ್ತದೆ.’

ಅಂಶು ಅಂದು ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತೆ ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಹೊರಳಾಡುತ್ತ ಅಧೀರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಎರಡೂ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಜೀವನದ ಸಾರ್ಥಕತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಆ ಸಾರ್ಥಕತೆಯ

ಮೌಲ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಪ್ರತಿ ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳ ತರುವಾಯ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಾ, ತಾನು ಅವಿಚಲಿತಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಾಗಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.

ರಾತ್ರಿ ನಿದ್ರೆ ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಕವಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಜಡತೆಯನ್ನು ದೂರಗೊಳಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ, ಮಾರನೆಯ ದಿವಸ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಅಂಶು ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ತನ್ನ ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು ಉದ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ್ದ ಕದಂಬವೃಕ್ಷದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಕುಳಿತಳು. ಮಾರಿಶ ತನ್ನತ್ತಲೇ ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವಳಿಗೆ ತನ್ನ ಮೇಲೆಯೇ ಕೋಪ ಉಂಟಾಯಿತು. ಆದರೆ, ಶಾಲೀನತೆಯಿಂದ, “ಆರ್ಯರ ಮೈ-ಮನಗಳು ಆರೋಗ್ಯದಿಂದಿವೆಯಷ್ಟೆ ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

ಕದಂಬ ವೃಕ್ಷದ ಕಾಂಡದ ಆಸರೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಅವನು ಅಂಶುವಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡ. ನಿದ್ರೆ ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿಯೂ, ಊದಿಕೊಂಡೂ ಇದ್ದುವು. ಭಾರವಾಗಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಬಳಲಿದ್ದ ಅಂಶುವಿನ ಕಣ್ಣುಗಳತ್ತ ನೋಡಿ, ಉತ್ತರ ರೂಪವಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ : “ಭದ್ರೆ, ಮನಸ್ಸಿನ ಇಬ್ಬಂದಿಯಿಂದಾಗಿ ನಿದ್ರೆ ಬಾರದೆಹೋದುದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜಡತೆಯನ್ನು ದೂರಗೊಳಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೀರಲ್ಲವೆ ?”

“ಆರ್ಯರ ಊಹೆ ನಿಜವಾಗಿದೆ” - ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯನ್ನು ತೋರುವ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನೂ ಮರೆತು, ತಲೆಬಾಗಿ ಅಂಶು ತನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಳು.

“ಆದರೆ ಭದ್ರೆ, ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಪರಿಹಾರ ದೊರೆತ ಹೊರತು ಇಬ್ಬಂದಿ ಕೊನೆಗಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣದ ಹಾಗೂ ಜೀವನದ ಸಹಜ ಗತಿ ಯಾವುದು ಹಾಗೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಕರೆ ಯಾವುದು ಎಂಬುದೇ ಈಗಿನ ಸಮಸ್ಯೆ. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿನಿಲ್ಲುವುದಾಗಲೀ, ಆತ್ಮಹನನವಾಗಲೀ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಪರಿಹಾರವೇನೂ ಅಲ್ಲ.”

“ಆರ್ಯ, ಆದರೆ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿನಿಲ್ಲುವುದು ಹಾಗೂ ಆತ್ಮಹನನವನ್ನೆಸಗುವುದು - ಇವುಗಳ ಹೊರತು ನನಗೆ ಬೇರಾವ ದಾರಿಯೂ ಇಲ್ಲ.” ನಿರುತ್ತಾಹದಿಂದ ಅಂಶು ಈ ರೀತಿ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು.

“ಭದ್ರೆ, ನಿನ್ನ ಈ ಬಗೆಯ ನಂಬಿಕೆ ಕಾರಣವಾದರೂ ಏನು ?”

“ಆರ್ಯ, ನಾನು ನೊಂದಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಜೀವನದ ಅನುಭವಗಳಿಂದ ನಾನು ನೊಂದಿದ್ದೇನೆ.” ಅಂಶುವಿನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕಾತರತೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತು.

ಕದಂಬ ವೃಕ್ಷದ ಆಸರೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಮಾರಿಶ ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಂತುಕೊಂಡು

ಹೇಳಿದ : “ಭದ್ರೆ, ಜೀವನದ ಯಾವ ಅನುಭವವೂ ಸ್ಥಾಯಿಯಾದುದಲ್ಲ, ಚಿರಂತನವಾದುದೂ ಅಲ್ಲ. ಜೀವನದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾಲವೇ ಕಾರಣ. ಕಾಲವಾದರೂ ಪ್ರವಾಹ ಸ್ವರೂಪದ್ದು. ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದದ್ದು, ಬೇಡವಾದದ್ದು, ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದು, ಅಪ್ರಿಯವಾದದ್ದು ಎಲ್ಲವೂ ಬರುತ್ತವೆ. ಪ್ರವಾಹದ ಈ ಬಗೆಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಯ ನಿತ್ಯತೆಯಾಗಿದೆ. ಜೀವನ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಬೇಡವಾದ, ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಅನುಭವ ಉಂಟಾಯಿತೆಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಆ ಪ್ರವಾಹದ ಬಗ್ಗೆ ವಿರಕ್ತರಾಗಿ ಜೀವನದ ತೃಷೆಯನ್ನು ತೃಪ್ತಗೊಳಿಸದಿರುವುದು ಹಟ ಮಾತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ.”

“ಆರ್ಯ, ಆ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ನಾನು ಸೋತುಹೋಗಿದ್ದೇನೆ.”

“ಭದ್ರೆ, ಯಾವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಸೋಲಾಯಿತೋ, ಆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳೂ ಶಾಶ್ವತವಾದುವೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಸತತ ಪ್ರಯತ್ನವೇ ಜೀವನದ ಲಕ್ಷಣ. ಭದ್ರೆ, ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಒಂದು ಅಂಶಕ್ಕೆ ಉಂಟಾದ ಸೋಲು, ಇಡೀ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಉಂಟಾದ ಸೋಲಲ್ಲ.”

ತನ್ನಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಾರಿಶ ಮೌನವಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಬಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾರಿಶನತ್ತ ಹರಿಸಿ, ಅಂಶು ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ನೀವು ಹೇಳುವುದೂ ನಿಜವೆ. ಆದರೆ ನಾನು ನೊಂದಿದ್ದೇನೆ. ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಮೌಲ್ಯದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಜೀವನದ ಸಾರ್ಥಕತೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ನಾನು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನದ ವಿಫಲತೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ವೇಶ್ಯೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ನಾನು ನಿಂತುಕೊಂಡಿರುವುದೇ ನನಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆ. ಆರ್ಯ, ಇದೇ ನನ್ನ ತೀರ್ಮಾನ.” ತಾನು ತುಂಬ ಅವಶ್ಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆಂಬ ಅನುಭವ ಅವಳಿಗೆ ಉಂಟಾದುದರಿಂದ, ಉತ್ತರಿಯದಿಂದ ಮುಖವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿದಳು.

ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಸಂಯಮಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾರಿಶ ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದ : “ಭದ್ರೆ, ಸಂತೋಷ ನೀಡುವ ಹಾಗೂ ಸಂತೋಷ ಪಡೆಯುವ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ನಾನು ನಿನಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಟ್ಟೆ. ನಿನ್ನ ತೀರ್ಮಾನ ತಿಳಿದದ್ದರಿಂದ ನಾನಿಂದು ಮಥುರಾಪುರಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಡಲಿದ್ದೇನೆ. ಭದ್ರೆ, ನನ್ನ ಶುಭಾಶಯಗಳನ್ನು ದಯವಿಟ್ಟು ಸ್ವೀಕರಿಸು.”

* * *

ಮಾರಿಶ ಮಥುರಾಪುರಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಒಂದೂವರೆ ವರ್ಷ

ಕಳೆದಿತ್ತು. ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಅವನನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಂಡು, ಆಗಿಂದಾಗ್ಗೆ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಮಾತುಕತೆಯ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಶು ತಾನಾಗಿಯೇ ಆ ನೆನಪನ್ನೆಂದೂ ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಲಿಲ್ಲ. ಕ್ರಮೇಣ ಅವಳ ಹೊರಗಿನ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲೂ ಬದಲಾವಣೆ ಮೈದೋರತೊಡಗಿತು. ನಿರಂತರ ಅವಸಾದದ ಜಡತೆಯನ್ನು ಬದಿಗಿರಿಸಿ, ಕಲೆಯ ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಅವಳು ವಿಶೇಷವಾದ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ತೋರತೊಡಗಿದಳು. ಆ ವರ್ಷದ ವೃಂದಾವನದ ದೋಲೋತ್ಸವದ - ಅಂದರೆ, ಉಯ್ಯಾಲೆ ಹಬ್ಬದ - ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ಗುರು-ಪೂಜಾಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ 'ಸರಸ್ವತೀ - ಮಲ್ಲಿಕಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅವಳು ನೃತ್ಯ-ಸಂಗೀತಗಳ ಹೊಸ ಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ ಮುಂದಿರಿಸಿದಳು, ಜನರ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯ ಮಾತುಗಳ ಅಲೆಯನ್ನೇರಿ ಅವಳ ಕೀರ್ತಿ ದೂರದೂರದ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹರಡತೊಡಗಿತು.

ಮಥುರಾಪುರಿಯ ರಸಿಕ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೂ ಸಂತೋಷ ಉಂಟಾಯಿತು. ನಗರಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದ ಜನಪದ ಕಲ್ಯಾಣಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಉದ್ಯಾನವನದಲ್ಲಿ ಕಲೆಯ ಬಿರಿಯದ ಮೊಗ್ಗಾಗಿದ್ದ ಅಂಶುಮಾಲಾ ತನ್ನ ಪಾಟಲ ದಳಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸಿ ಸೌರಭವನ್ನು ಬೀರತೊಡಗಿದಳು. ದೂರದ ದೇಶವಾಗಿದ್ದ ಸಾಗಲದಲ್ಲಿ ಕಲೆಯ ಅಧಿಪ್ತಾತ್ಮಿ ಸರಸ್ವತೀ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಥುರಾಪುರಿಯ ಜನರು ಕೇಳಿದ್ದರು. ಅಂಶುವನ್ನು ಅವರು ಈಗ ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡತೊಡಗಿದ್ದರು. ಅಂಶುಮಾಲಾಳಿಗಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸರಸ ಕಲೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಅವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ.

ನಿರಾಶೆ ಹಾಗೂ ವಿರಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಳೆದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಏಕಾಂತ ಸಮಯ ಈಗ ಕಲೆಯ ರಹಸ್ಯಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಚಿಂತನೆ ಹಾಗೂ ಸಾಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಳೆಯತೊಡಗಿತು. ಮಾರಿಶನ ಬಗೆಗಿನ ನೆನಪಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಲು ಅವಳಿಗೆ ಹೋರಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತಾತ, ಪ್ರಬುದ್ಧ ಶರ್ಮ, ಧಾತಾ ಮತ್ತು ಛಾಯಾ ಇವರುಗಳ ಬಗೆಗಿನ ನೆನಪಿನಂತೆಯೇ ಮಾರಿಶನದೂ ಒಂದು ನೆನಪು ಮಾತ್ರವಾಗಿತ್ತು ; ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಹತ್ತಿರದ ನೆನಪು ಅದಾಗಿತ್ತು. ವತ್ಸಲ್ಯವೆ ಆರ್ಯ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದದ್ದೇ ಆದರೆ, ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಅವಲಂಬನೆಯೊಂದನ್ನು ನಾನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಅವಳು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಶಿಶಿರದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಮೊದಲ ಯಾಮ ಕಳೆದು

ರಸಿಕ ಗೋಷ್ಠಿ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತ್ತು. ನೃತ್ಯದ ಶ್ರಮದಿಂದಾಗಿ ಮೂಡಿಬಂದಿದ್ದ ಬೆವರಿನ ಹನಿಗಳ ಮೇಲೆ ತಂಗಾಳಿ ಬೀಸಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖದಾಯಕ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸಲುವಾಗಿ ಅಂಶುಮಾಲಾ ಸಭಾಂಗಣದಿಂದ ಹೊರಬಂದು, ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಅರಳಿನಿಂತಿದ್ದ ಮಾಲತೀ ಕುಂಜದತ್ತ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದಳು. ಕೆಲಕಾಲಾನಂತರ ದಾಸಿಯೊಬ್ಬಳು ಬಂದು, "ದೇವಿ, ಒಬ್ಬ ಅಭಿಜಾತ ವಿದೇಶೀ ಅಭ್ಯಾಗತ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕಾಣಬೇಕೆಂದು ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ." ಎಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿದಳು.

ಅಂಶುವಿನ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾರಿಶನ ನೆನಪು ಮಿಂಚಿತು. ಆದರೆ ದಾಸಿಯರಿಗೆಲ್ಲ ಆರ್ಯ ಮಾರಿಶನ ಪರಿಚಯವಿತ್ತು. ಬರಿದಾಗಿದ್ದ ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಗತ ದೀಪದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿಯೇ ಕುಳಿತು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ, ಜಗಲಿಕಟ್ಟೆಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ವಿನಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಅಂಶು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿದಳು. ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ತೆರೆದ ಅವಳ ತುಟಿಗಳಿಂದ ಈ ಮಾತುಗಳು ಹೊರಬಿದ್ದುವು. "ಆರ್ಯರು ಕ್ಷೇಮವಾಗಿದ್ದೀರಷ್ಟೆ ? ತಾತ, ಬಂಧುಗಳು ಹಾಗೂ ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯರು ಕ್ಷೇಮವೇ? ಆರ್ಯರು ಈ ನಗರಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗ ದಯಮಾಡಿಸಿದಿರಿ?"

ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ರುದ್ರಧೀರನ ಗಂಭೀರತೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವವನ್ನೇನೂ ಬೀರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಹೀಗೆಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ : "ಭದ್ರೆಗೆ ನೆನಪಿರಬೇಕು. ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನ ವಿಧಿಸಿದ ಎರಡು ಸಾವಿರ ದಿವಸಗಳ ವರೆಗಿನ ಗಡಿಪಾರು ಶಿಕ್ಷೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ, ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಾನು ಸಾಗಲದಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮಾತುಕತೆಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಮಾತ್ರವೇ ಸಾಗಲದ ಬಗೆಗಿನ ಸುದ್ದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದೆ. ಮಗಧ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವಿ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಬಗೆಗಿನ ಕೀರ್ತಿ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಸ್ವದೇಶಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗುವ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ದೇವಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆ. ನಾನೀಗ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು ನನ್ನ ಕಲ್ಪನೆಗೂ ಮೀರಿದ್ದು."

ರುದ್ರಧೀರನ ಮಾತಿನ ಸೂಚನೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ತೊಡಗಿದ ದುಃಖವನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿನಿಂತು, ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯನ್ನು ಅಂತೆಯೇ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡುತ್ತಾ ಅಂಶುಮಾಲಾ ಈ ರೀತಿ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : "ಆರ್ಯ, ಉಗಮ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಡುವಾಗ ನೀರಿಗೆ ತಾನು ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ, ಯಾವ ನದಿಯೊಂದಿಗೆ ಹರಿದು, ಯಾವ ಸಾಗರವನ್ನು ಸೇರುತ್ತೇನೆ ಎಂಬುದು ತಿಳಿದಿರುವುದಿಲ್ಲ."

ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಈ ತಟಸ್ಥ ಸರಳತೆಯಿಂದ ಕುಂಠಿತನಾಗಿ, ಅವಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೆದಕಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ರುದ್ರಧೀರ ಹೇಳಿದ : “ದಾಸಪುತ್ರ ಪೃಥುಸೇನ ಹಾಗೂ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಮೊಮ್ಮಗಳಾದ ಸೀರೋ ಅವರ ಮದುವೆಯ ಸುದ್ದಿಯನ್ನೂ, ಕುಮಾರಿ ದಿವ್ಯಾ ಅಕಾಲ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ತುತ್ತಾದಳೆಂದ ಅಪಪ್ರಥೆಯನ್ನೂ ಮಗಧದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಕೇಳಿದ್ದೆ. ಇದು ಭದ್ರೆಯ ಅದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿದ ಪುನರ್ಜನ್ಮವೇನು ?”

ಅಂಶುಮಾಲಾ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತಳಾಗಲಿಲ್ಲ. “ಆರ್ಯರ ಊಹೆ ನಿಜ” - ಹೀಗೆಂದು ಅವಳು ಮುಗುಳ್ಳುಕ್ಕಳು. ಅಂಶುವಿನ ಈ ತಟಸ್ಥತೆ ರುದ್ರಧೀರನಿಗೆ ಅಸಹನೀಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು.

“ಹಾಗೆಯೇ ಇರಬೇಕು” ಅವನ ಕತ್ತು ಬಾಗಿತ್ತು. ಮತ್ತೆ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ಅಂಶುವಿನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಾ ಹೇಳಿದ : “ಮರಿಮಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಶೋಕದಿಂದಾಗಿ ತಾತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಾದರೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನೂ ಕೇಳಿದ್ದೆ.” ಸ್ವತಃ ನಾಚಿಕೆಯ ಅನುಭವ ಉಂಟಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತೆ ಬಾಗಿತ್ತು. ಕ್ಷೀಣ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ, “ತಾತ ಆಚಾರ್ಯರೂ ಉದರ ರೋಗದಿಂದಾಗಿ ತೀರಿಕೊಂಡರು” ಎಂದು ಹೇಳಿದ.

ಅಂಶುಮಾಲಾ ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಮೌನವಾಗಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಧ್ವನಿ ಆರ್ಧವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. “ತಾತ ಆಚಾರ್ಯರು, ತಾತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ತುಂಬ ವಾತ್ಸಲ್ಯವುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ದೇವತೆಗಳ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾಗಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ ದೇವತೆಗಳು ಅವರನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕರೆಸಿಕೊಂಡರು.. ಆರ್ಯರಿಗೆ ವಿದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಯಾಣದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನಾನುಕೂಲಗಳೇನೂ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?... ಮಗಧ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಶಾಲವೂ, ಸಮೃದ್ಧವೂ ಆಗಿದ್ದು, ಅದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಕೀರ್ತಿಯೂ, ಹಿರಿಮೆಯೂ ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ, ಸಹಜವಾಗಿ ಮಾತೃಭೂಮಿಯ ಬಗೆಗಿನ ಆಕರ್ಷಣೆ ಪ್ರಬಲವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆರ್ಯರ ಸ್ವದೇಶಯಾತ್ರೆ ಶುಭಕಾರಿಯಾಗಲಿ.”

ಬಹು ದಿನಗಳ ಬಳಿಕ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ರುದ್ರಧೀರನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಭಾವೋದ್ವೇಗ ಉಂಟಾಗಿತ್ತೋ ಅಂಥ ಭಾವೋದ್ವೇಗ ದಿವ್ಯಾಳ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಅನುತ್ಸಾಹಿತನೂ, ಕುಂಠಿತನೂ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ. ಈ

ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ನಿಲ್ಲುವ ಸಲುವಾಗಿ ಅವನು ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದ : “ಈಗಾಗಲೇ ತುಂಬ ಹೊತ್ತಾಗಿಬಿಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ, ಈಗ ಭದ್ರೆ ನನಗೆ ಅಷ್ಟೇನೂ ಕೊಡಲಿ. ಮಥುರಾಪುರಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಇದ್ದದ್ದೇ ಆದರೆ, ಮತ್ತೆ ಭದ್ರೆಯನ್ನು ಕಾಣಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ.”

“ಅದನ್ನು ಆರ್ಯರ ಕೃಪೆ ಎಂದೇ ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ.” - ಕೈಚೋಡಿಸಿ ವಿನಯಪೂರ್ಣ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದೊಡನೆ ಅಂಶು ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಅಭಾಗತರ ಅನುಗ್ರಹವೇ ಈ ಭವನದ ಸೌಭಾಗ್ಯ. ದಾಸಿ ಅನುಗೃಹೀತೆಯಾದೆನೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾಳೆ.”

ರುದ್ರಧೀರ ಮಥುರಾಪುರಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಪಂಡಿತ ಆಚಾರ್ಯ ಸುಚಿತ್ರ ಭವನದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ. ಶೂರಸೇನ ರಾಜ್ಯದ ಜನಪದ ಕಲ್ಯಾಣಿಯಾದ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಶಿಷ್ಯ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಮಗಧದಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದಿದ್ದ ರುದ್ರಧೀರ ಅವಳನ್ನು ಕಾಣುವ ಸಲುವಾಗಿ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಭವನಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದ್ದ. ತೀರಿಕೊಂಡಳೆಂದು ತಾನು ನಂಬಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಸಜೀವವಾಗಿ ಕಂಡಾಗ, ದಿವ್ಯಾಳ ಬಗೆಗಿನ ಅವನ ಹಿಂದಿನ ಅನುರಾಗ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಉಕ್ಕಿ ಬಂದಿತ್ತು. ಆದರೆ ದಿವ್ಯಾಳ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದ ಆವರಣವನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದ ವಿರಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಅವನಿಗೆ ಕಂಗೆಟ್ಟ ಅನುಭವವಾಗಿತ್ತು. ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಸಂಕೋಚರಹಿತ ಶಾಲೀನತೆ ಅವನಿಗೆ ವೇಶ್ಯೆಯ ವೃತ್ತಿಸಹಜ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದಂತೆ ಕಂಡಿತು. ಕುಲಕನ್ಯೆಯರಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ವರ್ತನೆ ನಿರ್ಲಜ್ಜತೆಯೂ, ಧೃಷ್ಟತೆಯೂ ಆಗಿ ಪರಿಗಣಿತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅನುರಾಗ ಹಾಗೂ ವಿರಕ್ತಿಯ ದ್ವಂದ್ವದಿಂದಾಗಿ ರುದ್ರಧೀರನ ಮನಸ್ಸು ವಿಕ್ಷಿಪ್ತಗೊಂಡಿತು.

ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದಾಗ, ರುದ್ರಧೀರ ಅನೇಕ ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ಜಡವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಬುದ್ಧಿ ತಿಳಿಗೊಂಡ ಮೇಲೆ, ಸಾಗಲದ ಹಿಂದಿನ ಜೀವನ ಅವನ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಂತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಅಂಶುಮಾಲಾ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಾವಲೀ ಅವರ ನೃತ್ಯ ಮತ್ತು ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಸಂಗೀತ ಅವನಿಗೆ ನಿರರ್ಥಕವೂ, ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವೂ ಆಯಿತು. ತನ್ನ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ತಾತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಹಾಗೂ ಇತರ ಸಾಮಂತರ ಭವನಗಳಲ್ಲಿ, ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವನು ದಿವ್ಯಾಳನ್ನೇ ಕಾಣತೊಡಗಿದ.

ಈಗ ಅವನು ಅದೇ ಸಾಗಲಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿದ್ದ. ಮದ್ರದ ದ್ವಿಜಕುಲದ

ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಮೈಚ್ಚುರು, ದಾಸರು ಹಾಗೂ ಶೂದ್ರರ ಕೈಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ, ಉದ್ಧರಿಸುವುದಾಗಿ ಅವನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದ. ಆ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಮದ್ರದ ದ್ವಿಜಕುಲದ ಅಪಮಾನದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದ್ದ ದಾಸಪುತ್ರನಾದ ಪೃಥುಸೇನನಿಂದ ವಂಚಿತಳೂ, ಪೆಟ್ಟುತಿಂದವಳೂ ಆದ ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ಗೆಲುವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದವರು ಯಾರು ಎಂಬುದನ್ನು ಪೃಥುಸೇನನಿಗೂ, ಮದ್ರದ ಜನಸಮಾಜಕ್ಕೂ ತೋರಿಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದೆಲ್ಲ ಯೋಚಿಸಿದ್ದ.

ಆದರೆ, ದಿವ್ಯಾಳ ವರ್ತನೆ ಹಾಗೂ ಮಾತುಗಳು ಅವನ ಕಲ್ಪನೆಯ ಮಹಲಿನ ಗೋಡೆಗಳನ್ನೇ ನೆಲಸಮಮಾಡಿಬಿಟ್ಟವು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆಯದ್ದು ಬಂದಿದ್ದ ಆಸೆಯನ್ನು ದೀರ್ಘ ನಿಶ್ವಾಸದೊಂದಿಗೆ ಕಿತ್ತೆಸೆಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಅವನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೀಗೆ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದ: 'ನಾನು ಯಾವ ಸಂಕೋಚಶೀಲೆಯೂ, ಭೀರುವೂ ಕುಲಕನ್ಯೆಯೂ ಆಗಿದ್ದ ಕುಮಾರಿ ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಆಶಿಸಿದ್ದೆನೋ ಅವಳು ಇಂದು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ.' ಆದರೆ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅವನ ಈ ಮಾನಸಿಕ ಪ್ರಯಾಸ ಮೆಟ್ಟಿನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ಹೋಯಿತು.

ಮಹಾಪಂಡಿತ ಆಚಾರ್ಯ ಸುಚಿತರ ಮಹಾಸೌಧದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯ ದೇವಪೂಜೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಮೊಳಗಿದ ಘಂಟೆ ಹಾಗೂ ಜಾಗಟೆಗಳ ರವ ಮತ್ತು ಶಂಖನಾದ ಕೊನೆಗೊಂಡು ನೀರವತೆ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

ತಮ್ಮ ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ತಡೆಯುವ ಸಲುವಾಗಿ, ಜಾಗೃತರಾಗಿಯೂ, ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಲೂ ಇರುವಂತೆ ಇತರರಿಗೆ ಸೂಚನೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಹರಿಗಳ ಕೂಗಿನ ಹೊರತು ಬೇರಾವ ಶಬ್ದವೂ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಕೂಗಿನ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನೆಚ್ಚಿ ನಿದ್ರಾವಶರಾಗಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸಮಶ್ವಾಸದ ನೀರವತೆ ಆ ಸೌಧದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೋಣೆಯಿಂದಲೂ ಹೊರಬಿದ್ದು ಆಕಾಶವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ, ರುದ್ರಧೀರನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆಗೆ ಎಡೆದೊರೆತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸೌಧದ ಒಡೆಯನ ವಿಶೇಷ ಅನುಗ್ರಹದ ಫಲವಾಗಿದ್ದ ಆತಿಥ್ಯ-ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಮೃದುವಾಗಿದ್ದ ಮಂಚವೇ ದೊರೆತಿದ್ದರೂ ಅವನು ಮಾನಸಿಕ ದ್ವಂದ್ವದಿಂದಾಗಿ ಮಗ್ಗುಲನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದ ನಿದ್ರೆಯ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಸಂಚಾರಿ - ಉಪಕರಣಗಳೂ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿದ್ದವು. ಸುಗ್ರಾಸ ಭೋಜನವಾಗಲೀ, ಸುರಭಿತ ಮಧುರ ಸುರೆಯಾಗಲೀ ಅವನಿಗೆ ಹಿಡಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಬಳಲಿದ್ದ ಅವನ ಮೈ ಕೋಮಲಾಂಗಿಯೂ, ಸೇವಾಚತುರಳೂ ಆದ ದಾಸಿಯ

ಸೇವೆಯನ್ನು ಪಡೆದೂ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದೆ ಹೋಗಿತ್ತು.

ದಿವ್ಯಾಳ ವೃತ್ತಿಪರ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ ಹಾಗೂ ಹಿಂದಿನ ಜೀವನದ ಬಗೆಗೆ ಅವಳು ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಉಪೇಕ್ಷೆ-ಇದು ರುದ್ರಧೀರನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೆನಪಾಗುತ್ತಿದ್ದವು- 'ಅಭಾಗ್ಯತರ ಅನುಗ್ರಹವೇ ಈ ಭವನದ ಸೌಭಾಗ್ಯ. ದಾಸಿ ಅನುಗ್ರಹಿತೆಯಾದೆನೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾಳೆ.' ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಭಾಗ್ಯತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆದರದ ವ್ಯವಹಾರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಈ ವರ್ತನೆ ರುದ್ರಧೀರನಿಗೆ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ತೋರಿದ ಅಸಹ್ಯಕರ ಉಪೇಕ್ಷೆಯಾಗಿಯೂ, ಅಪಮಾನವಾಗಿಯೂ ತೋರಿತು. ಕೋಮಲೆಯೂ, ಪುನೀತಳೂ, ಕುಲಕನ್ಯೆಯೂ ಆದ ದಿವ್ಯಾಳ ಮೃತಶರೀರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಲಜ್ಜ ವಾರಾಂಗನೆಯಾದ ಅಂಶುಮಾಲಾ ತಾಂಡವವಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರಿತು. ಭ್ರಾಂತಿಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆದಿದ್ದ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸಿ, ಧೈಯದತ್ತ ಮುನ್ನಡೆಯುವಂತೆ ಅವನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದ.

ಆಚಾರ್ಯ ಸುಚಿತರ ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದ. ವೇಶ್ಯೆಯ ಗುಣಗಳು ಕುಲನಾರಿಗೆ ಅಪಪಾದಸ್ವರೂಪವಾದ ಗುಣಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅವನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ : 'ವೇಶ್ಯೆ ! ಆಕರ್ಷಣೆಯೇ ಅವಳ ವೃತ್ತಿ.' ಆದರೆ ವೃದ್ಧ ಆಚಾರ್ಯ ಸುಚಿತರ ಪುತ್ರನೂ, ರುದ್ರಧೀರನ ಸಮವಯಸ್ಕನೂ ಆಗಿದ್ದ ಅನಿರುದ್ಧ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿರಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ನುಡಿದಿದ್ದ : "ಅಂಶುಮಾಲಾ ದೂರದಿಂದ ಮಾತ್ರ ನೋಡತಕ್ಕ ವಸ್ತು. ಅವಳು ಕಲೆಯ ಮರದ ಬೊಂಬೆ. ಅವಳ ಭಾವವಿಲಾಸ ಕೇವಲ ಕಲೆಯ ಅನುಷ್ಠಾನ, ಅಷ್ಟೇ. ಅವಳು ನಿರ್ಲಿಪ್ತ ನರ್ತಕಿ. ಅವಳು ಕಲೆಯ ಸೇವಿಕೆ. ಅವಳು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ವೇಶ್ಯೆಯಲ್ಲ."

ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಬಗೆಗಿನ ಅಪವಾದದ ಈ ಮಾತಿನ ಆಘಾತ ರುದ್ರಧೀರನ ಕಿವಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು, ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವಂತೆ ಅವನನ್ನು ಬಾಧ್ಯಗೊಳಿಸಿತ್ತು. ಆ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಶವದ ಮೇಲೆ, ಮೋಸಗಾರನಾದ ದಾಸಪುತ್ರನಿಂದ ನೊಂದು ಬೆಂದ ಪುನೀತ ಕುಮಾರಿ ದಿವ್ಯಾ ತನ್ನ ಸೌಮ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವಂತೆ ಕಾಣಿಸತೊಡಗಿದಳು. ರುದ್ರಧೀರ ವಿಚಲಿತನಾದ.

ಪ್ರಯಾಣದ ಬಳಲಿಕೆಯನ್ನು ನೀಗುವ ಸಲುವಾಗಿ ಎರಡು ದಿವಸಗಳವರೆಗೆ

ಮಾತ್ರ ಮಧುರಾಪುರಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ರುದ್ರಧೀರ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದ. ಆದರೆ ಈಗಾಗಲೇ ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ಒಂದು ವಾರವನ್ನೇ ಕಳೆದಿದ್ದ. ಅವನು ಪ್ರತಿದಿನ ಸಂಜೆ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಭವನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿಯ ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಗೋಷ್ಠಿ ಮುಗಿದ ಬಳಿಕವೂ, ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ಕಾದಿದ್ದು ಅಂಶುಮಾಲಾಳೊಡನೆ ಮಾತುಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಿದ್ದ. ಅಂಶುಮಾಲಾ ವಿನಯಪೂರ್ವವಾದ ಶಿಷ್ಟ ಹಾಗೂ ನಿಸ್ಸಂಕೋಚ ಆದರವನ್ನು ತೋರಲು ಸಿದ್ಧಳಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆತ್ಮೀಯತೆ ಇಲ್ಲದ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಪೂರ್ಣವಾದ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ವರ್ತನೆ ರುದ್ರಧೀರನಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಬದಲು, ವ್ಯಥೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಸಾಗಲದ ಸೌಧಗಳಲ್ಲಿ, ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತನ್ನೆದುರು ಬಂದಾಗ ಸಂಕೋಚದ ಭೀರುತ್ವವನ್ನು ಮೆರೆಯುವ ಭಾವದೊಂದಿಗೆ, ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದ ಲಜ್ಜೆಯ ಕಾತರದಿಂದಾಗಿ ದಿವ್ಯಾ ಕತ್ತು ಬಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಆ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಬಗೆಗಿನ ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಈಗ ಮತ್ತೆ ಕಾಣಲು ಅವನು ವ್ಯಾಕುಲನೂ, ವ್ಯಗ್ರನೂ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ.

ರುದ್ರಧೀರನ ಆಲೋಚನೆ ಮತ್ತು ನಂಬಿಕೆಗಳ ಪ್ರಕಾರ, ಹಿಂದಿನ ನೆನಪುಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದಾಗಿ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಗಳಿದ್ದುವು ; ಆದರೆ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಭಿಜಾತವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ನೂರಾರು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ, ಅವರಂತೆಯೇ ಇವನೂ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದ. ಹೆಚ್ಚು ಹಣವನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸಬಲ್ಲ ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ತನಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮರ್ಯಾದೆ ದೊರೆಯುವಂತಾಗುವುದು ತನ್ನ ವಂಶ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಆದ ಅಪಮಾನವೆಂದು ಅವನಿಗೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಉಪೇಕ್ಷಿತನೂ, ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಆಗಿ ಉಳಿಯುವುದು ಅವನಿಗೆ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಶೂಲವನ್ನು ಹಾಕಿದಂಥ ಅನುಭವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂಥ ವರ್ತನೆಯನ್ನು ಕಂಡಾಗ ವಿರಕ್ತಿ ಮೂಡಿ ಅವನು ತನ್ನ ಆತಿಥೇಯನ ಸೌಧಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿದ್ದ.

ರಾತ್ರಿಯ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ದಿವ್ಯಾಳ ಬಗ್ಗೆ ಅನಿರುದ್ಧ ಶರ್ಮನ ಬಾಯಿಂದ ಕೇಳಿದ್ದ ಅಪವಾದಸ್ವರೂಪದ ಮಾತುಗಳು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಮೊಳಗುತ್ತಿದ್ದುವು : “ಅಂಶುಮಾಲಾ ಕಲೆಯ ಮರದ ಬೊಂಬೆ. ಅವಳ ಭಾವವಿಲಾಸ ಕೇವಲ ಕಲೆಯ ಅನುಷ್ಠಾನ, ಅಷ್ಟೆ. ಅವಳು ನಿರ್ಲಿಪ್ತ

ನರ್ತಕಿ. ಅವಳು ಕಲೆಯು ಸೇವಿಕೆ. ಅವಳು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ವೇಶ್ಯೆಯಲ್ಲ...” ಮುಂದುವರಿದು ರುದ್ರಧೀರನ ಮನಸ್ಸು ಹೇಳುತ್ತಿತ್ತು : ‘ಅವಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಲದ ಕನ್ಯೆ. ಅಭಿಜಾತ ಸಾಮಂತ ವಂಶದ ವಧೂ-ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ಅವಳ ನಾರೀತ್ವ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.’ ಹೀಗೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದಾಗ ರುದ್ರಧೀರನ ವಿರಕ್ತಿ ಪ್ರಬಲ ಆಸಕ್ತಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ತಾನು ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಹೀಗಾಗಿ, ಯಾವುದೇ ಸಂಜೆ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಗೋಷ್ಠಿಗೆ ಹಾಜರಾಗದಿರುವುದು ಅವನಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತು.

ವೇಶ್ಯೆಯ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ - ತನ್ನ ಲೋಭ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಒಡತಿಗಾಗಿಯೇ ಅವಳು ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸರಿ - ಹಣಕ್ಕೇ ಬೆಲೆ ಇರುವುದಾದಲ್ಲಿ ತಾನು ಹಣವನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ರುದ್ರಧೀರ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ. ಅವನೇನೂ ಹಣವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಮದ್ರಗಣರಾಜ್ಯದ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಂವಾಹಕರ ಪುತ್ರನೂ, ಹತ್ತು ಗ್ರಾಮಗಳ ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ವಿಪ್ರಸಾಮಂತನೂ ಹೌದಷ್ಟೆ ?

ವಿದೇಶ ಸಂಚಾರದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರಧೀರ ಹೆಚ್ಚು ಹಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಾಗಲದಿಂದ ವಿದೇಶದತ್ತ ಹೊರಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರು ಕಷ್ಟನಷ್ಟಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಕಾಯುವಂತಾಗಲೆಂದು ಸಿಂಹಳದ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮುತ್ತುಗಳ ಏಳು ಎಳೆಯ ಹಾರವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೈಯಾರೆ ಮಗನ ಕತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದರು. ಆ ಬಹು ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಹಾರ ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಐಶ್ವರ್ಯದಷ್ಟು ಬೆಲೆಬಾಳುವಂಥದೂ, ಆಚಾರ್ಯವಂಶದ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಆಸ್ತಿಯ ಒಂದು ಅಂಗವೂ ಆಗಿತ್ತು. ರುದ್ರಧೀರ ಆ ಹಾರವನ್ನು ತನ್ನ ಉಡುಪಿನ ಒಳಗೆ, ತನ್ನ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾದಿರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದ.

ಮುಳುಗಲಿರುವ ಚಂದ್ರನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕುಲವಾಗಿರುವ ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿಯ ಭಾವಾನುಭಾವಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ರೂಪಕವನ್ನು ಅಂದಿನ ರಸಿಕ ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಶುಮಾಲಾ ನೃತ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನೂ ಮಿಟುಕಿಸದೆ, ಅತ್ಯಂತ ತನ್ಮಯವಾಗಿ ಗೋಷ್ಠಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾವಭಂಗಿಯನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂಶುವಿನ ಚಾಚಿದ್ದ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿನ ಬೆರಳುಗಳು, ಕಣ್ಣುಗಳು ಹಾಗೂ ತುಟಿಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಂಪನದ ಮೂಲಕ ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿಯ ವ್ಯಗ್ರತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅಭಿನಯ ಭಾವೋದ್ರೇಕದ ತುತ್ತತುದಿಯನ್ನು ತಲುಪಿತು.

ಗೋಷ್ಠಿ ಉಸಿರನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿದು, ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಕುಳಿತಿತ್ತು.

ಆ 'ಮುದ್ರೆ'ಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ಅಂಶುಮಾಲಾ ಉಸಿರಾಡಿದಳು. ಪಕ್ಕ - ವಾದ್ಯಗಾರರು ತಮ್ಮ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬದಿಗಿರಿಸಿ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿದ್ದ ಬೆವರನ್ನು ಒರೆಸಿಕೊಂಡರು. ನರ್ತಕಿಯ ಮೋಹಕ ಕಲೆಗೆ ಮಾರುಹೋಗಿದ್ದ ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿ ತನ್ನ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನೂ, ರತ್ನಗಳನ್ನೂ, ಒಡವೆಗಳನ್ನೂ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಆಸನದ ಎದುರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸತೊಡಗಿತು. ಒಮ್ಮೆಗೇ, ಗೋಷ್ಠಿಯ ಕಡೆಯಿಂದ ಎಸೆದ ಮುತ್ತಿನ ಭಾರಿ ಹಾರವೊಂದು ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಪಾದಗಳ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ಬಿತ್ತು.

ಆ ಹಾರವನ್ನು ನೋಡಿ ಇಡೀ ಗೋಷ್ಠಿ ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತವಾಯಿತು. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತಿಿದ್ದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಿನಾಯಕನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಅರಳಿದುವು. ಅವನ ಬಾಯಿಂದ ಒಮ್ಮೆಗೇ 'ಒಂದು ಸಾವಿರ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳು' ಎಂಬ ಮಾತು ಹೊರಬಂದಿತು.

ಗೋಷ್ಠಿ ಆ ಹಾರವನ್ನೆಸೆದ ವಿದೇಶೀಯನತ್ತ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ನೋಡತೊಡಗಿತು. ಹಾರವನ್ನೆಸೆದು, ಸವಾಲು ಹಾಕಿದಂತೆ ಕತ್ತೆತ್ತಿ ಕುಳಿತಿಿದ್ದ ರುದ್ರಧೀರನನ್ನು ಅಂಶು ನೋಡಿದಳು. ಗೋಷ್ಠಿಯಿಂದ ದೊರೆತ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಅವಳು ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಎದುರು ಇಡುತ್ತಾ ಇದ್ದಳು. ಆದರೆ, ಆ ಹಾರವನ್ನು ಹಣೆಗೆ ಒತ್ತಿಕೊಂಡು, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹಾಗೆಯೇ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಳು.

ಗೋಷ್ಠಿ ಕೊನೆಗೊಂಡರೂ ರುದ್ರಧೀರ ಅಂಶುಮಾಲಾಳತ್ತ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಗಂಭೀರ ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ಆಸನದಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತಿಿದ್ದ. ಅಂಶುಮಾಲಾ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆ ಮುತ್ತಿನಹಾರವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಮುಗುಳ್ಳಗುತ್ತಾ ಅವನ ಆಸನದತ್ತ ನಡೆದಳು.

ರುದ್ರಧೀರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅಂದುಕೊಂಡ: "ಇಂದು ನಿನ್ನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು, ನೀನು ಸಂತುಷ್ಟಳಾಗಿದ್ದೀಯಲ್ಲವೆ...!"

ರುದ್ರಧೀರನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಅಂಶುಮಾಲಾ ವಿನಯದಿಂದ ಹೇಳಿದಳು: 'ಕಲೆಯ ಬಗೆಗಿನ ಅನುರಾಗದಿಂದಾಗಿ ಆರ್ಯರು ನೀಡಿರುವ ಈ ಬಹು ಅಮೂಲ್ಯ ಕಾಣಿಕೆಗಾಗಿ ದಾಸಿ ಸದಾ ಕೃತಜ್ಞಳಾಗಿರುತ್ತಾಳೆ."

ರುದ್ರಧೀರ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಉಸಿರಾಡುತ್ತ, ಉಪೇಕ್ಷೆಯ ಭಾವದಿಂದ ಮುಗುಳ್ಳಕ್ಕೆ ಅಂಶುಮಾಲಾ ಹೀಗೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಳು: "ಸಾಗಲದಲ್ಲಿ ಆರ್ಯರು ಇಂಥ ನೂರಾರು ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬಲ್ಲರು ಎಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೆ,

ವಿದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಂಕಟದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುವಂಥ ಈ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಮ್ಮಿಂದ ದಯವಿಟ್ಟು ದೂರವಾಗಿಸಬಾರದು !"

ಕುಂಠಿತಭಾವದಿಂದಾಗಿ ನಿರಾಶೆಯ ಅನುಭವವಾಗತೊಡಗಿದ ರುದ್ರಧೀರ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ: "ಏಕೆ, ಈ ಕ್ಷುದ್ರ ಕಾಣಿಕೆ ದೇವಿಯ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿಲ್ಲವೆ?" ಅವನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕಠೋರತೆಗೆ ಎಡೆದೊರೆಯಿತು: "ವೇಶ್ಯೆಯ ಆಸನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ದ್ರವ್ಯಲೋಭಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಇತಿಮಿತಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೇನು?"

"ಹಾಗಲ್ಲ ಆರ್ಯ" ಅಂಶುಮಾಲಾ ಆಗಲೂ ಮುಗುಳ್ಳಗುತ್ತಿದ್ದಳು. "ಆರ್ಯರ ಭಾವನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ದಾಸಿ ಕೃತಾರ್ಥಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಆ ಭಾವನೆಯನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತು ಸಾಗುತ್ತಾಳೆ." ಆ ಹಾರವನ್ನು ಹಣೆಗೆ ಒತ್ತಿಕೊಂಡು ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು: "ಆದರೆ, ಅರ್ಘ್ಯಪಾತ್ರೆಯನ್ನಿತ್ತರೂ ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅರ್ಘ್ಯಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸುವಂತೆ, ಆ ಭಾವನೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿರುವ ಈ ಮುತ್ತಿನಹಾರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹಿಂದಿರುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದಾದರೂ ಆರ್ಯರ ವಿದೇಶದಲ್ಲಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ."

ವೃತ್ತಿಯ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯನ್ನು ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದ, ಸಂಕೋಚರಹಿತಳೂ ಧೃಷ್ಟಳೂ ಆಗಿದ್ದ ಅಂಶುಮಾಲಾ ರುದ್ರಧೀರನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಗೇ ವಿರಾಡ್ - ಗರಿಮಾಯುಕ್ತಳಾಗಿಬಿಟ್ಟಳು. ಅವನಿಗೆ ರೋಮಾಂಚನವಾಯಿತು. ಭಾವವೇಗದಿಂದ ಅವನ ಕಂಠ ತುಂಬಿ ಬಂದಿತು. ಭಾವಾವೇಗದಿಂದ ಕಾವೇರಿದ್ದ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಮುಗುಳ್ಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಶೀತಲ ಬಾಹುಮೂಲದ ಮೇಲಿರಿಸಿ ಕಾತರದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ: "ಭದ್ರೆ, ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಇಂದೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಿಪ್ರಕುಲದ ಕುಮಾರಿಯೇ ಆಗಿದ್ದೀಯೆ. ನಿನಗೆ ಸ್ಥಾನವಿರುವುದೂ ವಿಪ್ರಕುಲದ ವಧೂ-ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಆಸನದಲ್ಲಿಯೇ. ಏಳು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಆಚಾರ್ಯ ಅಗ್ರಹಾರ ರುದ್ರಧೀರ ನಿನ್ನ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಕ್ಕಾಗಿ ನಿನ್ನ ಕುಟುಂಬದವರೆದುರಿಗೆ ಕೈಚಾಚಿದ್ದ. ದೇವಿ, ನೀನಿಂದು ಸ್ವತಂತ್ರಳಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ ಕೈಚಾಚುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ರುದ್ರಧೀರ ಸಾಗಲದ ಕುಲಶ್ರೀಯನ್ನು ಪುನಃ ಸಾಗಲಕ್ಕೆ ತಲುಪಿಸಿ, ಸಾಗಲವನ್ನು ಭಾಗ್ಯವಂತ ರಾಷ್ಟ್ರವಾಗಿಸುತ್ತಾನೆ."

ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ತುಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ಈಗಲೂ ಚಿತ್ರಾಂಕಿತವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿತ್ತು. ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಬಾಹು ಮೂಲದ ಮೇಲಿದ್ದ ರುದ್ರಧೀರನ ಬೆರಳುಗಳು ಅವಳ ಭುಜವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದುವು. "ಭದ್ರೆ !" ಎಂದು ರುದ್ರಧೀರ ಅವಳನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಹೇಳಿದ: "ನಿನ್ನನ್ನು ಆಚಾರ್ಯ -

ಪತ್ತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ ರುದ್ರಧೀರ ಸಾಗಲಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾನೆ. ನೀನು ಶೋಭಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಆಚಾರ್ಯ ಕುಲದ ಮಹಾದೇವಿಯ ಆಸನದಲ್ಲಿ.”

ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಈಗಲೂ ಅವಿಚಲಿತವಾಗಿಯೇ ಇತ್ತು. ಕೋಮಲವಾದ ಆದರೆ ಸ್ಥಿರವಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಅವಳು ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಆರ್ಯ, ಸಾಗಲದ ಶೈಬಿಲ್ಯ ವಂಶದ ಕುಮಾರಿ ದಿವ್ಯಾ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಅಥವಾ ದುರದೃಷ್ಟವಶಾತ್ ಜೀವನಸರಿತೆಯ ಅರಿಯದ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿಬಿಟ್ಟಳು. ಆ ಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ಅವಳು ವೇಶ್ಯೆ ನರ್ತಕಿ ಅಂಶುಮಾಲೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಒಬ್ಬ ದ್ವಿಜವರ್ಗದ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗಲಾರದೆ ಹೋದ ಅವಳು ಸಮಾಜ ಹಾಗೂ ಜನತೆಯ ಸಂಪತ್ತಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ.”

ರುದ್ರಧೀರ ಅಂಶುಮಾಲಾಳಿಗೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹತ್ತಿರ ಸರಿದು ಉತ್ತೇಜಿತವಾಗಿದ್ದ ಆರ್ಯ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿದ : “ಭದ್ರೆ, ಚಿನ್ನದ ಗಣಿಯಿಂದ ಕಬ್ಬಿಣ ಎಂದೂ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಲಾರದು. ವಂಶ ಮತ್ತು ಕುಲ ಎಂಬುವು ಮನುಷ್ಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಮೀರಿದ ದೇವತೆಗಳ ಕಾರ್ಯ. ಕುಲವನ್ನು ಮನುಷ್ಯ ಕೊಡಲೂ ಆರ, ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳಲೂ ಆರ. ನಿನ್ನ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವಿಪುಲವಾದ ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದರೂ ಚಿನ್ನ ಕಲ್ಲಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸಾಗಲದ ಆಚಾರ್ಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನಿನ್ನನ್ನು ಪತ್ತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವುದಾಗಿ ರುದ್ರಧೀರ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.” ರುದ್ರಧೀರ ಗಾಂಭೀರ್ಯದಿಂದ ಸರಳವಾದ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯನ್ನು ಇಂಡೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿದ.

ಅಂಶು ವಿನಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮುಗುಳ್ಳುಗಳಿಗೆ : “ಆರ್ಯರ ಭಾವನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಈ ದಾಸಿ ಕೃತಜ್ಞಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ತನ್ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ಈ ದಾಸಿ ಕುಲವಧುವಿನ ಗೌರವಾದರಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರಳಾಗಿಲ್ಲ. ದೌರ್ಭಾಗ್ಯದ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಂದ ದಾಸಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸ್ತ್ರೀಯೆಂಬ ಕಳಂಕವನ್ನು ಹೊತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಅದೇ ಅವಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ.”

“ಕುಮಾರಿ, ಇದೇನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ ? ನೀನು ವಿಪ್ರ ಕನ್ಯೆ !” - ರುದ್ರಧೀರನ ಧ್ವನಿ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಮುಗುಳ್ಳುಗುತ್ತಲೇ ಅಂಶುಮಾಲಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಆರ್ಯ ! ನದಿಯ ನೀರು ಒಮ್ಮೆ ಉಚ್ಚಿಂಖವಾಗಿ ದಡ ಮೀರಿ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಹರಿದ ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ನದಿಯ ದಡಗಳ ಮಧ್ಯೆ ತನ್ನ ಅಡಕಗೊಳಿಸಲಾರದು.”

ಅಂಶುಮಾಲಾಳತ್ತ ದೃಷ್ಟಿ ನೆಟ್ಟಿದ್ದ ರುದ್ರಧೀರ ಅವಾಕ್ಯಾಗಿಬಿಟ್ಟ. ಅವನ ಆ ಮೂಕ ಕಠೋರತೆಯನ್ನು ಅಲಕ್ಷಿಸಿ, ಅಂಶುಮಾಲಾ ತನ್ನ ಚಿಂತೆಯನ್ನು

ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದಳು : “ಹೊತ್ತಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ರಾತ್ರಿಯ ಶೀತದಿಂದಾಗಿ ಆರ್ಯರಿಗೆ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನುಮತಿಕೊಟ್ಟರೆ, ಆರ್ಯರ ರಥದಲ್ಲಿ ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನಿರಿಸುವಂತೆ ದಾಸಿ ಸೇವಕನಿಗೆ ಆಜ್ಞೆಮಾಡಬಯಸುತ್ತಾಳೆ !”

ಎರಡು ದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಮೂರು ತಿಂಗಳ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಪಕ್ಷದವರೆಗೆ ರುದ್ರಧೀರ ಮಥುರಾಪುರಿಯಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದ. ಅನೇಕ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ, ಅನೇಕ ತರ್ಕಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಆಚಾರ್ಯಪತ್ತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಾಗಲಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಬೇಕೆಂದು ಅವನು ಅಂಶುಮಾಲಾಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ. ಆದರೆ ವಿನಯಪೂರ್ಣವಾದ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯಿಂದಲೇ ಅಂಶುಮಾಲಾ ತನ್ನ ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿ ಕ್ಷಮೆ ಕೋರಿದಳು.

ಅಸಫಲನೂ, ನಿರಾಶೆಗೊಂಡವನೂ, ವಿವಶನೂ ಆದ ರುದ್ರಧೀರ ಸಾಗಲಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವ ಮೊದಲು ಅಂಶುಮಾಲಾಳಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಬಂದ. ಅವನು ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಸ್ಫುಟವಾದ ಮಾತೆಂದರೆ, “ವಿಪ್ರ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಆರ್ಯ, ಇಂದೂ ನೀನು ಪರಮ ಪವಿತ್ರಳಾಗಿಯೇ ಇದ್ದೀಯೆ. ಅಗ್ನಿಮುಖ ಪ್ರವಾತವಂಶಜನಾದ ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರ, ‘ನೀನು ವಿಪ್ರಕುಲದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಆಸನಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದೀಯೆ’ ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆಚಾರ್ಯನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೀನು ಪತ್ತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಸೀನಳಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಇದು ನಿನ್ನ ಪಾವಿತ್ರಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಕುಮಾರಿ, ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸಂಸ್ಥಾಪಕನಾದ ವಿಪ್ರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಪ್ರಮಾಣ. ಲಕ್ಷ್ಮಿ ನೋಡುತ್ತಿರು. ಒಂದು ದಿನ ನಿನ್ನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ರುದ್ರಧೀರ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಸಾಗಲದ ಕುಲಶ್ರೀ ಮತ್ತೆ ಸಾಗಲಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾಳೆ.”

ವಿನಯದಿಂದ ತಲೆಬಾಗಿ, ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಬೀರುತ್ತಾ ಅಂಶು ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಆರ್ಯರ ಈ ಆದರಯುಕ್ತ ಭಾವನೆಗೆ ದಾಸಿ ಕೃತಜ್ಞಳಾಗಿರುತ್ತಾಳೆ. ಆರ್ಯರ ಕೃಪೆಯಿಂದಾಗಿ ದಾಸಿ ತನ್ನ ಈಗಿನ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೇ ಸಂತುಷ್ಟಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ.”

೧೦. ಸಾಗಲ

ಆರು ವರ್ಷ, ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಮತ್ತು ಆರು ದಿವಸಗಳ ತರುವಾಯ, ಜ್ಯೋತಿಷಿಗಳು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಶುಭ ಘಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ, ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರ ಪುತ್ರನಾದ ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರ ಪೂರ್ವದ್ವಾರದ ಮೂಲಕ ಪುನಃ ಸಾಗಲ ನಗರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ. ರುದ್ರಧೀರ ಪ್ರವಾಸಕಾಲದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಉಡುಪನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ. ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಬಳಲಿದ, ಆದರೆ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಮೈಕಟ್ಟನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಅವನ ಹಿಂದೆ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಯಾಗಿದ್ದ ಶ್ರಂಬಕನೆಂಬ ದಾಸನಿದ್ದ.

ಸಾಗಲದ ಹೊರರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಬದಲಾವಣೆಯೇನೂ ಆಚಾರ್ಯನಿಗೆ ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅಂಗಡಿಗಳೂ ಬೀದಿಗಳೂ ಜನರಿಂದ ಕಿಕ್ಕಿರಿದಿದ್ದುವು; ಸಡಗರದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದುವು. ಜನರ ಓಡಾಟದಿಂದಾಗಿ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಏಳುತ್ತಿದ್ದ ಧೂಳಿನಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸಲುವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ನೀರು ಚಿಮುಕಿಸಿ ದಾರಿಯನ್ನು ಒದ್ದೆಯಾಗಿಸಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಡಗರ ಕಾಣದೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆಮೋದ-ಪ್ರಮೋದಗಳ ಸೂಚನೆಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಗತಾನೆ ಅರಳಿದ ಹೂವುಗಳ ಹಾರಗಳನ್ನೂ ಹೂಬುಟ್ಟಿಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಹೂವಾಡಿಗರು ಕೂಗುಹಾಕಿ ರಸಿಕರ ಗಮನವನ್ನು ತಮ್ಮತ್ತ ಸೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯದ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಅಂಗಡಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದು ಬಂದು ಅನೇಕ ಬಗೆ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತೋರುತ್ತ ಕೋಲಾಹಲಪೂರ್ಣ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದ್ದರು. ನಾಗರಿಕರು ಸುಂದರವಾದ ಉಡುಪನ್ನು ತೊಟ್ಟು, ಹೂಗಳನ್ನು ಮುಡಿದು, ಸುಗಂಧವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಮೆರೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಶ್ರೀಮಂತ ವರ್ಗದವರು ಮೇನೆಗಳಲ್ಲಿ, ರಥಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹಾಗೂ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೇರಿ ಸಂಧ್ಯಾವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯ - ಉದ್ಯಾನದತ್ತಲೋ, ನರ್ತಕಿಯರ ನಿವಾಸಗಳತ್ತಲೋ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳೂ ಕಾಣಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸಂತೋಷದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದ ಜನ ಹೊಸದಾಗಿ ಆಗಮಿಸಿದ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಯನ್ನು

ಗಮನಿಸಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಆ ಅತ್ಯಂತ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಜನರು ತನ್ನನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ರುದ್ರಧೀರನನಿಗೂ ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ರಾಜಮಾರ್ಗದ ಮೂಲಕ ಆಚಾರ್ಯರ ಭವನದ ಹಾದಿಯನ್ನು ಕ್ರಮಿಸಲಿದ್ದಾಗ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ತೂರ್ಯಧ್ವನಿ ಕೇಳಿಬಂತು. ರುದ್ರಧೀರ ಹಿಂದೆ ತಿರುಗಿ ನೋಡಿದ. ಜನರಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಆ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸೈನಿಕರ ಉಡುಪನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಯೊಬ್ಬ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಚಿಕ್ಕ ತೂರ್ಯವೊಂದನ್ನು ಊದುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದ. ತೂರ್ಯ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಪಾದಚಾರಿಗಳು ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಯತೊಡಗಿದ್ದರು. ಅಶ್ವಾರೋಹಿಯ ಹಿಂದೆ, ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣದ ಉಡುಪನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಹದಿನಾರು ಮಂದಿ ಬೋಯಿಗಳು ಹೊತ್ತಿದ್ದ ಬೃಹದಾಕಾರದ ಮೇನೆ ಇತ್ತು. ಮೇನೆಯ ಮೇಲೆ ರಾಜಭತ್ತವಿತ್ತು ; ಝಾಲರಿಯ ಕೆಳಗೆ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಜಾಜ್ಜಲ್ಯಮಾನಳಾಗಿದ್ದ ವೇಶ್ಯೆಯೊಬ್ಬಳು ಕುಳಿತಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಶೃಂಗಾರ ಮತ್ತು ಅಲಂಕರಣದ ಆ ಆಧಿಕ್ಯದಲ್ಲಿ, ಆಕೆ ಯಾರೆಂಬುದನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ರುದ್ರಧೀರನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮೇನೆಯ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಾಮಂತ ಕಾರ್ತವೀರನ ಯುವಕಪುತ್ರ ಸಕ್ಕದನೂ, ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಯವನ ಸಾಮಂತ ಪಂಡಿತ ಈಕ್ರಿದನ ಯುವಕಪುತ್ರ ಮಹೇಂದ್ರನೂ ಕುಳಿತಿದ್ದರು.

‘ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಈಕೆ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಅಲ್ಲ ! ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿರಿಸಿದ ನಾರಿಗೆ ಪುನಃ ಯೌವನವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದು ಆಯುರ್ವೇದಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವೈಭವವನ್ನು ಮೆರೆಯುತ್ತಿರುವ ಕಲಾವತಿಯಾದ ಯಾವ ಹೊಸ ನರ್ತಕಿ ಸಾಗಲ ನಗರಕ್ಕೆ ಈ ಸೌಭಾಗ್ಯವನ್ನು ತಂದಿತ್ತಿರುವಳು?’ - ಆಚಾರ್ಯನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಇಬ್ಬಂದಿಗೆ ಎಡೆದೊರೆತಿತ್ತು.

ಜಯಘೋಷದ ಧ್ವನಿ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಾಗ ರುದ್ರಧೀರ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ತಿರುಗಿ ನೋಡಿದ. ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಜನ ಕೈ ಜೋಡಿಸಿ ನಿಂತು, “ಮಹಾದೇವಿ ಸೀರೋ ಅವರಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ ! ಮಹಾ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ !” ಎಂದು ಜಯಘೋಷ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಅರಳಿದ್ದ ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಅಗಲಿಸಿ ನೋಡಿ ರುದ್ರಧೀರ ಅವಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ : ‘ಸೀರೋ !’. ಕೋಪದಿಂದ ಹಲ್ಲುಕಡಿದು ಅವನು ಮುಖ ತಿರುಗಿಸಿದ. ಸಾಗಲದಲ್ಲಿ ಅವನು ಕಳೆದಿದ್ದ ಮುಪ್ಪತ್ತೆದು ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಇಂಥ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಂಡಿರಲಿಲ್ಲ ; ಕೇಳಿರಲಿಲ್ಲ. ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರದ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು, ಭತ್ತ - ಚಾಮರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅಧಿಕಾರ

ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಮಾತ್ರ : ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರಿಗೆ ಅಥವಾ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಮೂಲಕ ಸಮಾನತೆಕಾದ ಕಲೆಯ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿಯೂ ಜನಪದ ಕಲ್ಯಾಣಿಯೂ ನಗರಶ್ರೀಯೂ ಆದ ರಾಜನರ್ತಕಿಗೆ. ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವ ಈ ಧಾಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಹೇಗೆ ದೊರೆಯಿತು ಎಂದು ಅವನು ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದ : ದಾಸಪುತ್ರ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಆಸನವನ್ನೇನಾದರೂ ಆಕ್ರಮಿಸಿದ್ದಾನೆಯೆ ?

ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರ ತಾಯ್ನಾಡಿಗೆ ಮರಳಿ ಬಂದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಧಾವಿಸಿದ ಮಿತ್ರವರ್ಗದ ಹಾಗೂ ಪರಿಜನವರ್ಗದ ನರನಾರಿಯರಿಂದ ಇಡೀ ಭವನ ತುಂಬಿಹೋಯಿತು. ಉತ್ಸಾಹದ, ಸಡಗರದ ಆ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿಯೂ ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರ ಆಳವಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಆ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಲಾರದೆ ಹೋದ. ತನ್ನ ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮದ್ರ ಗಣ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸಾಗಲದಲ್ಲಿ ಆಗಿದ್ದ ಬದಲಾವಣೆಗಳ ಸುದ್ದಿಯನ್ನೂ, ವಿವರಗಳನ್ನೂ ಅವನು ಚಿಂತಾಕುಲನಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಲಿದ್ದ. ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹೇಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರ ಬಹು ಬೇಗ ಅರಿತುಕೊಂಡ.

ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಸಾಗಲದಲ್ಲಾಗಲೀ ಯಾವುದೇ ಬದಲಾವಣೆಯೂ ನಡೆದಿರಲಿಲ್ಲ ; ಅಂಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನೂ ಅವರಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಸಾಗಲದ ಬಾನು ಶತುವಿನ ಆಕ್ರಮಣದ ಭಯವೆಂಬ ಮೇಘಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿತ್ತು. ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕುಲಗಳ ಸ್ಪರ್ಧೆಯ ಬಿರುಗಾಳಿಯೂ ಶಾಂತವಾಗಿತ್ತು. ವ್ಯಾಪಾರ ಹಾಗೂ ಸಮೃದ್ಧಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುದು ಅವರಿಗೆ ಕಾಣಿಸತೊಡಗಿತ್ತು. ವಿನೋದದ ಹಾಗೂ ಭೋಗದ ಸಾಧನಗಳೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದವು. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರೂ, ನಿಶ್ಚಿಂತರೂ, ಸುಖಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದರು.

ಸಾಗಲದ ಸಮಾಜದ ಉಪವನದಲ್ಲಿನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಗಿಡ-ಮರಗಳು, ಬಳ್ಳಿಗಳು, ಕುಂಜಗಳು ಮತ್ತು ಹೂವು-ಚಿಗುರುಗಳೆಲ್ಲ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು ; ಆದರೆ, ಅಭಿಜಾತ ವಂಶ ಹಾಗೂ ಕುಲರೂಪದ ಮಹಾವೃಕ್ಷಗಳು ಸ್ತಬ್ಧವೂ ಸಂತಸ್ತವೂ ಆಗಿ ನಿಂತಿದ್ದುವು. ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯುವಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿ ಸೇನಾಧಿಪತಿ, ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷ ಮಿಥೋದ್ರಸರು ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದರು. ಹೊಟ್ಟೆಯ ನೋವಿನಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದ, ಮಗನ ಅಗಲಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ನಿರುತ್ಸಾಹಗೊಂಡಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಕ್ಷನ ಸಂಚುಗಳಿಂದಾಗಿ ಸೋತು ಕಾಂತಿಗುಂದಿದ್ದ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರು

ಪರಲೋಕವಾಸಿಗಳಾದ ಮೇಲೆ, ಎರಡು ವರ್ಷಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಭೆಯನ್ನು ಕರೆದಿರಲಿಲ್ಲ.

ಯುದ್ಧದ ಸಂಕಷ್ಟ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರಿಗೆ ನೀಡಲಾಗಿದ್ದ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಗಳೂ ಇನ್ನೂ ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದುವು. ರೋಗಗ್ರಸ್ತರಾಗಿದ್ದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟೇಳುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರದ ಮುದ್ರೆ ಅವರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ವಿಶ್ವಾಸಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಜನತೆಯ ವಿಶೇಷ ಗೌರವಾದರಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದ ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಕ್ಷನ ಕೈಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಗಳಿಸಿದ್ದ ಆದಾಯವನ್ನು ಗಣ-ಕೋಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡರೂ, ಅಗತ್ಯವಾಗಿದ್ದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಲು ಹಣ ಸಾಲದೆ ಬಂದಾಗ, ಪ್ರೇಕ್ಷನ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ನೂರು, ಇನ್ನೂರು ಹಾಗೂ ಐನೂರು ಮಂದಿ ಸೈನಿಕರ ಪಾಲನೆ-ಪೋಷಣೆಯ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಗಣರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಆರ್ಥಿಕ ನೆರವು ನೀಡಿದಂಥ ಶ್ರೀಮಂತರಿಗೆ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯತ್ವ ನೀಡಿ ಸಮಾನಿಸಿದ್ದರು ಹಾಗೂ ಉತ್ಸಾಹಗೊಳಿಸಿದ್ದರು. ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಕ್ಷನ ಬೆಂಬಲಿಗರಾಗಿದ್ದ ಇಂಥ ಹತ್ತು ಮಂದಿ ಸದಸ್ಯರು ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿದ್ದರು.

ಕಠಿಣ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಕಾರ್ಮೋಡಗಳು ಸಾಗಲವನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಗ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಕ್ಷ ಅನುಸರಿಸಿದ ಕೂಟನೀತಿಯಿಂದಾಗಿ, ಹುಟ್ಟಿನ ಬಲಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಹಣದ ಬಲ ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಹಣ ಹೆಚ್ಚುಬಹುದು ಅಥವಾ ಕಡಿಮೆ ಆಗಬಹುದು ; ಅದು ಮನುಷ್ಯನ ಪ್ರಯತ್ನದ ಫಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕುಲ ಅಥವಾ ವಂಶ ದೈವಾಯತ್ತವಾದುದು ; ಅದು ಮಾನವನ ಕೈ ಅಳವಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವಂಥದಲ್ಲ. ಧನಬಲದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರೂ ಕುಲಸತ್ತೆಯ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವಂತಾದುದರಿಂದ ಕುಲಗೌರವ ಎಂಬುದು ಮನುಷ್ಯನ ಕೈ ಅಳವಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ವಸ್ತುವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಅದರ ಬಲ ಕ್ಷೀಣಿಸತೊಡಗಿತು. ಈ ಅನಾದರದಿಂದಾಗಿ ಅನಾಸಕ್ತರಾದ ಸಾಮಂತರು ಹಾಗೂ ಅಭಿಜಾತ ವಂಶೀಯರು ಗಣಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸತೊಡಗಿದರು.

ಅಭಿಜಾತವಂಶೀಯರು ಹಾಗೂ ಸಾಮಂತ ಕುಲದವರು ಗಣಪರಿಷತ್ತು ಹಾಗೂ ಗಣದ ಆಡಳಿತದ ಬಗ್ಗೆ ಉಪೇಕ್ಷೆ ತೋರಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು, ರೋಗದಿಂದಾಗಿ ಹತೋತ್ಸಾಹಿಯೂ, ವಾರ್ಧಕ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಶಿಥಿಲಮತಿಯೂ ಆಗಿದ್ದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷ, ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಮಿಥೋದ್ರಸರು ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಕ್ಷನನ್ನು ಗಣ ಸಂವಾಹಕನ ಹುದ್ದೆಗೆ ನೇಮಿಸಿದರು.

ಪರಿಷ್ಕೃತಿಗಳ ಅನುಕೂಲತೆಯಿಂದಾಗಿ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ನೀತಿಯ ಬಲದಿಂದಾಗಿ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಪರಿಷ್ಕೃತಿನ ಸಂವಾಹಕನ ಆಸವನ್ನೇರಿದ. ಆ ಹುದ್ದೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಮೇಲೂ ಅವನ ವರ್ತನೆ ಅತ್ಯಂತ ವಿನಯಪೂರ್ಣವಾಗಿತ್ತು. ಒಮ್ಮೆ ತನ್ನ ಕುಲದ ನೀಚತೆಯಿಂದಾಗಿ ಗಣಪರಿಷ್ಕೃತಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಅವನಿಗೆ ಅಸಂಭವವಾಗಿತ್ತು. ವಿಪ್ರಕುಲದ ಬಗ್ಗೆ ತನಗಿದ್ದ ಶ್ರದ್ಧೆಗೌರವಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ, ದಕ್ಷಿಣಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅವನು ಅನೇಕ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಸಮ್ಮಾನಿಸಿದ. ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ದಯೆ ತೋರಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧನ ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಅವನು ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಂತೆಯೇ ಅಭಿಧರ್ಮಕ್ಕೂ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಸಲುವಾಗಿ ಗಣರಾಜ್ಯ ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಚೈತ್ಯ ಹಾಗೂ ವಿಹಾರಗಳ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅವುಗಳಿಗೇ ಹಿಂದಿರುಗಿಸಿದ್ದ. ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧನ ಅಭಿಧರ್ಮ - ಇವುಗಳ ನಡುವಣ ದ್ವಂದ್ವ ಸಾಗಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು.

ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಮೊಮ್ಮಗಳಾಗಿದ್ದ ಸೀರೋಳೊಂದಿಗೆ ಸೇನಾಪತಿ ಪೃಥುಸೇನನ ವಿವಾಹ ಅತ್ಯಂತ ವೈಭವದಿಂದ ನಡೆಯಿತು. ಆ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಇಡೀ ಸಾಗಲ ನಗರವೇ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಬೆಳಗಿ, ವಿನೋದ-ಸಂತೋಷಗಳನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡಿತ್ತು. ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲದೆ ಇದ್ದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರು ತಮ್ಮೆಲ್ಲ ಆಸ್ತಿಯನ್ನೂ ಮರಿಮಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿರಿಸಿದರು ; ವಂಶದ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ತಾವೇ ಆರಿಸಿದ ಅಳಿಯನಾದ ಪೃಥುಸೇನನ ಕೈಗೊಪ್ಪಿಸಿದರು. ಪೃಥುಸೇನ ಹೀಗೆ ಹೀನಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನೆಂಬ ಕಳಂಕದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ, ಮದ್ದದೇಶದ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೀಮಂತ ಹಾಗೂ ಗೌರವಾನ್ವಿತ ಸಾಮಂತನಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ. ಆದರೆ, ತನ್ನ ಆತ್ಮವನ್ನು ಬಲಿಗೊಟ್ಟುದರ ಪರಿಣಾಮವೆಂಬಂತೆ ಅಸಂತ್ಯಷ್ಟಿ ಹಾಗೂ ವಿಷಣ್ಣತೆಯ ಭಾವನೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಯ ಮೇಲೆ ಕವಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಸ್ವತಃ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಸಮಾಜದ ಬಗ್ಗೆ ವಿರಕ್ತಿಯ ಭಾವನೆ ಮೂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಕಾಂತಿಹೀನನಾಗಿ ಇರತೊಡಗಿದ.

ಪೃಥುಸೇನನ ಈ ವಿಷಣ್ಣತೆಯ ಭಾವವನ್ನು ಕಂಡು ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಗದರಿಸಿದ - “ವುಗು, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಅಲಭ್ಯವಾಗಿರುವಂಥದೇನಿದೆ? ದೊರೆತಿರುವುದನ್ನು ಭೋಗಿಸು. ಅಲಭ್ಯವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಅಗತ್ಯವಾಗಿರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊ. ಸೀರೋ ಅಥವಾ ದಿವ್ಯಾಳಂಥ ಒಂದೇ ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ನಿನ್ನ

ಜೀವನದ ಸೀಮಾರೇಖೆಯೇ ? ಇನ್ನೂ ಈಗ ತಾನೇ ನೀನು ನಿನ್ನ ಜೀವನದ ಖಣಿಯ ಮೊದಲ ಮೆಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಕಾಲಿರಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ಜೀವನ ದೀರ್ಘವೂ, ವಿಸ್ತಾರವೂ ಆಗಿದೆ ಮಗು, ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಇಲ್ಲವೆಂದಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಜೀವನವನ್ನೇ ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಕೇವಲ ಹೇಡಿತನ. ದಿವ್ಯಾ ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ, ಆಗ ಅವಳೂ ನೀನು ಪಡೆಯಬಹುದಾದ ವಸ್ತುವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಸತ್ತುಹೋದವರ ಹಾಗೂ ನಡೆದುಹೋದುದರ ಬಗೆಗಿನ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿ ಅಕರ್ಮಣ್ಯನಾಗಿರುವಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀತಿಜ್ಞರು ಮೂರ್ಖನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ...”

ಸೀರೋ ಮದ್ದದ ಪರಮ ಭಟ್ಟಾರಕ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಮೊಮ್ಮಗಳೂ, ಗಣ ಪರಿಷ್ಕೃತಿನ ಸಂವಾಹಕರ ಸೊಸೆಯೂ, ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಸೇನಾಪತಿಯ ಮಡದಿಯೂ ಆಗಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ತಲೆ ಎತ್ತಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿನ ಅತ್ಯಂತ ಗೌರವಾಸ್ಪದ ಆಸನಕ್ಕೆ ಅವಳು ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಉನ್ನತವಾದ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆ ಅವಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಮ್ಯವಾದಂಥ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು; ಸಾಗಲದ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರ ಯುವಕರೆಲ್ಲ ತನ್ನನ್ನು ಆದರಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವಳು ಆಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳ ರಾಗರಂಜಿತವಾಗಿದ್ದ ತುಟಿಗಳು ಮದಿರೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಸ್ತವಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು ; ಬೇರೆ ಬೇರೆ ತುಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಅವಳು ರುಚಿವೈಚಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಳು ; ಯುವಕರ ಬಲಿಷ್ಠ ಭುಜಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ರೋಮಪೂರ್ಣ ವಕ್ಷಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರತು ಬೇರೆಯೂ ಅವಳಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಶಸುಖ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಸೀರೋಳಿಗಾಗಿ ಪೃಥುಸೇನ ತನ್ನ ಆತ್ಮವನ್ನೇ ಬಲಿಗೊಟ್ಟಿದ್ದ. ಸೀರೋಳ ಹಟದಿಂದಾಗಿಯೇ ಅವಳು ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ. ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ಜೀವನದ ಚಿರಪೋಷಿತ ಸ್ವಪ್ನಗಳಿಂದಲೂ ವಂಚಿತನಾಗಿದ್ದ. ಸೀರೋಳ ಉಚ್ಚಂಖಲತೆಯನ್ನು ಅವನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಹೋದ. ಪತಿಯ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಚಲಾಯಿಸಿ ಅವನು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಗದರಿಸಿದ.

ಸೀರೋ ಅತ್ತಕರೆದು ಪೃಥುಸೇನನ ಈ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದಳು. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಯೂ, ತನ್ನ ಗಂಡನ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಅಸಹನೀಯವೆಂದು ತೋರಿದಾಗ ಕ್ರುದ್ಧ ಸರ್ಪಿನಿಯಂತೆ ಹೆಡೆಯೆತ್ತಿ ಪೂರ್ತರಿಸಿದಳು : “ನಾನು ನಿನ್ನ ಕ್ರೀತ ದಾಸಿಯಲ್ಲ. ನೀನು ನನ್ನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದೀಯೇ ಹೊರತು, ನಾನೇನೂ ನಿನ್ನ

ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ನಿನ್ನ ಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿತಳಾಗಿರುವ ಸಾರಿಕೆಯಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಅಂಗಸೇವೆಗಾಗಿಯೇ ಇರುವ ತೊತ್ತು ನಾನಲ್ಲ... ನೀನು ವೇಶ್ಯೆಯರೊಂದಿಗೆ ವಿಲಾಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವುದಿಲ್ಲವೆ ? ನಿನ್ನ ಪರ್ಯಂಕ-ಸೇವೆಗಾಗಿ ಅದೆಷ್ಟು ಮಂದಿ ದಾಸಿಯರಿದ್ದಾರೆ ? ಭೋಗದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಸುಖಗಳನ್ನೂ ರುಚಿಗಳನ್ನೂ ಸವಿಯುವ ಸಲುವಾಗಿ ನಿನಗೆ ಅದೆಷ್ಟು ಮಂದಿ ಹೆಣ್ಣುಗಳು ಬೇಕು ? ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೂ ಇಡೀ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನೀನೊಬ್ಬನೇ ಗಂಡಲ್ಲ ; ನಿನ್ನಂಥ ಹಲವರು, ನಿನಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಅನೇಕರು ನನಗಿದ್ದಾರೆ !... ನಾನು ದ್ವಿಜಕುಲದ ಪತ್ನೀ-ದಾಸಿಯಲ್ಲ. ನನ್ನ ನರನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವುದು ಯವನ ವಿಜೇತನ ರಕ್ತ. ನಾನು ನಿನ್ನ ವಂಶರಥದ ನೊಗವನ್ನೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿರುವ ಕರುಗಳನ್ನು ಈಯುವ ಹಸುವಲ್ಲ. ನೀನೇನಾದರೂ ನನ್ನನ್ನು ಅಪಮಾನಿಸಿದರೆ, ನನಗೆ ವಿಸ್ತೃತ ಜನಸಮಾಜವೇ ಇದೆ. ನಿನ್ನನ್ನು ಸೇನಾಧಿಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬಲ್ಲೆನಾದರೆ, ಅದೇ ರೀತಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನೂ ಮಾಡಬಲ್ಲೆ... ಅಯ್ಯೋ, ನನ್ನ ಅಜ್ಜ ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಗತಿ ಏನು ?” ಹೀಗೆಂದು ಅವಳು ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಅಳತೊಡಗಿದಳು.

ಪೃಥುಸೇನನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಡದಂತೆ ಉರಿಯತೊಡಗಿದುವು. ಅವಳ ಕತ್ತನ್ನು ಹಿಸುಕಿ ಸಾಯಿಸಿಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಅವನ ಬೆರಳುಗಳು ಕುದಿದಿದ್ದುವು. ಅವಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಎರಡು ತುಂಡುಮಾಡಿ ಎಸೆಯಬೇಕೆಂದು ಅವನ ಕೈ ಖಡ್ಗದ ಹಿಡಿಯತ್ತ ಧಾವಿಸಬಯಸಿತು. ಆದರೆ, ದೂರದೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರತಿ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದ, ಶಾಂತತೆಯೇ ಮೈವೆತ್ತಂತಿದ್ದ ತಂದೆಯ ಮುಖ ಅವನ ಬಗೆಗಣ್ಣಿನೆದುರು ಮೂಡಿಬಂದಿತು ; ಇತ್ತ ಅನೇಕ ಯವನ ಸಾಮಂತರಿಂದ ಸುತ್ತವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ವಯೋವೃದ್ಧ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಚಿತ್ತವೂ ಮೂಡಿ ಬಂದಿತು. ಪೃಥುಸೇನ ವಿವಶನಾಗಿ ಆವೇಶಪೂರ್ಣವಾದ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ವಿಷ್ಣುನಾದ. ಸೀರೋ ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಹೊಸಗಿಹಾಕಿಬಿಡುವಷ್ಟು ನಿರ್ಬಲಳೇನೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳ ಕತ್ತಿನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕವಚದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಒಂದೆಡೆ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನದ ವಿರಾಟ್‌ಶಕ್ತಿಯೂ, ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿದ್ದ ಅನೇಕ ಯವನ ಸಾಮಂತರೂ ಇದ್ದರು. ತಾನಾಗಿಯೇ ದಾಸತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅವಳು ಮೂಕಿಯೇನೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಎಚ್ಚರದಿಂದಿದ್ದಳು; ಆ ಶಕ್ತಿಗೆ ಕರೆಗೊಡುವುದರತ್ತಲೂ ಅವಳು ಗಮನ ಹರಿಸಿದ್ದಳು. ಸೀರೋಳ ಕತ್ತನ್ನು ಹಿಸುಕಿಹಾಕಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಪೃಥುಸೇನ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳನ್ನೂ

ತನ್ನ ಜೀವವನ್ನೂ ದಂಡವಾಗಿ ತೆರಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವಕಾಶಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕಾದು ಕುಳಿತಿದ್ದ ದ್ವಿಜಕುಲದ ಸಾವಿರಾರು ಖಡ್ಗಗಳು ಪೃಥುಸೇನನ ಹಾಗೂ ಅವನ ಕುಲದ ರಕ್ತವನ್ನು ಹೀರಲು ಹಪಹಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಜಿಹ್ವೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೊರಬರುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಅನೇಕ ದಿವಸಗಳವರೆಗೆ ಶೂನ್ಯವನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾ, ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿರುತ್ತಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನ ಗೂಢವಾದ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿದ್ದ. ದೂರದರ್ಶಿಯೂ ಮಹಾಮತಿಯೂ ಆದ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಆಲೋಚನೆಯೇ ಸರಿಯೆಂದು ಅವನು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ. ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಏಕೈಕ ಸತ್ಯವೆಂದರೆ ಶಕ್ತಿ ; ಕಾಮ್ಯವಾಗಿರುವ ಏಕೈಕ ವಸ್ತುವೂ ಅದೇ : ಶಕ್ತಿ-ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ಇಡೀ ಲೋಕವೇ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ. ಮೌಠ್ಯಕುಲದ ಚಕ್ರಾಧಿಪತಿಯಂತೆ ಅವನಿಂದು ನಿರಂಕುಶಪ್ರಭುವಾಗಿದ್ದರೆ ಸೀರೋ ಎಸಗುತ್ತಿದ್ದ ಪಾಪಾಚಾರಗಳಿಗಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿ ಭಸ್ಮಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಬಲಿಗಂಬಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದ ಸೀರೋ ಮಾತಿಲ್ಲದೆ ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತಿರುವಂತೆಯೇ ಅವಳ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಬೇರೊಬ್ಬ ನಾರಿಯನ್ನು - ದಿವ್ಯಾಳನ್ನು - ಅನೇಕ ಮಡದಿಯರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿಯನ್ನಾಗಿ ತನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ; ಸೀರೋ ಅವಳ ಪಾದಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಸೀರೋಳ ಬಗ್ಗೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಿರಸ್ಕಾರದ ಭಾವನೆಯೇ ತುಂಬಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿತು.

ಹೊರಗಿನವರಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ವೈಭವ ಹಾಗೂ ಶಕ್ತಿಯ ತಳದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದ ತನ್ನ ವಾಸ್ತವಿಕ ವಿವಶತೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಪೃಥುಸೇನ ಖಿನ್ನನಾದ. ಸೀರೋ ತನ್ನೆಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದ್ದಳು. ಸೀರೋಳ ಪತಿಯಾಗಿ ಮದ್ರದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ಮಹಾ ಸಾಮಂತನಾಗಿದ್ದ; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ, ಅವನು ಅಭಿಜಾತ ಕುಲದ ಗೌರವಾದರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದ್ದ ದಾಸಪುತ್ರ ಮಾತ್ರನಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದ.

ಮಧುರವಾದ ಹಾಗೂ ತಿಕ್ತವಾದ ಮಾದಕ ಪಾನೀಯಗಳ ಮೊರೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ, ವೇಶ್ಯೆಯರ ಹಾಗೂ ನರ್ತಕಿಯರ ನೂಪುರಗಳ ಝಂಕಾರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಿವಿಗಳನ್ನೂ ಮುಳುಗಿಸಿಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಪೃಥುಸೇನ ಯತ್ನಿಸಿದ. ತನ್ನ ಆಲೋಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕರೆ ಅವನಿಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಇದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಶಾಂತಿ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಅವನು

ಆತ್ಮವಿಸ್ಮೃತನಾಗಲಾರದೆ ಹೋದ. 'ಇದು ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ, ಹೇಡಿಯ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ' ಎಂದು ಅವನ ಆಲೋಚನೆ ಕೂಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿತ್ತು ; 'ತಂದೆಯ ಜಾಣ್ಮೆಯಿಂದ, ನಿನ್ನ ಭುಜಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿರಂಕುಶ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೋ' ಎಂದು ಅವನ ಅಂತರಾತ್ಮ ಚೀತ್ಕರಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಸೀರೋ ತನ್ನ ಪತ್ನಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆತುಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಅವನು ಇಚ್ಛಿಸಿದ; ಆದರೆ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಅಳಿಯನೆಂಬ ಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನು ಸಂಭಾಳಿಸಿಕೊಂಡೇ ಬಂದ. ಉತ್ತೇಜಕವಾದ ಮದ್ಯದ ಗುಟಕಾಗಲೀ, ಲೋಲ ಕಾಮಿನಿಯರ ಅಂಗಸಂಗವಾಗಲೀ ಅವನಿಗೆ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ಸಂತೋಷವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸಂಗತಿಗಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ; ಅವು ಅವನಿಗೆ ಬಳಲಿಕೆಯನ್ನು ದೂರ ಮಾಡುವ ಹಾಗೂ ದೈಹಿಕ ಸ್ಥೂರ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ಸಾಧನ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕರ್ತವ್ಯ ಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದವು. ನಿರ್ವಾಣಕಾಮಿ ಭಿಕ್ಷು ತನ್ನ ಶರೀರದ ಬಗ್ಗೆ ವಿರಕ್ತನಾಗಿರುವಂತೆ ಪೃಥುಸೇನನೂ ತನ್ನ ಆಂತರ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ವಸ್ತುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿರಕ್ತನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದ. ಶರೀರವನ್ನು ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಿಯ ಸಾಧನವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಭಿಕ್ಷು ಅಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಶರೀರದತ್ತ ಗಮನಕೊಡುವಂತೆ ಪೃಥುಸೇನನೂ ಈ ಎಲ್ಲ ಭೋಗಗಳನ್ನೂ ಆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ. ಯೋಗಿಗಳಂತೆ ಅವನು ಭೋಗದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ಅನಾಸಕ್ತನಾಗಿಬಿಟ್ಟ. ಶಕ್ತಿಯ ಉನ್ನಾದದ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಅವನಿಗೆ ಸುಖ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಶಕ್ತಿಸಂಚಯವೇ ಅವನ ಗುರಿಯಾಗಿತ್ತು ; ಮದ್ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ನಿರಂಕುಶ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಡೆಸುವುದೇ ಅವನ ಕನಸಾಗಿತ್ತು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಿದ ವಿಜಯಕ್ಕಾಗಿ ಗಣರಾಜ್ಯದಿಂದ ಹತ್ತು ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಅವನು ಅಗ್ರಹಾರದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪಡೆದಿದ್ದ. ಮದ್ರದ ರಕ್ಷಣೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಐನೂರು ಮಂದಿ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರವೂ ಅವನಿಗೆ ದೊರೆತಿತ್ತು. ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯತ್ವದ ಬಲದಿಂದಾಗಿ ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ತನ್ನ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಹಾಗೂ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಸೈನಿಕರು ಅವನ ಬಳಿ ಇದ್ದರು. ಒಂದೂವರೆ ಸಾವಿರ ಚತುರ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ತಾನು ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದೇನೆಂಬುದು ಅವನಿಗೆ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಭೋಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸಂಗತಿಯಾಗಿತ್ತು.

ಶಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದು ಸಾಗಲದ ಜನ ಸಮಾಜದ ಅಭ್ಯಾಸವೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿತ್ತು. ಶಕ್ತಿಯ ಎದುರು ತಲೆ ಬಾಗಿಡಲಿಲ್ಲ ತಮ್ಮ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಸಂರಕ್ಷಕನೊಬ್ಬನ ಕೊಡೆಯ ನೆರಳು ಇರುತ್ತದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯ ಅನುಭವ ಅವರಿಗಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮಹಾರಾಜ ಮಿಲಿಂದ ಇಲ್ಲವಾದಾಗ ಜನಸಮುದಾಯ

ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದ ಮಿಥೋದ್ರಸರಿಗೆ ತಲೆಬಾಗತೊಡಗಿತು. ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯುವಿಗೆ ತುತ್ತಾದರು. ಅವರನ್ನು ಕಂಡು, ಗೌರವದಿಂದ ಅವರಿಗೆ ತಲೆಬಾಗುವ ಅವಕಾಶ ಜನರಿಗೆ ತಪ್ಪಿಹೋಯಿತು. ಪುಣ್ಯಾತ್ಮನೂ, ಜನಪಾಲಕನೂ, ದೇವತೆಗಳ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಮಂತನೂ ಆಗಿದ್ದ ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಂವಾಹಕನಾದ ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿಯ ಪುತ್ರನೂ, ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಅಳಿಯನೂ, ದಾರ್ವದ ದಸ್ಯು ಕುಲವನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿನಿಂತವನೂ, ಪರಾಕ್ರಮಿಯೂ, ವಿಜಯೀ ಸೇನಾಪತಿಯೂ ಆದ ಪೃಥುಸೇನನನ್ನೇ ಜನಸಮುದಾಯ ಸೇನಾಧಿಪತಿಯೆಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ಆಡಳಿತದ ಹಾಗೂ ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಗೌರವಿಸತೊಡಗಿತು ; ಅವನ ಜಯಕಾರ ಮಾಡತೊಡಗಿತು. ಈ ಗೌರವದಲ್ಲಿ ಪೃಥುಸೇನನಿಗಿಂತಲೂ ತನ್ನ ಪಾಲೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸೀರೋ ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಹೆಮ್ಮೆ, ಸ್ಪರ್ಧೆ ಹಾಗೂ ಗೌರವಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಅತಿಯಾಸೆಯಿಂದಾಗಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ತನ್ನ ಉಚ್ಚಂಖಲತೆಯ ಮೂಲಕ ಮೆರೆದು ಸೀರೋ, ತನ್ನನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಅಭ್ಯಾಸ ಜನರಲ್ಲಿ ಮೂಡುವಂತಾಗಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ತಮ್ಮ ಸಂರಕ್ಷಕರ ಕಣ್ಣು ಕೋರೈಸುವಂಥ ವೈಭವವನ್ನು ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಪುಲಕಿತರಾದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಮತ್ತಷ್ಟು ಜಯಘೋಷ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ವೈಭವ ಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅಪಮಾನವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಅಭಿಜಾತವರ್ಗ ಕ್ಷುಬ್ಧಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು ; ಆದರೆ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಾಗಿ ವಿವಶವಾಗಿ ಮೌನವಾಗಿ ಇರುತ್ತಿತ್ತು.

ಮಾನಸಿಕ ಸಂತೋಷದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದಾಗ ಸೀರೋ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಹೇಯವಾದ ಹೆಣದಂತೆ ಮಾತ್ರ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಳು ; ಜನರ ಗೌರವವನ್ನು ತನ್ನದಾಗಿ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಮೊಮ್ಮಗಳಾಗಿ ಅವಳು ಅತ್ಯಂತ ಉಪಯುಕ್ತ ಸಾಧನವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಳು. ತನ್ನ ಧಾರ್ಷ್ಟ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಜನಸಮುದಾಯದ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಪೃಥುಸೇನನ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಪೃಥುಸೇನ ಈ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದ. ತಂದೆಯ ಕೂಟನೀತಿ ಹಾಗೂ ಯೋಜನೆಗಳ ಮೂಲಕ ಮತ್ತೊಂದು ಯುದ್ಧವನ್ನು ಘೋಷಿಸಿ ಸೇನಾಧಿಪತಿಯ ಪದವಿಯನ್ನೂ ಅನಿರ್ಬಂಧಿತ ನಿರಂಕುಶ ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರವನ್ನೂ ಕಬಳಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸಂಚಿನ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಆಲೋಚನೆಗಳು ಗೋಜುಗೋಜಾಗಿದ್ದವು. ಸರಿಯಾದ ಸಂದರ್ಭ ಒದಗಿ ಬರಲೆಂದು ಅವನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ.

ಆರು ವರ್ಷ, ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಮತ್ತು ಆರು ದಿವಸಗಳ ವ್ಯವಧಾನದ ಬಳಿಕ ರುದ್ರಧೀರನಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಸಾಗಲದ ಜನಕ್ಕೂ, ಅವನ ಪರಿಜನರಿಗೂ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ದೀರ್ಘ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಮಗಧದ ಉಷ್ಣ ಹವಾಮಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅವನ ಬಣ್ಣ ಸ್ವಲ್ಪ ತಾಮ್ರ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿತ್ತು. ತಂದೆ ಪರಲೋಕವಾಸಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ, ತಂದೆಯ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳ ಗಾಂಭೀರ್ಯ ಅವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ನಡವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ತೋರತೊಡಗಿತು. ಅವನು ಮಿತಭಾಷಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟ, ಅವನ ದೃಷ್ಟಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವೂ, ಸ್ಥಿರವೂ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಅಭಿಧರ್ಮದ ರಾಹುವಿನಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಂಡು ಪುನಸ್ಸಾಧಿತವಾಗಿದ್ದ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಗಧದಲ್ಲಿ ಅವನು ಕಂಡಿದ್ದ. ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲು ಯಾವ ರೌದ್ರಮಾರ್ಗದ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೂ ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಭಸ್ಮೀಭೂತವಾಗಿದ್ದ ಮಹಾವಿಹಾರಗಳ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನೂ ಅವನು ಕಂಡಿದ್ದ. ಸೇನಾಪತಿ ಪುಷ್ಯಮಿತ್ರನ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ರಾಜಸ್ವ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮ ತೊಳಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದನ್ನು ಅವನು ಕಂಡಿದ್ದ. ಯಜ್ಞದ ಅಗ್ನಿಶಿಖೆಯನ್ನೇ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತು, ಮದ್ರದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಪುನಸ್ಸಾಧಿಸಿ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಅವನು ಸಾಗಲಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ್ದ. ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೀವ್ರವಾದ ಜ್ವಾಲೆ ಧಗಧಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ತಮ್ಮ ಸೋಲಿನಿಂದಾಗಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದ್ದ ಅಭಿಜಾತ ಸಮುದಾಯ, ಗಣ ರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿಯನ್ನು ತಾಳಿ, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಭವನಗಳ ಪರಿಧಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸೀಮಿತವಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡು, ಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೈ ಮರೆತಿದ್ದುದನ್ನು ರುದ್ರಧೀರ ಕಂಡ. ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಂವಾಹಕನ ಹುದ್ದೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥ, ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯುವಿನಿಂದ ಪೀಡಿತರಾಗಿ ಉಸಿರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಶವಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತ ತನ್ನ ಕುಟಿಲ ನೀತಿಯ ಮೂಲಕ ದ್ವಿಜಕುಲವನ್ನೂ, ಅಭಿಜಾತ ವರ್ಗವನ್ನೂ ಅಧಿಕಾರಚ್ಯುತವಾಗಿಸುವತ್ತ ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನೂ ಅವನು ಕಂಡ. ಅವನು ಕುಲವರ್ಗವನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದ : “ಹೋರಾಟದ ಬಗ್ಗೆ ವಿರಕ್ತರಾಗಿ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವನ್ನರಸುವುದು ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯಲ್ಲದೆ ಬೇರೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಭೋಗದಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತ ವ್ಯಕ್ತಿ ಭೋಗದ ಹಕ್ಕನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಗಳಿಸುವುದರ ಮೂಲಕವೇ ಭೋಗದ ಹಕ್ಕು

ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಗಣಮತದ, ಜನಮತದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ದ್ವಿಜವರ್ಗದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ಮೀರ್ಯರಾದ ಬೌದ್ಧರು ಹೂಡಿರುವ ಸಂಚುಗಳು. ದ್ವಿಜ ದೇವತೆಯ ಅಂಶ ; ಶಕ್ತಿಯೇ ಅವನ ಗುಣ, ಅವನ ಲಕ್ಷಣ, ಅವನ ಧರ್ಮ ; ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವುದು ಅವನ ಹಕ್ಕು. ಅಗ್ನಿ ತನ್ನ ಗುಣಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಾಗ ಕ್ರಿಮಿಗಳೂ ಅದನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿ ತುಳಿದು ಹೆಮ್ಮೆಪಡುತ್ತವೆ. ಇದೇ ರೀತಿ, ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ದ್ವಿಜನೂ ಹೀನಧರ್ಮಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನ ಹಾಗೂ ಪ್ರಜೆಗಳ ಗುಣಧರ್ಮಗಳು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ದ್ವಿಜನೊಡನೆ ಶೂದ್ರನೊಬ್ಬ ಸಮಾನತೆಗಾಗಿ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿದರೆ, ಅದು ಪಾತಕವಾಗುತ್ತದೆ ; ದ್ವಿಜನಿಗೂ ಅದು ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ‘ಮರ್ಯಾದಾ ಪುರುಷೋತ್ತಮ’ನಾದ ಶ್ರೀರಾಮ ಶೂದ್ರನಾದ ಶಂಬೂಕನಿಗೆ ದಂಡವನ್ನು ವಿಧಿಸಿ ಜಂಬೂದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಈ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ದಂಡನೀತಿಯೇ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಧಾರ.”

ಸಾಮಂತ ಕಾರ್ತವೀರ. ಸಾಮಂತ ಸರ್ವಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಮಹಾಪಂಡಿತ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರ ಭವನಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಗುಪ್ತ ಸಮಾಲೋಚನೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿ, ರುದ್ರಧೀರ ಮದ್ರದಲ್ಲಿ ಮೈಚ್ಯರ ಹಾಗೂ ಶೂದ್ರರ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವ ಯೋಜನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಆಲೋಚಿಸಿದ. ಶತ್ರು ಮೈಮರೆತಿದ್ದಾಗಲೇ ಅವನನ್ನು ಧೂಳಿಪಟವೆಬ್ಬಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಅವನ ಆಲೋಚನೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಅವನು ಈ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ : “ಎಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಇರುವೆಯ ಶಕ್ತಿ ನಿಂದಿಸಿರುವ ಆನೆಯ ಶಕ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತದೆ.”

ಬೌದ್ಧರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಮದ್ರದ ಜನಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ಹಾಗೂ ಶಕ್ತಿ ಪ್ರಾಸಮುಖಿಯಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ನಿರುತ್ಸಾಹಗೊಂಡಿದ್ದ ದ್ವಿಜವರ್ಗ ಯಜ್ಞಭಾಗದಷ್ಟರಿಂದಲೇ ತೃಪ್ತವಾಗಿ ಕೈಕಟ್ಟಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿತ್ತು. ಮದ್ರದ ಸೈನ್ಯ ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯುವಿಪೀಡಿತರಾಗಿ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿದ್ದ ಗಣಸಂವಾಹಕ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥ ಹಾಗೂ ಸೇನಾಪತಿ ಯವನ ಸಾಮಂತ ಓಕ್ರಿಸ್ ಮತ್ತು ಪೃಥುಸೇನರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದ. ಅಭಿಜಾತವಂಶೀಯರೂ, ದ್ವಿಜಸಾಮಂತರೂ ಈ ಬಗೆಯ ಸೈನ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನರಾಗಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಪಾಲಿನ ಸೈನಿಕರ ನೇಮಕ ಹಾಗೂ ಪಾಲನೆ-ಪೋಷಣೆಗಳಿಗಾಗಿ ಗಣರಾಜ್ಯದಿಂದ ಕೊಡಲಾಗಿದ್ದ ಅಗ್ರಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಆದಾಯವನ್ನು ಅವರು ತಮ್ಮ

ಭೋಗವಿಲಾಸಗಳಿಗಾಗಿಯೇ ವೆಚ್ಚ ಮಾಡುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದರು. ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥ ಮತ್ತು ಆತನ ಕಡೆಯವರು ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದೂ ಮೌನವಾಗಿದ್ದರು. ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರನಿಗೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದು ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥನ ಕುಟಿಲ ನೀತಿ ಹಾಗೂ ದ್ವಿಜ ಸಾಮಂತರ ಅದೂರದೃಷ್ಟಿ.

ಭೋಗದ ಬಾಹ್ಯ ಆಡಂಬರವನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಅಗ್ರಹಾರ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಿಜ ಸಾಮಂತರು ಗುಪ್ತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕೆಂದು ರುದ್ರಧೀರ ಸಲಹೆ ನೀಡಿದ. ಈ ಸೈನ್ಯದಳಗಳು ಸಾಧಾರಣ ನಾಗರಿಕರ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಸಾಗಲ ನಗರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸತೊಡಗಿದುವು. ಕುಲಗಳ ಸಮಾನತೆಯ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ದೂರಗೊಳಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಪೌರವಕುಲದ ಸಂತಾನವಾಗಿದ್ದ ಸಾಮಂತ ಸರ್ವಾರ್ಥನನ್ನು ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷನೆಂಬುದಾಗಿ ಘೋಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ.

ಗಣರಾಜ್ಯದ ಪಶ್ಚಿಮ ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಠ ಪ್ರದೇಶದ ಸೈನ್ಯ ಆಕ್ರಮಣದ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಒಟ್ಟುಗೂಡುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಗಣಸಂವಾಹಕರಿಗೆ ಸುದ್ದಿ ಬಂದಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ರುದ್ರಧೀರ ತನ್ನ ಗೂಢಚಾರರ ಮೂಲಕ ತಿಳಿದ. ಈ ಸುದ್ದಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅವನು ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸಿದ, ತನ್ನ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಯ ಸಹಭಾಗಿಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಅವನು ಹೀಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನಿತ್ತ : “ಇನ್ನು ತಡಮಾಡಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ರೋಗಗ್ರಸ್ತನಾಗಿರುವ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷ ನಿಕಟ ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪರಲೋಕವಾಸಿಯಾಗುವುದನ್ನು ಪ್ರೇಸ್ಥ ಎದುರು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಶತ್ರುಗಳ ಆಕ್ರಮಣದ ಭಯದ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ಸೈನಿಕರನ್ನು ನಗರದೊಳಕ್ಕೆ ತರಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಭಯಗ್ರಸ್ತರಾದ ಜನ ಸಮುದಾಯದ ರಕ್ಷಕರೆಂಬಂತೆ ಮೆರೆದು, ಅವರ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ತಮ್ಮತ್ತ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಯಸುವ ಪ್ರೇಸ್ಥ ಹಾಗೂ ಪೃಥುಸೇನರ ಒಳಸಂಚು.”

* * *

ಪ್ರವಾಸದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರ ತನ್ನ ಭವನಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಮಲ್ಲಿಕಾ ಆಸನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಅವನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದಳು. ಆಚಾರ್ಯನಿಗೆ ತನ್ನ ಆಸನದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಒರಗುದಿಂಬನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟು ವಿಶೇಷ ಗೌರವದಿಂದ ಅರ್ಘ್ಯ, ತಾಂಬೂಲ ಮತ್ತು ಪಾನಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮುಂದಿರಿಸಿದಳು. ಹೊಟ್ಟೆಯ ನೋವಿನಿಂದ ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರು ನಿಧನರಾದ ಬಗ್ಗೆ ತನ್ನ ವಿಷಾದವನ್ನೂ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿ,

ಆಚಾರ್ಯನ ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಪ್ರವಾಸದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಯುವ ಉತ್ಸುಕತೆಯನ್ನೂ ಕುತೂಹಲವನ್ನೂ ತೋರಿದಳು.

ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರನಿಗೆ ಕಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರೀತಿಯೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರವೇಶವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ತನ್ನ ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿಯ ಮೇಲೆ ವೈರೂಪ್ಯದ ಆವರಣವೊಂದು ಕವಿದುಕೊಂಡಿದೆಯೆಂಬ ಅನುಭವ ಅವನಿಗಾಗಿತ್ತು. ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳೂ ಕ್ಲಾಂತೆಯೂ, ನಿರುತ್ಸಾಹಿತೆಯೂ ಆಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿತು. ವಯಸ್ಸು ಅರುವತ್ತರ ಅಂಚನ್ನು ಸಮೀಪಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದರ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಅವಳ ಮುಖದಲ್ಲಿಯೂ, ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದ್ದುವು. ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ರಸಿಕರ ಆ ಗುಂಪಾಗಲೀ, ಕಲೆಯು ಆ ರೂಪವಾಗಲೀ ಈಗ ಕಾಣದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಅನೇಕ ಶಿಷ್ಯೆಯರು ತಮ್ಮ ತರಬೇತಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ತೆರಳಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಉಳಿದಿದ್ದವರು ಕಲೆಯ ರಹಸ್ಯವನ್ನಾಗಲೀ, ಶಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಕಂಡುಕೊಂಡವರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಸಂಗೀತದ ಅಭ್ಯಾಸ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಸಂಗೀತವನ್ನಾಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಮಲ್ಲಿಕಾ ಆಚಾರ್ಯನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಳು. ವೃದ್ಧಗಾಯಕನಾದ ಮಾಹುಲ ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯೆಯರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೋತೃಗಳ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವರದ ಆರೋಹ-ಅವರೋಹಗಳನ್ನು ಹಾಡಿತೋರುತ್ತಿದ್ದ. ಆಚಾರ್ಯನ ಉಪಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಉತ್ಸಾಹಿತನಾಗಿ, ಅವನತ್ತಲೇ ಮುಖಮಾಡಿ ಹಾಡತೊಡಗಿದ - ಅ-ಅ-ಅ-ಅ ಆ-ಆ-ಆ... ಮ-ಮಾ-ಮ-ಆ-ಆ-ಮಾ-ಮಾ-ಮಾ-ಮಾ-ದಿ-ದಿ-ದಿ- ದಿದ-ದೀ-ದೀ-... ಈ-ಈ-ಈ-ಈ-...ದೀ-ದಿ-ದಿ-ದೀ-... ಆ-ಆ-ಆ... ಮದಿ-ವದಿ ಮದಿ-ಮದಿ-ಮಾದೀ-ಮಾದೀರ-ಮದಿರ-ಮದಿರ-ಮದಿರ-ಮದಿರ... ಮಾ... ದಿ...ರ... ಮಾ... ದಿ...ದೀರ, ಮದಿರ, ಮದಿರ, ಮದಿರ, ಮದಿರ - ಮಾಹುಲ ಹೀಗೆ ಆಲಾಪದಲ್ಲಿ ತನ್ನಯನಾದ.

ವೃದ್ಧ ಮಾಹುಲನ ಕತ್ತು, ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಕೊಂಬೆಯಿಂದ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳಲು ಎತ್ತಿದ ಒಂಟೆಯ ಕತ್ತಿನಂತೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಆ ಬಿಗಿತದಿಂದಾಗಿ ಕತ್ತಿನ ಹಾಗೂ ಗಂಡಸ್ಥಳದ ಭಾಗದಲ್ಲಿನ ನರಗಳು ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುವು. ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆವರಿನ ಹನಿಗಳು ಮೂಡಿಬಂದಿದ್ದುವು. ಉಸಿರನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿದಿದ್ದುದರಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿಯೂ, ಸಜಲವಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಉಸಿರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾದಾಗ

ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಾಣವಾಯುವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ಶ್ವೇತ ಶ್ರುತುವಿನಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿದ್ದ, ದಂತಹೀನವಾಗಿದ್ದ, ತಾಂಬೂಲ ರಾಗದಿಂದ ಲೇಪಿತವಾಗಿದ್ದ ಅವನ ಬಾಯಿ ಮತ್ತೆ ಆ-ಆ-ಆ ಎಂಬ ಆಲಾಪದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿತು.

ವಯಸ್ಸಿನಿಂದಾಗಿ ಕಂಠ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಮಾಹುಲನ ಷಡ್ಜಸ್ವರವೂ ಕರ್ಣಕೋರವಾಗಿತ್ತು. ತನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದ ಸಂತೋಷದಲ್ಲಿ ಅವನ ಸಜಲನಯನಗಳು ತೊಳಗತೊಡಗಿದ್ದವು. ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅವನ ಬೆರಳುಗಳು ತುಟಿಗಳ ಸಂಚಲನೆಯಿಂದಾಗಿ ಮೂಡಿಬರುತ್ತಿದ್ದ 'ಆ-ಆ-ಆ' ಆಲಾಪದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಮಲ್ಲಿಕಾ ಮತ್ತು ಇತರ ಒಂದೆರಡು ಮಂದಿ ಸಂಗೀತಜ್ಞರು ತಲೆದೂಗುತ್ತಾ ಆ ಸ್ವರಲಹರಿಯಲ್ಲಿ ತಾವೂ ತೇಲಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ, ಸಂಗೀತ ಮುಗಿಯದಿದ್ದು ರುದ್ರಧೀರನಿಗೆ ಹಿಂಸೆಯಾಗತೊಡಗಿತ್ತು.

ಗಾಯನಾಚಾರ್ಯ ಸುಮಾರು ಎರಡುಘಂಟೆಗಳವರೆಗೆ ಆಲಾಪ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದ. ರುದ್ರಧೀರನಿಗೆ ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದು 'ಮದಿರ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಒಂದು ಶಬ್ದ. 'ಮದಿರ' ಎಂದರೇನು ?... ಕಣ್ಣು, ತುಟಿ ಅಥವಾ ಸ್ಪರ್ಶ ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಅವನಿಗೆ ಏನೂ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ದೀರ್ಘಕಾಲ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಬಳಿಕ, ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಸಾಹವೂ ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಲಾಪ ಕೊನೆಗೊಂಡಾಗ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಮತ್ತು ಇತರ ಸಂಗೀತಜ್ಞರು 'ಸುಂದರವಾಗಿತ್ತು', 'ಸುಂದರವಾಗಿತ್ತು', 'ತುಂಬಾ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು' ಎಂದು ಹೇಳಿ ತಮ್ಮ ಸಂತೋಷವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರು.

ಗಾಯನಾಚಾರ್ಯನ ಕಾತರಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿ ತನ್ನತ್ತ ನೆಟ್ಟಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ರುದ್ರಧೀರನೂ 'ಉತ್ತಮವಾಗಿತ್ತು, ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾಗಿತ್ತು' ಎಂದು ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿದ. ಈ ಪ್ರಶಂಸೆಯ ಪರಿಣಾಮವೋ ಎಂಬಂತೆ ವೃದ್ಧ ಮಾಹುಲ ಜೀರ್ಣವಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಎದೆಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಗಾಳಿಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬಾಯ್ಬಿಡಿದು - 'ಮ-ಅ-ಅ-ಆ !' ಎಂದು ಆಲಾಪವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದ.

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಖಿನ್ನತೆಯ ಅನುಭವವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು, ರುದ್ರಧೀರ ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯಾಚಾರದ ವರ್ತನೆಗಾಗಿ ಈಗ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಡತೊಡಗಿದ. ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ರಸಿಕಗೋಷ್ಠಿಯ ಗತವೈಭವವನ್ನು ಅವನು ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದ : ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ರಸಿಕ ಪುರುಷರು-ಮಹಿಳೆಯರು ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಎಡೆದೊರೆಯದೆ ಹೋದಾಗ ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಯ ಜಗಲಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು

ನೆರೆದಿರುತ್ತಿದ್ದರು ; ಇನಿದನಿಯ ಸುಂದರಿಯರ ತಂಡದ ಮಧ್ಯೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಪೂರ್ಣಮೆಯ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿನ ನಕ್ಷತ್ರಖಚಿತ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು ; ಆ ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ನರ್ತನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಯುವತಿಯರ ನೂಪುರದ ಝೇಂಕಾರ ಇಡೀ ಸಾಗಲದಲ್ಲೇ ಮೊಳಗುತ್ತಿತ್ತು ; ಕಲೆಯ ಮರ್ಮವನ್ನು ಹುಡುಕುವ ಅಗತ್ಯವೂ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ; ಅದರ ರಸ ತಾನಾಗಿಯೇ ಹೃದಯವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಈಗಲಾದರೋ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಸಭಾಂಗಣ ಹಿಮಪಾತದಿಂದಾಗಿ ಹಾಗೂ ಶಿಶಿರ ಋತುವಿನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಎಲೆಗಳೆಲ್ಲ ಉದುರಿಹೋಗಿ ವಿರೂಪಗೊಂಡ ವಸಂತೋದ್ಯಾನದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಗಾಯಕ ಮಾಹುಲ, ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಟ ಉದುಂಬರ, ವೃದ್ಧ ನರ್ತಕಿ ಪೃಥಾ ಹಾಗೂ ವಾದಕ ಪದ್ಮಪಾತ್ರ - ಇವರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಲೆಯ ಬಗೆಗಿನ ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿತ್ತು ; ಆದರೆ, ಅದರ ಶೋಭೆ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಗಳು ಮಾಯವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದವು.

ಸಂಗೀತಗೋಷ್ಠಿಯ ತರುವಾಯ ರುದ್ರಧೀರ ಜಗಲಿಕಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ಮಾತುಕತೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಸಹಾನುಭೂತಿಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ : "ಸಾಗಲದ ಶೋಭೆಯ ಹಾಗೂ ಗೌರವದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದ್ದ ನಿನ್ನ ಗೋಷ್ಠಿ ಇದೇಕೆ ಈ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದಿದೆ ?"

ನಿರಾಶೆಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : "ಆರ್ಯ, ಇದೆಲ್ಲ ಕಾಲಚಕ್ರದ ಪ್ರಭಾವ ಅಥವಾ ದೈವೇಚ್ಛೆ. ಏನೆಂದು ಹೇಳಲಿ ? ಸಾಗಲದ ಅಥವಾ ನನ್ನ ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ ! ಸ್ವತಃ ನನ್ನ ವಯಸ್ಸು !... ಶರೀರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಮಿತಿ ಇಲ್ಲವೆ, ಆರ್ಯ ! ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಈ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಬರಬಲ್ಲಂಥ ಸಮರ್ಥ ಶಿಷ್ಯ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಜನಸಮುದಾಯವೂ ನಿರಾದರವನ್ನು ತೋರಿತು. ಆರ್ಯ, ನೀನು ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿದ್ದೀಯೆ ! ಕಲೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಭಾವನೆಯ ಮೂಲಕವೇ ಪೋಷಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೀನಜನಗಳ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವಂಥ ವಸ್ತುವಲ್ಲ. ಆರ್ಯ, ಇಂಥ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಹೀಗಾಗಿದೆ. ಯಾರನ್ನು ದೂರಲಿ ? ಅದೃಷ್ಟ ಎಂದೇ ಭಾವಿಸು."

ದೇವಿಯ ಶಿಷ್ಯೆಯಾಗಿದ್ದ ಮಾದುಲಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳಿದ್ದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡು ರುದ್ರಧೀರ ಒತ್ತಾಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ : "ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮರಿಮಗಳ ತರುವಾಯ ಮಾದುಲಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ

ಅನುಗ್ರಹ ತೋರಿದ್ದೆಯಲ್ಲವೆ, ದೇವಿ ! ಅವಳು ದೇವಿಯ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾಳೆಂಬ ಖ್ಯಾತಿಯೂ ಹಬ್ಬಿತ್ತಲ್ಲವೆ ?”

“ಆಚಾರ್ಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸರಿ.” ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಮಲ್ಲಿಕಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು. ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಸಮರ್ಥೆಯಾದ ಸರಸ್ವತಿಯ ವರದಪುತ್ರಿಯೊಬ್ಬಳು ಅದನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಉಜ್ವಲವಾಗಿ ಬೆಳಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಆರ್ಯ, ಕಲಾಸಾಧನೆಗೆ ಆಧಾರಭೂತವಾಗಿರುವ ಆ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ನಿಗ್ರಹ ಮಾದುಲಿಕೆಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಅದು ಅವಳ ದೋಷವೂ ಅಲ್ಲ...” ಮುಂದೆ ಅವಳು ಮಾತನಾಡಲಾರದೆ ಹೋದಳು.

ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಅವಸಾದದ ಹಾಗೂ ಗೋಪ್ಯದ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕಂಡು ರುದ್ರಧೀರ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಬಳಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹತ್ತಿರ ಸರಿದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ : “ಮಾದುಲಿಕೆ ಅಂಥ ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸವನ್ನೇನು ಮಾಡಿದಳು, ದೇವಿ ?”

ಈ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮರುಕಳಿಸಿದ ಅಪ್ಪಿಯ ನೆನಪಿನಿಂದ ಖಿನ್ನಳಾಗಿ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಆರ್ಯನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ತಿಳಿದಿದೆ. ಕಲೆ ಎಂಬುದೊಂದು ಸಾಧನೆ. ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಯಾರು ತಮ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಲಾರರೋ ಅವರು ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರರು. ಇಂಥ ಅಪಾತ್ರರಾದ ಶಿಷ್ಯರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಲೆಗೆ ಅಪಮಾನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ; ಹ್ರಾಸವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹದಿನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಹಿಂದೆ ಮಾದುಲಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಸೇನಾಪತಿ ಆರ್ಯ ಪೃಥುಸೇನನ ಅನುರಾಗ ತುಂಬ ಉಚ್ಚಂಖಲವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತ್ತು. ಮಾದುಲಿಕೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆತನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆತನ ಒಡನಾಟದಲ್ಲಿ ಮಾದುಲಿಕೆ ತರಬೇತಿ-ಅಭ್ಯಾಸಗಳಿಗೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದಳು. ಉನ್ನತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಳು ಸಮ ಮತ್ತು ವಿಷಮ ಸ್ವರಗಳ ಭೇದವನ್ನೂ ಮರೆತುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಳು.”

ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಧ್ವನಿ ಉತ್ತೇಜಿತವಾಯಿತು : “ಮಾದುಲಿಕೆ, ವಿಷಯಾಸ್ಥಿ ಮತ್ತು ಸಾಧನೆಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ನಡೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ” ಎಂದು ನಾನು ಅವಳನ್ನು ಗದರಿಸಿದೆ. ಭವನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಗದಂತೆ ನಾನು ಅವಳಿಗೆ ಆದೇಶವಿತ್ತೆ. ಆರ್ಯ ಪೃಥುಸೇನ ನನ್ನ ಭವನಕ್ಕೆ ಬಂದು ನನ್ನ ಶಿಷ್ಯೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನನಗಿದ್ದ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಸವಾಲು ಹಾಕಿದ, ಮಾದುಲಿಕೆಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿಯೇ ನನ್ನನ್ನು ಅಪಮಾನಿಸಿ ಆತ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ : “ಮಾದುಲಿಕೆ ಮುಂದೆ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ವೈಭವಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿಯಾಗಬಹುದೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇದ್ದರೆ, ನಾನು ಮಾದುಲಿಕೆಗೆ ಅದರ ಎರಡು ಪಟ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ರಾಜನರ್ತಕಿಯ

ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆ ಮಾದುಲಿಕೆಗೆ ಇದೆಯಾದರೆ, ನನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯ ಮೇರೆಗೆ, ಅವಳನ್ನು ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಜನಪದ ಕಲ್ಯಾಣಿಯನ್ನಾಗಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ನನಗಿದೆ. ಪೃಥುಸೇನನ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಬಲ್ಲಂಥ ಸೇನಾಪತಿ ಯಾವನಾದರೂ ಮದ್ರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಯೆ ?”

ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಬಗೆಗಿನ ಸಮವೇದನೆಯಿಂದ ಉತ್ತೇಜಿತನಾದ ರುದ್ರಧೀರ, “ಅಷ್ಟೊಂದು ಜಂಬವೇ ಅವನಿಗೆ ?” ಎಂದ.

ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಧ್ವನಿಯೂ ಎತ್ತರಿಸಿತ್ತು : “ಆಚಾರ್ಯ, ಕಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಯಂಕರವಾದ ಅಪಮಾನ ಆಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿತ್ತೆ ? ಮಾದುಲಿಕೆಯನ್ನು ಭವನದಿಂದ ಹೊರಹಾಕಬೇಕೆಂದು ನಾನು ಪ್ರತಿಹಾರಿಗಳಿಗೆ ಆದೇಶವಿತ್ತೆ. ಆರ್ಯ, ನನ್ನ ಕೈಗಳಿಂದಲೇ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಪೋಷಿಸಿ, ಕಲೆಯ ಕಠಿಣ ತರವಾದ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯಹೇಳಿದ್ದ ನನಗೆ ಮಾದುಲಿಕೆಯನ್ನು ದೂರ ಮಾಡುವುದು ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿದ್ದ ನನ್ನೆ ರುಚಿರಾಳ ವಿರೋಧವೇ ದುಃಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು. ಆದರೆ, ಆರ್ಯ ! ಮಲ್ಲಿಕಾ ಕಲೆಯ ಅಪಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರಳು.” ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಸಜಲವೂ ಆರಕ್ತವೂ ಆದುವು.

“ದೇವಿ ! ಅನಧಿಕಾರಿಯ ಸ್ಪರ್ಧೆ ಸದಾ ಔಚಿತ್ಯದ ಮೇರೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿಯೇ ತೀರುತ್ತದೆ. ದೇವಿ ! ಮದ್ರದಲ್ಲಿನ ಜೀವನದ ಯಾವ ಕ್ಷೇತ್ರ ಈ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಅನಾದರಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿದೆ ? ಯಾರ ಗೌರವ ತಾನೇ ಇಂದು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ ? ಯಾವ ಧರ್ಮ ಇಂದು ಅಕ್ಷುಣ್ಣವಾಗಿದೆ ? ದೇವಿ ! ಹೀನ ಕುಲದವನಾದ ಜಾತಿಬಾಹಿರವ್ಯಕ್ತಿ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಬಲಿಗೊಡಲಿರುವ ಅಶ್ವವನ್ನೂ ಕಾಮಧೇನುವನ್ನೂ ಅದರ ಚರ್ಮವನ್ನು ಸುಲಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಲೋಭದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ನ್ಯಾಯ ಹಾಗೂ ಪ್ರಜೆಗಳ ಕ್ಷೇಮ ಅಂಥವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೆ ?”

ಮನಸ್ಸಿನ ಆವೇಗವನ್ನು ಕೊಂಚ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಲ್ಲಿಕಾ ಹೇಳಿದಳು : “ಆಚಾರ್ಯ ! ಕಲೆ ಎಂಬುದು ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಚಿತ್ತದ ವಸ್ತು. ಆದರೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದಾಗಿ ಸಾಗಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಚಿತ್ತವನ್ನುಳ್ಳವರಾರೂ ಇಂದು ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಕಲೆಯ ಪೋಷಕರಾಗಿದ್ದ ಕುಲಜರೂ, ಅಭಿಜಾತ ವಂಶೀಯರೂ ಅಪಮಾನಿತರಾಗಿ, ಸಂತ್ರಸ್ತರಾಗಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆರ್ಯ ! ಸಾಗಲ ಇಂದು ಶೃಗಾಲಗಳ ರಾಜ್ಯವಾಗಿದೆ ; ಸಿಂಹಗಳು ಬೆದರಿ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿವೆ. ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕಾರಪ್ರಯೋಗದ ರುಚಿಯನ್ನು ಕಂಡಿರುವ ಅಕುಲೀನ ಜನರು

ತಮಗೆ ಹೊಸದಾಗಿ ದೊರೆತ ಸಮ್ಮಾನದ ಉನ್ಮಾದದಿಂದಾಗಿ ವಿಲಾಸದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅವರಿಗೆ ಅರಿವೆಲ್ಲಿದೆ? ಜನಸಮುದಾಯ ವಿಲಾಸದ ಈ ವಿಕೃತ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡು ಬೇಸತ್ತು ಭೋಗವನ್ನು ಕೇವಲ ಅನಾಚಾರದ ಮೂಲವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ವೈರಾಗ್ಯದ ಮೂಲಕ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯಿಂದ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ನಿರ್ವಾಣದ ಮಿಥ್ಯಾಶಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯವನ್ನರಿಸುತ್ತಾ ಇದೆ. 'ಬುದ್ಧನಿಗೆ ಶರಣಾಗಿ' ಎಂಬ ಆಹ್ವಾನವೊಂದೇ ಇಂದು ಅವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ತರುತ್ತಿರುವುದು. ಇಂಥ ಭಯ, ಇಂಥ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ, ಆರ್ಯ, ಕಲೆಗೆ ಸ್ಥಾನವೆಲ್ಲಿಯದು?"

“ಇದೆಲ್ಲ ಮೋಸ, ದೇವಿ !” ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆಲೋಚನೆಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡ ರುದ್ರಧೀರ ಬಾಹ್ಯ ಗಾಂಭೀರ್ಯವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡೇ ಹೇಳಿದ : “ಇದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯದ ಹೊರತು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಕ್ಷೇಮವಿಲ್ಲ. ದೇವಿ ! ಇದರಿಂದ ಇಹಲೋಕ ಪರಲೋಕಗಳೆರಡೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಮದ್ರದಲ್ಲಿ ಹಂದಿಗಳು ಯಜ್ಞದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿವೆ. ಇದೆಲ್ಲ ಈ ಪಾಪಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಕೋಪಗೊಂಡಿರುವ ದೇವತೆಯ ಅಭಿಶಾಪ. ದೇವಿ ! ಮದ್ರವನ್ನು ಇದರಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ.”

“ಆದರೆ, ಆಚಾರ್ಯ ! ದೇವತೆಗಳ ಇಚ್ಛೆಯೇ ಇದಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಅದೃಷ್ಟದ ರೀತಿಯೇ ಹೀಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿರುವುದಾದರೂ ಏನು ?” ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಸರಸ್ವತಿಯ ಈ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ದೇವಿಯ ಆರಾಧನೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ದೇವಿಯ ಕೃಪೆ ಇಲ್ಲಿ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಿತ್ತು. ಕಾಮದೇವನ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯಿಂದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸದಾ ಕಾಲವೂ ವಸಂತ ತೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಈಗ ಸ್ವತಃ ದೇವಿಯ ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಅಭಿಶಾಪದ ರೂಕ್ಷತೆಯೇ ತಾಂಡವವಾಡುತ್ತಿದೆ.”

ರುದ್ರಧೀರ ಅಧೀರರಾಗಿ ಉಗ್ರ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ : “ಅಗ್ನಿಮುಖದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಈ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಯ ಅಂಶವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ದೇವಿ ! ಅವನು ದೇವತೆಯ ಪ್ರಚಂಡಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಆ ಶಕ್ತಿಯ ತೋಳುಗಳಿದ್ದಂತೆ. ಶರೀರವನ್ನು ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿಸಿ, ಕೈಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಡೆಯಲು ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೆ, ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟವಾದ ತೊಡೆ ಮತ್ತು ಪಾದಗಳು ವಿಕೃತವೂ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವೂ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿವೆ. ತಲೆ ಮತ್ತು ಕೈಗಳೂ ದಲಿತವಾಗುತ್ತವೆ. ಆಡಳಿತದ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ

ಇರಿಸುವುದು ಪ್ರಜೆಗಳ ಧರ್ಮ. ದೇವಿ ! ಧರ್ಮಸ್ಥಾಪನೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸಹಕಾರ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ.”

“ಸೇವಕಿ, ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ನಡೆಸಲು ಸಿದ್ಧಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ ಆರ್ಯ” – ಮಲ್ಲಿಕಾ ವಿನಯದಿಂದ ಹೇಳಿದಳು.

ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಬೀಗುತ್ತಿದ್ದ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಉಗ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಟ್ಟು ರುದ್ರಧೀರ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ : “ಇದು ದೇವಿಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಹೌದಷ್ಟೇ ?”

ಮಲ್ಲಿಕಾ ಆಶಂಕಿತಳಾದಳು : “ಆರ್ಯ ! ನಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು.

“ಧರ್ಮದ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ, ರಕ್ಷಣೆಗೆ ದೇವಿಯ ಸಹಾಯ ಹಾಗೂ ಸಹಕಾರ ಅಗತ್ಯವಾಗಿವೆ.” ರುದ್ರಧೀರನ ಧ್ವನಿ ಅವಿಕಂಪಿತವಾಗಿತ್ತು.

ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಚಿಂತಾಮಗ್ನಳಾಗಿದ್ದು, ಮಲ್ಲಿಕಾ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಳು : “ಆಚಾರ್ಯ, ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡೋಣವಾಗಲಿ.”

ರುದ್ರಧೀರ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ : “ದೇವಿ ! ಈ ಜಗಲಿಕಟ್ಟೆ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಗೆ ಕ್ಷೇಮಕರವಾದ ಎಡೆಯಾಗಿದೆಯೆ ? ದೇವಿ ! ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಗಳಿಗೂ ಕಿವಿ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.”

ತಮ್ಮ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಯನ್ನು ಯಾರೂ ಕೇಳಲಾರರೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು ರುದ್ರಧೀರ ಬಹು ಕಾಲದವರೆಗೆ ರಹಸ್ಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳೊಡನೆ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತ ಇದ್ದ.

ಗಂಭೀರವಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನಿತ್ತಳು : “ದೇವ-ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾನೇನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಆರ್ಯರು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸೋಣವಾಗಲಿ.”

೧೧. ಪೃಥುಸೇನ ಮತ್ತು ರುದ್ರಧೀರ

ಮದ್ರರಾಜ್ಯದ ಜನಪದ ಕಲ್ಯಾಣಿಯೂ, ಕಲೆಯ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿಯೂ, ನಗರಶ್ರೀಯೂ ಆಗಿದ್ದ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ನಿರುತ್ಸಾಹಶೀಲೆಯೂ ವೈರಾಗ್ಯಮಯಿಯೂ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಸಾಗಲದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಸಮಾಜವೂ ಕಲೆಯ ಆನಂದದಿಂದ ವಂಚಿತವಾಗಿತ್ತು. ಕಲೆಯ ಆ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಲಾಪೂಜೆ ಸಂಪ್ರದಾಯಪಾಲನೆ ಮಾತ್ರವಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಜೀವಂತಿಕೆಯಾಗಲೀ ಉತ್ಸಾಹವಾಗಲೀ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಶರದ್ಯತುವಿನ ಪೂರ್ಣಿಮೆಯಂದು ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಭವನದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಸಮಾರಂಭ ನಡೆಯಲಿದೆಯೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಾಗಲದ ಸಮಾಜ ಉಲ್ಲಾಸಗೊಂಡಿತು. ಈಗ ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವಂಥ ನಗರದ ಅಭಿಜಾತ ವಂಶೀಯರಿಗೆ, ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯರಿಗೆ, ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಮುಖ್ಯರಿಗೆ, ಶ್ರೇಷ್ಠಿಗಳಿಗೆ, ಕುಲನಾರಿಯರಿಗೆ ಹಾಗೂ ನಗರದ ಗೌರವಾನ್ವಿತ ನರ್ತಕಿಯರಿಗೆಲ್ಲ ಆಹ್ವಾನ ನೀಡಲಾಗಿತ್ತು.

ಮೇಘರಹಿತ ಆಕಾಶವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಉಜ್ವಲ ಚಂದ್ರನ ಪ್ರಖರವಾದ, ಆದರೆ ತಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳಲ್ಲಿ ಶುಭ್ರವಾದ ರತ್ನಗಂಬಳಗಳು, ಶುಭ್ರವಾದ ಮೆತ್ತನೆಯ ಹಾಸುಗಳು ಹಾಗೂ ಒರಗು ದಿಂಬುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಆಸನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಗೋಷ್ಠಿಯನ್ನು ನಡೆಸಲು ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ವೇತಪುಷ್ಪಗಳು, ಶ್ವೇತಚಾಮರಗಳು, ಶ್ವೇತವರ್ಣದ ಬೀಸಣಿಗೆಗಳು, ಅರ್ಘ್ಯ ಮತ್ತು ಪಾನಗಳಿಗಾಗಿ ಶ್ವೇತ ಸ್ಥಟಿಕ ಹಾಗೂ ರಜತ ಪಾತ್ರೆಗಳು - ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಇರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ದಾಸ-ದಾಸಿಯರೂ ಬಿಳಿಯ ಉಡುಪಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದರು. ಸ್ವತಃ ಮಲ್ಲಿಕಾ, ಅವಳ ಶಿಷ್ಯೆಯರು, ವಾದ್ಯ ವೃಂದದವರು ಹಾಗೂ ಇತರ ಆಹ್ವಾನಿತ ನರ್ತಕಿಯರು ಕೂಡ ಶುಭ್ರ ಉತ್ತರೀಯ, ಕಂಚುಕ ಮತ್ತು ಸೀರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರು. ಬಿಳಿಯ ಹೂವುಗಳು ಹಾಗೂ ಮುತ್ತಿನ ಒಡವೆಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಅವರು ತಮ್ಮನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು.

ಬಹುಕಾಲದ ತರುವಾಯ ಇಂಥ ಗೋಷ್ಠಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಒಂದುಗೂಡುವ ಅವಕಾಶ ದೊರೆತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅತಿಥಿಗಳು ತುಂಬ ಪುಲಕಿತರಾಗಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟಮಿತ್ರರೊಡನೆ, ಗೆಳತಿಯರ ಸಂಗಡ ಅತಿಥಿಗಳು ಆಸನಸ್ಥರಾದರು. ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರ, ಸಾಮಂತ ಕಾರ್ತವೀರ, ಮಹಾಪಂಡಿತ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮ, ಸಾರ್ಥವಾಹ ಬಲಭದ್ರ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಜೀತ ಇವರೆಲ್ಲ ಮಹಾ ಸಾಮಂತ ಸರ್ವಾರ್ಥನನ್ನು ಮುತ್ತಿಕೊಂಡು ಒಂದು ಕಡೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಆರ್ಯ ಸಕ್ರದ, ಇಂದ್ರದೀಪ, ವಿನಯಶರ್ಮ, ವಸುಧೀರ ಮೊದಲಾದವರು ಅವರ ಬಳಿಯೇ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥ, ಸಾಮಂತ ಓಕ್ರಿಸ್, ಸಾಮಂತ ಸಾರ್ಥ, ಪಂಡಿತ ಈಕ್ರಿದ್, ಸಾಮಂತ ವರ್ಧಕ ಮತ್ತು ಗೋಪಾಲ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಇದ್ದರು. ಸೇನಾಪತಿ ಪೃಥುಸೇನ ತನ್ನ ಗೆಳೆಯ-ಗೆಳತಿಯರ ತಂಡದೊಡನೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಕುಲನಾರಿಯರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪರಿಜನರ ಹತ್ತಿರ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗೆಳತಿಯರೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಪಡೆದಿದ್ದ ಅನೇಕ ವೃತ್ತಿನಿರತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಆಹ್ವಾನಿತ ಶ್ರೇಷ್ಠಿಗಳು ಹಾಗೂ ಸಗಟು ಪೇಟೆಯ ಪ್ರಮುಖ ವರ್ತಕರೊಂದಿಗೆ ಮಗದೊಂದು ಕಡೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು.

ಈ ವೃದ್ಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕಲೆಯ ಸೇವೆ ಮಾಡಲು ಅಸಮರ್ಥಳಾಗಿದ್ದರೂ, ತನ್ನ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಆಗಮಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಆಹ್ವಾನಿತರೆಲ್ಲರಿಗೂ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ತನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಳು. ತನ್ನ ಶರೀರ ಅಸಮರ್ಥವೂ, ಶಿಥಿಲವೂ ಆಗಿದ್ದರೂ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಗೋಷ್ಠಿಯ ಆರಂಭದ ಮಂಗಳ-ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದಳು. ಅತಿಥಿಗಳನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಬಹು ಬೆಲೆ ಬಾಳುವಂತಹ ಕಾಪಿಶಾಯಿನೀ, ಕಾಂಧಾರೀ, ಮಾಗಧೀ, ದ್ರಾಕ್ಷೀ ಮೊದಲಾದ ಮಾದಕ ಪಾನೀಯಗಳನ್ನು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಒದಗಿಸುವಂತೆ ಅವಳು ದಾಸರಿಗೆ ಆದೇಶ ನೀಡಿದ್ದಳು. ಚಂದ್ರ ನಡುನೆತ್ತಿಯನ್ನು ತಲುಪುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ದೇವಪೂಜೆಯ ಸಂಕೇತ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಭಾವನೆಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿ, ಶೃಂಗಾರದ ಇಂಗಿತ ಹಾಗೂ ಆಹ್ವಾನಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳತ್ತ ನರ್ತಕಿಯರ ನೃತ್ಯ ಮುಂದುವರಿದಿತ್ತು. ಅತಿಥಿಗಳು ಮದ್ಯದ ಬಟ್ಟಲುಗಳನ್ನು ಗುಟುಗುಟುಕಾಗಿ ಹೀರದೆ ಒಂದೇ ಬಾರಿಗೆ ಹೀರಲು ಹಾಗೂ ಬಾಯಿಗೆ ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು.

ನೃತ್ಯ ಮತ್ತು ವಾದ್ಯಗಳ ತಾಳಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಆಹ್ವಾನಿತರ

ಅಂಗಾಂಗಗಳು ಸ್ಫುರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಗುರಿತಿಸಿದ ಮಲ್ಲಿಕಾ, ಕುಲಜನರು ಹಾಗೂ ಕುಲನಾರಿಯರು ರಾಸನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಬಹುದೆಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಮುಂದಿರಿಸಿದಳು. ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಇಂಗಿತದಂತೆ ನರ್ತಕಿ ಕುಸುಮಸೇನಾ ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೃಥುಸೇನನ ಭುಜದ ಆಸರೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಮುಂದಾದಳು. ಉಳಿದ ಆಹ್ವಾನಿತರೂ ತಮಗೆ ಪರಿಚಯವಿದ್ದ ನರ್ತಕಿಯರೊಂದಿಗೆ ಅಥವಾ ಕುಲನಾರಿಯರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನರ್ತಿಸಲು ಮುಂದೆ ಬಂದರು. ವಾದ್ಯವೃಂದದವರು ವೀಣೆ, ಕೊಳಲು, ಮೃದಂಗ ಹಾಗೂ ಡೋಲುಗಳಲ್ಲಿ ರಾಸನೃತ್ಯದ ಸ್ವರವನ್ನು ನುಡಿಸತೊಡಗಿದರು. ಗೋಷ್ಠಿಯ ಎಡೆ ಚಕ್ರಾಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿತು.

ನೃತ್ಯದ ಮೊದಲ ಸುತ್ತು ಕೊನೆಗೊಂಡಾಗ ಕೌಶಲಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನರ್ತಿಸಿದ ನರ-ನಾರಿಯರ ಪ್ರಶಂಸೆ ನಡೆಯತೊಡಗಿತು. ಪೃಥುಸೇನನ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತೆ ಹಾಗೂ ಪದಲಾಘವನ್ನು ಮಲ್ಲಿಕಾ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೊಗಳಿದಳು. ನರ್ತಕಿಯರಾದ ಕುಸುಮಸೇನೆ ಮತ್ತು ವಸುಮಿತ್ರೆಯರಲ್ಲದೆ, ಯವನ ಸಾಮಂತ ಮಾರ್ಥನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಜೋಲಾ, ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರನ ಸೋದರಿಯೂ ಆರ್ಯ ಇಂದ್ರದೀಪನ ಪತ್ನಿಯೂ ಆದ ಅಮೃತಾ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದರು. ದಿವ್ಯಾ ಮೊದಲಾದ ಕುಲಕನ್ಯೆಯೊಂದಿಗೆ ಆರ್ಯ ಅಮೃತಾ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಬಳಿ ನೃತ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಳು. ಆಕೆಗೆ ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಅಭಿರುಚಿಯೂ ಇತ್ತು.

ನೃತ್ಯದ ಶ್ರಮದಿಂದಾಗಿ ಬಳಲಿದ್ದ ಗೋಷ್ಠಿ ವರ್ಗದವರು ಮತ್ತೆ ಅನೇಕ ಬಟ್ಟಲುಗಳನ್ನು ಮದ್ಯವನ್ನು ಹೀರಿದರು. ತುಟಿಯ ಬಳಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಮದ್ಯದ ಬಟ್ಟಲಿನ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಸೀರೋ ನೀಡಿದ ಕಣ್ಣಿಂಗಿತದ ಆಹ್ವಾನದ ಮೇರೆಗೆ ಅವಳತ್ತ ಮುಂದುವರಿದ ಸಾಮಂತ ಓಕ್ರಿಸನ ಪುತ್ರ ಮಹೇಂದ್ರ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ: “ಗೌರವಾನ್ವಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆ, ಬಹುಕಾಲದ ಬಳಿಕ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಕೃಪೆಯಿಂದಾಗಿ ಈ ಅವಕಾಶ ದೊರೆತಿದೆ. ಇಂದು ಈ ಸುಖದಲ್ಲಿ ನಾವು ಮೈಮರೆತು ನರ್ತಿಸೋಣ.”

ಈ ಸೂಚನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಆರ್ಯ ಇಂದ್ರದೀಪ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ : “ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡೋಣ, ಮಿತ್ರ! ಶರತ್-ಪೂರ್ಣಿಮೆಯ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವವರೆಗೂ ಪಾನ-ನೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರಬೇಕು. ಅಷ್ಟರ ಒಳಗಾಗಿ ಸೋತುಹೋದಂಥ ಯುವಕರು ಕಾಪುರುಷರೇ ಸರಿ.”

ವಾದ್ಯವೃಂದದವರು ಹೊಸ ಲಯವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾಗ ರಾಸನೃತ್ಯದ ಎರಡನೆಯ ಸುತ್ತು ಆರಂಭಗೊಂಡಿತು. ಪೃಥುಸೇನನೊಡನೆ ನರ್ತಿಸಲು ದೇವಿ ಜೋಲಾ ಮುಂದೆ ಬಂದಳು. ಈ ಸುತ್ತು ಮೊದಲ ಸುತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ವೇಗಯುಕ್ತವಾಗಿತ್ತು. ನೃತ್ಯ ಕೊನೆಗೊಂಡಾಗ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ದಾಸಿಯರು ಸ್ವಚ್ಛವೂ, ಸುಗಂಧಪೂರ್ಣವೂ ಆಗಿದ್ದ ಅಂಗವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬಂದು ಅತಿಥಿಗಳ ಹಣೆ ಮತ್ತು ಕತ್ತಿನ ಬಳಿಯ ಬೆವರನ್ನು ಒರೆಸಿ, ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಚಿಮುಕಿಸಿ, ಹಂಸದ ಗರಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲಾಗಿದ್ದ ಬಿಳಿಯ ಬೀಸಣಿಗೆಗಳಿಂದ ಗಾಳಿ ಬೀಸತೊಡಗಿದರು. ಮದಿರೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಬಟ್ಟಲುಗಳು ಮತ್ತೆ ಅತಿಥಿಗಳ ಕೈಸೇರಿದುವು.

ಆರ್ಯ ಸಕೃದ ತನ್ನ ಮದ್ಯದ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಖಾಲಿ ಮಾಡಿ, ದಾಸಿಯ ಕೈಗೆ ನೀಡುತ್ತಾ ಹೇಳಿದ : “ಮಿತ್ರರೆ, ಸುಲಭವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಾಗದ ಈ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಶೈಥಿಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಳೆದುಬಿಡುವುದು ಸರಿಯೆ ? ಇಂಥ ಹಬ್ಬದ ದಿನ ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದೇ ಬಾರಿ ಬರುತ್ತದೆ...”

ವೃದ್ಧ ಪಂಡಿತ ಈಕೃದ ಮದಿರೆಯ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ತುಟಿಗಳಿಂದ ಬದಿಗೆ ಸರಿಸಿ ವಿನೋದದಲ್ಲಿ ಅವನ ಜೊತೆಗೂಡುತ್ತ ಹೇಳಿದ : “ಯಾವನವೂ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಬಾರಿ ಬರುತ್ತದೆ.” ಅವನ ಮಾತು ಸಾಮಂತ ಓಕ್ರಿಸ್ ಮತ್ತು ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪ್ರೇಸ್ಥರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕೇಳಿಸಿತು. ಅವರು ಮುಗುಳ್ಳುಕೊಂಡರು.

ಮಹೇಂದ್ರನಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲೇ ಸಕೃದ ಸೀರೋಳತ್ತ ಮುನ್ನಡೆದ. ಸೀರೋ ನಕ್ಕು ಅವನತ್ತ ತನ್ನ ಕೈಚಾಚಿದಳು. ಆದರೆ ಮದ್ಯಪಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಶೈಥಿಲ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಅವಳು ತನ ಆಸನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟೇಳಲಾರದೆ ಹೋದಳು. ಅವಳು ಹಿಮದಂತೆ ತಣ್ಣಗಿದ್ದ ಮದಿರೆಯ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಹೀರುತ್ತ ಇದ್ದಳು. ಪೃಥುಸೇನನ ದೃಷ್ಟಿ ಅವಳತ್ತ ಹರಿಯಿತು. ಆದರೆ ಅವಳು ಬೇರೆಡೆ ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹರಿಸಿದಳು. ನರ್ತಕಿ ವಸುಮಿತ್ರಾ ತನ್ನ ಜೊತೆಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ತನ್ನತ್ತ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನೂ ಅವನು ನೋಡಿದ. ಅಮೃತಾಳತ್ತ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿ ಪೃಥುಸೇನ ಅವಳ ಕೈಹಿಡಿಕೊಂಡ. ಒಮ್ಮೆಗೇ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿ ರುದ್ರಧೀರನತ್ತ ಹೋಯಿತು. ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ಅವನು ಬೆಚ್ಚಿದ; ಮತ್ತೆ ನರ್ತಿಸತೊಡಗಿದ.

ಪ್ರತಿ ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಪೃಥುಸೇನ ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ಸಾಮಂತ ಸರ್ವಾರ್ಥನ ಸುತ್ತಲೂ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರನತ್ತ ಮತ್ತು ದ್ವಿಜಕುಲದ ಗುರುಜನರತ್ತ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ

ನೆಟ್ಟಿತ್ತು. ಅಮೃತಾಳ ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡಾಗಲೇ ಅವನಿಗೆ ಅನುಮಾನವಾಗಿತ್ತು. ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರನ ತಮ್ಮನಾದ ವಸುಧೀರ ಖಿನ್ನನಾಗಿ ಇದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಲಿಚ್ಛಿಸಿದ್ದ. ಆದರೆ ಅಣ್ಣನ ಸೂಚನೆಯಿಂದಾಗಿ ಅವನು ವಿವಶನಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ಪೃಥುಸೇನನ ರೋಮಗಳು ಒಂದು ಕ್ಷಣದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಜಾಗೃತಗೊಂಡವು. ಈ ಜಾಗೃತಿಯಿಂದಾಗಿ ಮದ್ಯಪಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಉನ್ನಾದ ಚೆದರಿಹೋಯಿತು.

ಮದ್ಯದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಹಾಗೂ ಬಳಲಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಆರ್ಯ ಅಮೃತಾ ಶಿಥಿಲಗೊಂಡಿದ್ದಳು. ಆದರೆ, ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಸಂತೋಷದ ಅನುಭವ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನೃತ್ಯದ ಆನಂದಕ್ಕಿಂತ ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರ ಮತ್ತು ಕುಲವರ್ಗದವರ ಮೌನ ಅವನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು. ಮದ್ಯದ ಉನ್ನಾದದಿಂದ ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡಿದ್ದ ಆಲೋಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ಹೀಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದ - ಒಮ್ಮೆ ಇದೇ ರುದ್ರಧೀರ ಅಭಿಜಾತ ಕುಲದ ಕುಮಾರಿಯ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗೆ ಭುಜಕೊಡುವ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದ ತನ್ನನ್ನು ಅಪಮಾನಿಸಿದ್ದ ; ಇಂದು ಸ್ವತಃ ಅವನ ತಂಗಿ, ಅವನ ಕಣ್ಣೆದುರಿನಲ್ಲೇ ತನ್ನ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ, ತನ್ನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸುಖಪಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಅದನ್ನು ನೋಡಿಯೂ ಅವನು ಮೌನವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ನಿಜಕ್ಕೂ ಶಕ್ತಿಯ ಅಧಿಕಾರ. ಶಕ್ತಿಯ ಮದದ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಅವನ ತುಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ಮಿಂಚಿತು. ಅವನು ಪರಮ ಸಂತೋಷದಿಂದ, ರುದ್ರಧೀರನಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಅಮೃತಾಳನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ನರ್ತಿಸತೊಡಗಿದ. ಅವನಿಗೆ ದೊರೆತಿದ್ದ ಆ ತೃಪ್ತಿ ಅಮೃತಾಳ ಶರೀರದ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಲಭಿಸಿದುದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ; ಅದು ಶಕ್ತಿಯ ಬಗೆಗಿನ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಮೂಡಿದ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಿತ್ತು.

ಜೋಲಾ ಆರ್ಯ ಧೃತಿಶರ್ಮನೊಂದಿಗೆ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಸತತವಾಗಿ ಪೃಥುಸೇನನನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ನೃತ್ಯದ ಸುತ್ತು ಕೊನೆಗೊಂಡ ಕೂಡಲೆ ಅವಳು ಧೃತಿಶರ್ಮನ ತೋಳುಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪೃಥುಸೇನನತ್ತ ಧಾವಿಸಿದಳು. ಅವನ ಆಸನದ ಮೆತ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದ್ದ ಒರಗುಂಬಿನ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆದು, ಬಳಲಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಜೋಲಾಗಿ ಉಸಿರಾಡತೊಡಗಿದಳು. ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಕುಲನಾರಿಯರ ಈ ಅನುರಾಗವನ್ನು ಕಂಡು ಪೃಥುಸೇನನ ಹೃದಯ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಬೀಗಿತು.

ದಾಸಿಯರು ಬೆವರನ್ನು ಒರಸಿ, ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಚಿಮುಕಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಅತ್ಯಂತ ಶಾಂತರೂ ಶಿಥಿಲರೂ ಆಗಿದ್ದ ಅನೇಕ ಅತಿಥಿಗಳು ಹಾಗೂ

ಕುಲನಾರಿಯರು ಒರಗುಂಬುಗಳ ಆಸರೆ ಪಡೆದು ವಿಶ್ರಾಂತಿಯ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತಂಪಾದ ಮದ್ಯವನ್ನು ಹೀರತೊಡಗಿದರು. ಕೆಲವರು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಸ್ಥಾನವನ್ನರಸುತ್ತ ಗೋಷ್ಠಿಸ್ಥಳದ ಸುತ್ತಲೂ ಇದ್ದ ಪುಷ್ಟಿತ ಮಾಲತೀ ಕುಂಜಗಳತ್ತ ನಡೆದರು.

ವಾದ್ಯವೃಂದದವರು ಪುನಃ ಲಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದಾಗ, ಪೃಥುಸೇನ ತನ್ನ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಥಿಲಳಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಜೋಲಾಳನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದ. ಅವಳು ನಿಶ್ಚಲಳಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಅವನು ಬಗ್ಗಿ ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸಿದ. ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ನರ್ತಿಸಲು ಅವಳು ಅಸಮರ್ಥಳಾಗಿದ್ದಳು. ಪೃಥುಸೇನನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಜೋಲಾ ಶಿಥಿಲಳಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಮಲ್ಲಿಕಾ ನೀಡಿದ ಸೂಚನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ದಾಸಿಯೊಬ್ಬಳು ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಟ್ಟಲು ಮದ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಜೋಲಾ ಮತ್ತು ಪೃಥುಸೇನರ ಮುಂದೆ ಹಿಡಿದಳು. ಮಲ್ಲಿಕಾಳಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ, ಅವರು ಮದ್ಯ ತಂಬಿದ ಬಟ್ಟಲುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು ; ನೃತ್ಯವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ಪರ್ಶಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತೇ ಇದ್ದರು.

ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮಹೇಂದ್ರನೊಡನೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಸೀರೋಳನ್ನು ಜೋಲಾ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಒರಗುಂಬಿನ ಮೇಲೆ ತಲೆಯಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸೀರೋ ನಿದ್ರೆಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿದ್ದಳು. ಮಹೇಂದ್ರ ತನ್ನ ಭುಜಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ನರ್ತಕಿಯನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಅವಳೊಡನೆ ಪಿಸುಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾದ. ಮದ್ಯದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ತಪ್ಪು ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನಿಡುತ್ತ, ತಾಳತಪ್ಪಿದ ನರ್ತನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಜನರತ್ತ ನೋಡಿ ಪೃಥುಸೇನ ಮುಗುಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ.

ಹೊಸ ನೃತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ವಾದ್ಯವೃಂದದವರು ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸತೊಡಗಿದರು. ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಕುಂಜಗಳತ್ತ ತೆರಳಿದ್ದ ಅನೇಕ ಆಹ್ವಾನಿತರು ಮತ್ತೆ ಪಾನ ಹಾಗೂ ನೃತ್ಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಗೋಷ್ಠಿಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದರು. ಹೊಸ ನೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಜೊತೆಗಾರರನ್ನು ಆಯತೊಡಗಿದರು. ಜೋಲಾ ಮತ್ತು ಪೃಥುಸೇನರ ಮುಂದೆ ಮತ್ತೆ ಸಾರಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದ ಮದ್ಯದ ಬಟ್ಟಲುಗಳನ್ನು ತಂದಿರಿಸಿದರು. ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಗೌರವ ಹಾಗೂ ಕೃಪೆಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಪೃಥುಸೇನ ಪುಲಕಿತನಾಗುತ್ತಿದ್ದ. ವಸುಮಿತ್ರ ಪೃಥುಸೇನನತ್ತ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಜೋಲಾ ಪೃಥುಸೇನನ ಭುಜವನ್ನು ತನ್ನೆರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಅಪ್ಪಿದಳು.

ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೆತ್ತರಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳತ್ತ ಪೃಥುಸೇನನ ದೃಷ್ಟಿ ಬಾಗಿತ್ತು. ಆ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಉತ್ತೇಜನ ಮದ್ಯದ ಉತ್ತೇಜನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರಬಲವಾಗಿತ್ತು.

ರಸಿಕರು ಬಳಲಿದ್ದುದರಿಂದ ನೃತ್ಯಗಳ ಕ್ರಮ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗತೊಡಗಿತ್ತು. ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಬೇಕೆಂದೆನಿಸಿದೊಡನೆಯೇ ಭಾಗಿಗಳು ನೃತ್ಯವನ್ನು ಮರೆತು ಮದ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಮತ್ತೆಯ ಹಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು ; ಆ ಜೊತೆಗಾತಿಯರೊಡನೆ ನರ್ತಿಸಲು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮುಂದೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕುಲನಾರಿಯರು ಬಳಲಿಕೆಯುಂಟಾದಾಗ ತಮ್ಮ ಪರಿಜನರ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.. ಯುವಕರು ಹಾಗೂ ನರ್ತಕಿಯರು ಉಚ್ಚಂಖಲವಾಗಿ ಹಾಗೂ ತುಂಬ ವೇಗಯುಕ್ತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೋಲಾಹಲ ಮತ್ತು ಚೇತ್ಕಾರಗಳನ್ನೆಸಗುತ್ತ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನರ್ತಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥಳಾಗಿದ್ದ ಜೋಲಾಳನ್ನು ತನ್ನ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಪೃಥುಸೇನ ಒಂದು ಕುಂಜದತ್ತ ನಡೆದ.

ಮದೋನ್ಮತ್ತನಾಗಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನ ಗೊರಕೆಯ ಸದ್ದು ಆ ಕುಂಜದೊಳಗಿನಿಂದ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಕೇಳಿಬಂತು. ತುಂಬಾ ಶಿಥಿಲಳಾಗಿದ್ದ ಜೋಲಾಳನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಂಭಾಳಿಸುತ್ತ ಅವನು ಮತ್ತೊಂದು ಕುಂಜದ ಬಳಿ ನಡೆದ. ಏಕಾಂತ ಸ್ಥಳವಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಜೋಲಾ, ತನ್ನ ಕಾಲ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆನಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಪೃಥುಸೇನನ ಕೊರಳನ್ನು ತನ್ನ ತೋಳುಗಳಿಂದ ಬಳಸಿದಳು. ಉನ್ನಾದ ಮತ್ತು ಉನ್ನೇಷದಿಂದಾಗಿ ಅವಳು ಅರ್ಧಚೇತನಳಾಗುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಳು. ತಡೆಹಿಡಿದಿದ್ದ ಉಸಿರನ್ನು ಬಿಡುತ್ತ ಅವಳು ಉಸುರಿದಳು : 'ಓ ಪ್ರಿಯ !'

ವಾದ್ಯಗಳಿಂದ ನೃತ್ಯದ ಲಯ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಉನ್ನತ್ತರಾಗಿದ್ದ ಜನ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಕೋಲಾಹಲಪೂರ್ಣ ಧ್ವನಿಗಳೂ ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು. ಜೋಲಾಳ ಆ ಅತ್ಯಂತ ಆವೇಶಪೂರ್ಣ ಉಚ್ಚಾಸ ಪೃಥುಸೇನನ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಕುಂಜದ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಕಮಲದ ಮೊಗ್ಗಿನಂತೆ ಉಬ್ಬಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮುಚ್ಚಿದ್ದ ಕಣ್ಣುಗಳು ಮಾತ್ರ. ಅವನ ತೋಳೆಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಥಿಲಳಾಗಿದ್ದ ಜೋಲಾ ಅವನನ್ನು ವಿವಶನನ್ನಾಗಿಸಿದ್ದಳು.

ಕುಂಜದ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಜೋರಾಗಿ ಉಸಿರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಜೋಲಾ ತನ್ನ ಶಿಥಿಲ ಶರೀರವನ್ನು ಸಂಭಾಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಸಮರ್ಥಳಾಗಿ, ಆಸರೆಗಾಗಿಯೊ ಎಂಬಂತೆ ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ತನ್ನ ಬಾಹುಗಳ ನಿಬಿಡವಾದ ಆಲಿಂಗನದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸಿಕೊಂಡಳು.

ಮದ್ಯಪಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಶೈಥಿಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪೃಥುಸೇನನೂ ಜೋಲಾಳಿಂದ ದೂರತ ಈ ಉತ್ತೇಜನದಿಂದಾಗಿ ಮೈಮರೆಯುವಂತಾಯಿತು. ಮತ್ತೆ ನೃತ್ಯಕೂಟವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಆಲೋಚನೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ್ದರೂ, ಮೈ ಅದಕ್ಕೆ ಓಗೊಡುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಂಗೀತ, ವಾದ್ಯ ಮತ್ತು ಆನಂದೋಲ್ಲಾಸಗಳ ಧ್ವನಿ ಅವನ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗತೊಡಗಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಹತ್ತಿರದ ಕುಂಜದ ಮರೆಯಿಂದ ಮೂಡಿಬಂದ ಧ್ವನಿಯೊಂದು ಅವನ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತು, ಅವನ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಚ್ಚತ್ತಿತು.

ಧ್ವನಿ ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿ ಬಂತು : "ಕುಮಾರ, ಈ ಕಡೆಯೂ ನೋಡಿದೆ ತಾನೆ?"

"ಇಲ್ಲ ಆರ್ಯ, ಈ ಕಡೆಯೂ ಇಲ್ಲ ; ಆ ಕಡೆಯೂ ಇಲ್ಲ."

ಎರಡು ಧ್ವನಿಗಳ ಪರಿಚಯವೂ ಪೃಥುಸೇನನಿಗಿತ್ತು. ಅವು ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿ ಇಂದ್ರದೀಪ ಹಾಗೂ ರುದ್ರಧೀರನ ಕಿರಿಯ ಮಗ ವಸುಧೀರನ ಧ್ವನಿಗಳಾಗಿದ್ದುವು. ಈ ಇಬ್ಬರು ಚಿರಶತ್ರುಗಳ ಎಚ್ಚರ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಕಳವಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು. ಉಸಿರನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿದು, ಮತ್ತಷ್ಟು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾದುನಿಂತ. ಇನ್ನಿಬ್ಬರು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಕುಂಜದತ್ತ ಮುಂದುವರಿದ ಸದ್ದು ಹಾಗೂ ಅವರ ಧ್ವನಿ ಅವನಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿತು.

ವಿನಯಶರ್ಮ ವ್ಯಗ್ರತೆಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ : "ನಮ್ಮ ಯೋಜನೆಯೆಲ್ಲ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಬೇಕೆ? ದೇವ-ನಕ್ಷತ್ರ ಇನ್ನೇನು ಸಪ್ತರ್ಷಿ ಮಂಡಲವನ್ನು ಸೇರಲಿದೆ; ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲವೇನು?"

ಬಲಜೀತ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದ : "ಶ್ವೇತಕೇತು ತನ್ನ ಸೈನಿಕರೊಡನೆ ಹೋಗಿ ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಪ್ರೇಸ್ಥ-ಭವನವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಅತ್ತ ಭವನಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ತೂರ್ಯಧ್ವನಿ ಈಗಲೋ ಆಗಲೋ ಕೇಳಿಬರಲಿದೆ ! ಇತ್ತ, ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ನೀವು ಆತನಿಗೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೀರಿ ! ದಾಸಪುತ್ರನಿಗೆ ಅನುಮಾನವೇನಾದರೂ ಉಂಟಾಗಿತ್ತೆ ?"

ಪೃಥುಸೇನನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುವಂಥ ಬೆವರು ಮೂಡಿತು. ಎದುರಿಗೆ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಶೀಲಾಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಜೋಲಾ ಮಲಗಿದ್ದಾಳೆಂಬುದೂ ಅವನಿಗೆ ಮರೆತುಹೋಯಿತು. ಅವನ ಸಮಸ್ತ ಚೇತನವೂ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿತ್ತು. ತನ್ನ ಎದೆಯ ಬಡಿತವೇ ಭಯಂಕರವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಅನುಭವ ಅವನಿಗೆ ಆಗತೊಡಗಿತ್ತು. ಅವನ ಅಂಗಾಂಗಗಳೆಲ್ಲ ಕಂಪಿಸುತ್ತ ಇದ್ದುವು.

ಬಲಜೀತ ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದ : “ದಾಸಪುತ್ರನೇನಾದರೂ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಭವನದಿಂದ ಜೀವಂತನಾಗಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದರೆ, ನಮಗೆ ತೊಂದರೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ಗಂಟೇ ಸರಿ. ಮದ್ಯದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಶಿಥಿಲನಾಗಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಬಹುಶಃ ಅವನೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಕಂಜದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಆರ್ಯ ಅಗ್ನಿಕೇಶ, ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸೈನಿಕರು ಭವನದ ಪ್ರಾಚೀರದೊಳಗೆ ಇದ್ದಾರೆ ತಾನೆ ?”

“ಹೌದು ಆರ್ಯ, ವಿಶ್ವಾಸಪಾತ್ರರಾದ ಇನ್ನೂರು ಮಂದಿ ಸೈನಿಕರು ಭವನದ ಹಿಂಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಪ್ರಾಚೀರದೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ನೂರು ಮಂದಿ ಸೈನಿಕರು ಹಿಂಬಾಗಿಲಿನ ಬಳಿಯಲ್ಲೂ, ಇನ್ನೂರು ಮಂದಿ ಸಿಂಹದ್ವಾರದ ಬಳಿಯಲ್ಲೂ ವೇಷಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಕತ್ತಲು ಇಡಿಕಿರಿದಿರುವ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ತೂರ್ಯಧ್ವನಿಯ ಸಂಕೇತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕಾಯುತ್ತ ಇದ್ದಾರೆ.”

ಒಮ್ಮೆಗೇ ರಾತ್ರಿಯ ನೀರವತೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ನಗರದ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಿಂದ ತೂರ್ಯಧ್ವನಿ ಕೇಳಿ ಬಂತು. ಆ ಕ್ಷಣವೇ ಉಚ್ಚ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರದೀಪನ ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ಣ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿ ಬಂತು : “ಎಚ್ಚರ ! ಈಗಲೇ ನೃತ್ಯಸ್ಥಳವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು, ಸಿಂಹದ್ವಾರದತ್ತ ಮುನ್ನಡೆಯಿರಿ !”

ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಭವನದ ಉದ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಕುಂಜಗಳ ಪರಿಚಯ ಪೃಥುಸೇನ ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಇತ್ತು. ಮೈಮರತಿದ್ದ ಜೋಲಾಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು, ಉತ್ತರೀಯದಿಂದ ಮುಖ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ದೊಡ್ಡ ಹೆಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಪ್ರಾಚೀರದತ್ತ ಧಾವಿಸಿದ. ಮರಗಳ ಮರೆಯಿಂದ ಹೊರಬಂದು ಕೆಲವು ಸಶಸ್ತ್ರ ಸೈನಿಕರು ನೃತ್ಯಸ್ಥಳದತ್ತ ಮುಂದವರಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರನ್ನು ಕಂಡು ಕ್ಷಣಕಾಲ ಸ್ತಂಭಿತನಾದರೂ, ಅವರತ್ತ ನಡೆದು ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಆದೇಶ ನೀಡುವ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ “ಸೈನಿಕರ, ಸಿಂಹದ್ವಾರದತ್ತ ಧಾವಿಸಿ !” ಎಂದು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ.

ಸಿಂಹದ್ವಾರದತ್ತ ಸೈನಿಕರು ತಿರುಗಿದ ಕೂಡಲೇ ಪೃಥುಸೇನ ಮರದ ಕೊಂಬೆಯೊಂದರ ನೆರವಿನಿಂದ ಪ್ರಾಚೀರವನ್ನು ದಾಟಿ ರಸ್ತೆಗಿಳಿದು ಬಂದ.

ಅಸಹಾಯನೂ, ಶಸ್ತ್ರರಹಿತನೂ ಆಗಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನ ಕ್ಷಣಕಾಲದವರೆಗೆ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತೇ ಯೋಚಿಸಿದ : “ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಲಿ ? ಸಿಂಹದ್ವಾರದ ಬಳಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವ ತನ್ನ ರಥದತ್ತ ಹಾಗೂ ಅಂಗರಕ್ಷಕರತ್ತ ಹೋಗಲೆ...? ತನ್ನ ತಂದೆಯತ್ತಲೆ...? ಶತ್ರುಪಕ್ಷದ ಇನ್ನೂರು ಮಂದಿ ಸೈನಿಕರು ಅವರನ್ನಾಗಲೇ

ಕೊಲೆಮಾಡಿರಬೇಕು. ತನ್ನ ಭವನದತ್ತ ಹೋಗುವುದೆ...? ಭವನ ಶತ್ರುವಿನ ಕೈವಶವಾಗಿ ಈಗಾಗಲೇ ಅಗ್ನಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ.”

ಸಿಂಹದ್ವಾರದಿಂದ ರಾಜಮಾರ್ಗದತ್ತ ಧಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕುದುರೆಗಳ ಗೊರಸಿನ ಧ್ವನಿ ಅವನಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿತು. ಅವನು ಕೂಡಲೇ ಕತ್ತಲು ಕವಿದಿದ್ದ ಬೀದಿಯೊಂದಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದ. ಅನೇಕ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳು ತುಂಬ ವೇಗದಿಂದ ಭವನದ ಸುತ್ತಲೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿತು. ಕತ್ತಲು ಕವಿದಿದ್ದ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಪೃಥುಸೇನ ಮುಂದುವರಿಯತೊಡಗಿದ. ತನ್ನ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳನ್ನೂ, ಇತರ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಆಭರಣಗಳನ್ನೂ ಕಿತ್ತು ತೆಗೆದು ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಎಸೆಯುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಉತ್ತರೀಯದಿಂದ ಮೈಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಚಳಿಯಿಂದ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದ ಅತ್ಯಂತ ಸಾಮಾನ್ಯ ನಾಗರಿಕನಂತೆ ಕಾಣಲು ಅವನು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದ.

ಕತ್ತಲು ಕವಿದಿದ್ದ ಬೀದಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಮುಖ್ಯ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕು ಬಿಸಿಲಿನ ರುಳದಷ್ಟೇ ಉಜ್ವಲವಾಗಿತ್ತು. ಮುಖ್ಯ ರಸ್ತೆ ಹಾಗೂ ಬೆಳಕು - ಇವೆರಡೂ ವಿಪತ್ತನ್ನು ತುರವಂಥವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ನಿಂತಿದ್ದ. ಆ ಬೀದಿಯಿಂದ ಕೊಂಚ ದೂರದಲ್ಲಿ, ಮುಖ್ಯ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಹಾಗೂ ಸಾಮಂತ ಓಕ್ರಿಸನ ಭವನಗಳಿದ್ದವು. ಮುಖ್ಯ ರಸ್ತೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ಆ ಕಡೆಗೆ ಹೋದರೆ, ಅಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಶರಣು ದೊರೆಯುವ ಸಂಭವವಿದೆ ಎಂದು ಅವನು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಆಗ ಆ ಮಾರ್ಗವಾಗಿಯೂ ಅನೇಕ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳು ವೇಗವಾಗಿ ಆಗಮಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರ ಸೂಚನೆಯಾಗಿ ಗೊರಸಿನ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿಬಂತು.

ಪೃಥುಸೇನ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿಕೊಂಡು ನೋಡತೊಡಗಿದ. ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳ ತಂಡದ ಮುಂದೆ ಇದ್ದ ಅಗ್ನಿಕೇಶ ಮತ್ತು ಸಕೃದರು ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ವೇಗವಾಗಿ ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಮತ್ತು ಸಾಮಂತ ಓಕ್ರಿಸರ ಭವನಗಳಿಗೂ ಶತ್ರುಗಳು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆಂದು ಪೃಥುಸೇನ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡ. ಮಿತ್ರರ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇನ್ನು ಶರಣು ದೊರೆಯುವ ಸಂಭವ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ.

ಉಸಿರು ಬಿಗಿಹಿಡಿದು ಆ ಬೀದಿಯ ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಪೃಥುಸೇನ ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಅವನ ರೋಮರೋಮವೂ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ತಲೆಯಲ್ಲಿನ ಬೆವರು ಕಣಕಾಲಿನ ಮೂಲಕ ಹಾಯ್ದು ಹಿಮ್ಮಡಿಯನ್ನೂ ತಲುಪಿ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಗಾರರು ಸುತ್ತುವರಿದ ಪ್ರಾಣಿಯಂತೆ, ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಮೈಮುದುರಿಕೊಂಡು

ಅಡ್ಡಬೀದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಹಾಯ್ದು ನಗರದ ಹೊರವಲಯದತ್ತ ಅವನು ಧಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಮುಖ್ಯ ರಸ್ತೆಯನ್ನೂ, ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕನ್ನೂ ಕಂಡೊಡನೆಯೇ ಅವನು ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ತತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನ ಹೆಸರು ಹಿಡಿದು ಸವಾಲು ಹಾಕಿ ಭೇಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕರೆಗಳು ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಿಂದ ಕೇಳಿ ಬಂದು ಅವನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ರೋಮಾಂಚನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಸಹಾಯರಹಿತನೂ, ಶಸ್ತ್ರರಹಿತನೂ ಆಗಿದ್ದ ಅವನು ಜೀವಭಯದಿಂದ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದ.

ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ ಪೃಥುಸೇನ ಅಡ್ಡಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕು ಮೂಡಿದ ತರುವಾಯ ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಅಸಂಭವವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಅವನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಹತಾಶನಾಗತೊಡಗಿದ್ದ. ಹೀಗೆ ತಲೆ ಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಜೀವವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೇನಿದೆ ಎಂಬುದೂ ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಸಶಸ್ತ್ರ ಸೈನಿಕರು ತನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಅವನು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಈ ಅತ್ಯಾಚಾರಿಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದ. ತಾನು ಒಂಟಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಶಸ್ತ್ರಸಹಿತನಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಗೌರವಪೂರ್ಣವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾವನ್ನಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದ. ಆದರೆ ಈಗ ಬಲಿಪಶುವಿನಂತೆ ಕೊಲೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದನ್ನು ಅಥವಾ ಇಲಿಯಂತೆ ಬಿಲದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಜೀವವನ್ನುಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವನಿಗೆ ಬೇರಾವ ದಾರಿಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮದ್ಯದ ಪ್ರಭಾವ ಇಲ್ಲವಾಗತೊಡಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನ ಮೈಗೂ ಬಳಲಿಕೆಯುಂಟಾಗತೊಡಗಿತ್ತು. ಮೈಮನಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಅವನಿಗೆ ಬಳಲಿಕೆಯ ಹಾಗೂ ವಿಕಲತೆಯ ಅನುಭವವಾಗತೊಡಗಿತ್ತು.

ಪೂರ್ಣಮೆಯ ಚಂದ್ರ ದಿಗಂತವನ್ನು ಸೇರಿದ. ಮುಖ್ಯ ರಸ್ತೆಯ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದ್ದ ಭವನದ ನೆರಳಿನಿಂದಾಗಿ ನಗರದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲು ಕವಿದುಕೊಂಡಿತ್ತು. ಭಯದಿಂದ ತತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಹೆಜ್ಜೆಗಳೊಡನೆ ಮುಖ್ಯ ರಸ್ತೆಗೆ ಬಂದ ಪೃಥುಸೇನ, ಕಾಲುಗಳು ತನ್ನನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋದತ್ತ ನಡೆಯತೊಡಗಿದ. ಕತ್ತಲಲ್ಲಿಯೇ ಯಾವುದೋ ಪದ್ಯವನ್ನು ಗುನುಗುತ್ತ ಯಾವುದೋ ಮನುಷ್ಯಾಕೃತಿ ತನ್ನ ಎದುರಿಗೇ ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನುಕಂಡ. ಹತ್ತಿರ ಬಂದಾಗ, ಸ್ತೋತ್ರಪಾಠ ಮಾಡುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ವೈದ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠ ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕರೇ ಅವರೆಂಬುದನ್ನು ಪೃಥುಸೇನ ಗುರುತಿಸಿದ.

ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕರ ದೃಷ್ಟಿ ಪೃಥುಸೇನನತ್ತ ಹರಿಯಿತು. ಪೃಥುಸೇನನ ಶರೀರ ಈ ವೈದ್ಯ ಶ್ರೇಷ್ಠನ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ತಿಂಗಳುಗಳವರೆಗೆ ಇತ್ತು.

ಹೀಗಾಗಿ, ವೇಷ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ವೈದ್ಯ ಶ್ರೇಷ್ಠನಿಗೆ ಸಂದಿಗ್ಧ ಸಮಸ್ಯೆಯೇನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಅನುಮಾನದೂರವಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು : “ಆರ್ಯ, ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದೀರಿ ?... ಆ ದಿಕ್ಕು ಕ್ಲೇಶಕಾರಿಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಆರ್ಯನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳ ತಂಡ ಆ ದಿಕ್ಕಿನತ್ತಲೇ ಹೋಗಿದೆ.”

“ಪೂಜ್ಯ ಸ್ಥವಿರ !” ನಿರಾಶೆಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಪೃಥುಸೇನ ಉತ್ತರಿಸಿದ : “ಮೋಸಹೋಗಿ ಈಗ ನಿರಾಶ್ರಿತನೂ, ನಿಸ್ಸಹಾಯಕನೂ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳೂ, ಎಲ್ಲ ಎಡೆಗಳೂ ನನಗೆ ಈಗ ಕ್ಲೇಶಕಾರಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿವೆ. ಈಗ ಇದು ಕೇವಲ ಕಾಲದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ಈ ಕೊಲೆಗಡುಕರು ಮೋಸದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ತಮ್ಮ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಡವಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ನಾನು ಅವರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕುವುದೇ ತಡ - ಆ ಕೊಲೆಗಡುಕರ ಲಾಠಿ ನನ್ನ ತಲೆಗಾಗಿಯೇ ಕಾಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಪೂಜ್ಯ ಸ್ಥವಿರರೇ, ನಿಶ್ಚಿಂತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಿಸ್ಸಹಾಯಕನೂ, ಶರಣರಹಿತನೂ ಆಗಿ ಅಪಮಾನಪೂರ್ಣವಾದ ಸಾವಿನ ಹಾದಿಯನ್ನು ಎದುರು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.”

ಸ್ಥವಿರರು ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು. ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಕರುಣೆಯ ಚಿಹ್ನೆ ಇಣುಕುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಮಂದ್ರ ಆರ್ಧ್ರ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೇಳಿದರು : “ಮಗು ನೀನು ಶರಣು ಬಯಸುವೆಯಾದರೆ, ಎದುರಿಗೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಬುದ್ಧರಕ್ಷಿತ ಸಂಘಾರಾಮವಿದೆ. ಶರಣುಬೇಡಿ ಬಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ವಿಹಾರ ಶರಣು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅದು ಯುದ್ಧದ ದ್ವಂದ್ವ ಮತ್ತು ಶಾಸನಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮೇರೆಯನ್ನು ಮೀರಿನಿಂತಿದೆ.”

“ಕರುಣಾಳುವೆ, ಈಗ ಶರಣು ನೀಡಿದರೆ ಈ ಅಸಹಾಯಕ ಕೃತಾರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ”- ಪೃಥುಸೇನ ಕೈಚೋಡಿಸಿ ಆಸೆ ತುಂಬಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ.

* * *

ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬಂದ ಭೇರೀ ರವ ಹಾಗೂ ದುಂದುಭಿನಿನಾದದಿಂದ ಸಾಗಲದ ಜನಸಮೂಹದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಭಾಗ ಉಂಟಾಯಿತು. ಬೆದರಿದ, ಬೆಚ್ಚಿದ ಜನ ಗವಾಕ್ಷಗಳಿಂದ ಇಣುಕಿ, ಜಗಲಿಕಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಹೊರಬಂದು ಅಥವಾ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಈ ಘೋಷಣೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದರು :

“ತದ್ಗುಣನಿಧಾನರೂ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲಭೂಷಣರೂ, ಧರ್ಮರಕ್ಷಕ ಮಹಾ ಸಾಮಂತರೂ, ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕರೂ ಆದ ಶ್ರೀದೇವ ಸರ್ವಾರ್ಥರು ಭೂಮಿಯನ್ನು

ಪಾಪಮುಕ್ತವಾಗಿಸಿ, ಮದ್ರ ದೇಶದ ಕುಲವರ್ಗಗಳ ಅನುಮತಿಯ ಮೇರೆಗೆ ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರ ರಾಜದಂಡವನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆಚಾರ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠರೂ, ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರೂ, ಸಾಮಂತರೂ, ಮಹಾಪಂಡಿತರೂ ಆದ ರುದ್ರಧೀರರು ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಕುಲವರ್ಗಗಳ ಅನುಮತಿಯ ಮೇರೆಗೆ ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಂವಾಹಕರ ಹಾಗೂ ಸಚಿವರ ಹುದ್ದೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಮಂತಶ್ರೇಷ್ಠರೂ, ಅಗ್ರಹಾರಗಳ ಒಡೆಯರೂ ಆದ ಸಾಮಂತ ಕಾರ್ತವೀರರು ಮದ್ರಗಣ ರಾಜ್ಯದ ಕುಲವರ್ಗಗಳ ಅನುಮತಿಯ ಮೇರೆಗೆ ಸೇನಾಪತಿಯಾಗಿ ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಸೇನೆಯ ಆಡಳಿತವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಕುಲವರ್ಗಗಳ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತ, ಮದ್ರ ಗಣರಾಜ್ಯ ನ್ಯಾಯೋಚಿತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಇಡೀ ದ್ವಿಜಕುಲ, ಯವನರು, ಶೂದ್ರರು ಹಾಗೂ ದಾಸರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ರಾಜಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸತಕ್ಕದ್ದು !”

ಮ್ಲಚ್ಛರ ಆಡಳಿತದ ಚರಮ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ತಿಕ ಪೂರ್ಣಿಮೆಯ ಚಂದ್ರ ಅಸ್ತಂಗತನಾದ. ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸಾಗಲದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮ ಪುನಸ್ಸ್ಥಾಪಿತವಾದುದರಿಂದ ದ್ವಿಜಕುಲದ ಮಹಿಮೆ ನೆಲೆಗೊಂಡಿತು. ಮುಖ್ಯ ರಸ್ತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ನಾಲ್ಕೂ ಬೀದಿಗಳು ಕೂಡುವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಿಜ-ಸಾಮಂತರ ಸೈನಿಕರ ಶಸ್ತ್ರಗಳು ಹಾಗೂ ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣಗಳು ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಮಿಂಚುತ್ತಿದ್ದುವು. ಸಾಗಲ ನಗರದ ಈ ಹೊಸ ಶೋಭೆ ಜನಸಮುದಾಯದ ಒಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನೂ ಸಂತೋಷವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಮರ್ಮಾಂತಕ ಭಯವನ್ನೂ ನಿರುತ್ಸಾಹವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಿತ್ತು. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೇನೋ ಇದು ಕುತೂಹಲಮಿಶ್ರಿತ ಆತಂಕದ ವಿಷಯವಾಗಿತ್ತು, ಅಷ್ಟೆ.

ಸಾಗಲದ ರಾಜಮಾರ್ಗಗಳು, ರಸ್ತೆಗಳು, ಭವನಗಳು, ಉಪರಿಗೆಗಳು, ಕೊಳಗಳು, ಉದ್ಯಾನವನಗಳು ಎಲ್ಲ ಅವೇ ಆಗಿದ್ದುವು ; ಜನರೂ ಅವರೇ ಆಗಿದ್ದರು ; ಆದರೆ, ಆಡಳಿತದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾತ್ರ ಬದಲಾಗಿತ್ತು. ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಆತ್ಮವಿರುತ್ತದೆಂಬ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಾನುಗುಣವಾದ ಕಲ್ಪನೆಯ ಬಗೆಗಿನ ದ್ವಿಜಕುಲದ ನಿರುತ್ಸಾಹ ಹಾಗೂ ಹೀನವರ್ಗಗಳ ಉಚ್ಛ್ರಾಖಲತೆ - ಇವೆರಡೂ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠವಾದ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸ್ಥಾಪನೆಯಿಂದಾಗಿ ದೂರವಾದುವು. ಪ್ರೇಕ್ಷನ ನೀತಿ ಹಾಗೂ ಕೃಪೆಯಿಂದಾಗಿ ಧನಬಲದಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದು

ಬಂದು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯಸ್ಥಾನವನ್ನೂ, ಸೈನ್ಯಸಂಗ್ರಹಣಾಧಿಕಾರವನ್ನೂ ಪಡೆದಿದ್ದ ವೃತ್ತಿನಿರತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಹಾಗೂ ಶ್ರೇಣಿಗಳ ಮತ್ತು ಮಂಡಿಗಳ ವರ್ತಕಮುಖ್ಯರು ಅಧಿಕಾರಚ್ಯುತರಾದರು. ದ್ವಿಜಕುಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಉಳಿದಂತೆ ಅಗ್ರಹಾರಗಳ ಒಡೆಯರಾಗಿದ್ದ ಇತರ ವರ್ಗಗಳು ಆ ಹಕ್ಕನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡುವು. ಬೌದ್ಧವಿಹಾರಗಳೂ ಅಗ್ರಹಾರಗಳ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ವಂಚಿತವಾದುವು. ಹಾದಿ-ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಕಾಷಾಯ ವಸ್ತ್ರಧಾರಿಗಳಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಂಚುತ್ತಿದ್ದ ಮುಂಡಿತಶಿರಗಳನ್ನು ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಬೌದ್ಧಭಿಕ್ಷುಗಳ ತಂಡಗಳೂ ಬಹುಶಃ ಉಪ್ಪವಾಗಿಬಿಟ್ಟುವು. 'ಬುದ್ಧನಿಗೆ ಶರಣಾಗಿ' ಎಂದು ಎತ್ತರಿಸಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಆಹ್ವಾನ ನೀಡಿ ಕೆಳವರ್ಗದ ಜನಗಳ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಭಿಕ್ಷುಗಳ ಧ್ವನಿ ಮೆತುವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತು.

ಪ್ರೇಕ್ಷನ ಭವನವನ್ನೂ, ಅವನ ಕುಲವನ್ನೂ ಬೇರು ಸಹಿತವಾಗಿ ಭಸ್ಮ ಮಾಡಿಬಿಡುವಂಥ ಅಗ್ನಿಗೆ ಆಹುತಿ ಕೊಡಲಾಯಿತು. ಸಶಸ್ತ್ರ ಸೈನಿಕರ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದ ಬಾನೆತ್ತರದ ಉಪರಿಗೆಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ, ಅಗ್ನಿದೇವನ ಜಿಹ್ವೆ ನೆಕ್ಕೆ ಉಳಿದಿದ್ದ ಕಪ್ಪು ಆವಶೇಷಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಕ್ಷನ ಭವನದ ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ ಸುತ್ತಲೂ ಹರಡಿದ್ದ ಭಸ್ಮರಾಶಿಯ ಮಧ್ಯೆ ನಿಂತಿತ್ತು. ಪ್ರೇಕ್ಷನ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಅಭಿಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಯವನ ಸಾಮಂತರಾಗಿದ್ದ ಓಕ್ರಿಸ್ ಮತ್ತು ಮಾರ್ಥರು ಅಗ್ರಹಾರ ರೂಪದ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಹಾಗೂ ಸೈನ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಗಳಿಂದ ವಂಚಿತರಾದರು. ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯುವಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿ ಮೃತಪ್ರಾಯರಾಗಿದ್ದ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರು ತಮ್ಮ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಕೊಂಡೇ ಅರ್ಥವಾಗದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬುದ್ಧನ ವಚನಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತ ನಿರ್ವಾಣವನ್ನು ಎದುರುನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರನ ಸೈನಿಕರು ಸಾಗಲದ ಹಾದಿ-ಬೀದಿಗಳನ್ನೂ, ಭವನಗಳನ್ನೂ ಸೋಸಿಬಿಟ್ಟರು ; ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪೃಥುಸೇನ ಪತ್ತೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಪೃಥುಸೇನ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿದ್ದುದರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶಾಂತಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿತ್ತು. ಹಾವನ್ನು ಕೊಂದು, ಉಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹಾವಿನ ಮರಿಯನ್ನೇನಾದರೂ ಹಾಗೆಯೇ ಬಿಟ್ಟರೆ, ಅದೇ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಘಟಸರ್ಪವಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ಅವನ ಚಿಂತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು.

* * *

ಬುದ್ಧರಕ್ಷಿತ ಸಂಘಾರಾಮದಲ್ಲಿ ಶರಣನ್ನು ಪಡೆದ ಪೃಥುಸೇನ ಇಡೀ

ದಿನ ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕರ ಸಾಧನಾಗುಹೆಯ ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿರಾಹಾರಿಯಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದು ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಿದ್ದ. ರಾತ್ರಿಯ ಎರಡು ಯಾಮಗಳು ಕಳೆದ ಬಳಿಕ, ಸಂಘಾರಾಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಡಲು ಅವನು ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕರ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಬೇಡಿದ.

ಪೃಥುಸೇನನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಊಹಿಸಿದ ಸ್ಥವಿರರು ತಮ್ಮ ಸಹಜವಾದ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಅವನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು : “ಉದ್ದೇಶವೇನು, ಆರ್ಯ ?”

“ಪೂಜ್ಯರೆ, ಪ್ರಾಣಭಯದಿಂದ ಆರ್ತಮೂಷಿಕದಂತೆ ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯ ?” - ಪೃಥುಸೇನ ಉತ್ತರಿಸಿದ. “ಪೂಜ್ಯರೆ ದಯವಿಟ್ಟು ಅನುಮತಿ ಕೊಡಿ. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ವಿಜಯಿಯಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗಿದ್ದಾಗ, ನನ್ನ ಮೇಲೆ ದಯೆಯಿಟ್ಟು ಗಾಯನಗೊಂಡಿದ್ದ ನನ್ನ ಆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪಚಾರಮಾಡಿ ಪ್ರಾಣದಾನ ಮಾಡಿದ್ದಿರಿ. ಶತ್ರುವಿನಿಂದ ಸಂತ್ರಸ್ತನಾಗಿದ್ದಾಗ ಶರಣ ನೀಡಿ ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ನೀವು ನನಗೆ ಪ್ರಾಣದಾನ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ. ಎರಡು ಬಾರಿ ಪ್ರಾಣ ಉಳಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಪೂಜ್ಯರಿಗೆ ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಪೂಜ್ಯರೆ, ನನಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿ, ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಹೊರಹೋಗಿ ಶತ್ರುವನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಅವಕಾಶವೇನಾದರೂ ಇದೆಯೇ ಎಂದು ನೋಡುತ್ತೇನೆ. ಶತ್ರುವನ್ನು ಸೋಲಿಸುತ್ತೇನೆ ; ಇಲ್ಲವೇ ಆ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ ಬಲಿಗೊಡುತ್ತೇನೆ. ದೀನ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಹನನಕ್ಕೆಡೆಗೊಡುವುದು ನನಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ.”

ತನ್ನ ಬಳಿಯಿದ್ದ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟು ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು : “ಆರ್ಯ, ದೀನ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಹನನಕ್ಕೆಡೆಗೊಡುವುದು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಲ್ಲ. ಶತ್ರುವನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ವಿಚಾರವೇನೋ ಸರಿಯಾದುದೆ. ಆದರೆ, ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಶತ್ರುವನ್ನು ಸೋಲಿಸಬೇಕಾದರೆ, ಮೊದಲು ಅವನನ್ನು ಗುರುತಿಸಬೇಕು.”

“ಪೂಜ್ಯರೆ, ನಾನು ಶತ್ರುವನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಲ್ಲೆ !” ಸ್ಥವಿರರು ಮಾತಿನ ಆಶಯದ ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಹ ಉಂಟಾಗಿ ಅವರ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೇ ದಿಟ್ಟಿಸಿದ.

“ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಆರ್ಯ ಶತ್ರುವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಗುರುತಿಸಲಿ !” ತಮ್ಮ ಶಾಶ್ವತ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಸ್ಥವಿರರು ಹೇಳಿದರು.

ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಅಗಲಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಸ್ಥವಿರನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಪೃಥುಸೇನ

ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ.

“ಪೂಜ್ಯರೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು ?”

“ಆರ್ಯ, ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವನೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಶತ್ರುವಿರುತ್ತಾನೆ.”

“ಪೂಜ್ಯರೆ, ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಈಗ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ತರ್ಕವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಹೋರಾಡುವ ವಿಚಾರವನ್ನೀಗ ನಾನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.” ಕೊಂಚಕಾಲ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಪೃಥುಸೇನ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ : “ಪೂಜ್ಯರೆ ನನಗೆ ಸಂಘಾರಾಮದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಅನುಮತಿ ಕೊಡಿ.”

ಸ್ಥವಿರರ ಶಾಂತಮುಖ ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದಿನಿತೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ: “ಆರ್ಯ, ಜೀವರಕ್ಷಣೆಯ ವಿಷಯವನ್ನೇ ನಾನೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಆರ್ಯನು ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ರಕ್ತಪಾತವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸಂಘಾರಾಮದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿತ್ತೇ ಹೊರತು, ರಕ್ತಪಾತವನ್ನೆಸಗಲು ಹಾಗೂ ವಿಪತ್ತಿಕಾರಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಲು ಅನುಕೂಲಕರವಾದ ಅವಕಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿರಲಿ ಎಂದಲ್ಲ !”

ಪೃಥುಸೇನ ಮೂಕನಾಗಿ ಅವಿಚಲಿತವಾದ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥವಿರರ ಮುಖವನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತ ಇದ್ದ. ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಘಟನೆ ಕಾಣತೊಡಗಿತು - ಗಾಯಗೊಂಡು, ಸಾವು-ಬದುಕಿನ ಮಧ್ಯೆ ಉಯ್ಯಾಲೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕರು ತಮ್ಮ ಕೃಪಾಪೂರ್ಣ ಹಸ್ತಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣದಾನ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಅಂದೂ ಸ್ಥವಿರರ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಇದೇ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಲಾಸ್ಯವಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರ ಧ್ವನಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಇತ್ತು. ಸ್ಥವಿರರು ಆಶ್ಚರ್ಯನಿರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು : “ಆರ್ಯ, ನನ್ನ ಶಕ್ತಿಮೀರಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ, ನಿನ್ನ ಜೀವವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆ.”

ಪೃಥುಸೇನ ಉತ್ತರವನ್ನೇನೂ ಕೊಡದೆ ಇದ್ದರೂ, ಶ್ರವಣನೊಬ್ಬನನ್ನು ಕರೆದು ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣ್ಣುಹಂಪಲನ್ನು ತಂದಿರಿಸುವಂತೆ ಸ್ಥವಿರರು ಆದೇಶವಿತ್ತರು. ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಸ್ಥವಿರರ ಒತ್ತಾಯವನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಹೋದುದರಿಂದ, ಪೃಥುಸೇನ ಸ್ವಲ್ಪ ಫಲಾಹಾರಮಾಡಿದ.

ಅನೇಕ ರೋಗಿಗಳ ಸೇವೆ - ಶುಶ್ರೂಷೆಗಾಗಿ ಸ್ಥವಿರರು ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಸಾಗಲದ ಅನೇಕ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ನಗರದಲ್ಲಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಏನಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರು ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು. ನಗರದಲ್ಲಿ ರಕ್ತಪಾತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ

ಆಗದಿದ್ದರೂ, ಆಡಳಿತವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬದಲಾಗಿತ್ತು. ಪೃಥುಸೇನನ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಗಳೂ ಮಿತ್ರರೂ ಅವನಿಗೆ ಸಹಾಯ ನೀಡಲು ಸಮರ್ಥರಾದಂಥ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಈಗ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಭವನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು ಸ್ವತಃ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅವರಿಗೂ ವಿಪತ್ತನ್ನು ತರುವಂಥ ಸನ್ನಿವೇಶವಾಗಿತ್ತು. ರುದ್ರಧೀರನ ಸೈನಿಕರು ಪೃಥುಸೇನನಿಗಾಗಿ ಹಾದಿಬೀದಿಗಳನ್ನೂ, ನಗರದ ಹೊರವಲಯವನ್ನೂ ಶೋಧಿಸಿ ವಿಫಲರಾಗಿದ್ದರು. ಒಳಸಂಚಿನ ಸೂಚನೆ ಅವನಿಗೆ ಮೊದಲೇ ಗೊತ್ತಾಗಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಭವನದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು, ಗೋಡೆಯನ್ನು ಹಾರಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಊಹಿಸಿದ್ದರು. ದಾರ್ವದ ರಾಜನಿಂದ ಕಸಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಅಗ್ರಹಾರಗಳತ್ತ ಪೃಥುಸೇನ ಭದ್ರವೇಷದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಅನುಮಾನವೂ ಅವರಿಗಿತ್ತು. ರುದ್ರಧೀರನ ಮತ್ತು ಸಾಮಂತ ಸರ್ವಾರ್ಥನ ಚರರು ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅವನನ್ನು ಅರಸುತ್ತ ಹೊರಟಿದ್ದರು.

ಸ್ಥವಿರರ ರಮಾತುಗಳಿಂದ ವಿಶೇಷ ಸಮಾಧಾನವೇನೂ ದೊರೆಯದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಪೃಥುಸೇನ ಅಸಂತೋಷದಿಂದಲೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ : “ಪೂಜ್ಯರೆ, ಬೇಟೆಗಾರನ ಕೈಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ ಕುಂಟು ಪ್ರಾಣಿಯಂತೆ ಈ ಗುಪ್ತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಜೀವನದ ಉಳಿದ ಅವಧಿಯನ್ನು ದೈನ್ಯಕಾತರತೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕಳೆಯಬೇಕೇನು ?”

“ಕಾತರತೆ ಮತ್ತು ನಿರುತ್ಸಾಹ ವೀರಪುರುಷರಿಗೆ ಶೋಭೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ !” - ಸ್ಥವಿರರು ಉತ್ತರಿಸಿದರು.

“ಪೂಜ್ಯರೆ, ರಕ್ತಪಾತ ಮತ್ತು ಹಿಂಸೆಯ ಭಯದಿಂದಾಗಿ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಹೇಗೆ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾಗಿ ಕುಳಿತಿರಲಿ ? ಶತ್ರುವಿನೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನನಗೆ ಬೇರಾವ ದಾರಿಯಿದೆ ?” - ಪೃಥುಸೇನ ವ್ಯಾಕುಲ ಪೂರ್ಣ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ವಿನಂತಿಸಿಕೊಂಡ.

“ಆರ್ಯ, ರಕ್ತಪಾತ ಶತ್ರುವನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ಯಶಸ್ವೀ ಉಪಾಯವಲ್ಲ. ಶಸ್ತ್ರದಿಂದ ಶತ್ರುವನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಹುದು ; ಅವನನ್ನು ಕೆಲಕಾಲದವರೆಗೆ ವಶದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡಿರಬಹುದು ; ಆದರೆ, ಅವನನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕೊಂದರೆ, ಅವನು ಇಲ್ಲದಂತಾದರೆ, ಅದನ್ನು ಗೆಲುವೆಂದೇನೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯ ಸಾವಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೋಲನ್ನು ಹೇಡಿತನದ ಹಾಗೂ ಸೇಡಿನ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ದಮನಕಾರಿ ಶತ್ರುವಿನ ಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗಿದಾಗ ಪರಾಜಯಗೊಂಡಿದ್ದ ಶತ್ರು ಸೇಡುತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆರ್ಯ,

ಇಂಥ ದಮನವೂ ಗೆಲುವಲ್ಲ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ರಕ್ತಪಾತವೇನೋ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದೆ ; ಆದರೆ, ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ವಿಜಯವನ್ನೆಂದೂ ಸಾಧಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ಬಗೆಯ ಗೆಲುವು ಕೇವಲ ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಸೇಡಿನ ಹೊಸ ಸಸಿಯ ಬೀಜ ಮಾತ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆರ್ಯ, ಯೋಚಿಸಿನೋಡು, ಶತ್ರುವಿನ ಹೆಣವನ್ನು ಕಂಡು ಯಾರೂ ಹೆದರುವುದಿಲ್ಲ. ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಶರೀರವೇ ಅಥವಾ ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವನೆಯೇ?” - ಸ್ಥವಿರರು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು.

“ಹಾಗಿದ್ದರೆ, ಆರ್ಯ, ಶತ್ರುವಿನ ಶರೀರವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವನೆಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ನಿಜವಾದ ಗೆಲುವು ಅಡಗಿರುತ್ತದೆ ಎಲ್ಲವೆ! ತಥಾಗತನು ದೇವದತ್ತನ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ, ಧರ್ಮಘೋಷನು ಸಮ್ರಾಟ ಅಶೋಕನ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ, ಅರ್ಹಂತ ನಾಗಸೇನನು ಸಮ್ರಾಟ ಮಿಲಿಂದನ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಗೆದ್ದಂತೆ ನಾನೂ ಆರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರನನ್ನು ಗೆಲ್ಲಬೇಕಲ್ಲವೇ?” ಸ್ಥವಿರರು ಮೌನವಾಗಿ, ನಗೆಬೀರುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪೃಥುಸೇನನತ್ತ ನೋಡುತ್ತ ಇದ್ದರು.

ಪೃಥುಸೇನ ಒಮ್ಮೆ ಸ್ಥವಿರರ ಶಾಂತ ಸ್ಮಿತನದನವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ, ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ತಲೆ ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತ ಇದ್ದ. ಸ್ಥವಿರರು ಹೇಳುತ್ತ ಹೋದರು: “ಆರ್ಯ, ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಇರುವ ಶತ್ರುಗಳು ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ? ಯಾರು? ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಇವೆಲ್ಲ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ; ಇವನ್ನು ಅವನು ತಿಳಿಯಲೂ ಆರ. ಆಯುಧದಿಂದ ಅವನು ಎಷ್ಟು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ತಾನೆ ಕೊಲ್ಲಬಲ್ಲ? ಅಶ್ವಾರೂಢನಾಗಿ ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಆರ್ಯನು ನೋಡಿ ಒಮ್ಮೆ ಸಾಗಲದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಜಯಘೋಷ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂದು ಆರ್ಯನನ್ನು ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಾಗ ಜನಸಮುದಾಯ ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಆರ್ಯನ ಶತ್ರುಗಳಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೇ ? ಆರ್ಯನೇನಾದರೂ ಅವರಿಗೆ ಹಾನಿಯನ್ನೆಸಗಿದ್ದನೆಯೇ?... ದಾರ್ವವಿಜಯದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರಸನ ಅನೇಕ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಆರ್ಯನು ಕೊಲ್ಲಲಿಲ್ಲವೆ? ಅವರಲ್ಲ ಆರ್ಯನ ಶತ್ರುಗಳಾಗಿದ್ದರೆ? ಆರ್ಯನು ಅವರನ್ನು ಎಂದೂ ನೋಡಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ ; ಅವರೂ ಆರ್ಯನನ್ನು ಎಂದೂ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಶತ್ರುತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದುದು ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವನೆ ಹಾಗೂ ಶತ್ರುತ್ವದ ಬಗೆಗಿನ ನಂಬಿಕೆ. ಆರ್ಯ, ಹಗೆತನ ಕೇವಲ ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವನೆ.

“ಆರ್ಯ, ಶತ್ರುವಿನೆದುರು ಸೋಲನ್ನೊಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವವನು ಹಾಗೂ ಶತ್ರುವನ್ನು

ಕೊಲ್ಲಲು ಹೋಗುವವನು - ಇಬ್ಬರೂ ಶತ್ರುವಿನ ಬಗೆಗಿನ ಭಯದಿಂದಾಗಿಯೇ ಹೀಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆರ್ಯನು ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದರೆ ತಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ, ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಸಂಚಕಾರ ಬಂದೀತೆಂಬ ಭಯದಿಂದಲೇ ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರರು ಆರ್ಯನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಗ್ರಾಹಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ ; ಆರ್ಯನ ಬಗೆಗಿನ ಭಯದಿಂದ ಅವರು ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆರ್ಯ, ಭಯಭೀತನಾಗುವಂಥ, ತ್ರಾಸಗೊಳ್ಳುವಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂದಿಗೂ ವೀರನೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾರಿಗೆ ಯಾರ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲವೋ ಯಾರತ್ತಣಿಂದಲೂ ಯಾರಿಗೆ ಯಾವುದೇ ತ್ರಾಸವೂ ಇಲ್ಲವೋ ಆತನೇ ವೀರ, ಆತನೇ ಸಾಹಸಿ.

“ಆರ್ಯ, ನಿನ್ನನ್ನು ಕಂಡರೆ ಯಾರು ಹೆದರುತ್ತಾರೋ ಅವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ನೀನೂ ಹೆದರುತ್ತೀಯೆ. ಶಕ್ತಿವಂತನಾಗಿರುವವನ ಭಯ ಸುಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಶಕ್ತಿಹೀನನಾಗಿರುವವನ ಭಯ ಜಾಗೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಭಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿದ್ದರೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಭಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಭಯದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿರುವವನೇ ನಿರ್ಭಯಿ. ನಿನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಭಯ ಭೀತನಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವನು ಭಯಭೀತನಾಗಿರುವುದೇ ನಿನ್ನ ಭಯದ ಗುಪ್ತ ಬೀಜವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅನುಕೂಲಕರವಾದ ನೆಲ ಮತ್ತು ವಾಯುಗುಣ ದೊರೆತೊಡನೆಯೇ ಭಯದ ಆ ಬೀಜ ಯಾವುದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಾದರೂ ಮೊಳಕೆ ಒಡೆಯಬಹುದು. ಆರ್ಯ, ಇಂಥ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಅಭಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗದೆ ಭಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ; ಇತರರ ಭಯಕ್ಕೆ ಹೋಗೋ ಹಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಭಯಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಶಕ್ತಿ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಲಾರದು. ಆರ್ಯ, ದುಃಖದ ಸಾಧನಗಳನ್ನೂ, ಕಾರಣಗಳನ್ನೂ ಕಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸುಖದ ಕನಸನ್ನು ಕಾಣುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಭ್ರಮೆಯ ಹಾದಿಯ ಪಥಿಕನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಸುಖದ ಇಂಥ ಇಚ್ಛೆ ದರಿದ್ರನ ಮನೋಭಿಲಾಷೆಯಂತೆ ಕ್ಲೇಶ ಮಾತೃಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.”

ಬೆಳಿಗ್ಗೆ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಅಥವಾ ಸಂಜೆ, ಭಿಕ್ಷಾಟನೆಯ ಹಾಗೂ ರೋಗಿಗಳ ಸೇವೆ-ಶುಶ್ರೂಷೆಯ ಅನಂತರ ಅವಕಾಶ ದೊರೆತಾಗ ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕರು ಪೃಥುಸೇನನ ಬಳಿ ಬಂದು ಕುಳಿತು ಮಾತುಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂದು ಪಕ್ಷ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಳೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಮುನ್ನವೇ, ಯುದ್ಧ ಹೂಡುವ ಸಲುವಾಗಿ ಸಂಘಾರಾಮದಿಂದ ಹೊರಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಪೃಥುಸೇನ ತ್ಯಜಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಅನಾಸಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಚಿರಂತನ ಸುಖದಂಥ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ

ಸ್ಥವಿರರನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ, ಅವರ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ಮೌನವಾಗಿ ಆ ಬಗ್ಗೆಯೇ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ವೃಥೆ ಹಾಗೂ ಚಿಂತೆಯ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಅವನ ಮುಖದಿಂದ ದೂರವಾಗತೊಡಗಿದುವು. ಸ್ಥವಿರರ ಉಪದೇಶ ಅವನಿಗೆ ಕ್ಲೇಶ ಹಾಗೂ ಹಿಂಸೆಯ ಕಾರಣವಾಗಿ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಉತ್ಸುಕತೆ ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ, ಕೈಜೋಡಿಸಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಅವನು ಸ್ಥವಿರರ ಉಪದೇಶಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ.

ಒಂದು ಸಂಜೆ ಸ್ಥವಿರರ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಕೇಳಿದ ತರುವಾಯ ಪೃಥುಸೇನ ಅವರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿನಂತಿಸಿಕೊಂಡ : “ಪೂಜ್ಯರೆ, ಸಾರ್ವಭೌಮ ಮೈತ್ರಿಯ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಈ ಸೇವಕ ಚಿರಂತನ ಸುಖದ ಹಾದಿಯ ಪಥಿಕನಾಗಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಪೂಜ್ಯರೆ, ಈ ಸೇವಕನಿಗೆ ತಥಾಗತರ ಧರ್ಮದ ವೇಷವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿ ; ತ್ರಿಶರಣದ ಕಕ್ಷೆಗೆ ದಯವಿಟ್ಟು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ.”

ಸ್ಥವದನರಾಗಿದ್ದ ಸ್ಥವಿರರು ಉತ್ತರಿಸಿದರು : “ಆರ್ಯ, ಅದಕ್ಕೂ ಕಾಲ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಪರಿಗ್ರಹದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರಿಂದಲೂ ಏನನ್ನೂ ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಲಭಿಸುವ ಸುಖದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಯಾರೂ ವಂಚಿಸಲಾರರು. ಆಯುಷ್ಮಂತನೆ, ಅದಕ್ಕೂ ಕಾಲ ಬರುತ್ತದೆ.”

ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಪೃಥುಸೇನ ಭಿಕ್ಷುಗಳ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಶೀಲಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸತೊಡಗಿದ.

* * *

ಸಾಗಲದ ವಿಹಾರಗಳ ಹಾಗೂ ಭಿಕ್ಷುಸಂಘಗಳ ನೇತಾರರಾಗಿದ್ದ ಸಂಘ ಸ್ಥವಿರ ಅರ್ಹಾಂತ ಧರ್ಮರಕ್ಷಿತರಿಂದ ಸಂದೇಶ ಬಂದಿದ್ದುದರಿಂದ, ವೃದ್ಧ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕರು ಮಧ್ಯಾಹ್ನೋತ್ತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರ ಮುಂದೆ ಉಪಸ್ಥಿತರಾದರು.

ಅಭಿಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಡಗಿದ ಸಂಕಟಕರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಾಗಿ ಅರ್ಹಾಂತ ಸಂಘಸ್ಥವಿರ ಧರ್ಮರಕ್ಷಿತರು ತುಂಬ ಚಿಂತಿತರಾಗಿದ್ದರು. ನಗರದಲ್ಲಿ ದುಂದುಭಿ ನಾದದ ಮೂಲಕ ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷ ಸಾಮಂತಶ್ರೇಷ್ಠ ಶ್ರೀದೇವ ಸಮರ್ಥರು ಘೋಷಿಸಿದ್ದ ಆಜ್ಞೆಯ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವರು ಉದ್ವಿಗ್ನರಾಗಿದ್ದರು. ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಹೀಗೆಂದು ಘೋಷಣೆ ಹೊರಡಿಸಿದ್ದರು : “...ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮಘಾತಕನಾಗಿದ್ದ ದಾಸಪುತ್ರ ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿ ಅಥವಾ ಮೃತಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಲದ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದ ನಾಗರಿಕನಿಗೆ ಗಣರಾಜ್ಯದ ಕೋಶದಿಂದ ಐದುನೂರು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನೂ, ಅಗ್ರಹಾರದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗ್ರಾಮವನ್ನೂ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಗಣರಾಜ್ಯದ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿ ಧರ್ಮಘಾತಕನಾದ

ದಾಸಪುತ್ರ ಪೃಥುಸೇನನಿಗೆ ಶರಣ ನೀಡಿರುವ ನಾಗರಿಕನಿಗೆ ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನ ಮರಣದಂಡನೆಯ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ.”

ವಿನಯದ ನಿಯಮಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಪಂಚ-ಅಂಗಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡಿ ಸಂಘಸ್ಥವಿರ ಧರ್ಮರಕ್ಷಿತರಿಗೆ ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕರು ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಸಂಘಸ್ಥವಿರರು ಕೃಪಾಹಸ್ತವನ್ನೆತ್ತಿ ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕರಿಗೆ ಆಯುರಾರೋಗ್ಯ ಲಭ್ಯವಾಗಲೆಂದು ಹಾರೈಸಿದರು. ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕರು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಮಂಡಿಯೂರಿ ಕುಳಿತು, ಆದೇಶ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಸಂಘಸ್ಥವಿರರ ಆದೇಶದಂತೆ ಚೀವುಕರು ಕುಶಾಸನವೊಂದರ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು. ಸಂಘಸ್ಥವಿರರ ಚಿಂತೆಯ ಕಾರಣವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಊಹಿಸಿದ್ದರೂ, ಅವರೇ ಮಾತನಾಡಲಿ ಎಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಮನಸ್ಸಿನ ಉದ್ವಿಗ್ನತೆಯ ಕಾರಣವನ್ನು ಸಂಘಸ್ಥವಿರರು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿಯೇ ಸೂಚಿಸಿದರು - “ಅಭಿಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಒದಗಿರುವ ಸಂಕಟವೇನೆಂಬುದು ಆಯುಷ್ಮಂತರಿಗೆ ತಿಳಿದಿದೆಯಷ್ಟೆ ?”

ಚೀವುಕರು ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸಿದರು : “ಪೂಜ್ಯರೆ, ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಕಟವೇನೂ ಒದಗುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶ್ವಾಸ ತೋರುವ ಜನ ಭಯಭೀತರಾಗಿ ಸಂಕಟವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಧರ್ಮ ಒಮ್ಮೆ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಖ್ಯೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ನಂಬಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಕಮ್ಮಿ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರಬಹುದೆಂಬುದು ಈ ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.”

ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕರ ಉತ್ತರದ ಬಗ್ಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಆಲೋಚಿಸಿ ಸಂಘ ಸ್ಥವಿರರು ಹೀಗೆಂದರು : “ನಾನು ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಚಿಂತೆಯ ಪ್ರಸಂಗ ಯಾವುದೆಂಬುದು ಆಯುಷ್ಮಂತರಿಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ. ಆಯುಷ್ಮಂತರು ರಾಜ್ಯದ ಘೋಷಣೆಯ ವಿಚಾರವನ್ನು ಕೇಳಿರಬೇಕಲ್ಲವೆ?”

“ಪೂಜ್ಯರ ಚಿಂತೆಗೆ ಕಾರಣವೇನಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಊಹಿಸಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ಘೋಷಣೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ.” - ಚೀವುಕರು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು.

“ರಾಜ್ಯದ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿರುವ ಪೃಥುಸೇನ ಬುದ್ಧರಕ್ಷಿತ ಸಂಘಾರಾಮದಲ್ಲಿ ಶರಣ ಪಡೆದಿರುವುದು ಈ ಸಂಕಟಕರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿಧರ್ಮಕ್ಕೂ ಸಂಘಕ್ಕೂ ಆಪತ್ತನ್ನು ತಂದೊಡ್ಡಿದೆ. ರುದ್ರಧೀರ ಅಭಿಧರ್ಮದ್ವೇಷಿಯೆಂಬುದು ಆಯುಷ್ಮಂತರಿಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇದೆ.”

“ಪೂಜ್ಯರೆ, ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಶರಣಾಗತನಿಗೆ ಶರಣ ನೀಡುವುದು ಆಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಶರಣಾಗತರಿಗೆ ಶರಣ ನೀಡಬೇಕೆಂಬುದು ಅಭಿಧರ್ಮದ ಆದೇಶವೇ ಆಗಿದೆ.”

“ಆದರೆ, ಆಯುಷ್ಮಂತರೆ,” ಸಂಘಸ್ಥವಿರರ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಚಿಂತೆಯ ಗೆರೆಗಳು ಗಾಢವಾದುವು : “ಸಂಘದ ಹಾಗೂ ಧರ್ಮದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಈಗ ಇನ್ನೊಂದು ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಉಪವಾಸ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾದುದಾದರೂ ರೋಗಿಷ್ಯಶರೀರಿಯಾದ ಉಪವಾಸ ಸೂಕ್ತವಾದುದಲ್ಲ.”

“ಸಂಘ-ಸ್ಥವಿರರು ಅನುಮತಿ ಇತ್ತರೆ, ಭಿಕ್ಷು ವಿನಂತಿಮಾಡಬಯಸುತ್ತಾನೆ” - ಎಂದು ಚೀವುಕರು ಕೈಚೋಡಿಸಿ ಅರ್ಹಂತ ಧರ್ಮರಕ್ಷಿತರತ್ತ ನೋಡಿದರು.

ತಲೆದೂಗಿ ಸಂಘಸ್ಥವಿರರು ಅನುಮತಿ ನೀಡಿದಾಗ ಚೀವುಕರು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದರು : “ಪೂಜ್ಯರೆ, ಬಾಯಾರಿಕೆಯುಂಟಾದಾಗಲೇ ನೀರಿನ ವಿಶೇಷ ಉಪಯೋಗ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ, ಸಂಕಟಕರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಧರ್ಮ ಪಾಲನೆಗೂ ಮಹತ್ವ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.”

“ಆದರೆ, ಒಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ರಕ್ಷಣೆಗಿಂತಲೂ ಸಂಘದ ರಕ್ಷಣೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾದುದು” - ಚೀವುಕರ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ಧರ್ಮರಕ್ಷಿತರು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದರು.

“ಪೂಜ್ಯರೆ, ಬೋಧಿಸುತ್ತರು ತಾವು ಶರಣ ನೀಡಿದ್ದ ಸಣ್ಣ ಹಕ್ಕಿಯೊಂದರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಶರೀರದ ಮಾಂಸವನ್ನೇ ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದರು. ಆ ಅಕಿಂಚನ ಶರಣಾಗತ ಪಕ್ಷಿಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಶರೀರವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಅವರ ಶರೀರದ ಮಹತ್ವ ಬುದ್ಧತ್ವ ಹಾಗೂ ಧರ್ಮ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿತ್ತು. ಶರಣಾಗತನಿಗೆ ಶರಣ ನೀಡುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಧರ್ಮದ ರಕ್ಷಣೆಯ, ಸಂಘದ ರಕ್ಷಣೆಯ ಮಹತ್ವ ಅಡಗಿದೆ ಎಂದು ಈ ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಅರಿವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಸಂಘದ ಶರೀರ ಸಂಕಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿಯೂ ಧರ್ಮದ ಏಳಿಗೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ : ಶರಣಾಗತನನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು ಸಂಘದ ಶರೀರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಮೋಹವನ್ನು ತೋರಿದರೆ, ಅದು ಧರ್ಮದ ಹಾನಿಗೇ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.”

ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ ಆಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದ ಸಂಘಸ್ಥವಿರರು ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕರನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಹೇಳಿದರು : “ಆಯುಷ್ಮಂತರೆ, ಆಲೋಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯ ಉಂಟಾದರೆ, ಆಗ

ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಮಾರ್ಗ ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ಸಂಘ-ಸಭೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕೆಂದು 'ವಿನಯ'ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ಆಯುಷ್ಯಂತರ, ಉಗ್ರ ಸಂಕಟ ಎದುರಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಸಂಘಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಈ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಹೊರಗೆಡುವುವುದೂ ವಿಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು." ಆಯುಷ್ಯಂತರ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ಸಂಘಸ್ಥವಿರಲು ತಮ್ಮ ಆಲೋಚನೆಯನ್ನೂ, ಆದೇಶವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿದರು.

ಸ್ಥವಿರ ಚೇವುಕರು ತಲೆ ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಅನಂತರ ಸಂಘ ನಾಯಕರಿಗೆ ವಿನಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಂದಿಸಿ, ಅವರ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಬುದ್ಧರಕ್ಷಿತ ಸಂಘಾರಾಮಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದರು.

ಕರುಣೆ ಹಾಗೂ ಸ್ನೇಹದ ಭಾವನೆಗಳಿಂದ ಸದಾ ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥವಿರ ಚೇವುಕರ ಮುಖ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತ್ತು. ದ್ವಂದ್ವಾತೀತರಾಗಿದ್ದ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರವಾದ ದ್ವಂದ್ವಕ್ಕೆ ಎಡೆದೊರೆತಿತ್ತು. ಸಂಘಸ್ಥವಿರರ ಆದೇಶವನ್ನೂ ಕಡೆಗಣಿಸಿ, 'ವಿನಯ'ದ ನಿಯಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಚಿತ್ತವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಿ, ಕರ್ತವ್ಯದ ಮಾರ್ಗ ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ರಾತ್ರಿಯ ಮೂರನೆಯ ಯಾಮ ಕಳೆಯುವವರೆಗೂ ಅವರು ಬುದ್ಧನ ಮೂರ್ತಿಯ ಎದುರಿಗೆ ಕುಳಿತು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಬುದ್ಧನ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಚಿಂತನೆಮಾಡಿ ಸ್ಥವಿರರು ತಾವು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಮಾರ್ಗ ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡರು. ತುಪ್ಪದ ದೀಪದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಬುದ್ಧನ ಮೂರ್ತಿಯ ಉಜ್ವಲ ಮುಖಮಂಡಲದತ್ತಲೇ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿದ್ದ ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಈಗ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯಿಂದ ಅರಳಿತು. ಬುದ್ಧನ ಮೂರ್ತಿಯ ಎದುರಿಗೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಹಣೆಯಿಟ್ಟು ಅವರು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರು.

ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೂ ಮೊದಲೇ ಚೇವುಕರು ಪೃಥುಸೇನನಿದ್ದ ಗುಹೆಯ ಮುಂದೆ ಬಂದು ನಿಂತರು. ಪೃಥುಸೇನ ಆಲೋಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದ. ಸ್ಮಿತವದನರಾಗಿದ್ದ ಸ್ಥವಿರರು ಎದುರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನು ಗೌರವದಿಂದ ಆಸನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದು ನಿಂತು ಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ.

“ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ದ್ವಂದ್ವವಿದೆಯೇ, ಆಯುಷ್ಮಾನ್ ?” - ಕೃಪಾಹಸ್ತವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ, ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾತನಾಡಿದರು.

“ಇಲ್ಲ ಪೂಜ್ಯರೆ ! ಪೂಜ್ಯರ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಈ ಉಪಾಸಕ ಈಗ ದ್ವಂದ್ವ ಮುಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ” - ತಲೆಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ಪೃಥುಸೇನ ಉತ್ತರಿಸಿದ.

“ಹೆದರಿಕೆ ಏನಾದರೂ ಉಳಿದಿದೆಯೇ, ಚಿರಂಜೀವಿ ?”

“ಇಲ್ಲ ಪೂಜ್ಯರೆ !”

“ಚಿರಂಜೀವಿ, ನಿನಗೆ ಶತ್ರುಗಳು ಯಾರಾದರೂ ಇದ್ದಾರೆಯೇ ?”

“ಪೂಜ್ಯರ ದಯೆಯಿಂದಾಗಿ ನಾನು ಶತ್ರುರಹಿತನಾಗಿದ್ದೇನೆ.”

“ಆಯುಷ್ಮಾನ್, ಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರರ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹೋಗೋಣವೇ ?”

“ಪೂಜ್ಯರೆ, ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರನ ಮನೆಗಾದರೂ ಸರಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಸರಿ, ತಮ್ಮ ಆದೇಶದಂತೆ ಹೋಗಿಬರಲು ನಾನು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದೇನೆ.”

“ಆಯುಷ್ಮಾನ್ ನಿನ್ನ ಇಚ್ಛೆ ಈಡೇರುತ್ತದೆ. ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾಗು.

ಹೊಸ ಶ್ರಮಣನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಸಂನ್ಯಾಸ ನೀಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕೂಡಲೇ ಮಾಡುವಂತೆ ಬುದ್ಧರಕ್ಷಿತ ಸಂಘಾರಾಮದ ಭಿಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಸ್ಥವಿರ ಚೇವುಕರು ಆದೇಶವನ್ನಿತ್ತರು.

ಮುಂಡಿತೆರಿನೂ, ಕಾಷಾಯ ವಸ್ತ್ರಧಾರಿಯೂ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನೂ ಆಗಿದ್ದ ಪೃಥುಸೇನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕ್ಕೂ ಮೊದಲೇ ಸ್ಥವಿರ ವೈದ್ಯ ಚೇವುಕರೊಂದಿಗೆ ಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಬುದ್ಧರಕ್ಷಿತ ಸಂಘಾರಾಮದಿಂದ ಹೊರನಡೆದ.

* * *

ವಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮದ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರೂ, ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಂವಾಹಕರೂ ಆಗಿದ್ದ ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರರ ಭವನದ ಬಳಿ ಸಶಸ್ತ್ರ ಸೈನಿಕರು ಕಾವಲಿದ್ದರು. ಅದರ ಸಿಂಹದ್ವಾರದ ಬಳಿ ವೈದ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠ ಸ್ಥವಿರ ಚೇವುಕರು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಭಿಕ್ಷುವಿನೊಂದಿಗೆ ಹಾಜರಾಗಿದ್ದರು.

“ಪೂಜ್ಯರೆ, ಭಂಡಾರಗೃಹದಿಂದ ಭಿಕ್ಷೆ ಬರುವವರೆಗೆ ತಾವು ದಯವಿಟ್ಟು ಕಾಯಬೇಕು” ಎಂದು ಪ್ರತಿಹಾರಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕ ಅವರಲ್ಲಿ ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡ.

“ಭದ್ರ, ಇಂದು ಆಚಾರ್ಯರ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ನಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆ” ಎಂದು ಸ್ಮಿತವದನರಾಗಿದ್ದ ಸ್ಥವಿರರು ದ್ವಾರಪಾಲಕನಿಗೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳಿದರು.

“ಪೂಜ್ಯರೆ ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಭವನದೊಳಕ್ಕೆ ಯಾರನ್ನೂ ಬಿಡಬಾರದೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಆದೇಶವಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ” ಎಂದು ಪ್ರತಿಹಾರಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮೆ ಕೋರಿದ.

“ಭದ್ರ ಭಿಕ್ಷು ಚೀವುಕ ಹಾಗೂ ಅವರ ಜೊತೆಗಿರುವ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಭಿಕ್ಷು ಆಶೀರ್ವಾದವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ನಿವೇದಿಸು.” – ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯೊಡನೆ ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕರು ಅವನನ್ನು ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿದರು.

ಆಸ್ಥಾನದಿಂದ ಅನುಮತಿ ದೊರೆತ ಮೇಲೆ, ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕರು ತಮ್ಮ ಜೊತೆಗಿದ್ದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಭಿಕ್ಷುವಿನೊಂದಿಗೆ ಆಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು. ಶಸ್ತ್ರಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿದ್ದ ಪ್ರತಿಹಾರಿಯೂ ಅವರೊಡನೆ ಇದ್ದ.

ಅನೇಕ ತಾಡಪತ್ರಗಳನ್ನೂ, ಭೂರ್ಜಪತ್ರಗಳನ್ನೂ ತಮ್ಮೆದುರಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಲೇಖಕರಿಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಅನೇಕ ನಿರ್ದೇಶನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಬರೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಭಿಕ್ಷುಗಳು ಎದುರಿಗೆ ಬಂದಿರುವದನ್ನು ಕಂಡ ಆಚಾರ್ಯರು ಆಸನದಿಂದೆದ್ದು ಕೈಜೋಡಿಸಿ ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು : “ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧನರ ಮಗನಾದ ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರ ಮದ್ರದ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ವೈದ್ಯರೂ ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಆದ ಸ್ಥವಿರ ಚೀವುಕರಿಗೆ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ.” ಸ್ಥವಿರದ ಜೊತೆಗಿದ್ದ ಭಿಕ್ಷುವಿಗೂ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೀಗೆಂದರು : “ಅಪರಿಚಿತ ಶ್ರಮಣರೂ ದಯವಿಟ್ಟು ಈ ಗೃಹಸ್ಥನ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.”

ಇಬ್ಬರು ಭಿಕ್ಷುಗಳೂ ಆಸನಸ್ಥರಾದಮೇಲೆ ಆಚಾರ್ಯರೂ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು “ನನ್ನಿಂದ ಏನು ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಥವಿರರು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಬೇಕು” ಎಂದು ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡರು.

“ಆರ್ಯ, ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಸೇವೆ ಭಿಕ್ಷೆ ಮಾತ್ರವೇ.” ಎಂದು ನುಡಿದ ಸ್ಥವಿರರು, “ಆಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನ ಬಯಕೆ ಏನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲಿ” ಎಂದರು.

“ಪೂಜ್ಯರೆ, ಶರೀರ ರೋಗಗ್ರಸ್ತವಾದಾಗ ವೈದ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠರ ಕೃಪೆಯ ಆಶೀರ್ವಾದ ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ” – ಮುಗುಳ್ಳುಕ್ಕು ಆಚಾರ್ಯರು ಪುನಃ ವಂದಿಸಿದರು.

ಸ್ಥವಿರರೂ ಮುಗುಳ್ಳುಕ್ಕುರು : “ಶಾರೀರಿಕ ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೂ ಮಾನಸಿಕ ಕ್ಲೇಶ ಇರಬಹುದಲ್ಲವೆ, ಆರ್ಯ ?”

“ಪೂಜ್ಯರೆ, ಸ್ವತಃ ಲೋಕವನ್ನೇ ತ್ಯಜಿಸಿರುವವರು ಇತರರಿಗೆ ಏನು ತಾನೆ ಕೊಟ್ಟಾರು ?” – ಸ್ಥವಿರರ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಪರಿಹಾಸ ಮಾಡುತ್ತ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೀಗೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು.

ಸ್ಥವಿರರ ಮುಖದ ಮೇಲಿನ ಮುಗುಳ್ಳುಗೆಯ ಕಾಂತಿ ಕುಂದಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಉತ್ತರಿಸಿದರು : “ಆಚಾರ್ಯರು ಜ್ಞಾನಿಗಳು. ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳದೆಯೇ ಯಾವುದೇ

ವಸ್ತುವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಲೋಕವನ್ನು ಯಾರೂ ಪಡೆಯಲಾರರು. ಹೀಗಾಗಿ, ಅದನ್ನು ಯಾರೂ ತ್ಯಾಗಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂತೋಷವೊಂದೇ ಪರಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗಗಳ ಉದ್ದೇಶ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತೆ ಇರುವವರೆಗೆ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಎಡೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ.”

“ಸ್ಥವಿರರ ಮಾತು ನಿಜ.” ಆಚಾರ್ಯರು ಒಪ್ಪಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು : “ಕರ್ಮಕಾಂಡಗಳಲ್ಲಿ, ಲೋಕದ ಜಂಜಡಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವಂಥವರಿಗೆ ಅಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂಥ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳು, ಅನೇಕ ಚಿಂತೆಗಳು ಸದಾ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ.”

ಸ್ಥವಿರರ ಬಳಿಯ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಭಿಕ್ಷು ಹೇಳಿದ : “ಅನೇಕ ಚಿಂತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ಸಲುವಾಗಿ ಈ ಭಿಕ್ಷು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ.”

ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಕತ್ತೆತ್ತಿ, ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಕಣ್ಣರಳಿಸಿ, ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಭಿಕ್ಷುವಿನತ್ತ ಆಚಾರ್ಯರು ನೋಡಿದರು ; ತೆರೆದ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದ ಬಾಯಿಯವರಾಗಿಯೇ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟರು.

ಭಿಕ್ಷು ಹೇಳಿದ : “ನಾನು ಭಿಕ್ಷು ಪೃಥುಸೇನ ; ಸಾರ್ವಭೌಮ ಸ್ನೇಹದ ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆದು. ಆಚಾರ್ಯರ ಬಗೆಗಿನ ಶತ್ರುತ್ವ – ಭಾವವನ್ನು ತೊರೆದು ಭಯ ಮತ್ತು ಚಿಂತೆಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಬಗೆಗಿನ ಭಯ ಮತ್ತು ಚಿಂತೆಗಳಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನೂ ಮುಕ್ತರಾಗಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ, ಅವರ ಕೈಯೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಜರಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಆಚಾರ್ಯರು ಪೃಥುಸೇನನನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು, ಈ ಭಿಕ್ಷುವಿಗೆ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಸ್ನೇಹಸುಖದ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕರುಣಿಸಬೇಕು.” – ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆಯ ಭಾವದಿಂದ ಭಿಕ್ಷು ತನ್ನ ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿದನು.

ಏನೋ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ತೆರೆದುಕೊಂಡ ಆಚಾರ್ಯರ ತುಟಿಗಳು ದೀರ್ಘ ನಿಶ್ಚಾಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸುಮ್ಮನಾದುವು. ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರು ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅನೇಕ ಕ್ಷಣಗಳ ಬಳಿಕ ಜಗಲಿಕಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿನ ಪ್ರಹರಿ ಬಾರಿಸಿದ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಘಂಟೆಯ ಧ್ವನಿ ಅವರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿತು. ಅಭ್ಯಾಗತ ಭಿಕ್ಷುಗಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, “ಭಿಕ್ಷುಶ್ರೇಷ್ಠ, ಆಹಾರವನ್ನು ದಯವಿಟ್ಟು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ” ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು.

“ನೀತಿವಿದರಾದ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇದೆ. ‘ವಿನಯ’ದ ಅನುಶಾಸನದಂತೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನೋತ್ತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷುಗಳು ಆಹಾರವನ್ನು

ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತಿಲ್ಲ.”- ದ್ವಂದ್ವ ದೂರವಾದ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯೊಡನೆ ಆಚಾರ್ಯ ಚೇವುಕರು ಉತ್ತರಿಸಿದರು.

ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಭಿಕ್ಷುಗಳನ್ನು ನಿರಾಹಾರಿಗಳಾಗಿಗಿಸಿದ ಪರಿತಾಪದಿಂದಾಗಿ ಲಜ್ಜೆಗೊಂಡ ಆಚಾರ್ಯರು ಅವರ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಕೋರಿದರು : “ಪೂಜ್ಯರೆ, ತನ್ನ ಉಪೇಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಈ ಗೃಹಸ್ಥ ಭಿಕ್ಷುಗಳ ಕ್ಷಮೆಕೋರುತ್ತಾನೆ.”

“ಆರ್ಯ, ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ” - ಹೀಗೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿದರು.

ಆಸ್ಥಾನಗಾರದಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ ನಿಶ್ಯಬ್ದತೆ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಆ ಬಳಿಕ ಸ್ಥವಿರರು ಎದ್ದು ನಿಂತರು. ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದು ಹಾಗೂ ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿ, ಪೃಥುಸೇನನೊಡನೆ ಅವರು ಸಿಂಹದ್ವಾರದತ್ತ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕತೊಡಗಿದರು.

ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರರು ತಲೆಬಾಗಿ ಸಿಕೊಂಡು ಚಿಂತಾಮಗ್ನರಾಗಿಯೇ ಕುಳಿತಿದ್ದರು.

ಆಚಾರ್ಯರು ಚಿಂತಿತರಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವರ ಕಿರಿಯ ಸೋದರ ಹೇಳಿದ : “ಆರ್ಯ, ಶತ್ರುವಿನ ದೈನ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ, ಯುದ್ಧ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇದು ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮದ ನೀತಿಯೂ ಹೌದು.”

ರುದ್ರಧೀರರು ಅನುಜನತ್ತ ನೋಡಿದರು. ಆದರೆ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವಿರಲಿಲ್ಲ.

೧೨. ಮಲ್ಲಿಕಾ

ಮದ್ರದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮ ಮತ್ತೆ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದುದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಕೆಳವರ್ಗದ ಉಚ್ಚಂಖಲತೆಗೆ ಗಣರಾಜ್ಯದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಸಾಗಲ ನಗರದಲ್ಲಾಗಲೀ ಎಡೆಯಿಲ್ಲದಂತಾಯಿತು. ದ್ವಿಜ-ಕುಲ-ವರ್ಗದ ಮರ್ಯಾದೆ ಮತ್ತೆ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದು ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳಿಗೂ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿತು. ಸಂಪ್ರದಾಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ದೇವಿ ಮತ್ತೆ ತನ್ನ ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಕಲೆಯ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದಳು. ಕಲೆಯ ಅಭ್ಯಾಸದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹಾಗೂ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಪುನಸ್ಸಾಧಿಸಿತವಾಗಿದ್ದರೂ, ಸ್ವತಃ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಯೌವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ದಿವ್ಯಾ, ಮಾದುಲಿಕಾ ಮೊದಲಾದ ಶಿಷ್ಯೆಯರ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಕಲೆಗೆ ಯಾವ ಜೀವಂತಿಕೆ ಲಭ್ಯವಾಗಿತ್ತೋ ಅದು ಇಂದು ಕಾಣೆಯಾಗಿತ್ತು.

ಸ್ವತಃ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳಿಗೇ ಈ ಕೊರತೆಯ ಅರಿವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವವೇನೋ ಇತ್ತು ; ಆದರೆ, ಆಕರ್ಷಣೆ ಇಲ್ಲವಾಗಿತ್ತು. ಕಲೆಯ ನಿಯಮಗಳೇನೋ ಇದ್ದುವು ; ಆದರೆ, ಆತ್ಮೀಕರಣ ಅಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಸುಂದರವಾದ ಪಂಜರವೇನೋ ಇತ್ತು ; ಆದರೆ, ಸಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಂತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅನುಭವಿ ಸಂಗೀತಾಚಾರ್ಯರುಗಳಾಗಿದ್ದ ಮಾರುಲ, ಅಪಿತ ಮತ್ತು ಲೋಮಕರು ತಮ್ಮ ಮುದಿಕಂಠಗಳಿಂದ ಷಡ್ದದ ಶುದ್ಧ ಲಯವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ ಮಾತ್ರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ್ದ ತನ್ನ ಶರೀರದಿಂದ ವೃದ್ಧ ನಟ ಉದುಂಬರ ಈಗಲೂ ಅನೇಕ ಕಠಿಣವಾದ, ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವಾದ ನಾಟ್ಯಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ ಭಾವಬೋಧನ ಕಾರ್ಯವನ್ನೆಸಗುತ್ತಿದ್ದನು ಅವನಂತೆಯೇ ಮರ್ಮಜ್ಞೆಯಾದ ವೃದ್ಧ ನರ್ತಕಿ ಪೃಥಾ ಕೂಡ ಇದ್ದಳು.

ಸಮಾಧಿ ಮತ್ತು ಧ್ಯಾನಗಳ ಆನಂದವನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಿತ್ತೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇಂಥ ಕಲೆಯ ಆನಂದವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೂ ಜ್ಞಾನ, ಪ್ರಯತ್ನ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದ್ದುವು. ಅದು ರೂಪ ಮತ್ತು ಸ್ವರಗಳ ಸಮ್ಮೋಹಕಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವಾಗಿದ್ದ ಶುದ್ಧ ಆತ್ಮವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಕಲೆಯ ನಿರರ್ಜೀವ ಸಂಪ್ರದಾಯ

ಮಾತ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಶಾರೀರಿಕ ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮದ ಬಗೆಗಿನ ಜ್ಞಾನ ಅವರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ದುರ್ಜ್ಞೇಯವಾಗಿತ್ತೋ ಆ ಕಲೆಯ ಬಗೆಗಿನ ಅನುಭೂತಿಯೂ ಅಷ್ಟೇ ದುರ್ಜ್ಞೇಯವಾಗಿತ್ತು. ರಸಿಕ ಸಮುದಾಯ ಗೌರವಿಸುತ್ತಿದ್ದುದೇನೋ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನೇ; ಆದರೆ ಸತೋಷವನ್ನರಸುತ್ತಿದ್ದುದು ವಸುಮಿತ್ರಾ ಹಾಗೂ ಕುಸುಮಸೇನೆಯರ ಯೌವನ ಕಿಲಕಿಲಗುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿ. ದೂರದ ನಾಡುಗಳಿಂದ ಈಗಲೂ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವಿಚಾರ-ವಿಮರ್ಶೆಗಳಿಗಾಗಿ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕಲಾಪೀಠವನ್ನೇ ಅರಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಪೃಥುಸೇನನ ಪರಾಭವದ ಬಳಿಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಬಳಿ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಯಾಚಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಮಾದುಲಿಕಾ ಬಂದಿದ್ದಳು. ತನ್ನ ವರ್ತನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅವಳು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ, ಮಲ್ಲಿಕಾ ಅವಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಕಲೆಗಿಂತಲೂ ವಿಲಾಸ-ಸುಖಗಳಿಗೆ ಮಾರುಹೋಗಿದ್ದ ಅವಳ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಕಲೆ ಶುದ್ಧ ಹಾಗೂ ಸಮಾನಿತ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ.

ಮಾದುಲಿಕಾರ್ಜುನ ಬಗ್ಗೆ ವಿರಕ್ತಿಯನ್ನು ತಳೆದ ಮೇಲೆ ದೇವಿಯ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತಷ್ಟು ವ್ಯಗ್ರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಧರ್ಮ ಮತ್ತೆ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಲಾಪೀಠ ಹೀಗೆಯೇ ಉಪೇಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಉಳಿದುಬಿಡುತ್ತದೆಯೆ? ತನ್ನ ಇಡೀ ಬಾಳಿನ ಪ್ರಯತ್ನ ಹಾಗೂ ಸಾಧನೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಕಲೆಗೆ ಯಾವ ಗೌರವವನ್ನು, ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅವಳು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳೋ ಅದು ಅವಳ ದೇಹದೊಂದಿಗೇ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿ ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತದೆಯೆ? ಜನಪದ ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಸ್ಥಾನ ಅನಧಿಕಾರಿಗಳು, ಅಪಾತ್ರರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಅಪಮಾನಿತವಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆಯೆ? ತನ್ನ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಸರ್ವನಾಶವಾದುದನ್ನು ಕಂಡವನ ನೋವಿನಂತೆ ಈ ನೋವು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕಾಡುತ್ತಿತ್ತು.

ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ತನ್ನ ವೈಭವದ ಬಗ್ಗೆ ಮೋಹವೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದು ಕಲೆಯ ಅಧಿಷ್ಠಾತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ತೋರುವ ಗೌರವ ಮಾತ್ರವೆಂದು ಅವಳು ನಂಬಿದ್ದಳು. ಸ್ವತಃ ಅವಳು ಕಲೆಯ ಪ್ರತಿರೂಪವೇ ಆಗಿದ್ದಳು ; ಹೀಗಾಗಿ ಆ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಣಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಮಲ್ಲಿಕಾ ಗಳಿಸಿದ್ದು ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನಲ್ಲ; ಕಲೆಯ ಸಫಲತೆಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು. ಆ ಕೀರ್ತಿಯ ನೆರಳಿನಂತೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಹರಿದುಬಂದಿತ್ತು.

ತನ ಸಂತಾನವೇ ತನ್ನ ಕಲೆಗೆ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಯೌವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಒಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ಗರ್ಭಧರಿಸಿದ್ದಳು.

ವರದಾನವೋ ಎಂಬಂತೆ ರೂಪವತಿಯಾದ ಕನ್ಯೆ ಜನಿಸಿದಾಗ ಆಕೆ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ದೇವಿ ಸರಸ್ವತಿಯ ಸೇವೆಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿಬಿಟ್ಟಳು. ಕಲೆಯ ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಶೈಥಿಲ್ಯಕ್ಕೆ ಎಡೆದೊರೆಂಯುತ್ತದೆಂಬ ಭಯದಿಂದಾಗಿ, ಮತ್ತೆ ಗರ್ಭಧರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಕೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದಳು. ನಿಷ್ಕರ ದೈವ ಅವಳ ಮಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡಿತು. ಆದರೂ ಅವಳು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮುರಿಯಲಿಲ್ಲ. ದೈವವೇನೋ ಭಕ್ತೆಯನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿತ್ತು ; ಆದರೆ ಭಕ್ತೆಯ ನಿಷ್ಠೆ ಮಾತ್ರ ಅಚಲವಾಗಿತ್ತು.

ವಿಧಿಯ ಈ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಅನುಚಿತವಾದದ್ದೇನೂ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ತೋರಲಿಲ್ಲ. ಸರಸ್ವತಿಯ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರತ್ವ ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ನಡೆಯದೆ ಅಭಿಜ್ಞತೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಧಾರಿತವಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ವಿಧಿಯಿರುವಾಗಲೇನು ಅದನ್ನು ಅನುಚಿತವಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದಳು. ಅಂತೆಯೇ, ದೈವ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿಯರನ್ನು ಗರ್ಭಸ್ಥ ಸಂತಾನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸದೆ ಆತ್ಮಸಂತಾನದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿತ್ತು. ತಕ್ಕಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಪಾ, ಮಗಧದಲ್ಲಿ ಸುಲೇಖಾ, ಮಥುರಾಪುರಿಯಲ್ಲಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಅವಳ ಕೀರ್ತಿ ಧ್ವಜವನ್ನು ಹಾರಿಸಿದ್ದರು. ದೂರದೂರದ ನಾಡುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅವಳ ಕೀರ್ತಿಯಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತರಾಗಿ, ಕಲೆಯ ಉಗಮಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದ ಸಾಗಲಕ್ಕೆ ಯಾತ್ರೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವುದಾದರೂ ಏನು? ಇದನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸಿದಾಗ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಶರೀರ ವೇದನೆಯಿಂದ ಕಂಪಿಸತೊಡಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮಾದುಲಿಕೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಆಸೆ ಈಡೇರಬಹುದೆಂದು ಅವಳು ನಂಬಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ತಾನು ಅಪಾತ್ರಳೆಂಬುದನ್ನು ಅವಳೇ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು. ವೀಣಾಪಾಣಿಯಾದ ದೇವಿ ಸರಸ್ವತಿಯ ಕೃಪೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಚಲವಾದ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನಿರಿಸಿ ಮತ್ತೆ ತನ್ನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುವ ಸಲುವಾಗಿ ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ಸುದೂರ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಹಾಗೂ ಜನಪದಗಳ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದಾಗಿ ಅವಳು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದಳು. ದೂರದೂರದ ನಾಡುಗಳಿಂದ ಆಗಮಿಸಿದ್ದ ಸಾರ್ಥವಾಹರು, ಸಂಚಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಯಾತ್ರಿಕರೊಂದಿಗೆ ಅವಳು ಅನೇಕ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಕಲಾಸಾಧಿಕೆಯರ ಬಗ್ಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಮಾತುಕತೆಗಳ ಮೂಲಕ ತಕ್ಕಶಿಲೆ, ಮಾಳವ, ಮಗಧ, ಮಥುರಾಪುರಿ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣಾಪಥಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಎಷ್ಟನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿತ್ತೋ ಅಷ್ಟನ್ನೂ ಅವಳು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಶಿಷ್ಯೆಯಾದ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಕೀರ್ತಿ ಅವಳ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತ್ತು.

ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ರತ್ನಪ್ರಭಾಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಭೆ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಠೆ ಎರಡೂ ಇದ್ದುವು ; ಆದರೆ, ಕಳೆದ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಅವಳ ಕೀರ್ತಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಉಜ್ವಲವಾಗುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಅಂಶುಮಾಲಾಳಂಥ ಶಿಷ್ಯೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಅವಳದಾಗಿದ್ದುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಇಂಥ ಶಿಷ್ಯೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಗುರುವಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅದೃಷ್ಟಶಾಲಿ ಯಾರಿದ್ದಾರು? ಗುರುವಿನಿಂದ ದೊರೆತ ಜ್ಞಾನದ ಸ್ಫುಲ್ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯೀ ಜ್ವಾಲೆಯ ರೂಪವನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲಂಥ ಶಿಷ್ಯೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಸೌಭಾಗ್ಯವಲ್ಲವೆ? ಮಗಧದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರರು ಮಥುರಾಪುರಿಯಲ್ಲಿ ತಂಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಊಹೆಯಿಂದ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಬಗ್ಗೆ ಅವರಿಂದ ವಿವರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಮಲ್ಲಿಕಾ ಇಚ್ಛಿಸಿದ್ದಳು. ಆದರೆ, ಆಚಾರ್ಯರು ಆ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನೇನೂ ತೋರಲಿಲ್ಲ.

ಈ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಮೌನವಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ನೀರಸ ಶುಷ್ಕ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಕಲೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜ್ಞಾನವಾದರೂ ಎಷ್ಟು ಎಂದು ಮಲ್ಲಿಕಾ ಶಂಕಿಸಿದಳು. ಹೇಗಾದರೂ ಆಗಲಿ, ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದ ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವತಃ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಸಹಿಸಿಯಾದರೂ ತನ್ನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬರುವನೆಂದು ಆಕೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಳು.

ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಸಂಚಯದ ಸಲುವಾಗಿ ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯ ನೆಪದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪೀಠದ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಅನೇಕ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನೂ, ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನೂ, ಜನಪದಗಳನ್ನೂ, ನಗರಗಳನ್ನೂ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು, ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕಲಾಪೀಠಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿ, ಶೂರಸೇನ ದೇಶದತ್ತ ನಡೆದಳು. ಮಥುರಾಪುರಿಯ ಹತ್ತಿರ ಹತ್ತಿರ ಬರುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಕೀರ್ತಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸತೊಡಗಿತ್ತು. ನಟರಾಜನ ಬೀಡಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮನೋಭೀಷ್ಠ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ನೆರವೇರಬಹುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಮಲ್ಲಿಕಾಳಿಗೆ ಇತ್ತು.

* * *

ಮದ್ರದ ಜನಪದ ಕಲ್ಯಾಣಿ, ಕಲೆಯ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿ, ಸಾಗಲದ ರಾಜನರ್ತಕಿ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಆಗಮನದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಮಥುರಾಪುರಿ ಆನಂದೋತ್ಸಾಹಗಳಿಂದ ಕುಣಿದು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿತು. ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ

ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಯಮುನೆಯೊಂದಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಜನಪ್ರವಾಹ ಪಶ್ಚಿಮದ್ವಾರದತ್ತ ಹರಿಯತೊಡಗಿತು. ದೇವಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಭವನದಿಂದ ಹಿಡಿದು ನಗರದ ಪಶ್ಚಿಮದ್ವಾರದವರೆಗಿನ ರಾಜಮಾರ್ಗ ಬಾಳೆಯ ಗಿಡಗಳಿಂದಲೂ, ತೋರಣಗಳಿಂದಲೂ, ಕಲಶ-ಸ್ತಂಭಗಳಿಂದಲೂ, ಧ್ವಜಗಳಿಂದಲೂ, ಮಾವಿನ ಮತ್ಸು ನೇರಿಳೆಯು ಎಲೆಗಳ ಸಾಲು-ತೋರಣಗಳಿಂದಲೂ, ಹೂಮಾಲೆಗಳಿಂದಲೂ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗಿತ್ತು. ಭವನಗಳ, ಉಪರಿಗೆಗಳು ಹಾಗೂ ಅಂಗಡಿಗಳ ಭಿತ್ತಿಗಳು, ದ್ವಾರಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ತಂಭಗಳು ವರ್ಣಮಯ ಕೌಶೇಯ ವಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದುವು. ರಾಜಮಾರ್ಗ ಯವದ ಹಾಗೂ ಬತ್ತದ ಅರಳುಗಳಿಂದಲೂ, ರಂಗವಲ್ಲಿಗಳಿಂದಲೂ ತುಂಬಿಹೋಗಿತ್ತು. ರಾಜಮಾರ್ಗ ಅಗರು-ಚಂದನ, ಧೂಪ-ಲೋಬಾನಗಳ ಹೊಗೆಯಿಂದ ಧೋಮಿಲವೂ ಸುವಾಸಿತವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಉಪರಿಗೆಗಳ ಗವಾಕ್ಷಗಳು, ಜಗಲಿಕಟ್ಟೆಗಳು ದರ್ಶಕ ಸಮೂಹದ ಭಾರದಿಂದ ತತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬರುತ್ತಿದ್ದ ವೀಣೆಗಳ, ಕಂಚಿನ ತಾಳಗಳ, ಮುರಜ ಹಾಗೂ ಮೃದಂಗಾದಿ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಆಕಾಶವೇ ಮೊಳಗತೊಡಗಿತ್ತು.

ತನ್ನ ಗುರುದೇವಿಯನ್ನು ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ವಾಗತಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಅಂಶುಮಾಲಾ ಮತ್ತಿತರ ಶಿಷ್ಯೆಯರು, ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ಸಾಮಂತರು ಹಾಗೂ ಶ್ರೇಷ್ಠಿಗಳೊಡನೆ ದೇವಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ನಗರದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ಬಳಿ ಕಾದಿದ್ದಳು. ಧೂಳಿನ ಮೋಡಗಳಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ರಥವ ಮಕರಚಿಹ್ನೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದ್ದ ಪತಾಕೆ ಕಂಡುಬಂದ ಒಡನೆಯೇ ಸ್ವಾಗತದ ವಾದ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಶಂಖಗಳು ಮೊಳಗಿದುವು. ಜನರ ಜಯಘೋಷದಿಂದ ಆಕಾಶ ಕಂಪಿಸಿತು.

ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ರಥದಿಂದ ಇಳಿದ ಒಡನೆಯೇ, ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಚಿನ್ನದ ತಳಿಗೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದ ನೂರೊಂದು ತುಪ್ಪದ ದೀಪಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಗುರುದೇವಿಗೆ ಆರತಿಯನ್ನತ್ತಿ, ರತ್ನಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ತಟ್ಟೆಯೊಂದನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿದಳು.

ಮುಗುಳ್ಳುಗೆಯೊಂದಿಗೆ, ರತ್ನಗಳ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸಿದ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ, “ಮಗಳೆ, ಕಲೆಯ ಭಕ್ತ, ಬೇರೆಡೆಯಿಂದ ಬೆಳಕನ್ನು ಪಡೆದು ಹೊಳೆಯುವಂಥ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಸ್ವತಃ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊರಸೂಸುವಂಥ ರತ್ನಗಳನ್ನೇ ಅವನು ಪುರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಾನು ಇಂದು ಗುರುದುಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿ ಅಥವಾ ಭಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ ಅಂಥ ರತ್ನವನ್ನೇ ಬೇಡಲು ಬಂದಿದ್ದೇನೆ” ಎಂದಳು.

ಆಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನಳಾಗಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ತಲೆ ಬಾಗಿರಿಸಿದಳು. ಹಾಜರಿದ್ದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಜನಸಮುದಾಯವೂ ಸ್ತಂಭಿತವಾಗಿತ್ತು. ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಕೈ ಜೋಡಿಸಿ ವಂದಿಸಿ, ತಲೆಬಾಗಿಯೇ ವಿನಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದಳು : “ತಾಯಿ, ಈ ಶಿಷ್ಯೆಯೂ, ಶಿಷ್ಯೆಯ ಬಳಿ ಇರುವುದೆಲ್ಲವೂ ಭಗವತಿಯ ಕೊಡುಗೆಯೆ. ದಯವಿಟ್ಟು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿ.” ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಮಂಡಿಯೂರಿ ಕುಳಿತು ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಪಾದಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಳು.

ಮುತ್ತುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಹೆರಳುಹಾಕಿದ್ದ ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ತಲೆಗೂದಲಿನ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿರಿಸಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುತ್ತಾ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಹೀಗೆಂದಳು : “ಸರಸ್ವತೀಪುತ್ರಿ! ಜ್ಞಾನ, ಯಶಸ್ಸು ಹಾಗೂ ವೈಭವಗಳ ಈ ನಿನ್ನ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರಲಿ. ನಿನ್ನ ಗುರು ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯೆಯ ಶಿಷ್ಯೆಯಾದ ಅಂಶುಮಾಲಾಳನ್ನು ಭಿಕ್ಷೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೇಡಲು ಬಂದಿದ್ದಾಳೆ.”

ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೇ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ಎದ್ದುನಿಂತಳು. ತನ್ನ ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಅಂಶುಮಾಲಾಳನ್ನು ಮಗುವಿನಂತೆ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬಂದು, ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಪಾದಗಳ ಬಳಿ ಕುಳಿರಿಸಿ, ಹರ್ಷಾತಿರೇಕದಿಂದ ಗದಗದವಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು : “ಅಮ್ಮಾ, ಅವಳೂ ನಿನ್ನವಳೇ. ಕಲೆಯ ಈ ವರದಾನವನ್ನು ನೀಡುವಂಥ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರಸ್ವತಿಗಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೆ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯ ?”

ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತಕಂಠದ ಜಯಕಾರವೂ, ಜಯವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿಯೂ, ಶಂಖನಾದವೂ ಮೊಳಗತೊಡಗಿದುವು. ಆ ಕೋಲಾಹಲದ ಮಧ್ಯೆ ತನ್ನ ಪಾದಗಳ ಬಳಿ ತಲೆಬಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಮುಖವನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ ಬಹುಕಾಲದ ಬಳಿಕ ಈಡೇರಿದ ತನ್ನ ಬಯಕೆಯ ಸಾಕಾರ ಮೂರ್ತಿ ಯಾರೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿದಳು.

ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ಅರಳಿಬಿಟ್ಟವು ; ಉಸಿರು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿತು ; ಒಮ್ಮೆಗೇ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಅಶ್ರುಧಾರೆ ಉಕ್ಕಿಹರಿಯಿತು.

ಅಂಶುಮಾಲಾಳನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಎದೆಗೆ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮಲ್ಲಿಕಾ ಆಕ್ರಂದಿಸತೊಡಗಿದಳು : “ದಿವ್ಯಾ ! ದಿವ್ಯಾ ! ನನ್ನ ಮಗಳೆ, ನನ್ನ ಆತ್ಮದ ಸಂತಾನವೆ !”

ಅಂಶುಮಾಲಾಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವುದು ರತ್ನಪ್ರಭಾಳ ಪಾಲಿಗೆ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದಂತೆಯೇ ಆಗಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಮಗಳನ್ನು ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ

ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಾಯಿ ತನ್ನ ಮರ್ಮಾಂತಕ ವೇದನೆಗೂ ಸಂಭ್ರಮದ ರೂಪವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವಂತೆ, ರತ್ನಪ್ರಭಾಳೂ ತನ್ನ ಸಖಿ, ಭಗಿನಿ, ಪುತ್ರಿ ಸರ್ವಸ್ವವೂ ಆಗಿದ್ದ ಅಂಶುಮಾಲಾಳನ್ನು ಅವಳ ಉಜ್ವಲ ಭವಿಷ್ಯದ ಬಗೆಗಿನ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದಳು.

ಅವಳನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಡಲು ನಗರದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲವರೆಗೂ ಹೋದಳು. ಅಶ್ರುಧಾರೆಯನ್ನು ತಡೆಯಲು ಅವಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಬೃಹತ್ ಜನಸಮುದಾಯ ಹಾದಿಯ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲೂ ನೆರೆದಿತ್ತು. ಅವಳ ಅಗಲಿಕೆಯಿಂದ ಇಡೀ ಮಥುರಾಪುರಿಯೇ ದುಃಖಕ್ಕೊಳಗಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಜಂಬೂದ್ವೀಪದಲ್ಲೇ ಅಗ್ರಗಣ್ಯೆಯೂ, ಕಲೆಯ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿಯೂ ಆಗಿದ್ದ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳನ್ನು ಸಂತುಷ್ಟಗೊಳಿಸಿದ ಹೆಮ್ಮೆಯೂ ಅದರದಾಗಿತ್ತು. ರಸಿಕಭಕ್ತರು ಹಾಗೂ ವಿಶ್ವಾಸಿಗಳು ನೀಡಿದ ರತ್ನಾಭರಣಗಳ ಕಾಣಿಕೆಯಿಂದ ಅಂಶುವಿನ ರಥ ತುಂಬಿಹೋಗಿತ್ತು.

ವೇಗವಾಗಿ ಚಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ರಥಗಳಿಂದ ಏಳುತ್ತಿದ್ದ ಧೂಳಿನ ಮೋಡಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ರಥದ ಮಕರಧ್ವಜವನ್ನು ಹುಬ್ಬಿನ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿರಿಸಿ ರತ್ನಪ್ರಭಾ ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದಳು – ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ದೂರ ದೂರ ಸಾಗುತ್ತ, ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವೂ ಕ್ಷೀಣವಾಗುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದ ಆ ಬಿಂದುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವೂ ಅಡಗಿದೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ. ಕಣ್ಣು ಕಾಣಲಾರದೆ ಹೋದುದರಿಂದ ಆ ಬಿಂದು ತನಗೆ ಕಾಣದಂತಾದಾಗ ಶಿಷ್ಯೆ ಮುಕ್ತಾವಳಿಯ ಆಸರೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ನಿರ್ಜೀವ, ಜಡ ವಸ್ತುವಿನಂತೆ ನಿಂತೇ ಇದ್ದಳು.

ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ, ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿ ರವಿಶರ್ಮರು ತಮ್ಮ ಕರುಣ ಹಸ್ತಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಆಕೆಯನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿ, ತಾವೇ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿರಿಸಿದರು. ಉತ್ತರೀಯದಲ್ಲಿ ಮುಖವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ರತ್ನಪ್ರಭಾ ತನ್ನ ಭವನಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದಳು.

೧೩. ದಿವ್ಯಾ

ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯ ಪುಣ್ಯದಿಂದಾಗಿ ತನ್ನ ಕಲಾಪೀಠಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿಯನ್ನು ಅರಸಿಕೊಂಡು ಬರುವಲ್ಲಿ ಸಫಲಮನೋರಥಳಾಗಿ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಸಾಗಲ ನಗರಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರೂ ಅಭಿಜಾತ ವರ್ಗದವರೂ ಅತ್ಯಂತ ಪುಲಕಿತರೂ, ಉತ್ಸಾಹಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದರು.

ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳನ್ನು ಸಂತುಷ್ಟಗೊಳಿಸಲು ಸಮರ್ಥಳಾದ ಆ ನರ್ತಕೀ ರತ್ನವನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಸಾಗಲದ ಜನಸಮೂಹ ಕಾತರಪಟ್ಟಿತು. ದೂರದ ನಗರಗಳಿಂದಲೂ, ಗ್ರಾಮಗಳಿಂದಲೂ ಅನೇಕ ರಸಿಕರೂ, ಕಲಾವಿದರೂ ಆಗಮಿಸತೊಡಗಿದರು. ಆ ರಮಣೀರತ್ನವನ್ನು ಕಾಣುವ ಸಲುವಾಗಿ ಗೋಷ್ಠಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಭವನದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಜನಸಮುದಾಯವೇ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತಿತ್ತು. ಒಬ್ಬರ ಭುಜಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬರು ಅಂಟಿದಂತೆ ನಿಂತಿರುತ್ತಿದ್ದರು ; ಕೂಡಲು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತ್ತು. ಆದರೆ, ನವಾಗಂತುಕ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಫಾಲ್ಗುಣ ಪೂರ್ಣಿಮೆಯು ಶುಭ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿಯಾದ ಕಲೆಯ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿಯ ಅಭಿಷೇಕವನ್ನೇರ್ಪಡಿಸುವುದಾಗಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಘೋಷಿಸಿದಳು. ಆಗ ಮಾತ್ರವೇ ಜನರು ಆಕೆಯನ್ನು ನೋಡಬಹುದೆಂದೂ ತಿಳಿಸಿದಳು. ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಆ ನಿರೀಕ್ಷೆ ಸಾಗಲದ ಜನಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಕಾತರದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿತ್ತು.

ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂತುಷ್ಟಗೊಳಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ದಕ್ಷಿಣಾಪೂರ್ವಕವಾದ ಬೃಹದ್-ಯಜ್ಞವೊಂದನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದಳು. ಆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ನೂರು ಮಂದಿ ಯಾಜ್ಞಿಕ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸ್ವಸ್ತಿವಾಚನ ಮಾಡಿದರು. ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಒತ್ತಾಯದ ಮೇಲೆ, ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮದ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರೂ, ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಮಹಾಮಂತ್ರಿಗಳೂ, ಮಹಾಪಂಡಿತರೂ ಆಗಿದ್ದ ಮಹಾನ್ ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರರು ಪುರೋಹಿತರ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದರು.

ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿಯ ಅಭಿಷೇಕ ರಜತಪುಷ್ಕರಣಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ವೇದಿಕೆಯ ಎದುರಿಗೆ ವಿಸ್ತೃತವಾದ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರದ ಪಂಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಂತಗಣಕ್ಕೆ, ದ್ವಿಜಕುಲಪತಿಗಳಿಗೆ, ಅಭಿಜಾತ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ, ಗಣಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಕುಲನಾರಿಯರಿಗೆ ಆಸನ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಅದರ ಹಿಂದೆ ಸಾಗಲದ ಶ್ರೀಮಂತ ವರ್ಗಗಳಿಗೆ, ಶ್ರೇಷ್ಠಿಮುಖ್ಯರಿಗೆ, ಮಂಡಿಯ ವರ್ತಕರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಅವರ ಪರಿಜನರಿಗೆ ಆಸನಗಳನ್ನೊದಗಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ಸೈನ್ಯರ ಹಾಗೂ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಸಾಗರೋಪಮ ಸಮುದಾಯ ಕಣ್ಣಿನ ದೃಷ್ಟಿ ಹರಿಯಬಹುದಾದಷ್ಟು ದೂರದವರೆಗೂ ನಿಂತಿದ್ದು ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಂದ ಅಲೆಯೇಳುತ್ತ ಇತ್ತು. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ತದ್ಗುಣನಿಧಾನ, ಮಹಾಸಾಮಂತ, ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ, ಗಣಾಧ್ಯಕ್ಷ ಶ್ರೀದೇವ ಸರ್ವಾರ್ಥರೂ, ಅವರ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಮಹಾಮಂತ್ರಿ, ಮಹಾನ್ ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರನೂ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಲಾರದೆ ಹೋದ ಕಾಷಾಯವಸ್ತ್ರಧಾರಿಗಳಾದ ಅನೇಕ ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುಗಳು ಜನಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ವೇದಜ್ಞರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಸ್ವಸ್ತಿವಾಚನ ಮಾಡಿದರು. ನಗರದ ಪ್ರಮುಖ ನರ್ತಕಿಯರು ಹಾಗೂ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಶಿಷ್ಯೆಯರು ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಗತದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜ್ಯೋತಿಷಿಯೊಬ್ಬ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿಗೆ ಅವಳಷ್ಟೇ ಕೀರ್ತಿ ಲಭಿಸುತ್ತದೆಂದು ಭವಿಷ್ಯವಾಣಿಯನ್ನು ನುಡಿದ.

ಶುಭ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೇತಪುಷ್ಕಗಳಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿದ್ದ ಮೇನೆಯಲ್ಲಿ ಕಲೆಯ ಹೊಸ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿಯನ್ನು ವೇದಿಕೆಗೆ ಕರೆದುತರಲಾಯಿತು. ಮಲ್ಲಿಕಾಳೇ ಸ್ವತಃ ತನ್ನ ವಾತ್ಸಲ್ಯಹಸ್ತದ ಆಸರೆ ನೀಡಿ ತನ್ನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿಯನ್ನು ಮೇನೆಯಿಂದ ಇಳಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಅವಳನ್ನು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದಳು. ಈ ಶುಭ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕಾಗಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ತನ್ನ ಕೈಯಾರೆ ತನ್ನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿಯನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿದ್ದಳು. ಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳ ಬಾಸಿಂಗದ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಅವಳ ಮುಖಮಂಡಲ ಮರೆಯಾಗಿತ್ತು. ಸಮಾರಂಭದ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಮುಗಿದು ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿಯ ಮುಖವನ್ನು ಯಾವಾಗ ನೋಡಿಯೇವು ಎಂದು ಜನಸಮೂಹ ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಂದ ಕಾಯುತ್ತ ಇತ್ತು.

ವೇದಪಾಠಕರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮಂತ್ರಪೂತ ಅಕ್ಷತೆ, ಚಂದನ, ದರ್ಭೆ

ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಚೂರ್ಣಗಳಿದ್ದ ಒಂದು ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಮುಂದೆ ಇರಿಸಿದರು. ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ತನ್ನ ಬಲಗೈಯಿಂದ ಕಿರುಬೆರಳಿನಿಂದ ಶ್ರೀಚೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಅಕ್ಷತೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳ ಬಾಸಿಂಗದ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿಯ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ತಿಲಕವನ್ನು ಇರಿಸಿದಳು.

ಶಂಖ, ಭೇರಿ, ಕಹಳೆ ಮತ್ತು ನಗಾರಿಗಳ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಆಕಾಶ ಮೊಳಗಿತು. ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಆಸನಗಳಿಂದ ಎದ್ದು ಬಂದು, ಹೊಸ ಜನಪದ - ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಪ್ರಥಮದರ್ಶನದ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಅಭಿಷೇಕದ ಆಸನದ ಎದುರಿಗೆ ಇಡತೊಡಗಿದರು.

ಅಭಿಷೇಕವನ್ನೆಸಗಿ ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಮಂಡಿಯೂರಿ ಕುಳಿತು ಕಲೆಯ ಹೊಸ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿಯ ಚರಣಗಳಿಗೆ ವಂದಿಸಿದಳು. ಅಭಿಷಿಕ್ತ ಜನಪದ-ಕಲ್ಯಾಣಿಯನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಆತುರ ಕುತೂಹಲಗಳಿಂದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಕೋಲಹಲವನ್ನೆಸಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮಲ್ಲಿಕಾಳ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಚಾರಣ ಶಂಖವನ್ನೂದಿದ. ಒಮ್ಮೆಗೇ ಜನರೆಲ್ಲ ಸ್ತಬ್ಧರಾದರು. ದೇವಿ ತನ್ನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಣಿಯ ಮುಖವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿದ್ದ ಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳ ಬಾಸಿಂಗವನ್ನು ಸರಿಸಿ ಜನರಿಗೆ ಅವಳನ್ನು ನೋಡಲು ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಳು. ಸ್ವತಃ ಜನರಿಗೆ ವಂದಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಮಂಡಿಯೂರಿ ಕುಳಿತು ತಲೆಬಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಳು. ಜನಸಮೂಹ ಉಸಿರು ಬಿಗಿಹಿಡಿದು ಸ್ತಬ್ಧವಾಗಿ ಹೊಸ ಜನಪದ-ಕಲ್ಯಾಣಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಟ್ಟಿತು.

ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಸ್ತಬ್ಧತೆ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಆ ಬಳಿಕ ಅಭಿಜಾತ ವರ್ಗದ ಪಂಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ, ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಗುಂಜನದಂಥ ಸದ್ದು ಕೇಳಿಬರತೊಡಗಿತು - “ತಾತ ಧರ್ಮಸ್ಥರ ಮರಿಮಗಳು !... ದಿವ್ಯಾ ! ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮರ ಮೊಮ್ಮಗಳು ! ದಿವ್ಯಾ ! ದ್ವಿಜಕನ್ಯೆ ದಿವ್ಯಾ ! ಕುಲಕನ್ಯೆ ದಿವ್ಯಾ ! ವಿಪ್ರಕನ್ಯೆ ದಿವ್ಯಾ !”

ಜನರಿಗೆ ವಂದಿಸಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೋಡಿದಳು. ಸಾಮಂತವರ್ಗದ ಮತ್ತು ಅಭಿಜಾತವರ್ಗದ ಪಂಕ್ತಿಗಳು ವಿಶೃಂಖಲಗೊಳ್ಳತೊಡಗಿದ್ದವು. ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಸವಾಲಿನ ರೂಪದ ಮಾತೊಂದು ಕೇಳಿಬಂತು : “ಮದ್ರದಲ್ಲಿ ದ್ವಿಜಕನ್ಯೆಯೊಬ್ಬಳು ವೇಶ್ಯೆಯ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಜನರ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಪಮಾನವನ್ನೆಸಗಕೂಡದು !” ಆಚಾರ್ಯ ಭೃಗುಶರ್ಮರು ಕೈಯೆತ್ತಿ ನಿಂತು ಆವೇಶದಿಂದ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ ತಪ್ಪಲು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿನ ಮೇಘದ

ಗರ್ಜನೆಯಂತೆ, ಆ ಕಣಕು ಮಾತು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸತೊಡಗಿತು. ಅಭಿಜಾತ ವರ್ಗದ ಪಂಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿನ ನರಮುಂಡಗಳ ಮೇಲೆ ಕೆಲವು ಖಡ್ಗಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡುವು ; ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಖಡ್ಗಗಳು ಕಾಣಬಂದುವು.

ದೇವಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಸ್ತಬ್ಧಳೂ ಮೂಕಳೂ ಆಗಿ ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನೂ ಮಿಟುಕಿಸದೆ ನಿಂತಿದ್ದಳು. ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ ತುಮುಲ ಕೋಲಾಹಲದಲ್ಲಿ ಅವಳು ಮೂರ್ಛೆ ಹೋದಳು.

ದಿವ್ಯಾ ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು.

ದಿವ್ಯಾ ತನ್ನ ಆಸನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದು ನಿಂತಳು. ಶಾಂತವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನಿಡುತ್ತ ಜನರತ್ತ ಮುಂದುವರಿದು ವೇದಿಕೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡಳು. ಶಾಂತರಾಗಬೇಕೆಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ನೀಡುವಂತೆ ಅವಳು ಕೈಯನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿದಳು. ಒಮ್ಮೆಗೇ ಕೋಲಾಹಲ ಶಾಂತವಾಯಿತು.

ದಿವ್ಯಾಳ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿ ಬಂತು : “ಜನರೆ, ಗೋಷ್ಠಿವೃಂದದವರೆ, ಕುಲ ವರ್ಗದವರೆ ಕೇಳಿ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮದ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರೂ, ನೀತಿವಿದರೂ, ಮಹಾಪಂಡಿತರೂ ಆದ ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರರ ತೀರ್ಮಾನ ಏನೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ತಿಳಿಯಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ.”

ಜನರ, ಗೋಷ್ಠಿವೃಂದದವರ ಹಾಗೂ ಕುಲವರ್ಗದವರ ದೃಷ್ಟಿ ಮಹಾಮಂತ್ರಿಯ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ರುದ್ರಧೀರರತ್ತ ಹರಿಯಿತು.

ಆಚಾರ್ಯರು ಮೌನವಾಗಿದ್ದರು.

ಅವರ ಉತ್ತರವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಜನಸಾಗರ ಮೌನವಾಗಿತ್ತು. ಮೇಲೆ ಎದ್ದಿದ್ದ ಖಡ್ಗಗಳ ಸಮೂಹವೂ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿತ್ತು. ಆಚಾರ್ಯರ ಮೌನವನ್ನು ಕಂಡು ಜನಸಮುದಾಯ ಕಾತರಗೊಳ್ಳತೊಡಗಿತ್ತು.

ಆಲೋಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿ ತಲೆ ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಆಚಾರ್ಯರ ಮುಖದಿಂದ ಕ್ಷೀಣಧ್ವನಿ ಕೇಳಿಬಂತು : “ವರ್ಣಾಶ್ರಮದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ತ್ರಿಕಾಲಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವಂಥ ಸತ್ಯ !”

ಆ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನದ ಅಂಗವಾಗಿ ದಿವ್ಯಾ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಕಾಲ ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನೂ ಮಿಟುಕಿಸದೆ ಆಚಾರ್ಯರತ್ತ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮೌನವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಅವಳು ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿದಳು - ಅಷ್ಟೆ !

ವೇದಿಕೆಯಿಂದ ಇಳಿದು, ದಿವ್ಯಾ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ನಡೆದಳು.

ರಾಜಹಂಸಿನಿಯ ಎದುರಿಗೇ ಒಡೆದು ಹೋಗುತ್ತಲಿದ್ದ ಸರೋವರದ ಅಲೆಗಳಂತೆ ಸಮೂಹ ಅವಳಿಗೆ ದಾರಿ ಬಿಡುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಯಾವ ಕಡೆಗೂ ನೋಡದೆ, ದಿವ್ಯಾ ತಲೆಯೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಮುಂದೆ ನಡೆಯತೊಡಗಿದಳು.

* * *

ಅಭಿಷೇಕದ ವೇದಿಕೆಯಿಂದ ಇಳಿದು, ಅಪ್ಸರೆಯ ವೇಷದಲ್ಲಿಯೇ, ಯಾರ ಆಸರೆಯನ್ನೂ ಒಲ್ಲದೆ, ಸಾಗಲದ ರಾಜಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲನಡಗೆಯಲ್ಲಿಯೇ ದಿವ್ಯಾ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಲಾರದ ಬೃಹತ್ ಜನಸಮುದಾಯ ಅವಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅವಳ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆಯೇ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ದಿವ್ಯಾ ಆ ಕಡೆ ತಿರುಗಿಯೂ ನೋಡಲಿಲ್ಲ. ಹಂಸಗಳ ಸಮೂಹದ ಮುಂದಿರುವ ನಾಯಕ - ಹಂಸದಂತೆ, ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ, ತಲೆಯೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು.

ದಿವ್ಯಾ ನಗರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದಳು. ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗಾಗಲೇ ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿದ್ದ. ಫಾಲ್ಗುಣ ಪೂರ್ಣಿಮೆಯ ಚಂದ್ರ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಮೇಲೆದ್ದು ಬಂದಿದ್ದ. ಸಂಜೆಯ ಮೊದಲಿನ ಚಂದ್ರನ ನಿಶ್ಚೇಜವಾದ ಬೆಳದಿಂಗಳು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿತ್ತು. ಆ ಕ್ಷೀಣವಾದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ದಿಗಂತದವರೆಗೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಹಾದಿಯತ್ತ ನೋಡಿದಳು. ಆಯಾಸದ ನಿಟ್ಟುಸಿರೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ನಗರದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ಹೊರಗೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದ ಭತ್ತದತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಹರಿಸಿದಳು. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಮುಗಿಯದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆಂಬ ಸಂದಿಗ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ದಿವ್ಯಾ ಒಂದು ಕ್ಷಣದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದಳು. ಭತ್ತದಲ್ಲಿಯೇ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆಯಬೇಕೆಂಬ ಆಲೋಚನೆಯಿಂದ ಅವಳು ಭತ್ತದತ್ತ ತಿರುಗಿದಳು.

ರಾತ್ರಿಯ ಹೊತ್ತು ನಗರದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿದ ಬಳಿಕ ನಗರ ದ್ವಾರವನ್ನು ಬಂದು ಸೇರಿದ ಪ್ರಯಾಣಿಕರು ಈ ಭತ್ತದಲ್ಲಿಯೇ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ತಮ್ಮ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಯಾಣಿಕರೂ ಹಿಂದಿನ ಸಂಜೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದು ತಂಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ದಿವ್ಯಾ ಭತ್ತದ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಅಂಗಳವನ್ನು ಹಾಯ್ದು, ಜಗಲಿಕಟ್ಟಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಒಂದು ಕತ್ತಲು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು. ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಅವಳ ಹಿಂದೆಯೇ ನಡೆದುಬಂದ ಜನಸಮೂಹವೂ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಅಂಗಳವನ್ನು

ತುಂಬತೊಡಗಿತು. ಜೇನುಗೂಡಿನಂತೆ ಅಂಗಳವೂ ಮೊಳಗತೊಡಗಿತು. ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಎಡೆ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದಾಗ ಭತ್ತದ ಪೌಳಿಗೋಡೆಗೇ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನ ನೆರೆಯತೊಡಗಿದರು. ಕಾತರ, ಕುತೂಹಲ, ವಿರೋಧ ಹಾಗೂ ಸಹಾನುಭೂತಿಯು ಭಾವನೆಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿದ್ದ ನಾಗರಿಕರು ಅಭಿಷೇಕಚ್ಯುತಳಾದ ರಾಜನರ್ತಕಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನೆತ್ತುತ್ತ, ಎತ್ತರಿಸಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಾದವಿವಾದಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು.

ಭತ್ತದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕನಾಗಿದ್ದ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರಿ ಆ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಖಿನ್ನನಾಗಿ ಭತ್ತದ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಅಂಗಳವನ್ನು ಪ್ರಯಾಣಿಕರಿಗಾಗಿ ತೆರವು ಮಾಡುವಂತೆ ಎತ್ತರಿಸಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕರೆಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ. ಆದರೆ ಜನರ ಕೋಲಾಹಲದಲ್ಲಿ ಅವನ ಮಾತು ಯಾರ ಕಿವಿಯ ಮೇಲೂ ಬೀಳಲೇ ಇಲ್ಲ. ಭತ್ತದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ.

ಒಬ್ಬ ಭಿಕ್ಷು ಜನಸಮೂಹದ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಎತ್ತರಿಸಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ : “ಎಲೈ ನಾಗರಿಕರೆ ! ಸಮಾಜದಿಂದ ನೊಂದುಬಂದಿರುವ, ದುಃಖಿತಳಾಗಿರುವ ನಾರಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಲು ನನಗೆ ದಾರಿ ಬಿಡಿ. ಅಭಿಷೇಕಚ್ಯುತಳಾದ ನಾರಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಲು ದಾರಿ ಬಿಡಿ. ನಾಗರಿಕರೆ, ನಾನು ಆ ನೊಂದ ಜೀವಿಯನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಲೆಂದು ಬಂದಿದ್ದೇನೆ.” ಆ ಕೋಲಾಹಲದಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಧ್ವನಿಯೂ ಮುಳುಗಿಹೋಯಿತು.

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರೋದಯಗಳ ಸಂಧಿಕಾಲದ ಮಿಣುಕುವ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಒಬ್ಬ ದಾರಿಹೋಕ ನಡೆದುಬರುತ್ತಿದ್ದ. ಭತ್ತಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದ ಆ ಜನಸಮೂಹವನ್ನು ಕಂಡು ಹಾಗೂ ಆ ಕೋಲಾಹಲವನ್ನು ಕೇಳಿ, ವೇಗವಾಗಿ ಚಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅವನ ಕಾಲುಗಳು ಶಿಥಿಲಗೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತುವು. ಆ ದಾರಿಹೋಕನ ಕೂದಲು, ಮುಖ, ಬಟ್ಟೆಗಳು ಮತ್ತು ಮಂಡಿಯವರೆಗೆ ಧೂಳಾಗಿದ್ದ ಅವನ ಕಾಲುಗಳು - ಇವು ಅವನು ದಿನವೀಡೀ ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಾಲನಡಗೆಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿಬಂದಿದ್ದಾನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದ್ದುವು. ಆ ಭ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಮಿನುಗು ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಅವನು ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನಗಲಿಸಿ ಜನಸಮೂಹವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ; ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿ ಆ ಕೋಲಾಹಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದ. ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಕರೆಯೊಂದು ಮಾತ್ರವೇ ಅವನಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಿತ್ತು.

ಆ ದಾರಿಹೋಕ ರಸ್ತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಭತ್ತಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದ ಜನ ಸಮೂಹಾದತ್ತ ನಡೆದ. ಸಮೂಹವನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಅವನು ಹೇಳಿದ : “ಸಾಗಲದ ಸೌಮ್ಯ ನಾಗರಿಕರೆ ! ಮಥುರಾಪುರಿಯಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ನರ್ತಕಿ ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಅಭಿಷೇಕ ಮುಗಿಯಿತೆ ? ಆ ಅಭಿಷೇಕವನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯಿಂದಲೇ ನಾನು ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆದುಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ಎರಡು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ನನ್ನ ಕೈಲಾದಷ್ಟು ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆದು ಬಂದೆನಾದರೂ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಸಾಗಲವನ್ನು ತಲುಪಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಸೌಮ್ಯ ನಾಗರಿಕರೆ, ಈ ದಾರಿಹೋಕನಿಗೆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೊಡಿ. ಅಂಶುಮಾಲಾಳ ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಏನಾದರೂ ಉಂಟಾಯಿತೆ? ನಾಗರಿಕರೆ, ಅಂಶುಮಾಲಾಳಿಗೆ ಕೇಡೇನೂ ಸಂಭವಿಸಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?”

ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮಾತುಕತೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದ ಆ ಜನರ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗಮನ ಇವನತ್ತ ಹರಿಯಿತು : “ಓ ಶಿಲ್ಪಿಶ್ರೇಷ್ಠ ದಾರ್ಶನಿಕ ಮಾರಿಶ ! ಯಾವ ಅಂಶುಮಾಲಾ ?... ದ್ವಿಜ ಕನ್ಯೆಯೆ ? ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ ದೇವಶರ್ಮರ ಮರಿಮಗಳೆ ?”

“ಹೌದು !” – ಹೌದೆಂಬಂತೆ ಮಾರಿಶ ತಲೆದೂಗಿದ.

“ಸಾಗಲದ ರಾಜನರ್ತಕಿಯ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ದಿವ್ಯಾ ಇಚ್ಛಿಸಿದ್ದಳು.” ಮಾರಿಶನ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ತಣಿಸುತ್ತಾ ಆ ನಾಗರಿಕ ಹೇಳಿದ : “ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮದ ನಿಯಮಗಳಿಂದಾಗಿ ಅಭಿಷೇಕಚ್ಯುತಳಾಗಿ ನಗರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಬಂದಿರುವ ದಿವ್ಯಾ ಈ ಭತ್ತದಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದಾಳೆ. ಇದೇನು ನೀನು ಈಗ ತಾನೆ ... ?”

ಉಳಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳದೆ ಮಾರಿಶ ಭತ್ತದ ಮುಂಬಾಗಿಲಿನತ್ತ ನಡೆದ.

ಆ ಭಿಕ್ಷು ಮತ್ತು ಈ ದಾರಿಹೋಕ – ಇಬ್ಬರೂ ಆ ಬೃಹತ್ ಜನಸಮೂಹವನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಭತ್ತದ ಬಾಗಿಲಿನತ್ತ ಮುನ್ನುಗ್ಗಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮಾರಿಶ ಕೂಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ : “ಹೇ, ಸೌಮ್ಯ ನಾಗರಿಕರೆ ! ಭತ್ತದ ಒಳಗೆ ಹೋಗಲು ನನಗೆ ದಾರಿಬಿಡಿ. ಹೇ ಸಭ್ಯ ನಾಗರಿಕರೆ ! ನನಗೆ ದಾರಿ ಬಿಡಿ. ಆ ದುಃಖಿತಪ್ಪ ನಾರಿಗೆ ನಾನು ಸಮಾಧಾನ ನೀಡುತ್ತೇನೆ. ಎಲೈ ನಾಗರಿಕರೆ ! ನನಗೆ ದಾರಿ ಬಿಡಿ. ಆ ನಾರಿಗಾಗಿಯೇ ನಾನು ಶೂರಸೇನ ರಾಜ್ಯದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಂಡೇ ಬಂದು, ಇದೇ ತಾನೇ ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಲುಪಿದ್ದೇನೆ.”

ಭಿಕ್ಷು ಕೂಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ : “ನಾಗರಿಕರೆ ! ನೊಂದಿರುವ ನಾರಿಗೆ ಧರ್ಮದ ಶರಣನ್ನು ನೀಡಿ ಶಾಂತಿ ಸಮಾಧಾನಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸಲುವಾಗಿ ನಾನು ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ನನಗೆ ದಾರಿ ಬಿಡಿ.”

ವ್ಯಗ್ರ ಜನಸಮೂಹ ದಾರಿಹೋಕನ ಮಾತನ್ನಾಗಲೀ, ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಸಂದೇಶವನ್ನಾಗಲೀ, ಭತ್ತದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕನ ಕರೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅಂಗಳದ ಬಳಿಯಿದ್ದ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಜನಸಮೂಹ ಎಷ್ಟು ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ನೆರೆದಿತ್ತೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಯಾರಿಗೂ ಅಲುಗಾಡಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಮ್ಮೆಗೇ ನಗರದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಘಂಟೆ ಬಾರಿಸಿದ ಸದ್ದು ಕೇಳಿ ಬಂತು. ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರಿ ಮಂಟಪವನ್ನು ಏರಿನಿಂತು ಜನರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡಿದ :

“ನಗರದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ಹೊತ್ತಾಯಿತು. ನಗರದ ಕೋಟೆಯೊಳಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆಯಲಿಚ್ಛಿಸುವ ನಾಗರಿಕರು ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲನ್ನು ದಾಟಿ ಒಳಗೆ ಬರಬೇಕು.”

ಭತ್ತದ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಜನಸಮುದಾಯ ಭತ್ತದ ಬಾಗಿಲಿನತ್ತಲೂ, ಭತ್ತದ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದವರು ನಗರದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನತ್ತಲೂ ಧಾವಿಸತೊಡಗಿದರು. ಆ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಮುನ್ನಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಭಿಕ್ಷು ಮತ್ತು ಆ ದಾರಿಹೋಕ ಇಬ್ಬರೂ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಬೇಕಾಗಿ ಬಂತು.

ಆ ಕ್ಷಣವೇ ಮೊಳಗಿದ ತೂರ್ಯ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಜನರ ಕೋಲಾಹಲ ಸ್ತಬ್ಧವಾಯಿತು. ನಗರದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನತ್ತ ಧಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಜನಸಮೂಹವೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿತು. ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ದೀಪದಂಡಧಾರಿ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳು ಮುಂದೆಬಂದರು. ಅವರ ಹಿಂದೆ ತೂರ್ಯನಾದ ಮಾಡುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಅಶ್ವಾರೋಹಿ ಜನಸಮೂಹವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ : “ಎಚ್ಚರ, ನಾಗರಿಕರೆ, ಎಚ್ಚರ ! ಗಣಪತಿಷ್ಠಿನ ಮಹಾಮಂತ್ರಿಗಳೂ, ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮದ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರೂ, ಮಹಾಸಾಮಂತರೂ ಆದ ಶ್ರೀ ರುದ್ರಧೀರರು ಆಗಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ದಾರಿ ಬಿಡಿ.

ಜನರು ಜಯಘೋಷಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಗೌರವವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಕೂಡಲೇ ದಾರಿಯನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟರು. ಆಚಾರ್ಯರು ರಥದಿಂದ ಇಳಿದರು. ಭತ್ತದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕನಾಗಿದ್ದ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರಿ ಮಂಡಿಯೂರಿ ಕುಳಿತು ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದ.

ಆಚಾರ್ಯರು ಗಂಭೀರ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು : “ಭತ್ತಕ್ಕೆ ಬಂದ ನರ್ತಕಿ ಎಲ್ಲಿದ್ದಾಳೆ ? ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕನೆ, ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು.”

ಭತ್ತದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ ದಾರಿತೋರುತ್ತ ಜಗಲಿ ಕಟ್ಟಿಯತ್ತ ಮುನ್ನಡೆದ. ಸ್ತಬ್ಧ ಜನಸಮೂಹ ಮರದ ಬೊಂಬೆಯಂತೆ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆ ಭಿಕ್ಷು ಮತ್ತು ಮಥುರಾಪುರಿಯಿಂದ ಆಗಮಿಸಿದ್ದ ಪಯಣಿಗೆ ಮಾರಿಶ - ಇವರಿಬ್ಬರು ಮಾತ್ರ ಈ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಆಚಾರ್ಯರ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ನಡೆದರು.

ನಾಲ್ವರು ದೀಪದಂಡಧಾರಿಗಳೂ ಕೋಣೆಯ ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡರು. ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದ ಕೋಣೆ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಜಗಮಗಿಸಿತು. ಅಪ್ಸರೆಯ ವೇಷದಲ್ಲಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾ ಗೋಡೆಗೆ ಒರಗಿಕೊಂಡು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಅವಳು ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಆಗಂತುಕರನ್ನು ನೋಡಿದಳು. ಅವಳು ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಕುಳಿತೇ ಇದ್ದಳು. ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಇಣುಕಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಜನಸಮೂಹವೂ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ಮೌನವಾಗಿತ್ತು.

ದಿವ್ಯಾ ನೆಟ್ಟ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರತ್ತ ನೋಡಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು : “ನೊಂದಿರುವ ಈ ವ್ಯಕ್ತಿ ಈಗ ಇನ್ನಾವ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ ?”

ನೆಲದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳ ಎದುರಿಗೆ ಕಂಚುಕಿ ಹಾಸಿದ ಚಾಪೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದರು : “ದೇವಿ, ನೀನಿರಬೇಕಾದ್ದು ನರ್ತಕಿ - ವೇಶ್ಯೆಯ ಆಸನದಲ್ಲಲ್ಲ. ನೀನು ಕುಲಕನ್ಯೆ. ನೀನು ಇರಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಕುಲವಧುವಿನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ. ಕುಲಮಾತೆಯ ಆಸನದಲ್ಲಿ. ದೇವಿಗೆ ಆಚಾರ್ಯಕುಲದ ಮಹಾದೇವಿಯ ಸ್ಥಾನಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಆಚಾರ್ಯ ರುದ್ರಧೀರ ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ ಬಂದು ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ. ದೇವಿ, ನಿನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಆಚಾರ್ಯನನ್ನು ಕೃತಾರ್ಥನನ್ನಾಗಿಸು.”

ರೆಪ್ಪೆಯಲುಗಿಸದ ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರ ಮುಖದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಗಂಭೀರ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು : “ಆಚಾರ್ಯ ! ಕುಲವಧುವಿನ ಸ್ಥಾನ, ಕುಲಮಾತೆಯ ಸ್ಥಾನ, ಕುಲಮಹಾದೇವಿಯ ಸ್ಥಾನ ದುರ್ಲಭವಾದ ಗೌರವವೆ. ಈ ಅಕಿಂಚನಳಾದ ನಾರಿ ಆ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಲೆಬಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ ಆಚಾರ್ಯ, ಕುಲಮಾತೆ ಮತ್ತು ಕುಲಮಹಾದೇವಿ ನಿರಾದ್ಯತಳಾದ ವೇಶ್ಯೆಯಂತೆ ಸ್ವತಂತ್ರಳೂ, ಆತ್ಮನಿರ್ಭರಳೂ ಅಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಿ ಆಚಾರ್ಯ ! ಕುಲವಧುವಿನ ಗೌರವ, ಕುಲಮಾತೆಯ ಸನ್ಮಾನ ಹಾಗೂ ಕುಲಮಹಾದೇವಿಯ ಅಧಿಕಾರ - ಇವೆಲ್ಲ ಆರ್ಯಪುರುಷ ನೀಡುವ ಆಸರೆ

ಮಾತ್ರವಾಗಿವೆ. ಅದು ನಾರಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ಗೌರವವಲ್ಲ ; ಅವಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವ ಪರಾಕ್ರಮಿ ಪುರುಷನಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ಗೌರವ. ಆರ್ಯ ! ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಬಲಿಗೊಟ್ಟೇ ನಾರಿ ಆ ಗೌರವವನ್ನು ಪಡೆಯಬಲ್ಲಳು.”

ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಮೌಲವಾಗಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾ ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದಳು : “ಜ್ಞಾನಿ ಆಚಾರ್ಯ ! ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನೇ ಬಲಿಗೊಟ್ಟವಳಿಗೆ ದೊರೆಯುವುದಾದರೂ ಏನು? ಆಚಾರ್ಯರು ಈ ದಾಸಿಯನ್ನು ದಯವಿಟ್ಟು ಕ್ಷಮಿಸಿ ದಾಸಿ ಹೀನಳಾಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ತಾನು ನಿಲ್ಲಬಯಸುತ್ತಾಳೆ. ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನೇ ಬಲಿಗೊಟ್ಟು ಅವಳು ಜೀವಂತವಾಗಿ ಇರಲಾರಳು.”

ತಮ್ಮ ಅಪರಿಮಿತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊರತೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡು ಆಚಾರ್ಯರು ದಿವ್ಯಾಳ ಕಾರಿನ್ಯಪೂರ್ಣ ಭಂಗಿಯತ್ತ ನೋಡುತ್ತ ವಿವಶರಾಗಿ ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರು.

ಆಚಾರ್ಯರು ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಆಚಾರ್ಯರ ಆಸನದ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಭಿಕ್ಷು ಕರೆಯುತ್ತ : “ಆರ್ಯ ! ಬುದ್ಧನ ಸೇವಕನಾದ ಪೃಥುಸೇನ ಸಮಾಜದ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ನೊಂದಿರುವ ನಾರಿಯನ್ನು ಬುದ್ಧನ ಕೃಪೆಯ ಕಕ್ಷೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ.”

ದೀಪದಂಡಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನೆದುರಿಗೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಕಾಷಾಯವಸ್ತ್ರಧಾರಿ ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಅರಳಿದುವು. ತನ್ನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಂಪನವಾದಂತೆ ಅವಳಿಗೆ ಅನುಭವವಾಯಿತು. ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಉಸಿರೆಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವಳ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ ಉಬ್ಬಿತು. ಭಿಕ್ಷುವಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣನೆಟ್ಟು ಅವಳು ನಿಶ್ಚಲಳಾಗಿಬಿಟ್ಟಳು.

ಆಶೀರ್ವಾದದ ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕೈಯೆತ್ತಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಭಿಕ್ಷು ಪೃಥುಸೇನ ಹೇಳಿದ: “ದೇವಿ ! ಬುದ್ಧನ ಕೃಪೆಯಿಂದ, ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಮೋಹಗಳು ಎಷ್ಟು ಭ್ರಾಮಕವಾದುವೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯುವ ಅವಕಾಶ ನಿನಗೆ ದೊರೆತಿದೆ. ದೇವಿ ! ವೈಭವದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಭೋಗದಲ್ಲಾಗಲೀ, ತೃಪ್ತಿಯಲ್ಲಾಗಲೀ ಶಾಂತಿ ಎಂಬುದಿಲ್ಲ. ದೇವಿ ! ಶಾಂತಿ ಇರುವುದು ಕೇವಲ ಅನಾಸಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ. ಚಿರಂತನ ಸುಖ ಅಡಗಿರುವುದು ನಿರ್ವಾಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ದೇವಿ ! ಲೋಕದ ಯಾವ ದುಃಖವೂ ನಿರ್ವಾಣದ ಆನಂದವನ್ನು ಕ್ಷೋಭೆಗೆ ಈಡುಮಾಡಲಾರದು. ಲೋಕದ ಕಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬೆಂದವರು, ಸಮಾಜದಿಂದ ನೊಂದವರು ಬುದ್ಧನ ಶರಣಿನಲ್ಲಿ, ಧರ್ಮದ ಶರಣಿನಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ದೇವಿ ! ಆ

ಅಪಾರ ಕರುಣೆಯ ಶರಣನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸು.”

ಮೌನವಾಗಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾಳ ದೃಷ್ಟಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಸುಕಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ದೀಪದಂಡದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಯು ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದ್ದ ಮಹಾಪಂತ್ರಿ ರುದ್ರಧೀರ ಹಾಗೂ ಕಾಷಾಯವಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಚಿತ್ರಗಳು ಮರೆಯಾಗಿ, ಮಥುರಾ ಪುರಿಯ ಮಹಾಬೋಧಿ ವಿಹಾರದ ಮುಚ್ಚಿದ ಪರದೆಯ ಎದುರಿಗಿದ್ದ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ತನ್ನ ಮಗುವನ್ನು ಮಡಿಲಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಆಶರಣ, ಆರ್ತ ನಾರಿ ಭಗವಾನ್ ಬುದ್ಧನನ್ನು, ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಂಘವನ್ನು ಶರಣು ನೀಡಿಕೆಗಾಗಿ ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದ ದೃಶ್ಯ ಮೂಡಿಬಂತು.

ದಿವ್ಯಾಳ ಕಣ್ಣು ಮತ್ತೆ ಬೆಳಗಿತು. ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು: “ಪೂಜ್ಯರೆ, ಭಿಕ್ಷುಗಳ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಾರಿಗೆ ಇರುವ ಸ್ಥಾನವೇನು ?”

ಭಿಕ್ಷು ಧೀರ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ : “ದೇವಿ, ನಿರ್ವಾಣವೇ ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಧರ್ಮ. ನಾರಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಹಾದಿ. ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಾರಿ ತ್ಯಾಜ್ಯವಸ್ತು.”

“ಪೂಜ್ಯರೆ, ನೀವು ನಿಮ್ಮ ನಿರ್ವಾಣ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿ.” ಮಂದವಾದ, ಆದರೆ ದೃಢವಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು : “ನಿರ್ವಾಣ ನಾರಿಯ ಧರ್ಮವಲ್ಲ ; ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಅವಳ ಧರ್ಮ. ಅವಳನ್ನು ತನ್ನದೇ ಆದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಲು ಬಿಡಿ.”

ಜನಸಮೂಹ ಸ್ತಬ್ಧಗೊಂಡಿದ್ದ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು, ಪೂರ್ವ ದೇಶದಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ಪಯಣಿಗ ಮಾರಿಶ ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಬಳಿ ಬಂದು ನಿಂತು ಹೇಳಿದ : “ನಾನು ಮಾರಿಶ. ದೇವಿಯ ಸಾಮೀಪ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಮಥುರಾಪುರಿಯಿಂದ ಸಾಗಲಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ.”

ದೀಪದಂಡದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ, ದಿವ್ಯಾಳ ಬಳಲಿದ್ದ ಕಣ್ಣುಗಳು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹಾಗೂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾತ್ಮಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅರಳಿ, ಮಿಂಚಿದುವು.

ಧೂಳಿಧೂಸರಿತನಾಗಿದ್ದ ಆ ಪಯಣಿಗ ಹೇಳಿದ : “ದೇವಿಗೆ ನಾನು ರಾಜಸೌಧದಲ್ಲಿನ ಮಹಾದೇವಿಯ ಆಸನವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಲಾರೆ. ನಿರ್ವಾಣದ ಮಿಥ್ಯಾಪೂರ್ಣವಾದ ಚಿರಂತನ ಸುಖದ ಆಶ್ವಾಸನೆಯನ್ನೂ ನಾನು ಕೊಡಲಾರೆ. ನಾನು ಲೋಕದ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವಂಥವನು. ಅನುಭೂತಿ, ಆಲೋಚನೆಗಳೇ ನನ್ನ ಶಕ್ತಿ. ದೇವಿಯೊಂದಿಗೆ ಆ ಅನುಭೂತಿಯ ಕೊಳು-ಕೊಡೆ ಮಾತ್ರ ನನಗೆ ಸಾಧ್ಯ. ನಾನು ಈ ಲೋಕದ ಧೂಳಿಧೂಸರಿತವಾದ

ದಾರಿಯಲ್ಲಿನ ಪಯಣಿಗ. ಆ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ದೇವಿಯ ನಾರೀತ್ವವನ್ನು ಬಯಸಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ನನ್ನ ಪುರಷತ್ವವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬಲ್ಲೆ. ನಾನು ಆಸರೆಯ ಕೊಳು - ಕೊಡೆಯನ್ನು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ಈ ನಶ್ವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷದ ಅನುಭೂತಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡಬಲ್ಲೆ.”

ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಯೋಚಿಸಿ ಮಾರಿಶ ಮುಂದುವರಿದು ಹೇಳಿದ : “ಸಂತತಿಯ ಪರಂಪರೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಅಮರತ್ವವನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲೆ.”

ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ದಿವ್ಯಾ ಅನೇಕ ಕ್ಷಣಗಳವರೆಗೆ ಆಲೋಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನಳಾಗಿ ತಲೆಬಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಆ ಬಳಿಕ ಒಮ್ಮೆಗೇ ಗೋಡೆಯ ಆಸರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದು ನಿಂತು ತನ್ನ ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಮಾರಿಶನತ್ತ ಚಾಚಿದಳು. ದಿವ್ಯಾಳ ಧ್ವನಿ ಆದ್ರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. “ಆಶ್ರಯ ನೀಡು ಆರ್ಯ !” ಎಂಬ ಮಾತು ಅವಳ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಬಿತ್ತು.

ಅರ್ಥ ಸೂಚಿ

ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿ - ಕಲೆಯ ರಕ್ಷಕಳು ; ಕಲೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರತಿನಿಧಿ
 ಅಭಿಜಾತ - ಕುಲೀನ ; ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠ
 ಆಸ್ಥಾನಾಗಾರ - ಆಸ್ಥಾನ ; ದರಬಾರು ನಡೆಯುವ ಸ್ಥಳ ; ದೊಡ್ಡ ಕೊಠಡಿ
 ಅರ್ಘ್ಯ-ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಗೌರವಿಸಲು ಅಥವಾ ಸತ್ಕರಿಸಲು ಮುಂದಿರಿಸುವ ವಸ್ತು
 ಅಭಿಧರ್ಮ-ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ; ಶ್ರೇಷ್ಠ ಧರ್ಮ
 ಅರ್ಹಂತ-ಜ್ಞಾನಿ ; ಸಿದ್ಧ
 ಅಧ್ಯಯನ-ಯಜ್ಞ ಅಥವಾ ಬಲಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿನ ಮುಖ್ಯ ಪುರೋಹಿತ
 ಅಗ್ನಿಮುಖಿ-ಯಾರ ಮುಖದಿಂದ ಸದಾ ಸತ್ಯವೇ ಹೊರಬರುತ್ತದೆಯೋ ಅವನು ; ಯಾರ
 ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಅಡಗಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅವನು
 ಆಯುಧಜೀವಿ-ಆಯುಧದಿಂದಲೇ ಜೀವಿಸುವ ನೌಕರ ; ಸೈನಿಕ
 ಆಹ್ವಾನ - ಕರೆ
 ಉತ್ತರೀಯ-ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತ್ರ
 ಉಪಾಲಂಭ - ಬೈಗಳು
 ಉಪಾಯನ - ಕಾಣಿಕೆ
 ಋತುಕಾಲ - ಕಾಮದ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಾಲ
 ಏಕಂ ಸದ್ವಿಪ್ರಾ ಬಹುಧಾ ವದಂತಿ - ಸತ್ಯ ಒಂದೇ ; ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅದನ್ನು ಅನೇಕ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ
 ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.
 ಕಂಚುಕ - ಕುಪ್ಪಸ ; ನಿಲುವಂಗಿ
 ಕಂಚುಕಿ - ಅಂತಃಪುರದ ಅಧಿಕಾರಿ ; ದ್ವಾರಪಾಲಕ ; ಕಂಚುಕವನ್ನು ತೊಟ್ಟಿರುವವನು
 ಕಂದುಕ - ಚೆಂಡು
 ಕಾಪಿಶಾಯಿನಿ-ಕಪಿಶ ದೇಶದ ಮದ್ಯ
 ಕಮ್ಯಣಾಭವತಿ ಬಮ್ಯಣೋ - ಕರ್ಮದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲ್ಲ
 ಗವಾಕ್ಷ - ಬೆಳಕು ಕಿಂಡಿ
 ಗಣ-ಸಮೂಹ ; ಜನರು

ಗಣ ಪರಿಷತ್ತು-ಗಣ-ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಗಣ-ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ
 ಗಣರಾಜ್ಯ-ಜನಸಮೂಹದಿಂದ ನಡೆಯುವ ಆಡಳಿತ
 ಚಾರಣ-ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕೊಡುವವನು ; ಬಿರುದು - ಬಾವಲಿಗಳನ್ನು ಘೋಷಿಸುವವನು
 ಚಾರ್ವಾಕ-ದೇವರ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಇಲ್ಲದವನು
 ಜಂಬೂದ್ವೀಪ-ಭರತಖಂಡಕ್ಕಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಹೆಸರು
 ಜಾತಕ-ಬುದ್ಧನ ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳ ಕಥೆಗಳು
 ತೂರ್ಯ-ಕೊಂಬು-ಕಹಳೆಗಳ ಧ್ವನಿ
 ದಾರ್ವ-ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶ
 ದೀಪಖಂಡ-ಪಂಜು
 ಧರ್ಮಾಸ್ಥಾನ-ನ್ಯಾಯಾಲಯ
 ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ-ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿ
 ಧರ್ಮಚಕ್ರ-ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಒಕ್ಕೂಟ
 ನಿರ್ವಾಣ-ಹುಟ್ಟಿನ ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ
 ನೀವಿ-ಸೀರೆ ಅಥವಾ ಪಂಚೆಯನ್ನು ಉಡುವಾಗ ಹಾಕುವ ಗಂಟು
 ನೋಸದಾಸೀತಂ, ನಾಸದಾಸೀತ್-ಈ ಪ್ರಪಂಚ ಎಂದಿನಿಂದಲೂ ಇದೆ ಅಥವಾ ಎಂದಿನಿಂದಲೂ
 ಇಲ್ಲ (ಯಜುರ್ವೇದದ ನಾಸದೀಯ ಸೂಕ್ತ)
 ಪುಷ್ಕರೀಣಿ-ಕೊಳ
 ಪಿಂಗಲ-ಕಂದು ಬಣ್ಣ
 ಪದಲಾಘವ-ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಇಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಚಾತುರ್ಯ ಅಥವಾ ಕೌಶಲ
 ಪ್ರಮದೋದ್ಯಾನ - ಮನೆಯೊಳಗಿನ ತೋಟ
 ಬಲಿ-ಪೂಜೆಯ ಸುಂಕ
 ಬಾಹುಮೂಲ-ಭುಜ ಮತ್ತು ಮೊಳಕೈಯ ನಡುವಣ ಭಾಗ
 ಭಟ್ಟಾರಕ - ಪರಾಕ್ರಮಿ ಮತ್ತು ಗೌರವಾರ್ಹ
 ವಸಂತೋತ್ಸವ-ವಸಂತ ಋತುವಿನ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಹಬ್ಬ
 ಮಾತುಲ-ಮಾವ
 ಮೇರಯ-ಸಾಮಾನ್ಯ ಮದ್ಯ ; ಅಗ್ನದ ಮದ್ಯ
 ಯಜನ-ಯಾಜನ-ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವುದು, ಮಾಡಿಸುವುದು
 ಯಜ್ಞನಿಷ್ಠ-ನಿಯಮಾನುಗುಣವಾಗಿ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು
 ಯಾಜ್ಞಿಕ-ಯಜ್ಞ ಮಾಡಿಸುವವನು

ಲೋಕಾಯತ-ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ, ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಚಾರ್ವಾಕ ಸಿದ್ಧಾಂತ
ವಾಚಾಳ-ಅತಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವ

ಶಾವಕ-ಮರಿ

ಶ್ರಮಣ-ಬೌದ್ಧ ಸನ್ಯಾಸಿ

ಶ್ರುತು-ಮೀಸೆ ಅಥವಾ ಗಡ್ಡ ; ಗಡ್ಡ-ಮೀಸೆ

ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣ-ತಲೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಲೋಹದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ

ಷಾಟ್ವೇ-ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ಒಂದು ರಾಗ

ಸ್ಥೂಣ-ಕಂಬ ; ಕಾಲು (?)

ಸ್ತೂಪ-ಕಂಬ

ಸ್ಥವಿರ-ಬೌದ್ಧ ಸನ್ಯಾಸಿ

ಸಂಚಾರಿ-ಕ್ಷಣಕಾಲ ಮೂಡಿ ಮರೆಯಾಗುವಂಥ ಭಾವವನ್ನು ಮೂಡಿಸುವ

ಸಂಕ್ರಮಣ-ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವುದು

'ಸಂಕ್ರಮಣಾದ್ ಸಂಕ್ರಮಣಾದ್ವಾ'-ಪುನರ್ಜನ್ಮ ; ಆತ್ಮ ಒಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನೊಂದು

ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದರಿಂದ ಪುನರ್ಜನ್ಮ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಥವಾ ಆತ್ಮ ಒಂದು

ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಾದ

ಹಸ್ತಲಾಘವ-ಕೈಚಳಕ

ತ್ರಿಶರಣ - ಬುದ್ಧ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಂಘದ ಶರಣು

* * * *

ಯಶಪಾಲ್ (೧೯೦೩-೧೯೭೬)

ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸಾಹಿತ್ಯೇತಿಹಾಸದಲ್ಲೂ
ಗೌರವಾನ್ವಿತ ಸ್ಥಾನ ಗಳಿಸಿರುವ ವಿರಳರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಯಶಪಾಲರು ಮಾನವೀಯ
ಮೌಲ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಗತಿಪರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ
ವಾಸ್ತವತೆಯ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಪ್ರೇಮಚಂದರ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ ಎಂಬ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು
ಗಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮೈನವಿರೇಳಿಸುವ ಅವರ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಜೀವನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ
ಸ್ಫೂರ್ತಿ ನೀಡಿದಂತೆಯೇ ಅವರ ಕೃತಿಗಳು ಭಾರತೀಯ ಭಾಷಾಸಾಹಿತ್ಯಗಳಿಗೂ
ಸ್ಫೂರ್ತಿ ನೀಡಬಲ್ಲ ಅಂತಃಶೈತನ್ಯವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿವೆ.

ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡಮಿಯ ಮತ್ತು ಇತರ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಗಳಿಸಿರುವ ಅವರ
ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ 'ಮನುಷ್ಯನ ರೂಪ' ನ್ಯಾಷನಲ್ ಬುಕ್ ಟ್ರಸ್ಟ್ ವತಿಯಿಂದ
ಭಾರತದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಮುಖ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳಕುಕಂಡಿದೆ. ಅವರ 'ಅಮಿತಾ'
ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ವಿಶ್ವದ ನಾನಾ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನುವಾದಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ
UNESCO ಆಯ್ಕೆಕೊಂಡಿದೆ. ಭಾರತೀಯ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್,
ರಷ್ಯನ್ ಮೊದಲಾದ ವಿದೇಶೀ ಭಾಷೆಗಳಿಗೂ ಅವರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು
ಅನುವಾದಗೊಂಡಿವೆ. 'ಸುಳ್ಳು ಸತ್ಯ' ಎಂಬ ಅವರ ಕಾದಂಬರಿ ಜಗತ್ತಿನ ಹತ್ತು
ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲೊಂದೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಯುತರ 'ದಿವ್ಯಾ' ಕಾದಂಬರಿ
ಹಿಂದಿಯ ಏಳು ಯುಗಾಂತಕ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.
ಕಾದಂಬರಿ, ಕಥೆ, ನಾಟಕ, ಪ್ರಬಂಧ, ನೆನಪುಗಳು, ಅನುವಾದ ಮುಂತಾದ
ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಲವತ್ತಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವ ಯಶಪಾಲರು
ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಶಃ ಕೀರ್ತಿಶೇಷರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ.